

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

จิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ

คู่มือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์คู่มือบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนานและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๓

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

จิตศรัณย์พร ปัญจวัฒน์คุณ

คุณฉวีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์คุณฉวีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๖๓

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

จิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ

ดุขฎฐฎนฎนฎนนี้เป็นส่วนหน้งของการค้กษาตามหล้กสฎตรศาสนศาสตรดุขฎฐฎนบัณจฎต

สาขาวชษาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณจฎตวชฎฎฎน มหาวชฎฎฎนมหามกุฎราชวชฎฎน

พุทธศักราช ๒๕๖๓

THE 21st CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST AESTHETICS

JITSARINPRON PANJAWATTANAKUN

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2020

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์
ชื่อนักศึกษา : จิตศรัณย์พร ปัญจวัฒน์คุณ
ชื่อปริญญา : ศาสตราจารย์บัณฑิต
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช : ๒๕๖๓
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระมหาบุญไทย ปุณณมโน, ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสตราจารย์บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ :
ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคตาสาร)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา)
(พระมหาบุญไทย ปุณณมโน, ดร.)

กรรมการ
(พระสุทธิสารเมธี, ดร.)

กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)

กรรมการ
(ดร.กฤตสุชิน พลเสน)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic : The 21st Century Lifestyle Based on Buddhist Aesthetics
Student's Name : Jitsarinpron Panjawattanakun
Degree Sought : Doctor of Philosophy
Program : Buddhism and Philosophy
Anno Domini : 2020
Advisor : Phramaha Boonthai Puññamano, Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhism and Philosophy)

Dean of Graduate School P. Srivinyaphon
(Phra Srivinyaphon, Dr.)

Dissertation Committee :
Chairman Amphon Buddasarn
(Assoc.Prof.Dr.Amphon Buddasarn)

Member (Advisor) P. B. Punnamano
(Phramaha Boonthai Puññamano, Dr.)

Member P. Sutthisammethi
(Phra Sutthisanmethi, Dr.)

Member Boonruam Khammuangsaen
(Assoc.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen)

Member Dr. Kitsuchin Ponsen
(Dr.Kitsuchin Ponsen)

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์
ชื่อนักศึกษา	: จิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒนคุณ
ชื่อปริญญา	: ศาสตรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา	: พุทธศาสนาและปรัชญา
ปีพุทธศักราช	: ๒๕๖๓
อาจารย์ที่ปรึกษา	: พระมหาบุญไทย ปุณณมโน, ดร.

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ๓) เพื่อบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ๔) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร วิธีดำเนินการวิจัยเริ่มจากการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารทางวิชาการ วิเคราะห์หลักพุทธสุนทรียศาสตร์จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๒๐ รูป/คน และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า:

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นยุคอุตสาหกรรม วัตุนิยม บริโภคนิยม ระบบดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาทำคุณภาพชีวิตให้ดี แต่การบริโภคไม่ตรงตามจุดประสงค์ที่แท้จริงของเทคโนโลยียอมให้โทษ ทำให้เกิดปัญหา ๕ ด้าน คือ จิตใจ สังกม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี เพราะมนุษย์ขาดการพิจารณาตามความเป็นจริงและการคิดวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ไม่ถูกต้อง

พุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าด้วยความงาม มีอยู่ ๒ มิติ คือ ความงามมิติทางโลกและความงามมิติทางธรรม ความงามมิติทางโลกเป็นความงามที่ชาวโลกสมมติขึ้นจัดเป็นจิตพิสัย เพราะเป็นความงามที่เกิดภายใต้อำนาจของกิเลส ส่วนความงามมิติทางธรรมเป็นความงามจากการปฏิบัติธรรมแสดงออกทางพฤติกรรมทำให้งดงาม จัดเป็นวัตถุพิสัยเพราะเป็นความงามลักษณะอนัตตา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา คือ ขันติ โสรัจจะ ไตรลักษณ์ ธิภูมิมกัถะ กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ หลักธรรมเหล่านี้เป็นพุทธสุนทรียศาสตร์ เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมเกิดความงามเป็นผลเสมอ เรียกว่า ชีวิตงาม

นำหลักธรรมทั้ง ๕ มาบูรณาการกับปัญหา ๕ ด้าน ทำให้เกิดความงาม คือ ๑) ชั้นดี โสรัจจะ
อดทนอย่างมีสติทำให้จิตใจสงบนิ่ง ไม่ขุนมิว เกิดปัญญาเห็นเหตุปัจจัยและโสรัจจะเกิดตามเกื้อกูล
ทำให้จิตใจงาม ๒) ไตรลักษณ์ การเข้าถึงองค์ความรู้ เห็นตามความเป็นจริงว่าทุกสิ่งมีการเปลี่ยนแปลง
คลายความยึดมั่น เกิดเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ไม่เห็นแก่ตัวทำให้สังคมงาม ๓) ทิฐูธรรมมีกัตถะ กิจกรรมในชีวิต
อยู่ที่การทำงานมากที่สุดจึงต้องสร้างคุณธรรมควบคู่กับงาน ไม่ประมาท ฉลาดในการคบเพื่อน
การบริหารเงินถูกต้อง มีการเงินมั่นคงทำให้เศรษฐกิจงาม ๔) กัลยาณมิตร การเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
ด้วยการเห็นคุณค่าและช่วยกันอนุรักษ์ เกิดคุณภาพต่อกัน ทำให้สิ่งแวดล้อมงาม และ ๕) โยนิโส
มนสิการ หล่อหลอมเทคโนโลยีกับมนุษย์ด้วยการคิดถูก รู้คุณค่าแท้เป็นความรู้แห่งอารยชน ทำให้
เทคโนโลยีงาม จากผลของความงามทั้ง ๕ ทำให้เกิด GRACE MODEL โมเดลแห่งความงามแห่ง
ความดี เกิดพฤติกรรม จิตใจ และปัญญางดงาม ด้วยการคิด พุด ทำ ทุกการกระทำเป็นไปอย่างดี จริง
และมีประโยชน์ คือ การดำเนินชีวิตที่งดงาม

คำสำคัญ: การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑, หลักพุทธสุนทรียศาสตร์

ABSTRACT

Dissertation Topic : The 21st Century Lifestyle based on Buddhist Aesthetics
Student's Name : Jitsarinpron Panjawattanakun
Degree Sought : Doctor of Philosophy
Program : Buddhism and Philosophy
Anno Domini : 2020
Advisor : Phramaha Boonthai Puññamano, Dr.

The objectives of this dissertation were; 1) to study the 21st century lifestyle, 2) to study the Buddhist Aesthetics, 3) to integrate the 21st century lifestyle with Buddhist aesthetics, and 4) to propose a new body of knowledge on “The 21st Century Lifestyle based on Buddhist Aesthetics”. The data of this documentary qualitative research were collected from the Tipitaka, Commentaries, related documents and in-depth interviews with 20 experts. The results of the study were presented in a descriptive method.

The results of research were found that:

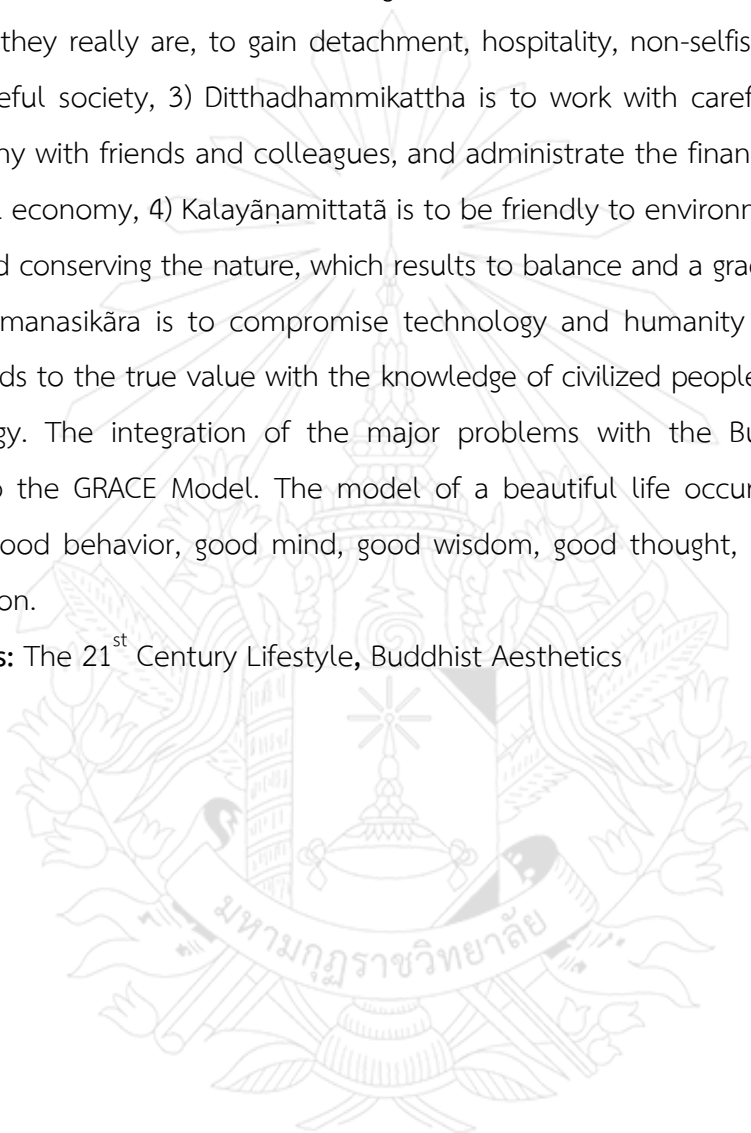
The 21st century lifestyle is industrial lifestyle, capitalism, consumerism, materialism, and information technology. The modern scientific knowledge was implemented for the better quality of life, but the consumption was not in line with technological purpose because human lacked of realization of the true side and lacked of analytical thinking. There are 5 major problems nowadays; Moral Issue, Social Issue, Economic Issue, Environmental Issue, and Technological Issue.

Buddhist Aesthetics is a Buddhist teaching concerning beauty. There are 2 dimensions of beauty; mundane beauty and virtuous beauty. Mundane beauty is the beauty which people normally perceive and concern with. This kind of beauty can be categorized as subjective since it is created under an influence of defilement. The virtuous beauty is the beauty resulting from practice Dhamma and it reflects on acceptable behaviors. This beauty is considered as objective since it is the beauty of Anattatā. The Buddhist teachings on Khanti and Soracca, Tilakkhan, Ditthadhammikattha,

Kalayāṇamittatā, and Yonisomanasikāra are considered as the Buddhist Aesthetics because they make the beautiful life when putting into practice.

The 5 major problems integrated with the 5 Buddhist teachings result to the beauty as follows; 1) Khanti and Soracca make the mind calm and clear, gain wisdom in cause and effect, and result to a graceful mind. 2) Tilakkhaṇa is to comprehend things as they really are, to gain detachment, hospitality, non-selfishness, and results to a graceful society, 3) Ditthadhammikattha is to work with carefulness, choose to accompany with friends and colleagues, and administrate the finance, which leads to a graceful economy, 4) Kalayāṇamittatā is to be friendly to environment by cherish its value, and conserving the nature, which results to balance and a graceful environment. 5) Yonisomanasikāra is to compromise technology and humanity in the right view, which leads to the true value with the knowledge of civilized people and to a graceful technology. The integration of the major problems with the Buddhist Aesthetics results to the GRACE Model. The model of a beautiful life occurred from virtuous beauty, good behavior, good mind, good wisdom, good thought, good speech, and good action.

Keywords: The 21st Century Lifestyle, Buddhist Aesthetics

กิตติกรรมประกาศ

ดุष्ฎิณีพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยดีจากความเมตตาของหลายท่านและความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการอุทิศเวลาช่วยเหลือ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาระดับปริญญาเอก

ขอกราบขอบพระคุณ อธิการบดี และคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้อำนวยความสะดวกในการศึกษาตลอดหลักสูตร ขอขอบคุณ รศ.ดร.อำพล บุคตาสาร ประธานควบคุมการสอบ และขอขอบคุณคณะกรรมการสอบดุष्ฎิณีพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาดุष्ฎิณีพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาบุญไทย ปุณณมโน, ดร. ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ขอขอบคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ระดับดุष्ฎิณีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ขอขอบคุณ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม สำหรับคำปรึกษาเกี่ยวกับหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของดุष्ฎิณีพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์ ผู้ตรวจเครื่องมือทุกรูป/คน รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์ และดร.กิตติวัฒน์ ไชยสุข ที่ให้ความช่วยเหลือแนะนำให้ความรู้ ส่งเสริมให้ดุष्ฎิณีพนธ์สมบูรณ์ตลอดจนขอขอบคุณ แม่ชื้อชิรญา จริงวาจา ดร.สุนันทา กริชไกรวรรณ และดร.บุญพิศ นัยน์พานิช ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ส่งเสริม ตรวจสอบข้อมูลและให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณครอบครัว บุตร ธิดา และญาติทุก ๆ ท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้คอยห่วงใยให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจตั้งแต่เริ่มเรียนจนถึงจบการศึกษา

คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากดุष्ฎิณีพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมเป็นสักการะ บูชาคุณของพระพุทธศาสนา พระคุณของบิดา มารดา ทุก ๆ ท่านในครอบครัวที่ช่วยเหลือให้การสนับสนุนด้วยดีมาตลอด ครูอาจารย์ ผู้เมตตาให้ความรู้ชี้ทางแนะนำสั่งสอนให้เกิดปัญญา ผู้ให้สัมภาษณ์ ท่านผู้เป็นเจ้าของตำราและเอกสารที่ผู้วิจัยได้ใช้ในการศึกษาค้นคว้าทุกเล่ม และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม ขอทุกท่านจงมีส่วนในกองการกุศลร่วมกันในครั้งนี้ จงอยู่เย็น เป็นสุข จงพบและอยู่ด้วยความงดงามจากองค์ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยเถิด

จิตศรัณย์พร ปัญจวัฒน์คุณ

สารบัญคำย่อ

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

ดุชะฎินิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การอ้างอิงมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาเถรสมาคม ในโอกาสเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๓๐ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ คือ พระไตรปิฎก จำนวน ๔๕ เล่ม และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล (๙๑ เล่ม) ซึ่งมีคำย่อและคำเต็มชื่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและปกรณ์วิเสสดังต่อไปนี้

คำย่อ		คำเต็ม	
พระวินัยปิฎก			
วิ.มหา.	=	วินัยปิฎก	มหาวคค
พระสุตตันตปิฎก			
ที.สี.	=	ทีฆนิกาย	สีลขนธวคค
ที.ม.	=	ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที.ปา.	=	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคค
ม.มู.	=	มชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก
ม.ม.	=	มชฌิมนิกาย	มชฌิมปณณาสก
ม.อุ.	=	มชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก
สั.ส.	=	สัยุตตนิกาย	สคาถวคค
สั.นิ.	=	สัยุตตนิกาย	นิทานวคค
สั.ข.	=	สัยุตตนิกาย	ขนธวคค
สั.สฟา.	=	สัยุตตนิกาย	สฟายตนวคค
สั.ม.	=	สัยุตตนิกาย	มหาวคค
อง.เอกก.	=	องคุตตตริกาย	เอกกนิปาต
อง.ทุก.	=	องคุตตตริกาย	ทุกนิปาต
อง.ติก.	=	องคุตตตริกาย	ติกนิปาต
อง.จตุกก.	=	องคุตตตริกาย	จตุกกนิปาต
อง.ปญจก.	=	องคุตตตริกาย	ปญจกนิปาต
อง.ฉก.	=	องคุตตตริกาย	ฉกนิปาต
อง.อฏฐก.	=	องคุตตตริกาย	อฏฐกนิปาต

อง.ทสก.	=	องคฺตุตฺรนิกาย	ทสกนิปาต
ขุ.ขุ.	=	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกปาฐ
ขุ.ธ.	=	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปท
ขุ.อุ.	=	ขุทฺทกนิกาย	อุทาน
ขุ.อิตฺติ.	=	ขุทฺทกนิกาย	อิตฺตฺวุตฺตก
ขุ.สุ.	=	ขุทฺทกนิกาย	สุตฺตนิปาต
ขุ.วิ.	=	ขุทฺทกนิกาย	วิมานวตฺถุ
ขุ.เถร.	=	ขุทฺทกนิกาย	เถรคาถา
ขุ.ชา.	=	ขุทฺทกนิกาย	ชาตก
ขุ.มหา.	=	ขุทฺทกนิกาย	มหานิทฺเทส
ขุ.จุฬ.	=	ขุทฺทกนิกาย	จุฬนิทฺเทส
ขุ.อป.	=	ขุทฺทกนิกาย	อปทาน

พระอริธรรมปิฎก

อภิ.สง.	=	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงคฺคณี
อภิ.วิ.	=	อภิธมฺมปิฎก	วิภังค

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

วิ.ม.อ.	=	วินยปิฎก (สมนตปาสาทิกา)	มหาวคคอกฺกุจกถา
ที.สี.อ.	=	ทีฆนิกาย (สุมฺงคฺควิลาลสีนั)	สีลกฺขณชฺวคคอกฺกุจกถา
ม.มฺ.อ.	=	มชฺฌิมนิกาย (ปฺปญฺจสุทฺถนั)	มฺุลปณฺณาสอกฺกุจกถา
ม.ม.อ.	=	มชฺฌิมนิกาย (ปฺปญฺจสุทฺถนั)	มชฺฌิมปณฺณาสอกฺกุจกถา
ม.อุ.อ.	=	มชฺฌิมนิกาย (ปฺปญฺจสุทฺถนั)	อุปริพณฺณาสอกฺกุจกถา
สั.ส.อ.	=	สัຍุตฺตนิกาย (สารตฺถปฺปกาสินั)	สคาถาวคคอกฺกุจกถา
สั.นิ.อ.	=	สัຍุตฺตนิกาย (สารตฺถปฺปกาสินั)	นิทานวคคอกฺกุจกถา
สั.ข.อ.	=	สัຍุตฺตนิกาย (สารตฺถปฺปกาสินั)	ชนชฺวคคอกฺกุจกถา
สั.ม.อ.	=	สัຍุตฺตนิกาย (สารตฺถปฺปกาสินั)	มหาวารวคคอกฺกุจกถา
ขุ.ขุ.อ.	=	ขุทฺทกนิกาย (ปรมตฺถโชติกา)	ขุทฺทกปาฐอกฺกุจกถา
ขุ.ธ.อ.	=	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทอกฺกุจกถา
ขุ.อุ.อ.	=	ขุทฺทกนิกาย (ปรมตฺถทีปนี)	อุทานอกฺกุจกถา
ขุ.อิตฺติ.อ.	=	ขุทฺทกนิกาย (ปรมตฺถทีปนี)	อิตฺตฺวุตฺตกอกฺกุจกถา
ขุ.เถร็.อ.	=	ขุทฺทกนิกาย (ปรมตฺถทีปนี)	เถร็คาถาอกฺกุจกถา

การใช้หมายเลขเพื่ออ้างอิงในดัชนีฉบับนี้ ในส่วนที่เป็นการอ้างอิงจากพระไตรปิฎก หมายเลขจะแสดงถึง เล่ม ข้อ และหน้า ตามลำดับ เช่น ม.อ. ๑๔/๓๗๕/๔๕๘. หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เล่มที่ ๑๔ ข้อที่ ๓๗๕ หน้า ๔๕๘ เป็นต้น

และในส่วนที่เป็นการอ้างอิงจากอรรถกถา แสดงถึงเล่มและหน้า เช่น ขุ.ธ.อ. ๔๑/๘๐. หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมปทฎกถา เล่มที่ ๔๑ หน้า ๘๐ เป็นต้น

สารบัญ

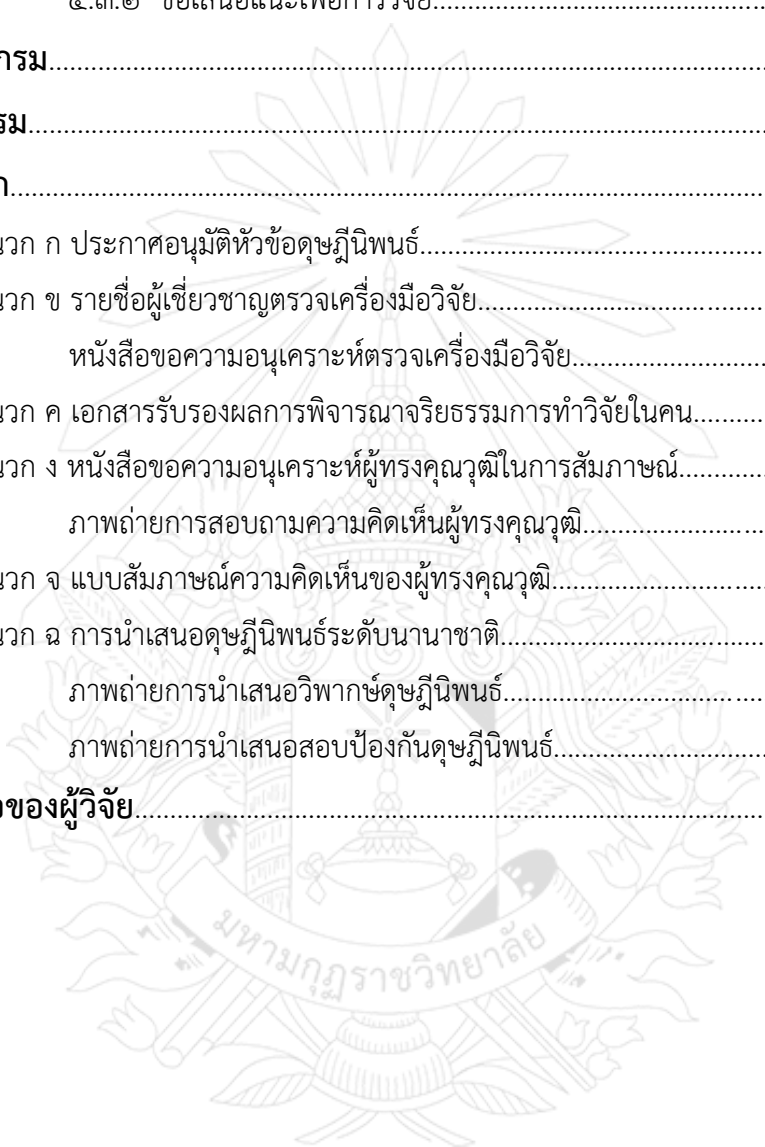
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ฅ
สารบัญคำย่อ.....	ญ
สารบัญ.....	ฐ
สารบัญแผนภูมิ.....	ต
สารบัญตาราง.....	ท
สารบัญภาพ.....	ธ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ คำถามวิจัย.....	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕
๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ.....	๒๐
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๒๐
๑.๙ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๒๑
บทที่ ๒ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๒
๒.๑ ความหมายของการดำเนินชีวิต.....	๒๒
๒.๒ ความหมายของการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๕
๒.๓ ประวัติและพัฒนาการเกี่ยวกับศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๗
๒.๔ แนวคิดทฤษฎีของศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๙
๒.๔.๑ ทฤษฎีวิวัฒนาการ.....	๓๐
๒.๔.๒ ทฤษฎีวิวัฒนาการ.....	๓๑
๒.๔.๓ ทฤษฎีขัดแย้ง.....	๓๒
๒.๔.๔ ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร.....	๓๕
๒.๕ ลักษณะสำคัญของศตวรรษที่ ๒๑.....	๓๖

๒.๕.๑	โลกใหม่ที่กำลังเผชิญ.....	๓๗
๒.๕.๒	ทรัพยากรโลก.....	๓๙
๒.๕.๓	อารยธรรม.....	๔๐
๒.๖	อัตลักษณ์ของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑.....	๔๓
๒.๗	มนุษย์กับเทคโนโลยี.....	๔๕
๒.๘	วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในศตวรรษที่ ๒๑.....	๔๙
๒.๘.๑	บทบาทชีวิต.....	๕๐
๒.๘.๒	นักปริโภค.....	๕๒
๒.๙	ปัญหาหลักการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๕๓
๒.๙.๑	ด้านจิตใจ.....	๕๔
๒.๙.๒	ด้านสังคม.....	๕๙
๒.๙.๓	ด้านเศรษฐกิจ.....	๖๖
๒.๙.๔	ด้านสิ่งแวดล้อม.....	๗๓
๒.๙.๕	ด้านเทคโนโลยี.....	๗๗
๒.๑๐	สรุปการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๘๒
บทที่ ๓	หลักพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๘๙
๓.๑	ความหมายของสุนทรียศาสตร์.....	๘๙
๓.๒	ทฤษฎีของสุนทรียศาสตร์และเกณฑ์ตัดสินความงาม.....	๙๓
๓.๒.๑	ทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective Theory).....	๙๓
๓.๒.๒	ทฤษฎีปรนัยนิยม (Objective Theory).....	๙๕
๓.๒.๓	ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relative Theory).....	๙๘
๓.๒.๔	ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Theory of Value).....	๑๐๑
๓.๓	ความหมายของพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๐๔
๓.๔	ลักษณะแห่งพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๑๐
๓.๕	คำที่แสดงความหมายของความงาม.....	๑๑๒
๓.๕.๑	กัลยาณะ.....	๑๑๒
๓.๕.๒	เขมะ.....	๑๑๓
๓.๕.๓	ปฏีรูปะ.....	๑๑๓
๓.๕.๔	โสภณะ.....	๑๑๓
๓.๕.๕	สุภะ.....	๑๑๔
๓.๕.๖	สุนทระ.....	๑๑๔

๓.๕.๗	สุวัณเณ.....	๑๑๔
๓.๕.๘	อภีรูปะ.....	๑๑๔
๓.๕.๙	อภิกกันตะ.....	๑๑๔
๓.๕.๑๐	รุจิระ.....	๑๑๕
๓.๖	ความงามพระรัตนตรัยในพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๑๖
๓.๖.๑	ความงามของพระพุทธเจ้า.....	๑๑๘
๓.๖.๒	ความงามของพระธรรม.....	๑๒๑
๓.๖.๓	ความงามของพระสงฆ์.....	๑๒๕
๓.๗	มิติความงามทางโลกของพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๒๗
๓.๗.๑	ความงามของคนและเทวดา.....	๑๓๒
๓.๗.๒	ความงามของสัตว์.....	๑๓๙
๓.๗.๓	ความงามของธรรมชาติ.....	๑๔๒
๓.๗.๔	ความงามของสถานที่.....	๑๔๔
๓.๗.๕	ความงามของวัตถุสิ่งของ.....	๑๔๖
๓.๘	มิติความงามทางธรรมของพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๔๙
๓.๙	ระดับความงามทางธรรมในพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๕๑
๓.๙.๑	งามระดับเบื้องต้น.....	๑๕๓
๓.๙.๒	งามระดับท่ามกลาง.....	๑๕๔
๓.๙.๓	งามระดับที่สุด.....	๑๕๗
๓.๑๐	ธรรมสร้างความงามในพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๖๐
๓.๑๐.๑	ขันติ โสรจจะ.....	๑๖๐
๓.๑๐.๒	ไตรลักษณ์.....	๑๖๕
๓.๑๐.๓	ทิวฐัมมิกัตตะ.....	๑๖๙
๓.๑๐.๔	กัลยาณมิตร.....	๑๗๔
๓.๑๐.๕	โยนิโสมนสิการ.....	๑๗๙
๓.๑๑	สรุปพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๘๔
บทที่ ๔	บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์	๑๙๐
๔.๑	บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๙๐
๔.๑.๑	การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑	๑๙๑
๔.๑.๒	ปัญหาการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๐๑
๔.๑.๓	แนวทางการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๑๐

๔.๑.๔ พุทธสุนทรียศาสตร์จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๑๖
๔.๒ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักขั้นดี โสร็จจะ.....	๒๒๖
๔.๒.๑ อุดหนุนต่อธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวย.....	๒๒๘
๔.๒.๒ อุดหนุนต่อทุกขเวทนา.....	๒๓๐
๔.๒.๓ อุดหนุนต่อการกระทบกระทั่ง.....	๒๓๒
๔.๒.๔ อุดหนุนต่อกิเลส.....	๒๓๕
๔.๓ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักไตรลักษณ์.....	๒๔๑
๔.๓.๑ อยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลก.....	๒๔๒
๔.๓.๒ อยู่ในโลกโดยกินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด.....	๒๔๕
๔.๓.๓ อยู่ในโลกโดยเป็นผู้ชนะโลก.....	๒๔๘
๔.๔ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักทฤษฎีภูมิคุ้มกัน.....	๒๕๓
๔.๔.๑ รู้จักหา.....	๒๕๗
๔.๔.๒ รู้จักเก็บ.....	๒๖๐
๔.๔.๓ รู้จักคบ.....	๒๖๑
๔.๔.๔ รู้จักใช้.....	๒๖๓
๔.๕ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักกัลยาณมิตร.....	๒๖๗
๔.๕.๑ คุณสมบัติของกัลยาณมิตร.....	๒๖๙
๔.๕.๒ คุณสมบัติของสัตบุรุษ.....	๒๗๐
๔.๖ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ.....	๒๘๓
๔.๖.๑ มองที่บุคคล.....	๒๘๕
๔.๖.๒ มองที่เทคโนโลยี.....	๒๘๘
๔.๖.๓ มองที่บุคคลและเทคโนโลยี.....	๒๙๐
๔.๗ สรุปบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์	๒๙๗
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๓๐๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๓๐๒
๕.๑.๑ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๓๐๒
๕.๑.๒ หลักพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๓๐๔
๕.๑.๓ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์	๓๐๗
๕.๒ องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธ	
สุนทรียศาสตร์.....	๓๑๐
๕.๒.๑ ที่มาขององค์ความรู้ใหม่.....	๓๑๐

๕.๒.๒ รูปแบบขององค์ความรู้ใหม่.....	๓๑๑
๕.๒.๓ แนวทางการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ใหม่.....	๓๑๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๓๒๐
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	๓๑๙
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย.....	๓๒๐
บรรณานุกรม.....	๓๒๑
บุคลากร.....	๓๓๑
ภาคผนวก.....	๓๓๘
ภาคผนวก ก ประกาศอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์.....	๓๓๙
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย.....	๓๔๑
หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือวิจัย.....	๓๔๓
ภาคผนวก ค เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน.....	๓๔๙
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์.....	๓๕๑
ภาพถ่ายการสอบถามความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ.....	๓๗๓
ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ.....	๓๘๓
ภาคผนวก ฉ การนำเสนอวิทยานิพนธ์ระดับนานาชาติ.....	๓๘๖
ภาพถ่ายการนำเสนอวิทยานิพนธ์.....	๓๘๙
ภาพถ่ายการนำเสนอสอบป้องกันวิทยานิพนธ์.....	๓๙๐
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	๓๙๑

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ ๑.๑ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๖
แผนภูมิที่ ๑.๒ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	๒๐
แผนภูมิที่ ๒.๑ ปัญหาด้านจิตใจ.....	๕๙
แผนภูมิที่ ๒.๒ ปัญหาด้านสังคม.....	๖๖
แผนภูมิที่ ๒.๓ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ.....	๗๒
แผนภูมิที่ ๒.๔ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม.....	๗๗
แผนภูมิที่ ๒.๕ ปัญหาด้านเทคโนโลยี.....	๘๒
แผนภูมิที่ ๒.๖ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๘๗
แผนภูมิที่ ๓.๑ ทฤษฎีของสุนทรียศาสตร์.....	๑๐๓
แผนภูมิที่ ๓.๒ ความหมายของพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๐๙
แผนภูมิที่ ๓.๓ ความงามของพุทธสุนทรียศาสตร์ใน ๒ มิติ.....	๑๑๐
แผนภูมิที่ ๓.๔ คำที่แสดงความงามทางโลกและทางธรรม.....	๑๑๖
แผนภูมิที่ ๓.๕ ความงามของพระรัตนตรัย.....	๑๑๘
แผนภูมิที่ ๓.๖ ความงาม ๒ มิติของพระรัตนตรัย.....	๑๒๗
แผนภูมิที่ ๓.๗ ความงามทางโลก.....	๑๓๒
แผนภูมิที่ ๓.๘ ความงามของคนและเทวดา.....	๑๓๘
แผนภูมิที่ ๓.๙ ความงามมิติทางโลก.....	๑๔๙
แผนภูมิที่ ๓.๑๐ ความงามมิติทางธรรม.....	๑๕๑
แผนภูมิที่ ๓.๑๑ งามเบื้องต้นหรือศีลงาม.....	๑๕๔
แผนภูมิที่ ๓.๑๒ งามท่ามกลางหรือสมาธิงาม.....	๑๕๗
แผนภูมิที่ ๓.๑๓ งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามที่สุด.....	๑๖๐
แผนภูมิที่ ๓.๑๔ หลักขันติ โสรัจจะ.....	๑๖๕
แผนภูมิที่ ๓.๑๕ หลักไตรลักษณ์.....	๑๖๙
แผนภูมิที่ ๓.๑๖ หลักทฤษฎีธรรมิกัตถะ.....	๑๗๔
แผนภูมิที่ ๓.๑๗ หลักกัลยาณมิตร.....	๑๗๙
แผนภูมิที่ ๓.๑๘ หลักโยนิโสมนสิการ.....	๑๘๔
แผนภูมิที่ ๓.๑๙ ความงามของหลักธรรมทั้ง ๕.....	๑๘๘
แผนภูมิที่ ๔.๑ ลักษณะการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๐๑
แผนภูมิที่ ๔.๒ ปัญหาในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๑๐

แผนภูมิที่ ๔.๓	แนวทางการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๑๖
แผนภูมิที่ ๔.๔	พุทธสุนทรียศาสตร์จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๒๖
แผนภูมิที่ ๔.๕	บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักขันติ โสรัจจะ.....	๒๔๑
แผนภูมิที่ ๔.๖	บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักไตรลักษณ์.....	๒๕๓
แผนภูมิที่ ๔.๗	บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ.....	๒๖๗
แผนภูมิที่ ๔.๘	บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักกัลยาณมิตร.....	๒๘๓
แผนภูมิที่ ๔.๙	บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ.....	๒๙๖
แผนภูมิที่ ๔.๑๐	บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๓๐๑

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ ๒.๑ รูปแบบการดำเนินชีวิต AIOs.....	๒๔
---	----

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ ๒.๑ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๗
ภาพที่ ๒.๒ ประวัติและพัฒนาการของศตวรรษที่ ๒๑.....	๒๙
ภาพที่ ๒.๓ ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติและพฤติกรรม.....	๓๓
ภาพที่ ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีของศตวรรษที่ ๒๑.....	๓๖
ภาพที่ ๒.๕ ลักษณะสำคัญของศตวรรษที่ ๒๑.....	๔๓
ภาพที่ ๒.๖ อัตลักษณ์ของศตวรรษที่ ๒๑.....	๔๕
ภาพที่ ๒.๗ มนุษย์กับเทคโนโลยี.....	๔๙
ภาพที่ ๒.๘ วิธีการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑.....	๘๘
ภาพที่ ๓.๑ การดำเนินชีวิตลักษณะมีหรือไม่มีพุทธสุนทรียศาสตร์.....	๑๘๙
ภาพที่ ๕.๑ GRACE Model.....	๓๑๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยุคศตวรรษที่ ๒๑ เป็นยุคที่เทคโนโลยีเป็นหัวใจสำคัญของความเจริญในทุกมิติ ทั้งด้านระบบอุตสาหกรรม ทุนนิยม บริโภคนิยม วัตถุนิยม ด้านดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบเหล่านี้อำนวยความสะดวกให้กับชีวิตมนุษย์ในทุก ๆ ด้านอย่างเอนกอนันต์ ความสะดวก สบายอันไร้ขีดจำกัดนี้ ทำให้มนุษย์พึงพอใจสู่วิถีระบบอย่างไร้ขอบเขต เมื่อมองตามความเป็นจริงจะพบว่าเทคโนโลยีได้ให้ทั้งคุณและโทษ คุณคือสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ให้ดีขึ้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้สังคมกลายเป็นสังคมแห่งความรู้ไร้พรมแดน ด้านโทษจะเห็นได้ว่าความก้าวหน้าที่รวดเร็วของเทคโนโลยีเป็นดั่งกระแสน้ำที่ไหลบ่าถาโถมสู่มนุษย์ ผลักดันให้ผู้ขาดการพัฒนาปัญญาในการตื่นตัวรู้เท่าทันข้อมูลข่าวสาร เสพบริโภคอย่างขาดการไตร่ตรอง ผลเสียที่เกิดความเปลี่ยนแปลงกับความสับสนที่สัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อน ทำให้ศักยภาพที่จะประสบผลสำเร็จมีพอ ๆ กับศักยภาพที่จะเกิดความล้มเหลว ซึ่งจัดได้ว่าเป็นช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อเป็นเวลาที่ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีช่วยย่อมเกิดความหายนะในภายหลังได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของ จูลซีฟ ชินวรโรณ กล่าวไว้ว่า “โลกกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงปริมาณ หมายถึง มีความเปลี่ยนแปลงมากมายในทุกมิติ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เป็นต้น และการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง พลังของความเปลี่ยนแปลง อาจทำให้โลกรวมตัวกันมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็อาจทำให้โลกแตกแยก เป็นการยากที่จะคาดคะเนแนวโน้มของโลก”^๑ ศตวรรษที่ ๒๑ นี้จึงเป็นยุคที่เต็มไปด้วยนวัตกรรมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและปัญหาต่าง ๆ เกิดควบคู่กัน เช่น ปัญหาด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม ได้แผ่ขยายปัญหาอย่างกว้างขวาง ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเสียหายทั้งร่างกายและจิตใจ

รัฐบาลไทยเล็งเห็นความเสี่ยงที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง ของยุคสื่อเทคโนโลยีหรือยุคไอซีที (ICT: Information Communication and Technology) นี้ จึงได้ออกนโยบายเพื่อการพัฒนาประเทศ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาที่จำเป็นต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งระดับโลกและในประเทศไทยได้รับผลกระทบต่อพัฒนาการ จึงต้องพยายามจับจุดแข็งของยุคนี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ ขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงภัยคุกคาม รวมทั้งแก้จุดอ่อนที่มีไม่ให้เป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน การประเมินสถานการณ์

^๑จูลซีฟ ชินวรโรณ, *โลกในศตวรรษที่ ๒๑ : กรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๓๘๑.

ที่การเปลี่ยนแปลง ได้แสดงให้เห็นว่า สื่อมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน แต่ยังมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนค่อนข้างน้อย สื่อทางสังคมในปัจจุบันมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน แต่การเผยแพร่สื่อต่าง ๆ ยังไม่มีบทบาทต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรม สะท้อนได้จากรายการโทรทัศน์ในหนึ่งชั่วโมงของรายการที่ออกอากาศทั้งหมด มีภาพของความรุนแรงมากที่สุด ๓.๓ ครั้ง ภาพที่ตอกย้ำการสร้างอคติเชิงลบต่อผู้อื่นมีจำนวน ๑.๓ ครั้ง ภาษาก้าวร้าวมี ๐.๓ ครั้ง แสดงความไม่เหมาะสมทางเพศมี ๐.๑ ครั้ง ขณะที่การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางเว็บไซต์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศและการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสม และบางส่วนเป็นเว็บไซต์ที่เข้าข่ายลามกอนาจาร ใช้ภาษาที่หยาบคาย รวมถึงเนื้อหาที่รุนแรง ขณะที่เกมคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นสื่อออนไลน์ที่มีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนอย่างมาก พบว่าในปี ๒๕๕๐ ร้อยละ ๔๒.๒ ของเด็กและเยาวชนติดเกมออนไลน์ ซึ่งเกมส่วนใหญ่ที่นิยมเล่นเน้นการต่อสู้ ใช้ความรุนแรง มีเนื้อหาทางเพศ การใช้ภาษาในเกมที่ไม่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม^๒

ผู้ประกอบการที่มีโอกาส มีอำนาจ ต้องการผลประโยชน์ได้ใช้ระบบสื่อเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือป้อนข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนเสพ ในลักษณะการกระตุ้น การเร้า ให้หลงใหลอย่างขาดสติ มีอวิชาเป็นเครื่องหนุมนำเกิดเป็นพลังอำนาจที่บั่นทอนสังคม ส่วนใหญ่ผู้เสพจะตกเป็นทาสสื่อ ทาสกิเลส ถูกความหลงครอบงำ กัดกร่อนคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม การปราศจากคุณธรรมและจริยธรรมย่อมไม่อาจนำความอยู่ดีมีสุขมาให้มนุษย์ได้ ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันสนับสนุนสิ่งที่เป็นรูปธรรม สิ่งที่สัมผัส เห็น จับต้องได้ ส่งเสริมจิตนิยมต่าง ๆ จึงทำให้วัตถุเพียงพู่ขึ้นอย่างรวดเร็วจนเกิดมายาว่าเสพวัตถุเป็นความสุข เกิดความเห็นแก่ตัว เอาตนเองเป็นศูนย์กลาง ทำเพื่อตนเองมากขึ้น มีความเห็นแก่ตัว ทำให้มีจิตใจหยาบกระด้าง ขาดความละมุนละไมและความละเอียดอ่อน เป็นการเจ็บป่วยทางจิต สิ่งที่จะช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตและทางสังคมได้นั้น มนุษย์จะต้องก้าวข้ามโลกของวัตถุสู่โลกแห่งจิตวิญญาณ มนุษย์จะต้องรู้จักหน้าที่ของจิตใจด้วยการทำให้จิตใจเข้าถึงความจริงในความคิด มีคุณธรรม คุณธรรมเป็นความงามจากการปฏิบัติธรรม เป็นความสุขเป็นพุทธสุนทรียศาสตร์ ความงามจะสร้างจิตใจให้สงบสุข แล้วมนุษย์จะเกิดพฤติกรรมคิดดี พูดดี ทำดี ส่งผลมาจากความงามภายในจิตใจ ความงามในหลักธรรมเป็นฐานสำคัญที่สร้างความสุขให้มนุษย์ ความงามเป็นรากฐานทางจิตวิญญาณให้พบอิสระ พุทธสุนทรียศาสตร์เป็นแก่นสำคัญส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ดังที่เสถียร โพธิ์นันทะ กล่าวถึงความงามไว้ว่า “ทุกสิ่งในโลกไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สิ่งนั้นย่อมมีสุนทรียะในตัว ถ้าหากว่าเราเป็นผู้เข้าใจมอง ไม่มีสิ่งใดที่จะไม่เป็นสุนทรียะ เหมือนกับธรรมะ ผู้ที่มีธรรมะย่อมมองเห็นความเป็นไปต่าง ๆ ในโลกทุกแห่งทุกมุมเป็นคติธรรมได้ ธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็น

^๒ธีรพงษ์ มหาวีโร และฝ่ายวิชาการสำนักพิมพ์เดอะบุคส์, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙)*, (กรุงเทพมหานคร: เดอะบุคส์, ๒๕๕๕), หน้า ๙๑.

สุนทรียะในตัวเป็นโดยธรรมชาติของธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเป็นเรื่องสำหรับข้อปฏิบัติของชีวิต การมองชีวิตนั้นควรจะมองอย่างมีศิลปะ ผู้ที่รู้จักการใช้ศิลปะในการครองชีวิตผู้นั้นจะได้ประโยชน์ได้รับความสุขจากชีวิต”^๓

เนื่องจากธรรมชาติเป็นคุณสมบัติของการครองชีวิตที่ดั่งงาม ในเวรณชกสูตร พรหมณ์กล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ดั่งได้ข่าวมาว่า พระองค์ทรงแสดงธรรมที่ไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง ไพเราะในที่สุด ประกาศหลักครองชีวิตอันประเสริฐบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงพร้อมทั้งอรรถ (หัวข้อ) พร้อมทั้งพยัญชนะ (คำอธิบาย) ก็การได้เห็นพวกพระอรหันต์เห็นปานนั้นเป็นการดี”^๔ จะเห็นว่าหลักธรรมสร้างความสงบสุขหรือความงามตั้งแต่ขั้นพื้น ๆ ไปยังขั้นสูงหรือขั้นละเอียดมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องนำทางเป็นหลักดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ เช่น ขันติและโสรัจจะ ไตรลักษณ์ กัลยาณมิตร ญาณธัมมิกัตถะ และโยนิโสมนสิการ เป็นต้น หลักธรรมจึงเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยงหล่อหลอมจิตใจกับคุณธรรมเข้าด้วยกันส่งผลให้เกิดเป็นจิตใจที่ดั่งงามหรือเป็นพุทธสุนทรียศาสตร์ แก่ความกระด้างของจิตใจ ทำให้จิตใจละเอียดอ่อน ละมุนละไม ลดปัญหาชีวิตให้น้อยลงถึงกับหมดไป เป็นการดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม ด้วยความห่วงใยโลกห่วงใยมนุษยชาติ จึงนำพุทธสุนทรียศาสตร์ คุณค่าความงามในพระไตรปิฎกมาเผยแผ่ให้เข้าใจและมองเห็นสภาวะที่เป็นจริง เป็นกระบวนการค้นคว้าธรรมใหม่ เพื่อสนับสนุนให้มนุษย์ขยับออกมาจากการยึดติดถุณียมหันมามองศาสตร์แห่งจิตวิสัยและวัตถุวิสัย ผ่านความงามที่สามารถสัมผัสได้ด้วยตนเอง และผสานพุทธสุนทรียศาสตร์เข้ากับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างลงตัว

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาหัวข้อคุณนิพนธ์เรื่อง การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยพุทธสุนทรียศาสตร์ เพราะการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์จะเป็นแนวทางหนึ่งในภารกิจที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้

๑.๒ คำถามวิจัย

การศึกษาเรื่อง การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเพื่อการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๒.๑ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ หลักพุทธสุนทรียศาสตร์ คืออะไร

๑.๒.๓ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นอย่างไร

^๓เสถียร โปธินันทะ, *มรดกทางปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๖๗-๖๘.

^๔ม.ม.อ. ๑๙/๒๖๘.

๑.๒.๔ นำเสนอองค์ความรู้ใหม่เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์” เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์” ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๑.๓.๓ เพื่อบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๑.๓.๔ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์”

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์” นี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาแบบเอกสาร (Documentary Research) เป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงนำผลการศึกษาที่ได้ไปสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิ (In-depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้นำหลักฐานจากพระไตรปิฎก และคัมภีร์อื่น ๆ ที่มีเนื้อหาเหมาะสมกับงานวิจัย พร้อมกับค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ วารสาร เว็บไซต์ และงานวิจัย เพื่อเป็นการยืนยันองค์ความรู้ในพุทธสุนทรียศาสตร์ โดยแบ่งเป็นขอบเขต ๒ ด้าน คือ

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วยเนื้อหาด้านการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้านหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ และองค์ความรู้ใหม่เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์” มีดังนี้

๑) ขอบเขตด้านการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ศึกษาข้อมูล ทฤษฎี หลักการ จากตำรา เอกสารวิชาการต่าง ๆ ของผู้รู้ นักวิชาการ เรื่องวิวัฒนาการการดำเนินชีวิตที่ส่งผลมาถึงศตวรรษที่ ๒๑ ว่ามีเหตุปัจจัยอย่างไร พร้อมทั้งศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตทั้งด้านบวกและด้านลบ ในด้านลบที่เป็นปัญหาประเด็นหลัก ๆ ว่ามีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง

๒) ขอบเขตด้านสุนทรียศาสตร์และพุทธสุนทรียศาสตร์ ประกอบด้วยเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ตำราทางวิชาการ งานวิจัย เว็บไซต์ ที่เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์และหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ทั้งเป็นทฤษฎี หลักการ ความงามทางตะวันตกและความงามด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พร้อมหลักฐานที่ทำให้งามในระดับต่าง ๆ

๒. ขอบเขตผู้ทรงคุณวุฒิ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถ ด้านการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ และด้านหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ เพื่อนำมาบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ จำนวน ๒๐ รูป/คน

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบการวิจัยเอกสาร (Documentary Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. สืบหาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) โดยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าเก็บข้อมูลจากหลักฐานสำคัญ คือ พระไตรปิฎก พระไตรปิฎกและอรรถกถา

๒. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) เป็นการสำรวจเอกสาร (Review Literature) คัมภีร์อื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับงานวิจัย โดยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าเก็บข้อมูลจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตำรา งานวิจัย เว็บไซต์ วารสาร และงานเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องที่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการ

๓. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบเจาะจงกับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ และผู้เชี่ยวชาญด้านหลักธรรมเกี่ยวกับพุทธสุนทรียศาสตร์ในการดำเนินชีวิต

๔. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ จากการทำดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ หลักพุทธสุนทรียศาสตร์ และการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อสรุปผลการค้นคว้าเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อทราบถึงการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ และหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

๕. บูรณาการข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิ พร้อมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบเจาะจงกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ และผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่

๖. นำเสนอแนวทางและสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบเรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์”

๗. นำเสนอบทสรุปและข้อเสนอแนะ เพื่อการวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

แผนภูมิที่ ๑.๑ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ผู้วิจัยได้นำมาประกอบการศึกษาและใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย มีดังต่อไปนี้

มัลคอล์ม แกลดเวลล์ (Malcolm Gladwell) ได้กล่าวในหนังสือ “ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑” ไว้ว่า เมื่อเรามาถึงจุดพลิกผัน ซึ่งเป็นเวลาที่เหตุการณ์ต่าง ๆ มาบรรจบกันในภาวะที่พร้อมจะนำเราไปสู่เส้นทางใหม่ที่ไม่อาจหยุดยั้งได้ นักวิทยาศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ และนักสังคมวิทยา ต่างใช้คำนี้อธิบายช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญเกิดขึ้น และทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่แตกต่างจากเดิมอย่างชัดเจน^๕

เจมส์ มาร์ติน กล่าวในหนังสือ “โลกแห่งศตวรรษที่ ๒๑” ว่า มนุษย์ได้อาศัยอยู่บนดาวเคราะห์ดวงเล็กสวยงามและโดดเด่นยิว หากทว่าประชากรโลกกำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วพร้อมกับอุปสงค์ที่มีมากเหนือทรัพยากรที่มีอยู่ในโลก เทคโนโลยีก็กลับกลายมามีอำนาจมากพอที่จะทำลายดาวเคราะห์ดวงนี้ มนุษย์เรากำลังเดินทางด้วยความเร็วที่อันตรายมากเข้าสู่ยุคแห่งความสุดโต่งในหลายเรื่อง ทั้งเรื่องความร่ำรวยและยากจน เทคโนโลยีและการทดลองของนักวิทยาศาสตร์ อิทธิพลอันหลากหลายของโลกาภิวัตน์ ความรุนแรงของอาวุธทำลายล้างและการกระทำของผู้ก่อการร้ายที่อ้างว่าทำเพื่อศาสนา หากเราต้องการมีชีวิตรอด เราจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการจัดการกับสถานการณ์เหล่านี้ ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นศตวรรษที่วิกฤตมาก เป็นศตวรรษที่อยู่บนทางเลือกสองทางระหว่างการสร้างหรือการทำลาย^๖

พอล เคนเนดี กล่าวในหนังสือ “สู่ศตวรรษที่ ๒๑” ว่า เรากำลังเผชิญกับสภาพ “ความหวั่นไหวและการกระแทกกระทั้นในสังคมมนุษยชาติ” อย่างที่นิตยสาร ดี อีโคโนมิสต์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ อีกทั้งยังดูเหมือนว่าความหวั่นไหวนี้มีอยู่ต่อไปในอนาคต ซึ่งบรรดาบริษัทต่าง ๆ (ด้านเกษตรกรรมถึงยานอวกาศ) และบุคคลบางกลุ่มที่ได้ผลประโยชน์จากการพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ สังคม และได้เตรียมพร้อมอย่างชาญฉลาดเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ในโอกาสต่อไป แต่อีกด้านหนึ่งยังมีผู้คนนับล้านพันล้านที่ยังยากจนและไร้การศึกษาในโลกที่กำลังพัฒนา และจำนวนอีกหลายสิบล้านคนที่เป็นแรงงานไร้ฝีมือในโลกที่พัฒนาแล้ว คนเหล่านี้มองไม่เห็นอนาคตและในหลายกรณียิ่งแย่ไปกว่านั้น การต่อสู้ของคน

^๕James Bellanca and Ron Brandt, *21 st Century Skills: Rethinking How Students Learn*, ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑, แปลโดย วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตตฤกษ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอเพ่นเวิลด์ พับลิชชิง เฮาส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๓๑.

^๖เจมส์ มาร์ติน, *โลกแห่งศตวรรษที่ ๒๑*, *The Meaning of The 21st Century*, แปลโดย ภาพร, (กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาส์น, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖-๑๗.

เหล่านี้ปรากฏอยู่ในข้อเขียนที่มองโลกในแง่ร้ายเกี่ยวกับการเติบโตของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว และความเสียหายของสภาพแวดล้อม เช่น รายงานของสถาบันเวิลด์วอตช์ (Worldwatch Institute), เออร์ลิชส์ (Ehrlichs)^๗

ศาสตราจารย์ ดร.เทรูโอะ อิหะงะ กล่าวในหนังสือ “เทคโนโลยี EM จะเปลี่ยนศตวรรษที่ ๒๑: อนาคตที่เกิดขึ้นใหม่” ว่า สิ่งที่มีมนุษยชาติจะต้องทำเป็นสิ่งแรกในศตวรรษที่ ๒๑ ก็คือ การแก้ปัญหาในระดับโลก เช่น ความอดอยาก ความยากจน การทำลายสภาพแวดล้อม ในเบื้องต้นนั้นเราจะต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมที่อยู่ภายใต้กฎแห่งการแก่งแย่งแข่งขันให้เร็วที่สุด^๘

อัลวิน ทอฟฟเลอร์ กล่าวในหนังสือ “คลื่นลูกที่สาม” ว่า การเตรียมตัวไปสู่การปฏิวัติโดยมีข้อสมมุติฐานว่า แม้ในทศวรรษที่กำลังจะมาถึงในกาลข้างหน้าจะเต็มไปด้วยปัญหามากมาย แต่เราจะไม่ทำลายตัวของเราเอง แม้ปัญหาจะเกิด แต่มันไม่ได้เกิดอย่างสับสนอลหม่านไร้จุดหมาย มันมีรูปแบบอันคมชัดของมันเอง ทั้งความเปลี่ยนแปลงนั้นยังมีลักษณะสังคมนิยมตามระยะเวลาที่เคลื่อนไปพร้อมกับวิถีชีวิตของเรา แล้วเกิดกลายเป็นอนาคตที่เราสามารถจัดการกับตัวของเราเองได้อย่างเหมาะสม^๙

เจริญชัย ไชยไพฑูริย์วงศ์ และชัยพร เขียนพานิช กล่าวไว้ในหนังสือ “AEC: เสน่ห์ สีสัน และความหมายในโลกทุนนิยมแห่งศตวรรษที่ ๒๑” ไว้ว่า ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) มีความซับซ้อนมากกว่าเรื่องของเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากผูกโยงไปถึงการเมือง สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะเมื่อประเทศในอาเซียนมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา และระบอบการปกครอง หากสามารถเปิดใจและเรียนรู้จากกันได้แล้ว ก็ย่อมทำให้เกิดความสงบสุขและมูลค่าเพิ่มที่จะดึงดูดนักลงทุนจากทุกมุมโลกให้เข้ามาสร้างสรรค์และเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์กัน แต่ต้องไม่ลืมว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงสัตว์เศรษฐกิจเท่านั้น ความขัดแย้งและอคติอาจเกิดขึ้นจากความเชื่อและวิถีชีวิตที่ต่างกันไป^{๑๐}

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ดังกล่าว พบว่าในศตวรรษที่ ๒๑ สังคมนมนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเส้นทางใหม่ที่ไม่เหมือนเส้นทางเดิม เป็นจุดพลิกผันที่เด่นชัดเห็นได้ว่าการสร้างนวัตกรรมต่าง ๆ ขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่อการดำเนินชีวิตและ

^๗พอล เคนเนดี, *สู่ศตวรรษที่ ๒๑, Preparing for The Twenty - First Century*, แปลโดย สุเรษฐ บัวชาติ, (นครปฐม: บริษัท ไทยเพลส แอนด์ พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๔๖๕.

^๘เทรูโอะ อิหะงะ, *เทคโนโลยี EM จะเปลี่ยนศตวรรษที่ ๒๑: อนาคตที่เกิดขึ้นใหม่*, แปลโดย ภาวุธ คุณวัฒน์ภักดี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สยามออฟเซ็ท จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖.

^๙อัลวิน ทอฟฟเลอร์, *The Third Wave, คลื่นลูกที่สาม*, แปลโดย รจิตลักษณ์ แสงอุไรและคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมี จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๒๑.

^{๑๐}เจริญชัย ไชยไพฑูริย์วงศ์ และชัยพร เขียนพานิช, *AEC : เสน่ห์ สีสัน และความหมายในโลกทุนนิยมแห่งศตวรรษที่ ๒๑*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖-๒๗.

อาจจะเป็นสาเหตุส่งผลทำลายล้างมนุษย์ได้ สิ่งที่ส่งสัญญาณเตือน คือ ปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาความอดอยาก ความร่ำรวย ความยากจน ความรุนแรง สภาพแวดล้อม การศึกษา โครงสร้างความเป็นความต่างทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ต้องเร่งแก้ไขอย่างเร่งด่วนและต้องแก้ไขให้ถูกจุดถูกวิธีต้องพิจารณาทั้งความเหมือนและความแตกต่างแล้วนำมาวิเคราะห์หาทางแก้ไขมิใช่แต่จะมุ่งหาแต่ผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แม้กลุ่ม AEC ทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็พบปัญหาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนาและระบอบการปกครองเช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์และพุทธสุนทรียศาสตร์ ผู้วิจัยได้นำมาประกอบการศึกษาและใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย มีดังต่อไปนี้

กิริติ บุญเจือ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ชุดพื้นฐานปรัชญา แก่นปรัชญาปัจจุบัน” ว่า คุณค่าทางสุนทรียะ ศิลปะเป็นการแสดงออกของอุดมคติของมนุษย์ ผู้ที่มีอุดมคติรุนแรงจะสร้างงานศิลปะออกมาให้คนอื่นได้ร่วมอุดมคติด้วย ส่วนผู้ที่มีอุดมคติไม่รุนแรงในระดับใดก็จะสามารถซาบซึ้งศิลปกรรมระดับนั้น ๆ ได้ มนุษย์เราไม่มีพรสวรรค์ที่จะสร้างงานศิลปกรรมในทุกด้านเหมือนกันแต่สามารถซาบซึ้งได้โดยการฝึกฝนและสร้างเสริมอุดมคติในตัว ศิลปะที่เพิร์สถือว่ามีค่าสูงสุดได้แก่ศาสนา ศาสนามีวิวัฒนาการมาตามลำดับของอุดมคติของมนุษย์ เพิร์สถือว่าความศรัทธาต่อพระเจ้าที่นับได้ว่าสูงสุดที่สุดก็คือ การชื่นชมในเอกภาพเป็นส่วนรวม นี่คือเป้าหมายแห่งวิวัฒนาการของศาสนาและทางความจริง เพิร์สกล่าวว่า ถ้าเป็นความจริงทางสุนทรียะ จะต้องเป็นอุดมคติที่จูงใจมนุษย์ได้สร้างศรัทธาในตัวผู้ยึดถือได้มากน้อยแล้วแต่ขีดขั้นแห่งการพัฒนาตัวบุคคล^{๑๑}

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ปรัชญาทั่วไป” ว่า สาขาที่พูดถึงความงามได้แก่ สุนทรียศาสตร์ เนื่องจากความดีกับความงามมีลักษณะเหมือนกันตรงที่เป็นคุณค่าหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จริยศาสตร์กับสุนทรียศาสตร์ก็มักจัดให้อยู่ด้วยกันภายใต้หัวข้อใหญ่เรียกว่า ทฤษฎีคุณค่า (Value Theory) แต่โดยประเพณีแล้วก็มักจัดให้จริยศาสตร์กับสุนทรียศาสตร์เป็นสาขาของปรัชญาด้วยกันทั้งคู่^{๑๒}

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จรูญ โคมุทร์ตานนท์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สุนทรียศาสตร์ กรีก-ยุคฟื้นฟู” ว่า เพลโตเชื่อว่าในบรรดาสิ่งเฉพาะต่าง ๆ ทั้งหลายบนโลกแห่งผัสสะนี้ ทุกสิ่งสามารถมีคุณสมบัติของความงามและมีได้หลายวิธี ความงามของบางสิ่งเปลี่ยนแปลงตามเวลา ความงามบางครั้งปรากฏแก่คนคนหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏแก่อีกคนคนหนึ่ง แต่เบื้องหลังการปรากฏของความงามทั้งหลายบนโลกแห่งวัตถุซึ่งเป็นรูปธรรมนี้ มีความงามอันหนึ่งที่ปรากฏในความงามทั้งหมด มันคือแก่น

^{๑๑}กิริติ บุญเจือ, ชุดพื้นฐานปรัชญา แก่นปรัชญาปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘๔-๘๕.

^{๑๒}โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, ปรัชญาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๒๙๐.

ของความงาม เป็นแบบของความงาม เป็นความงามสัมบูรณ์ เป็นนามธรรม สามารถเข้าถึงโดยการคิดเท่านั้น ไม่สามารถเข้าถึงโดยประสาทสัมผัส (Phaedo)^{๑๓}

ดร.จี. ศรีนิวาสน์ กล่าวในหนังสือ “สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ” ว่า นักสุนทรียศาสตร์ทั้งอินเดียและตะวันตก ยืนยันสิ่งที่เหมือนกันของประสบการณ์ทางสุนทรียะเหมือนกับประสบการณ์ทางศาสนาในข้อที่ว่า เป็นประสบการณ์ที่ทำให้เราหลุดพ้นจากความกังวลใจในเรื่องชีวิตประจำวันของตนเองได้ชั่วคราวแล้วทำให้เกิดความเต็มใจในความเพลิดเพลินใจที่ปราศจากอหังการซึ่งเราได้ประสบอยู่ในขณะนั้น เพราะความคล้ายคลึงกันอย่างลึกซึ้ง บางครั้งศิลปะจึงได้ชื่อว่าเป็น ผู้ปรองดอง หรือสะพานเชื่อมต่อประสบการณ์ในโลกกับประสบการณ์เหนือโลกเข้าด้วยกัน เราพอจะเห็นได้ว่าสิ่งที่มาเร่งเร้าให้เกิดประสบการณ์ทางสุนทรียะนั้น ก็คือวัตถุอย่างแน่นอน แต่บางครั้งประสบการณ์ทางสุนทรียะก็อาจจะช่วยนำจิตใจให้ล่องลอยไปสู่ภาวะที่สูงส่งอันเป็นภาวะของการหยั่งรู้ในภายในอันลึกลับที่จะทำให้รู้ไปถึงมูลรากของโลกียะภาวะได้ด้วย^{๑๔}

ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ ได้กล่าวในหนังสือ “สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต” ว่า สุนทรียภาพกับการดำรงชีวิตส่วนตน โลกของชาวตะวันออกเป็นโลกของการแสวงหาความสุข ความเป็นสันโดษส่วนตน ความสงบสุขและความสันโดษที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เราพยายามศึกษาจากข้างในจากตัวตนของเรา เพื่อนำไปแก้ปัญหาโลกภายนอก เช่น พุทธศาสนาสอนพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เมตตาคือมุ่งสร้างความรักความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข ให้โลกสันติสุข กรุณาคือความสงสาร ความห่วงใย ช่วยเหลือผู้อื่นเห็นทุกข์ ปลดเปลื้องทุกข์ มุทิตาคือความชื่นชมยินดีที่เห็นผู้อื่นได้ดี มีความสุข ไม่อิจฉาริษยา อุเบกขาคือความวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียง การใช้ปัญญาพิจารณาโดยสมควรแก่เหตุ^{๑๕}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระนิพนธ์ในหนังสือ “ธรรมภาณาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา” ว่า กามาวจรจิต จิตที่ยังลงในกามนั้น เป็นจิตสามัญที่ยังมีความยินดียินดีอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่ารัก น่าใคร่ น่าปรารถนา และน่าพอใจเป็นฝ่ายกุศลหรือว่าโสภณะคืองามก็มี เป็นฝ่ายอกุศลหรืออโสภณะคือไม่งามก็มี และเป็นฝ่ายอัปยาคฤตกรรม^{๑๖}

^{๑๓}จรรยา โกมุทรัตนานนท์, *สุนทรียศาสตร์ กรีก-ยุคฟื้นฟู*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙.

^{๑๔}จี. ศรีนิวาสน์, *สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ*, แปลโดย สุเชาวน พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^{๑๕}วิรุณ ตั้งเจริญ, *สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สันติศิริการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑.

^{๑๖}สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *ธรรมภาณาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐบาล, ๒๕๕๒), หน้า ๔๖.

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร., ได้กล่าวไว้ใน “พระไตรปิฎกฉบับสากล: วิธีธรรมจากพุทธปัญญา พระไตรปิฎก” ว่า ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วายุธาตุ ย่อมตั้งไม่ได้ในวิญญาน ซึ่งเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ไม่มีที่สิ้นสุด แต่มีท่าข้ามโดยรอบด้าน อุปาทายรูปที่ยาวและสั้น ละเอียดและหยาบ งามและไม่งาม ก็ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ในวิญญาน (นิพพาน) นี้เช่นเดียวกัน นามและรูป ย่อมดับสนิทในวิญญาน (นิพพาน) นี้เช่นเดียวกัน เพราะวิญญานดับไป นามและรูปนั้นก็ย่อมดับสนิทในที่นั้น^{๑๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวใน “พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย” ว่า ความสุขแยกโดยคุณค่า มี ๒ ประเภท คือ ๑. ความสุขในการได้สนองความอยากและความต้องการต่าง ๆ เป็นการสนองความต้องการทางประสาททั้งห้าของตน มุ่งเอาของคนอื่นมาเป็นความเห็นแก่ตัว และ ๒. ความสุขในภาวะจิตที่เป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส ไม่มี ความอยากและความต้องการที่จะสนองความต้องการทางประสาททั้งห้าของตน เป็นการสนองความต้องการ ความปรารถนาเพื่อความดี ความงาม ความสมบูรณ์ของสรรพสัตว์สรรพสิ่ง อันเป็นเหตุให้คิดจะทำให้แก่เขา ทำเพื่อให้เขาหรือเพื่อให้ของเหล่านั้นดีงาม มีความสุข ความสมบูรณ์ ความต้องการ คือฉันทะนี้เป็นคุณสมบัติสำคัญในการสร้างสรรค์ความดีงามและพัฒนาชีวิตพัฒนาคน ให้เกิดความสุขที่ลึกซึ่งสูงขึ้น^{๑๘}

เสถียร โปธินันทะ ได้กล่าวในหนังสือ “ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา” ว่า พระสารีบุตรถามพระอานนท์ว่า “ป่าโคสิงคสาละวันอันน่ารื่นรมย์ ในราตรีเดือนหงายแจ่มนี้มีธรรมชาติอันงาม เช่น ดอกสาละที่เป้งบาน ส่งกลิ่นหอมจรไปทั่ว ความงามของป่าจะงามสมกับภิกษุผู้มีคุณเช่นไรบ้าง”

พระอานนท์ก็กล่าวว่า “ต้องภิกษุผู้เป็นพหูสูต จำทรงไว้การหลีกเร้นอยู่แต่ผู้เดียว มีฌานพร้อมทั้งวิปัสสนาจึงงามสม”

พระอนรุทธะก็กล่าวว่า “ต้องภิกษุผู้มีทิพยจักขุล่วงจักขุของมนุษย์ อาจทอดทัศนาจำนวนพันแห่งโลกทั้งหลายจึงงามสม”

พระมหากัสสปะก็กล่าวว่า “ต้องภิกษุผู้ถืออยู่ปากกล่าวสรรเสริญคุณของผู้ถืออยู่ป่าและถือการรับแต่อาหารบิณฑบาต นุ่งห่มแต่ผ้าบังสุกุลและผ้าสามผืนเป็นวัตร มีความมักน้อย สันโดษ และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จึงงามสม”

พระโมคคัลลานะก็กล่าวว่า “ต้องภิกษุผู้มีปัญญาวิสันหาข้ออธิธรรมกถาอย่างไม่ทอดยและกถานั้นต้องมีความประพฤติเป็นไปในธรรมจึงงามสม”^{๑๙}

^{๑๗} พระพรหมบัณฑิต. พระไตรปิฎกฉบับสากล : วิธีธรรมจากพุทธปัญญา, (พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๙๗๕.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิตภัณณ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๑.

^{๑๙} เสถียร โปธินันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ม.ม.ป.), หน้า ๑๒.

วคิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา” ว่า พระพุทธศาสนานั้นอยู่ในสายปรัชญาจิตนิยม เมื่อพิจารณาในแง่ของจิตเห็นว่าถ้าจิตใจของคนดีแล้ว ทุกอย่างจะดีตาม จิตเป็นผู้นำโลก สังคมมนุษย์จะเป็นอย่างไรสุดแล้วแต่จิตใจของมนุษย์ในสังคมนั้น พระพุทธศาสนาจึงเน้นเรื่องจิต การอบรมจิต ฝึกฝนจิตทำจิตให้ดี เรื่องเศรษฐกิจจะดีขึ้นเองเพราะ มนุษย์ที่ใจดีแล้วความโลภ ความโกรธ ความหลงจะลดน้อยลงจนถึงกับไม่มีเลย ความเดือดร้อนหรือ ปัญหาชีวิตในสังคมมนุษย์อันมีอยู่ไม่ขาดสายนั้นเพราะโลภ โกรธ หลง ในจิตใจมนุษย์นั่นเองหาใช้วัตถุ เพียงพอไม่ สังเกตได้จากบุคคล แม้จะมีวัตถุของกินของใช้เหลือเฟือแล้วก็ยังมีความเดือดร้อนและ ปัญหาชีวิตสารพัดอย่าง^{๒๐}

พระมหาหมณวินทร์ ปุริสุตโตโม กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธปรัชญา: ศึกษาและวิเคราะห์ เล่ม ๑” ว่า ความงามภายใน สามารถตรวจสอบว่างดงามจริงหรือไม่ ได้ ๒ ทาง คือ

๑) ตรวจสอบจากพฤติกรรมที่เป็นเหตุ ได้แก่ ตรวจสอบจากความงามงดงามทางร่างกาย ซึ่ง ประกอบไปด้วยการไม่เบียดเบียนสัตว์ทุกประเภท การไม่ลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น และการไม่ ล่วงละเมิดทางเพศในลูกเมียและสามีของผู้อื่น ตรวจสอบจากความงามงดงามทางวาจา ซึ่งประกอบด้วย การไม่กล่าวคำโกหก ไม่กล่าวคำหยาบคาย ไม่กล่าวคำส่อเสียด และไม่กล่าวคำเพ้อเจ้อ

๒) ตรวจสอบจากพฤติกรรมที่เป็นผล ได้แก่ ตรวจสอบจากความงามงดงามทางจิตใจ ซึ่ง ประกอบไปด้วยการไม่ผิดจากทำนองคลองธรรม การไม่มีจิตคิดละโมภโลภมาก และการไม่มีจิตคิด ประทุษร้ายผู้อื่น^{๒๑}

สรุปได้ว่า จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์และหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ดังกล่าวข้างต้น สุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องนามธรรม เรื่องความดี ความงาม เมื่อเข้าถึงจะเกิดความ ชาบซึ้งและการเข้าถึงศิลปะมีได้ในมนุษย์ทุกคนอย่างไม่เท่ากัน แก่นที่เป็นความงามจะมีความสมบูรณ์ ความงามที่สูงส่งคือ ความงามของศาสนาเริ่มปรากฏตั้งแต่เกิดศรัทธาแล้วงามละเอียดมากขึ้นตาม คุณธรรม มนุษย์เข้าถึงหลักธรรมเมื่อใดย่อมเกิดความงาม ส่งผลให้เกิดความสงบทางกาย ทางวาจา และทางใจ ความงามที่นำมาสื่อสารเพื่อให้เกิดเข้าใจคือความงามที่เกิดจากจิตใจที่ประกอบด้วย ความ เบิกบาน ความชุ่มชื่น ความงามที่มีโอกาสได้สดับฟังธรรมของพระพุทธเจ้าเกิดงามแบบจิตใจสงบสุข เมื่อภิกษุรักษาพระวินัยความงามก็เริ่มปรากฏความน่าเลื่อมใส น่าเคารพ จากกิริยามารยาท งามจาก การหลีกเร้น งามจากการมีฌานพร้อมวิปัสสนา งามจากตาทิพย์ งามจากการถือการอยู่ป่า งามจาก เป็นผู้มิปัญญาวิปัสสนาเห็นแจ้ง ความงามเป็นสะพานเชื่อมประสบการณ์ในโลกและเหนือโลก ผู้คน

^{๒๐} วคิน อินทสระ, *หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้าค่านา.

^{๒๑} พระมหาหมณวินทร์ ปุริสุตโตโม. *พุทธปรัชญา: ศึกษาและวิเคราะห์ เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕.

ทั่วไปมีคุณธรรมย่อมนามทั้งกาย วาจา และใจ ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างปกติสุขได้ จิตที่เป็นกุศลเป็นจิตที่งดงาม ความงามเหล่านี้เป็นความงามที่เกิดจากภายในซึ่งมีวิธีการตรวจสอบความงามที่เกิดมาจากภายในอยู่ ๒ วิธีด้วยกัน คือ ๑) ด้วยการพิจารณาพฤติกรรมที่เป็นเหตุ และ ๒) ตรวจสอบจากพฤติกรรมที่เป็นผล ดังนั้น สุนทรียศาสตร์และพุทธสุนทรียศาสตร์จากข้อมูลข้างต้น แสดงความงามในลักษณะอุดมคติ ศาสนา คุณสมบัติ นามธรรม พ้นจากปัญหาปัจจุบัน ความงามคือคุณธรรมและกุศลจิต ความงามคือความสุข ความงามจากธรรมทำให้ งามกาย งามใจ

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ผู้วิจัยได้นำเนื้อหาประกอบกรวิจัย เรื่องการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ดังต่อไปนี้

พระมหาชัชวาลย์ จิตคุโณ (จารย์คุณ) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในการดำเนินชีวิตของเศรษฐีในสมัยพุทธกาล” พบว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ คือธรรมที่ให้ประโยชน์ในปัจจุบันปฏิบัติครบทั้ง ๔ ประการ คืออุฏฐานสัมปทา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความเพียรหรือมีความเพียรพยายาม อารักขสัมปทาเป็นผู้รู้จักรักษาสมบัติที่ตนแสวงหามา กัลยาณมิตตตาเป็นผู้รู้จักคบมิตรหรือคบแต่สัตบุรุษ และสมชีวิตาเป็นผู้รู้จักและเข้าใจวิธีการดำรงชีวิตของตนและพวกพ้อง มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมกับฐานะของตน หลักธรรมเหล่านี้ทำให้เศรษฐีในสมัยพุทธกาลเป็นผู้มีฐานะมั่นคง ประกอบกิจอันใดก็สำเร็จ ได้ผลตามเหตุตามปัจจัยตามเป้าหมายที่วางไว้ พร้อมกันนั้นยังเป็นผู้ที่สามารถยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นไว้ได้และเป็นผู้ที่น่าเคารพนับถือของประชาชน^{๒๒}

พระครูสุตจินดาภรณ์ (ยงยุทธ ญาณสมปนโน) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์” พบว่า ไตรลักษณ์ คือ ๑) อนิจจตา ความไม่เที่ยง คือสังขารทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ๒) ทุกขตา ความเป็นทุกข์คือสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ๓) อนัตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวตนคือสังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งหลายตกอยู่ในอำนาจของไตรลักษณ์ ทุกข์ของคนในสังคมจังหวัดบุรีรัมย์มี ๒ ประการ ๑) กายิกทุกข์ เป็นทุกข์ทางกาย คือการที่ร่างกายไม่ปกติ ร่างกายพิการ มีโรคภัยเบียดเบียน และ ๒) เจตสิกทุกข์ เป็นทุกข์ทางใจ คือความเสียใจ ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจ จิตหวั่นไหวไปกับอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาและเกิดทุกข์ทั่วไป ๔ ด้าน คือ ด้านครอบครัว ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านจิตใจ

^{๒๒}พระมหาชัชวาลย์ จิตคุโณ (จารย์คุณ), “ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในการดำเนินชีวิตของเศรษฐีในสมัยพุทธกาล” วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๖๑, หน้า ๖๖-๖๗.

ซึ่งการแก้ปัญหา ๔ ด้านนี้จะต้องรู้และเข้าใจในหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา รู้ว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลง ทุกขตา รู้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ เป็นทุกข์ อนัตตตา รู้ว่าไม่สามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ได้ เมื่อเข้าใจหลักไตรลักษณ์นี้แล้วก็จะบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบันได้^{๒๓}

พระเรื่องเดช โชติธมโม (เสียงเพราะ) และคณะ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์หลักไตรลักษณ์ในเชิงสุนทรียศาสตร์” พบว่า แนวคิดหลักไตรลักษณ์ มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยมุ่งเน้นด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความจริง ความดี และความงาม ตามรูปแบบของพุทธปรัชญาหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นประสบการณ์ทางความงาม สาระสำคัญของสุนทรียศาสตร์มี ๒ นัยยะ คือนัยยะที่เกี่ยวข้องหรือเกี่ยวเนื่องกับสังคมทั่วไป ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันตามสภาพสังคม โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ เช่น ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง จะได้รับการตีค่าว่า สวยงามหรือไม่นั้นต้องประกอบไปด้วยว่า ศิลปะนั้น ๆ ได้ส่งเสริมหรือมีวัตถุประสงค์เพื่อสิ่งใด และส่งเสริมให้ผู้รับรู้หรือเสพศิลปะเข้าถึงความจริงหรือไม่

แนวคิดหลักไตรลักษณ์ในเชิงสุนทรียศาสตร์ ว่าด้วยความงามตามหลักพระพุทธศาสนา ต้องเกิดจากการฝึกและปฏิบัติ ความงามที่เกิดจากศิลปะเป็นความงามเบื้องต้น ความงามที่เกิดจากสมาธิเป็นความงามในระดับกลาง และความงามที่เกิดจากปัญญาเป็นความงามในระดับสูง ซึ่งประกอบไปด้วยการอนุเคราะห์ ประโยชน์ ความเกื้อกูล และความสุข ส่วนความหลุดพ้นเป็นความงามอย่างสมบูรณ์แบบเป็นนิจนิรันดร^{๒๔}

พระครูโพธิธรรมานุกูล (บรرتها ชุตินัน) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน” พบว่า ทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เป็นหลักประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี อู อา กะ สะ อาจเรียกสั้น ๆ ว่า ทฤษฎีธรรมมิกัตถะ นำมาแก้ปัญหาชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน มี ๔ ข้อ คือ

- ๑) อุภูฐานสัมปทา มาแก้ปัญหาการขาดความเพียร ทำให้ไม่หลงไปตามกระแสวัตถุต่าง ๆ
- ๒) อารกขสัมปทา มาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ ทำให้รู้จักใช้ทรัพย์ หาเงินเป็น
- ๓) กัลยาณมิตตตา มาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล ด้วยการมีกัลยาณมิตรที่ดี เพื่อนดี
- ๔) สมชีวิตา มาแก้ปัญหาชีวิตด้านการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ ควรประหยัด

^{๒๓}พระครูสุตจินดาภรณ์ (ยงยุทธ ญาณสมปนโน), “การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้าบทคัดย่อ.

^{๒๔}พระเรื่องเดช โชติธมโม (เสียงเพราะ) และคณะ, “วิเคราะห์หลักไตรลักษณ์ในเชิงสุนทรียศาสตร์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้าบทคัดย่อ.

การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเรา พยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะ กับรายได้ของเรา เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายเกินฐานะของตนเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์ พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น ถึงมีความสุขได้ตามสมควรแก่สภาพของตนเองและครอบครัว^{๒๕}

เพ็ญศรี คล่องการเขียน ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่” พบว่า พุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ หมายถึง ความงามที่เป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท บุคคลที่อวดงามนั้น ต้องเกิดจากการฝึกฝนและปฏิบัติธรรม ได้แก่ ความงามที่เกิดจากศีลเป็นความงามเบื้องต้น ความงามที่เกิดจากสมาธิเป็นความงามระดับกลาง และความงามที่เกิดจากปัญญาเป็นความงามระดับสูง ประกอบไปด้วยการอนุเคราะห์ ประโยชน์ ความเกื้อกูล ความสุขและความหลุดพ้นอันเป็นทั้งความงาม ความดี และความจริง ซึ่งเป็นผลของความงามจากหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับ

ความงามของวรรณกรรมสุนทรภู่เป็นความงามทางภาษาสำนวนโวหาร แทรกความรู้ทางคติ ตำนาน ยาสมุนไพรรวมประเพณี หลักธรรม ความเชื่อที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ตลอดจนมีคุณค่าทางด้านความคิด สนับสนุนให้แก้ปัญหาอย่างมีสติด้วยปัญญาตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา และนำลงมาถ่ายทอดลงในวรรณกรรม มีหลักธรรมปรากฏในวรรณกรรมสุนทรภู่ เช่น สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ ไตรสิกขา ไตรลักษณ์ กฏแห่งกรรม ชั้น ๕ และนิพพาน ความงามหรือพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมสุนทรภู่เป็นความงามที่มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต เพราะทำให้งามด้วยกาย วาจา ใจ ด้วยหลักศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยการปฏิบัติ ด้วยการพูด และด้วยการคิด^{๒๖}

เอกมันต์ แก้วทองสอน ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า สุนทรียศาสตร์ เป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคุณค่าในเรื่องของความงาม เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้ด้วยผัสสะหรือความรู้สึกในเรื่องความงาม ส่วนในระบบคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงความงามมีอยู่ ๒ มิติ คือ ๑. ความงามในมิติทางโลก เป็นความงามที่ชาวโลกพูดถึง เช่น ความงามตามธรรมชาติ ความงามทางศิลปะ และ ๒. ความงามในมิติทางธรรมซึ่ง

^{๒๕} พระครูโพธิธรรมานุกูล (บรรเทา ชุตินฺธ), “ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้าบทคัดย่อ.

^{๒๖} เพ็ญศรี คล่องการเขียน, ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่, ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้าบทคัดย่อ.

เป็นคุณธรรม ความงามทางมิติโลกอยู่ใต้การกำกับของกิเลสเป็นจิตวิสัย ส่วนความงามทางมิติทางธรรมเป็นสภาวะตามความเป็นจริงเป็นวัตถุวิสัย ที่มาหรือสาเหตุของความงาม คือ ความเป็นระเบียบ ความสะอาด และความบริสุทธิ์ และแสดงความสัมพันธ์ของความจริง ความดีและความงามที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ^{๒๗}

ธนิดา รอดเชียง ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีเข้าถึงความเป็นกัลยาณมิตรในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า กัลยาณมิตร มิใช่จะตีความในลักษณะมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น ความเป็นกัลยาณมิตรมีได้ในทุกสิ่งไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ ธรรมชาติ และการที่เป็นกัลยาณมิตรกับธรรมชาตินั้นเพื่อให้มนุษย์มีจิตใจที่เมตตาต่อธรรมชาติ ความเป็นผู้มีเมตตากรุณา รัก จริงใจ ห่วงดีต่อผู้อื่นสิ่งอื่นนั้นเป็นการสร้างความงามจิตใจ ส่งผลแผ่ขยายความหวังดีไปรอบตัว ช่วยเหลือสิ่งรอบ ๆ ตัว มนุษย์จะต้องอยู่อาศัยกับสิ่งรอบ ๆ ตัว การเป็นกัลยาณมิตรต่อสิ่งเหล่านั้นย่อมส่งผลให้เกิดความสงบสุขทั้งสองฝ่าย

สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่คนเราจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัย มีอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑) สิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัว ได้แก่ ที่อยู่อาศัย พื้นดิน อากาศ ถนน คูคลอง แม่น้ำ ต้นไม้ใหญ่น้อย ในบริเวณบ้านและบริเวณใกล้บ้าน ตลอดจนสัตว์ดิรัจฉานต่าง ๆ ในบริเวณบ้าน เช่น แมลง สัตว์ และนกต่าง ๆ เป็นต้น

๒) สิ่งแวดล้อมที่ไกลตัว ได้แก่ ทะเล มหาสมุทร ป่าเขา ภูมิอากาศ และสัตว์ป่านานาพันธุ์ กัลยาณมิตรเป็นบุคคลผู้มีสัมมาทิฐิเข้าไปอยู่ในใจอย่างมั่นคงย่อมมีความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทั้งใกล้ตัวและไกลตัว

สิ่งที่ทำให้คนเราขาดความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ก็คือ กิเลส ๓ ตระกูล ความโลภ ความโกรธ และความหลง ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อระบบนิเวศวิทยาเป็นอย่างมากและส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของคนเราตลอดจนพืชและสัตว์ต่อไปอีกอย่างยากที่จะหาทางแก้ไข เป็นผลเสียอันเกิดจากการขาดความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ^{๒๘}

พระมหารังสันต์ กิตติปัญโญ (ใจหาญ) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า สุนทรียศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต โดยมุ่งเน้นด้านอารมณ์และความรู้สึก สุนทรียศาสตร์แบบตะวันตก มีความเชื่อพื้นฐานที่ขัดแย้งกันตามแต่ละทฤษฎี ซึ่งศีลธรรมนิยมและศิลปะนิยม ล้วนให้เหตุผลต่างกัน ส่วนสัมพัทธนิยมได้มีแนวทาง

^{๒๗} เอกมณฑ์ แก้วทองสอน, สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๕๔, หน้าบทคัดย่อ.

^{๒๘} ธนิดา รอดเชียง, การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีเข้าถึงความเป็นกัลยาณมิตรในพุทธปรัชญาเถรวาท, สารนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๑๙๔.

ประนีประนอมทั้งสองทฤษฎีเข้าด้วยกัน คุณค่าทางสุนทรียะคือคุณสมบัติของวัตถุที่ถูกสร้างสรรค์ และ ตกแต่งให้เกิดความงาม ความเป็นสุนทรียะมีในวัตถุนั้น ๆ เอง เมื่อคุณค่าทางสุนทรียะเป็นคุณสมบัติของวัตถุ คุณค่าทางสุนทรียะจึงมีลักษณะเป็นสัมบูรณ์ (Absolute) มีค่าแน่นอนตายตัวเป็นอิสระ จากความรู้สึกของมนุษย์หรือสิ่งอื่นใด จัดเป็นวัตถุวิสัย และมีทฤษฎีขัดแย้งว่าวัตถุจะมีค่าได้ต้องมีการ ยอมรับว่างามจากผู้ชื่นชอบ สัมพัทธนิยมได้กล่าวแนวประนีประนอมว่าจะต้องมีทั้งที่วัตถุและผู้รับรู้ วัตถุและศิลปะนั้น ๆ จึงจักชื่นชมและเข้าถึงความงามของศิลปะได้

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความงาม ๒ มิติ คือความงามในมิติทางธรรมและมิติทางโลก มิติทางธรรมคือความงามที่เป็นลักษณะของธรรม หรือความจริงอันเป็นผลจากคุณภาพหรือคุณสมบัติของธรรมะ ความงามทางมิติทางโลก คือความงามทางวัตถุ ถือว่าเป็นจิตวิสัยอันเนื่องด้วยวัตถุวิสัย เป็นความงามที่ไม่แท้จริง ไม่มีคุณค่า เพราะความงามที่แท้จริงจะต้องเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์เพื่อ ความดับกิเลส ทรศนะที่ใกล้เคียงกับพุทธศาสนามากที่สุดคือ แนวคิดแบบสัมพัทธนิยมและศีลธรรม นิยม^{๒๙}

มณีพรรณ เสกธีระ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาหลักธรรมเรื่องความงามในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า แนวคิดเรื่องความงามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมา จากหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความงาม ซึ่งจัดเป็นความงามภายในที่มีคุณค่า เป็นความงาม ของจิตใจที่ผ่านการพัฒนาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า หลักธรรมที่ทำให้งามตามหลักคำสอนใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ อปปมาทะ ขันติ โสรัจจะ ไตรสิกขา พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เบญจศีล เบญจธรรม กัลยาณมิตร หลักธรรมเหล่านี้ สามารถกล่อมเกลาจิตใจของผู้ที่นำไปปฏิบัติให้ เกิดความงามอย่างแท้จริง ดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท คือไม่ขาดสติ เป็นคนอดทน มีศีลธรรม มี เมตตา กรุณา ด้วยพรหมวิหาร เป็นการเอื้อเพื่อต่อเพื่อนมนุษย์สังคมย่อมพบความสงบสุข^{๓๐}

กฤษณา สุวรรณประทีป ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวคิดเรื่องความงามในพระพุทธศาสนา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์” พบว่า แนวคิดเรื่องความงามในพระพุทธศาสนาหมายเอาความงามทั้ง ภายนอกและภายใน ความงามภายนอก คือ ความงามทางสรีระ วัตถุ และธรรมชาติ ความงาม ภายนอกนี้เป็นความงามทางโลก เป็นความงามที่นำไปสู่การลุ่มหลง กำหนด มัวเมา ส่วนความงาม ภายในนั้นหมายเอาความงามในคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ ความงามเบื้องต้นคือศีล ความงาม

^{๒๙} พระมหารังสันต์ กิตติปัญญา (ใจหาญ), “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๑๗๖-๑๘๓.

^{๓๐} มณีพรรณ เสกธีระ, “การศึกษาหลักธรรมเรื่องความงามในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้าบทคัดย่อ.

ท่ามกลางคือสมาธิ และความงามในที่สุดคือปัญญา ความงามในพระพุทธศาสนานั้นต้องประกอบด้วย การอนุเคราะห์ มีประโยชน์ เกื้อกูล สุขและความหลุดพ้น เป็นความงามที่เป็นความดีและความจริง คุณค่าและประโยชน์ของความงามในแง่ดีต่อบุคคลคือทำให้เป็นคนมีความงดงามด้วยคุณธรรม แสดงออกอย่างคนที่มี ความงดงามจากภายใน กล่าวคือคนมีคุณธรรม คุณค่าของความงามที่มีต่อสังคมเป็นความงามของกาลยามิตรที่ทำให้สังคมเจริญรุ่งเรือง คุณค่าของรูป เสียง และจรรย์วัตร คุณค่าของความงามที่เป็นธรรมมีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และคุณค่าของความงามในพุทธศิลป์ที่ส่งเสริมให้กุศลงอกงาม^{๓๑}

รัฐริกา สึนโต ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องโยนิโสมนสิการในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า โยนิโสมนสิการ คือวิธีคิดที่ละเอียดลึกซึ้ง รอบคอบ เป็นวิธีคิดที่ต้องมีสติอยู่ตลอดเวลาและมีปัญญากำกับอยู่เสมอ คิดอย่างมีระบบรอบด้านมีกฎเกณฑ์ด้วยหลักเหตุและผล แยกแยะวิเคราะห์ให้รู้ตามความเป็นจริง อันจะทำให้ได้ผลในทางสร้างสรรค์โดยมีหลักวิธีคิดอยู่บนพื้นฐานความถูกต้องดีงาม โยนิโสมนสิการ มิใช่เป็นเพียงวิธีคิดในเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่โยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดที่สามารถนำมาสู่การปฏิบัติที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาและนำไปใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้จริง ย่อมบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตได้^{๓๒}

พระมหาชันทอง วิชาเดช ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า หลักขันติธรรมตามโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า ความอดทน ความอดกลั้น ความอดทนอดกลั้นนั้นจะมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของมวลมนุษยย์ในการทำหน้าที่กำจัดอุปสรรคทั้งหลาย ๔ ประเภทเหล่านี้ คือ ๑. ความลำบาก ตรากตรำ ๒. ทุกขเวทนา ๓. ความกระทบกระทั่ง ๔. ความเฝ้าวนของกิเลส ความอดทนอดกลั้นต่อสภาวะการณ์ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ ต้องประกอบด้วยปัจจัยสำคัญคือปัญญา ความอดทนลักษณะนี้จึงจะมีความหมายไม่ผิดเพี้ยนไปจากหลักการดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา คือความสำคัญที่สุดของขันติธรรม ถ้าหากความอดทนปราศจากการตรวจสอบหรือไม่ผ่านการวินิจฉัยจากกระบวนการทางปัญญา ย่อมส่งผลกระทบเชิงลบต่อชีวิตอย่างมาก เพราะความอดทนจะกลายเป็นภาวะอึดอัดบีบคั้นกดดันชีวิตจิตใจอย่างรุนแรง ต่อเมื่อความอดทนสอดประสานกลมกลืนกับปัญญาแล้ว ภาวะแห่งความอึดอัดก็จะหมดสิ้นไป จิตใจผ่อนคลายและเกิดความแจ่มใส เบิกบาน

^{๓๑} กฤษณา สุวรรณประทีป, “แนวคิดเรื่องความงามในพระพุทธศาสนา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒, หน้าบทคัดย่อ.

^{๓๒} รัฐริกา สึนโต, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องโยนิโสมนสิการในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้าบทคัดย่อ.

ขันติเป็นคุณธรรมเชิงสังคม คือเป็นปฏิกิริยาโดยตรงต่อการทะเลาะวิวาท หรือการตัดทอนสาเหตุที่จะโยงไปสู่ความกระทบกระทั่ง หยุตยั้งป้องปรามและกำจัดความโกรธหรือความอาฆาตพยาบาททั้งหลายอันจะพึงมีพึงเกิดขึ้นในสังคมได้ จากนั้นก็ช่วยเกื้อกูลหนุนเสริมความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ และสรรพสัตว์ให้ประสบกับสันติสุข ขันติเป็นเครื่องมือกลมกล่อมเกลากาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ทั้งดงาม แฝว่ถางหนทางชีวิตให้สงบ ราบรื่น โปร่งโล่งเบาสบาย ซึ่งนำไปสู่ความมีอิสรภาพสมบูรณ์ พ้นจากการครอบงำของกิเลสทั้งหลายอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิต^{๓๓}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ อำนวยความสะดวกสบายด้านคุณภาพชีวิตอย่างมากมาย แต่ก็ให้โทษไปพร้อม ๆ กัน มนุษย์ในยุคปัจจุบันมีความต้องการเสพสื่อสูงขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เดือดร้อนทั้งด้านจิตใจ สังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม ปัญหาเหล่านี้แก้ด้วยการนำระบบความเจริญทางวัตถุมาแก้ปัญหาไม่ได้ จำเป็นต้องใช้หลักธรรมมาแก้ปัญหาความทุกข์ความเดือดร้อนของมนุษย์ยุคศตวรรษที่ ๒๑

พุทธสุนทรียศาสตร์ คือคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าด้วยเรื่องความงาม พระพุทธศาสนามีความงามอยู่ ๒ มิติ คือ ๑) มิติทางโลก เป็นความงามทางวัตถุกับจิตใจ และ ๒) มิติทางธรรม เป็นผลจากการปฏิบัติธรรม คืองามในการมีศีล สมาธิและปัญญา ความงามเป็นผลของคุณภาพหรือคุณสมบัติแห่งคุณงามความดี ทุก ๆ หลักธรรมทำให้เกิดความงามทางกาย วาจาและใจ งามตั้งแต่งามเบื้องต้น งามท่ามกลางและงามที่สุด หลักธรรมที่สร้างความงาม เช่น หลักขันติและโสรจจะ คือความอดทนทำให้งาม หลักไตรลักษณ์ คือการเห็นตามความเป็นจริงทำให้ลดความยึดมั่นถือมั่นทำให้งามอย่างเอื้อเพื่อ เพื่อแม่ หลักทิวฐธัมมิกัตถะทำให้การทำงานสำเร็จ การเงินมั่นคง หลักกัลยาณมิตรทำให้เพื่อนมนุษย์ สัตว์ และธรรมชาติอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข และหลักโยนิโสมนสิการ การพิจารณาโดยแยบคาย ทำให้คิดถูกต้อง การกระทำถูกต้องทำให้ชีวิตมีความสุข ชีวิตทั้งดงาม

ดังนั้น ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นยุคแห่งความเจริญทางปัจจัย ๔ เกิดสุขสบายทางกาย ส่วนจิตใจเกิดพอใจ ถูกใจ ลุ่มหลง ลืมตัว เพราะมีสิ่งเร้าสิ่งกระตุ้นที่ฉาบทาอยู่ทั่วไปในระบบนวัตกรรมเมื่อบริโภคทำให้การรับรู้ ความคิดต่าง ๆ เกิดการสับสนเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง นำไปสู่ความผิดพลาดเพราะความหลงผิดที่เป็นต้นตอของปัญหา เมื่อปฏิบัติธรรมจนพุทธสุนทรียศาสตร์เกิดขึ้นทำให้ปัญหาถูกทำลายไป ฉะนั้น มนุษย์ควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาต้นตอของปัญหาในศตวรรษที่ ๒๑ ให้เด่นชัดเพื่อเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง และศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่สร้างชีวิตให้ทั้งดงาม เกิดแนวทางนำพาชีวิตไปสู่สันติสุข เป็นการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

^{๓๓}พระมหาชันทอง วิชาเดช, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๕, หน้า บทคัดย่อ.

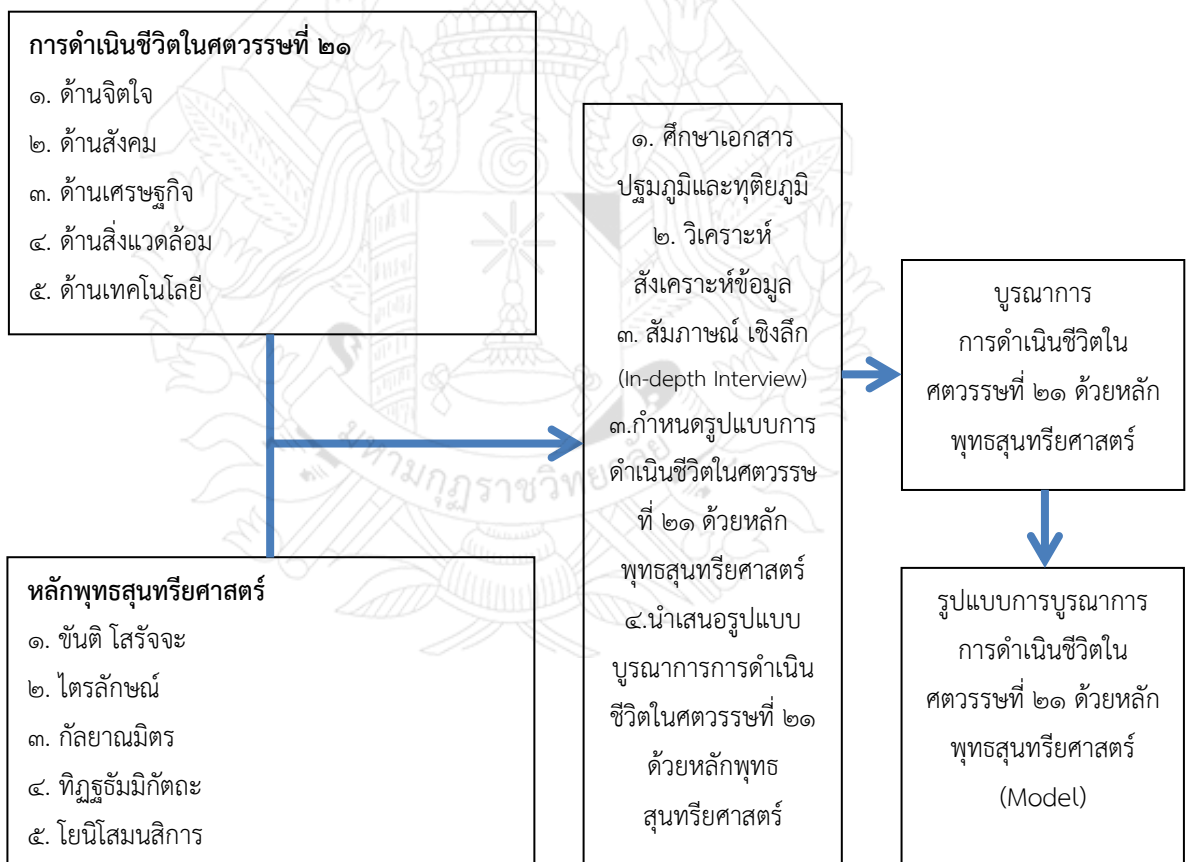
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

การศึกษาเรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์” ประโยชน์ที่ได้รับมีดังนี้

- ๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑
- ๑.๗.๒ ทำให้ทราบหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ในพระพุทธศาสนา
- ๑.๗.๓ ทำให้บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๑.๗.๔ ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์”

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นแผนภูมิกรอบแนวคิดในการวิจัยเป็นกระบวนการดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑.๒ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

๑.๙ นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเรื่อง การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ครั้งนี้ มีศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องที่จำเป็นจะต้องให้ความหมายเพื่อเป็นหลักการ หรือเป็นทิศทางในการศึกษาค้นคว้าประเด็นต่าง ๆ ในงานวิจัยและทำให้ผู้สนใจ มีความเข้าใจที่ตรงกัน ดังนี้

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ หมายถึง พฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่บุคคลนั้นแสดงออกมาในหลายรูปแบบ เช่น กิจกรรม ความสนใจ และความคิดเห็น ซึ่งในแต่ละกิจกรรมจะมีความสอดคล้องกันเกี่ยวพันกัน และบุคคลจะมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไปตามอุปนิสัย และความแตกต่างเหล่านี้ก็มีเหตุปัจจัยส่งเสริมตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละยุคสมัยด้วย

สุนทรียศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์เกี่ยวกับความงาม ทฤษฎีว่าด้วยคุณค่า ความงาม ความดี ความจริง เป็นไปตามทัศนะ ตามความเชื่อ ตามเหตุผล หรือตามบริบทความคิดใดความคิดหนึ่งในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของนักปรัชญาหรือนักสุนทรียศาสตร์คนใดคนหนึ่ง มีมุมมองความงามแบบมิติทางโลก

พุทธสุนทรียศาสตร์ หมายถึง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่นำไปปฏิบัติแล้วทำให้เกิดความงามทางกาย วาจา และใจ ในดุชนิพนธ์นี้ใช้หลักธรรม ชั้นดี โสรัจจะ ไตรลักษณ์ กัลยาณมิตร ทิฐฐัมมิกัตถะ และโยนิโสมนสิการ

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ หมายถึง การนำหลักพุทธธรรม คือหลักชั้นดี โสรัจจะ ไตรลักษณ์ กัลยาณมิตร ทิฐฐัมมิกัตถะ และโยนิโสมนสิการ มาบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ให้ดีขึ้น สมบูรณ์ขึ้น

องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์” หมายถึง รูปแบบการนำหลักพุทธธรรม คือชั้นดี โสรัจจะ ไตรลักษณ์ กัลยาณมิตร ทิฐฐัมมิกัตถะ และโยนิโสมนสิการ มาปรับทัศนะใหม่ สร้างกรอบความคิดใหม่ มีหลักการที่นำมาบริหารจัดการเพื่อประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพื่อปรับให้เข้ากับสภาวะของศตวรรษที่ ๒๑ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีการดำรงชีวิตไปในทิศทางที่สงบสุขทั้งตนเองและผู้อื่น

บทที่ ๒

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลอย่างกว้างขวางครอบคลุมเนื้อหาทั้ง ทฤษฎี วิธีการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น ๑๐ ประเด็นด้วยกัน คือ

- ๒.๑ ความหมายของการดำเนินชีวิต
- ๒.๒ ความหมายของการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑
- ๒.๓ ประวัติและพัฒนาการเกี่ยวกับศตวรรษที่ ๒๑
- ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีของศตวรรษที่ ๒๑
- ๒.๕ ลักษณะสำคัญของศตวรรษที่ ๒๑
- ๒.๖ อัตลักษณ์ของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑
- ๒.๗ มนุษย์กับเทคโนโลยี
- ๒.๘ วิธีการดำเนินชีวิตของคนไทยในศตวรรษที่ ๒๑
- ๒.๙ ปัญหาหลักการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑
- ๒.๑๐ สรุปการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

เนื้อหาจะมุ่งเน้นไปที่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ว่ามีลักษณะความเป็นอยู่อย่างไร การเผชิญหน้าของมนุษย์กับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ส่งผลต่อโครงสร้าง การดำเนินชีวิต ทั้งด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิตและเป็นภัยคุกคามต่อวิถีชีวิตเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การหา ทางออกให้สังคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของการดำเนินชีวิต

ในการดำรงชีวิตตามธรรมชาติของคนเรา จะมีความคุ้นเคยกับการแยกแยะระหว่างสิ่งที่ให้ความรู้สึกรับรู้เป็นสุขหรือเป็นประโยชน์แก่เรา กับสิ่งที่ให้ความรู้สึกรับรู้เป็นทุกข์หรือเป็นโทษแก่เรา แล้ว เคลื่อนไหวร่างกายตอบสนองในทางรับเข้าหรือผลักไสออกจากตัวเราเป็นพื้นฐานเบื้องต้นเสมอ โดย หากเป็นกรณีฉุกเฉินเร่งด่วนก็จะตอบสนองไปอย่างง่าย ๆ ตามสัญชาตญาณของร่างกายที่สะสม สืบเนื่องกันมาแต่อดีตไปในทันทีโดยไม่ต้องคิดอะไร แต่หากเป็นกรณีทั่วไปแล้ว เราก็จะคุ้นเคยกับ การใช้อารมณ์ความรู้สึกและความทรงจำเฉพาะตัวที่มีต่อสิ่งดังกล่าวในขณะที่สัมผัสรับรู้อย่างเป็น รูปธรรม เพื่อนำมาการปฏิบัติในทางรับเข้าหรือผลักไสออกด้วยวิธีการที่ซับซ้อนมากขึ้น และต่อเมื่อ เรามีประสบการณ์รูปธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมเกี่ยวกับสิ่งดังกล่าวที่มากพอถึงระดับหนึ่งแล้ว เรา ก็จะสามารถคิดวิเคราะห์และประมวลสรุปข้อมูลในชั้นเหตุผลที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพื่อใช้เป็นความคิดชี้แนะใน

การตอบสนองต่อสิ่งเหล่านั้นด้วยจุดมุ่งหมายและวิธีการที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง^๑ จะเห็นได้ว่ามนุษย์มีแนวทางการดำเนินชีวิต (Lifestyle) ตามสัญชาตญาณแบบชอบความสุขมากกว่าความทุกข์ เพราะความสุขเป็นกระบวนการของร่างกายที่ใช้ตอบสนองขึ้นต้นต่อสิ่งที่ดีหรือมีประโยชน์ เกื้อกูลต่อกระบวนการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน และมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นสังคม ทำให้เกิดค่านิยมหรือรสนิยมต่อบัจจัย ๔ เหมือนกัน และทำกิจกรรมที่คล้ายกัน เกิดเป็นสังคมรูปแบบต่าง ๆ ขึ้น

วรท แสงสว่างวัฒนะ มีทัศนะเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตสรุปได้ว่า การดำเนินชีวิต หมายถึงวิธีการดำเนินชีวิตของบุคคล โดยที่ลักษณะของพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นตัวบ่งบอกถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตแต่ละแบบ พฤติกรรมในการเข้าสังคม การบริโภค การหาความบันเทิง การพักผ่อนหย่อนใจ ว่างเวลาว่างและการแต่งตัว ล้วนเป็นส่วนประกอบของรูปแบบการดำเนินชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตจะถูกดำเนินเป็นอุปนิสัย เป็นวิธีที่ทำเป็นประจำในการที่กระทำสิ่งต่าง ๆ รูปแบบการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปแล้วจะบ่งบอกถึงทัศนคติ ค่านิยมและมุมมอง ซึ่งได้แก่ กิจกรรมต่าง ๆ ความสนใจและความคิดเห็น^๒

Assael ได้ให้คำนิยาม การดำเนินชีวิตว่า “การดำเนินชีวิตจะดูได้จากการใช้เวลาในการทำกิจกรรมอย่างไรให้ความสำคัญกับสิ่งใดและความคิดของตนเองกับสิ่งรอบตัว”^๓

Antonides & Raaij ได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ด้วยกัน ๓ ประการ คือ ๑) กิจกรรม (Activities) ๒) ความสนใจ (Interests) ๓) ความคิดเห็น (Opinions) มีดังนี้

๑) กิจกรรม (Activities) หมายถึง การแสดงออกอย่างเด่นชัด เป็นส่วนที่กำหนดว่าคุณใช้เวลาของเขาทำอะไรเขาทำงานอดิเรกอะไร มีสันทนาการอะไรและกีฬาชนิดไหนที่เขาฝึกฝน มีการซื้อสินค้ามากน้อยแค่ไหนและที่ใด มีการออกไปนอกบ้านมากน้อยแค่ไหนหรืออยู่บ้านมากน้อยเพียงใด เรื่องของสวน รถ การพบเพื่อน พบญาติ กิจกรรมมีวัตถุประสงค์อะไร และคุณค่าที่เป็นจริงคืออะไร

๒) ความสนใจ (Interests) หมายถึง ความต้องการที่จะเข้าใจและเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ด้วยความพึงพอใจ และให้ความสำคัญในสิ่งนั้นเป็นระดับความตื่นตัวที่เกิดขึ้น พร้อมกับความเอาใจใส่เป็นพิเศษหรือใส่ใจแบบต่อเนื่องกับสิ่งต่าง ๆ ความสนใจเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นกิจกรรมต่าง ๆ ของบุคคล

^๑มรินทร์ ปรายณานันต์, “เอกภาพของด้านตรงข้าม : อารมณ์ล้ำทางปัญญา ภาค ๒ : มนุษย์”, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๒), หน้า ๕๑.

^๒วรท แสงสว่างวัฒนะ, “รูปแบบการดำเนินชีวิตและแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานที่เที่ยวกำลังกายของกลุ่มผู้บริโภคที่เคยใช้บริการสถานที่เที่ยวกำลังกาย ในเขตกรุงเทพมหานคร”, ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ), ๒๕๕๘, หน้า ๔-๕.

^๓Assael, H, *Consumer behavior and marketing action*, Cincinnati, OH: South-Western College, 1995, p 384.

ที่เขาชอบกระทำ บุคคลจะสนใจในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เขาชอบ มักจะได้มีการแบ่งกลุ่มเพื่อให้ตรงกับลักษณะความสนใจของผู้บริโภค เช่น เรื่องการเมือง กีฬา งานอดิเรก การท่องเที่ยว และดนตรี เป็นต้น

๓) ความคิดเห็น (Opinions) หมายถึง การแสดงออกทางความคิดบนพื้นฐานของค่านิยมที่มีต่อตนเองและสภาพแวดล้อม เป็นคำตอบของแต่ละบุคคลในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เกิดขึ้น เปรียบเสมือนเป็นคำถามในลักษณะการตีความ การคาดหวัง และการประเมินผลดี ผลเสีย เช่น ความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ บุคคลต่าง ๆ สินค้าต่าง ๆ รัฐบาล นักการเมือง ประเทศ หนังสือพิมพ์ ซึ่งจะสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^๕

กล่าวโดยสรุปว่า การดำเนินชีวิต (lifestyle) หมายถึง พฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่คุณคณนั้นแสดงออกมาในหลายรูปแบบ ได้แก่ กิจกรรม ความสนใจ และความคิดเห็น ซึ่งในแต่ละกิจกรรมจะมีความสอดคล้องกันเกี่ยวพันกัน และบุคคลจะมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไปตามอุปนิสัย และความแตกต่างเหล่านี้ก็มีเหตุปัจจัยส่งเสริมตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละยุคสมัยด้วย

กิจกรรม (Activities: A)	ความสนใจ (Interests: I)	ความคิดเห็น (Opinions: O)	สถิติประชากร
ทำงาน	ครอบครัว	ความสัมพันธ์	อายุ
งานอดิเรก	บ้าน	ปัญหาสังคม	การศึกษา
เหตุการณ์ทางสังคม	งาน อาชีพ	การเมือง	รายได้
วันหยุดพักผ่อน	ชุมชน	ธุรกิจ	อาชีพ
การบันเทิง	สันตนาการ	เศรษฐศาสตร์	ขนาดของครอบครัว
สมาชิกสโมสร	แฟชั่น	การศึกษา	ที่อยู่อาศัย
ชุมชน	อาหาร	ผลิตภัณฑ์	ภูมิภาค
การซื้อสินค้า	สื่อต่าง ๆ	อนาคต	ขนาดเมือง
การเล่นกีฬา	ความสำเร็จ	วัฒนธรรม	ช่วงของชีวิต

ตารางที่ ๒.๑ รูปแบบการดำเนินชีวิต AIOS^๕

^๕วรท แสงสว่างวัฒนะ, “รูปแบบการดำเนินชีวิตและแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานที่ออกกำลังกายของกลุ่มผู้บริโภคที่เคยใช้บริการสถานที่ออกกำลังกายกลางแจ้งในเขตกรุงเทพมหานคร”, อ้างแล้ว, หน้า ๗.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

๒.๒ ความหมายของการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

ศตวรรษ มาจากภาษาสันสกฤต ศต (หนึ่งร้อย) และ วรรษ (ปี) หมายถึง ช่วงเวลาติดต่อกัน ๑๐๐ ปี ในทุกระบบของวันที่ ศตวรรษจะถูกกำหนดให้เป็นตัวเลขแบบการมีลำดับ ดังนั้น จะกล่าวถึง “ศตวรรษที่สอง” แต่ไม่กล่าวว่า “ศตวรรษสอง” จะนับจากปีแรกของศตวรรษถึงปีที่ ๑ (จาก ๑ – ๑๐๐) ถึงปีที่ ๑๐๐ เช่น ศตวรรษที่ ๒๑ จะนับตั้งแต่ปี ๒๐๐๑ ถึง ๒๑๐๐ หรือ ศตวรรษที่ ๑๕ จะนับตั้งแต่ปี ๑๔๐๑-๑๕๐๐ ฯลฯ ดังนั้น คำว่า ศตวรรษ หมายถึงรอบ ๑๐๐ ปี^๖

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ สามารถที่จะให้ความหมายได้หลากหลายตามแง่มุมที่มองตามประสบการณ์ ตามความนึกคิดจินตนาการของแต่ละบุคคล เพราะเป็นการมองสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสิ่งต่าง ๆ เป็นหลักเกณฑ์ ส่วนใหญ่จะเปลี่ยนแปลงในทางสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง แล้วแต่ว่าผู้ที่จะให้ความหมายนั้นจะมีประสบการณ์และถูกรายล้อมด้วยสภาพแวดล้อมลักษณะใด ถูกกระตุ้นหรือได้ผลกระทบในแนวทางใด เช่น การสัมผัสกับความเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากร ทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ดังเช่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระราชดำรัสในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิตฯ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒ เกี่ยวกับเทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์ที่มีอิทธิพลในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันว่า “เดี๋ยวนี้สมองของคนเป็นทาสของคอมพิวเตอร์ ซึ่งคอมพิวเตอร์เรียกว่าสมองกล หรือสิ่งที่คนคิดขึ้นมาทำ คนเลยไม่ใช้ความคิด เมื่อไม่ใช้ความคิดแล้ว พูดจាកันไม่รู้เรื่อง...”^๗ จะเห็นว่าพระองค์ทรงเน้นว่าคนไทยสมัยนี้ถูกคอมพิวเตอร์ครอบงำ ไม่คิดเองหันไปพึ่งพาแต่สมองกล ทำให้ขาดการพิจารณาไตร่ตรอง และเป็นยุคที่แสดงถึงความเจริญ หรือเครื่องหมายแห่งความเจริญของโลกมนุษย์ก็คือเทคโนโลยี เป็นเจ้าของบทบาทที่ทำให้โลกเจริญ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลครอบงำสังคมหรือพูดให้สุภาพได้ว่า เป็นเครื่องส่งเสริมชีวิตและสังคมมนุษย์^๘

การเปลี่ยนแปลงในการอุบัติขึ้นของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology) หรือ (ICT) ที่เจริญก้าวหน้า งานที่เคยใช้คนทำซึ่งต่างจากงานที่ใช้เครื่องจักรทำกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องเพราะคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีโทรคมนาคมได้

^๖ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๓๖.

^๗วิสันต์ ท้าวสูงเนิน, ๙๙ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท คำสอนของพ่อหลวง, (นนทบุรี: หมู่บ้านบัวทองธานี, ม.ม.ป.), หน้า ๕๘.

^๘สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), คนไทยสู่ยุคไอที, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์, ๒๕๖๑), หน้า ๔.

ขยายขีดความสามารถจนทำงานที่คนทำได้”^๙ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เกิดเป็นศตวรรษที่มีวิกฤตมาก เป็นศตวรรษที่อยู่บนทางเลือกสองทางระหว่างการสร้างหรือการทำลาย หากเดินไปถูกทางเราก็จะมีอนาคตที่สดใสพิเศษ แต่หากเราเดินผิดทางเราก็ต้องเผชิญกับความยุ่งเหยิงซึ่งจะทำให้มนุษย์ล่าช้าไปอีกหลายศตวรรษ”^{๑๐} และควรปรับเปลี่ยนแปลงในครั้งแรกของศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อเตรียมรับมือเหตุการณ์พิเศษในช่วงศตวรรษที่เหลืออยู่อีกด้วย การเปลี่ยนแปลงในภาวะที่พร่องจึงทำให้เกิดวิกฤต และวิกฤตครั้งนี้มีลักษณะต่างจากวิกฤตครั้งก่อน ๆ ที่ผ่านมา ด้วยเหตุที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเงื่อนไขที่กำหนดขึ้นใหม่ทั้งหมด อันเนื่องมาจากความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของกรรมวิธีการผลิต ภายใต้ระบบเศรษฐกิจเสรีอย่างสมบูรณ์ ข้อเท็จจริงนี้ถูกผูกไว้เพื่อนำไปสู่ภาวะการณ์ว่างงาน”^{๑๑}

นอกจากปัญหาการว่างงานจากผลกระทบจากด้านการผลิตสินค้าอุปโภคและบริโภคแล้วยังเด่นชัดเรื่องความขัดแย้งด้วย สังคมโลกในศตวรรษที่ ๒๑ ประกอบด้วยโลกทั้งระบบเดี่ยวและระบบแยกส่วน กล่าวคือ เกิดภาวะโลกไร้พรมแดนที่ทุกองค์ประกอบเกี่ยวข้อสัมพันธ์กันหมดนี้ ในขณะที่เดียวกันก็เกิดความขัดแย้งและความแตกแยกทางสังคมวัฒนธรรมมากมาย มีการแบ่งแยกกลุ่มทางการเมือง ศาสนา วัฒนธรรม และลัทธิความเชื่อต่าง ๆ อย่างที่ประชาคมโลกไม่เคยประสบมาก่อน”^{๑๒}

จากแนวคิดข้างต้น สรุปได้ว่า ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นช่วงเวลาแห่งการดำเนินชีวิตในระยะค.ศ. ๒๐๐๑-๒๑๐๐ เริ่มจากยุคเกษตรกรรม สู่ยุคอุตสาหกรรม มาเป็นยุคสงครามเย็น และเข้าสู่ยุคเทคโนโลยี ดังนั้น ศตวรรษที่ ๒๑ หมายถึง ยุคในปัจจุบันและจะดำเนินต่อไป เป็นยุคเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงทาง ด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ฯลฯ อันสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้คอมพิวเตอร์มีบทบาทต่อสังคมโลกหรือสังคมคนไทยมาก เป็นยุคแห่งข่าวสาร ข้อมูล ยุคสมองกล สังคมอุตสาหกรรมเจริญจนสามารถทำงานแทนมนุษย์ได้แล้ว ส่งผลให้เกิดปัญหาการตกงานและปัญหาด้านอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย เป็นผลดีเกิดควบคู่ผลร้าย ความเจริญทางวัตถุเกิดควบคู่กับความเสื่อมทางคุณธรรม เทคโนโลยีกลายเป็นดาบสองคม ทำให้เกิดมุมมองว่า เป็นยุคที่สร้างชีวิตให้ดีให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นหรือเป็นยุคที่ทำลายความสุขของชีวิต และจะส่งผลไปทิศทางใดมากกว่ากัน

^๙James Bellanca and Ron Brandt, *21st Century Skills Rethinking How Students Learn*, ทักษะแห่งอนาคตใหม่ การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑, แปลโดย วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรืองและอชิป จิตตฤกษ์, อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๒.

^{๑๐}เจมส์ มาร์ติน, *โลกแห่งศตวรรษที่ ๒๑*, *The Meaning of The 21st Century*, แปลโดย ภาพร, อ่างแล้ว, หน้า ๑๗.

^{๑๑}Albert Einstein, *The Word As I See It*, *โลกที่ข้าพเจ้ามองเห็น*, แปลโดย สรวงอัปสร กลสิกรานันท์, (นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๗.

^{๑๒}พัชรินทร์ สิริสุนทร, *แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วีพรีนท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒.

ภาพที่ ๒.๑ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

๒.๓ ประวัติและพัฒนาการเกี่ยวกับศตวรรษที่ ๒๑

พัฒนาการการดำเนินชีวิตของมนุษย์มีมาตลอดตั้งแต่อดีต มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาชีวิตให้มีความสุขสะดวกสบายยิ่งขึ้นโดยไม่หยุดนิ่ง ดูได้จากเหตุการณ์ที่เป็นมาและการเปลี่ยนแปลงการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง

ตั้งแต่สมัยยุคดึกดำบรรพ์ ยุคโบราณ ยุคกลาง ยุคสมัยใหม่ จนถึงยุคศตวรรษที่ ๒๑ กระแสของการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ อัลวิน ทอฟฟเลอร์ (Alvin Toffler) ได้เปรียบเทียบเป็นลักษณะของคลื่น คลื่นลูกที่หนึ่งเป็นความป่าเถื่อนสุดสิ้นเมื่อเกิดสังคมเกษตรกรรมเริ่มประมาณ ๘,๐๐๐ ปี ก่อนค.ศ. ๑๖๕๐-๑๗๕๐ ซึ่งเป็นเวลาที่คลื่นลูกใหม่เกิดมาทำลายคลื่นลูกเก่า เรียกว่า เกิดคลื่นลูกที่สอง อันเป็นอารยธรรมอุตสาหกรรม จุดหักเหเริ่มอีกครั้งราว ค.ศ. ๑๙๕๕ ในอเมริกาซึ่งเป็นช่วงทศวรรษที่มีการจ้างงานในโรงงานเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก เกิดคอมพิวเตอร์ เกิดการเดินทางด้วยเครื่องบินเจ็ท มีการวางแผนครอบครัวด้วยยาเม็ดและมีการคิดประดิษฐ์กรรมต่าง ๆ ในทศวรรษเดียวกันนี้เป็นทศวรรษเดียวกันกับคลื่นลูกที่สาม ก่อตัวขึ้นในอังกฤษ ฝรั่งเศส สวีเดน เยอรมนี รัสเซีย และญี่ปุ่น ทุกวันนี้ประเทศไฮ-เทคกำลังไต่ขึ้นจากคลื่นลูกเก่าไปสู่คลื่นลูกใหม่^{๑๓} การดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้เริ่มจากการล่าสัตว์ มาทำเกษตรกรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปกับการมีอาณาเขตใหญ่โตกว้างขวาง มีพื้นที่สำหรับเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และทำเกษตรจำนวนมาก แต่พอเข้า

^{๑๓} อัลวิน ทอฟฟเลอร์, *The Third Wave, คลื่นลูกที่สาม*, แปลโดย รจิตลักษณ์ แสงอุไรและคณะ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๒.

ยุคอุตสาหกรรมเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนไปในลักษณะที่รวดเร็ว รุนแรง เครื่องจักรกลทำให้โรงงานขนาดใหญ่ผลิตสินค้าได้จำนวนมาก พบแร่ธาตุวัตถุดิบเป็นจำนวนมาก มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์อย่างมหาศาล ระบบอุตสาหกรรมดำเนินไปอย่างก้าวกระโดด

ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นสังคมที่ผ่านพ้นยุคอุตสาหกรรมมาเป็นสังคมข่าวสารข้อมูล และกำลังก้าวเข้าสู่ยุคหลังสงครามเย็น”^{๑๔} ส่งผลกระทบกับการดำเนินชีวิตที่ต้องพบกับปัญหามานานัปการ ดังที่ เจมส์ มาร์ติน กล่าวไว้ว่า ศตวรรษที่ ๒๑ แสดงให้เห็นการแข่งขัอย่างรุนแรง ในประเทศที่เข้มแข็งที่สุด จะเป็นห้วงเวลาแห่งการเพิ่มพูนความมั่งคั่งร่ำรวยและการขยายตัวของสรรพสิ่งที่มนุษย์จะไขว่คว้าหา มาได้ ส่วนในประเทศอ่อนแอที่สุดจะยังคงมีวงจรความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ ความรุนแรงและความระส่ำระสายทางสังคมที่ย่ำแย่ลงอย่างคงที่ หลายประเทศกลายเป็นชาติที่อดอยากแร้นแค้น^{๑๕}

ประเทศที่พัฒนาแล้วจะได้เปรียบทางเศรษฐกิจ ส่วนประเทศที่ด้อยพัฒนาจะยิ่งตกต่ำ เป็นเรื่องที่น่าวิตกและน่าหวาดหวั่นกับผลที่จะกระทบภายหลัง มีเทคโนโลยี มีระบบทุนนิยม เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตแทบทุกส่วนของโลก ประชาคมโลกซึ่มซัปดาห์ค่านิยมตะวันตก เกิดเครือข่ายเชื่อมโยงถึงกันทุกด้าน ก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญต่อสังคมโลกอย่างมากมายการเปลี่ยนแปลงได้นำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า ความทันสมัยทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อปัจเจกบุคคล กลุ่ม สังคมและประเทศชาติ ทั้งในรูปที่ให้คุณประโยชน์และในทางที่เป็นโทษ

สรุปว่า มนุษย์พัฒนาการดำเนินชีวิตจากยุคโบราณเข้าสู่ยุคเกษตรกรรม แล้วพัฒนาเพื่อให้ได้ผลิตผลมากขึ้น ทำให้เกิดความสะดวสบายยิ่งขึ้นด้วยการพัฒนาเป็นระบบอุตสาหกรรม นำความรู้ที่ค้นคว้าทดลองทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ ประดิษฐ์เครื่องจักร เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ พัฒนาระบบต่าง ๆ ทำให้เข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม และเป็นสาเหตุกระตุ้นให้ประเทศมหาอำนาจบ้างลัทธิอำนาจต้องการขยายตลาด ต้องการวัตถุดิบเพิ่ม ต้องการผลประโยชน์ ต้องการขยายดินแดน ทำให้เกิดการขัดแย้งทางผลประโยชน์ การเมืองของโลกเข้าสู่ภาวะตึงเครียด นำไปสู่การเกิดสงครามโลกถึงสองครั้งด้วยกัน ส่งผลกระทบทำให้ทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายชนะและฝ่ายแพ้ต้องประสบความเสียหายอย่างมหาศาล คนนับล้านต้องตายและคนนับล้านยังคงทนทุกข์ต่อผลกระทบอยู่ต่อไปเนื่องจากผลเสียหายอย่างมหันต์ของสงคราม สงครามโลกครั้งที่สองส่งผลให้เกิดสงครามเย็นตามมา เมื่อสงครามเย็นล่มสลายมนุษย์โลกก็เข้าสู่ยุคศตวรรษที่ ๒๑

ดังนั้น เมื่อการสร้างนวัตกรรมทางเทคโนโลยีมุ่งพัฒนาไปข้างหน้าอย่างรวดเร็วและเป็นไปอย่างรวดเร็ว เป็นการโค่นระบบเก่าทิ้งแล้วนำวิทยาการใหม่ ๆ เข้ามาแทนที่ การกระทำแสดงถึงความบ้าคลั่งของการแสดงอำนาจทางความคิดจากการค้นคว้าจากนักวิทยาศาสตร์ ของผู้นำ ผู้ประกอบการ

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

^{๑๕} เจมส์ มาร์ติน, *โลกแห่งศตวรรษที่ ๒๑, The Meaning of The 21st Century*, อังแล้ว, หน้า ๓๗.

ที่ต้องการอำนาจ และผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สร้างระบบอำนาจ ความสะดวกเป็นตัวชักจูง เข้าสู่ระบบบริโภคนิยม วัตถุนิยม และท้ายสุดผู้บริโภคนิยมถูกอำนาจเทคโนโลยี ครอบงำ ชีวิตผูกติดกับเทคโนโลยีทำให้สูญเสียเงินทอง สูญเสียจิตวิญญาณและความสุขที่แท้จริง

ภาพที่ ๒.๒ ประวัติและพัฒนาการของศตวรรษที่ ๒๑

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีของศตวรรษที่ ๒๑

ทฤษฎี หมายถึง หลักการทางวิชาการที่ได้ข้อสรุปมาจากการค้นคว้า ทดลอง เป็นต้น เพื่อเสริมเหตุผลและรากฐานให้แก่ปรากฏการณ์หรือข้อมูลในภาคปฏิบัติ^{๑๖} ศตวรรษที่ ๒๑ นี้เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดเป็นปกติธรรมดาตามเหตุตามปัจจัย เกิดขึ้นทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ความเปลี่ยนแปลงในมนุษย์จะเกิดในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับสังคม ระดับประเทศชาติและโลก การเปลี่ยนแปลงมีทั้งแบบสร้างสรรค์ให้กับชีวิตและแบบสร้างปัญหาให้กับชีวิต หลายปัญหายังหาข้อยุติไม่ได้ แต่ก็มีนักสังคมวิทยาพยายามหาข้อมูลมาวิเคราะห์ แล้วทดสอบ ตรวจสอบ สังเกตการณ์ จนใช้พยากรณ์สร้างเป็นทฤษฎีให้เข้าใจแนวทางเพื่อทำให้ศึกษาเข้าใจง่ายขึ้น เป็นอิทธิพลทางความคิด สามารถช่วยให้เข้าใจสาเหตุแนวทางการเปลี่ยนแปลง เพื่อช่วยประเมิน วิเคราะห์ โครงสร้างสังคมได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

รศ.ปฐม ทรัพย์เจริญ กล่าวในหนังสือปัญหาสังคม โดยสรุปพบว่า การเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ อาจเกิดพร้อมกันทุกมิติหรืออาจเกิดขึ้นในบางมิติ ซึ่งผลสุดท้ายการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ จักส่งผลกระทบถึงกันทั้งหมด อาทิเช่น การเปลี่ยนแปลงในมิติทางการเมืองย่อมส่งผลต่อการ

^{๑๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, อ้างแล้ว, หน้า ๕๔๕.

เปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฯลฯ ตามไปด้วยการเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจหรือในมิติทางสังคม ต่างก็ส่งผลกระทบต่อในทำนองเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงต่างส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงจึงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Environment) นิเวศวิทยา (Ecology) การพัฒนา (Development) ประชากร (Demography) วัฒนธรรม (Culture) รวมถึงโครงสร้างต่าง ๆ ของสังคม เป็นต้น ซึ่งมีทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theories of Change) ที่มีหลักการช่วยวิเคราะห์โครงสร้างสังคมได้เหมาะสม ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง (Kammeyer, Ritzer และ Yetman) จำแนกออกเป็น ๓ ทฤษฎี^{๑๗} คือ

๒.๔.๑ ทฤษฎีวิวัจจักร (Cyclic Theory)

ทฤษฎีวิวัจจักร (Cyclic Theory) เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงในรูปของวงกลมมากกว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงที่จะมุ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ทั้งนี้จะเห็นได้จากกระบวนการการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ของประเทศกรีก โรมัน และจีน เป็นการเปลี่ยนแปลงของการเสื่อมแล้วเจริญ เจริญแล้วเสื่อมหมุนเวียนกันไป จะไม่เปลี่ยนไปในทางเสื่อมอย่างเดียวหรือในทางเจริญก้าวหน้าอย่างเดียว ทฤษฎีนี้จะปรากฏในคำสอนของพุทธศาสนา และในแนวความคิดของฮินดู เป็นต้น ส่วนทางตะวันตกก็เป็นแนวคิดของฮีเซียด (Hesiod) อีสป (Aesop) และเฮสคิลุส ที่กล่าวถึง ผลดีปัจจุบันเกิดจากผลดีในอดีต ฆ่าฟันกันในปัจจุบันเกิดจากการฆ่าฟันกันในอดีต ความทุกข์ในปัจจุบันเกิดจากความทุกข์ในอดีต และโซโลคิน กล่าวว่า วัฒนธรรมมีความเจริญงอกงามแล้วเสื่อม หลีกให้วัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่งเข้ามาแทนที่

Stuart Chapin แสดงแนวคิดไว้ว่า วิธีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม เป็นการเพิ่มเติมเสริมแต่งในช่วงเวลา (Accumulation In Time) และเป็นวงจร (Cyclical or Oscillatory in Character) วงจรการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีหลายระดับ คือ ระดับแรก ได้แก่ กลุ่มวัฒนธรรมวัตถุ ระดับที่สอง ได้แก่ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ปรากฏการณ์ทางศาสนา การเกิดนิกายหรือศาสนาใหม่ ๆ และระดับสุดท้าย ได้แก่ ระดับที่มีขอบเขตกว้างขวาง เช่น วัฒนธรรมแห่งชาติ^{๑๘}

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ต้องมีความมั่นคงของสังคมด้วย (Stability) เพราะหากขาดไปเสียแล้วย่อมเสี่ยงต่ออันตราย นั่นหมายความว่า ทั้งสองอย่างเป็นของคู่กัน สองอย่างอยู่ด้วยกัน ขณะใดขณะหนึ่ง คือมีการเปลี่ยนแปลง แต่ก็ต้องรักษาความมั่นคงของสังคมไปขณะเดียวกันด้วย เพื่อไม่ให้สังคมแตกสลาย ความมั่นคงตรงนี้จึงเป็นความมั่นคงเคลื่อนที่ (Moving Stability) หรือที่รู้จักกัน คือความสมดุลเคลื่อนที่ (Moving Equilibrium) ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น ป่า ชุมชน หรือระหว่างสังคมมนุษย์กับธรรมชาติ

^{๑๗} ปฐม ทรัพย์เจริญ, *ปัญหาสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๖.

^{๑๘} พัชรินทร์ สิริสุนทร, *แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม*, อ้างแล้ว, หน้า ๒๗๒.

อาจมองสองอย่างนี้แยกกัน คือขณะหนึ่งมองว่ามีความมั่นคงหรือเสถียรภาพและอีกขณะหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลง มองในแง่นี้ต้องเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นไปชั่วคราวแล้วก็ต้องกลับมาทดแทนสู่เสถียรภาพอีก คือ สภาพปกติของสังคมเป็นสภาพมั่นคงหรือสมดุล เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะเสียดุล จึงต้องมีความพยายามกลับมาสู่สมดุลใหม่ สังคมเป็นเช่นนี้มาตลอดสังคมจึงอยู่ได้^{๑๙}

จะเห็นว่าทฤษฎีวิวัฒจักร เป็นหลักการหมุนเวียนให้เกิดการรองรับ เพื่อสร้างความสมดุล เช่น ในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ป่าไม้ได้ถูกทำลายก่อให้เกิดโทษ ประชากรก็ร่วมกันปลูกป่าทดแทนแม้ว่าจะได้ผลช้าแต่ก็ทำเพื่อทดแทน วัฒนธรรมเสื่อมถอยก็เกิดวัฒนธรรมอื่น ๆ เข้ามารองรับมาแทนที่ ถ้าไม่ได้ผลก็หันกลับไปฟื้นฟูวัฒนธรรมเดิม ๆ ให้มั่นคงขึ้นมาแทนที่อีก แม้กระทั่งวัฒนธรรมระดับชาติก็ตาม ก็เข้าระบบเป็นวัฏจักรเช่นเดียวกัน ปัญหาการว่างงานเมื่อมีผู้ตกงาน เขาก็ต้องการเงินมาช่วยในการดำเนินชีวิตเช่นเดิม เขาย่อมหางานทำเพื่อให้ได้เงินใช้เลี้ยงดูตนเองและผู้เกี่ยวข้องได้ดังเดิมย่อมเป็นวัฏจักร

๒.๔.๒ ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary Theory)

ทฤษฎีนี้ตรงกันข้ามกับทฤษฎีวิวัจักร ทฤษฎีวิวัฒนาการมีลักษณะของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ทั้งนี้ Gerhard and Jean Lenski เรียกกระบวนการดังกล่าวว่า กระบวนการสะสมการเปลี่ยนแปลง (process of cumulative change) ทฤษฎีนี้เป็นที่นิยมกันมากในตะวันตก ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเป็นการเปลี่ยนแปลงจากเรียบง่ายไปหาความซับซ้อนมุ่งสู่ความก้าวหน้า ซึ่งจะเห็นได้จากแนวความคิดของค็องดอร์เซ (Condorcet) ที่เห็นว่ามนุษยชาติเมื่อพ้นจากความดุร้าย (savage) ป่าเถื่อน (barbarian) ย่อมเข้าสู่อารยธรรม (Civilization) ก้าวหน้าสู่ความสมบูรณ์พร้อมทางด้านศีลธรรม รวมทั้งสติปัญญาและกายภาพ แนวคิดของชาร์ลส์ ดาร์วิน (๑๘๐๙-๑๘๘๒) ในนามลัทธิดาร์วิน (Darwinism) ซึ่งบรรยายถึงวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตชั้นต่ำไปสู่สิ่งมีชีวิตชั้นสูง เป็นต้น^{๒๐} มีนักสังคมศาสตร์หลายคนได้นำเสนอแนวความคิดการประยุกต์ทฤษฎีวิวัฒนาการ มาอธิบายวิวัฒนาการวัฒนธรรม เช่น การปรับตัวของวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ เหมือนกับการปรับตัวของสัตว์ ความคิดนี้เรียกว่า Social Darwinism เป็นลัทธิที่อธิบายไว้ว่านโยบายชาวมิวนาของชาติตะวันตกย่อมมีลักษณะดีกว่า สามารถครอบงำประชากรโลกที่สามได้^{๒๑}

แอนดรูว์ ชมุกเคลอร์ นักทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคม เห็นว่า ธรรมชาติคืออาณาเขตที่มีระเบียบ แต่อารยธรรมคือความสับสนวุ่นวาย โลกธรรมชาติอันกว้างใหญ่ที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนได้ทำหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี บทบาทหน้าที่อันจำกัดแต่ละอย่างก็ก่อรูปเป็นระเบียบต่อการทำหน้าที่

^{๑๙} สัจญา สัจญาวิวัฒน์, *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

^{๒๐} ปฐม ทรัพย์เจริญ, *ปัญหาสังคม*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๖.

^{๒๑} บ้านจอมยุทธ, ส.ค. ๒๕๔๓, "สิ่งแวดล้อม". ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๒.

ของระบบนิเวศโดยรวม ในทางตรงกันข้าม ความสำเร็จของมนุษย์สามารถที่จะก้าวข้ามข้อจำกัดทางธรรมชาติหลายอย่างได้ เช่น การผลิตอาหารเป็นปริมาณมหาศาลด้วยการเกษตร การเดินทางด้วยยานพาหนะหลายรูปแบบ การพูดโทรศัพท์ข้ามมหาสมุทร และการยึดครองถิ่นที่อาศัยของสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ เหล่านี้ล้วนทำให้อารยธรรมเปิดกว้างออกไปอย่างไม่หยุดยั้ง ข้อจำกัดทางธรรมชาติกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์เพิกเฉยไม่ให้ความสนใจ และแม้กระทั่งรู้สึกเหยียดหยาม ชมุคเคลอร์เขียนไว้ในหนังสือ *The Parable of the Tribes* ว่า “สิ่งมีชีวิตที่มีอยู่จริงได้ปรากฏขึ้นในสถานที่ซึ่งไม่มีข้อจำกัด” ซึ่งหมายความว่ามนุษย์ชาติสามารถสร้างพื้นที่ให้ตัวเอง ตัดขาดจากข้อจำกัดทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นสภาวะอากาศหรือนิเวศวิทยามากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นสภาพสับสนอลหม่านที่เกิดการผลัดเปลี่ยนข้อจำกัดทางธรรมชาติ เกิดการแย่งชิงอำนาจขึ้น ซึ่งเป็นการแข่งขันที่ยังคงสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน^{๒๒}

กลุ่มนักคิดทฤษฎีวิวัฒนาการมีฐานคิดว่า สังคมที่เจริญแล้ว เป็นสังคมที่มนุษย์สามารถปรับตัวให้อยู่ในสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องอย่างมากกับแนวคิดของ Charles Darwin (๑๘๕๙) ในเรื่อง “ความอยู่รอดของผู้ที่เหมาะสม” ทฤษฎีวิวัฒนาการนี้เชื่อเรื่องปัจจัยกำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยกำหนดด้านสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ และเป็นปัจจัยที่ควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ โดยมนุษย์เป็นเพียงผู้มีหน้าที่จัดสรรสิ่งแวดล้อมเท่านั้น

๒.๔.๓ ทฤษฎีขัดแย้ง (Conflict Theory)

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ มีแรงดึงดูดที่รุนแรงซึ่งฝังติดอยู่ในความสัมพันธ์ของชีวิต มนุษยชาติมักดิ้นรนกับความขัดแย้ง มีสงครามเกิดขึ้นตลอดศตวรรษพร้อมกับผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมา และในโลกของธุรกิจเราไม่อาจจินตนาการได้ว่าแต่ละวันจะปราศจากความขัดแย้งและความเครียดที่ส่งผลทำให้เกิดขึ้น^{๒๓}

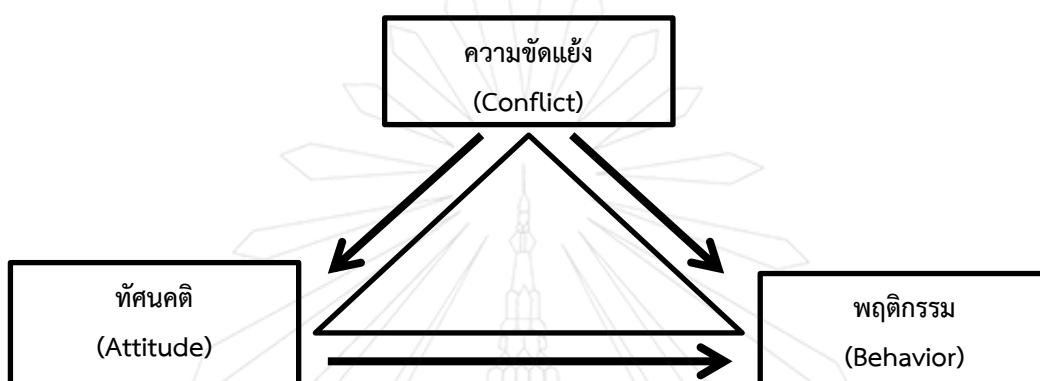
พระมหากษัตริย์ ฌ็อง-ฌัก ออสมัน (นิธิบุญยากร) กล่าวว่า ความขัดแย้ง มาจากภาษาอังกฤษว่า Conflict มาจากภาษาละตินว่า *Confligere* หรือแปลว่า การต่อสู้ (fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอย และเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) การขัดซึ่งกันและกันหรือการเป็นปรปักษ์ (Opposition) หมายถึง การที่บุคคลสองคน กลุ่มบุคคล มีความเห็น ความเชื่อ ความต้องการไม่เหมือนกัน โต้แย้ง หรือโต้เถียงกัน ดิ้นรน ต่อสู้และแข่งขันกัน

ในขณะที่กัลป์ตุง (Johan Galtung) พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า “ความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล” หมายถึงว่า “การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีทัศนคติคนละทิศทาง

^{๒๒} อรรถาธิบาย คุณเจริญ นาวายุทธ, *สัญญาณทำนาย ทักษะเลือกในศตวรรษที่ ๒๑*, *World-Watch: Working For A Sustainable Future*, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒-๑๖.

^{๒๓} ชาลส์ ออสมัน, *เทคนิคการแก้ไขความขัดแย้ง*, *Dispute Solution Techniques*, (กรุงเทพมหานคร: Sat Four, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

ที่เรียกว่าเป็นอริต่อกัน เช่น ที่เกิดขึ้นเมื่อคน ๆ หนึ่งเห็นว่าคนอีกคนหนึ่งกำลังขัดขวางเขาในอันที่จะ “ได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ” แสดงว่าทัศนคติดังกล่าวเป็นอาการอย่างหนึ่งของความขัดแย้ง และอาจจะนำมาซึ่งพฤติกรรมในรูปแบบที่ทำร้าย ทำร้าย หรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อกุ่หรือแม้แต่ตนเอง ซึ่งประเด็นที่ว่าด้วยความสัมพันธ์แห่งความขัดแย้ง (Conflict) ทัศนคติ (Attitude) และพฤติกรรม (Behavior) จึงทำให้นักวิชาการบางท่านสร้างโมเดลขึ้นมาจากแนวคิดดังกล่าว ดังแผนภูมิ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๒.๓ ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติและพฤติกรรม^{๒๔}

สำหรับ Kammeyer, Ritzer และ Yetman เห็นว่าแหล่งที่มาของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นปัจจัยสำคัญมากได้แก่

๑) เทคโนโลยี (Technology)

เทคโนโลยี เป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีที่เกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเทคโนโลยีแบบเรียบง่ายไปเป็นเทคโนโลยีแบบซับซ้อนในรูปของเครื่องยนต์ กลไก ซ้ำยังได้ก่อให้เกิดการสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เทคโนโลยีเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงลบและเชิงบวก เชิงลบคือ ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ (Social problems) เชิงบวก คือเทคโนโลยีทำให้มีทางเลือกของบุคคลในสังคมมากขึ้น^{๒๕}

เทคโนโลยียังสร้างนวัตกรรมมากมายให้ประชากรได้เสพ และนวัตกรรมเหล่านั้นก็มีอำนาจซ่อนเร้นแฝงอยู่ อำนาจเหล่านั้นได้เป็นตัวกระตุ้นทางอารมณ์ให้เกิดความสุข ความสมหวัง ให้เกิดความหลงใหล เพื่อฝัน สนุกสนาน เป็นตัวล่อ แต่อำนาจเหล่านี้มีความขัดแย้งในตัวเองและสังคมอยู่

^{๒๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยคุณยากร), พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๙-๒๐.

^{๒๕} ปฐม ทรัพย์เจริญ, ปัญหาสังคม, อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๗-๑๔๔.

๒) อุดมการณ์ต่าง ๆ (Ideologies)

อุดมการณ์ หมายถึง หลักการที่วางระเบียบไว้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๒๖} อุดมการณ์เป็นสิ่งต่อต้านหรือส่งเสริมการเปลี่ยนแปลง คนบางกลุ่มบางสังคมซึ่งได้รับประโยชน์จากสิ่งที่เป็นอยู่มีอยู่จะต่อต้านการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง ในบางกรณีได้นำอุดมการณ์ไปเป็นสิ่งสกัดกั้นการเปลี่ยนแปลง เช่น ในสังคมยุโรปกลาง พระได้ใช้อุดมการณ์ทางศาสนาเป็นสิ่งสร้างเสริมอำนาจให้กับพวกเขาและหวังเห็นยวชืดขวางการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น ส่วนอุดมการณ์ด้านการส่งเสริมโดยเฉพาะเทคโนโลยีและอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีสามารถนำมาใช้แก้ปัญหา และส่งเสริมขบวนการทางสังคม เช่น เกี่ยวกับสิทธิสตรี เป็นต้น^{๒๗} ทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้งในคุณค่า (The Value Conflict Perspective) ตามทฤษฎีถือว่า พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของบุคคลจากกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้นั้น ไม่จำเป็นต้องเกิดจากการที่บุคคลนั้นบกพร่อง หรือกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นบกพร่อง แต่เป็นเพียงสภาวะการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับคุณค่าที่กลุ่มยึดถือ สภาวะการณ์นี้เองก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งก็เป็นปกติวิสัยในสังคมที่ซับซ้อนที่มีกลุ่มต่าง ๆ กันมากมาย ซึ่งมีคุณค่าหรือผลประโยชน์แตกต่างกัน^{๒๘}

ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ ในศตวรรษที่ ๒๑ จะพบได้จากปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาต่าง ๆ ปัญหาการเรียกร้องสิทธิของสตรี ปัญหาผู้ก่อการร้าย สิ่งที่เป็นสาเหตุมาจากความไม่ตรงกันของระเบียบและเป้าหมายของสังคมนั้น ๆ

๓) การแข่งขัน (Competition) และความขัดแย้ง (Conflict)

การแข่งขัน หมายถึง ชิงเอาชัย เพื่อรางวัล ชันสู้เอาชนะกัน^{๒๙} จากความหมายดังกล่าวพบว่าปรากฏการณ์การกระทำระหว่างมนุษย์ในสังคม ในรูปการแข่งขันจะพบโดยทั่วไป มีทั้งระดับปัจเจกบุคคล มีทั้งระดับกลุ่มองค์กรระหว่างสถาบัน ระดับประเทศและระดับโลก

ดังนั้น ทฤษฎีการขัดแย้ง เป็นการดำเนินชีวิตในลักษณะที่ขัดกัน ไม่ลงรอยกัน การขัดแย้งอาจเป็นไปในรูปของความขัดแย้งทางชนชั้น ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความขัดแย้งทางสังคมและความขัดแย้งทางเชื้อชาติ เป็นต้น โดยทฤษฎีขัดแย้งเชื่อว่า บรรทัดฐานของสังคมเกิดจากผู้มีอำนาจและการใช้กำลัง ส่วนคนที่ทำตามก็เพราะกลัวถูกลงโทษ หรือถูกจำขัง หรือถูกฆ่าถ้าไม่เชื่อฟัง ทฤษฎีนี้ยังเชื่ออีกว่า สังคมมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ เพราะมนุษย์มักดิ้นรนเพื่อแสวงหาอำนาจ จึงทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

^{๒๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๒๒.

^{๒๗}ปฐม ทรัพย์เจริญ, ปัญหาสังคม, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

^{๒๘}สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๒๙}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, อ้างแล้ว, หน้า ๒๑๕.

ยังมีทฤษฎีที่น่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับศตวรรษที่ ๒๑ เช่น ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร (Communication Theory of Modernization) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่บ่งบอกถึงโครงสร้างของเทคโนโลยีได้เป็นอย่างดี และจะช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของสังคมยุคเทคโนโลยีในปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น

๒.๔.๔ ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร (Communication Theory of Modernization)

ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร เป็นทฤษฎีตะวันตก ผู้สร้างทฤษฎี คือ Daniel Lerner นักวิชาการชาวอเมริกัน คำว่า ทันสมัย ก็คือ การพัฒนา หรือความเจริญ ความทันสมัยเกิดจากการสื่อสารสมัยใหม่ ซึ่งก่อให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งเป็นตัวทำให้มีการปลูกฝังจินตภาพสมัยใหม่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวต่าง ๆ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นตัวนำความทันสมัยมาสู่สังคม ลักษณะทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ปรับลักษณะทฤษฎีให้เข้าใจง่าย ๆ ว่า

๑) การสื่อสารก่อให้เกิดการขัดเกลาทางสังคมใหม่ โดยเฉพาะการสื่อสารมวลชนสมัยใหม่จะเป็นสื่อหรือตัวนำเอาความรู้ ความคิด ข่าวสารเกี่ยวกับชีวิตสังคมสมัยใหม่ ทั้งในส่วนที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุมาจากสังคมที่เรียกว่า แพร่กระจายสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไปทั่วสังคมตามช่องทางต่าง ๆ เมื่อคนโตรับรู้แล้วนำไปใช้ และนำมาถ่ายทอดต่อบุตรหลานรับช่วงต่อไป

๒) การขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่ ทำให้สามารถปลูกฝังจินตภาพแบบสมัยใหม่ เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนชั่วยาวหนึ่งไปสู่อีกชั่วยาวหนึ่ง จะเป็นตัวการปลูกฝังความรู้ ความคิดรวมทั้งแบบชีวิตสังคมสมัยใหม่ให้กับอนุชนรุ่นใหม่

๓) จินตภาพสมัยใหม่ กระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนที่ประเภทต่าง ๆ หมายถึง ความรู้ ความคิดใหม่ ๆ ความใฝ่ฝันถึงสังคมสมัยใหม่จะผลักดันให้คนในสังคมที่ได้รับหรือใช้สื่อสารมวลชนสมัยใหม่ มีการเคลื่อนที่ (Mobilities) ประเภทต่าง ๆ เช่น การย้ายถิ่นจะพ้นจากอำนาจประเพณีเดิม การเปลี่ยนสถานภาพการเปลี่ยนจากชาวนามาเป็นพ่อค้า เป็นต้น ทำให้เขากลายเป็นคนใหม่เต็มตัว

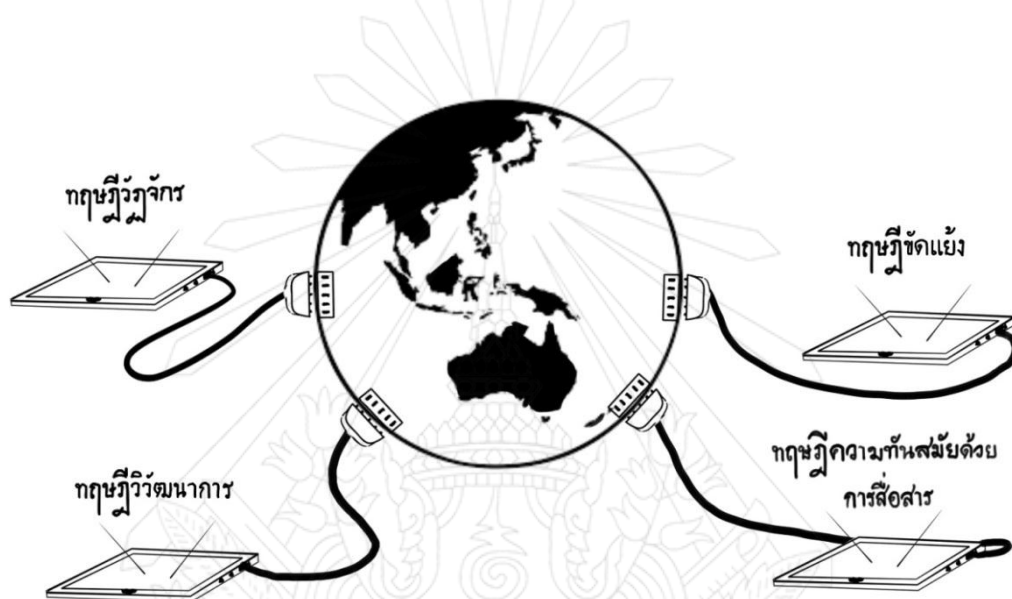
๔) การเคลื่อนที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

๕) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้เกิดภาวะความเป็นสมัยใหม่ หมายถึง ในสังคมที่ใช้การสื่อสารสมัยใหม่ เป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงที่มวลปัจเจกชนในสังคมมุ่งวางไว้ คือภาวะทันสมัยหรือภาวะสมัยใหม่ เป็นความสำคัญที่ว่าสังคมของตนด้อยพัฒนาและจะทำให้คนในสังคมนั้นมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลง^{๓๐}

ดังนั้น จะเห็นว่าทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสารเป็นทฤษฎีเทคโนโลยีดิจิทัล เน้นนวัตกรรมทางเทคโนโลยีมานำพาชีวิตในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยการเห็นถึงคุณค่าของเทคโนโลยีว่ามีความสามารถอันไร้ขีดจำกัดที่จะสร้างสรรค์ชีวิตมนุษย์ยุคใหม่ให้เป็นคนสมัยใหม่ เป็นผู้เจริญด้วยความรู้กว้างไกล เป็นคนยุคใหม่หรือมนุษย์ยุคไอที นั่นเอง

^{๓๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๑-๒๓.

สรุปได้ว่า การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างถูกต้องควรศึกษาทางโครงสร้างความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงว่ามีรากฐานทางทฤษฎีหลายทฤษฎี ซึ่งบางครั้งการเปลี่ยนแปลงก็เข้าข่ายทฤษฎีเดียวได้ หรือหลายทฤษฎีเกิดอย่างสัมพันธ์กันได้ตามสถานการณ์หรือตามเหตุปัจจัยของการเกิดปัญหา และพบว่าในศตวรรษที่ ๒๑ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างซับซ้อนทำให้เป็นไปได้หลายทฤษฎีที่ควรนำเข้ามาศึกษาร่วมกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง เช่น ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีขัดแย้ง และทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร เป็นต้น

ภาพที่ ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีของศตวรรษที่ ๒๑

๒.๕ ลักษณะสำคัญของศตวรรษที่ ๒๑

เนื่องจากในยุคศตวรรษที่ ๒๑ เป็นศตวรรษที่มีการเปลี่ยนแปลงโดยรับช่วงมาจากศตวรรษที่ ๒๐ เป็นไปอย่างทำทวยรวดเร็ว รุนแรงยิ่งขึ้น ที่เรียกกันว่า เป็นการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ของวงการอุตสาหกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในระบบและวิธีการผลิต คือเปลี่ยนจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาใช้เครื่องจักร และการใช้เครื่องมือแบบง่าย ๆ มาเป็นเครื่องจักรกลที่สลับซับซ้อนและมีประสิทธิภาพ ผลิตได้รวดเร็ว และมีปริมาณมาก^{๓๑} จะเกิดอารยธรรมใหม่ที่จะขัดแย้งกับอารยธรรมอุตสาหกรรมแบบเก่า มีลักษณะเป็น

^{๓๑}ธีรยุทธ บุญมี, *โลก Modern & Post Modern*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๕๒), หน้า ๕๙.

สังคมแห่งเทคโนโลยีระดับสูงและต่อต้านอุตสาหกรรมในขณะเดียวกัน^{๓๒} การเปลี่ยนแปลงไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกันแต่ย้อนแย้งกับศักยภาพที่พัฒนาทำให้มีสถานะแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัย กลายเป็นยุคที่มีลักษณะเด่นและสำคัญอยู่ ๓ ด้านด้วยกัน คือ

๒.๕.๑ โลกใหม่ที่กำลังเผชิญ

โลกใหม่ที่มนุษย์ดำรงอยู่มีวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีในฐานะที่เป็นพลังการผลิตที่ ๑ เป็นพลวัตสำคัญที่ขับเคลื่อนความก้าวหน้าและการพัฒนาของสังคม มันเปรียบเสมือนหัวรถจักรรุดหน้าไปด้วยความเร็วที่เพิ่มทวีขึ้นเรื่อย ๆ เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของโลกอย่างรวดเร็ว ผลักดันประวัติศาสตร์ก้าวไปข้างหน้า พร้อมกันนั้นก็เพิ่มจังหวะก้าวการเปลี่ยนแปลงของโลกให้เร็วขึ้น ภายใต้ภูมิหลังการพัฒนาของวิทยาศาสตร์ที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ผลผลิตทั้งหมดมวลรวมประชาชาติของโลกมีอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ย ๑๕ ปีต่อ ๑ เท่า ประชากรมีอัตราเพิ่มปีละ ๘๐-๑๐๐ ล้านคน การสะสมโรคภัยของสังคมกับมลภาวะของสิ่งแวดล้อมและการเผาผลาญทรัพยากรเกินขอบเขตการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่กับการลดลงของคุณภาพชีวิต กลายเป็นอัตราส่วนต่างที่ใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ การพัฒนาอย่างรวดเร็วฉับพลันทำให้วัฏจักรการปรับเปลี่ยนความรู้ใหม่หดสั้นลงจากอดีตหลายร้อยปี หลายสิบปี เหลือ ๕-๑๐ ปี ยุคที่วิชาความรู้ซึ่งเล่าเรียนจากโรงเรียนสามารถนำมาใช้ได้ชั่วชีวิตนั้น กลายเป็นอดีตไม่หวนคืนกลับมาอีกแล้ว ช่วงเวลาจากการค้นพบทางวิทยาศาสตร์และการประดิษฐ์คิดสร้างเทคโนโลยีที่เปลี่ยนมาเป็นระยะเวลาใช้งานระยะเวลาเปลี่ยนอุปกรณ์ เครื่องจักรและการปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ได้นับวันหดสั้นลง

การพัฒนาอย่างรวดเร็วของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีได้ขยายขอบเขตกิจกรรมของมนุษย์ให้กว้างขึ้น ยกย่องความสามารถของมนุษย์ในการส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม โดยเฉพาะหลังการปฏิวัติวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นต้นมา กิจกรรมของมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ มนุษย์เริ่มยাত্রาทัพสู่บาตาล มหาสมุทรและจักรวาล โลกทั้งโลกล้วนถูกรวมเข้าอยู่ในกิจกรรมการผลิตของมนุษย์ การพัฒนาและกิจกรรมการผลิตที่ไม่สมเหตุสมผลของมนุษย์ยุคปัจจุบันได้ทำลายระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษนำมาซึ่งวิกฤติทางนิเวศยุคปัจจุบัน วิกฤตินิเวศยุคปัจจุบันมีลักษณะทั่วโลกและลักษณะหนักหน่วงรุนแรง มนุษย์ไม่สามารถใช้วิธีย้ายถิ่นอพยพไปหลบเลี่ยงและก็ไม่สามารถฟื้นคืนสภาพโดยการปรับตัวของธรรมชาติเอง

การพัฒนาของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีอย่างรวดเร็วเกินกำลังความสามารถของมนุษย์และกำกับดูแลและควบคุมมันจนเกิดผลด้านลบจำนวนมาก วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้มารับรู้และตัดแปลงโลก ตัวของมันเองไม่มีสิ่งทีเรียกว่าดีหรือเลว มันทั้งสามารถนำความสุขลักษณะสร้างสรรค์มาสู่มนุษย์ และทั้งสามารถนำผลร้ายลักษณะทำลายมาสู่มนุษย์ได้เช่นกัน อยู่ที่ว่ามนุษย์เราจะควบคุมและใช้มันอย่างไร การพัฒนาและการใช้พลังงานปรมาณูและพันธุวิศวกรรมศาสตร์เป็นข้อพิสูจน์ มนุษย์เรายึดกุมความรู้เกี่ยวกับการปลดปล่อยพลังงานนิวเคลียร์เป็นเรื่องใหญ่ในประวัติศาสตร์

^{๓๒} อัลวิน ทอฟเฟอร์, *The Third Wave, คลื่นลูกที่สาม*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๐.

ของมนุษย์ เป็นผลิตผลที่สำคัญของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ถ้าหากนำมาใช้ในทางสันติ ก็ย่อมจะนำความสุขมาสู่มนุษย์ แต่น่าเสียดายกลับถูกนำไปใช้ในสงครามก่อนกลายเป็นอาวุธมหาประลัยที่ใช้มาเช่นฆ่าและทำลายล้างมนุษย์เอง^{๓๓} จะเห็นว่ามนุษย์ได้พัฒนากระบวนการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดดควบคู่กับการเพิ่มประชากรที่ทวีขึ้นอย่างมากมาย แต่ระบบหรือกระบวนการต่าง ๆ ที่พัฒนาเพื่อคุณภาพชีวิตส่งผลด้านลบควบคู่มาด้วย

ในการใช้ชีวิตทางสังคมของมนุษย์ในโลกปัจจุบันนี้มีลักษณะเป็นการเมือง ในแง่ที่คนส่วนน้อยที่มีอำนาจจะพยายามช่วงชิงและแสวงหาประโยชน์จากสภาพแวดล้อมอย่างหนัก เช่น โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ปล่อยควันพิษตลอดวัน และดึงน้ำจากท้องถิ่นอื่นมาใช้ ขณะที่คนส่วนใหญ่ เช่น เกษตรกรอาจจะไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเพาะปลูก พร้อมกับต้องแบกรับผลกระทบเชิงลบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นควันพิษหรือการขาดแคลนน้ำใช้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อมตามมา^{๓๔} และ รศ.ดร.เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ มองการเกิดความสัมพันธ์ในลักษณะเชิงบวกและเชิงลบ สรุปได้ว่า

๑) บุคคลมีอิสรภาพในการเลือก ในทักษะ ซื่ออะไร ราคา ปัจจัยการผลิตและการลงทุน
๒) การค้าโลกเกิดประโยชน์เชิงเปรียบเทียบที่ทำให้บุคคลและธุรกิจเจริญรุ่งเรือง เนื่องจากสามารถใช้ทรัพยากรของตนได้ดีขึ้น

๓) ผู้ที่ผลิตสินค้าและบริการที่ขายตลาดต่างประเทศมีรายได้สูงขึ้น

๔) บุคคลมีอิสรภาพในการเลือกที่จะเป็นผู้ชำนาญการและซื้อขายแลกเปลี่ยนได้มากขึ้น

๕) สินค้าและบริการมีจำนวนมากและราคาถูกลง

๖) มีโอกาสกระจายความเสี่ยงและการลงทุนที่ทำให้ผลตอบแทนสูงสุด

๗) เข้าถึงทุนในราคาที่ต่ำ

๘) การจัดสรรทรัพยากรมีประสิทธิภาพและมีผลผลิตมากขึ้น

๙) หน่วยผลิตมีโอกาสเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบและปัจจัยการผลิตมากขึ้น

๑๐) มีการถ่ายโอนเทคโนโลยีและความรู้ในการผลิตมากขึ้น

ส่วนเชิงลบ คือ การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศยังอาจก่อให้เกิดวัฏจักรเศรษฐกิจ วิกฤตการเงิน เศรษฐกิจถดถอยหรือตกต่ำ ผลักใ้บางคนกลายเป็นคนยากจน ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ผลักดันให้บางคนกลายเป็นผู้เสียเปรียบ ไม่มีโอกาสร่วมหรือรับประโยชน์จากตลาด บางกลุ่มมีรายได้ไม่เพียงพอ หน่วยผลิตเอาเปรียบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทำลาย

^{๓๓}เซียวกวาง, ๒ *ลัทธิในกรอบ ๑๐๐ ปี ทฤษฎีนิยม & สังคมนิยม*, แปลโดย อรุณ โรจนสันติ, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๔-๓๗๕.

^{๓๔}วสันต์ ปัญญาแก้ว, *โลกสมัยใหม่ในชีวิตประจำวัน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๐), หน้า ๖-๗.

สิ่งแวดล้อมเป็นภาระต่อสังคม เป็นต้น^{๓๕} และการที่เทคโนโลยีก้าวหน้าขึ้นไปนั้น หากใช่เป็นได้ไม่ว่าคนจะมีความรอบคอบมากขึ้น ดีไม่ดีถ้าเอาแต่หลงมัวเมาเพลิดเพลินกันนัก ยิ่งเทคโนโลยีก้าวหน้า คุณภาพของคนจะยิ่งเสื่อมถอย ความมีสติรอบคอบจะยิ่งลดลง^{๓๖}

ดังนั้น จะเห็นว่าโลกใหม่ที่ต้องเผชิญต่อไปนั้นมีภาวะแปลกใหม่เกิดขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นมีลักษณะน่ายินดีกับความสะดวกสบายต่อคุณภาพชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิต การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เพียงใช้นิ้วแตะก็สามารถทราบข้อมูลได้อย่างไม่มีขีดจำกัด มีอิสรภาพทางความรู้ ความคิด การตัดสินใจและมีโอกาสต่อยอดความรู้ อาชีพ รายได้อย่างอิสระ แต่อีกด้านหนึ่งมีสิ่งน่าตื่นตระหนก โดยเฉพาะเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เกิดการชะงักงัน และเกิดการเสื่อมถอย เช่น ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ จำนวนประชากรโลกเพิ่มขึ้นอย่างมาก ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอย่างรวดเร็ว นวัตกรรมครอบงำประชาชน ด้วยกระตุ้นให้รักความสะดวกสบาย เกิดอารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม ผิงรากลึกลงไปที่จิตใจส่งผลให้ห่างเหินคุณธรรม

๒.๕.๒ ทรัพยากรโลก

ทรัพยากร หมายถึง สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์หรือมีค่า^{๓๗} ทรัพยากรโลกไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ฝืดดิน น้ำใต้ดิน ปลาในมหาสมุทร แร่ธาตุต่าง ๆ น้ำมัน ลม ไฟ เป็นต้น กำเนิดควบคู่กับโลกมาช้านาน และเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้อาศัยพึ่งพิงต่อการดำรงชีวิตมาช้านานนับพัน ๆ ปีมาแล้ว เจมส์ มาร์ติน ได้กล่าวถึงผลกระทบด้านทรัพยากร สรุปได้ว่า โลกเรากำลังจะกลายเป็นหม้ออัดความดันเข้าไปทุกที เริ่มจากความเปลี่ยนแปลงที่เข้มข้นรุนแรงและประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างล้นหลาม ทว่าโลกจะเกิดความตึงเครียดเพิ่มขึ้นเพราะช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยจะห่างมากขึ้น ความสามารถในการทำลายของมนุษย์ได้มาถึงจุดอันตรายยิ่ง เรากำลังทำให้ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตทรอยหรือลง ส่งผลให้เกิดปัญหาทุกภิกขภัย สถานการณ์รุนแรงและสงครามโหดเหี้ยมในวงกว้าง ความหายนะอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศฤดูหนาวที่เกิดจากการปิดกั้นแสงอาทิตย์ หรือใช้หัวดและโรคระบาดสายพันธุ์ใหม่ ๆ ที่สามารถเกิดได้แบบไร้พรมแดน ทะเลทรายที่เกิดขึ้นโดยฝีมือมนุษย์จะแผ่ขยายกว้างขึ้น สิ่งมีชีวิตหลายสายพันธุ์จะสูญพันธุ์ไปและจะไม่มีวันหวนกลับคืน พวกเราอาจจะกวาดล้างสิ่งมีชีวิตไปเกือบครึ่งโลก และอาจกำลังทำลายวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตในอีกหลายล้านปีข้างหน้า

ในปี ค.ศ. ๑๙๘๘ ปาตริอาร์ค บาร์โธโลมิว ประมุขแห่งพระศาสนจักรออร์ทอด็อกซ์ ทรงสร้างประวัติศาสตร์แห่งวงการศาสนา โดยทรงกล่าวถึงบาปต่อสิ่งแวดล้อมว่า “มนุษย์ที่ทำให้สิ่งมีชีวิต

^{๓๕} เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, *โลกาภิวัตน์กับท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต), *ชีวิตในสังคมเทคโนโลยี*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๒๗.

^{๓๗} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, อ้างแล้ว, หน้า ๕๔๔.

สูญพันธุ์ และทำลายความหลากหลายทางชีวภาพของสรรพสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างขึ้น มนุษย์ที่ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของโลกเสื่อมโทรมลง โดยการทำให้สภาพภูมิอากาศเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยการทำลายป่าหรือดินแดนที่ชุ่มชื้นและมนุษย์ที่ปล่อยสารพิษทำให้เกิดมลพิษในน้ำ ในดิน ในอากาศ และในบรรดาสิ่งมีชีวิตในโลก การกระทำเหล่านี้ของมนุษย์ล้วนคือบาปทั้งสิ้น” ในศาสนาอื่นก็ควรถือว่าเป็นบาปเช่นกัน ความทำทายเป็นศตวรรษที่ ๒๑ เป็นเรื่องในโลกอันสวยงามและโดดเด่นอย่างที่สุดใบนี้ต้องบริหารและเตรียมรับมือให้ดี”^{๓๘}

การทำลายสภาพแวดล้อมของมนุษย์ยังคงเป็นไปอย่างรุนแรงต่อเนื่อง ปรากฏการณ์โลกร้อน ซึ่งมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นเร็วและรุนแรงกว่าที่คาดไว้ และก่อผลกระทบในด้านต่าง ๆ ทั้งทางการแพทย์สาธารณสุข การเกษตร และภัยธรรมชาติจากความวิปริตของลมฟ้าอากาศ น้ำและความหลากหลายทางชีวภาพ การขาดแคลนน้ำจืดนับว่าจะรุนแรงขึ้น^{๓๙} ปัญหาของการไม่เน้นปัจจัยอย่างอื่นเข้าไปในการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติและพลังงาน มีผลเสียตามมามากมาย นั่นก็คือ การที่ไม่คำนึงถึงความจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานที่มีอยู่ในโลก กล่าวคือ เมื่อต้องการผลิตเมื่อไรก็สามารถนำปัจจัยเหล่านั้นมาใช้ในกระบวนการผลิตได้ตลอดเวลา เป็นการละเลยที่จะให้ความสำคัญต่อการหมดไปของทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานที่มีจำกัดในโลก^{๔๐}

จากปัญหาทรัพยากรโลกที่เริ่มลดลงจนน่าตื่นตระหนก ทำให้โลกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจนนับได้ว่ามนุษย์ได้เดินสู่โลกใหม่เป็นโลกที่จะขาดแคลนทรัพยากรทางธรรมชาติ และนับวันมนุษย์จะดำเนินชีวิตอย่างยากลำบากยิ่งขึ้น เพราะมนุษย์ต้องการแต่ผลที่จะได้รับ โดยไม่ยอมทำความเข้าใจว่าทรัพยากรของโลกกว่าจะสมบูรณ์แบบและเหมาะที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ใช้เวลาในการเจริญเติบโตหล่อหลอมนานมาก ถ้ามีการนำไปใช้ในปริมาณมาก ๆ ใช้อย่างฟุ่มเฟือย ย่อมไม่เกิดความสมดุลระหว่างการใช้หมดไปกับการเกิดขึ้นมาทดแทน การที่จะแก้สถานการณ์ให้ดีขึ้นได้ย่อมขึ้นกับรากฐานแห่งศีลธรรมและกฎหมายด้วย

๒.๕.๓ อารยธรรม

อารยธรรม หมายถึง ความสงบสุขของสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งศีลธรรมและกฎหมาย ความเจริญเนื่องด้วยองค์การของสังคม เช่น การเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรม ความเจริญด้วยขนบธรรมเนียมอันดี^{๔๑} และเกิดอารยธรรมใหม่ คือ โลกใหม่หลังสงคราม

^{๓๘} เจมส์ มาร์ติน, *โลกแห่งศตวรรษที่ ๒๑*, อ่างแล้ว, หน้า ๕๓.

^{๓๙} อนุช อาภาภิรม และคณะ, *ใบมือลาโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิถิทธรรณ/ บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

^{๔๐} อภิชัย พันธเสน, *พุทธเศรษฐศาสตร์ วิวัฒนาการ ทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด ๒๕๔๗), หน้า ๓๘๔-๓๘๕.

^{๔๑} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๔๐๘-๑๔๐๙.

ยืนยันเรื่องการค้าเสรี และการเงินเสรีทำให้ระบบทั้งโลกเชื่อมเป็นระบบเดียวกัน เป็น One World Order คือให้โลกทั้งโลกเชื่อมกันด้วยการค้าเสรี และมีอารยธรรมเดียวกันทั้งโลก คืออารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม^{๕๒} อารยธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามพฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่ของสังคม และสังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่เรียกว่า ค่านิยมตะวันตก เป็นวัฒนธรรมสังคมนิยม สิทธิมนุษยชน การเลือกนับถือศาสนา และอำนาจกลไกตลาด สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลมาก ยิ่งประชากรที่ไม่มีความรู้ ไม่มีเหตุผล ย่อมถูกชักจูงเข้าสู่ระบบผลประโยชน์ได้ง่าย

ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์ กล่าวถึงอารยธรรมสรุปได้ว่า ตั้งแต่ปีคริสต์ศักราช ๑๙๑๔ หรือประมาณเกือบศตวรรษที่ผ่านมาเป็นที่ยอมรับกันว่า “โลกตะวันตก” มีอิทธิพลครอบงำโลกทั้งโลก เมื่อมองผ่านภาษา อุตสาหกรรม ทฤษฎีการเมืองและเศรษฐกิจ ฯลฯ เพราะภายใต้การรับเอาภาษา อุตสาหกรรม ทฤษฎีการเมืองและเศรษฐกิจ ตลอดไปจนเครื่องแต่งกาย อาหาร ศิลปะ ดนตรีของตะวันตกเข้ามาสู่สังคม ความแตกต่างทางวัฒนธรรมก็ยังสะท้อนให้เห็นอยู่โดยทั่วไปไม่ว่าในระดับประเทศ สังคม หรือกระทั่งชุมชนเล็ก ๆ

ถ้าไม่แยกโลกออกเป็นตะวันออกหรือตะวันตก ไม่อาศัยแค่อารยธรรมหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างมาเป็นตัววัด หรือไม่ใช่แค่วิธมองประวัติศาสตร์ผ่านการเมือง และเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ใช้ศีลธรรมหรือจิตวิญญาณเข้าไปแยกแยะ เราอาจจะมองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่าอิทธิพลที่ครอบงำโลกมากขึ้นเรื่อย ๆ นั้น จะเรียกว่าอิทธิพลโลกตะวันตก หรืออิทธิพลแบบกรีก-โรมันย่อมเรียกได้ตามที่เข้าใจ แต่เป็นอิทธิพลทางวัตถุหรืออิทธิพลแห่งลัทธิบริโภคนิยม หรืออิทธิพลแห่งโรคนิยม หรือเป็นอิทธิพลของสังคมโลกียะที่กระจายบรรดาสมาชิกแห่งนครแห่งความชั่วร้าย ออกไปแทรกซึมทั่วทุกสังคมและทั่วทุกอารยธรรมในโลกนั่นเอง”^{๕๓}

ในทุกประเทศ ทุกวัฒนธรรม ทุกสังคม หรือกระทั่งแทบทุกชุมชน ไม่อาจขัดขวางต่อการแพร่กระจายของลัทธิบริโภคนิยมที่เน้นหนักในเรื่อง “คุณค่าทางวัตถุ” ให้ฝังอยู่ในพฤติกรรมแบบบริโภคนิยมเพื่อตอบสนองระบบการเมือง-เศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มีโลกตะวันตกเป็นผู้นำสูงสุด หลังจากที่อุดมการณ์สังคมนิยมล่มสลาย และในขณะที่ศาสนาหยุดนิ่งขาดการผลิตคำชี้แนะใหม่ ๆ หรือขาดคำอธิบายที่แจ่มชัดต่อพัฒนาการทางวัตถุและเทคโนโลยีที่ผลิตมากขึ้น นั่นคือสาเหตุหลักที่ทำให้ตัวตน หรืออัตตา หรือปัจเจกชนที่ยึดมั่นต่อวัตถุ ได้แพร่กระจายไปสู่ทุกอารยธรรมและทุกวัฒนธรรมทั่วโลก รากฐานที่ยึดมั่นกับตัวตนและผลประโยชน์ทางวัตถุที่เพิ่มขึ้นนั่นเองเป็นตัวผลิต ความเป็นชาติ ความเป็นเผ่าพันธุ์นิยม หรือชุมชนนิยมเพื่ออาศัยข้อแตกต่างในรายละเอียดเหล่านี้ปกป้อง

^{๕๒} ประเวศ วะสี, *วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ทฤษฎีใหม่แห่งการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๕๓} ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์, *ศตวรรษที่ ๒๑ อารยธรรมของอารยชน*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วีพรีนท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๘๕-๘๖.

ผลประโยชน์ส่วนตัวหรือของกลุ่มคนไม่ให้ถูกช่วงชิงเอาไป อารยธรรมเผ่าพันธุ์หรือศาสนา ล้วนแต่เป็นข้ออ้างในการปิดบังชุกซ่อนผลประโยชน์ ในทางวัตถุที่ต่างฝ่ายต่างให้ค่าสูงกว่าจิตวิญญาณที่เสื่อมสลายไปเพราะลัทธิบริโภคนิยมนั่นเอง

โลกในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นโลกที่น่าวิตกอันเนื่องมาจากการ “สูญเสียมวล” ระหว่างวัตถุกับจิตวิญญาณ เราไม่อาจแบ่งความแตกต่างในโลกออกเป็นค่าย ๆ โดยอาศัยเส้นแบ่งทาง “กายภาพ” ไม่ว่าจะมองผ่านอารยธรรม ชีวโลกหรือเผ่าพันธุ์ใด ๆ เส้นแบ่งปัจจุบันที่จะนำมาซึ่งความแตกต่าง หรือเป็นต้นเหตุแห่งการปะทะขัดแย้งก็คือเส้นแห่งความสมดุลระหว่าง วัตถุกับจิต ที่กำลังสูญหายไป อันจะทำให้ “จุดลงตัว” ของปัจเจกชน สังคม ประเทศ และโลกประสบความสำเร็จระส่ำระสายไปด้วย”^{๔๔} อำนาจของวัตถุนิยมได้ครอบงำจิตใจ จิตใจของมนุษย์ที่บริโภคนิยมมีแต่เรื่องของผลประโยชน์เป็นเรื่องหลัก

ปัจจุบันโลกที่เชื่อมโยงถึงกันผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ทำให้อารยธรรมทั้งหลายเป็นที่ประจักษ์ต่อกัน อย่างไรก็ตามการเผชิญหน้าแบบนี้อาจเกิดอันตรายรูปแบบใหม่ขึ้นกับโลก คือ อารยธรรมแตกต่างหลากหลายซึ่งครั้งหนึ่งไม่มีความเกี่ยวพันโยงใยซึ่งกันและกัน มาบัดนี้กลับมาปรากฏให้อีกฝ่ายได้เห็นตรงหน้า วัฒนธรรมที่บีบบังคับเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปะทะกับวัฒนธรรมเครื่องศาสนาที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง บริษัทที่มีกิจการทั่วโลก ความกระตือรือร้นทางการเมือง การรณรงค์ทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพและสื่อใหม่มีอยู่ทั่วทุกมุมโลกด้วยหวังที่จะกอบโกยเงินทอง ^{๔๕} ลิวอิส มัมฟอร์ด นักประวัติศาสตร์เทคโนโลยีชาวอเมริกัน แบ่งเทคโนโลยีออกเป็น ๒ ประเภท คือ เทคโนโลยีที่เป็นเครื่องมือเสริมการทำงานของมนุษย์หรือแทนที่มนุษย์ และเทคโนโลยีที่สนองความต้องการของมนุษย์ เป็นเทคโนโลยีที่กำหนดคาบคุณลักษณะของมนุษย์ หรือนิยามธรรมชาติของมนุษย์โดยใช้เป็นแบบจำลอง และมีผลในการก่อกำเนิดทัศนคติแบบกลไกที่มองมนุษย์และจักรวาลเป็นเครื่องจักร ล่าสุดคอมพิวเตอร์ได้มารองรับบทบาทนี้^{๔๖}

เห็นได้ว่า คุณค่าทางวัตถุนำสู่อารยธรรมบริโภคนิยม วัตถุนิยม วัตถุนิยมต่อจิตใจโดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ได้มีบทบาทมาก ในการเปลี่ยนแปลงอารยธรรมแบบไร้ความสัมพันธ์ อย่างไม่ขึ้นกับเหตุผล เป็นการเกิดแบบไม่มีแบบแผนเป็นอารยธรรมที่ไม่ได้ปลูกฝังจากรากฐานของจิตใจ อารยธรรมที่เกิดใหม่ผ่านระบบการสื่อสารทางเทคโนโลยีหรือจากสื่อ เกิดแบบขาดรากฐานที่มั่นคงจากขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนนั้น ๆ

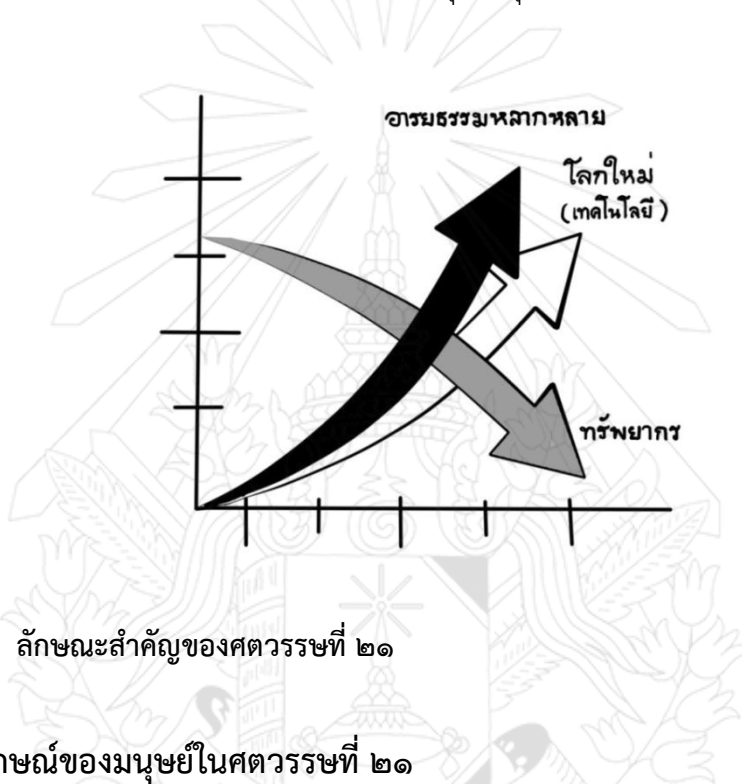
ดังนั้น พบว่าโลกในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นโลกที่เพียบพร้อมด้วยนวัตกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมา การรวดเร็วแพร่หลายของสื่อ ของเทคโนโลยี ทำให้โลกใหม่ของมนุษย์อยู่ด้วยการเสพเทคโนโลยีเข้ามา

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘-๙๐.

^{๔๕} เจมส์ มาร์ติน, *โลกแห่งศตวรรษที่ ๒๑*, อ้างแล้ว, หน้า ๓๘๓.

^{๔๖} พระไพศาล วิสาโล, *สถานะและชะตากรรมของมนุษย์ในยุคคอมพิวเตอร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

ในชีวิตประจำวันทำให้พบกับการสร้างสรรค์และการทำลายได้พอ ๆ กัน เกิดสิ่งที่น่าวิตก คือ จากการที่มนุษย์ใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองเพื่อผลประโยชน์ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายหมดไปอย่างรวดเร็วซึ่งธรรมชาติจะสร้างทดแทนไม่ทันกับการถูกนำไปใช้ พร้อมทั้งเกิดการทำลายสภาพแวดล้อมส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ส่วนอารยธรรมทั้งหลายที่แตกต่างหลากหลายได้ทะลักปะปนกันส่งผลกระทบต่อให้เกิดภาวะเสียความสมดุลทางจิตวิญญาณมากกว่าเกิดผลดี เพราะการไหลตามสื่ออย่างรวดเร็วและอารยธรรมต่าง ๆ ที่เข้าทะลักมาทางเทคโนโลยี ได้สร้างความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันส่งผลทำให้เกิดอัตลักษณ์เกิดหลากหลายในสังคมยุคปัจจุบัน

ภาพที่ ๒.๕ ลักษณะสำคัญของศตวรรษที่ ๒๑

๒.๖ อัตลักษณ์ของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑

รูปแบบการดำเนินชีวิต โดยทั่วไปแล้วจะบ่งบอกถึง ทักษะคิด ค่านิยม และมุมมองของแต่ละบุคคล ดังนั้นรูปแบบการดำเนินชีวิต จึงมีความหมายในเชิงของอัตตาหรือตัวตน และใช้ในการสร้างสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ประกอบกับอัตลักษณ์ของบุคคล อัตลักษณ์ (Identity) อัตลักษณ์ในที่นี้หมายถึง ปัจเจกบุคคลผู้ซึ่งร่วมใช้และร่วมแบ่งปันคุณลักษณะทางประชากรและผลประโยชน์หรือทักษะคิดแก่กันและกัน ซึ่งพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ไม่มีความสามารถที่จะทำเช่นนี้ได้ กรณีนี้กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) เป็นตัวอย่างที่ดีที่ได้แสดงให้เห็นความทับซ้อนของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และอัตลักษณ์ ตัวอย่างเช่น ชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ของไทย มีทั้งลักษณะของอัตลักษณ์และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ร่วมกัน เป็นต้น^{๔๗} อัตลักษณ์เกิดจากความรู้สึกร่วมกัน ความรับรู้ ความเชื่อมโยงผูกพันของมนุษย์

^{๔๗} จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, *สังคมวิทยาอาชญากรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๖.

อัตลักษณ์ของบุคคล คือ ชุดของทัศนคติที่คงเส้นคงวาซึ่งได้กำหนดว่า “เราคือใคร” จัดเป็น บทสรุปทั่วไปเกี่ยวกับตัวตนอันเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีร่วมกับผู้อื่น และจากการเป็นสมาชิกกลุ่มชุมชนและวัฒนธรรมที่ตนสังกัด อัตลักษณ์เกิดจากมุมมองอันหลากหลายที่มีต่อตัวเราซึ่งรวมถึงลักษณะทางกายภาพ บทบาททางสังคม กิจกรรมที่เข้าร่วม ทัศนคติและความสนใจ เพศ วัฒนธรรม เชื้อชาติ และวัย นอกจากนี้อัตลักษณ์ของเรายังรวมถึงอุดมคติและมาตรฐานที่เราต้องการไขว่คว้าให้สำเร็จ สิ่งที่กำหนดอัตลักษณ์ทั้งหมดนี้ได้รับการจัดเรียงลำดับชั้นความสำคัญอย่างมีพลวัต ไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่งตายตัว อัตลักษณ์แต่ละอย่างสื่อความหมายทั้งด้านบวกและด้านลบ ผลรวมของการยอมรับหรือไม่ยอมรับพฤติกรรมและลักษณะของตนสะท้อนถึงระดับความเคารพตนเอง

การก่อรูปอัตลักษณ์เกี่ยวพันกับการมองตนเองในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของชุมชนทางศีลธรรมซึ่งแบ่งปันอัตลักษณ์ร่วมกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ชุมชนทางศีลธรรมสะท้อนถึงความเชื่อในสมภาคนิยม (Egalitarianism) คือการเชื่อในคุณค่าของสมาชิกทุกคน และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ในทางตรงกันข้าม อัตลักษณ์ภายใต้บริบทการแข่งขันนิยามมนุษย์ว่าเป็นปัจเจกชนที่ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อไขว่คว้าชัยชนะ ผู้ชอบแข่งขันอาจมีอัตลักษณ์ทางศีลธรรมที่ยึดถือคุณค่าของความไม่เท่าเทียม การเอาชนะและเหยียดหยันผู้แพ้

ในศตวรรษที่ ๒๑ อัตลักษณ์ของบุคคลจะถูกโยงเข้ากับวิธีที่ผู้อื่น (ที่มีความสัมพันธ์แบบออนไลน์) มองตนเอง อัตลักษณ์ออนไลน์แตกต่างจากอัตลักษณ์ที่บุคคลพัฒนาขึ้นภายใต้สถานการณ์แบบซึ่งหน้า รูปลักษณะทางกายภาพที่เราเห็นในโลกออนไลน์นั้นส่วนมากแล้วเชื่อถือไม่ได้ ดังนั้นอัตลักษณ์ของออนไลน์จึงมาจากความเฉลียวฉลาดในการใช้ข้อความ วิธีการเขียน ความคล่องแคล่ว และลุ่มลึกในการโต้ตอบ รวมทั้งความฉลาดมุมมองและการมีส่วนร่วมที่โดดเด่น อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์จะถูกพัฒนาไปในทางที่ดีก็ต่อเมื่อปฏิสัมพันธ์ในโลกออนไลน์เกิดขึ้นในรูปของความร่วมมือ โดยที่ความขัดแย้งได้รับการจัดการอย่างสร้างสรรค์ กล่าวคือ อัตลักษณ์จะพัฒนาไปอย่างเข้มแข็งและสร้างสรรค์ก็ต่อเมื่ออยู่ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวนั้น

การรับมือกับความท้าทายที่พลเมืองในศตวรรษที่ ๒๑ กำลังเผชิญหน้าอยู่นั้นเริ่มจากการพึ่งพากันในระดับโลกเพิ่มสูงขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดความแตกต่างหลากหลายในระดับท้องถิ่นมากขึ้นตามมาด้วยความขัดแย้งที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในระดับชาติและภูมิภาค ระดับบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ประเทศทั้งหลายกำลังก้าวสู่ระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น ประเทศต่าง ๆ จะต้องบ่มเพาะ ดึงดูด และรักษาผู้ประกอบการหัวสร้างสรรค์เพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ที่ดีและมีคุณภาพยังคงมีความสำคัญต่อไป ทว่าความสัมพันธ์ออนไลน์ในรูปแบบของความร่วมมือจะมีบทบาทมากขึ้น นอกจากนี้อินเทอร์เน็ตยังส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์

ส่วนบุคคลด้วย^{๔๘} อัตลักษณ์ส่วนบุคคลในสังคมยุคออนไลน์เป็นการรับรู้ผ่านสื่อและเกิดแบบปัจเจก บุคคลย่อมถูกกระตุ้นได้โดยขาดการพิจารณาไตร่ตรอง มักเลือกที่ถูกต้อง ชอบใจจากการรับรู้ผ่านสื่อ

สรุปว่า อัตลักษณ์ของบุคคล คือ ชุดของทัศนคติที่นิยามความเป็นตัวตนของตนเอง เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีร่วมกับผู้อื่น ความรู้เป็นความทรงจำสร้างอัตลักษณ์ อัตลักษณ์สร้างนิสัย และนิสัยกำหนดความมุ่งหวังของชีวิต ในยุคนี้อัตลักษณ์จะมาทางเทคโนโลยี อินเทอร์เน็ตส่งผลกระทบต่อการสร้างอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ของออนไลน์จึงมาจากสติ ปัญญา ความฉลาดในการใช้ข้อความ วิธีการเขียน ความคล่องแคล่วและลุ่มลึกในการโต้ตอบ รวมทั้งความฉลาดมุมมอง และการมีส่วนร่วมต่อกันแล้วสร้างความเป็นตัวตนของตัวเอง อัตลักษณ์เป็นการบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของตนเองที่ได้รับจากการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น สังคม และสถานการณ์ ส่งผลสู่จิตใจให้เชื่อมั่นไว้วางใจต่อสิ่งนั้น ๆ

ภาพที่ ๒.๖ อัตลักษณ์ของศตวรรษที่ ๒๑

๒.๗ มนุษย์กับเทคโนโลยี

เทคโนโลยี หมายถึง วิทยาการที่นำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ อุตสาหกรรม เป็นต้น^{๔๙} โดยทั่วไปหมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์พัฒนาขึ้นเพื่อช่วยให้การทำงานหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักร วัสดุ หรือแม้กระทั่งที่ไม่ได้เป็นสิ่งของที่จับต้องได้

^{๔๘} James Bellanca และ Ron Brandt, *21 st Century Skills: Rethinking How Students Learn*, ทักษะแห่งอนาคตใหม่ การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑, อ่างแล้ว, หน้า ๓๒๕-๓๒๗.

^{๔๙} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, อ่างแล้ว, หน้า ๕๘๐.

เทคโนโลยี มีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เพราะมนุษย์ได้ใช้เทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องในการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ เช่น เทคโนโลยีกับการพัฒนาอุตสาหกรรม เทคโนโลยีกับการพัฒนาด้านการเกษตร เทคโนโลยีกับการพัฒนาด้านการสื่อสารหรือเรียกว่าสังคมเครือข่ายหรือสังคมออนไลน์นั่นเอง สังคมเครือข่ายเป็นสังคมที่เกิดขึ้นบนโลกไซเบอร์ ซึ่งมีความกว้างใหญ่ไพศาลไม่สิ้นสุด ซึ่งสังคมที่เกิดขึ้น ก็คือ เครือข่ายหนึ่งของโลกที่เชื่อมโยงเข้าด้วยกันในรูปแบบเฉพาะเจาะจง เช่น ทางด้านความคิด เงินทอง มิตรภาพ การค้า ซึ่งอธิบายได้ว่า สังคมเครือข่าย ก็คือ แผนผังความเกี่ยวข้องที่มาจากความสนใจในรูปแบบต่าง ๆ กัน มารวมเข้าไว้ด้วยกัน^{๕๐} เทคโนโลยีมีความก้าวหน้ารวดเร็วมากและเป็นไปอย่างต่อเนื่องทำให้คนไทยนิยมตามความล้ำหน้าของระบบดิจิทัลเพราะมองว่าสะดวกสบาย ทันสมัย มีรสนิยม เพราะเทคโนโลยีแทรกความสนุก ทำทายและสร้างโลกใหม่ให้ตนได้ จนแทบจะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตไปแล้ว ทุก ๆ วันจะมีการพัฒนาเทคโนโลยีให้มีความสามารถล้ำหน้าขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง เป็นระดับขั้น ดังนี้

ระดับขั้นการพัฒนาระบบ Digital

Digital ๑.๐ ยุคเปิดโลกอินเทอร์เน็ต ยุคนี้เป็นยุคเริ่มต้นของ “Internet” เป็นช่วงเวลาที่กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนจากออฟไลน์ (Offline) มาเป็นออนไลน์ (Online) มากขึ้น เช่น การส่งจดหมายทางไปรษณีย์ก็เปลี่ยนมาเป็นการส่งอิเล็กทรอนิกส์ และอีกหนึ่งตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ การกำเนิดของเว็บไซต์ Website ที่ทำให้เราเข้าถึงทุกอย่างได้ง่ายขึ้นและทั่วถึงการอัปเดตรวดเร็วตลอด ๒๔ ชั่วโมง การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อครั้งใหญ่และเป็นวงกว้าง การดำเนินกิจกรรมสะดวกและรวดเร็ว เริ่มมีกิจกรรมเชิงพาณิชย์และโฆษณาผ่านเครื่องมือออนไลน์เสมือนกับมีหน้าร้านที่ทุกคนบนโลกจะเห็นเราง่ายขึ้น

Digital ๒.๐ ยุคโซเชียลมีเดีย ต่อยอดจากยุค ๑.๐ ยุคเปิดโลกอินเทอร์เน็ต ก็จะเป็นยุคที่ผู้บริโภคเริ่มสร้างเครือข่ายติดต่อสื่อสารกันในโลกออนไลน์ เครือข่ายสังคม (Social Network) นี้ได้เริ่มจากการคุยหรือแชทกับเพื่อน สมาคม กลุ่มเล็ก ๆ ของผู้คนที่ต้องการความสะดวกสบายในการติดต่อสื่อสาร จุดเล็ก ๆ นี้เริ่มพัฒนาและขยายวงกว้างไปสู่การดำเนินกิจกรรมในเชิงธุรกิจ โดยนักธุรกิจส่วนใหญ่มองว่า Social Media เป็นเครื่องมือใช้เชื่อมต่อ และสร้างเครือข่ายทางธุรกิจให้แก่พวกเขาได้เป็นอย่างดีด้วยการคลิกเพียงครั้งเดียว อีกทั้งยังช่วยในการพัฒนา Brand วัตถุประสงค์ดำเนินงานของธุรกิจ ส่งเสริมภาพลักษณ์แบรนด์ เสมือนว่า Social Media เป็นกระบอกเสียงและเวทีเสนองานแก่นักธุรกิจสู่สายตาชาวโลกเป็นอย่างดี เครื่องมือโซเชียล ยังสามารถเป็นอำนาจในการต่อรองของผู้บริโภคที่กำลังตัดสินใจเลือกสินค้าและบริการ เนื่องจากมีตัวเลือกและร้านค้าให้เห็นมากขึ้นอีกด้วย

^{๕๐} เทคโนโลยี, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒. [https:// sites.google.com/..... /thekhnoloyi-thi-mi-xiththipl-tx-kar-danein-chiwit-khxng-](https://sites.google.com/...../thekhnoloyi-thi-mi-xiththipl-tx-kar-danein-chiwit-khxng-)

Digital ๓.๐ ยุคแห่งข้อมูลและบิกดาต้า ยุคแห่งการใช้ข้อมูลที่วิ่งเข้าออกเป็นล้าน ๆ ดาต้า ให้เป็นประโยชน์ต่อการเติบโตของโซเชียลมีเดียและ E-Commerce จากยุค ๒.๐ ทำให้เกิดการขยายของข้อมูลอย่างมหาศาล ทุกแพลตฟอร์มไม่ว่าจะเป็น สื่อโซเชียล เว็บไซต์หรือแม้แต่ธุรกิจอย่างธนาคาร โลจิสติกส์ ประกันภัย รีเทล ต่างมีข้อมูลเข้าออกเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน และเริ่มมีการนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังคำกล่าวที่ว่า “ใครมีข้อมูลมาก ก็มีอำนาจมาก” ข้อมูลถูกนำมาประมวลผล จับสาระ วิเคราะห์ถึงความต้องการของผู้บริโภคเพื่อสร้างสินค้าและบริการที่สามารถตอบสนองโจทย์ของลูกค้าได้ ทุกองค์กรต่างเห็นความสำคัญของการนำบิกดาต้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่การนำบิกดาต้ามาตอบสนองอย่างเรียลไทม์นั้น จำเป็นต้องมีระบบคลาวด์ Cloud Computing มาช่วยอำนวยความสะดวก จัดเก็บข้อมูล เลือกทรัพยากรตามการใช้งาน และทำให้เราสามารถเข้าถึงข้อมูลบนคลาวด์จากที่ใดก็ได้ ผู้ใช้ทุกคนสามารถเข้าถึงระบบ ข้อมูลต่าง ๆ ผ่านอินเทอร์เน็ต สามารถจัดการ บริหารข้อมูล และแบ่งปันข้อมูลกับผู้อื่น (Shared Services) ลดต้นทุนและลดความยุ่งยากเพื่อโฟกัสกับงานหลัก ได้เพิ่มความเร็วในการบริการ และการทำธุรกิจได้มากขึ้น บิกดาต้าสามารถนำมาต่อยอดโดยการคิดค้น การค้นหา และการประยุกต์ใช้ข้อมูลนั้นพัฒนาให้เป็นแอปพลิเคชัน (Application) ที่ให้ความสะดวกสบายแก่ผู้บริโภคผ่านทางสมาร์ตโฟน และแท็บเล็ตอีกด้วย

Digital ๔.๐ เมื่อเทคโนโลยีมีมันสมอง และเราก็มาถึงยุคที่ความฉลาดของเทคโนโลยีจะทำให้อุปกรณ์ต่าง ๆ สื่อสารและทำงานกันเองได้อย่างอัตโนมัติ เทคโนโลยีในสามยุคแรกที่ถูกกล่าวไปเปรียบเสมือนเป็นแขน ขา ให้แก่มนุษย์ เป็นเทคโนโลยีที่ช่วยเหลือ อำนวยความสะดวก หยิบจับ คำนวณ ประมวลผลให้มนุษย์ มีแขน ขา แต่ไม่มีสมองเป็นของตัวเอง ในยุค ๔.๐ เทคโนโลยีถูกนำมาพัฒนาต่อยอดเพื่อลดบทบาทของมนุษย์ และเพิ่มศักยภาพของมนุษย์ในการใช้ความคิดเพื่อข้ามขีดจำกัด สร้างสรรค์พัฒนาสิ่งใหม่ ๆ โดยจะใช้ชื่อยุคนี้ว่าเป็นยุค Machine-to-Machine เช่น เราสามารถเปิด-ปิด หรือสั่งงานอื่น ๆ กับเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านตัวเองผ่านแอปพลิเคชันโดยไม่ต้องเดินไปกดสวิตช์ หรือตัวอย่างที่ถูกนำมาใช้ในงานจริงแล้วอย่างการพูดคำว่า “แคปเจอร์” กับแอปถ่ายภาพในสมาร์ตโฟน โทรศัพท์ก็จะถ่ายรูปให้อัตโนมัติโดยที่เราไม่ต้องกดถ่ายด้วยซ้ำ หรือแม้แต่เทคโนโลยีซิมูเลชัน (Simulation) จำลองสถานการณ์เพื่อฝึกสอนอบรมพนักงาน^{๕๑} การเรียนรู้แบบ Interactive

เครือข่ายสังคมออนไลน์ ที่คนไทยใช้งานอยู่ในปัจจุบันกำลังกลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่มากขึ้นทุกขณะ ผู้คนจำนวนมากก้าวเข้าสู่การเป็นสมาชิกของสังคมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในจุดนี้ทำให้สังคมดังกล่าวมีความหลากหลายในทั้งแง่คุณลักษณะทางเพศและอายุ ที่ประกอบด้วยประชากรทั้งเพศหญิงและชาย ประชากรตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยทำงาน กระทั่งวัยสูงอายุ ต่างเข้ามาใช้พื้นที่บน

^{๕๑}WICE Logistics Public Company Limited. ดิจิทัล ๔.๐, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒.

สังคมดังกล่าวเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์การใช้งานของตนอย่างถ้วนหน้า ด้วยเหตุนี้เอง นับวันภาพความหลากหลายของสังคมออนไลน์ก็จะยิ่งสะท้อนภาพของคนในสังคมไทยเข้าไปทุกที^{๕๒}

เทคโนโลยีช่วยให้การติดต่อสื่อสาร หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในสังคมใช้เวลาที่รวดเร็ว บางครั้งไม่ต้องเดินทางข้ามประเทศเพื่อมาพบกันก็สามารถเจอกันได้ผ่านทางสังคมออนไลน์ อีกทั้งทำให้เกิดความอิสระในการมีเพื่อนที่มาจากต่างประเทศมากขึ้น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งทางด้านทัศนคติ ความรู้และวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีทำให้เกิดคลังความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นมา เพราะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในสังคมเครือข่าย ที่มีการต่อยอดทางความคิดกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหลาย ๆ ครั้งก็พบว่ามึนนวัตกรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาจากการคุยกัน จากเว็บไซต์ รวมไปถึงการสร้างพลังทางสังคมที่มากขึ้น โดยจะเห็นได้จากเมื่อใดก็ตามที่สังคมเกิดปัญหาขึ้นก็จะมีกรวิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็น หาทางออกให้กับปัญหาต่าง ๆ โดยมีคนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก ซึ่งการรวมกลุ่มทางสังคมนี้ขึ้นมา ก็ทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน และปรับปรุงประเทศต่อไปพร้อมทั้งยังมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ

ในอีกมุมหนึ่งจะพบว่าความสัมพันธ์ของคนที่ใช้เทคโนโลยีนี้ เป็นความสัมพันธ์แบบฉาบฉวย ไม่ได้มีการติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้ากันอย่างแท้จริง บางคนต้องการเพียงแค่เก็บจำนวนเพื่อนให้เยอะ ๆ เฉย ๆ เพื่อนที่อยู่ในสังคมนี้จึงไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าไรนัก นอกจากนี้ข้อมูลส่วนตัวที่อยู่ในสังคมเครือข่ายก็บอกไม่ได้ว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องหรือไม่ ทำให้ถูกมองว่าเป็นสังคมแห่งความหลอกลวงและไม่จริงจัง

การที่ไม่ต้องเห็นหน้าในการสื่อสารกัน ทำให้ในหลาย ๆ ครั้งผู้ใช้เองก็ขาดสติและศีลธรรม และนำพฤติกรรมทางด้านลบที่ตัวเองอยากทำ แต่ไม่ได้ทำในโลกของความเป็นจริงมาใช้ในโลกของไซเบอร์ โดยมักใช้ข้อความในการดูหมิ่น ถากถาง หรือการโพสต์รูปที่ค่อนข้างอนาจารทำให้ในหลาย ๆ ครั้งสังคมเครือข่ายกลายเป็นแหล่งรวมของกลุ่มที่เป็นปัญหาสังคม และในท้ายที่สุดหลาย ๆ กรณีก็ทำให้เกิดปัญหาทางด้านกฎหมายตามมาอีกมากมาย อย่างที่เรามักจะพบเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์อยู่ทุกวันและที่เลวร้ายไปกว่านั้น ก็คือบ่อยครั้งที่ผู้ใช้เองมักถูกล่อลวงจากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยไปหลงเชื่อข้อความที่อยู่ในเครือข่ายนั้น และโดนหลอกลวงไปทำมิดีมิร้ายต่าง ๆ เช่น ถูกหลอกไปข่มขืน ทำร้ายร่างกาย หรือทำให้เสียชีวิต ซึ่งกลายเป็นว่าสังคมเครือข่ายเป็นต้นเหตุ ที่ทำให้เกิดคดีต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าสังคมเครือข่ายแม้จะเป็นเทคโนโลยีใหม่ ที่ก้าวเข้ามาในโลกไม่นานนัก แต่ก็ส่งผลต่อสังคมสูงมาก และถ้าองค์กรทางภาครัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลทางด้านสังคม

^{๕๒} อารี จำปากลายเป็น และคณะ, ความหลากหลายทางประชากรและสังคมในประเทศไทย ณ ปี ๒๕๕๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๘), หน้า ๒๗.

ไม่ได้ระวางตัว ก็จะทำให้สังคมของตัวเองต้องตกเป็นเหยื่อของเทคโนโลยีนี้ก็ได้ ทั้งยังมีการใช้เครื่องจักรในโรงงานแทนแรงงานคนมากขึ้นทำให้คนตกงานมากขึ้น^{๕๓}

จากข้อมูลที่กล่าวมา เทคโนโลยีได้พัฒนาอย่างรวดเร็วสัมพันธ์ส่งผลต่อเนื่องซึ่งกันและกันจากระบบง่าย ๆ แล้วพัฒนาต่อยอดให้ละเอียดลึกซึ้งมี ๔ ระดับ คือ Digital ๑.๐ เปิดโลกอินเทอร์เน็ตเข้าสู่โลกออนไลน์พัฒนาสู่ Digital ๒.๐ ยุคโซเชียลมีเดียลักษณะเป็นเครือข่ายสังคม แล้วยุคโซเชียลมีเดียพัฒนาสู่ Digital ๓.๐ ยุคแห่งข้อมูลและบิ๊กดาต้า แล้วยุคแห่งข้อมูลและบิ๊กดาต้าพัฒนาสู่ Digital ๔.๐ เป็นยุคเทคโนโลยีมีมันสมอง เป็นนวัตกรรมที่พัฒนาสิ่งไม่มีชีวิตให้มีระบบการทำงานแทนมนุษย์ช่วยมนุษย์ เทคโนโลยีมีผลต่อสังคมสูง โดยปกติมนุษย์ต้องกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ชีวิตอยู่รอดแต่ได้สร้างเทคโนโลยีมากระทำกิจกรรมแทนจนถึงขั้นให้มีมันสมองสั่งการเป็นระบบมากขึ้น ด้วยความทรงคุณภาพของเทคโนโลยี เยาวชนรุ่นต่อ ๆ ไปจะต้องควบคุมตนเองและเทคโนโลยีให้ได้ ต้องไม่ใช่เทคโนโลยีอย่างหลงทาง โดยในเบื้องต้นต้องวางรากฐานชีวิตด้วยคุณธรรม คุณธรรมจะสร้างปัญญาแยกแยะความถูกต้อง ถูก-ผิดได้ ทำให้แก้ปัญหาเป็น ย่อมใช้เทคโนโลยีอย่างมีคุณค่าและมีประโยชน์

ภาพที่ ๒.๗ มนุษย์กับเทคโนโลยี

๒.๘ วิธีการดำเนินชีวิตของคนไทยในศตวรรษที่ ๒๑

การเปลี่ยนแปลงเป็นวิสัยปกติของทุก ๆ สรรพสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สังคมไทยก็เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงกว่าสองทศวรรษที่คนไทยรับเอาความทันสมัยของระบบการผลิต การตลาด

^{๕๓} เทคโนโลยี, <https://sites.google.com/...../thechnoloyi-thi-mi-xiththipl-tx-kar-danein-chiwit-khxng->, อ้างแล้ว.

การค้า การบริโภค เทคโนโลยีการสื่อสาร และการรับเอาแนวคิดการพัฒนาจากภาครัฐเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต วิธีการดำเนินชีวิตแปรเปลี่ยนรูปแบบไป เริ่มตั้งแต่ระดับปัจเจก อาทิ ความคิด ความเชื่อ ความสนใจ รวมถึงการแต่งกาย และวิธีการประกอบอาชีพ รวมถึงในระดับชุมชนเรื่อยไปจนถึงระดับสังคมและวัฒนธรรม การปฏิสัมพันธ์และการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ จากภายนอก ซึ่งปรากฏวิสัยที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการดำเนินชีวิตของคนชนบทไทยในอดีตพบว่าประกอบด้วย ๘ ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ ๑) ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล ๒) ด้านจิตวิทยา ๓) ด้านเศรษฐกิจ ๔) ด้านสังคม ๕) ด้านวัฒนธรรม ๖) ด้านเทคโนโลยี ๗) ด้านความเป็นสมัยใหม่และระบบทุนนิยมสมัยใหม่รวมถึง ๘) ปัจจัยด้านนโยบายของรัฐและแนวคิดการพัฒนาจากบุคคลหรือองค์กรอิสระซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางไปสู่การทำความเข้าใจถึงวิธีการดำเนินชีวิตของคนไทยสมัยใหม่อย่างลึกซึ้ง^{๕๔} วิธีการดำเนินชีวิตของคนไทยในศตวรรษที่ ๒๑ มี ๒ ลักษณะเด่น ๆ คือการดำเนินตามบทบาทและเป็นนักบริโภคนิยม

๒.๘.๑ บทบาทชีวิต

การดำเนินชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันได้มีการพัฒนาตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยตามยุคสมัย รูปแบบของการใช้ชีวิตของคนในยุคปัจจุบันสรุป ๓ ประเด็น คือ

๑) บทบาททางสังคม (Social Roles) คือโครงสร้างของความสัมพันธ์ของบทบาทภายในครอบครัวของไทยเปลี่ยนไปจากเดิมมาก จากเดิมสตรีอยู่กับบ้านและทำหน้าที่ตัดสินใจกับเรื่องต่าง ๆ ภายในบ้านของตนและเลี้ยงลูก สามีมักจะทำหน้าที่ในการตัดสินใจซื้อและซื้อของมาให้ ในปัจจุบันสตรีได้รับการศึกษาสูงขึ้น และออกไปทำงานนอกบ้านจึงทำให้สตรีมีบทบาทตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้น

๒) เวลาสำหรับการพักผ่อน (Leisure Time) ในปัจจุบันเราทำงานน้อยลงเหลือสัปดาห์ละ ๕ วัน ดังนั้น “ปรัชญาของการใช้เวลาพักผ่อน” จึงมีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของแบบของการใช้ชีวิต เราเห็นได้ว่าทุกวันนี้คนไทยตื่นตัวในเรื่องกิจกรรมและกีฬาเพื่อการพักผ่อนมากขึ้น เช่น ไปเที่ยว ชายทะเล สนใจศิลปกรรม สนใจดนตรี สนใจเกี่ยวกับดอกไม้ การแสดงมหรสพ การออกไปรับประทานอาหารนอกบ้าน เป็นต้น การเพิ่มเวลาพักผ่อนจะนำไปสู่แบบของการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันไปจากเดิม ตั้งแต่การดำรงชีพในครอบครัวไปจนถึงการแต่งกาย และการใช้เครื่องทุ่นแรง เป็นต้น

๓) ช่วงเวลาของชีวิต (Pace of Living) ในปัจจุบันนี้มีการเร่งช่วงเวลาของชีวิตมากขึ้น ในแต่ละบุคคลจะไม่ใคร่เต็มใจที่จะรอเวลาที่จะตอบสนองความต้องการ^{๕๕}

^{๕๔} กนกพร พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล, สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิธีการดำเนินชีวิต, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๔๔ ฉบับที่ ๒, ๒๕๖๑, หน้า ๕๗.

^{๕๕} อุดุลย์ จาตุรงค์กุล, พฤติกรรมผู้บริโภค, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕๕.

ยุคปัจจุบันมีระบบของนวัตกรรมที่อำนวยความสะดวกสบายมากมาย ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เกิดผลดีหลาย ๆ ด้าน เช่น

๑) ทำให้สังคมเปลี่ยนมาเป็นสังคมสารสนเทศ โดยคอมพิวเตอร์และระบบสื่อสารมีบทบาทมากขึ้น มีการใช้เครือข่าย เช่น อินเทอร์เน็ตเชื่อมโยงการทำงานต่าง ๆ

๒) เทคโนโลยีแบบสุนทรียสัมผัสและตอบสนองตามความต้องการ

๓) ทำให้เกิดสภาพการทำงานแบบทุกสถานที่และทุกเวลา โดยโต้ตอบผ่านระบบเครือข่าย

๔) ทำให้ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนจากระบบแห่งชาติไปเป็นเศรษฐกิจโลก ทั่วโลกจะมีกระแสหมุนเวียนในการแลกเปลี่ยนสินค้า บริการ อย่างกว้างขวาง และรวดเร็ว ผูกพันเชื่อมโยงกับทุกประเทศทั่วโลก

๕) ทำให้องค์กรมีลักษณะผูกพันหน่วยงานภายในเป็นแบบเครือข่าย มีลักษณะการบังคับบัญชาแบบแนวราบก่อเกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลได้ง่ายและรวดเร็ว

๖) ก่อให้เกิดการวางแผนการดำเนินการระยะยาว ทำให้การตัดสินใจหรือเลือกทางเลือกมากขึ้นได้ละเอียดขึ้น

๗) ทำให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทั่วโลกทำได้สะดวกมากขึ้น^{๕๖}

นอกจากนี้ ความเจริญทางเทคโนโลยีส่งผลด้านเสี่ยงต่อความเสียหายด้วย จะต้องใช้อย่างรู้เท่าทันอย่างระมัดระวัง ไม่ประมาท เช่น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระบรมราโชวาท เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๒๒ เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตควบคู่กับเทคโนโลยี ตรัสว่า “เทคโนโลยีนั้นโดยหลักการ คือ การทำให้สิ่งที่มีอยู่เกิดเป็นสิ่งที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นเทคโนโลยีที่ดีสมบูรณ์จึงควรสร้างสิ่งที่จะใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า และมีความสูญเปล่าหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด”^{๕๗}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต) มองเทคโนโลยีเป็นการแสดงถึงความเจริญของมนุษย์ว่า “สิ่งที่แสดงถึงความเจริญ หรือเครื่องหมายแห่งความเจริญของโลกหรือของมนุษย์ ก็คือ เทคโนโลยี เมื่อเทคโนโลยีมีความสำคัญ เป็นเจ้าบทบาทที่ทำให้โลกเจริญ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพล เป็นเครื่องส่งเสริมชีวิตและสังคมของมนุษย์”^{๕๘}

ดังนั้น วิถีชีวิตคนไทยได้เปลี่ยนบทบาทความเป็นอยู่จากอดีตที่เป็นอยู่อย่างเรียบง่ายมาเป็นการใช้ชีวิตร่วมรับผิดชอบต่อกันทั้งหญิงทั้งชาย จัดระเบียบ วางแผนการดำเนินชีวิต มีการทำงาน การ

^{๕๖} สุภารัตน์ พิมลรัตนกานต์, *เหตุการณ์ปัจจุบัน*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี.พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๗๔-๑๗๖.

^{๕๗} ชัม สิวพัทธ์, *พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส*, (กรุงเทพมหานคร: ย้อนรอย, ๒๕๕๙), หน้า ๕๓.

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต), *ชีวิตในสังคมเทคโนโลยี*, อ่างแก้ว, หน้า ๓.

พักผ่อน มีกิจกรรมร่วมกันในสังคมอย่างเป็นระบบขึ้น และได้นำระบบเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ควบคู่กับการดำเนินชีวิต ซึ่งเทคโนโลยีสร้างประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิต แต่ถ้าเสพไม่ถูกต้องก็ให้โทษเช่นกัน

๒.๘.๒ นักบริโศค

ทักษะความเป็นพลเมืองยุคดิจิทัล นอกจากทักษะความเป็นพลเมืองที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบและมีประสิทธิภาพในระบอบประชาธิปไตยแล้ว เราต้องพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองยุคดิจิทัลด้วย ทักษะนี้ช่วยให้เราใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัยและรับผิดชอบ เช่นเดียวกับทักษะอื่น ๆ การเป็นพลเมืองยุคดิจิทัลเกี่ยวพันกับทัศนคติในการใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบและมีประสิทธิภาพ เช่น การให้ความร่วมมือ การหลีกเลี่ยง การแก่งแย่ง การเป็นพลเมืองที่ดีในโลกอินเตอร์เน็ตก็เหมือนกับการเป็นเพื่อนร่วมงานที่ดีในหลายแง่มุม เทคโนโลยีส่วนใหญ่ถูกใช้เพื่อเพิ่มโอกาสในการทำงานที่มีเป้าหมายร่วมให้สำเร็จลุล่วง ดังนั้นทักษะความเป็นพลเมืองยุคดิจิทัลจึงกลายเป็นส่วนสำคัญของชีวิตผู้คนในศตวรรษใหม่^{๕๙} คนไทยยังไม่เป็นสังคมผู้ผลิต แต่เป็นสังคมผู้บริโภคเทคโนโลยีอย่างเต็มตัว ทำให้สังคมไทยอ่อนแอ ๒ แบบ คือ

๑) ค่านิยมใฝ่เสพบริโภค สังคมไทยเป็นสังคมที่กำลังพัฒนา สังคมผู้ตาม เป็นสังคมผู้รับ เพราะสังคมไทยไม่ได้เป็นฝ่ายผลิตจึงเป็นสังคมบริโภคเทคโนโลยีและเป็นเหยื่อแก่ประเทศผู้ผลิต นิสัยผู้ผลิตเป็นนิสัยผู้เข้มแข็ง ส่วนนิสัยความอ่อนแอมากับนิสัยชอบเสพบริโภค เป็นลักษณะจิตใจของคนที่เห็นแก่การเสพบริโภค ชอบความสะดวกสบายและอ่อนแอ ขาดความมุ่งมั่นที่จะทำการต่าง ๆ อย่างเด็ดเดี่ยวจริงจัง มองเทคโนโลยีเป็นสิ่งสำเร็จรูปไม่มองลึกถึงความรู้หรือวิทยาศาสตร์เป็นผู้สร้าง คิดเพียงผิวเผินว่าเป็นวัตถุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ ไม่รู้จักคิด และสร้างสรรค์

๒) ลัทธิรอผลดลบันดาล คนไทยไม่ชอบลงมือกระทำ ชอบที่จะบนบานต่ออำนาจที่ตนคิดว่าศักดิ์สิทธิ์ เผ่าอ้อนวอน บวงสรวง ร้องขอ เป็นความหลง มิใช่เส้นทางแห่งการสร้างสรรค์ทางเทคโนโลยี^{๖๐}

เทคโนโลยีดึงจิตคนไทยสู่วัตถุนิยมอย่างไม่รู้ตัว เป็นลักษณะหรือภาวะที่ถูกจำกัดอยู่ด้วยสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หรือวัฒนธรรมที่เนื่องด้วยวัตถุ จนผู้นั้นไม่สามารถจะเอาชนะ หรือเปลี่ยนแปลง หรือแม้แต่จะปรับปรุงวัตถุเหล่านั้นให้ผิดไปได้ หมายถึงว่า ในปัจจุบันนี้ผู้นั้นอยู่ในภาวะที่ตัวเขาหรือจิตใจของเขา ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยวัตถุหรือวัฒนธรรมที่เนื่องด้วยวัตถุ จนความคิดนี้รู้สึกหรือการกระทำของเขาไม่อาจจะเปลี่ยนแปลง ไม่อาจจะทะลุออกมาจากอำนาจของวัตถุได้ เรียกว่าเขาไม่อาจจะเอาชนะความนิยมวัตถุได้^{๖๑}

^{๕๙} James Bellanca และ Ron Brandt, *21 st Century Skills: Rethinking How Students Learn*, ทักษะแห่งอนาคตใหม่ การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑, อ่างแล้ว, หน้า ๓๑๗-๓๑๘.

^{๖๐} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *คนไทย สู้ยุคไอที*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๔๔-๑๕๕.

^{๖๑} พุทธทาสภิกขุ, *หลักปฏิบัติที่สำคัญในพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔๔.

เมื่อระบบทั้งหลายในสังคมเป็นอย่างนี้ เทคโนโลยี หรือไอที แทนที่จะมีบทบาทหลักในการสร้างสรรค์ปัญญา ก็กลับมาเด่นในด้านเป็นเครื่องมือของตัณหา ที่มนุษย์ใช้ล่อเร้าปลุกปั่นและครอบงำกันเอง ภายใต้อำนาจของการของตัณหา นั้น จนทำให้กระแสบริโภคนิยมเสพเสรีนี้ เป็นโลกาภิวัตน์ที่แผ่คลุมครอบงำไปทั่ว พุดสั้น ๆ ว่าเข้าสู่ยุคไอที ในกระแสโลกาภิวัตน์แห่งตัณหา^{๖๒} โลกนี้เป็นโลกที่ซับซ้อนหลากหลาย เปลี่ยนแปลง เป็นอยู่ในยุคของเทคโนโลยีที่เจริญขึ้น มนุษย์จึงเป็นอยู่ด้วยความสะดวกสบายทางร่างกาย แต่ด้านจิตใจกลับเสื่อมถอยลง ต่างกับสมัยก่อนที่เทคโนโลยียังไม่เจริญเช่นนี้ จึงทำให้ปัจจุบันต้องเผชิญอยู่กับปัญหาอย่างมากมาย^{๖๓}

สรุปได้ว่า วิธีการดำเนินชีวิตของคนไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ได้ปรับเปลี่ยนจากการอยู่อย่างเรียบง่ายมาเป็นการอยู่อย่างเป็นระบบที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ทุกคนมีบทบาทที่เด่นชัด มีความรับผิดชอบมากขึ้นทั้งต่อตนเองและต่อสังคม พร้อมทั้งต้องปรับพัฒนาความสามารถ การเรียนรู้ให้ทันต่อระบบเทคโนโลยีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านทัศนคติ ความรู้ ด้านการแพทย์ และวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งแลกเปลี่ยนพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยี เป็นกลยุทธ์เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ จนเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่คนไทยขาดไม่ได้ต้องใช้ควบคู่ในการดำรงชีวิต และอีกด้านหนึ่งคนไทยเสพบริโภคอย่างเดียว เป็นผู้รับมาบริโภคโดยที่ชาติตะวันตกเป็นผู้คิดค้น ผู้สร้าง และคนไทยเป็นเพียงผู้เสพ เสพอย่างติดใจ ลุ่มหลง ตกเป็นทาสวัตถุนิยม กลายเป็นคนอ่อนแอ ทำให้เกิดเป็นปัญหาด้านต่าง ๆ

๒.๙ ปัญหาหลักการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

การปฏิวัติอุตสาหกรรมอันนำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาในอัตราเร่งเพิ่มขึ้นทุกที ตลอดจนถึงการขยายตัวของลัทธิทุนนิยมออกไปอย่างกว้างขวางทั่วโลก ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเข้าใจกฎธรรมชาติในลักษณะที่แยกส่วนได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ต่างคิดสร้างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างส่งเสริมให้ผู้คนทั่วโลกได้บริโภค คนไทยก็เป็นหนึ่งในการเสพบริโภคสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างพึงพอใจจนลุ่มหลงเป็นมนุษย์วัตถุนิยม บริโภคนิยม เป็นการบริโภคอย่างไม่เกิดปัญญา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า ”การเสพเหล่านี้เป็นการสนองความต้องการในการเสพบริโภค คือสนองทางด้านความรู้สึก แล้วก็หยุดที่ความรู้สึก ได้แค่ตัณหาไม่ไปที่ความรู้ ปัญญาไม่พัฒนา”^{๖๔}

^{๖๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่ คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๙๓.

^{๖๓} พุทธศาสนิกฯ, *ศิลปะการมีชีวิตอยู่ในโลกยุคปัจจุบัน ชีวิตที่งดงามในปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ม.ป.), หน้า ๗.

^{๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่ คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๗.

การที่คนไทยส่วนใหญ่เสพเทคโนโลยีแล้วหยุดที่ความรู้สึกไว้ที่ระดับสิ่งเร้า สิ่งกระตุ้น ปัญญาไม่เกิด ไม่เกิดความคิดที่ถูกต้อง พิจารณาไม่เป็น ทำให้ไม่รู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เป็นลักษณะของจิตใจที่อ่อนแอ ย่อมตกเป็นทาสเทคโนโลยี ทาสอารมณ์ กลายเป็นมุ่มแต่ประโยชน์ตน เบียดเบียนผู้อื่น ส่งผลทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่น ปัญหาด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านผลกระทบจากเทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้ทำให้สังคมไม่งาม สังคมบิดเบี้ยว มีดังนี้

๒.๙.๑ ด้านจิตใจ

สังคมมนุษย์มีโครงสร้างแนวตั้ง โครงสร้างแนวตั้งทำให้ศีลธรรมไม่ดี ยิ่งโดนกระหน่ำด้วยอำนาจทุนนิยมซ้ำเติม ความเสื่อมเสียทางศีลธรรมก็ยิ่งมีมากขึ้น^{๖๕} ปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่ร่ำรวยอุดมสมบูรณ์ด้านวัตถุ แต่เสื่อมถอยด้านจิตใจลง คนไทยบางส่วนเกิดวิกฤตศีลธรรมเสื่อมนับวันรุนแรง ตามความแตกต่างความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เกิดการเอาใจเปรียบเพื่อความอยู่รอด แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เกิดการกระทบกระทั่งทางกายและทางจิตใจ ต่างก็ละเมิดสิทธิเสรีภาพต่อกัน รุนแรงใส่กัน ขัดแย้งต่อกัน ทำให้ขาดการยั้งคิด เมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่พอใจเข้าก็แสดงอาการอันไม่งาม ไม่น่าชม ออกมาได้ตลอดเวลา ทุกโอกาส ทุกสถานที่ เป็นการขาดขันติธรรม เพราะ ๑) ขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ๒) ขาดการข่มกายและข่มใจ ๓) ขาดกรอบแห่งความถูกต้อง ดังนี้

๑) ขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

ความรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีที่สำคัญอย่างหนึ่ง ความรู้สึกรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคลซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้เกิดการปฏิบัติตามระเบียบเคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนเองและมีความซื่อสัตย์สุจริต การที่บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเอง จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่น สงบสุข ความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาตนเอง เป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาผู้อื่นและประเทศชาติ การที่มนุษย์บางคน บางกลุ่ม ขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ขาดเหตุผล ไม่มองตามความเป็นจริง ไม่ปรับตัว ไม่เปิดใจกว้างที่จะยอมรับสภาพสังคมที่บีบคั้นจากความเหมาะสมกับความแตกต่าง ไม่ยอมรับ ไม่รับฟัง ไม่เคารพและไม่ให้เกียรติต่อความต่างที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว เป็นสาเหตุนำไปสู่การขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

การกระทำของคนในสังคม จะทำตามแรงจูงใจ เช่น คนพวกหนึ่ง ถ้าไม่ได้ผลประโยชน์เพื่อตนหรือถ้าทำจะเสียผลประโยชน์ของตนก็ไม่ทำ จะทำต่อเมื่อตนจะได้ผลประโยชน์หรือทำเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน และคนพวกหนึ่งไม่ทำ เพราะมีความประมาท ติดเพลินในความสบาย

^{๖๕} ประเวศ วะสี, *พลังขับเคลื่อนการจัดการตนเองบนแผ่นดินไทย*, (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๖.

เนื่องจากไม่ถูกทุกข้อบีบคั้น หรือเนื่องจากปรับใจได้แล้วจึงวางใจนอนใจเสีย^{๖๖} มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะต้องอยู่ร่วมกันพึ่งพาซึ่งกันและกัน มนุษย์จะอยู่คนเดียวทั้งชีวิตไม่ได้นั่นเป็นเรื่องปกติเป็นธรรมชาติ ส่วนคนที่ขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม เน้นความเป็นปัจเจก เป็นผู้เห็นแก่ตัวจะยอมรับการเปลี่ยนแปลงแต่จะใช้วิธีการต่าง ๆ ที่คิดค้นขึ้นมาโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของกฎหมาย ศีลธรรม หรือวัฒนธรรมประเพณีเพราะมุ่งแต่จะแก้ปัญหาของตนเองหรือตอบสนองความต้องการของตนเอง เป็นกลุ่มคนที่มุ่งหวังแต่ความสำเร็จของตนเองและครอบครัว ยึดมั่นในวัตถุมากกว่าจิตใจ ทำให้พฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากสังคม^{๖๗}

ความเสื่อมถอยทางคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมไทย ส่งผลให้สถาบันทางสังคมมีแนวโน้มอ่อนแอ คนในสังคมขาดความไว้วางใจและขาดการมีส่วนร่วมทางสังคม วิกฤตปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นความเสียหายที่จะส่งผลให้ประชาชนอยู่ร่วมกันยากลำบาก มีความถี่ในการใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหาเพิ่มขึ้น ทั้งปัญหาในระดับครอบครัว และปัญหาความคิดเห็นแตกต่าง ทำให้ขาดความไว้วางใจกัน นอกจากนี้ กระแสวัฒนธรรมเสมือนจริงที่แพร่เข้ามาผ่านโลกโซเชียล ทำให้มีการสร้างเครือข่ายทางสังคมมากขึ้น มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและวิจารณญาณในการเลือกรับ-ปรับ-ใช้วัฒนธรรม ส่งผลให้ค่านิยมไทยมีการปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมที่รับมา เด็กและเยาวชนที่ยังไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดีพอหรือขาดการใช้วิจารณญาณกลั่นกรอง จะเสี่ยงต่อการรับวัฒนธรรมที่ไม่ดีงามมาใช้โดยง่าย นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมเสมือนจริงในเชิงของการสร้างปัญหามากกว่าเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความสัมพันธ์กับคนรอบข้างลดลง สร้างพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้น นำไปสู่ความแตกแยกในครอบครัวและการมีส่วนร่วมในสังคมลดลง^{๖๘}

ดังนั้น สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ถูกหล่อหลอมมาจากสิ่งแวดล้อมทางครอบครัว และสังคม ชุมชนที่อยู่อาศัย รวมทั้งการเข้ากลุ่มกับบุคคลที่ไม่นำพาตนไปสู่ในที่เจริญทางจิตใจแต่เจริญทางด้านวัตถุนิยมเสียมากกว่า สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการซึมซับปลูกฝังแต่ความลุ่มหลง เพลิดเพลิน ลงไปในจิตใจมากกว่าเหตุผลและคุณธรรม ตกเป็นภาระหน้าที่สู่สังคมที่รับช่วงต่อ ส่งผลให้สังคมไม่สงบสุข เพราะจิตใจไม่เข้มแข็ง ปรับตัวไม่เป็น ทำตามความต้องการและอารมณ์ ไม่รู้เท่าทันและไม่อดทนต่อสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *ไตรลักษณ์ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ม.ป.), หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

^{๖๗} สุภารัตน์ พิมลรัตนกานต์, *ทักษะชีวิตและสังคม Life Skills and Society*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี.พี.เอ็นท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๖๙.

^{๖๘} ฝ่ายวิชาการสุตรไพศาล, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)*, (สุตรไพศาล: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕), หน้า ๗๑-๗๒.

๒) ขาดการข่มกายและข่มใจ

ขาดการข่มกายและข่มใจ เป็นลักษณะแห่งการไม่ฝึกนิสัย เอาแต่ใจตนเอง ไม่ควบคุมตนเอง ไม่ข่มระงับความรู้สึกต่อสิ่งมากระทบกระทั่ง ต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน ไม่ปรับปรุงตนเอง คือด้านเอาแต่ใจและอารมณ์เป็นใหญ่ ไม่อดทนต่อความลำบาก ความเจ็บป่วย การถูกตำหนิ ตำทอ

ปัจจุบันนักสังคมวิทยาและนักวัฒนธรรมศึกษายังหันมามุ่งพิจารณาสื่อใหม่ สื่อสมัยใหม่ ในฐานะที่เป็น พื้นที่แห่งการปะทะประสาน (Contested Space) เป็นสนามของความสัมพันธ์เปรียบเทียบเหมือนสนามรบ ที่มีการต่อสู้ทำหั่นกันระหว่างชนชั้น ระหว่างกลุ่มพลังอำนาจต่าง ๆ ตลอดถึงระหว่างรัฐกับพลเมือง^{๖๙} โลกยุคปัจจุบันที่การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและเข้มข้น ผ่านสื่อทางอินเทอร์เน็ต เฟซบุ๊ก การโฆษณา การไหลเวียนของสินค้า แฟชั่น ของขบเคี้ยว เครื่องสำอาง ฯลฯ โลกาภิวัตน์ของวัฒนธรรมวัยรุ่น ตลอดจนการรังสรรค์วัฒนธรรมและความหมายใหม่ ๆ ในหมู่วัยรุ่นได้ กลายเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ตัดข้ามพรมแดนของวัฒนธรรมชาติและภูมิภาค ตลอดจนทำลายเส้นแบ่งเขตทางวัฒนธรรมและกรอบธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา^{๗๐} ในการดำเนินชีวิตโดยปกติมนุษย์มีความต้องการเป็นพื้นฐานเพื่อความอยู่รอด คือ

๑) ความต้องการทางชีววิทยาอันเป็นความต้องการทางร่างกายและความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

๒) ความต้องการทางสังคม เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมชอบอยู่รวมกัน เพื่อความอบอุ่นใจเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์กันทำให้มีการแต่งงานมีคู่ครองมีบุตรสืบสกุล

๓) ความต้องการทางด้านจิตใจอันเป็นความต้องการที่ลึกซึ้งอยู่เบื้องหลังความต้องการด้านอื่น ๆ^{๗๑} ความต้องการทางด้านจิตใจเป็นตัวผลักดันให้เกิดการกระทำเป็นต้นเหตุของปัญหา เมื่อนวัตกรรมสร้างให้ใจอึดเอนจนใจไหลตาม ทำให้จิตใจขาดความเข้มแข็ง เกิดมีโรคแปลก ๆ เกิดขึ้น

ในยุคปัจจุบัน โรคที่ขาดการข่มกายข่มใจ เช่น โรคทนรอไม่ได้ (Hurry Sickness) มักเกิดกับผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ต ซึ่งจะทำให้ผู้ใช้เป็นคนขี้เบื่อ หงุดหงิดง่าย ใจร้อน เครียดง่าย ความอดทนลดลง ทนรอเครื่องดาวน์โหลดนาน ๆ ไม่ได้ จะกระวนกระวาย ซึ่งจะเป็นพฤติกรรมติดตัวไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันด้วย ในโลกอินเทอร์เน็ตมีการแชท การโต้ตอบสู้กันได้อย่างรวดเร็ว ส่วนใหญ่ มักจะใส่อารมณ์ความรู้สึกต่อกัน เป็นทางระบายอารมณ์ ความแพ้อิน เป็นโลกส่วนตัวสูง และส่งผลออกมาในทิศทางลบ

ในทางที่ตีครวทนต่อภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก ทนต่อเสียงติฉินนินทา การด่าว่า ประชดประชัน ทนต่อนักการเมืองที่ตนไม่ชอบ ทนต่อสภาพแวดล้อมที่อึดอัดน่าเบื่อหน่าย ต่ออาการเจ็บป่วย

^{๖๙} วสันต์ ปัญญาแก้ว, *โลกสมัยใหม่ในชีวิตประจำวัน*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๔๘.

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒.

^{๗๑} บุญมี แทนแก้ว, *ความจริงของชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๗-๘.

ความไม่สบายกาย เมื่อประสบกับสถานการณ์ที่ไม่เอื้อประโยชน์แก่ความสุขเหล่านี้สามารถดำรงมันอยู่ในภาวะปกติได้ เรียกได้ว่า เป็นความอดทนมั่นคงจุดตั้งแผ่นดิน รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ทอดถอย อดทนต่อพฤติกรรมล่วงเกินถากถางหรือคำกล่าวดูหมิ่นของบุคคลหลายระดับ เช่น ผู้ที่กล่าวลบหลู่ดูแคลนผู้ที่เสมอกันโดยแสดงกิริยาวาจาสบประมาทซึ่งใช้คำพูดให้เกิดความเสียหายและผู้ร้น้อยซึ่งแสดงอาการเหยียดหยามก็สามารถอดทน โดยไม่มีการโต้ตอบบุคคลเหล่านั้นเพื่อรักษามิตรภาพอันดีเอาไว้^{๗๒}

การขาดการข่มกายข่มใจของคนไทย เกิดมาจากภาวะจิตที่อ่อนแอ ในการข่มสิ่งที่ทำให้เจ็บปวดกายและสิ่งที่ไม่พอใจ มีแต่จิตที่สนองความพอใจที่หลากหลาย เป็นเจตนาจงใจตนเอง จูงใจให้โลก ให้โกรธ จูงใจที่จะทำลาย เกลียดชัง อย่างเช่น แสดงคำพูดดูต่ำ เหยียดหยาม ถากถาง และความน้อยใจ สิ่งเหล่านี้เป็นการกระทำที่ขาดการยั้งคิด ไม่ยับยั้งชั่งใจ ไม่อดทนเป็นการขาดการข่มกายข่มใจ

๓) ขาดกรอบแห่งความถูกต้อง

กรอบแห่งความถูกต้อง กรอบ หมายถึง ขอบเขตกำหนด^{๗๓} มีระเบียบแบบแผนไม่ตกอยู่ใต้อำนาจกิเลส ต่อความเฝ้าหวงของกิเลส ต่ออารมณ์อันน่ารัก น่าเพลิดเพลิน ในที่นี้เป็นคุณสมบัติทางความประพฤติ ที่สังคมมุ่งหวังให้คนในสังคมนั้นประพฤติมีความถูกต้อง มีเสรีภาพภายในขอบเขตของมโนธรรม (Conscience) เป็นหน้าที่ที่สมาชิกในสังคมพึงประพฤติปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคม การที่จะปฏิบัติให้เป็นไปเช่นนั้นได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด กรอบแห่งความถูกต้องเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง แต่ในปัจจุบันผู้คนส่วนใหญ่ขาดภูมิคุ้มกันด้านนี้เป็นอันมาก ขาดความอดทนต่อการถูกโน้มน้าวทางด้านจิตใจ ทำให้ติดยาเสพติด ฉ้อราษฎร์บังหลวง ผิดลูกเมียผู้อื่น เป็นต้น

พระครูสุชาติกาญจนวงศ์ (ชานนท์ จาคโรโต) กล่าวว่า “สาเหตุสำคัญของการกระทำทั้งปวงในที่นี้ ได้แก่ แรงจูงใจ หมายถึง ภาวะแรงชักนำให้เกิดการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งแรงจูงใจนี้เป็นสิ่งปรากฏอยู่ในจิตที่มีบทบาทและมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการกระทำ การพูด การคิดของคนทุกอย่าง ซึ่งเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”^{๗๔}

การสร้างความสำเร็จทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่เป็นมา ได้เป็นไปในแนวทางของการสนองโลกะและโทสะเสียเป็นส่วนใหญ่ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีพร้อมทั้งความสำเร็จของเทคโนโลยีทางด้านข่าวสารข้อมูลและการสื่อสาร ได้ถูกใช้ในการนำมาถ่อมมนุษย์ให้เพลิดเพลินลุ่มหลงอยู่ใน

^{๗๒} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ทิพย์ ธรรมโร), *มงคลยอดชีวิตฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๔๘๘.

^{๗๓} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, อ้างแล้ว, หน้า ๒๐ .

^{๗๔} พระครูสุชาติกาญจนวงศ์ (ชานนท์ จาคโรโต), “การประยุกต์หลักชั้นศีลธรรมเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข”, สารนิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสันติศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗.

ความมัวเมาต่าง ๆ มากกว่าจะใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือพัฒนาตัวมนุษย์เอง เทคโนโลยีเหล่านั้นถูกใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาสิ่งบำเรอความสุขสนองความโลภ และพร้อมกันนั้นก็ใช้เป็นเครื่องมือสนองโทสะรับใช้การทำลายด้วยความเกลียดชังกัน มีการแย่งชิงสิ่งบริโภครัน การครอบงำกันและการพยายามกำจัดการนี้ เนื่องจากการรังเกียจแบ่งแยกพวกผิว เชื้อชาติ ศาสนา ความเกลียดชังแบ่งแยกกันก็มีอยู่แล้ว ความโลภยังมาหนุนให้ความเกลียดชังแบ่งแยกนั้นร้ายแรงยิ่งขึ้นไปอีก^{๗๕}

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ กล่าวว่า “ทั้งนี้ประเทศไทยยังอยู่ในสถานะของผู้ซื้อเทคโนโลยีมากกว่าผู้คิดค้นหรือสร้างขึ้นเอง ทำให้ยังมีการพึ่งพาจากต่างประเทศในระดับสูง ขณะที่เทคโนโลยีสารสนเทศได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนด้านวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย โดยที่ยังขาดแนวทางรองรับหรือคัดกรองการไหลเข้ามาของข้อมูลข่าวสารที่ไม่เหมาะสม อาจนำไปสู่วิกฤตศีลธรรมและปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา”^{๗๖} ค่านิยมที่ดั่งงามเสื่อมถอยและประเพณีดั้งเดิมถูกบิดเบือนเนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมการให้ความสำคัญกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดั่งงามลดลง ทั้งการดำเนินชีวิตประจำวัน การใช้ชีวิตและความสัมพันธ์กับผู้อื่นมุ่งหารายได้เพื่อสนองความต้องการบริโภค การช่วยเหลือเกื้อกูลกันน้อยลง ความมีน้ำใจไมตรีน้อยลง แก่งแย่ง เอาเปรียบกัน ขาดความสามัคคี ไม่เคารพสิทธิผู้อื่น และขาดการยึดถือประโยชน์ส่วนรวม^{๗๗}

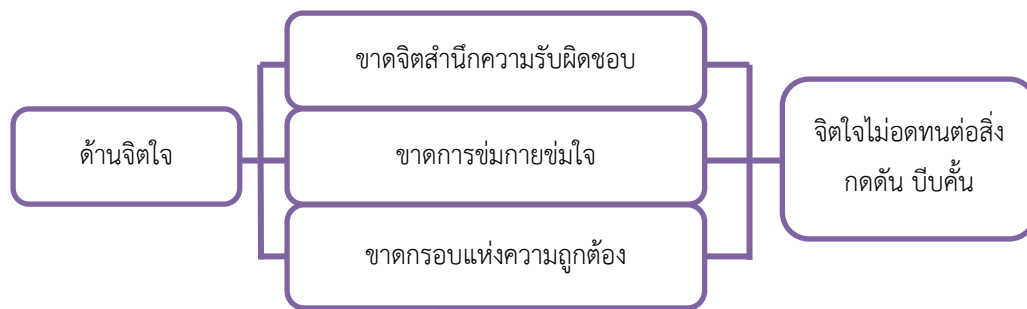
ดังนั้นการขาดกรอบแห่งความถูกต้องคือ การที่ไม่รู้เท่าทันอำนาจของกิเลสทั้ง ๓ ตระกูลคือความโลภ ความโกรธและความหลง อำนาจเหล่านี้จะกระตุ้นจิตใจให้กระทำนอกกรอบความถูกต้อง ถ้าเมื่อใดอยู่ในกรอบแห่งความถูกต้อง คือมีคุณธรรมย่อมไม่พลัดหลงตกหลุมพรางของกิเลสทั้ง ๓

สรุปปัญหาด้านจิตใจได้ว่า สิ่งที่มีอิทธิพลมากคือจิตใจอ่อนแอต่อสิ่งที่มากระทบแล้วไหลตามอารมณ์อย่างขาดคุณธรรมนำทาง และการเข้าไม่ถึงประโยชน์แห่งจุดมุ่งหมายของเทคโนโลยีแต่กลับเป็นทาสเทคโนโลยี ส่งผลให้จิตสำนึกขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ขาดการข่มกายข่มใจ ขาดกรอบแห่งความถูกต้อง เพราะจิตใจไม่เข้มแข็งต่อสิ่งที่มากระทบ ปล่อยจิตใจให้คล้อยตามสิ่งที่มาชักจูงยั่ววนความยับยั้งชั่งใจไม่มีคุณภาพพอ เกิดความสับสนวุ่นวายจนไม่สามารถหาต้นเหตุพบจึงมีพฤติกรรมรับใหม่ทั้งเก่ามาตลอด ขาดการยั้งคิด ไม่เข้าใจการประพัตเป็นคนดีหรือคนชั่วเป็นอย่างไร ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าตนจะต้องดีหรือชั่ว จิตใจไม่หนักแน่น ควบคุมจิตใจตนเองไม่ได้ ทำให้นำพาชีวิตไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งใจไม่ได้ พร้อมทั้งส่งผลที่ไม่ดีสู่ผู้อื่นอีกด้วย เพราะไม่อดทน อดกลั้น และขาดการสร้างวินัยให้จิตใจ

^{๗๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑, อ่างแล้ว, หน้า ๕.

^{๗๖} ฝ่ายวิชาการสูตรไพศาล, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙), อ่างแล้ว, หน้า ๒๙.

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

แผนภูมิที่ ๒.๑ ปัญหาด้านจิตใจ

๒.๙.๒ ด้านสังคม

สังคม คือ คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับการพบปะสังสรรค์หรือชุมนุมชน เช่น วงสังคม งานสังคม^{๗๘}

จากอดีตจนถึงปัจจุบันสภาพสังคมไทยเปลี่ยนไปมาก ได้ปรับเปลี่ยนตามความเจริญของเทคโนโลยี ปัญหาสังคมก็เปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยใหม่ ๆ เหล่านี้ด้วย เช่น ความรุนแรงโหดร้ายในครอบครัว การหลอกลวง การล่อลวงละเมิดทางเพศ การค้ามนุษย์ การทุจริต การคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่ในแวดวงราชการ การเรียกสินบน การปล้นฆ่า ชิงทรัพย์ ลักทรัพย์ และอีกหลายปัญหาที่นับวันยิ่งจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ปัญหาสังคมมีสาเหตุที่ซับซ้อนที่ควรศึกษาเพื่อหาทางแก้ไข ดังนี้

๑) ปัญหาครอบครัว

ครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความรวมถึงลูกด้วย^{๗๙} ครอบครัวเป็นสังคมนรูปแบบหนึ่งและสถาบันในสังคมครอบครัวเป็นสังคมเพราะประกอบด้วยสมาชิกที่ต่างมีความต้องการต่าง ๆ (Needs) ในรูปของจุดมุ่งหมายในชีวิต เมื่อแต่ละคนมารวมกันเป็นสังคม ทำให้ได้รับการบำบัดความต้องการมากกว่าอยู่คนเดียว โดยมีสมาชิกที่อยู่รวมกันได้ช่วยกันสร้างสถาบันหรือวิธีการที่เป็นเครื่องมือไปสู่ความสำเร็จ จากการที่ครอบครัวกระทำการต่าง ๆ ดังกล่าว ครอบครัวจึงจัดเป็นสถาบันของสังคมสถาบันหนึ่ง ที่เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นสิ่งสำคัญต่อสมาชิกใหม่ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ มากมาย^{๘๐}

ในสังคมสมัยใหม่ที่มีระดับการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและความเป็นเมืองสูง คนในสังคมนั้น ๆ จะมีความเป็นปัจเจก ความเป็นอิสระ และความเป็นตัวของตัวเองสูง และมักจะใช้ชีวิตแยกจากครอบครัวและเครือญาติ เมื่อมีชีวิตส่วนตัวการอยู่เป็นโสดคนเดียว การอยู่ด้วยกันกับแฟนก่อนหรือ

^{๗๘}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๙๙.

^{๗๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๐.

^{๘๐}ปฐม ทรัพย์เจริญ, ปัญหาสังคม, อ่างแล้ว, หน้า ๒๐๖.

หลังการแต่งงาน การหย่าร้าง หรือการทนอยู่ด้วยกันไป ในฐานะเป็นเรื่องส่วนตัว ในสังคมตะวันตก การคิดและการตัดสินใจในเรื่องเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ครอบครัว ส่งผลให้อัตราการแต่งงานลดลง อายุคนแต่งงาน (ครั้งแรก) สูงมากขึ้น การหย่าร้างและการอยู่ด้วยกัน (โดยไม่แต่งงาน) เพิ่มมากขึ้นและคนมีลูกกันน้อยลง ขณะที่จำนวนและสัดส่วนคนที่อยู่คนเดียวหรืออยู่คนเดียวกับลูกที่ยังต้องดูแลมีมากขึ้น รวมทั้งจำนวนและสัดส่วนคนที่ใช้ชีวิตในครอบครัวแบบเก๋า (ที่มีพ่อแม่และลูก) ลดน้อยลงไปด้วย^{๘๑} ค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัวดั้งเดิมกำลังถูกทำลายอย่างหนัก มติของอเมริกาบอกว่ามันกำลังกัดเซาะและสั่นคลอนรากฐานสังคม สาเหตุของปัญหาคือ

(๑) ผู้หญิงและการเปลี่ยนแปลงครอบครัว

การที่ผู้หญิงมีการศึกษาและมีอาชีพการงานมากขึ้นในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในชีวิตครอบครัว หนึ่งใน การเปลี่ยนแปลงนั้นคืออัตราการหย่าร้างที่เพิ่มสูงขึ้น พ่อมีลูกก็จะเจอกับปัญหาเพศสภาพที่เกิดจากการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัวที่ผลักระเบิดการเลี้ยงดูเด็กให้เป็นหน้าที่ของผู้หญิง ภาระในแต่ละด้านต่างต้องการเวลา การทุ่มเท การเอาใจใส่และอุทิศสหายเหมือนกัน สำหรับผู้หญิงที่จะต้องเผชิญกับภาระปัญหาที่ย้อนแย้งและยุ่งยากนี้ ทางเลือกหรือทางออกอย่างหนึ่งก็คือการเลื่อน (เวลาการมีลูกออกไป) และการลด (จำนวนลูกที่จะมี) ผลก็คือ ในทุกประเทศภาวะการณณ์เจริญพันธุ์โดยรวม (ขนาดครอบครัวทั้งหมด) ลดลง

(๒) การหย่าร้าง

คนในสังคมสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับความสุขความพอใจของตัวเอง หรือสิ่งที่ตัวเองจะได้รับมากกว่าอื่นใด สำหรับคนจำนวนมากเมื่อรู้สึกว่าการแต่งงานแล้วชีวิตไม่มีความสุขหรือชีวิตแต่งงานมีปัญหาที่มักจะทำให้ตัดสินใจด้วยตัวเองที่จะยกเลิกหรือจบชีวิตการแต่งงานนั้นเสีย ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๐๐ ในประเทศอุตสาหกรรมส่วนใหญ่อัตราการหย่าร้างเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่ในประเทศไทยการหย่าร้างก็เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน จาก ๗๗,๗๓๕ เป็น ๑๐๙,๓๑๒ รายในปี พ.ศ. ๒๕๕๔

นักสังคมวิทยาคาดหมายว่า ยิ่งสังคมทั่วโลกเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความเป็นเมืองและมีการพัฒนาอุตสาหกรรมและความทันสมัยมากขึ้นเท่าใด อัตราการหย่าร้างจะยิ่งเพิ่มสูงขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ความสัมพันธ์ครอบครัวอ่อนลงและจิตใจลงไป สังคมสมัยใหม่เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับความเจริญก้าวหน้าและอนาคตที่ดีกว่า (มากกว่าธรรมเนียมประเพณีและสิ่งเก่า ๆ) ในกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ค่านิยม ความเชื่อ และบรรทัดฐานเดิม ๆ จึงเสื่อมความสำคัญลงไป ความคาดหวังของสังคมในเรื่องการรักษาและประคับประคองความสัมพันธ์และชีวิตการแต่งงาน (เช่น คำอวยพรที่ขอให้ครอบครัวสาวครองรักกันจนถือนิมนต์ไม่ทำยอดทอง กระบองยอดเพชร) ก็เสื่อมลงไปด้วย และปัญหาทางภาวะเจริญพันธุ์ก็ลดลงด้วย^{๘๒}

^{๘๑} วสันต์ ปัญญาแก้ว, *โลกสมัยใหม่ในชีวิตประจำวัน*, อ่างแล้ว, หน้า ๗๗.

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙-๘๑.

โลกการสื่อสารแบบไร้สายและวิถีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนไปเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ ส่งผลให้สถาบันครอบครัวที่เคยมีระบบเครือญาติในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเข้มแข็งในการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังศีลธรรมและค่านิยมที่ดีงามให้แก่ลูกหลานเริ่มเปราะบาง เทคโนโลยีสื่อสารไร้สายนี้ทำให้พื้นที่ส่วนตัวของแต่ละคนในโลกเสมือนมีมากขึ้น ทั้งยังลดเวลาของคนในครอบครัวจะมีปฏิสัมพันธ์กัน สังคมต่าง ๆ เริ่มเข้าสู่สังคมก้มหน้าอย่างชัดเจนมากขึ้นทั้งในที่สาธารณะและในบ้านและที่นาคือเป็นห่วง เป็นอย่างยิ่ง คือพื้นที่ส่วนตัวของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ดิจิทัลที่พ่อแม่ผู้ปกครองเข้าไม่ถึงและควบคุมยากและอาจนำมาซึ่งปัญหาครอบครัวต่อไป^{๘๓}

ดังนั้น เมื่อชายหญิงตกลงใจสร้างครอบครัวขึ้น เป็นสมาชิกของครอบครัวเดียวกันแล้ว แต่หญิงต้องมารับผิดชอบหน้าที่มากขึ้น เกิดความกดดันยิ่งขึ้น ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวมิใช่ครอบครัวขยายจึงไม่มีตัวช่วยผ่อนแรง การเลือกการหย่าร้างจึงเป็นทางออกที่นิยม สื่อต่างๆ ก็มีผลสร้างครอบครัวก้มหน้าขึ้นมาเข้าแทรกซึมเป็นผลทำให้สมาชิกในครอบครัวห่างเหินกันโดยไม่รู้ตัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวขาดความอบอุ่น ขาดการอบรมสั่งสอน ห่างไกลศีลธรรม ส่งผลสู่ปัญหาต่าง ๆ

๒) ปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

สิ่งที่แวดล้อมตัวเด็กและเยาวชนได้หล่อหลอม สร้าง ผลิตและเร่งให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ เราจะพบว่าเด็กไทยของเรากำลังถูกสร้างและหล่อหลอมให้เข้าสู่เส้นทางที่เสี่ยงและอันตรายยิ่ง บนโครงสร้างหลักของการผลิต คนไทยพันธุ์ใหม่ยุคทุนนิยม บริโภคนิยม เพศเสรี ยาเสพติด กำลังกลายเป็นวิถีชีวิตพื้นฐานของเด็กไทยเข้าไปทุกที เส้นทางความเป็นยูวอาชญากรง่ายและหลากหลายขึ้น เชื่อมโยงกันในหลายมิติที่มีอยู่ในเด็กแต่ละคน เพื่อให้เห็นสังคมไทยที่ซับซ้อนและรายรอบตัวเด็กกว่ามีองค์ประกอบอะไรบ้างที่เป็นสาเหตุสำคัญที่เป็นแหล่งผลิตหรือสร้าง เด็กไทยให้กลายเป็นยูวอาชญากรมากขึ้น ซึ่งองค์ประกอบดังต่อไปนี้เป็นปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อเด็กและเยาวชน คือ วัตถุนิยม ยาเสพติด เพศเสรีในเด็กวัยใส มัธยมศึกษาตอนต้นอายุ ๑๓-๑๖ ปี สังคมที่มีคูรักร็วก่อนวัยอันควร ความรุนแรงในพฤติกรรมและอารมณ์เนื่องจากเด็กสั่งสมความรุนแรงมาจากระบบครอบครัวที่มีพ่อในฐานะอำนาจนิยม และโรงเรียนในบทบาทการแข่งขัน อินเทอร์เน็ต สื่อลามกอนาจาร แก๊งค์มอเตอร์ไซค์ ในชายขอบเมืองขนาดใหญ่มีแก๊งค์มอเตอร์ไซค์กว่า ๒๐-๓๐ แก๊งค์ที่แข่งขันกันอย่างเอาเป็นเอาตายในยามค่ำคืน^{๘๔}

การพยากรณ์แนวโน้มทิศทางการอาชญากรรมในสังคมโลกบ่งชี้ว่า ในทศวรรษหน้า ผู้มีความรู้ ผู้หญิง เด็กและเยาวชนจะกระทำผิดมากขึ้น ความเบี่ยงเบนเป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมนอกในหมู่วัยรุ่น

^{๘๓} ภูเบศร์ สมุทรจักรและคณะ, *ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๖๐), หน้า ๓๗.

^{๘๔} สมพงษ์ จิตระดับ และอัญมณี บุญชื้อ, *หลักสูตรสิทธิเด็กและการวางแผนท้องถิ่นเพื่อเด็กและเยาวชน พุทธศักราช ๒๕๕๑*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘-๑๙.

ชนชั้นล่างเพราะสังคมเปิดโอกาสให้เขาก้าวสู่ความสำเร็จน้อยมาก เนื่องจากสังคมทั่วไปยอมรับความสำเร็จที่มั่งคั่งและสร้างเครือข่ายกลไกได้ไว้ทุกทิศทาง วิทยุเหล่านั้นตระหนักดีว่าพวกเขามีพื้นฐานสนับสนุนน้อยมากที่จะนำไปสู่เงื่อนไขแห่งความสำเร็จดังกล่าว ดังนั้น เขาจึงสร้างวัฒนธรรมย่อยในการกระทำผิด (Delinquency Subculture) ขึ้นมา และได้ยึดถือเป็นแบบอย่างบุคลิกภาพที่นำสรรเสริญยกย่องและปฏิบัติไปตามวิธีการนั้น เพราะเป็นช่องทางที่พวกเขาสามารถทำได้ เช่น ค่านิยมเป็นสิ่งที่มียุทธิพลสูงต่อสังคม โดยเฉพาะค่านิยมด้านความมั่งคั่ง ดังนั้น วัฒนธรรมในการกระทำผิดจึงใช้วิธีการลักทรัพย์หรือขโมย เพื่อให้บรรลุถึงความมั่งคั่งเหล่านั้นเช่นกัน^{๕๕}

สื่อมวลชนที่มีความเป็นพลวัตสูงแต่สอดแทรกวัฒนธรรมตะวันตก ระบบการเมืองที่สามารถกำหนดนโยบายแฝงบริโภคนิยมลงสู่สังคมเด็กชานเมืองและในชุมชนอย่างง่ายดาย ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรต่าง ๆ ที่สามารถปรับเปลี่ยนค่านิยมใหม่ ๆ โดยมุ่งตลาดเด็กเป็นสำคัญให้เกิดขึ้นได้จากสื่อและการลงทุนอย่างท่วมท้นทุกหน่วยและทุกสถาบันล้วนอยู่ในสภาพอ่อนแอ เชื่อมโยงกันไม่ได้ ไม่ลงตัว ไม่มีศักยภาพ สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เด็กจำนวนไม่น้อยถึงร้อยละ ๑๕-๒๐ จึงอยู่ในภาวะของการสูญเสียอนาคต เสี่ยงต่อเส้นทางเข้าสู่การเป็นเยาวชนอาชญากร การดำเนินชีวิตที่มีพฤติกรรมแฝงอยู่กับยาเสพติด เพศเสรี ความรุนแรงและสื่อลามกอนาจารจนถอนตัวไม่ขึ้น เมื่อเด็กไทยเป็นผลผลิตที่มาจากสังคมในภาพรวมที่ล้วนเสี่ยงและอันตราย สิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะดึงการกลับไปสู่การศึกษาในเชิงภาพซ้อน การวิเคราะห์ เชื่อมต่อสังคมไทยให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น การกลับไปสู่ระบบครอบครัวขยายที่อบอุ่น จุดเริ่มจึงต้องทบทวนถึงสถาบันครอบครัวที่เปราะบางเสียก่อนเพื่อให้เห็นถึงสถานการณ์และปัญหาในระดับล่างสุดของสังคมไทยอย่างแท้จริง^{๕๖}

ดังนั้น เด็กและเยาวชน คือ ผู้กำชะตากรรมอนาคตของประเทศไว้ เด็กและเยาวชนต้องถูกปกป้องและชี้แนะการปฏิบัติอย่างถูกต้อง ควรหล่อหลอมค่านิยมที่ดีเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต เพราะการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสก็จะเลือกทำเพื่อสร้างค่านิยมให้ตนเอง เป็นการแสดงว่าตนเองมีตัวตน เป็นการเรียกร้องความสำคัญและสนองตอบต่อสิ่งที่ขาด เป็นความต้องการทางค่านิยมในทางที่ผิด ขาดการอบรมจากผู้ปกครองที่ดีจึงเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กกระทำความผิดมากขึ้น

๓) ปัญหายาเสพติด

ยาเสพติด หมายถึง ยาหรือสารเคมีซึ่งเมื่อเสพหรือฉีดเข้าสู่ร่างกายติดต่อกันชั่วระยะเวลาหนึ่งก็จะติด ก่อให้เกิดพิษเรื้อรัง ทำให้ร่างกายและจิตใจเสื่อมโทรม เช่น ฝิ่น กัญชา เฮโรอีน ยานอนหลับ สุรา ยาเสพติดให้โทษ คือ สารเคมี หรือวัตถุชนิดใด ๆ รวมทั้งพืช ซึ่งเมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายแล้วจะทำให้เกิดผลต่อร่างกายและจิตใจในลักษณะสำคัญ เช่น ต้องเพิ่มขนาดการเสพขึ้นเป็นลำดับ มี

^{๕๕} ภูเบศร์ สมุทรจักรและคณะ, *ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๔๗.

^{๕๖} สมพงษ์ จิตระดับ และอัญมณี บุญชื้อ, *หลักสูตรสิทธิเด็กและการวางแผนท้องถิ่นเพื่อเด็กและเยาวชน พุทธศักราช ๒๕๕๑*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๑.

อาการนอนยาเมื่อขาดยา^{๘๗} ส่วนองค์กรอนามัยโลกให้เกณฑ์วัดสิ่งที่เป็นสารเสพติดว่า สารใดก็ตามเมื่อรับเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าจะโดยการกิน ดื่ม สูบ หรือดมแล้วจะทำให้เกิดผลต่อจิตใจและร่างกาย คือ

- (๑) ผู้ใช้ยาแล้วต้องเพิ่มขนาดยาตลอดเวลา
- (๒) เมื่อหยุดใช้ยาจะเกิดอาการอดยา
- (๓) ผู้ใช้ยาเป็นเวลานานจะเกิดความต้องการยามากขึ้นทั้งทางร่างกายและจิตใจ
- (๔) ผู้ใช้ยานี้เป็นเวลานานพิษของยาจะเกิดผลร้ายต่อสุขภาพของผู้ใช้นั้นด้วย^{๘๘}

การติดยาเสพติดมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ปัญหาการเข้ายาและสารเสพติดบังเกิดขึ้นมากมายทั้งในด้านความรุนแรงของฤทธิ์ยา ซึ่งเป็นผลมาจากกรรมวิธีในการผลิต และความรุนแรงยังไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มผลประโยชน์อาชญากรรมรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงโรคภัย ไข้เจ็บ เช่น โรคเอดส์ เป็นต้น สาเหตุอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเทคโนโลยีที่ขาดการบูรณาการและหรือขาดสมดุลก่อให้เกิดความเฉื่อยหรือความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag) เกี่ยวกับการใช้ยา ทำให้เกิดการเบี่ยงเบนในการใช้ยาและสารเสพติด มีสาเหตุสรุปได้ ๘ ประการ คือ

- (๑) ประสบปัญหาชีวิต
- (๒) ขาดความเชื่อมั่นตนเอง
- (๓) มีอายุระหว่าง ๑๔-๒๕ ปี / ๔๐-๕๐ ปี
- (๔) กรณีเยาวชนอยากลอง ถูกชักชวน
- (๕) อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย
- (๖) เสพติดเพราะเจ็บป่วย : มะเร็ง, ไต
- (๗) เชื่อว่าขยัน เพิ่มพลังทางเพศ
- (๘) มีอุปนิสัยก้าวร้าว ขาดความรัก^{๘๙}

ชนรุ่นใหม่ในยุคนี้เมื่อรู้สึกโศกเศร้า ผิดหวังและประสบเคราะห์กรรม จะหันไปพึ่งพายา เช่น โพรแซคและแวลีแอมที่มีคุณสมบัติช่วยให้จิตใจเบิกบานมีชีวิตชีวาเพียงชั่วครู่ชั่วยาม และหลงใหลการกระตุ้นจิตใจให้เคลิบเคลิ้มด้วยฤทธิ์ยาแอมเฟตามีน ซึ่งต่อมาชื่อใหม่ว่ายาบ้าและแอลกอฮอล์เพื่อช่วยจัดการกับความรู้สึกสูญเสียความเชื่อมั่นในตนเองและความรู้สึกแปลกแยก ยุทธศาสตร์การพึ่งพาเช่นนั้นเป็นกลางไม่ดีสำหรับการสร้างสังคมให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงและเจริญเติบโตอย่างทรงพลังในอนาคต^{๙๐} ยาเสพติดในสังคมไทยขาดการควบคุม และการระบาดของบุหรี่ เหล้า เบียร์ สารระเหย

^{๘๗}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, อ้างแล้ว, หน้า ๙๔๗.

^{๘๘}ณัฏฐดา พิชิตบัญชาการ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐), หน้า ๓๗.

^{๘๙}ปฐม ทรัพย์เจริญ, ปัญหาสังคม, อ้างแล้ว, หน้า ๔๕๗-๔๕๙.

^{๙๐}วิลเลียม เจ. คลอสเนอร์, วัฒนธรรมไทยในช่วงการเปลี่ยนแปลง Thai Culture in Transition, แปลโดยพรพฐู รูปจำลอง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยुरวงค์พรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔๑-๔๒.

ยาบ้า ยาเลิฟ ยาอี ระบาดเข้าสู่ชุมชน บ้านและโรงเรียนอย่างมากมาย แม้มีการประกาศสงครามกับ ยาเสพติดจนลดน้อยลง แต่ปัญหายาเสพติด ยาบ้า กำลังกลับมาใหม่ มีเด็กและเยาวชนไทย ๕-๖ แสน คนที่ติดบุหรี่ ดื่มเหล้า เบียร์ และอยู่ในกระบวนการค้ายาเสพติดที่จะมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในบทบาท เหยื่อเครื่องมือระบบตลาดและการฟืนผิดของผู้ค้ารายใหญ่ สังคมไทยอ่อนแอและไม่มีความมั่นคงของ ประเทศ สิ่งเหล่านี้คือภัยอันตรายที่น่ากลัวที่สุดในสังคมไทยขณะนี้^{๑๑}

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ กล่าวว่า ความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สิน การแพร่ระบาดของยาเสพติด และการเพิ่มขึ้นของการพนันเป็นปัญหาสำคัญต่อคุณภาพ ชีวิตของประชาชน การก่ออาชญากรรมที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงปี ๒๕๔๘-๒๕๕๒ สะท้อนได้จากภาพรวมคดีอาญาที่สำคัญทั้งการก่อคดีต่อชีวิต ร่างกายและเพศ คดีประทุษร้ายต่อ ทรัพย์สินและคดียาเสพติด โดยในปี ๒๕๔๘ มีจำนวน ๓๕๕.๙ คดีต่อประชากรแสนคน และเพิ่มขึ้นอย่าง ต่อเนื่องจนถึงปี ๒๕๕๒ มีจำนวน ๕๑๖.๗ คดีต่อประชากรแสนคน จำนวนคดีอาญาดังกล่าวเป็นคดียา เสพติดมากที่สุด โดยปี ๒๕๔๘ มีจำนวน ๑๖๐.๔ คดีต่อประชากรแสนคน และได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ถึงกว่าเท่าตัวในปี ๒๕๕๒ เป็นจำนวน ๓๗๑.๖ คดีต่อประชากรแสนคน ปัจจุบันเป็นปัญหาการแพร่ ระบาดของยาเสพติดเป็นภัยร้ายแรงที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้จาก การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนพบว่า ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในสถานศึกษาเพิ่มขึ้น จากร้อยละ ๑๙.๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นร้อยละ ๕๑.๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓^{๑๒}

ดังนั้น การหวังรายได้จากการค้ายาเสพติด ทำให้ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาหนึ่งที่ยากจะ แก้ไขให้หมดไป แม้ว่ารัฐบาลจะใช้การปราบปรามอย่างรุนแรง แต่ยาเสพติดก็ยังแพร่ระบาดอยู่ และ เมื่อเทคโนโลยีเจริญ ช่องทางแห่งการขายยาเสพติดและการเสพก็ยิ่งง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น เท่ากับ สภาวะปัจจุบันเป็นโอกาสส่งเสริมการขาย การเสพ ปัญหายาเสพติดจึงกระจายวงกว้างอย่างรวดเร็ว เกิดได้กับทุกเพศ ทุกวัย ส่งผลเสียหายในทุกด้านทั้งสุขภาพ อารมณ์ จิตใจของผู้เสพ สังคมและ เศรษฐกิจ

๔) ปัญหาโสเภณี

ในทางกฎหมาย คำว่า โสเภณี หมายถึง การขายบริการทางเพศ (Sex for Pay) การกระทำ ใดๆอย่างหนึ่งของผู้ที่มิได้สมรสดังต่อไปนี้จัดเป็นโสเภณี คือ

(๑) การให้เสพสมความสัมพันธ์ทางเพศแก่บุคคล โดยรับเงินค่าจ้าง รางวัล เป็นการ ตอบแทน และหรือโดยได้รับของมีค่าบางอย่างเป็นการตอบแทน

^{๑๑} สมพงษ์ จิตระดับ และอัษฎณี บุญชื้อ, *หลักสูตรสิทธิเด็กและการวางแผนท้องถิ่นเพื่อเด็กและเยาวชน พุทธศักราช ๒๕๕๑*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๙.

^{๑๒} ฝ่ายวิชาการสูตรไพศาล, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)*, อ่างแล้ว, หน้า ๖๙.

(๒) เสนอให้ (หรือชักชวนหรือเชื่อเชิญ) มีความสัมพันธ์ทางเพศแก่บุคคล โดยรับเงินค่าจ้างรางวัลหรือของมีค่าเป็นการตอบแทน

(๓) การ (ขอร้องหรือ) เรียกร้อง (หรือตกลง ยินยอม) เงินค่าจ้างรางวัลหรือสิ่งมีค่าจากบุคคลสำหรับการให้บริการทางเพศ

คำว่า โสเภณี ใช้ได้กับทั้งชายและหญิงที่มีการกระทำหรือมีพฤติกรรมดังกล่าว บุคคลที่เสนอให้สินจ้างรางวัลเพื่อการมีเพศสัมพันธ์อาจจะถูกตัดสินว่าเป็นการกระทำผิดที่จัดเป็นอาชญากรรมต่าง ๆ ดังกล่าวมักปรากฏในกฎหมายเกี่ยวกับโสเภณีของประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่^{๙๓}

ปัญหาของโสเภณีเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น

(๑) มิติทางสังคม นับตั้งแต่ครอบครัว (แตกแยก มีหัวหน้าครอบครัวคนเดียว เช่น พ่อหรือแม่ หย่าร้าง หม้าย ว่าง ว่าง ว่าง แยกอยู่ ฯลฯ) ศาสนา (บทบาทลดลงคนไม่เกรงกลัวและไม่ละอายต่อบาป) การศึกษา (ต่ำ ส่งผลให้เป็นผู้ด้อยโอกาสเกี่ยวกับอาชีพ รายได้ และลูกלו่ง) นันทนาการหรือการสราญใจ (คาเฟ่ เท็ค บาร์ คาราโอเกะ ทำให้เกิดกิเลสตัณหา ฯลฯ) สาธารณสุขและการแพทย์ (ความก้าวหน้าทำให้ไม่กลัวท้อง ไม่กลัวโรคมัยไข้เจ็บ นำไปสู่การสำสอนทางเพศ ซึ่งเป็นก้าวแรกในการเข้าสู่การเป็นโสเภณี) การจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคม (เป็นระบบวรรณะ ฐานันดร และชนชั้น) เพื่อให้ได้รับสิ่งที่เหมือนกับชนชั้นสูงมีหรือใช้อยู่

(๒) มิติทางเศรษฐกิจ นับแต่การผลิต การบริโภค การจำหน่ายแก่ที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ของการกระทำดังกล่าว นับตั้งแต่เศรษฐกิจแบบพอเพียง เน้นบริโภค เน้นการจำหน่าย สังคมนิยม ทุนนิยม เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และอุตสาหกรรมบริการ ฯลฯ กระบวนการต่าง ๆ ในมิติทางเศรษฐกิจที่เกิดการขาดสมดุลนำไปสู่ช่องว่างระหว่างรายได้ ความยากจน การว่างงาน สิ่งดังกล่าวล้วนส่งเสริมการเกิดโสเภณีทั้งสิ้น

(๓) มิติทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หมูเหล่า เผ่าชน ทาส กษัตริย์ ชาตินิยม ประชาธิปไตย สังคมนิยม ฯลฯ เป็นที่รู้กันว่าการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ ดังนั้น การเมืองจึงมีผลต่อสังคม และเศรษฐกิจการเมืองที่ขาดดุลภาพหรือไร้เสถียรภาพ เป็นสาเหตุหนึ่งของการเกื้อกูลสนับสนุนปัญหาโสเภณี เพราะโสเภณีเป็นช่องทางหนึ่งของการหารายได้

(๔) มิติทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของสิ่งอุปโภคบริโภค สินค้าและบริการ โดยเฉพาะภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ส่งผลทำให้เกิดช่องว่างทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งการเป็นผู้ครอบครองเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้ผู้ด้อยโอกาสใช้โสเภณี เป็นช่องทางหนึ่งขจัดช่องว่างดังกล่าวเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งดังกล่าว

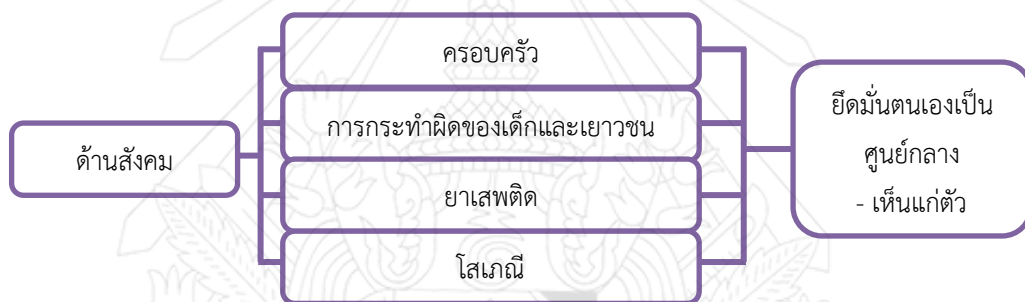
(๕) มิติเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมบางประการ รวมถึงกลไกทางสังคม โครงสร้างและกลไกทางสังคมบางประการ ทำหน้าที่ผิดคาดหรือไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ เช่น เน้นความร่ำรวย

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๓.

ว่าเป็นการประสบความสำเร็จในชีวิต แต่สำหรับบางคนเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม (การศึกษาต่ำ) ทางเศรษฐกิจ (การว่างงาน รายได้น้อยและยากจน) และทางการเมือง (มีอำนาจน้อยหรือไร้อำนาจ) จึงจัดความด้อยโอกาสด้วยการเป็นโสเภณี หรือการที่สังคมเน้นวัตถุแทนคุณงามความดี^{๔๔}

ดังนั้น ปัญหาโสเภณีเป็นปัญหาที่มีการขยายตัวเร็วอย่างน่าเป็นห่วง ผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้มีหลายฝ่ายทั้งผู้ประกอบการที่ขายลูกเพื่อเห็นว่าค่าตอบแทนสูง ผู้ที่ล่อลวงบีบบังคับและการชักจูงใจด้วยวิธีต่าง ๆ ลักขโมยตัวหญิงสาว และตนเองยอมเป็นโสเภณีด้วยหวังในเงินทองเพื่อนำมาสนองความต้องการทางวัตถุ เป็นทาสวัตถุ ปัญหาโสเภณีนี้แก้ไขยากเพราะความเหลื่อมล้ำที่ปรากฏในสังคม

สรุปได้ว่า ปัญหาการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมอย่างไม่สงบสุข สาเหตุหลักเพราะแต่ละบุคคลมีความยึดมั่นตัวตนตนเอง เอาความต้องการตนเองเป็นที่ตั้ง ทำทุกอย่างตามความต้องการ สร้างตัวตนเรียกร้องความสำคัญ และต้องการวัตถุที่คิดว่าจะมาเติมเต็มตนเองให้สมบูรณ์ขึ้น โดยไม่รู้ว่่าสิ่งที่ทำนั้นถูกหรือผิด เพียงให้ได้ตามจุดประสงค์ตนเอง ไม่มองตามความเป็นจริงว่าควรหรือไม่ควร ถูกหรือผิด

แผนภูมิที่ ๒.๒ ปัญหาด้านสังคม

๒.๙.๓ ด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจ หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน^{๔๕} สถาบันเศรษฐกิจไทยมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดจากสาเหตุสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ การจัดระบบการค้าเสรี และการทำธุรกิจการค้าโดยทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นสังคมดิจิทัล ซึ่งคนไทยจำเป็นต้องเร่งปรับตัวเองให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร โครงสร้างเศรษฐกิจที่ขาดความสมดุล และกิเลสที่อยู่ในจิตใจคนไทย การวางแผนไม่เป็น บริหารเงินไม่เป็น ทำให้ระบบเศรษฐกิจไม่ราบรื่นมีปัญหา คือการเห็นแก่ผลประโยชน์ ต่างมุ่งผลประโยชน์และปกป้องผลประโยชน์ของตน การว่างงาน ความยากจน มีการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจเริ่มทวีเพิ่มมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจไทยอ่อนแอ เกิดความผันผวน เกิดเป็นปัญหา คือ

^{๔๔}ปฐม ทรัพย์เจริญ, ปัญหาสังคม, อ่างแล้ว, หน้า ๔๘๒-๔๘๔.

^{๔๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๔๘.

๑) ปัญหาคอร์รัปชัน

การคอร์รัปชัน หมายถึง โกง เบียดบัง ทุจริต ฉ้อราษฎร์บังหลวง รับสินบน^{๙๖} ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ กล่าวว่า “ผลการพัฒนาด้านการบริหารจัดการที่ดีในช่วง ๓ ปีแรกของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ สะท้อนว่าประเทศไทยยังคงเผชิญกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐ โดยดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันในช่วงปี ๒๕๕๐-๒๕๕๒ มีคะแนนอยู่ในช่วง ๓.๓-๓.๕ เทียบกับในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ ที่คะแนนอยู่ในช่วง ๓.๒-๓.๘”^{๙๗} สาเหตุของการคอร์รัปชัน คือ

- (๑) ค่านิยม สิ่งในกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การกระทำ นายก้อยองหรือเห็นว่าถูกต้อง เช่น ยกย่องเงิน ยกย่องตำแหน่ง ยกย่องวัตถุ และการรักพวกพ้อง
- (๒) ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ เงินเดือนน้อย รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย มีหนี้สิน
- (๓) สิ่งแวดล้อมกลมกล่อมเกลตา เพราะสิ่งแวดล้อมสิ่งสอน หรือบังคับ หรือมีอิทธิพลทำให้เป็นเช่นนั้น เช่น รับส่วนแบ่งกันทั้งแผนก
- (๔) ความบกพร่องของผู้บังคับบัญชา ไม่ดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิด ไม่มีระบบตรวจสอบผลงานและควบคุมงาน หรือผู้บังคับบัญชามีส่วนร่วมการคอร์รัปชันด้วย
- (๕) กฎหมาย กฎหมายไทยมีส่วนช่วยให้เกิดการคอร์รัปชัน เพราะให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่มาก ให้อนุมัติ ไม่อนุมัติ หรือเก็บไว้พิจารณา เป็นการให้คุณและโทษต่อประชาชน
- (๖) ประชาชนยินยอมพร้อมใจและความไม่เข้าใจของประชาชนเพื่อความรวดเร็ว
- (๗) อิทธิพลของหญิง เป็นภรรยา คู่รัก หรือคนรู้จัก เชื่อและทำตามที่หญิงต้องการ
- (๘) ขาดมาตรการลงโทษการคอร์รัปชันอย่างเด็ดขาด^{๙๘}

การแก้ปัญหาคอร์รัปชันวิธีที่แก้ได้ผลที่สุดคือ การแก้ที่ต้นเหตุ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงได้มีพระราชดำรัสว่า “เราจะทำให้คนดีทั้งหมดไม่ได้ สำคัญที่ว่าทำอย่างไร อย่าให้คนไม่ดีเข้ามาบริหารบ้านเมือง ควรช่วยกันให้คนดีมีโอกาสบริหารบ้านเมือง”^{๙๙}

ขณะนี้กลไกของรัฐมีสมรรถนะต่ำ มีคอร์รัปชันสูง ทำให้แก้ปัญหาต่าง ๆ ไม่ได้ เกิดความขัดแย้งและวิกฤต ต้องตั้งเป้าหมายว่าเราจะต้องมีกลไกของรัฐที่มีสมรรถนะสูง มีคอร์รัปชันต่ำ^{๑๐๐}

^{๙๖} กนกวรรณ พรหมสอน, *เหตุการณ์ในโลกปัจจุบัน*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๔๘.

^{๙๗} ฝ่ายวิชาการสูตรไพศาล, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)*, อ่างแล้ว, หน้า ๕๓.

^{๙๘} สุพัตรา สุภาพ, *ปัญหาสังคม*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๓-๑๑๖.

^{๙๙} สุวรรณ เพชรนิล, *พระพุทธศาสนานำร่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ทรงสิทธิ์วรรณ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๘๘.

^{๑๐๐} ประเวศ วะสี, *พลังขับเคลื่อนการจัดการตนเองบนแผ่นดินไทย*, อ่างแล้ว, หน้า ๕๖.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

ปัญหาการคอร์รัปชันนี้มีมานานแล้ว อย่างเช่น สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลิกทาสได้ แต่การคอร์รัปชันมีมาก ดี.จี.อี. ฮอลล์ กล่าวว่า “การฉ้อราษฎร์บังหลวงและการยกยอกที่ปรากฏทั่วไปในหมู่ข้าราชการทำให้สยามได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีการปกครองเลวที่สุดประเทศหนึ่ง การจัดการการเงินของประเทศให้เป็นระเบียบเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนที่สุด ปัญหาไม่เพียงแต่จะต้องหาทางนำเงินซึ่งข้าราชการยกยอกโดยการรีดนาทาเร้นราษฎรกลับเข้าสู่พระคลังเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวกับการควบคุมค่าใช้จ่าย การกำหนดระบบตรวจสอบบัญชีอันเหมาะสม ตลอดจนการจัดการเกี่ยวกับศุลกากรและสรรพากรด้วย รัฐบาลสยามไม่สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้”^{๑๐๒}

ดังนั้น ปัญหาการคอร์รัปชันเป็นปัญหาใหญ่ เกิดมายาวนาน เป็นปัญหาเรื้อรัง แท้เต็มความเจริญของประเทศชาติมาเนิ่นนาน การคอร์รัปชันเป็นปัญหาสำคัญของโลก ไม่ว่าจะประเทศใด ๆ ก็จะมีพบปัญหาคล้าย ๆ กัน ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันยังคงบ่อนทำลายประเทศ แม้ว่าภาครัฐจะมีนโยบายการปราบปรามและรณรงค์เพื่อป้องกันคอร์รัปชันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการคอร์รัปชันในวงราชการ สาเหตุเพราะความต้องการผลประโยชน์ตนและพวกพ้อง กระทำกันอย่างต่อเนื่องตั้งเป็นธรรมเนียมเป็นการกระทำที่ขาดความละเอียดใจจึงยากต่อการแก้ไข

๒) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร

การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร มีความสำคัญมาอย่างยาวนานตามเหตุปัจจัย โดยทั่วไปมีทั้งการเพิ่มและการลดของจำนวนประชากร มีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ

(๑) การเพิ่มขึ้นของประชากร เนื่องจากมีอัตราการเกิดของประชากรมากกว่าอัตราการตาย หรือมีการโยกย้ายถิ่นฐานของประชากรจากที่อื่นเข้ามาอยู่อาศัยจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพ เช่น การขาดแคลนที่ดินทำกิน หรือการว่างงานโดยให้ค่าแรงต่ำ เพราะมีแรงงานมากหรือเกิดภาวะว่างงาน ผลกระทบด้านการศึกษา เช่น การจัดการศึกษาของรัฐบาลทำได้ไม่ทั่วถึง เพราะมีประชาชนมากเช่นเดียวกับผลกระทบต่อทำให้บริการของรัฐบาลด้านอื่น ๆ เช่น การรักษาพยาบาล และสาธารณสุขเป็นต้น การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วทำให้เกิดปัญหาสังคมอย่างมาก เช่น ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาขาดแคลนที่อยู่อาศัย ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชากรและการอพยพของประชากรต่างชาติเข้ามาอยู่ในท้องถิ่นอย่างผิดกฎหมาย ก็ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศด้วย

(๒) การลดลงของประชากร เนื่องจากมีอัตราการเกิดน้อยกว่าอัตราการตาย หรือมีการโยกย้ายถิ่นฐานของประชากรออกไปอยู่ที่อื่น ก็ส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพเช่นกัน เช่น การขาดแคลนแรงงานในชนบท เพราะปัจจุบันคนหนุ่มสาวเคลื่อนย้ายออกจากชนบทมาอยู่ในเมือง ทำให้มี

^{๑๐๒}ดี.จี.ฮอลล์ D.G.E. Hall, *ประวัติศาสตร์ตะวันออกเฉียงใต้ : สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร เล่ม ๒, A History of South-East Asia*, แปลโดย วรณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยาและคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๙๙๙.

คนทำงานในภาคการเกษตรน้อยลง และส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว ทำให้ลูกหลานที่ย้ายถิ่นฐานไปศึกษาหรือไปทำงานที่อื่นมีความผูกพันกับญาติพี่น้องน้อยลง^{๑๐๓}

ประชากรโลกเพิ่มขึ้นไม่อาจหยุดยั้งได้ ปี ๑๙๘๐ ประชากรโลกขึ้นถึง ๔,๔๕๐ ล้านคน ปี ๑๙๘๗ ทะลุ ๕,๐๐๐ ล้านคน และเดือนมิถุนายน ปี ๑๙๙๒ ซึ่งก็คือ ในช่วงที่องค์การพัฒนาโลกของสหประชาชาติเปิดประชุมครั้งที่ ๒๐ ประชากรโลกได้ขึ้นไป ๕,๔๖๗ ล้านคน ปัจจุบันประชากรโลกมีมากกว่า ๖,๐๐๐ ล้านคนแล้ว และถึงปี ๒๐๒๕ จะต้องขึ้นถึง ๘,๔๖๗ ล้านคน ก็อย่างที่ประธานสโมสร มร. A กล่าวอย่างสังเขปใจว่า “นอกจากแมลงแล้ว สัตว์ที่ขยายพันธุ์อย่างดุเดือด หลับหูหลับตาเฉกเช่นมนุษย์นั้น คงหาไม่ได้อีกแล้ว”^{๑๐๔} นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ โทมัส มัลธัส (Thomas Malthus) คาดการณ์ว่าการเติบโตของประชากรจะถูกหยุดยั้งอย่างแน่นอนจากสงคราม ความอดอยาก โรคภัย ไข้เจ็บและภัยธรรมชาติ มีบางคนที่มีประมาณการว่า จำนวนคนที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันมีมากกว่าจำนวนคนที่เคยเสียชีวิตมาแล้วทั้งหมดนับตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์ขึ้นบนโลก^{๑๐๕}

ดังนั้น ตัวเลขแสดงการเกิดของประชากรมีจำนวนมากอย่างน่าตื่นตระหนก นำหวั่นวิตกกับการเคลื่อนสูงพุ่งพรวดอย่างรวดเร็ว จะเห็นว่าการเพิ่มประชากรเป็นการเติบโตขึ้นอย่างท่วมท้นจนเกินกว่าโลกจะรับไหว ประชากรมากปัญหาตามมากี่มากด้วย การแก้ปัญหาในระดับโลกทุกฝ่ายจะต้องช่วยกันแก้ไข เมื่อจำนวนประชากรมากเกินไปย่อมสู่ภาวะขาดแคลน การเป็นอยู่ย่อมวุ่นวายไม่สงบสุข

๓) ปัญหาความยากจน

ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน เพราะจะพบได้จากภาวะเศรษฐกิจความเป็นอยู่ในสังคม สภาพการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลที่จะมีลักษณะที่มีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย การขาดแคลนในปัจจุบัน ๔ ที่จะนำมาช่วยในการดำเนินชีวิต มีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐานที่สังคมวางไว้ ทำให้เดือดร้อนเป็นทุกข์

เมื่อมองปัญหาอย่างภาพรวมจะพบว่าความยากจนขยายตัวไปทั่วโลก มีการรายงานล่าสุดของ World Development Report 2000/2001, in 2000 รายงานว่า ประชากรจำนวน ๒ พัน ๘ ร้อยล้านคน หรือเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรในโลกที่มีจำนวน ๖ พันล้านคนมีรายได้เพียงวันละ ๒ เหรียญอเมริกัน หรือ ๙๐ บาท อีกร้อยละ ๒๐ หรือ ๑ ใน ๕ ของประชากรเหล่านี้ ยังชีพด้วยเงินเพียงวันละ ๑ เหรียญ ร้อยละ ๔๔ ของบุคคลเหล่านี้อาศัยอยู่ในกลุ่มประเทศเอเชียใต้ ประเทศที่ร่ำรวยแล้ว มีทารกเฉลี่ยน้อยกว่า ๑ รายใน ๑๐๐ ที่ตายหลังจากลืมตาดูโลกได้ ๕ วัน แต่ในกลุ่มประเทศที่จนที่สุดในเอเชียใต้และแอฟริกา อัตราการตายของทารกที่มีอายุไม่ถึง ๕ วัน กลับมียอดสูงถึงร้อยละ ๒๐ ใน

^{๑๐๓} สูดาร์ตัน พิมลรัตนกานต์, *ทักษะชีวิตและสังคม Life Skills and Society*, อ่างแล้ว, หน้า ๖๔.

^{๑๐๔} เขียวฟง, *๒ ลัทธิในรอบ ๑๐๐ ปี ทฤษฎีนิยม & สังคมนิยม*, อ่างแล้ว, หน้า ๓๗๐.

^{๑๐๕} *รีดเดอร์ส ไดเจสท์ สารานุกรมรอบรู้ รอบโลก*, แปลโดย วิสุทธิ์ บุชยกกลและคณะ พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รีดเดอร์ ไดเจสท์ (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๖.

ประเทศที่ร่ำรวยแล้ว มีเด็กเป็นโรคขาดอาหารไม่ถึงร้อยละ ๕ แต่ประเทศที่ยากจนเด็กร้อยละ ๕๐ เป็นโรคขาดอาหาร มีประชากรในโลกกว่า ๑ พันล้านไม่มีน้ำสะอาดใช้ มีประชากรอีก ๒ พัน ๔ ร้อยล้านคน ไม่มีส่วนที่เป็นมาตรฐานใช้ และมีเด็กจำนวน ๙๐ ล้านคนที่ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน

ส่วนประเทศไทยตัวเลขของสำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจพบว่า ในปี ๒๕๔๑ ครึ่งหนึ่งของประเทศมีหนี้สินเฉลี่ยประมาณ ๖๙,๖๗๔ บาทต่อครัวเรือน หนี้สินนี้ร้อยละ ๖๐.๗ หรือ ๔๒,๓๑๕ บาท กู้มาเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ส่วนหนี้สินของครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีหนี้สินเป็น ๒ เท่าของหนี้สินครัวเรือนภาคอื่น ๆ^{๑๐๖} ผลของความยากจน คือ

(๑) เป็นภาระแก่สังคม ส่งผลให้ลดระดับความก้าวหน้าของประเทศ

(๒) เป็นผลต่อตัวบุคคลและครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาทางด้านอารมณ์ เช่น น้อยใจ อิจฉา หวาดระแวง มองโลกในแง่ร้าย ไม่ชอบการแข่งขัน ปล่อยให้ตามโชคชะตา เรียกว่าเป็นปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งมีผลต่อบุคลิกภาพด้วย ตลอดจนทำให้ไม่สามารถที่จะให้มีการศึกษาและการอุปโภคบริโภคแก่ครอบครัวได้ดีเท่าที่ควร ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้าของบุคคลและสังคม

(๓) ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ประเทศใดประชาชนยากจนมาก ๆ ผลกระทบกระเทือนจะมีมาก เป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ

สาเหตุของความยากจน เช่น ด้านความเจ็บป่วยทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้หรือทำได้อย่างไม่มีคุณภาพ ด้านสภาพของอุตสาหกรรมมีเครื่องจักรใช้แทนแรงงานมนุษย์ทำให้ขาดรายได้ ด้านภัยธรรมชาติและโรคระบาด ด้านสภาพทำให้ออกจากงานขาดรายได้ และด้านการศึกษาต่ำไม่สามารถยกระดับความสามารถตนเองขึ้นได้ เป็นต้น^{๑๐๗}

ดังนั้น ปัญหาความยากจนทำให้ประเทศไทยที่กำลังพัฒนาไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้ต้องแก้ไขด้วยการขอความช่วยเหลือจากประเทศที่ร่ำรวยกว่า จึงเป็นสาเหตุให้ตกเป็นเบี้ยล่างไม่ทางใดก็ทางหนึ่งของประเทศร่ำรวยที่ไปพึ่งพา การจัดการต่อปัญหาความยากจนให้หมดไปจึงเป็นการยากที่จะแก้ไขได้ ยังส่งผลกระทบต่ออีกหลายด้าน เช่น การอพยพข้ามพรมแดน โสเภณี การว่างงาน เป็นต้น

๔) ปัญหาการว่างงาน

ความหมายของ การว่างงาน ตามพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายการว่างงานไว้ว่า “ภาวะบังคับหรือจำยอมที่ทำให้บุคคลที่มีกำลังวังชาและความสามารถเป็นแรงงานได้ต้องไร้งาน ซึ่งควรทำได้ตามเวลา ค่าจ้าง และเงื่อนไขการทำงานปกติ คำนี้ไม่ใช่กับกรณีบุคคลหรือสภาพที่ผิดไปจากความหมายปกติ ที่เกี่ยวกับลักษณะแรงงาน และสภาพการทำงาน เช่น

^{๑๐๖} กมล กมลตระกูลและคณะ, *อนาคตของประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สันติศิริการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕-๒๗.

^{๑๐๗} สุพัตรา สุภาพ, *ปัญหาสังคม*, อ่างแล้ว, หน้า ๙๗-๙๘.

เราไม่ถือว่าเด็กทารกหรือคนทุพพลภาพว่างงาน เพราะบุคคลประเภทที่กล่าวนี้ ไม่นับอยู่ในกองกำลังแรงงาน”^{๑๐๘}

จากความหมายดังกล่าว การว่างงาน ได้แก่ การไม่มีงานทำของผู้ที่อยู่ในกองกำลังแรงงาน ส่วนผู้ที่ไม่อยู่ในกองกำลังแรงงาน ได้แก่ กลุ่มของอัตราการพึ่งพิงวัยเด็กและอัตราพึ่งพิงวัยชรา รวมถึงเด็กทารก คนทุพพลภาพ นอกจากนี้ยังมีเกณฑ์เกี่ยวกับอายุ ผู้กำลังหางานทำ ผู้รอพึ่งผลการสมัครงาน ผู้ที่เจ็บป่วย สาเหตุที่ทำให้คนไทยว่างงาน คือ

(๑) สาเหตุจากปัจเจกบุคคล ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมรวมถึงวัฒนธรรม ได้แก่ ครอบครัว ศาสนา การศึกษา สาธารณสุขและการแพทย์ ทางชนชั้น วรรณะ ฐานะ ฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับของอำนาจและอิทธิพล ฯลฯ เช่น ผู้ที่เกิดมาในครอบครัวยากจนมักเป็นผู้ด้อยโอกาสในการศึกษา และมีร่างกายอ่อนแอด้วยสติปัญญา ขาดคุณสมบัติที่นายจ้างต้องการ เช่น ความรู้ การศึกษาที่ตรงกับสายงาน อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ฯลฯ

(๒) สาเหตุปัจจัยที่นอกเหนือจากปัจจัยปัจเจกบุคคล ได้แก่ มิติทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ รวมถึงมิติเงื่อนไขตามธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับ สัตว์ พืช แมลง จุลชีววิทยา และประชากรนำไปสู่การว่างงาน เช่น

- การว่างงานอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี
- การขึ้นลงทางเศรษฐกิจนำไปสู่การเพิ่มและการลดการผลิตตลอดจนการเลิกกิจการ
- สถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายในสังคมและภายนอกสังคม ภายในสังคม เป็นสถานการณ์เกี่ยวกับมิติต่าง ๆ ทางสังคม การเมือง การทหาร เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่ขาดสมดุลหรือขาดเสถียรภาพหรือขาดความปลอดภัย เป็นสถานการณ์ภายในเกี่ยวกับมิติทางสังคมของประเทศ ส่วนภายนอกสังคม เช่น ความขัดแย้งในรูปแบบต่าง ๆ อุทกภัย การก่อการร้าย เป็นต้น

- วิกฤตการณ์ที่มีผลต่อการขึ้นลงทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สิ่งที่เกิดตามธรรมชาติ
- การว่างงานแบบแอบแฝง เป็นการว่างงานแบบคนที่ไม่ทำงานมีมากกว่างานที่ทำให้เกิดการสูญเสียค่าจ้างแรงงานโดยเปล่าประโยชน์เพราะไม่เกิดผลงาน การว่างงานแบบนี้เป็นผลมาจากการเสียระบบทางสังคม โดยเฉพาะในมิติทางเศรษฐกิจ ซึ่งโยงใยกับการเสียระบบทางสังคม

- การว่างงานแบบมีงานทำต่ำกว่าความสามารถ เช่น ผู้จบปริญญาโทไปทำงานในระดับความต้องการผู้ที่จบเพียงปริญญาตรี

- การว่างงานชั่วคราว เป็นการรอสมัครงาน รอผลการสอบหรือรอเรียกตัวเข้าทำงาน
- การว่างงานตามฤดูกาล เช่น สังคมเกษตรกรรมต้องพึ่งพาธรรมชาติ

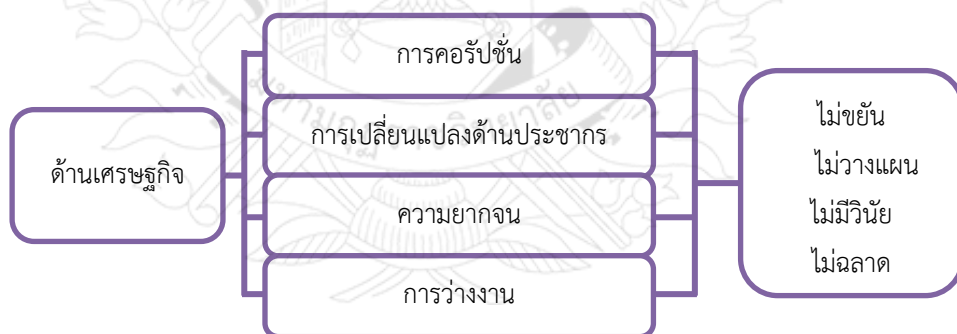
^{๑๐๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗), ๒๕๒๔), หน้า ๔๐๖.

- การว่างงานที่เกิดจากเงื่อนไขธรรมชาติ เช่น สภาวะของโรคภัยไข้เจ็บ การเพิ่มของประชากร เป็นต้น^{๑๐๙}

ปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องด้วยความขยันในการทำงานที่ถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ มนุษย์ที่ทำงานกันอยู่ในสังคมนี้ เป็นตัวบันดาลวิถีความเป็นไปของโลกหรือของสังคม โลกและสังคมจะเป็นอย่างไรรู้ด้วยกิจกรรมสำคัญ คืองานของคน อาชีพการงานหรือเรื่องของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในชีวิตของคนส่วนใหญ่นี้เป็นเครื่องนำให้โลกให้สังคมเป็นไป เอาตั้งแต่สังคมประเทศไทยนี้เป็นอย่างไรก็อยู่ที่งานที่คนไทยทำ เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะให้สังคมประเทศชาติไปทางไหน แต่ละคนต้องทำงานอย่างถูกต้อง ทำงานที่จะนำประเทศชาติสู่ความเจริญก้าวหน้า^{๑๑๐}

ถ้ามองไปในอนาคตทำให้คาดคะเนได้ว่า สาเหตุปัญหาการว่างงานนอกจากเกิดจากตัวบุคคลแล้วสิ่งที่น่าเป็นห่วงกว่า คือ ความสามารถของเทคโนโลยีมีคุณภาพมาก มีประโยชน์มากเพราะเครื่องจักรทำงานแทนคนได้เป็นจำนวนมาก มีความแม่นยำสูง ได้คุณภาพ และลดต้นทุนการผลิตได้มาก การใช้เทคโนโลยีมาช่วยการผลิตจึงเป็นทางเลือกของผู้ประกอบการทั้งหลาย โอกาสคนว่างงานจึงมีแนวโน้มสูงมากจนน่าหวั่นวิตก

สรุปได้ว่า สถาบันเศรษฐกิจจะมั่นคงได้ คนไทยจะต้องเร่งปรับตัว มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน มีระเบียบวินัย ไม่ประมาท ฉลาดทั้งการคบเพื่อน ทั้งการบริหารเงินเป็น ขยันสร้างฐานะให้มั่นคง ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านองค์ความรู้ ด้านการผลิต การทำธุรกิจ การใช้ข่าวสารข้อมูล อย่างถูกต้องทันต่อยุคสมัย ถ้าคนไทยปรับตัวเองไม่ทัน คนไทยจะต้องลำบากและทุกข์ที่ต้องอยู่อย่างฝืดเคือง และถึงการตกเป็นทาสทางเศรษฐกิจของบรรษัทข้ามชาติที่เข้ามาหาผลประโยชน์อย่างถูกกฎหมายและส่งผลต่อการดำเนินชีวิต

แผนภูมิที่ ๒.๓ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

^{๑๐๙} ปฐม ทรัพย์เจริญ, *ปัญหาสังคม*, อ่างแล้ว, หน้า ๔๒๘-๔๓๐.

^{๑๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *งานเพื่อความสุขและแก่นสารของชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ม.ป.), หน้า ๑๙-๒๐.

๒.๙.๔ ด้านสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม คือ สิ่งต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่อยู่รอบ ๆ มนุษย์ มีทั้งที่ดีและไม่ดี เช่น โรงเรียนสร้างสวนดอกไม้ให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่นักเรียน ชุมชนที่มีการทะเลาะวิวาทกันหรือเล่นการพนันเป็นสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีแก่เด็ก^{๑๑๑} สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เห็นด้วยตาเปล่า และไม่สามารถเห็นด้วยตาเปล่า รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมจะประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เช่น บรรยากาศ น้ำ ดิน แร่ธาตุ สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนโลก และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นในเวลาหนึ่ง เช่น สาธารณูปการต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์เอง สิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีคุณค่ากับมนุษย์มาก การที่มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยการเบียดเบียนธรรมชาติที่แวดล้อมตนอยู่ โดยไม่มีการรักษา ดูแล ทำให้เกิดปัญหาตามมา เช่น

๑) ปัญหาโลกร้อน

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ คือปัญหาโลกร้อนและผลกระทบที่มีต่อสภาพภูมิอากาศโลก ถือว่าเป็นภัยพิบัติที่มาถึงแล้ว Ozone Layer เป็นชั้นโอโซน ชั้นบางของแก๊สโอโซน (O₃) ที่อัดแน่นในชั้นบรรยากาศ (Atmosphere) ชั้นบนที่ระดับ ๒๐-๔๐ กม. เหนือพื้นโลก โอโซนเกิดจากการแผ่รังสีอัลตราไวโอเล็ตจากดวงอาทิตย์กระทบออกซิเจนในบรรยากาศชั้นโอโซนปกป้องโลกให้พ้นอันตรายจากการแผ่รังสีดังกล่าว หากไม่มีชั้นโอโซนการแผ่รังสีจะสามารถทำลายหรือทำให้สิ่งมีชีวิตบนโลกส่วนใหญ่บาดเจ็บได้ ปฏิกิริยาเคมีสามารถทำลายโอโซนอย่างง่ายดายโดยเฉพาะ ซีเอฟซี (CFCs) และไนโตรเจนออกไซด์จากไอเสียของรถยนต์^{๑๑๒}

ในอนาคตภาวะโลกร้อนจะทำให้ประเทศไทยเกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินมากมาย ไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วม คลื่นความร้อน พายุฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน ก่อให้เกิดความถี่ของการเกิดปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการผลิตอาหาร ทำให้ประเทศไทยสูญเสียพื้นที่การเกษตร สร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ ก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนอาหารและความอดอยาก เกิดการแพร่ระบาดของพาหะนำโรค โรคระบาดและโรคติดต่อในเขตร้อน รวมทั้งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการพัฒนาประเทศทั้งในปัจจุบันและอนาคต^{๑๑๓}

การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในภาคการผลิตของประเทศไทย ถึงแม้มีสัดส่วนการปล่อยก๊าซเรือนกระจกน้อย แต่ผลกระทบที่ไทยจะได้รับจากภาวะโลกร้อนนั้นไม่น้อยเลย เพราะการ

^{๑๑๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๓๐.

^{๑๑๒}ริตเตอร์ส ไตเจสท์ สารานุกรมรอบรู้ รอบโลก, แปลโดย ศาสตราจารย์ วิสุทธิ์ บุชยกุล และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า ๓๕๐.

^{๑๑๓}พุทธชาติ ทองแถม, ภาวะโลกร้อน มหันตภัยใกล้ตัวมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๘.

เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปรากฏการณ์ที่ต่อเนื่อง โดยมีสภาพแวดล้อมและภูมิประเทศเป็นตัวกำหนดความรุนแรงของผลกระทบ ในอีก ๕๐ ปีข้างหน้าการดำรงชีวิตอาจแตกต่างจากปัจจุบัน เพราะภาวะโลกร้อนจะส่งผลให้ระดับน้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้น ผลผลิตการเกษตรต่ำลง ฤดูกาลเปลี่ยน พายุฤดูร้อนเพิ่มขึ้นและรุนแรงมากขึ้น การประมงมีปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ เป็นต้น^{๑๑๔}

ดังนั้น ความผันแปรของชั้นบรรยากาศโลก ทำให้โลกขาดความสมดุล ส่งผลให้ชั้นบรรยากาศเปราะบาง สารก่อมะเร็งเหนือชั้นบรรยากาศมีโอกาสดูดซับรังสีของโลกเป็นอันตรายต่อชีวิตสูง และปัญหาโลกร้อนจะส่งผลให้เกิดภัยแล้ง ทางด้านการเกษตรได้รับผลกระทบที่ชัดเจน เพราะความร้อนทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำต่อพืชผัก เกิดพายุฤดูร้อน อุณหภูมิพุ่งขึ้น เกิดสิ่งที่เป็นโทษมากมาย

๒) ปัญหาการขาดแคลนน้ำ

การขาดแคลนน้ำ จากการที่ปริมาณฝนมีความแปรปรวนในหลายพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศจะส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำท่าและน้ำใต้ดินในระยะยาว ในขณะที่ความต้องการใช้น้ำเพิ่มสูงขึ้น ทำให้เกิดความไม่สมดุลของปริมาณน้ำ จนส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมของพื้นที่^{๑๑๕}

การที่คนไทยทำให้น้ำเสียคุณภาพเกิดมลพิษทางน้ำ ทำให้น้ำขาดแคลนยิ่งขึ้น มลพิษทางน้ำนับวันจะรุนแรงมากขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เติบโตขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจ ในปี ๒๕๕๓ คุณภาพน้ำในแม่น้ำสายหลักและแหล่งน้ำสำคัญของประเทศ ที่มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์ดีและพอใช้คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๐ โดยมีแนวโน้มเสื่อมโทรมลงเมื่อเทียบกับปี ๒๕๕๒ และ ๒๕๕๑ ที่มีสัดส่วนคุณภาพน้ำที่อยู่ในเกณฑ์ดีและพอใช้รวมกันถึงร้อยละ ๖๖.๐ และ ๗๖.๐ ตามลำดับ ส่วนน้ำบาดาลในหลายพื้นที่มีการปนเปื้อนจากสารเคมีที่เป็นอันตราย^{๑๑๖}

น้ำในแม่น้ำลำคลองในปัจจุบันมีแนวโน้มจะเน่าเสียมากขึ้น เพราะมนุษย์ได้ทิ้งขยะ สารเคมี ปุ๋ย ชากสัตว์ น้ำสกปรกจากโรงงาน ผงซักฟอก ฯลฯ มนุษย์จึงต้องเผชิญกับน้ำไม่บริสุทธิ์ที่ตนใช้อย่างชีพ และมนุษย์ก็ยิ่งรู้ดีต่อไปอีกว่า น้ำเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตอย่างหนึ่ง และน้ำที่ตนต้องการใช้อย่างชีพกำลังจะเป็นพิษขึ้นทุกที แต่มนุษย์ก็ยังไม่หยุดยั้งในการทำให้น้ำเป็นพิษ เพราะความละเลย ความเห็นแก่ตัว มั่งง่าย และความไม่เอาใจใส่ของมนุษย์นั่นเอง แม่น้ำ ลำคลองต่าง ๆ จึงเน่าเหม็นเป็นจำนวนมาก^{๑๑๗}

^{๑๑๔} ศรินทิพย์ ธิติพงษ์วัฒน์, การนำเสนอกลยุทธ์การบริหารโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกและการปฏิบัติของนักเรียนในการลดภาวะโลกร้อน, ปรินญาครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา, คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙, หน้า ๓๑.

^{๑๑๕} ฝ่ายวิชาการสุตรไฟศาล, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙), อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๑.

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙.

^{๑๑๗} สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๖.

ดังนั้น จะพบว่าการใช้น้ำฟุ้งเพื่อยีสันเปลืองอย่างมหาศาลทางด้านอุตสาหกรรม ฝ่ายอุตสาหกรรมไม่คิดคำนึงถึงความเหมาะสมพอควรกับการที่จะต้องสูญเสียไป การปล่อยสารพิษ การทิ้งขยะทำให้น้ำเน่าเสีย จะทำให้ขาดแคลนน้ำ เพราะแม่น้ำและชั้นหินอุ้มน้ำกำลังเหือดแห้ง เกษตรกรจะไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเพาะปลูก มนุษย์ใช้น้ำอย่างไม่คิด ไม่ยับยั้ง และละเลยไม่สนใจที่จะประหยัดเพราะเข้าใจว่าน้ำมีอยู่ไม่จำกัด สามารถหมุนเวียนกลับมาใช้ได้ใหม่ซึ่งเป็นการเข้าใจไม่ถูกต้อง

๓) ปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติ

มนุษย์สมัยใหม่ ได้สร้างความเจริญทางวัตถุที่เรียกว่าการพัฒนาขึ้นมามากมาย จนเกิดปัญหาที่เรียกว่ามลภาวะ และทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เสียความสะอาดบริสุทธิ์ และทำลายสมดุลของดิน น้ำ ลม (อากาศ) และไฟ (อุณหภูมิจึง) ได้เกิดภาวะดินเสีย น้ำเสีย อากาศเสีย และอุณหภูมิสูง แล้วตนเองก็ได้รับโทษทุกข์ภัยจากความวิปริตแปรปรวนของธาตุ ๔ ที่เป็นสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น บัดนี้ ได้เป็นที่หวั่นวิตกกังวลว่า ถ้ามนุษย์ขึ้นสร้างความเจริญแบบนี้กันต่อไป โดยไม่ยอมแก้ปัญหากันอย่างจริงจัง สภาพแวดล้อมที่เป็นโลกธรรมชาติจะวิบัติ และโลกมนุษย์ก็อาจถึงกับพิเนาศสูญสิ้น^{๑๑๘}

ภัยพิบัติทางธรรมชาติ สถานการณ์การเกิดภัยพิบัติมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติถูกบุกรุกทำลาย โดยคาดว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะเป็นปัจจัยเสริมทั้งด้านความถี่และระดับความรุนแรงของภัยพิบัติในหลายพื้นที่ของประเทศ ได้แก่ อุทกภัย ภัยแล้ง แผ่นดินถล่ม วาตภัย และไฟป่า ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์ โดยเฉพาะประชากรที่มีขีดความสามารถในการรับมือกับผลกระทบด้วยตนเองต่ำ^{๑๑๙}

ปัญหาอุทกภัยครั้งปี พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นอุทกภัยที่รุนแรง ธนาคารโลกประเมินมูลค่าความเสียหายสูงถึงประมาณ ๑.๔๔ ล้านล้านบาท และจัดให้เป็นภัยพิบัติครั้งสร้างความเสียหายมากที่สุดเป็นอันดับ ๔ ของโลก อุทกภัยดังกล่าวทำให้พื้นที่เสียหายกว่า ๑๕๐ ล้านไร่ (๖ ล้านเอเคอร์) ซึ่งในจำนวนนี้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมรวม ๗ แห่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดปทุมธานี ตลอดจนพื้นที่หลายเขตของกรุงเทพมหานคร ความเสียหายได้ขยายวงเพิ่มขึ้นตามการแผ่ของมวลน้ำไปตามพื้นที่ที่เป็นทางผ่านออกสู่ทะเล โรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่งได้รับความเสียหายมีความจำเป็นต้องหยุดการผลิต แรงงานไม่ต่ำกว่า ๑.๘ ล้านคน ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมครั้งนี้^{๑๒๐}

ดังนั้น ปัญหาด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติเมื่อเกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบที่รุนแรงต่อชีวิตต่อเศรษฐกิจ และส่งผลกระทบต่อระบบอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งผลสถาน

^{๑๑๘} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *คนรักป่า ป่ารักคน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ผลิติมม์, ๒๕๖๐), หน้า ๒-๓.

^{๑๑๙} ฝ่ายวิชาการสุตรไฟศาล, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)*, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๒.

^{๑๒๐} สุภารัตน์ พิมพ์รัตนันต์, *เหตุการณ์ปัจจุบัน*, อ้างแล้ว, หน้า ๘๓.

ให้การศึกษาต้องหยุดการเรียนการสอน การท่องเที่ยว เพิ่มปัญหาขยะอย่างมหาศาลเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีปัญหาไฟป่า วาตภัย ภัยแล้ง เกิดเพิ่มขึ้น

๔) ปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม

ฐานทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมของโลกมีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรง จากการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านกายภาพ การใช้ประโยชน์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ส่งผลให้สถานการณ์และแนวโน้มความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรง นำไปสู่ความเสี่ยงต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ สุขภาวะและคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น การทำไฟฟ้าจากถ่านลิกไนท์ ความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ในอากาศ และฝุ่น เป็นต้น

การทำไฟฟ้าจากถ่านลิกไนท์ เป็นวิธีการทำไฟฟ้าที่มีอันตรายต่อสุขภาพของคนและต่อสิ่งแวดล้อมของโลกมากที่สุด ถึงแม้ว่าการจะพูดว่า ภาวะมลพิษในอากาศยังไม่ถึงขีดมาตรฐานของอันตรายก็ตาม แต่การที่ประชาชนในพื้นที่ได้รับมลพิษสะสมเป็นเวลานานต่อเนื่อง ย่อมหมายถึงว่า วันหนึ่งเขาจะต้องได้รับอันตรายอย่างไม่ต้องสงสัย ถ่านหินเมื่อถูกทำให้เกิดการเผาไหม้จะปล่อยก๊าซต่าง ๆ ที่เป็นมลพิษทางอากาศ ทั้งที่อยู่ในรูปของละอองธุลี (Particulate Matters) และอยู่ในรูปของออกไซด์ของก๊าซต่าง ๆ มากมายเช่น ซัลเฟอร์ออกไซด์ ไนโตรเจนออกไซด์ เป็นต้น อันเป็นสาเหตุให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลโดยตรงต่อมนุษย์และบรรยากาศของโลก เช่น การเกิดฝนกรด ปรากฏการณ์ก๊าซเรือนกระจก เป็นต้น^{๑๒๑}

มีรายงานของ พญ.ชวลา เขียรธนู ผู้อำนวยการโรงพยาบาลราชานุกูล กล่าวถึงการสะสมสารพิษทำให้เกิดโรคร้ายต่าง ๆ ตามมามากมายว่า พบเด็กปัญญาอ่อนและเด็กพัฒนาการทางสมองช้าเพิ่มมากขึ้น ซึ่งไม่ใช่มาจากพันธุกรรมเท่านั้น แต่มาจากการที่แม่รับสารพิษพวกสารตะกั่วจากยานยนต์ และจากแบตเตอรี่ และการขาดธาตุอาหารที่สำคัญ แม่สูบบุหรี่ดื่มเหล้า^{๑๒๒}

รองศาสตราจารย์ เอ็ม.จี. แม็คเกร์ แห่ง เอ.ไอ.ที. ได้กล่าวในเอกสารการสำรวจมลพิษทางสภาวะแวดล้อมในประเทศไทยว่า กรุงเทพฯ ยามจรจัดติดขัดความเข้มข้นก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ในอากาศมีสูงถึง ๓๐๐ ส่วนในล้านส่วน นี่แสดงว่าชาวไทยต้องอยู่ในภาวะที่เป็นพิษเกินกว่าขีดอันตราย ซึ่งจะเป็นปัญหาต่อสุขภาพอนามัยอย่างยิ่ง และเรื่องน้ำเสีย อากาศเสียจากโรงงานด้วย^{๑๒๓}

ถ้ามองให้ดีจะเห็นว่าคนเป็นผู้ไปทำร้ายป่าและทรัพยากร เบียดเบียนเขา เอาเปรียบเขาเอา มาใช้ประโยชน์กับตนเองนี้กว่าตนเองใช้ประโยชน์จากป่า เป็นนายเหนือป่า สนองความต้องการของ

^{๑๒๑}บ้านจอมยุทธ, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๒. https://www.baanjomyut.com/library_3/extension-5/energy_and...../05.html

^{๑๒๒}วิทยากร เชียงกุล, เพื่อศตวรรษที่ ๒๑ วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ที.พี.พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๖๗.

^{๑๒๓}สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๕.

ตนเป็นการเอาเปรียบ ธรรมชาติอยู่เฉย ๆ คนเป็นฝ่ายรุก ปัญหาเกิดจากคน คนก็เดือดร้อนเอง เพราะฉะนั้น ที่มนุษย์คิดแก้ปัญหาโดยมากทำโดยไม่เห็นแก่ป่าแก่ธรรมชาติ แต่เพื่อเห็นแก่คน ทำเพื่อคน ไม่ได้ทำเพื่อป่า เป็นความเห็นแก่ตัวของคน^{๑๒๔}

ดังนั้น ควรที่จะรณรงค์มลพิษสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะการผลิตไฟฟ้าด้วยถ่านลิกไนท์ เพราะเกิดสารพิษมากต่อชีวิต ปัญหาโลกร้อนก็ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จึงต้องรณรงค์กันทุกรูปแบบ ที่เกี่ยวข้องและสิ่งที่เป็นสารตะกั่วโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งสารพิษพวกสารตะกั่วจากยานยนต์และจากแบตเตอรี่ พร้อมทั้งฝุ่นที่มีปริมาณมากขึ้นทุกวันจนเป็นอันตรายต่อชีวิต

สรุปได้ว่า ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่เกิดจากการกระทำที่ถูกขับเคลื่อนด้วยพลังความเห็นแก่ตัว ไม่มีคุณธรรม การเอาเปรียบ ไม่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ขาดการใส่ใจเข้าใจ ผลักดันให้ใช้ทรัพยากรมากเกินไปจนเกินความจำเป็น ทำให้ทรัพยากรลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดขาดความสมดุลระหว่างการนำไปใช้กับการเกิดขึ้นมาทดแทน การกระทำลักษณะนี้เป็นภัยคุกคามต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ พร้อมส่งผลร้ายไปในทิศทางเดียวกันทั้งสิ้น

แผนภูมิที่ ๒.๔ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๓.๕ ด้านเทคโนโลยี

เทคโนโลยี หมายถึง วิทยาการที่นำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ อุตสาหกรรม เป็นต้น^{๑๒๕} ผลกระทบจากการแสวงหาเทคโนโลยีอย่างผิดจุดมุ่งหมายที่แท้จริง เช่น ค่านิยมที่ตึงามเสื่อมถอยและประเพณีดั้งเดิมถูกบิดเบือน เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยม ให้ความสำคัญกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ตึงามลดลง ทั้งการดำเนินชีวิตประจำวัน การใช้ชีวิตและความสัมพันธ์กับผู้อื่น มุ่งหารายได้เพื่อสนอง

^{๑๒๔} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *คนรักป่า ป่ารักคน*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖-๑๗.

^{๑๒๕} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, อ่างแล้ว, หน้า ๕๘๐.

ความต้องการบริโภค การช่วยเหลือเกื้อกูลลดลง ความมีน้ำใจไม่ตรีน้อยลง แกร่งแย่ง เอารอดเอาเปรียบกัน ขาดความสามัคคี ไม่เคารพสิทธิผู้อื่น และขาดการยึดถือประโยชน์ส่วนรวม^{๑๒๖}

สังคมเทคโนโลยีไม่เพียงแต่สร้างความแปลกแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ แต่ยังสร้างความแปลกแยกมนุษย์ออกจากตัวเองและจากเพื่อนมนุษย์อื่นด้วยกัน ก็คือ ความเสื่อมถอยอย่างไม่มีข้อสงสัย ทำให้มนุษย์วิตกกังวล สภาวะจิตใจที่ตกต่ำ ถดถอย ศีลธรรมเสื่อม เพราะปัญหาจากเว็บไซต์ เว็บแคม อชญากรคอมพิวเตอร์ และการแพร่ระบาดของไวรัสในคอมพิวเตอร์ มีดังนี้

๑) การแพร่ระบาดของเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม

เว็บไซต์ คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นเว็บซึ่งหมายถึงเว็บเพจ (Webpage) ทุกหน้า รูปทุกรูปที่นำเข้ามาใช้ แฟ้มข้อมูลเสียง รูปเคลื่อนไหวและส่วนประกอบอื่น ๆ ที่นำมาใช้ เช่น โปรแกรมที่เขียนขึ้น สามารถเปรียบเทียบได้ว่า เว็บไซต์เป็นเสมือนหนังสือทั้งเล่ม^{๑๒๗} การแพร่ระบาดของเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม เช่น เว็บไซต์ลามกอนาจาร เว็บไซต์บริการทางเพศ เว็บไซต์เกี่ยวกับการพนัน เว็บไซต์เกี่ยวกับยาเสพติด เว็บไซต์ที่ขายของผิดกฎหมายหรือละเมิดลิขสิทธิ์

ปัญหาจากการสื่อสารโซเชียลมีเดียเป็นสิ่งสำคัญ การวิจัยของแอปเพล นักวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยโคโลญน์ ประเทศเยอรมัน ได้ทำการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบทางสังคมเป็นกระบวนการทางจิตวิทยาพื้นฐานที่ชี้นำคน ส่งผลให้มีความคิดตัดสินใจตัวเอง หรือผู้อื่น ปัจจุบันในการสื่อสารบนโซเชียลมีเดีย การเปรียบเทียบทางสังคมนั้นแพร่หลายเพราะข้อมูลใช้เปรียบเทียบ (เช่น ตัวเลขจำนวนเพื่อน) มีความโดดเด่นมากกว่านอกโซเชียลมีเดีย โดยมีแรงจูงใจจากการจัดการการแสดงผลที่ชัดเจนเป็นตัวเลข มนุษย์มองว่าข้อมูลเหล่านั้นเป็นทางบวกต่อตนเอง แต่ผลลัพธ์ที่ออกมา กลับเป็นการเปรียบเทียบทางสังคมด้านลบที่เพิ่มขึ้น การเปรียบเทียบทางสังคมเชิงลบเป็นแก่นของความอิจฉา เมื่อมีการเปรียบเทียบทางสังคมด้านลบที่เพิ่มขึ้น โอกาสที่ความอิจฉาที่จะเพิ่มพูนจึงสูงมาก

ผู้ใช้งานใหญ่โต้ตอบกับเพื่อนและคนรู้จักในโซเชียลมีเดียมากกว่าคนแปลกหน้า สิ่งนี้แสดงถึงความคล้ายคลึงกันระหว่างเปรียบเทียบวัตถุที่มีความยึดถือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนเอง กับการเปรียบเทียบทางสังคมที่มีความริษยาเกื้อหนุน แท้จริงแล้วการเปรียบเทียบทางสังคมและความอิจฉา เป็นหนึ่งในสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดมากที่สุด และเป็นแหล่งที่มาของความวุ่นวายบน Facebook^{๑๒๘}

ดังนั้น ในโลกโซเชียลมีเดียมีทั้งความรู้ที่ไร้ขีดจำกัดและให้โอกาสเสรีต่อโลกภายนอกมาก เมื่อมนุษย์พบช่องทางในการสื่อสารที่ไร้ขอบเขตและกฎหมายควบคุมไม่ได้ ย่อมทำตามอำนาจของกิเลส

^{๑๒๖} ฝายวิชาการสุตรไพศาล, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)*, อ้างแล้ว, หน้า ๗.

^{๑๒๗} ประภาพร ช่างไม้, *สร้างเว็บสวยด้วย ดรีมวีทเวอร์เอ็มเอ็กซ์ ๒๐๐๔*, (นนทบุรี: ไอดีซี, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

^{๑๒๘} Appel, H., Gerlach, A. L., & Crusius, J. (2016). The interplay between Facebook use, social comparison, envy, and depression. *Current Opinion in Psychology*, 9, 44-49.

เป็นไปทั้งทางการหารายได้ ความสนุกสนาน ความพึงพอใจ ความอิจฉา ริษยา หรือการทำร้ายผู้อื่น เป็นการกระทำที่ไร้สติ ไร้การพิจารณาถึงความถูกต้องทำให้ตกเป็นเหยื่อสื่อโลกโซเชียลโดยปริยาย

๒) เว็บแคม (Webcam) หรือ เว็บคาเมรา (Web Camera)

เว็บแคมเป็นกล้องที่ส่งสัญญาณภาพผ่านทางคอมพิวเตอร์ สำหรับใช้งานผ่านอินเทอร์เน็ต โดยที่แต่ละฝ่ายสามารถเห็นภาพกันและกันขณะพูดคุย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากในการประชุมออนไลน์ แต่ขณะเดียวกันเว็บแคมก็เป็นสื่อที่ใช้ในการชมและถ่ายทอดกิจกรรมทางเพศ หรือ แสดงลามกทางอินเทอร์เน็ตที่เป็นที่นิยมในกลุ่มวัยรุ่น

ชัยยุทธ เลิศหทัยดี ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับธุรกิจการค้ามนุษย์บนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ : ศึกษากรณีการขายบริการทางเพศบนเว็บแคม” พบว่า ปัจจุบันมีการค้าประเวณีกันมากโดยผ่านระบบแคมพรีอ็อกหรือที่เรียกว่าเว็บแคม ซึ่งทำให้การค้ามนุษย์เป็นการค้าที่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีรูปแบบการสมัครสมาชิกในระบบดังกล่าวและสามารถเลือกคู่สนทนา โดยเห็นหน้าตากันในระบบนี้หากผู้ใช้ได้เข้าใจในระบบเป็นรูปแบบการขายบริการทางเพศลักษณะธุรกิจโดยมีการเสนอราคาและตกลงราคากันโดยใช้ระบบเว็บแคมเป็นตัวเชื่อมธุรกิจดังกล่าวนี้เป็นธุรกิจที่แอบแฝงการกระทำผิดทางเพศและสื่อลามกอนาจารโดยการโชว์ร่างกายผ่านกล้องเว็บแคมเพื่อเสนอราคาที่ได้ความพอใจและชำระเงินผ่านบัตรเครดิตระบบออนไลน์เข้าบัญชีจากการดำเนินธุรกิจดังกล่าวนี้เป็นการเกิดพฤติกรรมรูปแบบใหม่บนสื่อดังกล่าว คือการแสดงลักษณะยั่วทางเพศ รวมไปถึงการร่วมเพศในลำดับต่อมา^{๑๒๙}

ดังนั้น เว็บแคมจึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สำคัญต่อการประสานงานแบบกลุ่ม ทำให้เกิดความสะดวกสบายรวดเร็วและประหยัดขึ้น แต่ก็ยังเป็นช่องทางของอาชีพการเป็นโสเภณีที่ทำได้ง่ายสะดวก และกฎหมายควบคุมไม่ถึงส่งผลเพิ่มอัตราเสี่ยงต่อการล่อลวง การทำร้ายกัน การค้ามนุษย์ เพิ่มมากขึ้น

๓) การแพร่ระบาดของไวรัสคอมพิวเตอร์

ไวรัสสามารถแพร่กระจายผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเข้าไปสร้างความเสียหายต่อระบบคอมพิวเตอร์ เช่น รบกวนการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์ ทำให้การรับส่งข้อมูลระหว่างเครือข่ายทำงานช้าลง ติดตั้งโปรแกรมที่เปิดทางให้แฮกเกอร์สามารถเข้าถึงข้อมูลในเครื่องคอมพิวเตอร์

ไวรัสคอมพิวเตอร์ เป็นซอฟต์แวร์ประเภทที่มีเจตนาร้ายแฝงเข้ามาในระบบคอมพิวเตอร์ โดยจะตรวจพบได้ยาก ไวรัสคอมพิวเตอร์มีหลายประเภทและก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบได้หลายรูปแบบ ตั้งแต่สร้างความรำคาญ มีข้อความแปลก ๆ ปรากฏขึ้นมาเรื่อยบนหน้าจอ แม้กระทั่งทำลายไฟล์ข้อมูลต่าง ๆ ให้ได้รับความเสียหาย รูปแบบของไวรัสคอมพิวเตอร์มี ๕ ประเภท ดังนี้

^{๑๒๙} ชัยยุทธ เลิศหทัยดี, “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับธุรกิจการค้ามนุษย์บนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ : ศึกษากรณีการขายบริการทางเพศบนเว็บแคม”, วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี), ๒๕๕๕. หน้าบทคัดย่อ.

(๑) ไวรัสเลียนแบบ (Companion Virus) แอบแฝงตามไฟล์ต่าง ๆ และจะคอยสร้างไฟล์ขึ้นมาใหม่โดยเลียนแบบไฟล์ในระบบเดิม หลอกให้ระบบเรียกไฟล์ที่สร้างเลียนแบบขึ้นมาใช้แทน

(๒) ไวรัสโปรแกรม (Program Virus) ถ้ามีการเรียกใช้ไฟล์ที่ติดไวรัสประเภทนี้ ก็จะทำให้ไวรัสแพร่เชื้อไปยังทุกไฟล์ที่สามารถติดต่อไปได้

(๓) ไวรัสบูต (Boot Virus) เป็นไวรัสที่คอยก่อความเสียหายไฟล์สำคัญ ๆ ที่สำหรับเปิดเครื่องในตอนแรก ทำให้เราไม่สามารถบูตเข้าสู่วินโดวส์ได้

(๔) ไวรัสสองหน้า (Multipartite Virus) สามารถติดเชื้อได้ทั้งโปรแกรมและบูตเซ็กเตอร์ได้พร้อม ๆ กัน ถือเป็นไวรัสที่มีความสามารถสูง

(๕) ไวรัสมาโคร (Macro Virus) ทำการแพร่กระจายเชื้อเฉพาะไฟล์ที่เป็นเอกสารเท่านั้น เพื่อทำให้ข้อมูลที่เก็บไว้ในไฟล์เกิดความเสียหายหรือเปลี่ยนแปลงไป^{๓๓๐}

ดังนั้น ไวรัสมัลแวร์ทุกชนิดเป็นสัญลักษณ์แห่งความชั่วร้าย เป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่มีความสร้างสรรค์ เป็นตัวแห่งการทำลาย การรบกวน ก่อความเสียหาย ซึ่งมิอาจชี้หรือผู้ประสงค์ร้ายจะนำมาใช้เป็นอาวุธในการทำร้ายระบบต่าง ๆ ทางคอมพิวเตอร์เพื่อผลประโยชน์ต่อตนเอง

๔) อาชญากรคอมพิวเตอร์

อาชญากรคอมพิวเตอร์ เช่น แฮกเกอร์ (Hacker) บางคนพยายามหาวิธีการหรือช่องโหว่ของระบบ เพื่อแอบลักลอบเข้าสู่ระบบ เพื่อล้วงความลับหรือแอบดูข้อมูลข่าวสาร เช่น ลักลอบใช้ข้อมูลบัตรเครดิต ลบรายชื่อผู้ใช้งานในระบบ และบางครั้งมีการทำลายข้อมูลข่าวสารหรือทำความเสียหายให้กับองค์กร

เทคโนโลยีทำให้ประชาชนตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐกับอยู่ใต้การครอบงำของระบบบริโภคนิยม ข่าวสารที่ให้ส่วนใหญ่เป็นเท็จทำให้ขาดอิสรภาพในการสร้างชีวิตให้ได้อย่างถูกต้องได้ คอมพิวเตอร์ได้เพิ่มสมรรถนะให้แก่รัฐบาลในการละเมิดสิทธิของประชาชน โดยเฉพาะสิทธิในเรื่องส่วนบุคคล ในลักษณะทางฐานข้อมูลส่วนบุคคลโดยที่ประชาชนไม่รู้ การดักฟังโทรศัพท์หรือการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามการเคลื่อนไหว การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างเอกชนกับรัฐ บางครั้งข้อมูลเก่า ข้อมูลผิดพลาด คลาดเคลื่อน ล้าสมัย ย่อมส่งผลให้วิเคราะห์ผิดพลาด นี่เป็นการคุกคามสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยของประชาชน^{๓๓๑}

เนื่องจากอาชญากรคอมพิวเตอร์มีลักษณะพิเศษเฉพาะ คือมีลักษณะไร้พรมแดนทางภูมิศาสตร์โดยกระทำผิดบน Cyberspace เกี่ยวพันกับหลายประเทศ ซึ่งผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย สถานที่เกิดการกระทำผิด และสถานที่เกิดผลแห่งการกระทำ ไม่จำเป็นต้องอยู่ในประเทศเดียวกันทำให้เกิด

^{๓๓๐} สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, การป้องกันภัยคุกคามทางคอมพิวเตอร์, (ม.ป.ท., ๒๕๕๙), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๓๓๑} พระไพศาล วิสาโล, สถานะและชะตากรรมของมนุษย์ในยุคคอมพิวเตอร์, อ่างแก้ว, หน้า ๗๖-๗๙.

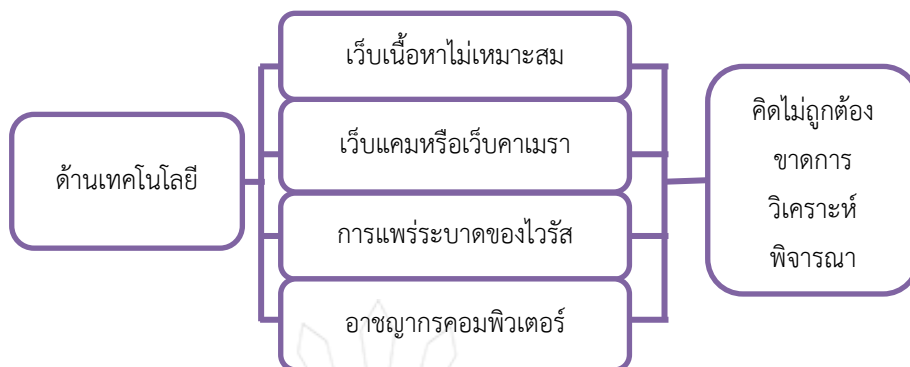
ปัญหาว่าความผิดเกิดขึ้นในประเทศใด ศาลของประเทศใดควรมีอำนาจพิจารณาคดี อีกทั้งแต่ละประเทศมีบรรทัดฐานทางสังคมในเรื่องมาตรฐานทางศีลธรรม และทางกฎหมายแตกต่างกัน ทำให้ยากแก่การพิจารณา เช่น การเผยแพร่ภาพลามกในประเทศที่เปิดเผยกับประเทศที่ไม่เปิดเผยเรื่องเพศ หรือการเล่นการพนันในประเทศที่อนุญาตให้เล่นการพนันได้กับประเทศที่มีกฎหมายกำหนดว่าการเล่นการพนันผิดกฎหมายย่อมแตกต่างกัน ซึ่งอาชญากรรมประเภทนี้จัดว่าเป็นอาชญากรรมรูปแบบใหม่ที่ยังท้าทายการควบคุมของกระบวนการยุติธรรมทั่วโลกอย่างยิ่ง กรณีตัวอย่างที่น่าสนใจเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เมื่อวัยรุ่นชาวฟิลิปปินส์คนหนึ่งทำการปล่อยไวรัสเลิฟผ่านทางอินเทอร์เน็ตก่อให้เกิดความเสียหายแก่โปรแกรมและข้อมูลของผู้ใช้งานทั่วโลกอย่างมากมายมหาศาล ปรากฏว่าประเทศฟิลิปปินส์ไม่มีกฎหมายที่จะเอาผิดแก่ผู้กระทำผิดครั้งนี้ได้

อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งและซ้ำซาก ได้แก่ การฉ้อโกงค่าโทรศัพท์ ลักลอบจูนคลื่นโทรศัพท์ การฉ้อโกงบัตรเครดิต การลักลอบเข้าถึงข้อมูลทางคอมพิวเตอร์ (Hackle) ลักลอบโอนเงินบัญชีธนาคาร ละเมิดลิขสิทธิ์โปรแกรมคอมพิวเตอร์ การเผยแพร่สิ่งพิมพ์ลามกอนาจารบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ฯลฯ ซึ่งขยายเครือข่ายไปถึงอาชญากรรมข้ามชาติที่ทวีความรุนแรงและมีขอบเขตกว้างขวางยิ่งขึ้น ในเรื่องการละเมิดสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่มิใช่ความรุนแรงในเรื่องที่มีเลือดตกยางออกแต่อย่างใด นิธิได้กล่าวว่า ถ้ามองอย่างลึกซึ้งลงไปถึงวัฒนธรรมของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยก็อาจกล่าวได้ว่า ไม่มียุคใดในประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมาจะวิกฤตเท่ากับยุคที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีครอบงำประเทศอยู่ในขณะนี้^{๑๓๒}

ดังนั้น อาชญากรคอมพิวเตอร์ คือผู้ที่ใช้ระบบคอมพิวเตอร์หรือโซเซียลมีเดียเป็นเครื่องมือในการหาผลประโยชน์ให้ตนเองและพวกพ้อง และไม่มีกฎหมายคุ้มครองอย่างรัดกุม ด้วยความที่เป็นระบบที่ไร้พรมแดนและพัฒนาคุณภาพให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นสิ่งที่น่ากังวลกับการดำเนินชีวิตที่จะต้องเพิ่มความระมัดระวังให้มากยิ่งขึ้น

สรุปปัญหาด้านเทคโนโลยีในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ได้ว่า เมื่อมนุษย์ต้องพึ่งพาระบบต่าง ๆ ของเทคโนโลยีในการดำเนินชีวิตจนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต แต่ในระบบเหล่านี้ให้ทั้งคุณอนันต์และโทษอย่างมหันต์โดยเฉพาะด้านให้โทษนั้นเป็นปัญหาที่ให้ผลเริ่มตั้งแต่ก่อนจูนจิตใจให้ขุนม้าตั้งแต่ระดับต้น ๆ จนถึงระดับรุนแรง ถึงขั้นทำลายทรัพย์สินและชีวิตได้ เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ใช้ระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการหาผลประโยชน์ให้ตนเองในรูปแบบต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ทำให้สังคมเกิดวิกฤตวุ่นวายไม่สงบสุข ฉะนั้น ผู้แสพเทคโนโลยีทุกคนจะต้องมีคุณธรรมด้านคิดเป็น วิเคราะห์เป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ทำอย่างถูกต้อง ถูกวิธี จึงจะควบคุมปัญหาด้านนี้ได้

^{๑๓๒} นิธิ เอียวศรีวงศ์และคณะ, *มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓), หน้า ๖๗.

แผนภูมิที่ ๒.๕ ปัญหาด้านเทคโนโลยี

๒.๑๐ สรุปการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

จากการศึกษาข้อคิดข้อเขียนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ของผู้รู้และนักวิชาการทั้งหลายดังที่กล่าวในบทที่ ๒ สามารถสรุปพัฒนาการการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีรากฐาน โครงสร้าง หลักเกณฑ์ สรุปได้ว่า การดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้พัฒนาในการสร้างปัจจัย ๔ เพื่อให้เกิดความสะดวกรสบายมาเรื่อย ๆ จากการคิดค้นแบบง่าย ๆ จนมาถึงยุควิทยาศาสตร์ที่มีการคิดค้นที่ละเอียดลึกซึ้งซับซ้อนยิ่งขึ้น การพัฒนาการเหล่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงซึ่งจัดเข้าทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะหลายอย่างควบคู่กัน เช่น ๑) ทฤษฎีวิวัฒนาการ เป็นการพัฒนาต่อยอดความรู้เดิมอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง ๒) ทฤษฎีวิวัจจักร ลักษณะการเสื่อมแล้วเจริญ เจริญแล้วเสื่อมหมุนเวียนกันไป และ ๓) ทฤษฎีความขัดแย้ง ซึ่งจะพบว่าเป็นยุคแห่งการแข่งขัน ชิงดี ชิงเด่น เพื่อความเหนือกว่า ผู้มีโอกาสย่อมได้เปรียบ ฉะนั้น ลักษณะทั้ง ๓ ทฤษฎีนี้ในยุคปัจจุบันได้นำมาใช้ตามเหตุปัจจัย

เมื่อมนุษย์ดำเนินชีวิตมาถึงจุดแห่งวิทยาศาสตร์กำลังเฟื่องฟู จะพบว่ามีพัฒนาต่อยอดอย่างลึกล้ำ รวดเร็ว และซับซ้อน ให้คุณประโยชน์ต่อชีวิตอย่างอนเอนอนันต์ แต่ปรากฏว่านวัตกรรมหรือเทคโนโลยีเหล่านั้นมิใช่จะให้คุณอย่างเดียว มีโทษเกิดแฝงควบคู่มาด้วย จึงเปรียบเสมือนดาบ ๒ คมหรือเรียกว่าให้ผลทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนี้

๒.๑๐.๑ ด้านบวก

ด้านบวก คือ เทคโนโลยีส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ส่งเสริมความเจริญด้านต่าง ๆ เช่น

- ๑) ส่งเสริมทางเศรษฐกิจ เช่น ด้านการผลิต ตลาด ทรัพยากรและเทคโนโลยีที่ดีขึ้น รวดเร็วขึ้น ได้ปริมาณมากขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดต้นทุน มีโอกาสเลือกบริโภค
- ๒) ส่งเสริมด้านการศึกษาและการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ได้รับความรวดเร็ว กว้างขวาง
- ๓) ส่งเสริมด้านอุตสาหกรรม ประดิษฐ์หุ่นยนต์ ทำให้งานดี ถูกต้อง แม่นยำ รวดเร็ว
- ๔) ส่งเสริมด้านการแพทย์และสาธารณสุข ทั้งตัวยาว วิธีการรักษา เครื่องมือ การบริการ

๕) ส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อม ให้รู้ทันต่ออันตราย เช่น เตือนภัยธรรมชาติ แผ่นดินไหว เครื่องมือวัดฝุ่นละอองขนาดเล็กและสารพิษ เป็นต้น

๒.๑๐.๒ ด้านลบ

ผลกระทบทางลบของยุคศตวรรษที่ ๒๑ เช่น การเงินเป็นใหญ่ วัฒนธรรมหลากหลาย การขาดแคลนทรัพยากร โลกร้อน ยาเสพติด การคอร์รัปชัน ความยากจน การว่างงาน ฯลฯ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาระดับโลกและกระจายทั่วทุกพื้นที่ การแสวงหาผลประโยชน์อย่างไร้พรมแดนเป็นปัญหาสำคัญมากที่ก่อกวนจิตวิญญาณมนุษย์ เช่น บริโภคนิยม วัตถุนิยม ที่มาจากการกระตุ้นเร้าจากสื่อเทคโนโลยี ส่งผลต่อจิตใจ ต่ออารยธรรม ให้เสื่อมทราม เป็นปัญหาที่ส่งผลร้ายอย่างมหันต์ต่อมนุษย์มีด้วยกัน ๕ ด้านหลัก ๆ ที่ทำให้มนุษย์เป็นทุกข์ ดำเนินชีวิตไม่สมดุล ทำให้สังคมบิดเบี้ยว ไม่สวยงาม ดังนี้

๑) ด้านจิตใจ

ปัญหาด้านจิตใจ ของคนไทยยุคศตวรรษที่ ๒๑ ที่สำคัญ ๆ คือ

(๑) ขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น คือ เป็นผู้ไม่ทำตามหน้าที่หรือไม่ทำตามบทบาทที่ถูกต้อง ไม่มีเหตุผล ไม่รักษาระเบียบวินัย ไม่เคารพสิทธิของผู้อื่น สร้างพื้นที่ส่วนตัวให้ตนเองโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น และปฏิบัติตนเป็นภาระผู้อื่น

(๒) ขาดการข่มกายและข่มใจ คือ ไม่มีความอดทนต่อสิ่งที่มากระทบกระทั่งร่างกายและจิตใจ ปล่อยพฤติกรรมให้เป็นไปตามความต้องการ ไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจ ใจร้อน โกรธง่าย เมื่อไม่พอใจก็โต้ตอบด้วยอารมณ์

(๓) ขาดกรอบแห่งความถูกต้อง คือ จิตใจไม่มีระเบียบแบบแผน ไม่มีหลักยึดที่ถูกต้อง ลุ่มหลงง่าย อารมณ์ไหลตามกิเลสที่มากระทบ ทั้งโลก โกรธ หลง จิตใจอ่อนแอถูกโน้มน้าวได้ง่าย

กล่าวโดยสรุป ปัญหาด้านจิตใจของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ มีลักษณะที่ไม่เข้มแข็ง ย่อท้อง่าย มีสิ่งใดมากระทบก็อ่อนไหวหรือเกรี้ยวกราด โต้ตอบกลับอย่างรวดเร็ว จิตใจไม่หนักแน่น ลุ่มหลงต่อสิ่งที่มายั่วชวนได้ง่าย โทษผู้อื่นเป็นนิจ พยาบาท พบบางที่ไม่ถูกใจ ลำบากก็ไม่พอใจทิ้งเสีย ไม่ทนไม่ขยัน เป็นทุกข์ ไม่มีความสุข สาเหตุโดยรวม คือ เครียดเพราะขาดความอดทน

๒) ด้านสังคม

ปัญหาด้านสังคม เป็นปัญหาแห่งการอยู่ร่วมกันในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ที่เด่นชัด คือ

(๑) ปัญหาครอบครัว เกิดจากค่านิยมดั้งเดิมและบทบาทความสัมพันธ์ในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ฝ่ายหญิงมีการทำงานมากขึ้น ภาระมากขึ้น เกิดการทะเลาะเบาะแว้งง่าย ทำร้าย แยกแยก นิยมการหย่าร้างจึงเป็นสาเหตุให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น ขาดความสุข

(๒) การกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ส่วนใหญ่เกิดสืบเนื่องมาจากครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น ขาดการอบรมชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ทำให้ขาดศีลธรรม ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ ต่างก็มุ่งหาทางออกให้ตนเอง สร้างความสำคัญความเด่นให้ตนเองมีคุณค่าและด้วยความไม่มี

คุณธรรมเป็นฐานของชีวิต ไม่รู้ว่าคนดีคนชั่วและความดีความชั่วเป็นเช่นไร เด็กและเยาวชนยอมกระทำตามสิ่งที่มากระตุ้นได้ง่ายและสิ่งที่มากระตุ้นเหล่านั้นมาในรูปผิดทำนองคลองธรรมแทบทั้งสิ้น

(๓) ยาเสพติด ส่วนใหญ่ปัญหาด้านนี้ เด็กและเยาวชนเลือกเข้าหาเป็นส่วนใหญ่ทั้งเสพทั้งเป็นตัวเดินขายทำอย่างเป็นระบบเพราะต้องการยามาเสพหรือต้องการเงิน แม้จะมีส่วนหนึ่งที่ติดยาเสพติดเพื่อบรรเทาโรค ลดความเครียดมีส่วนน้อย แต่ปัญหาส่วนใหญ่จะมุ่งไปสู่เด็กและเยาวชน สิ่งที่เราควรระวังยิ่งขึ้นคือการขยายตลาดยาเสพติดสู่สถานการศึกษา

(๔) โสเภณี เป็นปัญหาที่เฟื่องฟูมากขึ้นในยุคปัจจุบัน จากเดิมเกิดจากความยากจนของครอบครัว ถูกหลอกและล่อลวง แต่ปัจจุบันกับเป็นแฟชั่น การทำแท้มของวัยรุ่นที่ใช้ระบบเทคโนโลยีมาช่วย สร้างค่านิยมผิด ๆ สภาพแวดล้อมก็เอื้ออำนวยเป็นอย่างมาก มีช่องทางขายตัวเพื่อเงิน เพื่อประโยชน์ตนในการครอบครองสิ่งที่ต้องการ ไม่มีความยั้งคิด ไม่รู้ถึงคุณค่าของความเป็นคนดี

ดังนั้น ปัญหาด้านสังคมของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ จึงเป็นปัญหาที่เกิดจากสาเหตุหลักคือ ดำเนินชีวิตด้วยความประมาท ไม่มองว่าทุกอย่างมีแต่ความเปลี่ยนแปลง มักนำตนเองไปผูกมัดกับสิ่งต่าง ๆ คิดแต่ยึดทุกสิ่งทีตนเองต้องการ ชอบ รัก ว่าเป็นของตนเอง มุ่งสู้ แก่งแย่ง เอาชนะเพื่อให้ได้มาในสิ่งนั้นโดยไม่คำนึงถึงผลเสีย ไม่มองที่สาเหตุ มีเป้าหมายในการทำหน้าที่ก็เพื่อประโยชน์ตน เห็นแก่ตัว ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ยึดผลประโยชน์ตนเองมากกว่าประโยชน์ผู้อื่นเป็นหลัก

๓) ด้านเศรษฐกิจ

ด้านเศรษฐกิจ เป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจทุกระดับตั้งแต่ตนเองถึงระดับโลก คือ

(๑) การคอร์รัปชัน การทุจริตโดยเฉพาะในวงข้าราชการ ผู้บริหารบ้านเมือง เกิดมาเนิ่นนานแล้ว มีการคอร์รัปชันจนมักคิดว่าเป็นค่านิยมที่ทำกันมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ผิดศีลธรรมอะไรเป็นการคิดเข้าข้างตนเองเพื่ออำนาจเงิน เป็นบ่อนทำลายความเจริญของประเทศชาติ

(๒) การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร มี ๒ ลักษณะ คือเพิ่มหรือเกิดมากขึ้นและย้ายถิ่นฐานมารวมกันมากที่ตัวเมืองสำคัญ ๆ ทำให้ขาดแคลนที่ทำกิน ค่าแรงต่ำ ตกงาน การศึกษา สาธารณูปโภคมีไม่พอเพียงทำให้เกิดอาชญากรรม ส่วนลักษณะที่ ๒ การลดของประชากรจากการตายหรือการย้ายถิ่นฐานออกไป ทำให้ขาดแคลนแรงงาน ความสัมพันธ์ทางครอบครัวลดลง เป็นต้น

(๓) ความยากจน เป็นลักษณะของมีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย รายได้ไม่พอต่อการหาปัจจัย ๔ มาดำเนินชีวิต เพราะไม่ขยันทำงาน เลือกลง การศึกษาต่ำ เครื่องจักรแย่งงานทำ เจ็บป่วยได้รับภัยจากธรรมชาติและโรคระบาด เป็นต้น นอกจากนี้ถ้ามีงานทำก็เป็นผู้บริหารเงินไม่เป็น คบคนชั่วที่นำพาไปสู่อบายมุขหนทางแห่งทรัพย์เสื่อม

(๔) การว่างงาน มีสาเหตุมาจากครอบครัวยากจนทำให้ด้อยการศึกษา ด้อยโอกาส นอกจากนี้ยังมาจากความไม่ขยัน เลือกลง ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีเจริญสร้างเครื่องจักรทำงานแทนคน

ดังนั้น ปัญหาด้านเศรษฐกิจของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ การนำทรัพยากรมาสู่ประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสนองปัจจัย ๔ ในสังคมเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ การผลิต การจำหน่ายแจก การบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ และการกระจายรายได้สู่ประชาชน เพื่อการอยู่ดีกินดี เพื่อเกิดความเป็นสุขของสังคม แต่ระบบไม่บรรลุจุดมุ่งหมายของการกินดี อยู่ดี จึงเป็นปัญหาที่เกิดจากสาเหตุหลัก คือ มนุษย์มีความต้องการทางวัตถุกินความสามารถ แต่ไม่ขยัน ขี้เกียจ ไม่สู้งาน ขาดทักษะทางอาชีพ ขอบความสบาย ไม่รับผิดชอบ ไม่รู้คุณค่าของทรัพย์ ไม่รู้จักรักษาทรัพย์และใช้ทรัพย์อย่างไม่ถูกต้อง ฟุ่มเฟือย ใช้จ่ายตามความพอใจและใช้เกินความจำเป็นทำให้การเงินไม่มั่นคง

๔) ด้านสิ่งแวดล้อม

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม จากการที่มนุษย์ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย ขาดการไตร่ตรองจนทรัพยากรธรรมชาติกำลังจะหมดไป เกิดภาวะขาดความสมดุลทางสภาพแวดล้อม ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น

(๑) โลกร้อน เป็นผลกระทบจากภูมิอากาศโลกเปลี่ยนไป ชั้นโอโซนถูกทำลายจากสารเคมีที่มนุษย์ปล่อยทิ้งไป ตัดต้นไม้ทำลายป่า สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดวิกฤตต่าง ๆ ที่มนุษย์ควบคุมยาก เช่น ฝนตกหนักติดต่อกันหลายวัน น้ำท่วม คลื่นความร้อนที่เป็นอันตรายต่อร่างกาย ฯลฯ

(๒) การขาดแคลนน้ำ เป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากโลกร้อน ความร้อนทำให้น้ำระเหยแห้งเร็วไปมาก และมนุษย์ใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย ไม่รักษาความสะอาด ทิ้งขยะ ปล่อยสารพิษลงน้ำ ฯลฯ

(๓) ภัยพิบัติทางธรรมชาติ มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอย่างรวดเร็ว ทำให้ธรรมชาติขาดความสมดุล ส่งผลให้เกิดอุทกภัย ภัยแล้ง วัตภัย ไฟป่า ฯลฯ

(๔) มลพิษทางสภาวะแวดล้อม ขาดการวางแผนในการใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง การใช้จ่ายล่ามลงเพราะการต้องการผลผลิตให้มากที่สุด อุตสาหกรรมผลิตสินค้าด้านต่าง ๆ ปล่อยสารพิษ ควันพิษ ควันจากก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์จากการจราจร รวมไปถึงการทดลองอาวุธชีวภาพด้วย

ดังนั้น ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจึงมีสาเหตุมาจาก มนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองถึงการสูญเสียและการเกิดทดแทนของทรัพยากรธรรมชาติ การนำทรัพยากรมาใช้เพื่อสร้างนวัตกรรมเพื่อความสบายโดยไม่มีขีดจำกัด ทำให้ทรัพยากรหมดไปอย่างรวดเร็วเท่ากับว่ามนุษย์เป็นผู้ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่เห็นคุณค่า ไม่ให้ความสำคัญ ไม่รัก ไม่เมตตา ไม่มองถึงประโยชน์ที่ธรรมชาติเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ส่งผลให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีมาโดยตลอด

๕) ด้านเทคโนโลยี

ปัญหาด้านเทคโนโลยี มีสาเหตุมาจากความเจริญของเทคโนโลยีอย่างไร้ขีดจำกัด รวดเร็ว มีศักยภาพที่เจริญจนมนุษย์เข้าไม่ถึงประโยชน์ที่แท้จริง ความสะดวกสบาย ความเพลิดเพลิน เบื้องต้นควบคุมครอบงำชีวิตมนุษย์ และได้้นำระบบเทคนิคมาดัดแปลงใช้ทำสิ่งชั่วร้าย เช่น

(๑) การแพร่ระบาดของเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม เช่น เว็บไซต์ลามกอนาจาร เว็บไซต์บริการทางเพศ เว็บไซต์ เกี่ยวกับการพนัน เว็บไซต์เกี่ยวกับยาเสพติด เว็บไซต์ที่ขายของผิดกฎหมายหรือละเมิดลิขสิทธิ์

(๒) เว็บแคมหรือเว็บแคมรา การใช้กล้องทางคอมพิวเตอร์ในการประชุมออนไลน์ แต่ขณะเดียวกันเว็บแคมก็เป็นสื่อที่ใช้ในการชมและถ่ายทอดกิจกรรมทางเพศ หรือแสดงลามกทางอินเทอร์เน็ตที่เป็นที่นิยมในกลุ่มวัยรุ่น และที่สำคัญใช้เป็นช่องทางการค้าประเวณี

(๓) การแพร่ระบาดของไวรัสคอมพิวเตอร์ ไวรัสสามารถแพร่กระจายผ่านเครือข่าย อินเทอร์เน็ตเข้าไปสร้างความเสียหายต่อระบบคอมพิวเตอร์ เป็นเจตนาร้ายที่แฝงในระบบคอมพิวเตอร์

(๔) อาชญากรคอมพิวเตอร์ เช่น แฮกเกอร์ (Hacker) บางคนพยายามหาวิธีการหรือ ช่องโหว่ของระบบ เพื่อแอบลักลอบเข้าสู่ระบบ เพื่อล้วงความลับหรือแอบดูข้อมูลข่าวสาร เช่น ลักลอบ ใช้ข้อมูลบัตรเครดิต ลบรายชื่อผู้ใช้งานในระบบ และบางครั้งมีการทำลายข้อมูลข่าวสารหรือทำความเสียหายให้กับองค์กร

ดังนั้น ปัญหาผลกระทบจากเทคโนโลยี เป็นปัญหาที่เกิดจากสาเหตุหลัก คือผู้เสพหรือ ผู้บริโภคเทคโนโลยี หรือโลกไซเบอร์สมัยเดียว ไม่เข้าใจถึงจุดมุ่งหมายหรือจุดประสงค์ของเทคโนโลยีอย่าง แท้จริง ทั้ง ๆ ที่เทคโนโลยีเต็มไปด้วยความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ไม่นำมาส่งเสริมชีวิต ไม่นำระบบนวัตกรรมที่น่าทำลายมาสร้างแรงบันดาลใจ สร้างสรรค์ในการต่อยอด แต่กลับหยุดเสพ เพียงเปลือกนอกที่เป็นสิ่งเร้าสิ่งกระตุ้นและหาแต่ผลประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง เพราะเป็นผู้ขาด คุณธรรมขาดการพิจารณา คิดไม่ถูก คิดไม่เป็น คิดไม่แยบคาย

สรุป สาเหตุของปัญหาทั้ง ๕ ด้าน ได้ว่า

๑) ด้านจิตใจ มีจิตใจอ่อนไหว สั่นคลอน เพราะขาดความอดทนในการควบคุมอารมณ์

๒) ด้านสังคม เกิดจากยึดมั่นถือมั่น ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เห็นแก่ตัว

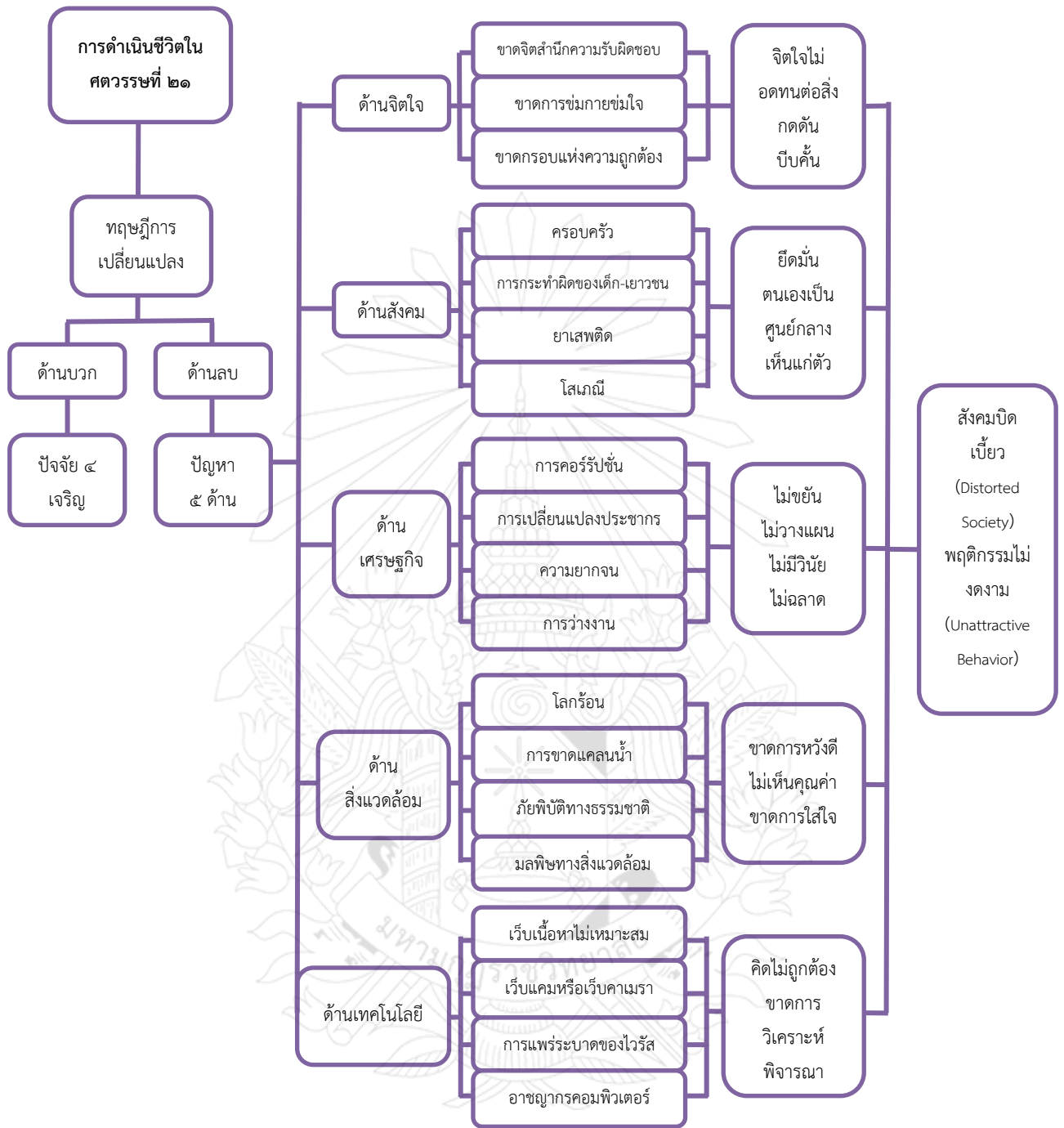
๓) ด้านเศรษฐกิจ เพราะขาดความขยันหมั่นเพียร ไม่มีวินัย บริหารเงินไม่เป็น

๔) ด้านสิ่งแวดล้อม เพราะไม่เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ไม่เป็นมิตรกับธรรมชาติ

๕) ด้านเทคโนโลยี เพราะเสพสื่ออย่างขาดการไตร่ตรอง ไม่พิจารณา ไม่คิดอย่างแยบคาย

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ดำเนินไปอย่างราบรื่นและสอดคล้องกับ

ความเจริญทางวัตถุจึงต้องสร้างความเจริญทางพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาให้สมดุลต่อกัน ชีวิตจึง พบแต่ความสุขและงดงาม จำเป็นต้องนำหลักพุทธสุนทรียศาสตร์มาเติมเต็มและประยุกต์ใช้ให้ เหมาะสม ดังจะได้กล่าวถึงหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ในบทที่ ๓ เป็นลำดับต่อไป

แผนภูมิที่ ๒.๖ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

ภาพที่ ๒.๘ วิธีการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

บทที่ ๓

หลักพุทธสุนทรียศาสตร์

สุนทรียศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา เรียกว่า คุณวิทยา (Axiology) หรือทฤษฎีคุณค่า เป็นแนวคิดด้านความงาม ด้านศิลปะ มีรากเหง้ามาจากปรัชญากรีก เป็นศาสตร์แห่งความสุข ความงาม เป็นความรู้สึก ส่วนความงามในพระพุทธศาสนาหรือพุทธสุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องคุณค่า คุณธรรม ความงามในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นความงามจากการปฏิบัติธรรม ประกอบด้วยสัจธรรม ที่นำมาพัฒนาชีวิตให้มีระเบียบ เรียบร้อย งดงาม ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ในบทที่ ๓ มีเนื้อหาที่ได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราวิชาการต่าง ๆ งาน วิทยานิพนธ์ เว็บไซต์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์และพุทธสุนทรียศาสตร์ ตามลำดับเนื้อหา ดังนี้

- ๓.๑ ความหมายของสุนทรียศาสตร์
- ๓.๒ ทฤษฎีของสุนทรียศาสตร์และเกณฑ์ตัดสินความงาม
- ๓.๓ ความหมายของพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๓.๔ ลักษณะแห่งพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๓.๕ คำที่แสดงความหมายของความงาม
- ๓.๖ ความงามพระรัตนตรัยในพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๓.๗ มิตีความงามทางโลกของพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๓.๘ มิตีความงามทางธรรมของพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๓.๙ ระดับความงามทางธรรมในพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๓.๑๐ ธรรมสร้างความงามในพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๓.๑๑ สรุปพุทธสุนทรียศาสตร์

๓.๑ ความหมายของสุนทรียศาสตร์

ความหมายของสุนทรียศาสตร์เท่าที่มีผู้ให้นิยามไว้นั้น ยังไม่ทำให้เข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง แน่นนอนว่า สุนทรียศาสตร์คืออะไร จะพบว่านิยามของสุนทรียศาสตร์มีความหมายไปตามจุดยืนและ มุมมองของผู้กำหนดเป็นสำคัญ แต่ก็พอช่วยให้เข้าใจได้ว่าสุนทรียศาสตร์มีแนวทางในการศึกษา อย่างไร และเป็นการศึกษาประเภทไหน ฉะนั้น สิ่งที่เราจะได้จากคำนิยามเหล่านั้น ก็คือ พอได้รู้ ขอบเขตและเนื้อหาของสุนทรียศาสตร์พร้อมทั้งลักษณะว่าแตกต่างจากวิชาสาขาอื่น ๆ อย่างไรบ้าง และทำให้ทราบว่าเนื้อหาของสุนทรียศาสตร์ว่าด้วยความคิดรวบยอดเรื่องความงาม

วิธีค้นหาความหมายของความงามของนักสุนทรียศาสตร์มีอยู่ ๒ วิธีด้วยกัน คือประการแรก นักสุนทรียศาสตร์อาจจะพยายามค้นหาคุณสมบัติของวัตถุที่เรียกกันว่ามีความงามก่อน แล้วก็ทำการวิเคราะห์ว่าความงามมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติอื่น ๆ ของวัตถุอย่างไรหรือไม่ อีกประการหนึ่งก็คือ เขาอาจจะพยายามค้นหาสามัญลักษณะหรือประสบการณ์อันเป็นบรรทัดฐานของการตัดสินทางสุนทรียศาสตร์ให้ได้ก่อน แล้วแยกแยะประสบการณ์ทางสุนทรียะนั้นออกให้เห็นความแตกต่างจากประสบการณ์ด้านอื่นอย่างไรบ้าง ฉะนั้น วิธีการของสุนทรียศาสตร์จึงเป็นทั้งวัตถุวิสัยและจิตวิสัย^๑ สุนทรียศาสตร์ คือปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความงามและสิ่งที่งามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ^๒

สุนทรียศาสตร์มีรากศัพท์ คือ คำว่า Aesthetics เป็นศัพท์ที่ยอมรับใช้กันในวงการปรัชญาเมื่อปลาย คริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ คำนี้มีมีความหมายตรงกับศัพท์ภาษาไทยที่เราใช้ว่า สุนทรียศาสตร์ (สุนทร+อีย+ศาสตร์) ซึ่งหมายถึง ปรัชญาเกี่ยวกับสิ่งที่มีความงามและเป็นสายหนึ่งของวงการปรัชญาสากลแต่ความงามหรือศาสตร์เกี่ยวกับความงามนั้นมียุคก่อนแล้วตั้งแต่ยุคนักคิดชาวเฮเลนหรือสมัยของ Socrates หรืออย่างน้อยที่สุดก็มีมาพร้อม ๆ กับนักปรัชญาเกิดนั่นเอง^๓

สุนทรียศาสตร์ มาจากคำศัพท์ว่า สุนทรียะ+ ศาสตร์ คำว่า “สุนทรียะ” หมายความว่า ดีและงาม สุนทรียศาสตร์จึงมีความหมายตามรากศัพท์ว่า วิชาว่าด้วยความงาม ผู้บัญญัติศัพท์ต้องการใช้แปลภาษาอังกฤษว่า Aesthetics มาจากศัพท์ภาษากรีกว่า Aistheticos ซึ่งเป็นคำคุณศัพท์และกริยาใช้คำว่า Aisthanomai แปลว่า รู้ด้วยผัสสะ (To Perceive) โดย Aesthetics ในภาษาอังกฤษกำหนดไว้ให้หมายถึง วิชาว่าด้วยศิลปะโดยทั่วไป^๔

Aesthetics ประวัติที่มาของคำนี้ เกิดจากนักปรัชญาเหตุผลนิยมชาวเยอรมัน ชื่อโบมกาเต้น (Alexander Gottlieb Baumgarten) ได้เขียนหนังสือชื่อ เอ็ชเททิกา (Aesthetica) ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างความรู้ทางผัสสะและความรู้ที่เป็นเหตุผลตามนัยแห่งตรรกวิทยา จึงขาดรายละเอียดในด้านศิลปะและความงาม แต่นักปรัชญาโดยทั่วไปยังคงยอมรับหนังสือเล่มนี้ให้เป็นเล่มแรกที่ใช้คำว่า Aesthetics แต่อย่างไรก็ตาม โบมกาเต้นไม่ใช่บุคคลแรกที่สร้างคำว่า Aesthetica หรือ Aesthetics เพียงแต่เขาได้หยิบยกเอาชื่อนี้มาจากปรัชญากรีกซึ่งใช้คำว่า อีสเททิโคส (Aistheticos) แปลว่ารู้ได้ด้วยผัสสะ นับแต่นั้นมา คำว่า Aesthetics หรือ Aesthetica จึงนิยมใช้เมื่อมีการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกี่ยวกับศิลปะและความงาม^๕ ดังนั้น จะเห็นว่าโบมกาเต้น หมายความว่า รสนิยม ความรู้สึกสัมผัสในความงามและนักวิชาการบางท่านก็มองในแง่ของความเชื่อ ทรรศนะ

^๑จี.ศรีนิวาสนัน, *สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ*, อ่างแล้ว, หน้า ๑-๓.

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๒๔๕.

^๓บุญย์ นิลเกษ, *สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น*, (เชียงใหม่: โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๑.

^๔กรีติ บุญเจือ, *ปรัชญาศิลปะ*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๓.

^๕วินิดา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: พรวนการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

สุนทรียศาสตร์ ที่หมายถึงศาสตร์หรือวิชาที่เกี่ยวกับความงาม ตามแนวคิดของชาวตะวันตก แล้วสุนทรียศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา ปรัชญาตะวันตกที่มีรากเหง้ามาจากปรัชญากรีกโบราณ ปรัชญาที่เป็นการแสวงหาหรือความรักในภูมิปัญญา (Love of Wisdom) ปรัชญากรีกที่มุ่งหาความจริง ความดีและความงาม การแสวงหาความจริงที่มีวิวัฒนาการมาสู่วิทยาศาสตร์ (Science) ความดีที่เกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ (Ethics) และความงามที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ปรัชญาหรือสุนทรียศาสตร์ที่อาจเป็นเรื่องของความเชื่อ เรื่องของพรรณณะ หรือเรื่องของเหตุผล ในบริบทความคิดใดความคิดหนึ่ง ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือของนักปรัชญา หรือของนักสุนทรียศาสตร์คนใดคนหนึ่ง^๖

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความหมายสุนทรียศาสตร์ไว้อีกมาก เช่น ดร. จี. ศรีนิวาสน์ ได้รวบรวมความหมาย คำนิยาม ของสุนทรียศาสตร์ที่มีผู้ให้ความหมายเฉพาะ ไว้ว่า

Patrick กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ คือ การค้นหาความหมายของความพึงพอใจทางสุนทรียะ ลักษณะวัตถุวิสัยหรือจิตวิสัยของความงาม ธรรมชาติของความงาม กำเนิดและธรรมชาติของแรงกระตุ้นให้เกิดศิลปะ

Runes กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความงามหรือสิ่งทีงาม โดยเฉพาะก็คือความงามในศิลปะ พร้อมด้วยมาตรการสำหรับทดสอบคุณค่าในการพิจารณาตัดสินศิลปะ

Buchler กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ คือ ปรัชญาศิลปะ ซึ่งมีหน้าที่หลักคือค้นหาธรรมชาติของความงาม

Chambers กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ คือ หลักแห่งรสนิยมและศิลปะ ปรัชญาแห่งวิจิตรศิลป์

Webster กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ คือ การศึกษาหรือปรัชญาแห่งความงาม ทฤษฎีว่าด้วยวิจิตรศิลป์ และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อวิจิตรศิลป์นั้น^๗

ตาตาร์กีววิช (Tatarkiewictz) เป็นนักปรัชญาศิลปะชาวโปแลนด์ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของสุนทรียศาสตร์ไว้ว่า เป็นศาสตร์ที่มีความหมายรวมอยู่ในเรื่องความงามและการรับรู้ ซึ่งความหมายนี้ต่างจากทัศนะของค่านท์ (Immanuel Kant) ที่เชื่อว่าสุนทรียศาสตร์เป็นความรู้แบบอะพริโอไร (A Priori) คือเป็นความรู้ที่เป็นจริงในตัวเอง (Thing-in-Itself) ไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการรับรู้ แต่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจและความเจ็บปวด ทัศนะของค่านท์นั้นค่อนข้างเข้าใจยากมาก แต่พอสรุปได้ว่า สุนทรียศาสตร์ของค่านท์ไม่เกี่ยวกับการทำงานของระบบสมองในส่วนที่ทำหน้าที่ตัดสิน เช่น การตัดสินใจ และการตัดสินทางศีลธรรม (Moral Judgement) แต่เป็นความรู้ที่มีอิสระมากพอที่จะทำให้บุคคลเข้าถึงได้โดยตรง โดยไม่ต้องอาศัยเหตุผลหรือการตัดสินใด ๆ

สำหรับในทัศนะของซานตายานา (Santayana) เขาคิดว่าสุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์แห่งความรู้สึก ซึ่งรวมทั้งความรู้สึกในฝ่ายสุขและฝ่ายทุกข์ ทัศนะนี้มีผู้ยอมรับกันมาก เพราะไม่ได้เพ่งไปที่

^๖วิรุณ ตั้งเจริญ, *สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๘.

^๗จี.ศรีนิวาสน์, *สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

ความงามทางศิลปะอย่างเดียว แต่มองกว้างไกลออกไปถึงความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกทั้งฝ่ายบวกและฝ่ายลบ หรือความรู้สึกที่เป็นสุขและทุกข์^{๘๘} สุนทรียศาสตร์เป็นการศึกษาเรื่องความรู้สึกและอารมณ์ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่สัมผัสได้โดยตรง และสัมพันธ์กับความคิดและประสบการณ์เดิมทางการสัมผัสของมนุษย์^{๘๙} สุนทรียหรือสุนทรียะซึ่งเป็นคุณศัพท์และกริยาวิเศษณ์ เช่นเดียวกับคำว่า “งาม” ส่วนความงามก็มีความหมายใกล้เคียงกับสุนทรียภาพ มักนิยมใช้กับงานศิลปะ ความงามหมายถึง ความรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งที่งาม เช่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเสียง ถ้อยคำที่ไพเราะ เป็นต้น ดังนั้น คำว่างามและความงามนั้นหมายถึงสุนทรียะและสุนทรียภาพ ซึ่งมีความหมายกว้างขวางมากไม่ใช่หมายความแค่ความงามดังที่ใช้กันทั่วไป^{๙๐} และกัจจกร สุนพงษ์ศรี ได้รวบรวมแต่ละแนวคิดของนักสุนทรียศาสตร์จากหลายทัศนะด้วยกัน คือ

สุนทรียศาสตร์ คือ การค้นคว้าความหมายของความพึงพอใจในความงาม (สุนทรียะ) ว่ามีลักษณะหรือคุณสมบัติของความงาม เกิดจากวัตถุวิสัยหรือจิตวิสัย (ปรนัยนิยมหรืออัตถนิยม) เป็นการศึกษาเชิงปรัชญาว่าด้วยเรื่องความงามนั้น เกิดขึ้นที่ตัววัตถุนั้นเอง หรือเกิดจากบุคคล เป็นผู้ให้ความพึงพอใจสร้างความงามขึ้นมา

สุนทรียศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องสุนทรียภาพ หรือสิ่งที่เรียกกันทั่วไปว่า ความงาม โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในงานศิลปะทุกสาขา พร้อมกับสืบค้นและค้นหามาตรการในการประเมินคุณค่าเพื่อการตัดสิน

สุนทรียศาสตร์ คือ หลักแห่งรสนิยมและปรัชญาศิลปะ แนวคิดนี้เชื่อว่ารสนิยมของศิลปินย่อมปรากฏในผลงาน ผู้ชมที่พึงพอใจได้ก็ต้องมีรสนิยมใกล้เคียงกัน

สุนทรียศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ทำการสืบค้น ค้นหา สร้างกฎเกณฑ์ เป็นหลักการหรือทฤษฎีสุนทรียภาพ มีบางทัศนะเชื่อว่า หลักสุนทรียภาพสากลน่าจะมีอยู่จริง

สุนทรียศาสตร์ คือ การศึกษาถึงปรัชญาของสุนทรียภาพสูงสุด เช่น งานศิลปะที่มีคุณค่าระดับวิจิตรศิลป์กับศิลปินผู้สร้างสรรค์ เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการที่มีคุณลักษณะพิเศษ

สุนทรียศาสตร์ เป็นปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยเรื่องความงาม สิ่งที่งามในงานศิลปะและธรรมชาติ โดยศึกษาถึงประสบการณ์เชิงสุนทรียภาพ (Aesthetics Experience) คุณค่าทางสุนทรียภาพ ค้นหาตรรกฐานการตัดสินเชิงสุนทรียภาพ และเจตคติทางสุนทรียภาพ (Aesthetics Attitude)^{๙๑}

^{๘๘}วนิดา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, อ่างแล้ว, หน้า ๑.

^{๘๙}โกสุ่ม สายใจ และคณะ, *สุนทรียภาพของชีวิต/สถาบันราชภัฏสวนดุสิต*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๙๐}กัจจกร สุนพงษ์ศรี, *สุนทรียศาสตร์ หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปวิจารณ์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๐.

^{๙๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙.

สรุปว่า มนุษย์ต่างก็ยอมรับว่า ความงามมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เพราะความงามเป็นความรู้สึกจากการรับรู้ของมนุษย์ เป็นสภาวะแห่งนามธรรม อันเป็นผลมาจากการสัมผัสทางอายตนะ มีแรงยึดติดสร้างให้เกิดความรู้สึกในทิศทางที่ดีของอารมณ์ ทำให้รู้สึกปีติ แ่มชื่น เบิกบานใจ อิ่มเอิบ ยินดี เพลิดเพลิน โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นคุณค่าและสุนทรียศาสตร์ ไม่ได้หมายถึงความงามเพียงอย่างเดียว มีลักษณะเดียว ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานการตัดสินตายตัวว่าความงามเป็นอย่างไร คืออะไร แคไหน ความมีคุณค่าของสุนทรียศาสตร์ก็ต่อเมื่อเราสนใจในสิ่งนั้น และสิ่งนั้น ๆ ได้ดึงดูดให้ยึดติดเกณฑ์การตัดสินความงามจึงไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว เพราะความงามมีทั้งการตีความ แนวคิดเป็นนามธรรม ความงามเป็นมโนทัศน์ของสุนทรียศาสตร์ ส่วนวัตถุยังคงอยู่ตามเดิม ขึ้นกับปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้อง การที่นักปรัชญาและผู้รู้ได้ให้คำนิยาม ได้ให้ความหมายสุนทรียศาสตร์ไว้มากมายตามทัศนะตนเองนั้น มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ขึ้นกับประสบการณ์ความรู้ที่ได้รับรู้มา ส่งผลให้เกิดแนวคิดทางความงามที่มีการวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ

๓.๒ ทฤษฎีของสุนทรียศาสตร์และเกณฑ์การตัดสินความงาม

แนวคิดความงามมีความซับซ้อนละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง ส่งผลสู่ความคิด จินตนาการ และเกิดการพัฒนารูปภาพจากประสาทสัมผัส การได้สัมผัสสรสความงามทำให้นักคิดเกิดการสร้างสรรค์อย่างยอดเยี่ยมในจินตนาการตนเอง พร้อมทั้งสามารถนำความรู้ในศาสตร์นี้ไปจุดประกายประยุกต์ใช้ นำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานที่งดงาม มีคุณค่า มีคุณภาพตามความเหมาะสมของบริบททางสังคมในแต่ละช่วงเวลาชีวิตได้ จึงมีนักปรัชญา นักสุนทรียศาสตร์ หลายคนได้เสนอทฤษฎีที่ใช้ในการตัดสินคุณค่าของสุนทรียศาสตร์มีหลายทฤษฎีเกี่ยวข้องกับจิตของผู้รับรู้ ซึ่งนักปรัชญาและนักสุนทรียศาสตร์ได้เสนอทฤษฎีเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปมี ๔ ทฤษฎีที่สำคัญด้วยกันคือ ๑. ทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective Theory) ๒. ทฤษฎีปรนัยนิยม (Objective Theory) ๓. ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relative Theory) และ ๔. ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Theory of Value) โดยแต่ละทฤษฎีมีรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๑ ทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective Theory)

ทฤษฎีอัตนัยนิยม หรือทฤษฎีจิตวิสัย (Subjectivism) เชื่อว่าคุณค่าทางสุนทรียะเป็นคุณสมบัติของจิตที่ตอบสนองต่อวัตถุทางสุนทรียะโดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติใด ๆ ของวัตถุทั้งสิ้น มโนทัศน์ทฤษฎีนี้เชื่อว่าบุคคลล้วนมีอัตตา (Ego) เป็นองค์ประกอบหนึ่งของมนุษย์ เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวร ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางแห่งการรับรู้ และแสดงความเป็นปัจเจกของแต่ละคน คุณสมบัติของวัตถุที่ประกอบเป็นสี หรือรูปทรง หรือเสียง และอื่น ๆ นั้นมิได้มีคุณค่าทางสุนทรียะโดยตรง เป็นเพียงคุณลักษณะประจำ หากมีคุณค่าทางความงามหรือสุนทรียะเกิดขึ้นมานั้น ก็เพราะว่าอุบัติขึ้นจากการมีบุคคล หรือมีอัตตา หรือจิตเป็นผู้ให้บังเกิดความรู้สึกพึงพอใจ เป็นการให้คุณค่าของคุณสมบัติที่มีอยู่ใน

วัตถุนั้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเพราะจิตได้กำหนดคุณค่านั้นขึ้นมาต่างหาก จึงทำให้มีคุณค่าแห่งสุนทรียภาพเกิดขึ้น^{๑๒}

นักปรัชญาอิตาเลียนนิยมจึงเน้นความสำคัญที่ความรู้สึกของตัวบุคคล โดยถือว่ามนุษย์เป็นผู้ตัดสินทุกอย่าง (Man is the Measure of all Things) และถือว่าความรู้สึกเกี่ยวกับความงามที่ถูกกล่าวออกมานั้นเป็นเพียงการแสดงออกของความรู้สึกว่าชอบหรือไม่ชอบของผู้พูดเท่านั้น ความงามไม่ได้มีอยู่จริงในวัตถุใด ๆ หากแต่อยู่ที่ใจของผู้ชมหรือผู้ฟังเองซึ่งทำให้คิดไปว่าความงามมีอยู่ในวัตถุ คุณค่าทางสุนทรียะ คือคุณสมบัติของจิตหรือความรู้สึกตอบสนองทางสุนทรียะของผู้รับรู้ที่มีต่อวัตถุทางสุนทรียะโดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติอื่นใดของวัตถุทางสุนทรียะ คุณค่าทางสุนทรียะกับความชอบคือสิ่งเดียวกัน นักอิตาเลียนบางคนเรียกความชอบหรือความพึงพอใจนี้ว่า รสนิยม (Taste) ดังที่ ดูแคส เปรียบเทียบกับรสชาติของสับปะรดว่า บางคนอาจจะชอบกินสับปะรดแต่บางคนอาจจะไม่ชอบกินสับปะรด แต่มันเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระหากใครจะกล่าวว่า สับปะรดเป็นผลไม้ที่ดี ทั้ง ๆ ที่ตัวเองไม่ชอบกินสับปะรด หรือกล่าวว่าสับปะรดเป็นผลไม้ที่เลวขณะที่ตัวเองชอบกิน สำหรับรสนิยมเกี่ยวกับศิลปะนั้น เอ.ริชาร์ดส์ (I. A. Richards, ค.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๗๙) ได้กล่าวไว้ว่า “ศิลปะไม่มีหน้าที่ในการสอบหรือชี้แจงลักษณะของสิ่งของ แต่มีหน้าที่ทำให้ผู้มีประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์มีสุขภาพจิตดี ฉะนั้น ความงามของศิลปะจึงเป็นสิ่งไม่ตายตัวเพราะขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้ชมในแต่ละคน”^{๑๓}

พวกโซพิสต์ เชื่อว่าความงามเกิดจากความพึงพอใจของคนแต่ละคน ซึ่งเราจะรู้สึกพอใจได้ต่อเมื่อภาพของสิ่งนั้นได้ผ่านมายังอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพราะฉะนั้นความงามจึงไม่มีความจริงในตัวเอง แต่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของแต่ละคนที่พอใจหรือไม่พอใจในสิ่งนั้น ๆ แล้วสมมติเรียกรูปร่างที่ตนพอใจว่างาม รูปร่างใดไม่ก่อให้เกิดความพอใจก็เรียกว่า ไม่งาม ศิลปะโดยทั่ว ๆ ไปจึงเป็นเพียงการลอกเลียนแบบรูปร่างของสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ในตัวศิลปะเองจึงไม่มีสิ่งที่เรียกว่าความงามและความไม่งาม ศิลปะให้เราได้แต่ความพอใจและไม่พอใจเท่านั้น

แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์และศิลปะของพวกโซพิสต์จึงไม่ตายตัว แต่จะไปสัมพันธ์กับบุคคลบ้าง ความเชื่อบ้าง ประเพณีและวัฒนธรรมบ้าง เช่น การสักตามตัว ในเมืองเทรซ (Trace) ถือว่าเป็นการตกแต่งลวดลายตามร่างกายเพื่อให้เกิดความสวยงาม แต่ถ้าเป็นเมืองอื่น ๆ การสักตัวถือว่าเป็นสิ่งร้ายแรงที่แสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ของการเป็นนักโทษ สรุปว่า แนวคิดของพวกโซพิสต์มี

^{๑๒} กัจจกร สุนพงษ์ศรี, *สุนทรียศาสตร์ หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปวิจารณ์*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๓.

^{๑๓} จรูญ โกมุทร์นันทน์, *สุนทรียศาสตร์ ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม*, หน้า ๘๓, อ้างถึงในเดือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพสิฐ, “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของอาจารย์ทวี นันทขว้าง”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๗๐.

พื้นฐานสำคัญที่ตัวตนของมนุษย์ เป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจโดยใช้ความรู้สึกของคนแต่ละคนเป็นเครื่องมือ แต่ถ้าหากเชื่อมั่นในตัวตนมากเกินไปจนเกินความพอดีจะทำให้เกิดอัตตนิยม (Egoism) ซึ่งไม่ให้ผลดีในการวิจารณ์และการค้นหาความจริง มีแต่จะทำให้เรื่องสุนทรียศาสตร์มีข้อถกเถียงไม่รู้จบ^{๑๔}

เกณฑ์ตัดสินของทฤษฎีอัตตนิยม

แนวคิดของทฤษฎีอัตตนิยมเน้นความสำคัญที่ความรู้สึกของตัวบุคคล เป็นกลุ่มที่ใช้ตนเองเป็นตัวตัดสิน เป็นกลุ่มที่เชื่อว่าความรู้ ความจริงและความดีงามทั้งหลายล้วนเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีจริงในตัวของมันเอง แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ฉะนั้น กฎเกณฑ์ในการตัดสินสิ่งเหล่านี้จึงไม่มีอยู่จริง มนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นตัวตัดสินและเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อความสะดวกสบาย คนแต่ละคนต่างมีอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย อายตนะเหล่านี้จะเป็นตัวบอก ความถูก-ผิด ดี-ชั่ว งาม-ไม่งาม โดยที่เราไม่จำเป็นต้องอาศัยผู้อื่น อาทิเช่น ภาพวาดภาพหนึ่งที่เราอาจจะมองว่างาม ในขณะที่คนอื่น ๆ อาจมองว่ามันไม่งาม มุมมองของเราที่ต่างจากคนอื่นนี้ไม่ได้หมายความว่าของเราผิดและคนอื่นถูก ความผิด-ถูก และความสวย-ไม่สวย อยู่ที่เราเป็นผู้ตัดสิน เราจะเห็นได้ว่าเกณฑ์ตัดสินแบบนี้ สามารถทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง แต่ถ้าความคิดแบบนี้มีมากเกินไปอาจทำให้เป็นคนเห็นแก่ตัวแล้วมองความคิดของคนอื่นผิดหมด ซึ่งเรามักจะเรียกคนแบบนี้ว่า อัตตนิยม (Egoism) นักสุนทรียศาสตร์ในฝ่ายนี้ ได้แก่ กลุ่มโซฟิสต์ (Sophist) ฮอบส์ (Hobbes) และออร์เตกา (Ortega) เป็นต้น^{๑๕}

ดังนั้น ความงามตามทฤษฎีอัตตนิยมหรือจิตวิสัย เป็นเรื่องของจิตโดยเฉพาะ เพราะนักทฤษฎีอัตตนิยมตีคุณค่าสุนทรียศาสตร์ให้สำคัญกับจิตหรือความรู้สึกของบุคคลเพียงอย่างเดียวโดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติอื่นของวัตถุ ความงามจะงามแบบไหน อย่างไร จึงเป็นเรื่องของจิตเป็นตัวกำหนด เมื่อไม่ให้ความสำคัญต่อวัตถุ แล้วความงามจะเกิดได้อย่างไร สิ่ง ๆ เดียวจะทำให้เกิดโดยไม่มีเหตุมีผลคงเป็นไปได้ เมื่อเป็นลักษณะนี้จึงทำให้ทฤษฎีอัตตนิยมขาดความน่าเชื่อถือ เพราะเป็นเรื่องอารมณ์ที่ชอบ ที่ถูกใจ ที่พอใจอย่างเดียวเป็นหลักสำคัญ จึงทำให้เกิดนักปรัชญาแนวตรงข้ามเป็นการให้ความสำคัญต่อวัตถุมากกว่าจิตใจ คือ ทฤษฎีวัตถุวิสัย ดังนี้

๓.๒.๒ ทฤษฎีปรนัยนิยม (Objective Theory)

ทฤษฎีปรนัยนิยม (Objective Theory) หรือทฤษฎีวัตถุวิสัย (Objectivism) นักปรัชญาทฤษฎีฝ่ายนี้เชื่อว่า ความงามเป็นคุณสมบัติของวัตถุ (Beauty as Quality of an Object) และเป็นคุณสมบัติที่ติดตัววัตถุนั้นมาตั้งแต่เริ่มแรกไม่ว่าเราจะสนใจในวัตถุนั้นหรือไม่ก็ตาม การที่เราให้ความสนใจต่อวัตถุสิ่งนั้นก็เพราะเราพบว่าวัตถุนั้นมีความงามอยู่ในตัวของวัตถุเอง เมื่อความงามมีอยู่จริงในวัตถุเกณฑ์ในการตัดสินความงามจึงมีลักษณะที่แน่นอนตายตัว เพลโตมีที่ศนะว่า “ถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งงามจริงแล้วความงามต้องอยู่ที่สิ่งนั้นแน่ถึงแม้ว่าบางคนอาจจะไม่เห็น การที่คนหนึ่งเห็นว่าสิ่งหนึ่งงามอีกคนว่า

^{๑๔} วนิดา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๓.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙.

ไม่งามนั้นคนหนึ่งทั้งสองคนนี้ต้องผิดอีกคนต้องถูก นี่หมายความว่า คนบางคนตาบอดในเรื่องความงาม และบางคนอาจเห็นผิดที่ว่าสิ่งหนึ่งงามทั้งที่ไม่มีงามอยู่เลย”^{๑๖} อริสโตเติลก็มีทัศนะว่า “สุนทรียชาตุนั้นมีอยู่จริงโดยไม่ได้ขึ้นกับความคิดของมนุษย์ สุนทรียชาตุนั้นมาตรการแน่นอนตายตัวในตัวเอง ดังนั้น ความงามของวัตถุจึงเป็นความสมบูรณ์อันเกิดจากรูปร่าง รูปทรง สีสันทที่ประกอบกันอย่างสมดุลกลมกลืนได้สัดส่วน ความยิ่งใหญ่ของศิลปินอยู่ที่ความสามารถในการค้นพบความงามและความกลมกลืนแล้วนำมาถ่ายทอดลงในสื่อต่าง ๆ ทางศิลปะ” และ เซนต์ โทมัส อควินัส (St.Thomas of Aquinas, ค.ศ. ๑๒๒๕-๑๒๗๔) มีทัศนะที่สอดคล้องกันว่า “ความงาม คือ สิ่งที่ทำให้ความเพลิดเพลินเมื่อมีความรู้เกี่ยวกับมัน มันให้ความเพลิดเพลินขณะที่รู้ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์เป็นความรู้ทางความเพลิดเพลินไม่ใช่จะเพลิดเพลินในขณะที่รู้ แต่เป็นความเพลิดเพลินมาจากการที่วัตถุถูกรู้ ความงามรู้ได้ด้วยสติปัญญา มันทำให้จิตเพลิดเพลินเพราะมันเป็นความงามซึ่งมีคุณสมบัติ ๓ ประการคือ ๑) ความสมบูรณ์ ๒) ความได้สัดส่วน และ ๓) ความเด่นชัด ซึ่งเป็นความพิเศษที่อยู่ในวัตถุ จิตมีความยินดีในสิ่งที่ยามเพราะมันมีความซาบซึ้งในสิ่งที่แจ่มแจ้งแก่มัน ความงามกับความดีโดยเนื้อแท้แล้วเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะทั้งสองขึ้นอยู่กับแบบ สัดส่วน ลำดับ และความกลมกลืน ความงามขึ้นอยู่กับแบบของวัตถุที่มีความงาม ความดี ขึ้นอยู่กับลำดับแห่งความต้องการและความอยาก ความจริงชัดเจน ส่วนความงามนั้นน่าเพลิดเพลิน”^{๑๗} ส่วน เฮเกล นักจิตนิยมเชิงวัตถุวิสัย ถือว่าความงามเป็นการปรากฏตัวของจิตสำบูรณ์ กล่าวคือ จิตสำบูรณ์ปรากฏให้ประจักษ์เป็นรูปธรรม เป็นความงามทางสื่อที่มนุษย์จะรับรู้ได้ คือ ประสาทสัมผัส เป็นผลงานทางศิลปะ ดังนั้น ศิลปะคือการที่จิตมีอำนาจเหนือวัตถุ วัตถุเป็นเพียงเครื่องมือของจิตเท่านั้น^{๑๘}

สำหรับเบลล์นั้นเห็นว่า รูปทรงแห่งนัยยะ (Significant Form) คือสิ่งสำคัญซึ่งเป็นความจริงที่อยู่เบื้องหลังหรือแฝงอยู่ในผลงานศิลปะแต่ละชิ้น และรูปทรงแห่งนัยยะนี้เองที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เราเกิดความรู้สึกทางสุนทรียะ ดังนั้น ผลงานศิลปะจึงเป็นสื่อที่ทำให้เราสามารถเข้าถึงความงามได้ ส่วน ซี. อี. เอ็ม. โจด (Cyril Edwin Mitchinson Joad, ค. ศ. ๑๘๘๑-๑๙๕๓) อธิบายว่า “เราอาจจะตัดสินเรื่องความงามไปต่าง ๆ กันตามที่ทัศนะของแต่ละคน แต่นั่นมิได้หมายความว่าความงามจะเป็นจิตวิสัย เพราะว่าการที่เราพูดถึงสิ่งนั้นสิ่งนี้สวยงามนั้นมิได้หมายความว่า สิ่งนั้นสวยงามเพราะการตัดสินของเราแต่เพราะสีของมันสวยงามหรือรูปทรงของมันสวยงามอยู่แล้วต่างหาก เราจึงได้ตัดสินว่ามันสวยงาม” โดยอธิบายเปรียบเทียบว่า “ถ้าภาพเขียนมาดอนน่าของราฟาเอลยังคงอยู่ขณะที่มนุษย์คนสุดท้ายได้

^{๑๖} เตือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพสิฐ, “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของอาจารย์ทวี นันทขว้าง”, อ้างแล้ว, หน้า ๗๐.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

^{๑๘} สุเมธ เมธาวิทยกุล, *ปรัชญาเบื้องต้น*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๑-๘๒.

ตายลง มีสิ่งใดในภาพเขียนที่เปลี่ยนแปลงไปหรือ สิ่งเดียวที่เปลี่ยนไปคือ การซาบซึ้งต่อภาพเขียนได้
 ลึกลง แต่ไม่ได้หมายความว่าคุณค่าทางสุนทรียะของภาพเขียนลึกลงไปด้วย” ดังนั้น คุณค่า
 ทางสุนทรียะจึงเป็นคุณสมบัติที่ติดตัววัตถุและเป็นอิสระจากความรู้สึกของบุคคลหรือสิ่งอื่นใดเข้ามา
 เกี่ยวข้อง นักทฤษฎีปรนัยนิยมมีความเชื่อเรื่องคุณสมบัติทางความงามและการเข้าถึงความงาม
 แตกต่างกันไปเป็น ๒ แบบคือ แบบแรกเชื่อว่า คุณสมบัติทางความงามเป็นสิ่งที่พบเห็นและรู้จักได้แต่ไม่
 สามารถให้นิยามได้ ไม่สามารถวิเคราะห์หรืออธิบายได้ด้วยคำพูดหรือเหตุผลใด ๆ ดังนั้น การจะเข้าถึง
 การมีอยู่ของคุณสมบัติทางความงามได้ต้องอาศัย อัจฉตติญาณ (Intuition) ซึ่งเป็นการรู้โดยตรงที่ไม่
 ต้องใช้เหตุผลหรือหลักฐานที่เป็นรูปธรรมแต่มีความชัดเจนแน่นอน เช่น ทุกคนดมดอกกุหลาบแล้วรู้สึก
 ว่ามีกลิ่นหอมต้องเชื่อว่ากลิ่นหอมเป็นสิ่งที่มีติดอยู่ในดอกกุหลาบแต่ไม่สามารถอธิบายได้ว่ากลิ่นหอม
 นั้นคืออะไร การตัดสินจึงใช้วิธีตัดสินจากผู้ที่สามารถรู้โดยตรงได้ แบบที่สองเชื่อว่า คุณสมบัติทาง
 ความงามเป็นสิ่งที่นิยามได้และสามารถอธิบายลักษณะได้ไม่ใช่ อัจฉตติญาณ (Intuition) ดังนั้น ทุกคน
 จึงสามารถรับรู้ได้เหมือนกัน คุณสมบัติทางความงามเป็นคุณสมบัติทางรูปทรง (Formal Properties)
 เช่น ความกลมกลืนของเสียงดนตรี ความสมดุลขององค์ประกอบต่าง ๆ ในภาพเขียน หรือสัดส่วนที่ลง
 ตัวในผลงานประติมากรรมซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้มีเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดและสามารถวิเคราะห์ได้
 ถ้าผลงานศิลปะชิ้นใดมีคุณสมบัติสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่ใช้ชี้วัดผลงานชิ้นนั้นก็ถือว่ามียุทธศาสตร์
 ความงาม โดยใช้ความกลมกลืน (Unity, Harmony) ซึ่งเป็นคุณค่าทางสุนทรียะที่มีอยู่ในผลงานศิลปะ
 ทุกประเภทมาใช้เป็นเกณฑ์ตัดสิน^{๑๙}

เกณฑ์ตัดสินของทฤษฎีปรนัยนิยม

กลุ่มทฤษฎีปรนัยนิยมเชื่อว่า มีหลักเกณฑ์ตายตัวที่จะใช้ตัดสินความงามได้ เพราะเชื่อว่า
 เกณฑ์มาตรฐานตายตัวแน่นอนในทางศิลปะ ซึ่งสามารถนำไปตัดสินผลงานได้ในทุกสมัยเกณฑ์
 มาตรฐานนี้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงและไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกของใคร หรือศิลปินคนไหน ฉะนั้น ศิลปิน
 จึงไม่มีโอกาสแสดงความรู้สึกส่วนตัวลงในผลงานได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่ นักสุนทรียศาสตร์ตามลัทธิ
 ปรนัยนิยมนี้ต่างเชื่อว่าสุนทรียธาตุมีอยู่จริง แม้ว่าจะไม่มีใครรู้มาตรการที่จะทำให้เข้าถึงสุนทรียธาตุ
 ก็ตาม และการที่เราตัดสินศิลปะไม่เหมือนกันเพราะแต่ละคนต่างเข้าไม่ถึงตัวจริงมาตรฐาน ถ้าทุกคน
 สามารถเข้าถึงสุนทรียภาพที่เป็นมาตรฐานแล้ว เขาจะพบว่าไม่มีเกณฑ์มาตรฐานตายตัวเพียงเกณฑ์เดียว
 เท่านั้น ซึ่งเกณฑ์นี้มีคนที่สามารถเข้าถึงได้เพียงบางคน และคนเหล่านั้นต้องเป็นคนที่ได้รับการพัฒนา
 ในทางจิตอย่างเต็มที่ และสมบูรณ์จนจิตเกิดสัมผัสกับความงามมาตรฐาน การพัฒนาจิตให้สมบูรณ์จน
 สามารถยังเห็นความงามมาตรฐานได้นั้นมีวิธีแตกต่างกันแล้วแต่ทัศนะของปราชญ์แต่ละคน^{๒๐}

^{๑๙} เตือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพสิฐ, “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของอาจารย์ทวี นันทขว้าง”
 อ้างแล้ว, หน้า ๗๒-๗๓.

^{๒๐} วนิดา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

ปรนัยนิยม ยืนยันว่าวัตถุมีสุนทรียะในตัวเอง เป็นบ่อเกิดหรือแหล่งกำเนิดของสุนทรียภาพ บุคคลเป็นเพียงผู้รับรู้ความมีสุนทรียะเท่านั้น วัตถุจึงมีความสุนทรียะอยู่ในตัวเองตลอดเวลา แม้จะมี บุคคลให้ความสนใจหรือไม่ก็ตาม ส่วนกรณีที่มีการรับรู้จนบังเกิดความรู้สึกถึงระดับอารมณ์สะเทือนใจ ได้นั้น ขึ้นอยู่กับความรู้และประสบการณ์ผัสสะทางประสาทสัมผัสเชิงสุนทรียภาพของแต่ละบุคคล มิได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย หากต้องมีวัตถุเป็นสื่อที่ไปกระตุ้นเร้าอารมณ์ความรู้สึก^{๒๑}

ดังนั้น การที่ทฤษฎีปรนัยนิยมหรือวัตถุวิสัย บ่งบอกว่าความงามมาจากวัตถุอย่างเดียว งาม จากวัตถุ คุณสมบัติเฉพาะตัวของวัตถุเป็นตัวกำหนดความงามเท่านั้น โดยไม่เกี่ยวกับอารมณ์ ความรู้สึกของผู้สร้างผลงานและผู้ชมผลงานทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ความงามจะเกิดจากสิ่งเดียวคงเป็นไปได้ ในความรับรู้ของมนุษย์โดยทั่วไปแล้วจะอธิบายความงามจะออกมาได้อย่างไร อีกทั้งยังไม่ สามารถอธิบายถึงลักษณะของคุณสมบัติทางความงามนั้นออกมาให้ชัดเจนได้ จากการหาข้อยุติเรื่อง ทฤษฎีความงามไม่ได้ ทำให้เกิดนักปรัชญาอีกกลุ่มหนึ่งที่มองทั้งจิตใจและวัตถุทำงานร่วมกัน

๓.๒.๓ ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relative Theory)

ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relative Theory) เป็นทฤษฎีที่อยู่กึ่งกลางระหว่างทฤษฎีอัตนัยนิยม และปรนัยนิยม หรือกล่าวได้ว่า มโนทัศน์ของทฤษฎีนี้ มีลักษณะประนีประนอมระหว่างลัทธิวัตถุนิยมกับ ลัทธิจิตนิยม ทฤษฎีสัมพัทธนิยมมีความเชื่อว่า สุนทรียะคือความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับจิต ต่างก็มี หน้าที่สัมพันธ์กัน (Mind-Body Relation) ซึ่งแนวคิดนี้ยังแบ่งออกเป็น ทวินิยม (Dualism) ที่เชื่อว่ามี สิ่งเป็นจริงสองสิ่งซึ่งไม่ขึ้นแก่กัน ไม่อาจลดทอนเหลือเพียงสิ่งเดียว เช่น กายกับจิตเป็นสิ่งที่จริงทั้งคู่ และในทางญาณวิทยาถือว่าการรับรู้ของจิตนั้นมีข้อมูลอยู่ ๒ ชนิด คือ ต้องมีสิ่งที่ปรากฏต่อประสาท สัมผัสเรียกว่าสภาพปรากฏ (Appearance) กับความจริง (Reality) อยู่เบื้องหลังของสภาพปรากฏนั้น

ครั้นเมื่อประยุกต์ปรับนำมาใช้ในสุนทรียวิทยา ก็ให้การยอมรับในจิต หรืออัตตา หรือกัตตา ของผู้ชม ผู้ฟัง ในฐานะผู้ให้ความสนใจและก็ยอมรับความมีอยู่ของวัตถุหรือสิ่งนั้น ๆ เป็นสิ่งถูกสนใจ เช่น เพลง หรืองานจิตรกรรมชั้นเลิศ ย่อมมีพลังแห่งสุนทรียะในตัวเอง ผู้ชมหรือผู้ฟังย่อมสามารถ ประเมินคุณค่าของเพลงหรือภาพนั้นได้^{๒๒}

เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญทั้งความรู้สึกทางสุนทรียะตามรสนิยมของผู้รับรู้และคุณสมบัติ ทางความงามของวัตถุในการประเมินคุณค่าทางสุนทรียะ โดยเชื่อว่า ความงามไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะ จากความรู้สึกของบุคคลผู้รับรู้หรือจากคุณสมบัติของวัตถุเพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง หากแต่เป็นภาวะ ของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุที่มีปฏิกริยาตอบสนองในสัดส่วนพอ ๆ กัน ดังที่ แลงเฟลด์ (Langfeld) กล่าวว่า “ความงามไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้ทำหน้าที่สัมผัสรู้เท่านั้น ทั้งไม่ใช่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ ถูกสัมผัสรู้อย่างเดียว จะเป็นจิตวิสัยอย่างเดียวก็ไม่ใช่หรือจะเป็นวัตถุวิสัยอย่างเดียวก็ไม่ใช่ ทั้งไม่ใช่ผล

^{๒๑} กัจจกร สุนพงษ์ศรี, *สุนทรียศาสตร์ หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปวิจารณ์*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๒.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

ที่เกิดจากการกระทำที่ประกอบด้วยสติปัญญาล้วนหรือจะเป็นคุณค่าที่มีอยู่ในวัตถุก็ไม่ใช่ แต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างอินทรีย์ของมนุษย์กับวัตถุ การตัดสินว่าสิ่งไหนงามหรือไม่งามทางสุนทรียศาสตร์นั้นเป็นการกระทำปฏิกิริยาระหว่างจิตของแต่ละบุคคลกับสถานการณ์แวดล้อม” ดิวอี้ก็มีทัศนะที่สอดคล้องกันว่า “คุณค่าไม่ได้เป็นจิตวิสัยหรือวัตถุวิสัย แต่ขึ้นอยู่กับการประเมินผลหรือประเมินค่าซึ่งการประเมินค่าขึ้นอยู่กับเอาเวค ความปรารถนาและสติปัญญาที่มีความสัมพันธ์กับวิธีการและเป้าหมายการที่จะบรรลุเป้าหมายหรือไม่ขึ้นอยู่กับสติปัญญา การประเมินคุณค่าเป็นการกระทำด้วยสติปัญญา คือทำวิธีการมุ่งต่อเป้าหมายมิใช่เพียงแต่พิจารณาเฉพาะเป้าหมายเท่านั้น การประเมินค่ามีความสัมพันธ์กับชีวิตซึ่งมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีคุณค่าถาวร มีแต่คุณค่าที่เปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับการประเมินค่าที่เปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ด้วย ฉะนั้นการประเมินค่าจึงต้องอาศัยเป้าหมายร่วมกันของผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน”^{๒๓}

ซี. ไอ. เลวิส (Clarence Irving Lewis, ค.ศ. ๑๘๘๓-๑๙๖๔) แบ่งคุณค่าเป็น ๒ ประเภท คุณค่าประเภทแรกเป็นคุณสมบัติของวัตถุ (คุณสมบัติรูปทรง) เรียกว่าคุณค่าดั้งเดิม (Inherent Value) คุณค่าประเภทที่สองนั้นเป็นคุณค่าของความรู้สึกทางสุนทรียะที่เกิดขึ้นโดยตรงระหว่างวัตถุกับผู้รับรู้ (ความชอบหรือความเกลียดชัง) เรียกว่าคุณค่าตามสัญชาตญาณ (Intrinsic Value) คุณค่าดั้งเดิมในวัตถุ คือสาเหตุอันก่อให้เกิดคุณค่าตามสัญชาตญาณในผู้รับรู้ การเกิดขึ้นของคุณค่าตามสัญชาตญาณในผู้รับรู้เป็นสิ่งยืนยันการมีอยู่ของคุณค่าดั้งเดิมในวัตถุ

เลวิส อธิบายว่า คุณค่าทางสุนทรียะไม่ใช่คุณสมบัติของวัตถุที่มีลักษณะเป็นสิ่งสมบูรณ์และไม่ใช่ความรู้สึกทางสุนทรียะที่เกิดขึ้นโดยตรงของผู้รับรู้เพียงอย่างเดียว แต่มันคือความสามารถ (Capacity, Potentiality) ของคุณสมบัติของวัตถุ (คุณค่าดั้งเดิม) ที่สามารถก่อให้เกิดความรู้สึกทางสุนทรียะแก่ผู้รับรู้ (คุณค่าตามสัญชาตญาณ) คุณค่าทางสุนทรียะไม่ใช่สิ่งที่มีค่าในตัวเองแต่มีลักษณะในเชิงสัมพัทธ์ซึ่งเป็นคุณสมบัติของวัตถุที่มีค่าอย่างหนึ่งเพราะสัมพันธ์กับความรู้สึกของมนุษย์ ดังนั้นเมื่อมีคนมารับรู้วัตถุทางสุนทรียะคุณสมบัติทางสุนทรียะจะทำให้คนนั้นเกิดความรู้สึกทางสุนทรียะขึ้น ถ้าไม่มีใครมารับรู้ คุณสมบัติทางสุนทรียะยังคงอยู่ในวัตถุ แต่ไม่ได้ทำให้ใครมีความรู้สึกทางสุนทรียะ

การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะมีลักษณะเหมือนการตัดสินความรู้ทางวิทยาศาสตร์โดยทั่วไป คือ การใช้หลักฐานจากข้อเท็จจริงยืนยัน ข้อตัดสินจะไม่มีจริง มีเท็จ แต่เป็นลักษณะของความน่าเชื่อถือ (Probability) ความน่าเชื่อถือมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับปริมาณหลักฐานและข้อตัดสินที่มีลักษณะของการคาดการณ์ล่วงหน้า (Prediction) วัตถุทางสุนทรียะชิ้นหนึ่งนั้นมียุทธศาสตร์คุณค่าทางสุนทรียะหรือไม่ดูได้จากหลักฐานว่ามีคนรู้สึกทางสุนทรียะหรือไม่ เมื่อรับรู้มันการตัดสินไม่มีจริงมีเท็จเป็นแค่เพียงความน่าเชื่อถือ ถ้าปริมาณคนที่มีความรู้สึกทางสุนทรียะมากวัตถุชิ้นนั้นย่อมมีความน่าเชื่อถือได้

^{๒๓} เตือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพสิฐ, “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของอาจารย์ทวี นันทขว้าง” อ้างแล้ว, หน้า ๗๓-๗๔.

ว่ามีคุณค่าทางสุนทรียะและมีความน่าเชื่อถือน้อยกว่ามีคุณค่าทางสุนทรียะถ้ามีปริมาณคนที่มีความรู้สึกทางสุนทรียะน้อย เราสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าเมื่อมีคนมารับรู้มันจะต้องมีความรู้สึกทางสุนทรียะและจากการที่หลักฐานซึ่งนำมายืนยันการตัดสินมีจำนวนไม่จำกัด เลวิส จึงเรียกว่า การตัดสินที่ไม่มีการยุติ (Non-Terminating) และจุดนี้เองก็ได้กลายเป็นปัญหาที่สำคัญของทฤษฎีสัมพัทธนิยม^{๒๔}

ความงามเป็นทั้งจิตวิสัยและวัตถุวิสัย แลงเฟลด์ (Langfeld) กล่าวว่า “ความงามไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคลอย่างเดียว และไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุอย่างเดียว ไม่ใช่เป็นจิตวิสัยอย่างเดียว ไม่ใช่เป็นวัตถุวิสัยอย่างเดียว ไม่ใช่ผลของกัมมันตภาพทางปัญญาอย่างเดียว ไม่ใช่คุณค่าที่มีอยู่ในวัตถุอย่างเดียว แต่เป็นสัมพันธ์ภาพระหว่างสิ่ง ๒ สิ่ง คือจิตมนุษย์กับวัตถุ” และการตัดสินเชิงสุนทรียศาสตร์ คือการที่จิตแสดงปฏิกิริยาต่อสถานการณ์ในสิ่งแวดล้อม หรือจิตประเมินค่าวัตถุที่มีคุณค่า หรือมีคุณภาพที่เร้าให้เกิดปฏิกิริยาขึ้นในจิต โดยนัยนี้ความงามเป็นทั้งจิตวิสัยและวัตถุวิสัย ความงามไม่ได้พ้นไปจากการวิจักขณ์ (Appreciation) ของจิตและไม่ได้พ้นไปจากคุณภาพของวัตถุ แม้ว่าความงามจะขึ้นอยู่กับ การวิจักขณ์ของจิต แต่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับทางเลือกตามใจชอบต้องขึ้นอยู่กับคุณค่าที่มีอยู่ในวัตถุด้วยการตัดสินทางสุนทรียศาสตร์ หมายถึง อุดมคติแห่งความงาม เช่นเดียวกับการตัดสินทางตรรกวิทยา หมายถึงอุดมคติแห่งความจริง และการตัดสินทางจริยศาสตร์ หมายถึงอุดมคติแห่งความดี การตัดสินคุณค่าหมายถึง Norms หรืออุดมคติสูงสุด^{๒๕} ความงามมีอยู่อย่างวัตถุวิสัยหรืออยู่อย่างจิตวิสัย สุดท้ายนักปรัชญาที่สรุปว่า ความงามเป็นคุณค่าอย่างหนึ่งของมนุษย์ นั่นก็หมายความว่า ความงามเป็นสิ่งที่อยู่จริง และมีอยู่อย่างมีความสำคัญและมีคุณค่าสำหรับมนุษย์^{๒๖}

เกณฑ์ตัดสินของทฤษฎีสัมพัทธนิยม

กลุ่มนี้มีทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์คล้ายกับแนวคิดของพวกอิตัลยานิยม แต่มีรายละเอียดที่ต่างกันตรงที่พวกสัมพัทธนิยมมีกฎเกณฑ์ตัดสินทางสุนทรียศาสตร์ที่ขึ้นอยู่กับสภาวะแวดล้อมวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น หรือขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ ตลอดจนดิน ฟ้า อากาศ ของแต่ละพื้นที่ แต่ไม่ขึ้นอยู่กับตัวผู้วิจารณ์ เพราะผู้วิจารณ์จะต้องวางตนเป็นกลาง และต้องสำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคม อาทิเช่น คนในพื้นที่หนึ่งอาจเห็นว่าการตัดดอกไม้ที่หูกเป็นสิ่งสวยงามจึงนิยมกระทำกันในท้องถิ่นนั้น ๆ ในขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งอาจมีความคิดเห็นในทางตรงข้ามและคนที่มีความคิดเห็นต่างจากคนอื่น ๆ เขาจะใช้ตนเองเป็นเครื่องตัดสินไม่ได้ หรือการที่คนในวัฒนธรรมหนึ่งมีการแต่งกายด้วยเสื้อฝ้าน้อยชิ้น ซึ่งเห็นว่ามี ความงดงามมากกว่าการแต่งกายที่ปกปิดมิดชิด ส่วนคนที่มีความคิดเห็นตรงกันข้ามจะใช้ตนเองเป็นเครื่องตัดสินไม่ได้อีกเช่นกัน ทั้งนี้เพราะขึ้นอยู่กับความเชื่อ

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔-๗๕.

^{๒๕} สติต วงศ์สุวรรณ, *ปรัชญาเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรพิทยา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

^{๒๖} สุขชานัน พลอยชุม และสุวิญ รักษัตย์, *สารัตถะวิชาการพุทธปรัชญา*, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๖๐.

ในทางวัฒนธรรมที่หลากหลายต่างกันออกไป เกณฑ์ตัดสินทางสุนทรียศาสตร์จึงผันไปตามสังคมบ้าง หรืออาจผันไปตามพื้นที่ตลอดจนภูมิอากาศของถิ่นนั้น ๆ กลุ่มนี้จึงใช้เกณฑ์ตัดสินเรียกว่า “สัมพัทธนิยม” ซานตายานา (Santayana) และแซมมวล อาเล็กซานเดอร์ (Samuel Alexander) ก็มีความคิดเช่นนี้^{๒๗}

ดังนั้น ทฤษฎีสัมพัทธนิยมนี้ให้แนวทางการตัดสินใจความงามว่า ความงามจะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องเกิดจากสิ่งสองสิ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกัน คือวัตถุกับจิตใจ เมื่อมีเหตุจากสิ่งสองสิ่งทำงานร่วมกันย่อมเกิดสิ่งที่สาม สิ่งี่สามของทฤษฎีสัมพัทธนิยมคือความงาม เป็นการให้ความสำคัญทั้งวัตถุและจิตใจ แต่เกณฑ์ในการตัดสินใจความงามขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ ทำให้เกิดมุมมองว่าความงามที่เกิดย่อมเกิดเป็นกลุ่มสังคมตามสถานที่นั้น ๆ ทำให้เกณฑ์วัดความงามไม่เป็นที่ยอมรับทั่วไป ไม่ชัดเจนพอ เมื่อเป็นเช่นนี้ทฤษฎีความงามจึงเป็นที่ต้องสงสัยต่อไป ด้วยการหาความลงตัวแน่นอนของความงามไม่ได้แต่ความงามเป็นสิ่งที่มียู่จริง มีความสำคัญและมีคุณค่าจึงทำให้นักปรัชญาไม่หยุดยั้งที่จะหาแนวทางคิดสร้างทฤษฎีใหม่ต่อไปเพื่อหาความลงตัวให้ได้

๓.๒.๔ ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Theory of Value)

ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Theory of Value) มีความเห็นว่า ภาวะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุ นั้น มิใช่เป็นตัวความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะเพราะบุคคลทำหน้าที่ให้ความสนใจ ส่วนวัตถุทำหน้าที่เป็นสิ่งที่ถูกสนใจ ความงามมิใช่ผลลัพธ์ของภาวะความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่งแต่ความงามน่าจะเป็นสิ่งที่เกิดใหม่โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างของทั้งสองสิ่งนี้เป็นรากฐานรองรับคุณค่าความงามเป็นอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Thing)^{๒๘}

ดร.จี.ศรีนิวาสน กล่าวเกี่ยวกับเรื่องทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Theory of Value) สรุปได้ว่า ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่มีองค์ประกอบหรือเงื่อนไขต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการหาคุณค่าทางสุนทรียะ ดังนี้

ประการแรก จะต้องมิตัวประกอบหรือวัตถุ (Fact or Object) ซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะตัวอันเป็นสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ในการหาคุณค่าทางสุนทรียะ และถ้าไม่มีสิ่งนี้การหาคุณค่าทางสุนทรียะก็ไม้อาจจะมีขึ้นได้ วัตถุนั้นอาจเป็นศิลปวัตถุหรือสิ่งของตามธรรมชาติก็ได้และสิ่งนั้นจะต้องอยู่ในที่ที่เรามองเห็นได้อย่างถนัดชัดเจน เพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาประเมินคุณค่า ดังนั้น ในการหาคุณค่าทางสุนทรียะ จึงต้องมีวัตถุที่จะตัดสินอยู่ต่อหน้าเรา และคุณค่าทางสุนทรียะก็คือสิ่งที่มีอยู่กับวัตถุนั้นเอง แล้วเราก็ตัดสินวัตถุนั้นแหละว่างามหรือไม่งาม

ประการที่สอง จะต้องมิตัวกัตตาหรือตัวบุคคลที่มีความรู้ความสามารถพอที่จะตีคุณค่าหรือสนใจวัตถุนั้น เพื่อที่จะให้เกิดความรู้สึกประทับใจต่อวัตถุนั้นในทางสุนทรียะ บุคคลนั้นจะต้องมี

^{๒๗} วนิดา ขำเขียว, *สุนทรียศาสตร์*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๐.

^{๒๘} เดือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพสิฐ, “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของอาจารย์ทวี นันทขว้าง” อ่างแล้ว, หน้า ๗๕-๗๖.

ประสาทสัมผัสที่จำเป็นแก่กิจอย่างสมบูรณ์ด้วย ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้สามารถรับรู้เพทนาการอันละเอียดอ่อน และสลับซับซ้อนที่ตนกำลังประสบอยู่ ประการที่สำคัญที่สุด ก็คือเขาต้องมีความสามารถในอันที่จะรับรู้ความรู้สึกทางสุนทรียะด้วย ความสามารถในทางรับรู้เพทนาการทางสุนทรียะดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่ตามธรรมชาติด้วยกันทุกคน แต่มากบ้าง น้อยบ้าง ฉะนั้น ทุกคนจึงสามารถรับรู้เพทนาการทางสุนทรียะได้ในเมื่ออยู่ในอารมณ์ที่เหมาะสม

ประการที่สาม จะต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างวัตถุกับบุคคล หรือตัวกรรมกับตัวกัตตา และความใกล้ชิดดังกล่าวนี้อาจจะเป็นไปทั้งในทางกายและทางใจ กล่าวคือวัตถุหรือตัวกรรมจะต้องอยู่ในตำแหน่งที่ตัวกัตตาหรือบุคคลสามารถเห็นได้อย่างชัดเจน ตัวกัตตาหรือบุคคลก็จะต้องมีจิตใจอยู่ในสภาพที่เหมาะสมที่จะรับรู้หรือสนใจต่อวัตถุนั้นด้วย

ประการที่สี่ จะต้องมียุทธศาสตร์บางอย่างสำหรับให้บุคคลใช้เป็นมาตรฐานในการตีคุณค่าทางสุนทรียะของวัตถุ ซึ่งยุทธศาสตร์นี้บุคคลนั้นจะใช้โดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตามที่ อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเทศะและเมื่อยุทธศาสตร์เปลี่ยนแปลงไปการตีคุณค่าทางสุนทรียะของบุคคลนั้นก็ย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ประการที่ห้า ถ้าปรากฏว่าวัตถุที่ต้องการหาคุณค่านั้นเข้าหลักเกณฑ์อันเป็นมาตรฐานที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วเราก็ตัดสินได้ว่าวัตถุนั้นมีคุณค่าทางสุนทรียะหรือมีความงาม แต่ถ้าตรงกันข้ามเราก็ตัดสินได้เหมือนกันว่าไม่มีคุณค่าทางสุนทรียะ หรือว่าไม่งาม ฉะนั้น ความงามจึงเกิดจากการที่วัตถุมีคุณสมบัติเข้าหลักเกณฑ์ที่เราใช้พิจารณาตัดสิน ส่วนความน่าเกลียดก็คือการที่วัตถุนั้นมีคุณสมบัติไม่เข้าหลักเกณฑ์ที่มีอยู่หรือขัดกับหลักเกณฑ์ที่มีอยู่นั้นเอง และสิ่งที่มีคุณสมบัติเข้าหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือที่ยอมรับกันทั่วไป ย่อมจะก่อให้เกิดความพอใจในแง่ของสุนทรียะแก่บุคคลผู้เป็นตัวการหรือตัวกัตตาดังแน่นอน

เกณฑ์ตัดสินของทฤษฎีปฏิบัติการใหม่

การตัดสินทางสุนทรียะ เป็นการตัดสินขั้นให้คุณค่า และประเมินคุณค่าของข้อเท็จจริง การตัดสินทางข้อเท็จจริงนั้น ไม่เกี่ยวอะไรกับการแสดงปฏิกิริยาของตัวกัตตาและปฏิกิริยาทางอารมณ์ ส่วนการตัดสินทางสุนทรียะนั้น นอกจากจะต้องรู้ว่าข้อเท็จจริงนั้นมีอยู่จริงในฐานะที่รับรู้แล้ว ต้องรู้ด้วยว่ามีปฏิกิริยาและเพทนาการต่อข้อเท็จจริงหรือวัตถุนั้นอย่างไรด้วย เช่น รู้ว่าชอบ หรือเกลียด ทำให้ประทับใจหรือไม่ชอบใจ ที่สำคัญต้องอาศัยการตัดสินทางข้อเท็จจริงอย่างแจ่มแจ้ง และความเข้าใจข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ยิ่งจำเป็นยิ่งขึ้นถ้าจำเป็นต้องตัดสินของหลาย ๆ สิ่งว่า สิ่งไหนสวยกว่าสิ่งไหน การตัดสินเลือกทางสุนทรียะทุกกรณีจะเป็นไปอย่างสมเหตุสมผลได้ต้องเข้าใจข้อเท็จจริง หรือเข้าใจเรื่องราวของวัตถุนั้น ๆ อย่างแจ่มแจ้งด้วย คุณค่าทางสุนทรียะหรือความงามเป็นทั้งจิตวิสัยและวัตถุวิสัยเพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการตีคุณค่าอันสลับซับซ้อน และประกอบไปด้วยองค์ประกอบทั้งที่เป็นจิตวิสัยและวัตถุวิสัย

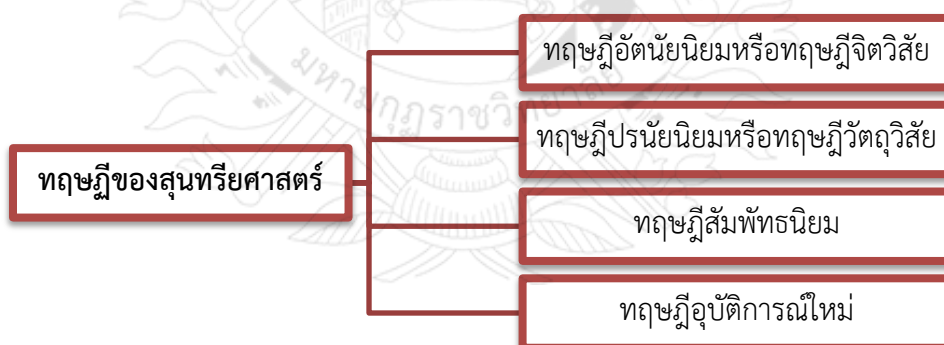
ดังนั้น จะพบว่าทฤษฎีปฏิบัติการใหม่ จะเป็นทฤษฎีที่มีเหตุผลหนักแน่นน่าเชื่อถือมากกว่าทฤษฎีอื่น ๆ เพราะได้รวมเอาส่วนที่ถูกของทุกทฤษฎีมาไว้ด้วยกันและตัดส่วนที่ผิดทิ้งไป

ทฤษฎีปฏิบัติการใหม่ มีความเห็นตรงกับวัตถุนิยมในข้อที่ว่า วัตถุที่จะตีคุณค่าจะต้องเป็นวัตถุที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัว และความเห็นขัดกันตรงข้อที่ว่าความงามมิใช่คุณสมบัติที่ติดมากับวัตถุ แต่เป็นปฏิบัติการใหม่ที่เกิดจากการที่บุคคลให้คุณค่าต่อวัตถุนั้น

ทฤษฎีปฏิบัติการใหม่ มีความเห็นตรงกับจิตนิยม เช่น การรู้จักคุณค่าของวัตถุของบุคคลนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการตีคุณค่าทางสุนทรียะ และความเห็นที่ขัดกันตรงข้อความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับหลักเกณฑ์สำหรับหาคุณค่าก็มีความสำคัญในการหาคุณค่าทางสุนทรียะ

ทฤษฎีปฏิบัติการใหม่มีความเห็นตรงกับสัมพัทธนิยมว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการตีคุณค่าและความเห็นที่ขัดกันตรงข้อความสัมพันธ์นั้นเป็นคุณค่า ดังนั้น จะพบว่าความดีเด่นของทฤษฎีปฏิบัติการ อยู่ที่ว่า เป็นทฤษฎีที่มีเหตุผลน่าฟัง เพราะพยายามจัดข้อขัดแย้งของทฤษฎีอื่น ๆ โดยวิธีสังเคราะห์อย่างมีเหตุผล^{๒๙}

เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความงาม เอกภาพที่เกิดขึ้นจากหลายสิ่งรวมกันเป็นหลักที่ให้เกิดความงาม เอกภาพ ความกลมกลืนหรือความมีระเบียบ เป็นเนื้อแท้แห่งความงาม เอกภาพ หมายถึงเอกภาพของเนื้อแท้และแบบดังกล่าวมานี้เป็นเหตุปัจจัยที่มีจริงตามสภาวะ ซึ่งเป็นเครื่องตัดสินความงามทางสุนทรียศาสตร์ ระเบียบและความกลมกลืนของส่วนต่าง ๆ มีความหมาย สิ่งที่สวยงามมิใช่จะมีเพียงความกลมกลืน ความมีระเบียบ ความมีสัดส่วน แต่มันต้องมีลักษณะประจำของมันด้วย ซึ่งมีความหมายแท้จริง การแสดงออกเป็นรากฐานแห่งความคิดว่างาม ภาพของคนตาย คนขี้ใจฉาบ ริษยา คนมีความทุกข์ อาจไม่มีความกลมกลืน แต่อาจจะสวย เพราะมันมีความหมายและการแสดงออก^{๓๐}

แผนภูมิที่ ๓.๑ ทฤษฎีของสุนทรียศาสตร์

^{๒๙} จี.ศรีนิวาสนัน, *สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ*, อ่างแล้ว, หน้า ๓๐-๓๕.

^{๓๐} พระทักษิณคณาธิกร, *ปรัชญา*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๓.

ดังนั้น จากทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่า การที่จะหาเกณฑ์ตัดสินว่าอะไรงามอย่างไร ได้อย่างแน่นอนนั้นคงเป็นไปได้ยาก แม้ว่าจะมีหลายทฤษฎีจากทัศนะของนักสุนทรียศาสตร์ก็ตาม ทฤษฎีเหล่านั้นเกิดจากความคิด ประสบการณ์ ความรู้ของแต่ละท่านที่ไม่พันเกี่ยวพันกับเรื่องของวัตถุ และเรื่องของจิตใจ แต่ก็ทำให้ทราบว่าความงามเกี่ยวข้องกับวัตถุและจิตใจเป็นหลักและเป็นฐานให้คิด พิจารณาว่าความงามจะเกิดย่อมต้องวิเคราะห์อย่างละเอียดให้สมเหตุสมผลกับความสัมพันธ์กัน

๓.๓ ความหมายของพุทธสุนทรียศาสตร์

พุทธสุนทรียศาสตร์เป็นการพยายามจัดระบบความคิด เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ที่มาจาก พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ได้ถูกรวบรวมบันทึกไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก เนื้อหาของ พระธรรมคำสอนเหล่านี้มีความสำคัญมาก เพราะล้วนเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับความจริงของโลกของ ธรรมชาติและชีวิตในแง่มุมของพุทธสุนทรียศาสตร์ สำหรับผู้ที่ศึกษาจะเห็นถึงความลึกซึ้งใน ความหมายพระพุทธศาสนาเน้นให้เกิดความงามภายใน คือการมีคุณธรรมจากการปฏิบัติตาม หลักธรรม เกิดปรากฏพฤติกรรมมีระเบียบ เรียบร้อย งดงาม^{๓๑}

พุทธ หมายถึง ท่านผู้ตรัสรู้แล้ว^{๓๒} หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนสุนทรียศาสตร์ หมายถึง วิชาว่าด้วยความงาม ดังนั้น พุทธสุนทรียศาสตร์ หมายถึง คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธ เจ้าว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับความงาม

พุทธกับธรรมะ ในความหมายที่ลึกซึ้งในทางธรรม คือ สิ่งเดียวกัน ดังที่พระพุทธเจ้าทรง ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม”^{๓๓} หลังจากการตรัสรู้เห็น อริยสัจ ๔ แล้วความเป็นตัวตน ความยึดมั่นทางกายไม่มีแล้ว พระองค์เข้าถึงความจริงแห่งสัจธรรม สอดคล้องกับคำนำในอรรถกถา กล่าวว่า “โดยสภาพแห่งธรรมแล้ว เป็นสัจจธรรมที่ทรงแสดงว่า เป็น ธรรมที่ลึกซึ้ง รู้ได้ยาก รู้ตามเห็นตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่อาจจะรู้ได้ด้วยการตรึก ละเอียด เป็น ธรรมอันบัณฑิตจะรู้ได้ เพราะสภาพธรรมมีลักษณะดังกล่าวจึงจำเป็นต้องชี้แจงให้เกิดความเข้าใจทั้ง โดยอรรถและพยัญชนะ เพื่อให้สามารถหยั่งรู้ธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงในเรื่องนั้น ๆ”^{๓๔}

^{๓๑} พระมหาอุตม ปณณาโก, การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ : ศึกษากรณีเฉพาะพระพุทธรูป สมัยอยุธยา, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพฯ: มติธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๒๖๘.

^{๓๓} ส.ช.อ. ๒๗/๓๔๓.

^{๓๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ, *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย* (๙๑ เล่ม), พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์พุทธศักราช ๒๕๒๕. (พิมพ์ครั้งที่ ๓), (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้าคำนำ.

ในสังฆธรรมแม้จะรู้ตาม รู้เห็นได้ยาก แต่ก็มีคุณอัครรรยในวัตรธรรมเพราะในธรรมมีผล ความอิมแห่งความรู้สึกที่สัมผัสได้ ที่อิมเอิบ เป็นสุข สะอาด นุ่มนวล อ่อนโยน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นั่นคือ ความงาม การดำเนินชีวิตของมนุษย์ยอมใช้ความงามหล่อเลี้ยงชีวิต หล่อเลี้ยงความรู้สึกในชีวิตประจำวัน ในทางศาสนาและปรัชญาให้ความสำคัญด้านความงามเช่นกัน ศิลปิน นักปรัชญาและพุทธศาสนิกชนต่างก็ให้ความสำคัญความงามด้วยกันทั้งสิ้น แม้จะมองความงามกันคนละด้าน พุทธศาสนิกชนจะมองว่าชีวิตที่ถูกทำนองครองธรรมและประณีตงดงามยอมเป็นชีวิตที่มีสุนทรียะดังที่ผู้ทรงความรู้และนักวิชาการกล่าวไว้ในหนังสือต่าง ๆ ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระนิพนธ์ในหนังสือ ธรรมาภิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา สรุปใจความตอนหนึ่งได้ว่า นักเรียนนั่งเรียนแล้วใจเหม่อลอยคิดถึงละครโทรทัศน์ที่ดูเมื่อคืนนี้ ครูกล่าวอบรมว่า ให้ตั้งใจเรียนควรทำสิ่งที่ถูกตามกาลเทศะ พักผ่อนคือพักผ่อน เรียนคือเรียน อย่าเอามาปนกัน นี่แหละที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า กามฉันท์ แปลว่า ความพึงพอใจในสิ่งปรารถนา สำหรับขั้นนี้หมายความว่าพึงใจปรารถนาหรือในเวลาที่ไม่พึงใจปรารถนา นี่แหละเป็นอสุภะ คือ ไม่งาม เพราะในเวลาที่เราตั้งใจเรียน แต่กลับนั่งเหม่อคิดถึงละครโทรทัศน์เพลินไปอย่างนี้ก็ไม่งาม เหมือนอย่างเมื่อมาโรงเรียนก็ควรแต่งเครื่องแต่งกายนักเรียน แต่กลับแต่งอย่างอื่นมา เป็นการไม่งาม ฉะนั้น ให้รู้จักควรไม่ควร ให้รู้จักเวลา อย่างในเวลาเรียนเช่นนี้ อย่าไปคิดอะไรอย่างอื่นเพลินไป จงข่มใจ ทำความตั้งใจฟังครูอธิบายวิชาอย่างเดียว^{๓๕}

กิริยามารยาทก็เช่นเดียวกัน การพูดจา การแสดงกิริยาทางกาย เมื่อใช้วาจาที่ถูกต้อง เรียบร้อย จะยืน เดิน นั่ง นอน ก็เรียบร้อย มีมารยาทดี รู้จักแสดงความเคารพ ไม่แสดงกิริยาชนิดไม่มีมารยาทหรือชนิดล่วงเกินต่อผู้ใหญ่และบุคคลทั่ว ๆ ไป ปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีสมบัติของผู้ดี คือ สมบัติของคนดี คนที่มีกิริยามารยาทดีทั้งทางกาย ทางวาจา เช่นกล่าวมานี้ ย่อมเป็นคนเรียบร้อย น่านิยมชมชอบ คือความมีระเบียบ เมื่อมีระเบียบเพราะจัดให้ถูกที่เหมาะสม ก็ย่อมเกิดความเรียบร้อย งดงาม^{๓๖}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงชีวิตที่ดั่งงาม สรุปว่า การคิดถูกต้อง รู้จักคิด หรือคิดเป็น เป็นศูนย์กลางที่บริหารการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องทั้งหมด เพราะเป็นหัวหน้าที่ชี้แนะทาง และควบคุมการปฏิบัติถูกต้องในแง่อื่น ๆ ทั้งหมด เมื่อคิดเป็นแล้วก็ช่วยให้พูดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ช่วยให้ดูเป็น ฟังเป็น กินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น และคบหาเสวนาเป็น ตลอดไปทุกอย่าง คือ ดำเนินชีวิตเป็นนั่นเอง จึงพูดได้ว่าการรู้จักคิดหรือคิดเป็นเป็นตัวนำที่ชักพาหรือเปิดช่องไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องหรือชีวิตที่ดั่งงามทั้งหมด^{๓๗}

^{๓๕} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ธรรมาภิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา, อ้างแล้ว, หน้า ๓๘๘.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๐.

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับขยาย, อ้างแล้ว, หน้า ๖๐๙.

สุเขวาร์น พลอยชุม ได้ให้แนวคิดถึงความงามในส่วนองศาสนาว่า ศาสนาโดยทั่วไปนั้นก็พูดถึงความงามเช่นกัน แต่มีท่าทีแตกต่างไปจากศิลปินและนักปรัชญา กล่าวคือศาสนามุ่งถึงความงาม เช่น พุทธถึงเทพเจ้าแห่งความงาม เทพธิดาแห่งความงาม มนุษย์ผู้มีความงาม เป็นต้น โดยไม่บอกที่มาหรือเหตุผลของความงามเช่นกัน ในกรณีของพระพุทธศาสนา นับว่าแปลกไปจากศิลปิน ปรัชญาและศาสดาต่างกล่าวข้างต้น เพราะในคำสอนของพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความงามไว้อย่างวิจิตรพิสดารมาก ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม^{๓๘}

เสถียร โปธินันทะ ให้ความหมายของความงามไว้ว่า ศิลปินได้กล่าวไว้ว่าทุกสิ่งในโลกไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สิ่งนั้นย่อมมีสุนทรียะในตัว ถ้าหากว่าเราเป็นผู้เข้าใจมอง ไม่มีสิ่งใดที่จะไม่เป็นสุนทรียะ เหมือนกับธรรมชาติ ผู้ที่มีธรรมะย่อมมองเห็นความเป็นไปต่าง ๆ ในโลกทุกแห่งทุกมุมเป็นคติธรรมได้ ธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นสุนทรียะในตัว เป็นโดยธรรมชาติของธรรมะ เพราะว่าธรรมะเป็นเรื่องสำหรับข้อปฏิบัติของชีวิต การมองชีวิตนั้นควรจะมีศิลปะ ผู้ที่รู้จักการใช้ศิลปะในการครองชีวิตผู้นั้นจะได้ประโยชน์ได้รับความสุขจากชีวิต^{๓๙}

พระเรื่องเดช โชติธมโม (เสียงเพราะ) และคณะ สรุปได้ว่า สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาทนี้ เป็นความงามที่ยั่งยืน และแบ่งเป็นภาคส่วน เป็นความงามที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของตนของสังคมและส่วนรวม ทั้งนี้ต้องอิงอาศัยหลักธรรมต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักศีล ๕ หลักกาลามสูตร หลักอภิปไตย หลักคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม หรือหลักศีลธรรมอื่น ๆ อันเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความดีงามทางพระพุทธศาสนา เช่น แนวทางการปฏิบัติธรรม เพื่อความหลุดพ้น สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นการผสมผสานระหว่างศีลธรรมและศิลปะ โดยพระพุทธศาสนานั้นได้มองศิลปะเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของศีลธรรมซึ่งศีลธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสนั้น ล้วนมีความงดงามทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด^{๔๐}

พระมหาอุดม ปญญาโก กล่าวถึงความงามในพุทธศาสนาว่า เมื่อศึกษาพุทธคำรัสแล้วจะพบเรื่องความงามที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรต่าง ๆ นั้นมีความขัดแย้งกันอยู่ เนื่องจากในบางตอนนั้นพระพุทธองค์ทรงชื่นชมความงามของบุคคลหรือธรรม ขณะที่บางครั้งพระพุทธองค์จะทรงตำหนิเรื่องการยึดติดความงาม ความขัดแย้งเหล่านี้มองให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่า ไม่ใช่ความขัดแย้งแต่ประการใด เพราะความขัดแย้งมีนัยสำคัญทางปรัชญาที่แฝงไปด้วยความลุ่มลึกและความลึกซึ้งของการมอง

^{๓๘} สุเขวาร์น พลอยชุม และสุวิญญู รักษัตย์, *สารัตถะวิชาการพุทธปรัชญา*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

^{๓๙} เสถียร โปธินันทะ, *มรดกทางปัญญา*, อ่างแล้ว, หน้า ๖๗-๖๘.

^{๔๐} พระเรื่องเดช โชติธมโม (เสียงเพราะ) และคณะ, *วิเคราะห์หลักไตรลักษณ์ในเชิงสุนทรียศาสตร์*, สาขาวิชาปรัชญา พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐, หน้า ๑๒๕.

ความงาม การตรัสถึงความงามเชิงลบทรงกล่าวไม่ให้ยึดมั่นหรือไม่ควรชื่นชมในความงาม เพราะทรงเห็นโทษการยึดติดในความงาม^{๔๑}

พระมหาทวิ มหาปณโณ (ละลง) กล่าวถึงความงามในพระพุทธศาสนาสรุปได้ว่า ธรรมเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจมนุษย์ผู้ปฏิบัติตามให้งาม จิตใจที่งามก่อให้เกิดปัญญา คือความเห็นที่ถูกต้อง มองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ความเห็นที่ถูกต้องเป็นรากฐานแห่งการทำความดี ที่สุดแล้วผลจากการทำความดีของมนุษย์ ย่อมก่อให้เกิดสันติสุขกับชีวิตและโลก กระบวนการสร้างเหตุปัจจัยที่ดีงาม มีความสอดคล้อง และเชื่อมโยงประสานเป็นธรรมชาติเดียวกันนี้เอง เป็นหลักการสร้างความงามในพระพุทธศาสนา^{๔๒}

พระมหารังสรรค์ กิตติปณโณ (ใจหาญ) กล่าวถึงความงามในพุทธศาสนาสรุปได้ว่า มีความงาม ๒ มิติ คือความงามมิติทางโลกและความงามมิติทางธรรม ความงามมิติทางโลกหรือความงามทางวัตถุ เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ระหว่างคุณภาพหรือคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลสคือความยินดีพอใจ ซึ่งมีอยู่ในจิตใจของแต่ละคน ส่วนความงามมิติทางธรรม คือความงามที่เป็นลักษณะของธรรม หรือความจริงอันเป็นผลจากคุณภาพ หรือคุณสมบัติของธรรม ที่ปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้มีญาณ หรือแสดงออกทางพฤติกรรมของผู้ทรงศีลทรงธรรม ทำให้รู้เห็นได้ว่าผู้มีธรรมเป็นคนทำงาน^{๔๓}

สุชาติ สุนธิ ได้ให้แง่มุมมองเกี่ยวกับความงามในพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นคำสอนและรูปแบบวัฒนธรรมว่า สุนทรียศาสตร์ที่ก่อให้เกิดรูปแบบศิลปะที่แฝงอยู่ภายใต้ร่มเงาของพุทธซึ่งเป็นส่วนที่นำมาพอกพูนเป็นเปลือกห่อหุ้มเปลือกภายใน อันเป็นสาระที่เป็นสุนทรียศาสตร์และศิลปะของผู้ที่เป็นพุทธเอง หรือแม้จะหมายถึงสาระอันแท้จริงของพุทธ ก็ยังถูกแปลเป็นทฤษฎีคำสอน แยกตัวไปผสมผสานกับมิติและความเชื่อประจำถิ่นของแต่ละวัฒนธรรมอันหลากหลายกลายเป็นลัทธิ นิกาย สำนักของกลุ่มสู่รูปแบบการปฏิบัติการบูชา เป็นเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป จึงสรุปว่าหากใครจับเอาความหมายของพุทธด้วยมุมมองที่เป็นปกติธรรมดาที่จะง่ายและเป็นธรรมดา แต่ถ้าใครจะมองให้ลึกมากกว่าก็จะยากและลึกตามสติปัญญาของผู้นั้น^{๔๔}

ศกิติ ไมรา มีความเห็นด้านความงามของพุทธศาสนาสรุปได้ว่า หัวใจของสุนทรียศาสตร์แนวพุทธ คือ การประจักษ์แจ้งในความงาม ความงามจากความรู้ตื่นของจิต ซึ่งเกิดพร้อมกับการ

^{๔๑}พระมหาอุดม ปณณาโก, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงพุทธสุนทรียศาสตร์: ศึกษากรณีพระพุทธรูปสมัยอยุธยา”, อ่างแล้ว, หน้า ๓๕-๓๘.

^{๔๒}พระมหาทวิ มหาปณโณ (ละลง), *ความงามในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๗๕.

^{๔๓}พระมหารังสรรค์ กิตติปณโณ (ใจหาญ), *การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท*, อ่างแล้ว, หน้า ๙๓.

^{๔๔}สุชาติ สุนธิ, *สุนทรียภาพของชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

ประจักษ์แจ้งอย่างลึกซึ้ง ก็คือ ความงามแห่งนิพพาน อันหมายถึง ความสงบ สันติสุข ความอ่อนโยน ความกว้างขวาง และความว่าง เขายังกล่าวต่อไปอีกว่า ความงามเช่นนี้ คือ หัวใจของสุนทรียศาสตร์ ชาวพุทธ ความงามที่เกิดจากจิตที่สงบแจ่มแจ้ง สุนทรียธรรมแนวพุทธนั้นเป็นอะไรมากกว่าความสบายใจ แต่เป็นสิ่งที่ซบซู่จิตใจนำเราไปจากภาวะที่บีบรัดจิตสำนึก ทำให้เราได้เข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวยามได้เชื่อมโยงตัวตนกับจิตสำนึกในระดับลึก เป้าหมายหลักของพุทธศิลป์ทุกประเภท ก็เพื่อทำให้เราบรรลุถึงสันติสุขภายในนี้ และเป้าหมายนี้ก็ได้ใกล้เคียงกว่าจะบรรลุได้^{๔๕}

พุทธพจน์ในสุชาตสูตร ตรัสถึงความงามของพระสุชาตาว่า กุลบุตรงามด้วยสมบัติ ๒ อย่าง คือ ๑) มีรูปร่างงาม น่าดู น่าเลื่อมใส ทั้งผิวพรรณก็งามยิ่งนัก และ ๒) งามเพราะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม และตรัสพระคาถาว่า “ภิกษุนี้ย่อมงามเพราะใจชื่อตรงหนอ เป็นผู้หลุดพ้น เป็นผู้ปราศ เป็นผู้ดับ เพราะไม่ถือมั่น ชำนาญพร้อมทั้งพาหนะได้แล้ว ย่อมดำรงอภิปภาพเป็นชาติสุดท้าย”^{๔๖} และในสาริปุตตเถราปทาน

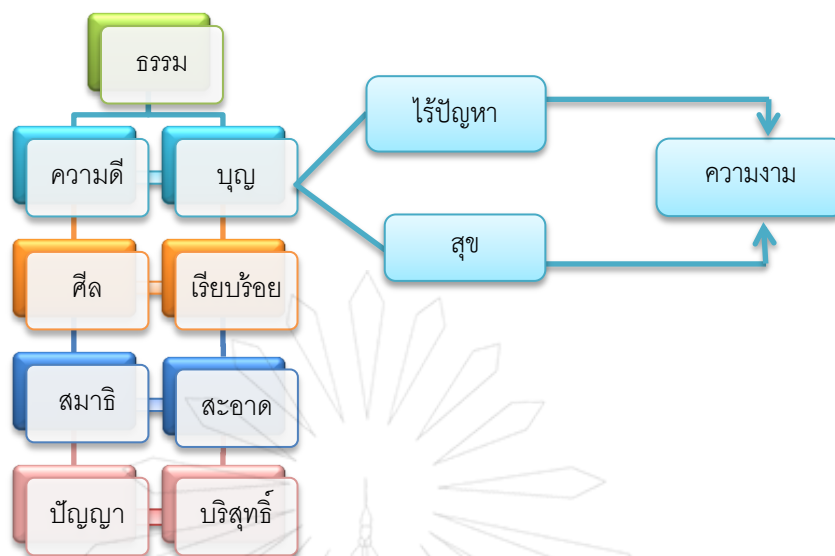
ท่านโกณฑิยะเป็นผู้ประเสริฐด้วยฤทธิ์ ข้าพระองค์ถึงที่สุดแห่งปัญญา ข้าพระองค์ทั้งสองจะร่วมกันทำพระศาสนาให้ดังงามแล หมู่ไม้ตั้งอยู่บนแผ่นดินมีดอกบานตามฤดูกาลส่งกลิ่นหอมอบอวลยังปวงสัตว์ให้ยินดี ข้าแต่พระมหาวิระเจ้า ผู้ศากยบุตรผู้มียศใหญ่ ข้าพระองค์ ก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน ดำรงอยู่ในศาสนาของพระองค์แล้วจะแสวงหากาลเวลาเพื่อจะเบ่งบาน ข้าพระองค์แสวงหาดอกไม้คือ วิมุตติ เป็นที่หลุดภพสงสารจะยังสัตว์ทั้งปวงให้ยินดีด้วยการได้ดอกไม้ คือ วิมุตติ^{๔๗}

สรุปได้ว่า พุทธสุนทรียศาสตร์เป็นความงามจากการมีคุณธรรม คุณธรรมเกิดได้จากการปฏิบัติธรรมส่งผลให้เกิดความประพลิตที่ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะ ความเป็นระเบียบ เรียบร้อย ทั้งทางกาย วาจา ใจ ความงามแบบธรรมะเป็นความงามแบบผู้มีปัญญา มีอยู่ ๓ ระดับตามความลึกซึ้งของหลักธรรม คือ งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด เป็นความสงบ เป็นสันติสุข ภายใน ปราศจากการผูกยึดติดส่งน่านสู่เส้นทางนิพพาน เป็นความดีงามหรือเป็นบุญ ซึ่งมาจากการมีศีลสมาธิ และปัญญา ศิลทำให้กาย วาจา เรียบร้อย สมาธิทำให้จิตใจสะอาดควรแก่การงาน ปัญญาเกิดความรู้ที่ถูกต้อง ส่งผลให้การดำเนินชีวิตไร้ปัญหา ชีวิตที่ไร้ปัญหา ชีวิตที่เป็นสุข คือ ความงาม

^{๔๕} จอห์น เลน, ความงามข้ามกาลเวลา: สุนทรียธรรมในศิลปะและชีวิตประจำวัน, แปลโดย สดใส ชันติวรพงศ์, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเด็ก, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^{๔๖} ส.นิ. ๑๖/๒๓๙/๓๗๑-๓๗๒.

^{๔๗} ขุ.อป. ๓๒/๒๙๘-๓๐๒/๔๒-๔๓.

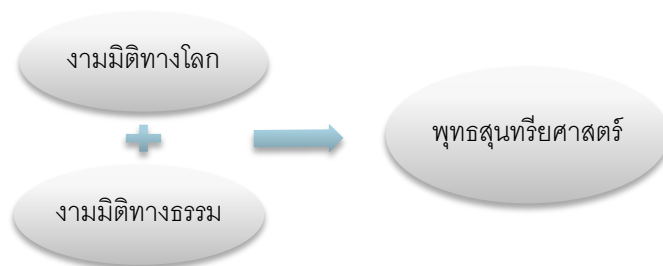

แผนภูมิที่ ๓.๒ ความหมายของพุทธสุนทรียศาสตร์

นอกจากนี้ยังสรุปได้ว่าพุทธสุนทรียศาสตร์ปรากฏความงาม ๒ ด้าน คือ

๑) ความงามแบบศิลปะทั่วไป เป็นความงามทางวัตถุ มองความงามแบบโลกียะ วัตถุเป็นสื่อส่งผลให้จิตใจปรุงแต่ง เป็นความงามที่ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน เป็นความต้องการที่บีบความรู้สึกให้ค่อย ๆ ไหลเลื่อนและแปรเปลี่ยนอย่างลุ่มลึกของจิตใจไปตามทิศทางความปรารถนาของตนเอง เป็นลักษณะของความอ่อนไหว และความงามทางศาสนาทั่ว ๆ ไปก็จะเป็นความงามของเทพเจ้า เทพธิดา แห่งความงาม จัดเป็นความงามทางโลกียะ

๒) ความงามในพุทธศาสนาหรือพุทธสุนทรียศาสตร์ งามอย่างละเอียดอ่อนในความดี ความถูกต้อง ความเป็นสายกลางของจิตใจ การมีจิตใจที่สงบ อ่อนโยน ผ่อนคลาย ปล่อยวาง มองโลกในแง่ดี มีเมตตา กรุณา สิ่งเหล่านี้เป็นจิตใจที่งาม ย่อมส่งผลสู่การกระทำ กิริยามารยาท สงบ เรียบร้อย ความงามมี ๒ มิติ คือ งามทั้งทางโลกียะและทางโลกุตตระ ความงามทางโลกียะเป็นความงามที่จิตปรุงแต่ง วัตถุ ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส ส่วนความงามทางโลกุตตระเป็นความงามที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมเพื่อให้อกิเลสเบาบางถึงหมดไปทำให้จิตใจมีคุณธรรม ส่งผลให้พฤติกรรมดีงาม ดังนั้น จะเห็นว่าความงามทางพระพุทธศาสนาที่เป็นความงามในมิติทางโลกจัดเป็นจิตวิสัย เพราะเป็นสิ่งที่จิตปรุงแต่งจากวัตถุนั้น ๆ และความงามทางมิติธรรมจัดเป็นวัตถุวิสัยเพราะมีลักษณะเป็นอนัตตา คือวัตถุงามในตัวเอง แม้ไม่มีใครรู้ใครเห็นก็ตาม

แผนภูมิที่ ๓.๓ ความงามของพุทธสุนทรียศาสตร์ใน ๒ มิติ

๓.๔ ลักษณะแห่งพุทธสุนทรียศาสตร์

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความงามไว้มากมาย ปรากฏในหลายพระสูตร ตั้งแต่การเริ่มต้นประกาศศาสนา ก็ให้ประกาศด้วยความงาม ดังปรากฏในมารกถา พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณต้องมีบทบาทหรือทำหน้าที่ของพระสงฆ์ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ทรงมอบให้ภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่หรือบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติ ตรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายพวกที่มีกิเลสธุลีในจักขุน้อยก็มี เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมได้จักมีอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม^{๔๘}

จากพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า ความงามเปรียบได้ว่าเป็นปฐมบทแห่งการประกาศพระพุทธศาสนา และในพุทธพจน์นี้ได้แสดงหลักสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๓ ประการด้วยกัน คือ

- ๑) ธรรม คือความจริง อันประมวลหลักการทั้งปวงของพระพุทธศาสนา
- ๒) พรหมจรรย์ คือระบบความประพฤติอันบริสุทธิ์ บริบูรณ์ อันได้แก่ คุณธรรมทั้งปวงที่มัก

จะเรียกกันว่า ความดี

๓) กัลยาณะ คือความงาม อันได้แก่คุณค่าของชีวิต ซึ่งมีนัยเช่นเดียวกับคำว่า ประโยชน์สุข อันเป็นเป้าหมายของการสั่งสอนของพระพุทธศาสนา หรือการสอนของพระพุทธเจ้า

^{๔๘}วิ.มทา. ๔/๓๒/๔๙-๕๐.

นอกจากนี้ยังบ่งบอกสาระสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือสาระสำคัญในการสอนของพระพุทธเจ้า คือ ความจริง ความดี และความงาม ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นผลของกันและกัน หรืออาศัยซึ่งกันและกันทั้งในเชิงทฤษฎีและในเชิงปฏิบัติ ในคำสอนของพระพุทธศาสนา เราจะพบว่า พระพุทธเจ้าทรงกล่าวย้ำเรื่องความงามอยู่เสมอ ตรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กิณียของพระสุคตเป็นไฉน คือ พระสุคตนั้นย่อมทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ อันบริสุทธิ์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์ครบถ้วน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้คือ วินัยของพระสุคต^{๔๙}

พระพุทธพจน์เช่นนี้ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอในพระสูตรต่าง ๆ ในคัมภีร์พระธรรมจะมีความงาม ในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงด้วยความกรุณาต่อสัตว์ทั้งหลาย ธรรมที่ทรงแสดงจะน้อยหรือมากก็ตามทรงแสดงครบถ้วนทั้ง 3 ประการ และในอรรถกถาพระวินัยปิฎก เล่ม 1 มหาวิภังค์ ปฐมภาค ได้ขยายความของคำว่า งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ไว้อย่างพิสดารไว้ 7 นัยด้วยกันคือ

นัยที่ 1 งามในเบื้องต้นด้วยบาทแรกของธรรม งามในท่ามกลางด้วยบาทที่ 2 ของธรรม งามในที่สุดด้วยบาทสุดท้ายของธรรม

นัยที่ 2 งามในเบื้องต้นด้วยคำนิทาน งามในที่สุดด้วยบทสรุป (คำนิคม) งามในท่ามกลางด้วยคำที่เหลือ

นัยที่ 3 งามในเบื้องต้นด้วยศีลและสมาธิ งามในท่ามกลางด้วยสมณะ วิปัสสนา มรรคและผล งามในที่สุดด้วยนิพพาน

นัยที่ 4 งามในเบื้องต้นด้วยความตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า งามในท่ามกลางด้วยความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม งามในที่สุดด้วยการปฏิบัติดีของพระสงฆ์

นัยที่ 5 งามในเบื้องต้นด้วยพระอภิธรรมโพธิญาณ งามในท่ามกลางด้วยปัจเจกโพธิญาณ งามในที่สุดด้วยสาวกโพธิญาณ

นัยที่ 6 งามในเบื้องต้นเพราะการได้ฟังธรรม งามในท่ามกลางเพราะการปฏิบัติธรรม และ งามในที่สุดเพราะผลของการปฏิบัติธรรม

นัยที่ 7 งามในเบื้องต้นด้วยความบริสุทธิ์แห่งแดนเกิด งามในท่ามกลางด้วยความบริสุทธิ์แห่งอรรถประโยชน์ งามในที่สุดด้วยความบริสุทธิ์แห่งกิจพระพุทธองค์ เมื่อจะทรงแสดงธรรมมากหรือน้อยย่อมแสดงธรรมที่มีลักษณะงามดังกล่าวแล้ว^{๕๐}

^{๔๙} วจ.จตุกก. ๒๑/๑๖๐/๒๔๔.

^{๕๐} วิ.อ. ๑/๒๑๔-๒๑๖.

อรรถกถาพระวินัยปิฎก ดังกล่าวข้างต้น สรุปไว้ชัดเจนว่า อรรถาธิบายทั้ง 7 นัย ดังกล่าวนี้ คือ ความงามของธรรมในพระพุทธศาสนาทุกด้าน ทุกนัย ทั้งด้านหลักธรรม เนื้อความ การปฏิบัติ ลำดับ ผลการปฏิบัติ การบรรลุ ตั้งอยู่ใน ๓ ระดับทั้งสิ้น คืองามเบื้องต้น งามท่ามกลาง และงามที่สุด

๓.๕ คำที่แสดงความหมายของความงาม

คำที่มีความหมายว่า “ความงาม” มีปรากฏอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎก ในพระสูตรต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาษาบาลี ความหมายตามรูปศัพท์ ตามบริบทแวดล้อมตามความเหมาะสมกับสิ่งที่ตรัสสอน ดังเช่น คำว่า อภิกกนฺตฺ แปลได้หลายอย่าง เช่น

- ๑) สิ้นไป, หมดไป, ล่วงไป ‘=ขย’ ดังบาลีว่า อภิกกนฺตา ฆนฺเต รตฺติ ราตรีสิ้นไปแล้ว (สว่าง)
- ๒) ดี, งาม = ‘สุนฺทร’ ดังบาลีว่า อโย อิมสฺ จตฺตุนนํ ปุคฺคลานํ อภิกกนฺตโร จ ปณฺิตโร จ คนนี้ ดีกว่า ประณีตกว่า ๔ คนนี้
- ๓) สวยงาม, ผุดผ่อง, = ‘อภีรูป’ ดังบาลีว่า อภิกกนฺเตน ฆณฺเณน สพฺพา โอภาสยํ ทิสสา มีวรรณ ผุดผ่อง ให้ทุกทิศโอภาสอยู่^{๕๑}

ในอรรถกถา ได้อรรถธิบายอภิกกนฺตศัพท์ ในคำว่า อภิกกนฺตฺ เป็นต้นนั้น มีวินิจฉัยดังนี้ อภิกกนฺตศัพท์นี่ย่อมปรากฏในอรรถ คือ ขย (ความสิ้นไป) สุนฺทร (ความดี) อภีรูป (รูปร่าง) และ อัปฺภนฺโมทนะ (ความชมเชย) อภิกกนฺตศัพท์ปรากฏในรูปร่าง ในประโยคทั้งหลายเป็นต้นว่า “ใครช่าง รุ่งเรืองด้วยฤทธิ์ ด้วยยศ มีพรรณงดงามยิ่งนัก ยังทิศทั้งปวงให้สว่างอยู่” อีกอย่างหนึ่ง อภิกกนฺตฺ แปลว่า นำใครยิ่งนัก นำปรารถนายิ่งนัก นำขอบใจยิ่งนัก ดียิ่งนัก^{๕๒} ดังนั้น คำที่แสดงความหมายทาง ความงามในพระไตรปิฎกยกมากล่าวพอสังเขป ดังนี้

๓.๕.๑ กัลยาณะ หมายถึง งาม ดี เช่น ในคำว่า ธรรมอันงาม (กัลยาณธมฺโม) ศีลอันงาม (กัลยาณศีล) พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวว่า คำว่า กัลยาณ หมายถึง ความดี ความงาม ความประเสริฐ^{๕๓} และในอรรถกถา กล่าวว่า กัลยาณะ เพราะอรรถว่าเจริญ เพราะเกื้อกูลความเป็นอยู่ และเพราะเป็นสุขต่อไป^{๕๔} กัลยาณ หมายถึง ความดี เช่น

อภิตถเรถ กัลยาณ	ปาปา จิตฺตํ นินฺวาเร
ทณฺธํ ทิ กรโต ปุณฺณํ	ปาปสมิ รมตี มโน

^{๕๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ชาติบุปฺพิภิกา (พจนานุกรมบาลี-ไทย), พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๔๗.

^{๕๒} วิ.อ. ๑/๓๐๙-๓๑๑.

^{๕๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๗.

^{๕๔} ขุ.อิติ.อ. ๑/๑๙๕.

“พึงรีบเร่งทำความดีและห้ามจิตจากความชั่ว เพราะเมื่อทำความดีเข้าไปจิตจะยินดีในความชั่ว”^{๕๕} และคำว่า กัลยาณชน หมายถึง คนประพฤติดีงาม คนดี และกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรมอันดี ธรรมดีงาม ธรรมของกัลยาณชน เป็นเครื่องบำรุงจิตใจให้ตั้งงามสร้างอหิชาศรัทธาธรรมที่ดี ศิลเป็นเหตุให้จิตเว้น ไม่ทำสิ่งที่ เป็นโทษ ถ้ามีเพียงศีลก็มีเพียงงดเว้นได้จากโทษ แต่ก็ยังมีได้ทำคุณความดี ต่อเมื่อมีธรรมอยู่ ด้วยจึงจะเป็นเหตุให้ทำคุณความดี^{๕๖} พระพุทธเจ้าจึงตรัสทั้งศีลทั้งธรรมคู่กันไว้ในพระไตรปิฎกหลาย แห่งว่า “ศีลวา กัลยาณธมโม มีศีลมีกัลยาณธรรม”^{๕๗}

นอกจากนี้ กัลยา หรือ กัลยาณี หมายถึง นางงาม หญิงงาม เช่น ในคำว่า “นางชนบท กัลยาณี” (ชนบทกัลยาณี) หรือในคำว่า “นางสาวกัลยาณี ผู้เป็นชนบทกัลยาณี” (ชนบทกัลยาณี สาวกัลยาณี) หรือในคำว่า “เบญจกัลยาณี” (เบญจกัลยาณี)

๓.๕.๒ เขมมะ หมายถึง เกษม ดี งาม เจริญ ปลอดภัย ปราศจากภัย เช่น ที่เป็นที่สิ้น ไปแห่งความไม่งาม (ชียติ เอตถ อสภนติ เขม)^{๕๘}

๓.๕.๓ ปฏีรูปะ หมายถึง งาม เหมาะสม รูปเฉพาะ เช่น ในคำว่า “ผู้ปฏิบัติที่ เหมาะสม” (ปฏีรูปะ อุกุญจาโก) หรือ คำว่า “ตระกูลที่เหมาะสม” (ปฏีรูปะ กุล) หรือคำว่า “ภิกษุณีอื่น ๆ ที่สมควร” (อภินา ปฏีรูปา ภิกษุณีโย) เป็นต้น^{๕๙}

๓.๕.๔ โสภณะ หมายถึง งดงาม ผ่องใส เช่น คำว่า “กองทรายอันงาม” (บุพินิ โสภณ) หรือในคำว่า “หญิงงาม น่าชม น่าชอบใจ” (อิตถิ โสภณ ทสสนิย สुरुจิริ) หรือคำว่า “ผู้ยังหมู่ให้งาม” (สงฆโสภณ) “จุมุกงาม” (นาสา โสภณา) เป็นต้น^{๖๐} ในธรรมนิเทศกล่าวถึงสังฆโสภณะว่า ผู้ที่ทำให้หมู่ คณะมีความงดงาม ผู้ปฏิบัติตามบุคคลผู้เช่นนี้ จะทำให้สังฆและหมู่คณะนั้นเกิดความงดงาม

โย โหติ พยตโต จ วิสารโท จ พหุสสุโต ฆมมธโร จ โหติ
ฆมมสส โหติ อนุฆมมจारी ส ตาทีโส วุจจติ สงฆโสภณ^{๖๑}

^{๕๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พระธรรมบทจรุทธภาค ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: อรุณ การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔๒-๒๔๓.

^{๕๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕.

^{๕๗}สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ธรรมภาณ พจนานุกรมคำสอน พระพุทธศาสนา, อ่างแก้ว, หน้า ๒๓๘.

^{๕๘}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดศัพท์วิเคราะห์, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕๗.

^{๕๙}พระมหาทวี มหาปัญญา (ละลง) ปธ. ๙, ความงามในพระพุทธศาสนา, อ่างแก้ว, หน้า ๑๙.

^{๖๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๖๑}พระศรีธรรมภาณี (วัลลพ โกวิโล ป.ธ. ๘), หนังสือธรรมะพระสอนศีลธรรม ธรรมนิเทศ ปกิณณกถา- มงคลกถา-ธรรมเทศนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

ในโศภณสูตรว่า “บุคคลใดเป็นผู้ฉลาด แก่ล้ากว่า เป็นพหูสูต ทรงธรรม และประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม บุคคลนั้นเราเรียกว่า เป็นผู้ดงามในหมู่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาผู้มีศรัทธาถึงพร้อมด้วยศีล เป็นพหูสูต เหล่านี้แล ย่อมยังหมู่ให้งามเพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ดงามในหมู่”^{๖๒}

๓.๕.๕ สุภะ หมายถึง ความสวยงาม บางแห่งแสดงถึงความงามของบุคคล เช่น ในคำว่า “ธิดานายช่าง สวยงาม” (สุภํ กมมารชิตฺร) หรือบางแห่งแสดงถึงความงามของสถานที่ เช่น ในคำว่า “วิมานสวยงาม” (สุภํ วิมานํ) หรือบางแห่งมุ่งแสดงถึงความงามของสัตว์ เช่น ในคำว่า “ช้างตัวงาม” (สุภํ นาโค) บางแห่งมุ่งแสดงถึงความงามของสิ่งของ เช่น ในคำว่า “แก้วมณีอันดงาม” (สุภํ มณี) เป็นต้น^{๖๓} และในพระธรรมบทจตุรภาค ฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า

โยธ ทีฆํ วา รสสํ วา อดุ ญฺลํ สุภาสุภํ
โลเก อทินนํ นาทียติ ตมทํ พุริมิ พราหมณํ

“ผู้ใดไม่ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะยาวหรือสั้น เล็กหรือใหญ่ งามหรือไม่งาม ผู้นี้เราเรียกว่า พราหมณ์”^{๖๔}

๓.๕.๖ สุนทร หมายถึง งาม ดี น่าฟัง น่าชื่นชม เช่น ในคำว่า “อุโบสถอันดี” (สุนทรโอบุสโถ) “พวกอาชีวกเป็นคนดี” (สุนทรอาชีวกา) และสุนทร ภาติ ทิปตติ โสภา ภาวะที่รุ่งเรืองดี^{๖๕}

๓.๕.๗ สุวิณเณ ผู้ประกอบด้วยผิวพรรณ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่และที่น่า ชอบใจ เพราะความเป็นผู้ประกอบด้วยผลวิบากแห่งอโหส^{๖๖} และคำว่า วนณวนตโร จ ความว่า มีผิวพรรณงามกว่า อธิบายว่า มีรูปร่าง น่าเลื่อมใส^{๖๗}

๓.๕.๘ อภิรูปะ หมายถึง รูปร่าง งดงาม น่าดู สวย เช่น ในคำว่า “เป็นผู้มีรูปร่าง น่าดู น่าชม น่าเลื่อมใส” (อภิรูปโ ทสสนีโย ปาสาทิก) หรือในคำว่า “ผ้าขาวผ่องงาม ไม่มีมลทิน สะอาด” (โอทาคํ วตถํ อภิรูปํ นิम्मลํ สุจํ) ในคำว่า “ดอกไม้ทองคำ งดงาม น่าดู น่าชม” (สุวณณมาลา อภิรูปา ทสสนียา ปาสาทิกา) เป็นต้น^{๖๘}

๓.๕.๙ อภิกันตะ หมายถึง งาม ดี เช่น ในคำว่า “หมู่ภิกษุงดงามยิ่ง” (อภิกนโต ภิกษุสงฺโฆ) หรือคำว่า “มีผิวพรรณงดงาม” (อภิกนเตน วนณเณน)^{๖๙}

^{๖๒} วจ.จตุกก. ๒๑/๗/๑๒.

^{๖๓} พระมหาทวี มหาปัญญา (ละลง), ความงามในพระพุทธศาสนา, อ้างแล้ว, หน้า ๑๘.

^{๖๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พระธรรมบทจตุรภาค ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว, หน้า ๘๓๘-๘๓๙.

^{๖๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดศัพท์วิเคราะห์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๗.

^{๖๖} วิ.อ. ๑/๒๙๖.

^{๖๗} ที.สี.อ. ๑๑/๒๕๕.

^{๖๘} พระมหาทวี มหาปัญญา (ละลง), ความงามในพระพุทธศาสนา, อ้างแล้ว, หน้า ๑๘.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

ในอรรถกถา กล่าวว่า อภิกกนฺตํ แปลว่า น่าใคร่ยิ่งนัก น่าปรารถนายิ่งนัก น่าชอบใจยิ่งนัก ดียิ่งนัก น่าชมเชยยิ่งนัก เป็นต้น^{๗๐}

๓.๕.๑๐ รุจิริระ คือ งาม ในอรรถกถา กล่าวถึงวจาสุภาชิตย่อมมีผลแก่ผู้ปฏิบัติ ว่า

ยถาปิ รุจิริํ ปุပ္ผิํ	วณฺณวณฺตํ อคนธกํ
เอวํ สุภาสิตา วาจา	อผลา โหติ อกุพฺพโต
ยถาปิ รุจิริํ ปุပ္ผิํ	วณฺณวณฺตํ สคนธกํ
เอวํ สุภาสิตา วาจา	สผลา โหติ สกุพฺพโต

ดอกไม้งามมีสี (แต่) ไม่มีกลิ่น (หอม) แม้ฉันใด วจาสุภาชิตก็ฉันนั้น ย่อมไม่มีผลแก่ผู้ไม่ทำ อยู่ (ส่วน) ดอกไม้งาม มีสีพร้อมด้วยกลิ่น (หอม) แม้ฉันใด วจาสุภาชิตก็ฉันนั้น ย่อมมีผลแก่ผู้ทำคืออยู่

บทว่า รุจิริํ คือ งาม ดอกไม้ที่มีสีแล้วไม่มีกลิ่น เช่น ดอกหงอนไก่ ดอกกรรณิการิ์ และ ดอกชัยพฤกษ์ เป็นต้น พระพุทธพจน์ คือปิฎก ๓ ชื่อว่า วจาสุภาชิต พระพุทธพจน์นั้น เหมือนดอกไม้ สมบูรณ์ด้วยสีและทรวดทรง (แต่) ไม่มีกลิ่น (หอม) เหมือนอย่างว่าดอกไม้ไม่มีกลิ่น (หอม) กลิ่นหอม ย่อมไม่แผ่ไป คือไม่ฟุ้งไปในสรีระของผู้ที่ตัดทรงดอกไม้อันไม่มีกลิ่นนั้น ฉันใด แม้พระพุทธพจน์นี้ ก็ฉันนั้น ย่อมไม่น่ากลิ่นคือการฟัง กลิ่นคือการจำทรง และกลิ่นคือการปฏิบัติมาให้ ชื่อว่าย่อมไม่มีผลแก่ผู้ซึ่งไม่ ตั้งใจประพฤติพุทธพจน์นั้นโดยเอื้อเพื่อ ด้วยกิจทั้งหลายมีการฟัง เป็นต้น

ส่วนคาถาที่สอง กล่าวถึงดอกไม้ที่งามและหอม คือดอกจำปา และดอกบัวเขียว เป็นต้น ความว่ากลิ่นหอมย่อมแผ่ไป คือฟุ้งไปในสรีระของผู้ที่ตัดทรงดอกไม้ฉันนั้น ฉันใด แม้วจาสุภาชิต กล่าวคือ พระพุทธพจน์ในปิฎก ๓ ก็ฉันนั้น ย่อมมีผล คือชื่อว่าย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เพราะน่ากลิ่น คือ การฟัง กลิ่นคือการจำทรง กลิ่นคือ การปฏิบัติมาให้ แก่บุคคลผู้ทำคืออยู่ คือบุคคลที่ตั้งใจทำกิจที่ควร ทำในพระพุทธพจน์นั้น ด้วยกิจทั้งหลาย มีการฟัง เป็นต้น^{๗๑} พระพุทธพจน์มีความสมบูรณ์และมีความ งามอยู่ในตัวแล้ว เปรียบดังความงามความสมบูรณ์ของทรวดทรงสีสันดอกไม้ที่สมบูรณ์ ส่วนกลิ่นความ หอมนั้นได้มาจากได้การฟัง การจำ แล้วนำมาปฏิบัติ เป็นผล เป็นอานิสงส์

ดังนั้น คำที่แสดงความหมายทางความงาม แสดงถึงภาวะความงามพระพุทธศาสนามี ความหมายเชิงคุณค่า เชิงบวก มีความลึกซึ้ง ปรากฏได้ในทุกสิ่ง ทั้งคน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ เป็นความ เหมาะสม ความดี ความรู้ดี ภาษาดี ภาวะที่ดี ธรรมดี ทั้งในรูปลักษณะและคุณสมบัติของศีลธรรม จาก ความหมายของคำต่าง ๆ ทำให้ทราบว่าคำที่แสดงความงามได้แสดงความงามไว้ ๒ อย่างคือ

คำที่แสดงความงามทางโลก คือคำว่า กัลยาหรือกัลยาณี โสภณะ สุภาะ สุวัณฺณเณ อภิรุปะ รุจิริระ และคำที่แสดงความงามทางธรรม เช่น กัลยาณะ เชมะ สุนทระ อภิกกนฺตะ

^{๗๐}วิ.อ. ๑/๓๑๑.

^{๗๑}ขุ.ธ.อ. ๔๑/๗๐-๗๒.

ความงามทางโลก

กัลยาหรือกัลยาณี โสภณะ สุภะ สุวันเณ อภีรุปะ รุจิระ

ความงามทางธรรม

กัลยาณะ เขมะ สุนทระ อภิกกัณตะ

แผนภูมิที่ ๓.๔ คำที่แสดงความงามทางโลกและทางธรรม

เมื่อพระพุทธศาสนาแสดงความงามจากธรรม งามจากผลของธรรม พระพุทธศาสนามุ่งส่งเสริมให้นำหลักธรรมมาจรโลงจิตใจให้งดงาม ให้เป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อความสงบสุข ทั้งตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ นอกจากนี้ยังแสดงความงามของพระรัตนตรัยได้อย่างงดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ

๓.๖ ความงามพระรัตนตรัยในพุทธสุนทรียศาสตร์

ไตรรัตน์ ดวงแก้วสาม คือ สิ่งมีค่าแท้ซึ่งทำให้ชีวิตดีงาม ประเสริฐ เลิศได้จริง^{๗๒} ความงามของพระรัตนตรัยในพุทธสุนทรียศาสตร์ เปรียบดังเพชรที่เจิดจรัส เป็นเครื่องส่องทาง เป็นที่มาของความงาม ความสงบ ความสุข ความงามของทุกสิ่งอยู่ที่เพชรรัตนสามดวงนี้ พระพุทธองค์ทรงชี้ขุมทรัพย์และวิถีที่จะเปิดเผยความจริงของธรรมชาติที่ซ่อนเร้นอยู่

ความงามของพระรัตนตรัย ปรากฏในพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งยังบวชอยู่เป็นพระสมเด็จเจ้าฟ้ามงกุฎ พระองค์ทรงแต่งคำนมัสการพระรัตนตรัยขึ้นเป็นคำมคธเป็นคำร้อยแก้วเป็นคาถาใช้กันแพร่หลาย พระราชนิพนธ์นี้มีความเหมาะสมและความไพเราะยิ่ง คือ

พุทโธ สุสุทโธ กรุณามหน ฌโว แปลว่า พระพุทธเจ้าพระองค์ใดเป็นผู้บริสุทธิ์ดี มีพระกรุณาดุจห้วงมหรณพ

ธมโม ปทีโป วีย ตสส สตถุโน แปลว่า พระธรรมของพระศาสดาจารย์เจ้าพระองค์นั้น เป็นดุจดวงประทีป

สงฺโฆ สุขเขตตภยติเขตตสญญิตโต แปลว่า พระสงฆ์นั้น ได้ชื่อว่า เป็นบุญเขตอย่างดี เป็นเขตบุญที่ยอดเยี่ยม^{๗๓}

^{๗๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *สยามสามไตร*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑.

^{๗๓} พลาตศิัย สิทธิธัญกิจ, *สมเด็จพระจอมเกล้า พระเจ้ากรุงสยาม*, (กรุงเทพมหานคร: เอ็ม บี เอ, ๒๕๓๖), หน้า ๔๗-๔๘.

นับได้ว่ามีความสมบูรณ์ในการประมวลพระพุทธคุณมาไว้ครบทั้ง ๓ ส่วน ได้แก่ พุทธ คือ พระปัญญาคุณ สุสฺสฺส คือพระวิสุทธิคุณ และกรุณาคุณ คือพระกรุณาคุณ เช่นเดียวกับบท นโม ตสฺส ที่เป็นบทแสดงพระพุทธคุณทั้งสามเหมือนกัน พระองค์กล่าวถึงพระรัตนตรัยโดยสรุปเพียงคาถาเดียวที่มีความไพเราะ จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงเข้าถึงคุณค่าพระรัตนตรัยได้อย่างลึกซึ้ง พระองค์จึงสามารถสื่อคุณของพระรัตนตรัยออกมาได้อย่างงดงามเป็นร้อยแก้วเป็นคาถาได้อย่างไพเราะงดงาม

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ตรัสว่า พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ ทั้ง ๓ เป็นที่นิยมนับถือบูชาเป็นอุดมรัตนะ (รัตนะสูงสุด) ในโลก ข้อที่ทำให้เห็นได้ว่าสูงสุดก็เช่นเป็นที่นิยมนับถืออย่างสูงสุด ที่นิยมนับถือนั้นก็ย่อมมีกันอยู่คนละหลายอย่าง แต่ก็ยกพระรัตนตรัยเป็นที่นับถืออย่างสูงสุด เพราะนิยมนับถือมากจึงเห็นว่ามีค่ามากหรือหาค่ามิได้ จึงไม่ยอมกำหนดราคาอย่างรัตนะอื่น ๆ พระรัตนตรัยเป็นประโยชน์แก่โลกทั่วไป และดำรงอยู่ยั่งยืนเป็นพัน ๆ ปี ผู้ที่นับถือย่อมนำรัตนะอื่น ๆ มาเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย แม้เช่นนี้ ผู้ที่ไม่เห็นคุณค่าก็ยากที่จะได้พบเห็น ส่วนผู้ที่เห็นคุณค่าว่าไม่ต่ำต้อยเท่านั้นก็จึงได้พบเห็นว่าเป็นอุดมรัตนะโดยแท้^{๗๔}

ความงามในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ความงามทั้ง ๓ ประการนี้ มีปรากฏในรัตนสูตร ตรัสถึงพระพุทธว่า ทรัพย์ที่ทำให้ปลื้มใจอย่างใดอย่างหนึ่งในโลกนี้ก็ดี ในโลกอื่นก็ดี หรือรัตนะที่ประณีตในสรวงสวรรค์ก็ดี ที่จะเสมอด้วยพระตถาคตเจ้าไม่มีเลย พระพุทธรัตนะนี้เท่านั้นเป็นรัตนะที่ประณีต ด้วยสัจวาจา นี้ ขอความสวัสดิจึงมีแก่สัตว์เหล่านี้

ตรัสถึง พระธรรมว่า ธรรมชาติใด ๆ ที่จะเสมอด้วยพระธรรมอันประณีต เป็นที่สิ้นกิเลส เป็นที่สํารอกกิเลส เป็นอมตะ ซึ่งพระศากยมุนีผู้ทรงมีพระหฤทัยมั่นคงทรงบรรลุแล้วไม่มีเลย พระธรรมรัตนะนี้เท่านั้นเป็นรัตนะที่ประณีต ด้วยสัจวาจา นี้ ขอความสวัสดิจึงมีแก่สัตว์เหล่านี้

และตรัสถึง พระอริยบุคคล ๘ จัดเป็น ๔ คู่ ที่สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว เป็นสาวกของพระสุคตเจ้าผู้ควรแก่ทักษิณาทาน ทานที่บุคคลถวายแล้วแก่ท่านเหล่านั้นย่อมมีผลานิสงส์มาก พระสังฆรัตนะนี้เท่านั้นเป็นรัตนะที่ประณีต ด้วยสัจวาจา นี้ ขอความสวัสดิจึงมีแก่สัตว์เหล่านี้^{๗๕}

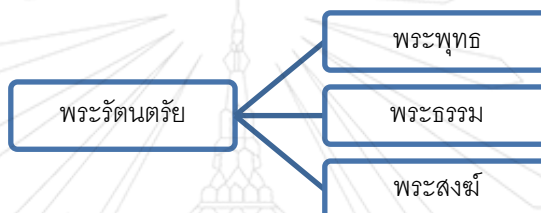
จากพระพุทธพจน์ คำว่า รัตนะ แปลว่า สิ่งน้อมนำมาซึ่งความยินดี สิ่งก่อเกิดความยินดี หรือสิ่งที่เจริญใจ หมายถึงความเป็นสิ่งที่มีจริงงดงาม มีค่ามาก ความเป็นสิ่งที่หาสิ่งอื่นมาเปรียบเทียบมิได้ ความเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ยาก หาได้ยาก และยังหมายถึงสิ่งที่คนชั้นสูงในสังคมใช้สอยกัน ดังนั้น คำว่า รัตนะที่ประณีต จึงหมายถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เพราะเป็นรัตนะที่

^{๗๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *ธรรมภาณาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา*, อ่างแล้ว, หน้า ๓๓๗.

^{๗๕} พุ. พุ. ๒๕/๓-๑๘/๑๒-๑๖.

ประเสริฐสูงสุดในบรรดาระตนะที่มีอยู่ เป็นรัตนะที่กล่าวกันว่าเป็นเลิศ เพราะมีคุณมากและรัตนะที่เสมอด้วยพระตถาคตไม่มีเลย^{๗๖}

จากอรรถกถาที่นำมาขยายยังทำให้ทราบว่า ความเป็นรัตนะของพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ คุณค่าของสิ่งเหล่านี้นำมาเปรียบกับค่าของวัตถุไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นเงิน ทอง แก้วมณี ฯลฯ ทั้งที่อยู่ในโลกนี้ โลกอื่น และสวรรค์ชั้นต่าง ๆ แต่เพื่อให้ทราบว่าเมื่อมนุษย์ให้ค่าความงามกับวัตถุมากเพียงไร ค่าที่แท้จริงของพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ ยิ่งทำให้มนุษย์นั้นห่างไกลคุณค่าที่แท้จริงของพระรัตนตรัยมากยิ่งขึ้น เพราะเป็นคุณค่าที่เหนือสิ่งที่มีมนุษย์ยึดถืออยู่ พ้นจากสิ่งทดแทน พ้นจากบุคคล เพราะเป็นความจริง ความดี และความบริสุทธิ์

แผนภูมิที่ ๓.๕ ความงามของพระรัตนตรัย

๓.๖.๑ ความงามของพระพุทฺธเจ้า

ความงามของพระพุทฺธเจ้าในพุทธสุนทรียศาสตร์ ปรากฏเป็นความงามในมิติทางโลกและทางธรรม งามในมิติทางโลกเป็นความงามด้านสรีระ กิริยามารยาท งามทางกาย วาจา ส่วนความงามทางธรรมปรากฏในลักษณะ งามด้วยความตรัสรู้ของพระองค์ หรืองามของหลักธรรมที่พระองค์ตรัสสั่งสอน มีดังนี้

๑) งามทางกาย ความงามทางสรีระในมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ในลักษณสูตร สรุปได้ว่า มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการของพระมหาบุรุษในโลกนี้ คือ

- (๑) มีพระบาทเรียบสนิท
- (๒) พื้นใต้ฝ่าพระบาททั้งสองมีลายจักร มีซี่กำข้างละพัน มีกง มีดุม บริบูรณ์
- (๓) มีสันพระบาทยาวสมส่วน
- (๔) มีพระองคุลียาวสมส่วน
- (๕) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม
- (๖) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุจตาข่าย
- (๗) มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ

^{๗๖} พุ.ขุ.อ. ๓๙/๒๓๗-๒๔๕.

- (๘) มีพระขงษ์รีเรียวดุจแข็งเนื้อทราย
- (๙) ประทับยืนตรงไหนมิได้ค้อมพระกายลง ใช้ฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบคำถึงพระชานูทั้งสองได้
- (๑๐) มีพระคุษะเร้นอยู่ในฝัก
- (๑๑) มีพระฉวีวรรณเปล่งปลั่งดุจวรรณแห่งทองคำ คือ มีพระตจะประดุจหุ้มด้วยทองคำ
- (๑๒) มีพระฉวีละเอียต ชูลีละองจึงมิติตที่พระวรกายได้
- (๑๓) มีพระโลมาขุมละเส้น ๆ เสมอไปทุกขุม
- (๑๔) มีพระโลมาที่มีปลายซอยขึ้นข้างบน มีสีเขียว มีสีเหมือนดอกอัญชัน ขดเป็นมณฑลทักษิณาวัฏ
- (๑๕) มีพระกายตรงเหมือนกายพรหม
- (๑๖) มีพระมังสะอุมในที่ ๗ แห่ง
- (๑๗) มีกึ่งพระกายท่อนบนเหมือนกึ่งกายท่อนหน้าของราชสีห์
- (๑๘) มีพระปฤษฎางค์เต็มเรียบ
- (๑๙) มีปริมณฑลพระกายดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร วาของพระองค์เท่ากับพระวรกายของพระองค์ พระวรกายของพระองค์ก็เท่ากับวาของพระองค์
- (๒๐) มีลำพระศอกกลมเสมอกัน
- (๒๑) มีปลายเส้นประสาทสำหรับรับรสอาหารอันดี
- (๒๒) มีพระหนุดุจคางราชสีห์
- (๒๓) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่
- (๒๔) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน
- (๒๕) มีพระทนต์ไม่ห่าง
- (๒๖) มีพระทนต์ขาวงาม
- (๒๗) มีพระชีวหาใหญ่ยาว
- (๒๘) มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสมีสำเนียงดังเสียงนกกการเวก
- (๒๙) มีพระเนตรดำสนิท
- (๓๐) มีพระปทุมะงานดุจขนตาโค
- (๓๑) มีพระอุณาโลมเกิด ณ ระหว่างพระขนง มีสีขาวอ่อนดั่งปุยนุ่น
- (๓๒) มีพระเศียรเป็นปริมณฑลดุจประดับด้วยอุณหิส”^{๗๗}

และทรงตรัสว่า การมีมหาปฐิสลักษณ์ของพระมหาบุรุษ ๓๒ ประการเหล่านี้ เพราะกรรมที่ตนทำสั่งสมเพิ่มพูนไปพลูยไวนั้น หลังจากตายแล้วสัตว์ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ สัตว์ผู้บำเพ็ญกุศลกรรมนั้นไวย่อมพิเศษกว่าเทวดาทั้งหลายอื่นในโลกสวรรค์โดยสถาน ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ ความสุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นอธิบดีทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และโผฏฐัพพะทิพย์ ครั้นจตุตจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะมหาปฐิสลักษณ์นี้

ความงามจากการบรรลุลุทธิ การตรัสรู้ส่งผลสู่ร่างกายของพระองค์ ให้งดงามกว่าเดิมยิ่งขึ้น ปรากฏในโพธิราชกุมารสูตร หลังจากตรัสรู้แล้วพระองค์พบอุกาซึก และอุกาซึกได้กล่าวทูลถามว่าทำไมพระองค์ถึงมีอินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ผิวพรรณบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็น ศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร และพระพุทธเจ้ากล่าวคาถาตอบว่า

เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้แจ้งธรรมทั้งปวง อันค้นหาและทิวฐิไม่
ฉาบทาแล้วในธรรมทั้งปวง ละธรรมเป็นไปในภุมิ ๓ ได้หมด พ้นแล้ว ในเพราะ
ความสิ้นไปแห่งตัณหา เรารู้อย่างแล้วจะพึงอ้างใครว่าเป็นอาจารย์เล่า อาจารย์
ของเราไม่มี คนผู้เป็นเช่นเราก็ไม่มี บุคคลเสมอเหมือนเราก็ไม่มีในโลกกับทั้ง
เทวโลก เพราะเราเป็นพระอรหันต์ในโลก เราเป็นศาสดาที่ไม่มีศาสดาอื่นยิ่งกว่า
เราผู้เดียวเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ เราเป็นผู้เย็นแล้ว เป็นผู้ดับแล้ว^{๗๘}

พระองค์เป็นผู้ไม่มีกิเลสและกิเลสไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้อีก ในปุพผสูตร ตรัสว่า ตุก่อน
ภิกษุทั้งหลาย อุบลกัถิ ปทุมกัถิ บุณฑริกัถิ เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ ขึ้นพ้นจากน้ำแล้วตั้งอยู่
แต่น้ำก็จับไม่ติด แม้นันใด ตถาคตกัถินันนั้นเหมือนกัน เกิดแล้วในโลกเจริญแล้วในโลกครอบงำโลกอยู่
แต่โลกก็ฉาบทาไม่ติด^{๗๙}

จากพระพุทธพจน์ พระพุทธเจ้าทรงรู้ธรรมที่เป็นไปในภุมิ ๓ และรู้ธรรมที่เป็นไปในภุมิ ๔
ทรงไม่มีอาจารย์ในโลกุตตรธรรม เป็นอรหันต์ คือ เป็นผู้ไกลจากกิเลสโดยสิ้นเชิง เป็นผู้ทำลายข้าศึก
คือ กิเลสได้หมดสิ้น เป็นผู้หักงก้าแห่งการเวียนว่ายตายเกิดได้เด็ดขาด เป็นผู้ควรรับทักษิณาย่างยิ่ง
และเป็นผู้มีพฤติกรรมโปร่งใส คือ ไม่มีที่ลับในการทำบาป ส่วนเย็นเพราะดับไฟ คือ กิเลสทั้งปวงได้
แล้ว และเป็นผู้ดับกิเลสทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง กิเลสไม่สามารถย้อนกลับมาได้อีกดั่งน้ำไม่ติดใบบัว
และการที่ได้ตรัสรู้ การหมดกิเลสมีจิตใจสงบ สะอาด บริสุทธิ์ สิ่งเหล่านี้ส่งผลสู่ร่างกายให้งดงามผ่องใส

๒) งามทางธรรม ความเป็นผู้ตรัสรู้เองทำให้พระองค์มีพระนามหลายอย่าง que แสดงถึง
ความงดงามจากคุณแห่งการหลุดพ้น เช่น ตถาคต โคตม ธรรมราชา พระพุทธเจ้า พระสุคต พระบรม
ศาสดา พระสยัมภู เป็นต้น พระนามเกิดจากความงดงามแห่งผู้ตรัสรู้ธรรม ในความหมายของแต่ละ
พระนามครอบคลุมถึงความงดงามในด้านปรมาตถ์ อีกแง่หนึ่งคือ พระองค์เลิศด้วยความงาม ๓ อย่าง คือ

^{๗๘} ม.ม. ๑๓/๓๔๑/๔๕๓.

^{๗๙} ส.ข. ๑๗/๙๔/๑๘๔.

(๑) งามด้วยพระปัญญาคุณ พระองค์ทรงค้นพบพระธรรมด้วยพระปัญญาพระองค์เอง ตรัสรู้ รู้แจ้ง ในสังขารธรรมเป็นพระอรหันต์

(๒) งามด้วยพระบริสุทธิคุณ เป็นความงามแห่งการหมดสิ้นกิเลส มีการดำเนินไปอย่างงดงามที่จะไม่กลับมาเกิดเกี่ยวพันกับเส้นทางกิเลสที่มีลักษณะต่ำทรามอีก ดำเนินชีวิตที่บริสุทธิ์ ตลอดเวลาแม้จะอยู่ในสถานที่ลับ ไม่มีใคร

(๓) งามด้วยพระมหากรุณาธิคุณ มีต่อทุกสรรพสัตว์ และฝึกบุคคลที่ควรฝึก

ดังนั้น ความงามของพระพุทธเจ้าปรากฏความงามที่มีมาตั้งแต่ประสูติซึ่งเป็นผลของบุญบารมีที่ทรงสะสมตั้งแต่พระชาติก่อน ๆ และความงามเกิดจากธรรม คือการตรัสรู้ ส่งเสริมให้งามยิ่งนัก ทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อทราบถึงความงามของพระพุทธอย่างคร่าว ๆ แล้วความงามของพระธรรมในพุทธสุนทรียศาสตร์ มีนัยสำคัญที่ควรศึกษา ดังนี้

๓.๖.๒ ความงามของพระธรรม

ความหมายของพระธรรม “ศาสนธรรม คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เดิมทีเรียกว่า พระธรรมวินัย พระธรรม ได้แก่ คำสั่งสอนที่แสดงหลักความจริงที่ควรรู้ และแนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติ พระวินัย ได้แก่ ข้อบัญญัติ ที่ทรงวางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เสมอกัน”^{๘๐}

พระธรรม คือ หลักแห่งความจริง ความดีงาม เป็นสิ่งบริสุทธิ์ ผุดผ่อง เมื่อนำมาประพฤติปฏิบัติย่อมงามเพราะมีมารยาท มีระเบียบ เรียบร้อย พระธรรมมีความสำคัญเสมอเหมือนพระพุทธเจ้า ดังพุทธพจน์ในมหาปริณีพพานสูตร ตรัสว่า “ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจะเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงลับไปแห่งเรา”^{๘๑}

ทำให้ทราบว่าพระพุทธและพระธรรมหล่อหลอมเป็นสิ่งเดียวกันตั้งแต่ทรงตรัสรู้แล้ว และพระธรรมเป็นสิ่งล้ำค่า งดงาม ไพเราะ เพราะว่าเป็นสังขารที่พิสูจน์ได้ทุกกาลสมัย ความงามในคำสอนของพระพุทธศาสนาเริ่มต้นด้วยสิ่งทั้งงาม คือธรรมะ พระพุทธเจ้า เมื่อทรงแสดงธรรมมีเหตุและเรื่องที่เกิดขึ้นชื่อว่าทรงแสดง (ธรรมนั้น) มีความงามในเบื้องต้น และชื่อว่าทรงแสดง (ธรรมนั้น) มีความงามในท่ามกลาง เพราะเนื้อความไม่วิปริต เพราะประกอบด้วยเหตุและอุทาหรณ์ โดยสมควรแก่เวไนยสัตว์ และชื่อว่าทรงแสดง (ธรรมนั้น) มีความงามในที่สุด^{๘๒} นอกจากนี้ความงามของธรรมยังจำแนกออกเป็นงามแบบต่าง ๆ ธรรมมีลักษณะมีคุณ เช่น มีความไพเราะ รุ่งเรือง ประเสริฐ ดี ไม่เศร้าหมอง ลึกซึ้ง และมีความอัศจรรย์ คือ

^{๘๐}มหาเถรสมาคม, พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๓๐ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙, อ่างแก้ว, คำปรารภ.

^{๘๑}ที.ม. ๑๐/๒๑๖/๒๐๐.

^{๘๒}วิ.อ. ๑/๒๑๗.

๑) ธรรมงามลักษณะไพเราะ

“ท่านจงเข้าถึงพระธรรม อันเป็นธรรมคลายความกำหนัด เป็นธรรมไม่หวั่นไหว ไม่มีความเศร้าโศก อันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ ไม่ปฏิกุศล เป็นธรรมไพเราะ คล่องแคล่ว อันเราจำแนกดีแล้ว เพื่อเป็นที่พึงเกิด”^{๘๓}

ในพระคาถานี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสสรรคณาว่าเป็นธรรมคลายความกำหนัด ตรัสผลว่าเป็นธรรมไม่หวั่นไหว ไม่มีความเศร้าโศก ตรัสพระนิพพานว่า เป็นธรรมอันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ ตรัสธรรมชั้นรโหฤทัยที่ทรงจำแนกโดยปฏิกุศล ๓ ว่า ไม่ปฏิกุศล เป็นธรรมที่ไพเราะ คล่องแคล่ว เป็นธรรมอันพระองค์จำแนกดีแล้ว การตรัสสอนของพระองค์ มีความไพเราะซึ่งแบ่งได้ ๓ ระดับ คือไพเราะเบื้องต้น เป็นการสอนขั้นพื้นฐาน ไพเราะระดับกลางเป็นการสอนเพิ่มความยากในระดับกลาง ๆ และไพเราะในที่สุด เป็นการสอนระดับปัญญาขั้นสูงขึ้นไปตามสติปัญญาของผู้ฟัง และการได้ฟังธรรมไม่ว่าจะไพเราะระดับใดก็ตาม ผู้ฟังย่อมได้รับคุณประโยชน์อย่างมากจากการได้พบพระอรหันต์

ยังพบท้ายพระสูตรเวรัญชกสูตร พราหมณ์และคฤหบดีชาวเมืองเวรัญชา ยังกล่าวถึงความไพเราะว่า “ไพเราะเหลือเกิน พระโคตมผู้เจริญ พระโคตมผู้เจริญ ไพเราะจริง ๆ” พระโคตมผู้เจริญได้ประกาศธรรมหลายแบบ เหมือนคนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลง ตามตะเกียงน้ำมันไว้ในที่มืด ด้วยคิดว่า “คนมีตาดี ๆ จะได้เห็นรูป” พวกข้าพเจ้าเหล่านี้ ขอถึงพระโคตมผู้เจริญ พระธรรมและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งที่ระลึก ของพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำพวกข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป^{๘๔}

ความไพเราะของธรรมนั้นจะเกิดได้ย่อมต้องเข้าใจในความหมาย เมื่อน้อมใจเข้าใจความหมายแล้ว การฟังจึงเป็นการฟังที่ไพเราะ เข้าใจ ประทับใจ เบิกบานใจ เป็นสุข อิ่มใจ ไม่มีโทษ ความประทับใจนั้นจึงเปรียบได้ดัง ได้บอกผู้ไม่รู้ ผู้ผิดพลาด ให้เห็น ให้รู้ สิ่งที่อยู่ภายใน เกิดความเข้าใจอย่างกระจ่าง ทำให้เดินทางถูก เห็นและเข้าใจว่าจะเดินทางไปหนทางไหน ความประทับใจส่งผลให้ถวายตัวเป็นอุบาสกนับถือพระพุทธศาสนาตลอดชีวิต

๒) ธรรมงามลักษณะรุ่งเรือง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่ง ๓ สิ่งเปิดเผยจิ่งรุ่งเรือง ปิดไว้ไม่รุ่งเรือง ๓ อย่าง คืออะไรบ้าง คือ (๑) ดวงจันทร์ เปิดเผยจิ่งรุ่งเรือง ปิดไว้ไม่รุ่งเรือง (๒) ดวงอาทิตย์ เปิดเผยจิ่งรุ่งเรือง ปิดไว้ไม่รุ่งเรือง และ (๓) ธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว เปิดเผยจิ่งรุ่งเรือง ปิดไว้ไม่รุ่งเรือง^{๘๕}

^{๘๓} วิ.อ. ๑/๓๑๔.

^{๘๔} ม.ม.อ. ๑๙/๒๗๖.

^{๘๕} อัง.ติก. ๒๐/๑๐๕๗/๔๒๘-๔๒๙.

จากพระพุทธพจน์ ทำให้ทราบว่ธรรมงามลักษณะสว่าง รุ่งเรือง ต้องเปิดเผย อย่างเช่น ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์รุ่งเรืองอยู่แล้วจึงไม่ควรปิด และพระธรรมก็เช่นเดียวกันควรที่จะนำมาแสดง บอกสอนให้เข้าใจ แล้วปฏิบัติย่อมเกิดผลที่เป็นแสงสว่างนำทางการดำเนินชีวิตให้พบความสุข

๒) ธรรมประเสริฐ ธรรมดี ไม่เศร้าหมอง ลึกซึ้ง

“หากคาถาแม้ตั้งพันคาถา แต่ประกอบด้วยบทที่ไม่เป็นประโยชน์เลย บทคาถาเพียงบทเดียวซึ่งคนฟังแล้วสงบระงับได้ ยิ่งประเสริฐกว่า”^{๘๖}

อรรถกถาขยายความว่า แม้คาถา คาถาเดียว เห็นได้ปานนี้ ย่อมเป็นความไม่ประมาท ซึ่งเป็นทางแห่งอมตะ ฯลฯ เหมือนคนตายแล้วประเสริฐกว่า^{๘๗} จากพุทธพจน์ในสหัสสวรรคและอรรถกถา ทำให้ทราบว่คาถาแม้มีมากมายเป็นพันคาถาแต่ถ้าไม่มีประโยชน์ต่อการขัดเกลาภิเลส ไม่ได้ส่งเสริมให้สงบสุข คาถาเหล่านั้นย่อมไม่มีคุณค่าใด ๆ ไร้ประโยชน์ ไร้ความงดงาม แต่ถ้าเพียงคาถาเดียว บทเดียว แล้วเป็นคาถาที่ประกอบด้วยประโยชน์ ทำให้เห็นธรรม ทำให้กิเลสเบาบางถึงหมดไป คานั่นแม้จะมีเพียงคาถาเดียว บทเดียวก็ย่อมเป็นคาถาที่มีคุณค่า มีประโยชน์ มีความงดงาม

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ทวยเทพชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยพระอินทร์ยอมนับพันใจถวาย นมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรม เป็นธรรมดี”^{๘๘} ท้าวสักกะจอมเทพได้กล่าวในมหาโควินทสูตรว่พระธรรมเป็นธรรมที่ดี พระสูตรนี้เป็นการสรรเสริญทั้งพระพุทธเจ้าและพระธรรมว่เป็นสิ่งที่ดีงาม ที่ได้มีโอกาสกราบไหว้บูชา

ความเป็นธรรมที่ไม่เศร้าหมอง ธรรมลึกซึ้ง ในปาราสิสูตร ตรัสว่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความดำริตั้งนี้ว่ ธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว นั้นเป็นธรรมลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต หยั่งถึงไม่ได้ด้วยความตรึก ละเอียด รู้ได้แต่บัณฑิต แต่หมู่สัตว์นี้เป็นผู้เรงรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในความอาลัย บันเทิงนักในความอาลัย ก็แลฐานะคืออิทัปปัจจยตาปฏิจสมุปปาทธรรม ได้แก่ ความที่ธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยแก่ธรรมเหล่านี้เป็นสภาพอาศัยกันและกัน เกิดขึ้นนี้ หมู่สัตว์ผู้เรงรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในความอาลัย บันเทิงนักในความอาลัย จะพึงเห็นได้โดยยาก แม้ฐานะนี้คือธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่สิ้นความกำหนัด เป็นที่ดับสนิท เป็นที่หากิเลส เครื่องร้อยรัด^{๘๙}

^{๘๖} พุ.ธ. ๒๕/๑๐๑/๕๖.

^{๘๗} พุ.ธ.อ. ๔๑/๔๓๒-๔๓๓.

^{๘๘} ที.ม. ๑๐/๒๙๕/๒๖๙-๒๗๐.

^{๘๙} ม.ม. ๑๒/๒๘๐-๒๘๑/๓๓๗-๓๓๘.

พระพุทธรูปนี้แสดงถึง ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตายเป็นธรรมชาติเป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นความเศร้าหมอง แต่นิพพานเป็นสิ่งไม่เศร้าหมองและแสดงให้เห็นถึงความลึกซึ้งของธรรมว่า ธรรมจะรู้ได้ด้วยคิดเอง นึกเอง ไม่ได้ ผู้รู้ ผู้มีปัญญาหรือบัณฑิตเท่านั้นที่จะรู้ได้ เพราะธรรมมีความละเอียดลึกซึ้ง เป็นกระบวนการทำลายกิเลสให้สิ้นไป

ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม พระภัททเถระได้ภาษิตคถาว่า “เรามีอายุได้ ๗ ปี โดยกำเนิดก็ได้อุปสมบท ได้บรรลุนิพพาน ๓ น้าอัศจรรย์จริง ความดีแห่งธรรมเป็นธรรมดี”^{๙๐}

ในโสปากเถรคถา พระโสปากเถระหลังจากตอบปัญหาแต่พระศาสดาแล้ว กล่าวว่า “เรามีอายุได้ ๗ ปีโดยกำเนิดก็ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ ดำรงร่างกายเป็นชาติสุดท้าย น้าอัศจรรย์จริง ความดีแห่งธรรมเป็นธรรมดี”^{๙๑}

ทำให้ทราบว่า ธรรมดีแห่งพระธรรมส่งผลให้แม้ผู้นั้นจะมีอายุน้อยเพียง ๗ ปี ก็สามารถบรรลุธรรมได้ แสดงว่าธรรมที่ดีเกิดได้กับทุกคน ทุกวัย คือไม่จำกัดวัย อายุ เมื่อผู้นั้นมีบุญบารมี และเกิดปัญญาอย่างแท้จริง นอกจากนี้พระธรรมยังมีความอัศจรรย์

๔) ความอัศจรรย์ของธรรม

ความงดงามของพระธรรมด้านความอัศจรรย์มีอยู่ ๘ ประการ ดังปรากฏในปหาราหสูตร พุทธพจนตรัสข้ออัศจรรย์ของพระธรรมวินัยเปรียบกับข้ออัศจรรย์ของมหาสมุทร ๘ ประการ สรุปว่า

(๑) ในพระธรรมวินัยนี้ มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ หาได้มีการบรรลุหรือผลมาแต่แรกเริ่มไม่ เหมือนมหาสมุทรที่ลาดลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ หาได้โกรกชั้นเหมือนเหวมาแต่เดิมไม่

(๒) พระสาวกทั้งหลายจะไม่ยอมล่วงละเมิดสิกขาบทที่บัญญัติไว้แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต เหมือนมหาสมุทรที่เต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่งฉะนั้น

(๓) บุคคลผู้ทุศีล มีบาปกรรม มีความประพฤติไม่สะอาด น้ารังเกียจ ปิดบังการกระทำไว้มิใช่สมณะแต่ปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ เป็นผู้เอนาโน เป็นเหมือนขยะ สงฆ์จะไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ยกเธอเสียโดยพลัน แม้จะนั่งท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ก็เชื่อว่าอยู่ห่างสงฆ์ เหมือนกับมหาสมุทรไม่ระคนปนอยู่กับซากศพที่ตายแล้ว ซากศพย่อมถูกคลื่นซัดลอยเข้าฝั่งขึ้นบนบก

(๔) วรรณะทั้ง ๔ เมื่อมาบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัย ย่อมละชื่อและตระกูลเดิม เรียกว่าสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร เหมือนแม่น้ำต่าง ๆ ไหลสู่มหาสมุทรแล้วละชื่อเดิม

(๕) ภิกษุแม้มีจำนวนมาก ถ้าปรินิพพานไปด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็ไม่ได้ปรากฏว่าจะพร่องหรือเต็มเพราะการปรินิพพานนั้นเลย เหมือนมหาสมุทรที่ไม่พร่องหรือเต็มเพราะการไหลรวมของแม่น้ำและการตกของฝน

^{๙๐} พุ.เถร. ๒๖/๔๗๖-๔๗๙/๔๖๙.

^{๙๑} พุ.เถร. ๒๖/๔๘๐/๔๖๙.

(๖) ธรรมวินัยนี้มีรสเพียงรสเดียว คือวิมุตติรส เหมือนมหาสมุทรมีรสเพียงคือรสเค็มเท่านั้น

(๗) ธรรมวินัยนี้มีรสนะหลากหลายชนิด คือ สติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชนงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เหมือนมหาสมุทรที่มีรสนะมากมาย

(๘) ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยของคนใหญ่ ๆ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เหมือนมหาสมุทรที่เป็นที่พำนักของสิ่งมีชีวิตขนาดใหญ่

ธรรมวินัยนี้มีรสเพียงรสเดียว คือวิมุตติรส เหมือนมหาสมุทรมีรสเพียงคือรสเค็มเท่านั้น^{๔๒} “รส” นั้นบางครั้งก็ใช้อย่างครบชุด หรือทุกระดับของธรรมในพระพุทธศาสนา คือ อัตถรส ฌัมมรส วิมุตติรส^{๔๓} โดยอัตถรส หมายถึง ผลของการปฏิบัติธรรม ฌัมมรส หมายถึง มรรคหรือวิธีการปฏิบัติธรรม วิมุตติรส หมายถึง ผลขั้นสูงสุด หรือรวบยอด^{๔๔} นอกจากนี้คำว่า “รส” ยังเปรียบเทียบว่า พระพุทธเจ้าไม่มีรส^{๔๕} คือ พระองค์ไม่มีรส ไม่มีสามัคคีรส เพราะเมื่อมีความพร้อมเพียงกันแห่งวัตถุและอารมณ์ รสเหล่านั้นแม้ทั้งหมดพระตถาคตละได้แล้ว รสในรูปอันมีต้นหาและอวิชชาเป็นเหตุ พระองค์ตัดขาดแล้วด้วยศัสตรา คือ อริยมรรค เป็นต้น

จากพระพุทธพจน์ ทำให้ทราบว่าความงามของธรรมเป็นความงามตามสังขธรรม มีลักษณะน่าอัศจรรย์สามารถนำมาเปรียบเทียบกับความอัศจรรย์ของแม่น้ำได้อย่างสมเหตุสมผล ทั้งการปฏิบัติ การรักษาพระวินัย หลักธรรม ผู้บรรลุ ทำให้ผู้สดับฟังเข้าใจในธรรมชาติของธรรมได้อย่างลึกซึ้ง

๓.๖.๓ ความงามของพระสงฆ์

พระสาวกพุทธะ พระอริยบุคคล คือ ผู้ที่สามารถตรัสรู้ได้ด้วยการปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระอริยสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง เป็นผู้มึจิตใจกลมกลืนหล่อหลอมในความเป็นจริง ความดีงาม บริสุทธิ์ ผุดผ่อง เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ หรือที่เป็นเพศหญิง เช่น พระมหาปชาบดีเถรี พระอุบลวรรณาเถรี พระปฏาจาราเถรี เป็นต้น ท่านผู้เป็นพระอนุพุทธะหรือพระสาวกพุทธะทั้งหลายเหล่านี้เมื่อตรัสรู้ได้ตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธะแล้วนั้น ยังสามารถสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ตามได้อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเทียบกับพระสัมมาสัมพุทธะ ความสามารถในการสั่งสอนผู้อื่นนี้ก็ยิ่งนับว่าห่างกันไกลอยู่มากเลยทีเดียว

ในพหุชนทิสสูตรกล่าวถึง บุคคลที่อุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของมนุษย์ บุคคลผู้เกื้อกูลโลกท่านที่สองว่า

^{๔๒} อัง.อฎฐก. ๒๓/๑๙/๒๔๘-๒๕๕.

^{๔๓} อัง.เอกก. ๒๐/๓๓๕/๖๔.

^{๔๔} สุขาวาน์ พลอยชุม, *พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม: สาละพิมพ์การ, ๒๕๖๐), หน้า ๑๖๒.

^{๔๕} วิ.อ.๑/๒๒๗-๒๒๘.

สาวกของพระศาสดาพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ชี่ณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว มีกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพหมดสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ พระสาวกนั้นก็แสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ บริบูรณ์ครบถ้วนนี้เป็นบุคคลที่ ๒ ที่เมื่ออุบัติขึ้นในโลก ย่อมอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์^{๙๖}

เป็นความงามจากการปฏิบัติดีของพระสงฆ์ คือพระภิกษุในพระพุทธศาสนาผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า มีความงามในที่สุดด้วยการปฏิบัติดีของพระสงฆ์ ได้ชื่อว่าพระสงฆ์ เพราะอรรถว่ารวมกันด้วยธรรมที่ทัดเทียมกัน คือ ทิฏฐิและศีล พระสงฆ์โดยอรรถ ได้แก่ ประชุมพระอริยบุคคล ๘ พระสงฆ์หรืออริยสาวกเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์

ถ้าภิกษุมุ่งหวังในความเป็นสมณะ ประราธนาจะเป็นอยู่สบายก็ไม่พึงดูหมิ่นจิวร ข้าว และน้ำของสงฆ์ ถ้าภิกษุมุ่งหวังในความเป็นสมณะ ประราธนาจะเป็นอยู่สบาย ก็พึงเสพเสนาสนะตามมีตามได้ เหมือนงูอาศัยรูหนูอยู่ขณะนั้น ถ้าภิกษุมุ่งหวังในความเป็นสมณะ ประราธนาจะเป็นอยู่สบาย ก็พึงยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ และพึงเจริญธรรมอย่างเอก คือ ความไม่ประมาท^{๙๗}

ฉัตตมาณวกวิมานกล่าวถึงผลบุญของพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์ คือคู่แห่งบุรุษผู้บริสุทธิ์ ๔ คู่ เป็นบุรุษบุคคลผู้เห็นอริยสัจธรรม ๘ ท่านซึ่งเป็นบุญเขตที่บัณฑิตทั้งหลายกล่าววาทานที่บุคคลให้แล้วในเขตนั้นมีผลมาก ท่างจงเข้าถึงเพื่อเป็นที่พึงของตนเถิด”^{๙๘}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่า พระสงฆ์มีธรรมะที่ความงามเด่น ๔ ประการ คือ

- ๑) ศีลที่ได้พัฒนาแล้ว เป็นผู้มศีลสมบูรณ์ การกระทำไม่เป็นกรรมอีกต่อไป
- ๒) มีกายที่ได้พัฒนาแล้วเพราะเข้าถึงความเปลี่ยนแปลงของกายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ทำให้ไม่ยึดมั่นในกาย วางใจเป็นกลางได้
- ๓) มีจิตที่ได้พัฒนาแล้ว จิตเป็นอิสระหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลส โปรง ผ่องใส
- ๔) มีปัญญาพัฒนาแล้ว เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มีอาวุธ คือ ปัญญาในการตัดกิเลส ทำลายกิเลสแล้ว เมื่อเป็นภิกษุสงฆ์ที่สมบูรณ์แล้วย่อมมีความงามด้านความกรุณา นำ

^{๙๖} พุ.อิตติ. ๒๕/๘๔/๔๔๔.

^{๙๗} พุ.เถร. ๒๖/๒๒๘-๒๓๐/๔๑๕.

^{๙๘} พุ.วิ. ๒๖/๘๘๘/๑๒๑.

ธรรมมาเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างพระธรรมกับพุทธศาสนิกชน เป็นผู้ถ่ายทอดพระธรรม เป็นผู้ชี้ทางธรรม

สรุปความงามของพระรัตนตรัยในพุทธสุนทรียศาสตร์ ได้ว่า

พระพุทธเจ้า เป็นความงามแห่งผู้มีปัญญาก้าวพ้นกิเลสได้ การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าทำให้พระองค์เป็นสัมพันธัญญ (ธรรมธาตุ) ทรงรู้ตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ของทุกสรรพสิ่งที่เป็นไปอย่างถูกต้อง แม่นยำ กระจ่างชัด ทรงมุ่งสอนให้ผู้รับฟังได้รับประโยชน์ ทำให้ผู้ฟังพบหนทางแห่งความสุข หนทางแห่งการพ้นทุกข์ แม้ว่าธรรมที่พระองค์ทรงนำมาสั่งสอนจะนำมาเพียงน้อยนิด ดังที่พระองค์ทรงเปรียบเทียบไว้ว่า ธรรมมีมากมายดุจใบไม้ทั้งป่า แต่ที่พระองค์ทรงนำมาสั่งสอนนั้นมีเพียงกำมือเดียว แต่ก็ทำให้เห็นว่าแม้จะเพียงกำมือเดียวก็ทำให้เข้าใจได้ยากยิ่งสำหรับผู้ที่มีบุญบารมีน้อย

พระธรรม เป็นความงามแห่งคำสอน ธรรมอันเป็นดุจหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้ เป็นธรรมที่ควรละ เป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง และเป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้บรรลุธรรมที่ควรทำให้รู้แจ้ง คำสั่งสอนทั้งหมด ที่พระองค์ทรงสั่งสอนสามารถนำมาสรุปได้ว่า ให้ทำความดี ให้ละเว้นความชั่ว และให้ทำใจให้ผ่องแผ้ว หรือโอวาทปาฏิโมกข์ นั่นเอง

พระสงฆ์ เป็นเนื่อนานาบุญที่แสดงความงามแห่งผลงานของธรรม ผู้นำพระธรรมวินัยมาปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกต้อง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้รับธรรมคำสอนจากพระพุทธเจ้าว่าธรรมมีจริง เป็นของจริง ดิจจริง ปฏิบัติได้จริง เป็นตัวแทนผู้นำจิตวิญญาณแห่งทางหลุดพ้น ผู้แสดงธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์ และเป็นผู้สืบทอดหลักธรรมและพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่สืบไป

พระรัตนตรัย	งามมิติทางโลก	งามมิติทางธรรม
พระพุทธ	ทางกาย	บรรลุธรรม
พระธรรม		เห็นสัจธรรม ไพบราะ รุ่งเรือง ประเสริฐ ดี ไม่เศร้าหมอง ลึกซึ้ง
พระสงฆ์	ทางกาย	ทางจิตใจ บรรลุธรรม

แผนภูมิที่ ๓.๖ ความงาม ๒ มิติของพระรัตนตรัย

๓.๗ มิตติความงามทางโลกของพุทธสุนทรียศาสตร์

มิตติความงามทางโลกของสุนทรียศาสตร์ เป็นความงามที่มนุษย์ได้ยึดถือในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละกลุ่ม แต่ละสังคม ได้ร่วมกันกำหนดให้มีความสำคัญแนวเดียวกัน ใกล้เคียงกัน คล้ายคลึงกัน กำหนดไปในทิศทางเดียวกัน แม้ว่ารายละเอียดจะไม่ตรงกันเสียทีเดียวแต่ก็มุ่งไปใน

ทิศทางเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ ส่วนความงามทางโลกของพุทธศาสนา หรือพุทธสุนทรียศาสตร์ ก็จะคล้อยตามแนวคิดของชาวโลกแต่แฝงความลึกซึ้งของธรรมไว้ภายใน ดังที่ปรากฏในพุทธพจน์และอรรถกถาต่าง ๆ มีมากมายเช่นกัน มีทั้งความงามของคน สัตว์ สิ่งของ และความงามของธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ทำให้ทราบว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความงามของโลก ซึ่งไม่ขัดแย้งต่อความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อความงามทางโลก ความงามต่าง ๆ เหล่านี้พระพุทธรองค์ตรัสว่า เป็นการกล่าวไปตามภาษาโลกโดยไม่ทรงยึดถือไปตามโลก เพราะพระองค์ไม่ทรงขัดแย้งกับโลก ดังพุทธพจน์ในโปฏฐปาหสูตร “ดูก่อนจิตตะ เหล่านี้แลเป็นโลกสมัญญา คือชื่อที่เรียกกันของชาวโลก เป็นโลกนิรุตติ คือภาษาชาวโลก เป็นโลกโวหาร คือโวหารของชาวโลก เป็นโลกบัญญัติ คือบัญญัติของชาวโลก ที่ตถาคตก็กล่าวอยู่ แต่ไม่ได้ยึดถือ”^{๙๙} และในทีฆนขสูตรว่า ตรัสว่า “ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้น ย่อมไม่ห่มเฉียงกับใคร ไม่วิวาทกับใคร โวหารใดที่ชาวโลกนิยมพูดกัน ก็พูดไปตามโวหารนั้น แต่ไม่ยึดมั่นถือมั่น”^{๑๐๐}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว ทำให้ทราบว่า พระพุทธศาสนาไม่ปฏิเสธความงามของโลก กล่าวตามภาษาโลก ตามภาษาพื้นเมือง แล้วยังแห่งพระพุทธศาสนาองความงามในทางโลกมีจริง ทำให้ทราบว่าความงามในทางโลกเป็นจิตวิสัยหรือวัตถุวิสัย พิจารณาจากเรื่องของอายตนะ พระพุทธศาสนาจำแนกรูปหรือวัตถุออกเป็น ๕ สถานะ คือ รูป (รูปร่าง) เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่กระทบได้) วัตถุในสถานะต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีคุณภาพหรือคุณสมบัติที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์ต่อการรับรู้ของมนุษย์ได้ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกที่เรียกว่า ชอบ ไม่ชอบ รัก เกลียด เป็นต้น ในพหุเวทนิยสูตร ตรัสว่า กามคุณนี้มี ๕ ประการ คือ

- ๑) รูปที่พึงรู้แจ้งด้วยจักขุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชวนให้ใคร่ พาใจให้กำหนด
- ๒) เสียงที่พึงรู้แจ้งด้วยโสต อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชวนให้ใคร่ พาใจให้กำหนด
- ๓) กลิ่นที่พึงรู้แจ้งด้วยฆานะ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชวนให้ใคร่ พาใจให้กำหนด
- ๔) รสที่พึงรู้แจ้งด้วยชีวาหา อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชวนให้ใคร่ พาใจให้กำหนด
- ๕) โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชวนให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

^{๙๙}ที.ส. ๙/๔๔๑/๔๐๘.

^{๑๐๐}ม.ม. ๑๓/๒๐๕/๒๖๗.

กามคุณมี ๕ ประการนี้ สุขโสมนัสใดเกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ ๕ สุขและโสมนัสนี้เรียกว่า กามสุข^{๑๐๑} บทนี้อรธกถาอธิบายว่า การที่น้อมเข้าไป โอนไป เจื่อมไปหาความงามที่ตนยึดในอายตนะ เหล่านี้ เท่ากับยึดกามคุณ ๕ อันเป็นเหยื่อล่อของวิญญูะ เป็นเหยื่อล่อของกามและเป็นเหยื่อล่อของโลก มีกามคุณเป็นสภาวะ^{๑๐๒} และกล่าวว่า กาม หมายถึง ความพอใจชื่อว่า กาม ความกำหนดชื่อว่า กาม ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจชื่อว่ากาม ความดำริชื่อว่ากาม เหล่านี้เรียกว่า กาม^{๑๐๓} และธรรม เป็นที่ตั้งแห่งตัณหา เป็นอารมณ์แห่งตัณหา ชื่อว่า กาม เพราะว่า เป็นที่ตั้งของความใคร่ เป็นที่ตั้งของความกำหนด เป็นที่ตั้งของความมัวเมา เหล่านี้ เรียกว่า วัตถุกาม”^{๑๐๔}

ตามนัยแห่งพระพุทธพจน์ข้างต้น แสดงว่าวัตถุทุกสถานะต่างมีคุณสมบัติ คือ อำนาจที่ก่อให้เกิดความรู้สึกปรารถนา ใคร่ พ้อใจ รัก ต้องการ ยินดี (อิฏฐะ กันตะ มนาปะ ปิยะ รชะ) ขึ้นในจิตใจของคนที่ไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ เพราะวัตถุมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ พระพุทธศาสนาจึงเรียกวัตถุ เหล่านี้ว่า วัตถุกาม ซึ่งมีความหมายว่า วัตถุที่มีอำนาจให้เกิดความต้องการ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า คำว่า กาม มีความหมายครอบคลุมคำอื่น ๆ คือ อิฏฐะ กันตะ มนาปะ ปิยะ รชะ ไว้ด้วย พระพุทธศาสนาจึงมักกล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ด้วยคำว่า กาม หรือวัตถุกาม คำเดียว ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่าคุณสมบัติของวัตถุดังกล่าวนี้ เป็นวัตถุวิสัย ถึงคนจะรู้สึกหรือไม่รู้สึกถึงคุณสมบัติดังกล่าวนี้ คุณสมบัติเหล่านี้ก็มีอยู่ ดังพระพุทธพจน์ที่ยืนยันว่า “รูป ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก มีอยู่” แต่คนที่เกิดความรู้สึกปรารถนาหรือรักวัตถุเหล่านั้น ก็คือ คนที่ยินดี สรรเสริญ หมกมุ่นในวัตถุเหล่านั้น หากไม่มีความยินดี ไม่หมกมุ่น ไม่สรรเสริญก็ไม่เกิดความปรารถนา ความรักในวัตถุเหล่านั้นความยินดี ความหมกมุ่นเหล่านี้ คือสิ่งที่พระพุทธศาสนาเรียกรวม ๆ ว่า กิเลส และกิเลสพระพุทธศาสนาก็ถือว่า เป็นสิ่งเชิงจิตวิสัย คือเป็นสิ่งที่มียู่ในสันดานของมนุษย์ตามธรรมชาติของมนุษย์ ในนสัณติสูตร ตรัสว่า

ในหมู่มนุษย์ไม่มีกามที่เที่ยงแท้ ในโลกนี้มีแต่อิฏฐารมณ์ซึ่งเป็นที่ที่คน ผู้
เกาะเกี่ยวมัวเมาอยู่ จึงไม่บรรลุถึงพระนิพพานอันเป็นที่ไม่หวนกลับมาสู่บ่วงแห่ง
มารอีกได้ เบญจขันธ์เกิดแต่ฉันทะคือตัณหา ทุกข์ก็เกิดแต่ฉันทะ เพราะกำจัด
ฉันทะได้จึงกำจัดเบญจขันธ์ได้ เพราะกำจัดเบญจขันธ์ได้ จึงกำจัดทุกข์ได้ อารมณ์
อันงามทั้งหลายในโลกยังไม่จัดเป็นกาม ความกำหนดที่พร้อมไปด้วยความดำริ
จัดเป็นกามของคน อารมณ์อันงามทั้งหลายก็ดำรงอยู่ในโลกอย่างนั้นแหละ บุคคล
ผู้มีปัญญาทั้งหลายย่อมกำจัดฉันทะในอารมณ์ทั้งหลายนั้นโดยแท้^{๑๐๕}

^{๑๐๑} ม.ม. ๑๓/๙๐/๑๐๕.

^{๑๐๒} ม.อ.อ. ๒๒/๑๒๐.

^{๑๐๓} วิ.อ. ๑/๒๔๖.

^{๑๐๔} พุ.จุฬ. ๓๐/๘/๖๗.

^{๑๐๕} ส.ส. ๑๕/๓๔/๔๐.

ความกำหนดที่เกิดด้วยอำนาจแห่งความดำริของบุรุษ ชื่อว่า กาม อารมณ์
อันวิจิตรทั้งหลายในโลก ไม่ชื่อว่ากาม ความกำหนดที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่ง
ความดำริของบุรุษ ชื่อว่า กาม อารมณ์อันวิจิตรทั้งหลายในโลกย่อมตั้งอยู่ตาม
สภาพของตน แต่ว่าธีรชนทั้งหลายย่อมกำจัดความพอใจในอารมณ์อันวิจิตร
เหล่านั้นได้^{๑๐๖}

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า สิ่งสวยงามไม่ใช่กาม ความนึกคิดด้วยความกำหนดคือกาม เมื่อกำจัด
ความรู้สึกพอใจคือฉันทะ ในสิ่งเหล่านั้นเสียได้ สิ่งสวยงามเหล่านั้นมันก็ตั้งอยู่ของมันอย่างนั้นเอง
ความงามไม่ใช่คุณสมบัติของวัตถุ แต่วัตถุมีคุณสมบัติบางอย่างที่จะทำให้คนมีกิเลสเกิดความรู้สึกว่า
งาม (อิฏฐะ กันตะ มนาศะ ปิยะ รชะ) ความงามเป็นผลของการปรุงแต่งของจิตที่คิดไปตามอำนาจของ
กิเลสมีความพอใจ (ฉันทะ) เป็นต้น ฉะนั้น ความงามของวัตถุหรือความงามในมิติทางโลก จึงจัดเป็น
จิตวิสัยคือเป็นสิ่งที่จิตคิดขึ้นเอง ไม่มีความเป็นจริงในตัวเอง หากความงามของวัตถุเป็นวัตถุวิสัยทุกคน
ก็จะมองเห็นวัตถุว่างามเหมือนกันหมดทั้งคนมีกิเลสและคนไม่มีกิเลส ดังในปฐมรูปารามสูตร ตรัสว่า

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ซึ่งล้วนเป็นของน่าปรารถนา
น่าใคร่ น่าชอบใจ ชาวโลกกล่าวว่า มีอยู่ประมาณเท่าใด อารมณ์ทั้ง ๖ นี้ประมาณ
เท่านั้น ชาวโลก พร้อมทั้งเทวโลกเข้าใจกันว่าเป็นสุข

ส่วนธรรมเป็นที่ดับอารมณ์ทั้ง ๖ ชาวโลกเหล่านั้นกลับเข้าใจกันว่าเป็นทุกข์
แต่พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นความดับสักกายะ ว่าเป็นสุข ความเห็นของพระอริยเจ้า
ทั้งหลายผู้นั่งอยู่อย่างนี้ย่อมขัดแย้งกับชาวโลกทั่วไป เช่น วัตถุงาม คนเหล่านี้
กล่าวว่ามีความสุข แต่พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวว่าทุกข์ พระนิพพาน คนเหล่านี้
กล่าวว่าทุกข์ แต่พระอริยเจ้าทั้งหลายผู้รู้แจ้งกล่าวว่ามีความสุข^{๑๐๗}

ความพอใจกับความงามของรูปกายนั้นบุคคลธรรมดาจะมีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด แต่
พระสาวกมีความพอและวางได้ ดังพุทธพจน์ในรัชชสูตร ตรัสว่า

ภูเขาที่เป็นทองคำแท้ล้วนมีสีสุก ใหญ่เป็นสองเท่า ก็ยังไม่จุใจสำหรับ
บุคคลหนึ่ง บุคคลทราบดังนี้แล้วพึงประพฤติให้สม่าเสมอไว้ ผู้ใดได้เห็นทุกข์ซึ่งมี
กามเป็นต้นเหตุแล้ว โฉนผู้นั้นยังจะน้อมใจไปในกามอีกเล่า บุคคลทราบอุปธิ
(กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอันน่าปรารถนา) ว่าเป็นเครื่องข้อง
ในโลกแล้ว พึงศึกษาเพื่อกำจัดอุปถัมภ์เสีย^{๑๐๘}

^{๑๐๖} อก.ฉก.ก. ๒๒/๖๓/๕๗๑.

^{๑๐๗} ส.สพ. ๑๘/๑๓๖/๑๖๗-๑๖๘.

^{๑๐๘} ส.ส. ๑๕/๑๕๖/๒๐๐.

ความรู้สึกในเรื่องความงามของรูปกาย เป็นที่น่าพอใจของพระสาวกกับบุคคลทั่วไปมีความแตกต่างกัน จะเห็นได้จากพุทธพจน์ในฉฬสสายตนสูตร “รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ ทั้งสิ้นนี้เป็นโลกามิสที่ร้ายกาจ ชาวโลกพากันหมกหมุ่นอยู่ในอารมณ์เหล่านี้ ส่วนสาวกของพระพุทธเจ้ามีสติก้าวล่วงโลกามิสนั้นได้ ทั้งก้าวล่วงบ่วงของมารได้แล้ว รุ่งเรืองอยู่ดุจดวงอาทิตย์ ฉะนั้น”^{๑๐๙} และในเสลาสูตร ตรัสว่า

รูปกายนี้ไม่มีใครสร้าง อตภาพนี้ไม่มีใครก่อ รูปกายเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุปัจจัย ดับไปเพราะเหตุปัจจัยดับ พืชอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลหว่านลงในนา ย่อมงอกขึ้นได้ เพราะอาศัยเหตุ ๒ ประการ คือ รสในแผ่นดิน และยางในพีช ฉันท ไชน์ ธาตุ และอายตนะ ๖ เหล่านี้ ก็เกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุปัจจัย ดับไปเพราะเหตุปัจจัยดับ ฉันทนั้น^{๑๑๐}

กระบวนการความงามในพระพุทธศาสนามีความลึกซึ้งมาก คือ ในความงามย่อมมีความไม่งาม ในอนันตสูตรว่า “จิตของท่านเร้าร้อน เพราะสำคัญผิด ท่านจงละทิ้งนิมิตว่างามซึ่งประกอบด้วยราคะ เสียด”^{๑๑๑} พระสูตรนี้บ่งบอกถึงการเกิดความกำหนดจากการที่ได้เห็นเหล่าสตรีประดับประดาสวยงาม เกิดความสำคัญผิด (สัญญาวิปลาส) ว่าสวยงาม ในสิ่งที่เห็นด้วยตา เมื่อแยกพิจารณาตามความจริงเป็นส่วน ๆ จะพบว่าไม่สวยงามดังที่คิดเพราะเป็นการประกอบกันของเนื้อ เลือด กระดูกและหนัง เป็นต้น

พระพุทธศาสนาถือว่า ความงามในมิติทางโลกเป็นจิตวิสัย และเป็นสิ่งที่เป็นไปตามการกำหนดของคน พระพุทธศาสนาเรียกว่าโลกบัญญัติ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความมากน้อยของความงามทางโลกหรือความงามของวัตถุ ขึ้นอยู่กับความมากน้อยหรือความหนาแน่น บางเบา ของกิเลสในจิตใจของคนนั้นด้วย หากไม่มีกิเลสเลยก็ไม่มีความรู้สึกเรื่องความงามทางโลก หรือความงามทางวัตถุ^{๑๑๒}

ตามนัยแห่งพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า ความงามของวัตถุ ซึ่งมีความหมายรวมทั้งมนุษย์ สัตว์ และสิ่งของทั้งหลายเป็นผลของการปะทะสังสรรค์กันระหว่างคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลสในจิตหรือในสันดานของคน โดยมีอายตนะ คือประสาทสัมผัสทั้ง ๖ เป็นสื่อกลาง หากขาดองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่ง ความงามของวัตถุก็จะไม่ปรากฏ องค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการของการเกิดขึ้นของความงาม ก็คือกิเลสในจิตของคน ถือว่าเป็นจิตวิสัย แม้วัตถุที่มีคุณสมบัติมีอยู่ ประสาทสัมผัสก็ดี เป็นปกติ การรับรู้ก็มีอยู่ แต่ผู้รับรู้คือคน เป็นคนไม่มีกิเลส ความงามเกี่ยวกับวัตถุที่ถูกรับรู้ (เช่น หญิง-ชาย) ก็ไม่เกิดขึ้นกับคนนั้น คนดังกล่าวนี้คือพระอรหันต์ ฉะนั้น พระอรหันต์จึงรับรู้วัตถุ ต่าง ๆ ด้วยความรู้สึกที่เป็นกลาง คือไม่รู้สึกกว่าสวยหรือไม่รู้สึกกว่าไม่สวย เป็นเพียงแค่รับรู้สิ่ง

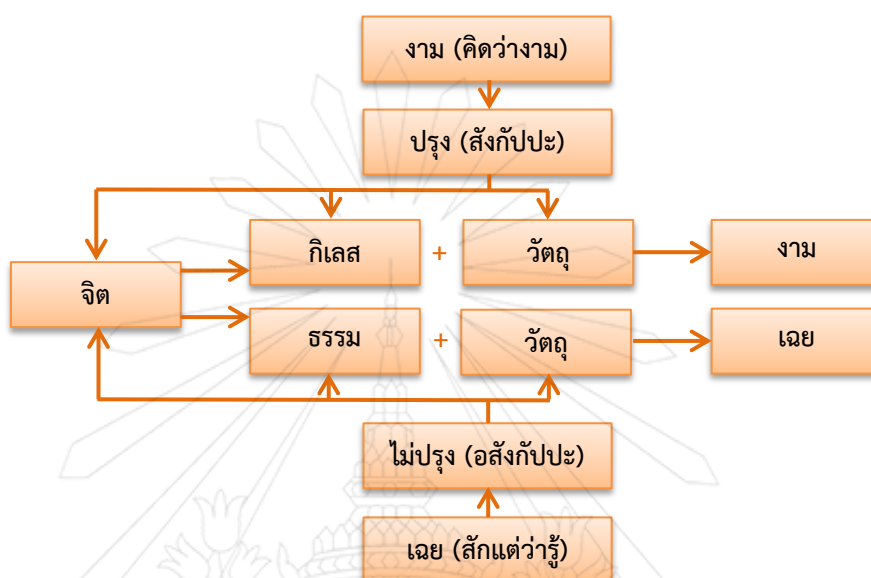
^{๑๐๙} ส.ส. ๑๕/๑๕๓/๑๙๕-๑๙๖.

^{๑๑๐} ส.ส. ๑๕/๑๗๐/๒๒๙.

^{๑๑๑} ส.ส. ๑๕/๑๗๐/๒๒๙.

^{๑๑๒} สุขชวณ พลอยชุม และสุวิญ รักสัตย์, *สารัตถะวิชาการพุทธปรัชญา*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๗๔-๑๗๘.

นั่นเท่านั้น เป็นลักษณะของวัตถุวิสัย มองแบบก้าวข้ามความงามระดับโลกก็ยะไปในระดับสูงขึ้นไปมองแบบโลกุตตระ เป็นการมองแบบเห็นตามความเป็นจริง ไม่ทิ้งปัญหา ไม่ทิ้งสังคม ไม่ทิ้งสิ่งแวดล้อม ไม่ทำร้ายธรรมชาติ และมีจริยธรรมแห่งมวลมนุษย์ หล่อหลอมออกมาเป็นความงามของธรรม

แผนภูมิที่ ๓.๗ ความงามทางโลก

มิติความงามทางโลกของพุทธสุนทรียศาสตร์ มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมากมาย และสามารถแบ่งเป็นความงามในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น ความงามของคนและเทวดา ความงามของสัตว์ ความงามของธรรมชาติ ความงามของสถานที่ และความงามของวัตถุสิ่งของ มีดังนี้

๓.๘.๑ ความงามของคนและเทวดา

๑) ความงามของพระพุทธเจ้า

ในพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความงดงามของมนุษย์ไว้มากมาย ดังเช่น กล่าวถึงความงามของพระพุทธองค์ว่า งดงามทางร่างกาย งดงามด้วยชาติตระกูล งดงามด้วยคุณงามความดี งดงามด้วยธรรม ฯลฯ ดังได้กล่าวข้างต้นถึงความงามทางสรีระในมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ในลักษณสูตร และในอรรถกถาติโรกฐทสูตร ท้าวสักกะจอมทวยเทพ ทรงชมเชยด้วยคาถาว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีพระฉวีวรรณงามดั่งแท่งทองสีคี เสด็จเข้าสู่กรุงราชคฤห์ ดังนี้”^{๑๓๓}

^{๑๓๓} พุ.พ.อ. ๓๙/๒๘๒.

ด้านสุรเสียงมีกล่าวในอรรถกถาว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมโดยย่อบ้าง ตรัสโดยพิสดารบ้าง ทรงมีพระสุรเสียงกังวานดังกสาธิตา ทรงแสดงออกซึ่งปฏิภาณ”^{๑๑๔}

ความงดงามของพระพุทธเจ้าไม่ว่าด้านใด ๆ ทรงงดงามเหนือมนุษย์ธรรมดาและในอรรถกถาอธิบายเรื่องนี้ไว้จึงขอนำมาสรุปพอสังเขป ดังนี้คือ พระสมณโคตมมีพระรูปร่าง คือมีรูปดีกว่าเหล่ามนุษย์ประกอบด้วยผิวพรรณและสมบัติแห่งสรีระสถฐานอันบริสุทธิ์อย่างสูงสุด มีพระสรีระคล้ายพรหม คือประกอบด้วยผิวพรรณอันประเสริฐสุด ประดุจทองคำ นาดู น่าชม มีศีลที่เจริญดีแล้ว และมีพระวาจาไพเราะ วาจาดีทั้งบทและพยัญชนะ สำเนียงเปล่งกังวาน เป็นต้น

๒) ความงามของกษัตริย์

ในกฎทนต์สูตรกล่าวถึงความงามของพระเจ้ามหายาจิตรราชว่า พระเจ้ามหายาจิตรราช ทรงประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

(๑) ทรงเป็นอุภโตสุชาติ ทั้งฝ่ายพระมารดาและพระบิดา มีพระกรรมเป็นที่ทรงถือปฏิบัติหมั่นจดจ่อตลอด ๗ ชั่วโมง ไม่มีใครจะคัดค้านติเตียนด้วยการกล่าวอ้างถึงพระชาติได้

(๒) ทรงมีพระรูปร่าง นาดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก มีพระฉวีวรรณ คล้ายพรหม มีพระรูปคล้ายพรหม นาดูน่าชมมิใช่น้อย

(๓) ทรงมีมั่งคั่ง ด้วยมีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก มีทองและเงินมาก มีเครื่องใช้สอยน่าปลื้มใจมาก มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก มีห้องพระคลังและฉางบริบูรณ์

(๔) ทรงมีกำลัง ทรงสมบูรณ์ด้วยเสนา มีองค์ ๔ ซึ่งอยู่ในวินัยคอยปฏิบัติตามพระราชอำนาจ มีพระบรมเชษานุภาพดังว่าจะเผาผลาญราชศัตรูได้ด้วยพระราชอิสริยยศ

(๕) ทรงพระราชศรัทธา เป็นทายก เป็นทานบดี มิได้ปิดประตู เป็นดุจบ่อที่ล้นเต็มของสมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิก และยาก ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

(๖) ได้ทรงศึกษาทรงสดับเรื่องนั้น ๆ มาก

(๗) ทรงทราบอรรถแห่งข้อที่ทรงศึกษาและภาษิตนั้น ๆ ว่า นี้อรรถแห่งภาษิตนี้

(๘) ทรงเป็นบัณฑิต เฉียบแหลม ทรงพระปรีชาสามารถทรงพระราชดำริอรรถอันเป็นอดีต อนาคตและปัจจุบันได้^{๑๑๕} พระเจ้ามหายาจิตรราชเป็นผู้ที่สามารถลงอาญาได้ เป็นผู้กล่าวหาญในการให้ทาน การสละให้ ทรงรู้ถึงว่าที่พระองค์เป็นเช่นนี้เพราะทำบุญไว้ในอดีตนั่นเอง^{๑๑๖}

ความงามของกษัตริย์ เช่น พระเจ้ามหายาจิตรราช ทรงประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ดังกล่าวมานี้จัดเป็นบริวารแห่งยัญนั้นโดยแท้ เป็นความงามที่เกิดจากบุญกุศลที่ได้สะสมมาตั้งแต่ชาติก่อน ๆ ส่งผลให้งามทั้งรูปร่าง ชาติตระกูล ทรัพย์สมบัติ พร้อมทั้งมีโอกาสที่จะสะสมบุญได้อย่างต่อเนื่อง

^{๑๑๔} ส.นิ.อ. ๒๖/๑๔.

^{๑๑๕} ที.สี.อ. ๑๒/๕๑-๕๒.

^{๑๑๖} ที.สี.อ. ๑๒/๗๗-๗๘.

๓) ความงามของชาย

ความงามของชายในพุทธกาล ดังที่พราหมณ์ประมาณ ๕๐๐ คน ได้กล่าวถึงความงามของ จังกีพราหมณ์ว่า “ท่านจึงก็เป็นผู้มีรูปร่าง น่าดู น่าชม ทั้งผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก มีผิวพรรณคล้ายพรม มีรูปร่างคล้ายพรม น่าดูน่าชมไม่น้อย มีวาจาไพเราะ มีสำเนียงไพเราะ มีคำพูดแบบชาวเมือง นุ่มนวล ไม่มีพิษมีภัย ให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ชัด มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคง”^{๑๑๗}

ในชนวนสกุตรกล่าวว่า กระแสเสียงของสันทกุมารพรมเป็นผู้มีเสียงดังเสียงพรม เพราะ กระแสเสียงของสันทกุมารพรมประกอบด้วยองค์ ๘ ประการด้วยกัน คือ ๑) แจ่มใส ๒) ชัดเจน ๓) นุ่มนวล ๔) น่าฟัง ๕) กลมกล่อม ๖) ไม่พร่า ๗) ลึก ๘) มีกังวาน^{๑๑๘} ความงามของชายก็เปรียบพร้อม ด้วยงามรูปร่างสมส่วน ผิวพรรณผุดผ่อง น้ำเสียงไพเราะนุ่มนวลและมีคุณธรรม

๔) ความงามของหญิง ในพุทธพจน์มหาทุกขัขันธสูตร ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างมีขัตติยภักญา พราหมณ์ภักญา หรือคฤหบดีภักญา ผู้มีอายุราว ๑๕ ปี หรือ ๑๖ ปี ไม่สูงนัก ไม่เตี้ยนัก ไม่ผอมนัก ไม่อ้วนนัก ไม่ดำนัก ไม่ขาวนัก ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเวลานั้นนางผู้นั้น ย่อมงดงาม เปล่งปลั่งเป็นอย่างยิ่ง”^{๑๑๙}

และในพาลปณิตสูตรกล่าวถึงนางแก้วว่า “เป็นสตรีรูปร่าง น่าดู น่าชื่นชม กอปรด้วย ผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก ไม่สูงนัก ไม่ดำนัก ไม่ผอมนัก ไม่ดำนัก ไม่ขาวนัก เกินวรรณะของหญิงมนุษย์ แต่ไม่ถึงวรรณะทิพย์”^{๑๒๐}

อัมพาลีเถรีคาถา พระอัมพาลีเถรีกล่าวถึงความงามของตนสมัยที่ยังอยู่ในวัยสาว สรุปลได้ว่า นางอัมพาลีมีผมสีดำเหมือนสีแมลงภูมีปลายผมงอน มวยผมเต็มไปด้วยดอกไม้หอมกรุ่นเหมือน ผอบที่อบกลิ่น ผมดก มวยผมดำประดับทอง ประดับด้วยช่องผมอย่างดี สวยงาม คิ้วสวยงามคล้ายรอย เขียนที่จิตรกรบรรจงเขียนไว้ ดวงตาทั้งคู่ดำลึบมีประกายงาม คล้ายแหวนมณี จมูกโด่งงามเหมือน เกลียวหรรดล ใบหูทั้งสองสวยงาม เหมือนตุ้มหูที่ช่างทองทำอย่างประณีตเสร็จเรียบร้อยแล้ว ฟัน สวยงามเหมือน หน่อตมของต้นกล้วย เสียงไพเราะเหมือนนกคู้เหว่า คอกลมเกลี้ยงเหมือนสังข์ขัด แขนทั้งสองสวยงามเสมือนไม้กลอนกลมกลึง มือทั้งสองสวยงามประดับแหวนทองงามระยับ ถันทั้งสองอวบอืดกลมกลึงตั้งประชิดกัน ทั้งอนสล้างสวยงาม กายเกลี้ยงเกลาดังแผ่นทองสวยงาม ขาอ่อน ทั้งสองสวยงามเปรียบเหมือนวงช้าง แข้งทั้งสองประดับด้วยกำไลทองเกลี้ยงเกลา เท้าทั้งสองเหมือน รองเท้าหุ้มปุย^{๑๒๑}

^{๑๑๗} ม.ม. ๑๓/๔๒๔/๕๘๑.

^{๑๑๘} ที.ม. ๑๐/๒๘๕/๒๕๘.

^{๑๑๙} ม.ม. ๑๒/๑๗๑/๑๙๑.

^{๑๒๐} ม.อ. ๑๔/๒๕๘/๓๓๙.

^{๑๒๑} พุ.เถรี.อ. ๕๔/๓๕๙-๓๖๒.

ในอรรถกถาธรรมบทมีกล่าวถึงความงามของหญิงในสมัยพุทธกาลไว้คล้ายกัน ๕ อย่าง คือ

(๑) ผมงาม คือ ผมที่มีลักษณะเหมือนกำหางนกยูง แก่ปล่อยระชายผ้านุ่งแล้ว ก็กลับมีปลายงอนขึ้นทรงเหมือนเดิม

(๒) เนื้องาม คือ มีริมฝีปากเช่นกับผลตำลึง (ตำลึงสุกจะมีสีแดงระเรื่อ) ถึงพร้อมด้วยสีเรียบชิตสนิทดี

(๓) กระจุกงาม คือ ฟันขาวเรียบไม่ห่างกัน งดงามดุจระเบียบแห่งเพชร ที่เขายกขึ้นตั้งไว้และดุจระเบียบแห่งสังข์ที่เขาขัดสีแล้ว

(๔) ผิวงาม คือ ผิวพรรณของหญิงดำไม่ลู่ไปด้วยเครื่องประเทืองผิวเป็นต้นเลย ก็ดำเนินประหนึ่งพวงอุบลเขียว ถ้าผิวพรรณของหญิงขาว ผิวก็จะขาวประหนึ่งพวงดอกกรรณิการ์

(๕) วัยงาม คือ หญิงที่คลอดบุตรแล้วตั้ง ๑๐ ครั้ง ตั้งคลอดครั้งเดียวยังสาวพร็องอยู่^{๑๒๒}

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงชน ๔ จำพวกวังไปไม่งาม คือ พระราชาทรงประดับประดาแล้วด้วยเครื่องอาภรณ์ทั้งปวงเมื่อวังจะไม่งาม ค่อย ๆ เสด็จไปจึงงาม ช่างมงคลของพระราชา ประดับแล้ววังไปไม่งาม เดินด้วยสีลาแห่งช่างจึงงาม บรรพชิตวังไม่งาม เดินไปอย่างสำรวมจึงงาม เป็นอาการของผู้สงบเสงี่ยม สตรีวังไม่งาม เดินอย่างธรรมดาจึงงาม^{๑๒๓}

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นกล่าวถึงความงามของหญิงด้านสระ ทรวดทรง ที่สมสัดส่วน วัย กิริยามารยาท การพูดจาอ่อนหวาน น้ำเสียงไพเราะ มีอาภรณ์ประดับให้สวยงามยิ่งขึ้น และกล่าวถึงความงามของพระราชา ช่างมงคล บรรพชิตและสตรีว่างามด้วยการเดินที่สง่างามเท่านั้น วังจะไม่งาม

๕) ความงามของเทวดา

ความงามของเทวดา ในนิโมกขสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาองค์หนึ่ง มีวรรณะงาม ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๑๒๔} และในปฐมปัชขุนนทีสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ในป่ามหาวัน เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว ธิดาของท้าวปัชขุนนะ ชื่อโกกนทา มีวรรณะงาม ยังป่ามหาวันทั้งสิ้นให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๑๒๕}

สุสิมเทพบุตรกล่าวคำสรรเสริญพระสารีบุตรว่า “ท่านสารีบุตร เป็นบัณฑิต มีปัญญามาก มีปัญญากว้างขวาง มีปัญญาแจ่มแจ้ง มีปัญญาอ่อนไหว มีปัญญาเฉียบแหลม มีปัญญาทำลายกิเลส มีความปรารถนาน้อย สันโดษ เป็นผู้สงบ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรารถนาความเพียร เป็นนักสอน อดทนต่อถ้อยคำ

^{๑๒๒} พุ.ธ.อ. ๔๑/๗๗.

^{๑๒๓} พุ.ธ.อ. ๔๑/๘๐.

^{๑๒๔} ส.ส.อ. ๒๔/๔๐.

^{๑๒๕} ส.ส.อ. ๒๔/๒๓๐.

เป็นผู้ทักท้วงคนผิด เป็นผู้ตำหนิคนชั่ว” เมื่อสุลิมเทพบุตรกำลังกล่าวคำสรรเสริญคุณท่านพระสารีบุตร อยู่ เทพบุตรบริษัทของสุลิมเทพบุตรต่างปลื้มปิติเบิกบานใจ เกิดปิติโสมนัสปรากฏมีรัศมีผิวพรรณเปล่งปลั่งยิ่งขึ้น ปรากฏความงามแห่งรัศมี ดังนี้

งามดั่งแก้วมณีและแก้วไพฑูรย์อันงดงามโชติช่วง มีแปดเหลี่ยม นายช่างเจียรระไนดีแล้ว เขา วางไว้บนผ้ากำพลสีเหลือง ย่อมส่องแสงแพรวพรราวสุกสกาว

งามดั่งแห่งทองชมพูทที่บุตรช่างทองผู้ฉลาดใส่เข้าหลอมโล่กลมทินจนสิ้นราคาแล้ววางไว้บน ผ้ากำพลสีเหลือง ย่อมส่องแสงแพรวพรราวสุกสกาว

งามดั่งดาวประกายพริกขณะที่อากาศปลอดโปร่งปราศจากหมู่เมฆในฤดูสุรทกาลย่อมส่องแสงแพรวพรราวสุกสกาว

งามดั่งดวงอาทิตย์ ขณะที่อากาศปลอดโปร่งปราศจากหมู่เมฆในฤดูสุรทกาลโลดแล่นขึ้นสู่ ท้องฟ้า ย่อมส่องแสงแรงร้อนเจิดจ้าจัดความมืดที่มีอยู่ในอากาศทั้งปวง ฉับใด เมื่อสุลิมเทพบุตรกำลัง กล่าวคำสรรเสริญคุณท่านพระสารีบุตรอยู่ เทพบุตรบริษัทของสุลิมเทพบุตรต่างปลื้มปิติเบิกบานใจ เกิดปิติโสมนัสปรากฏมีรัศมีผิวพรรณเปล่งปลั่งยิ่งขึ้น ฉะนั้น^{๑๒๖}

จากพระพุทธพจน์ข้างต้น ทำให้ทราบว่าเทวดางามด้วยรัศมีที่เปล่งประกายมาจากร่างกาย มาจากผลบุญ ยิ่งถ้าเทวดามีจิตปลื้มปิติ ยินดี ยิ่งมีประกายแพรวพรราวสุกสกาวมากขึ้น ดั่งแก้วมณี แก้วไพฑูรย์ แห่งทองชมพูช ดาวประกายพริก และแสงพระอาทิตย์ขณะอากาศปลอดโปร่ง แสงสว่าง ที่เปล่งประกายมาจากกายทิพย์นี้ยังทำให้สภาพแวดล้อมสว่างไสวตามด้วย ดังนั้น ความงามของมนุษย์ ของเทวดา ทางพุทธสุนทรียศาสตร์มองความงามของรูปร่าง ทรวดทรง ทางสรีระที่มีความลงตัว พอเหมาะพอดีของอวัยวะน้อยใหญ่ที่เกิดขึ้นตามขั้นตอนตั้งแต่เกิด โดยเป็นความงามไม่มีการปรุงแต่ง ไม่มีการดัดแปลงจากดั้งเดิม ความงามของเสียงที่ฟังแล้วไพเราะเสนาะหู แสงรัศมี เป็นความงามจาก ผลบุญ

๖) สาเหตุทำให้เกิดความงาม

สาเหตุที่ทำให้เกิดความงามทางสรีระ ทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงความงามของสรีระ ร่างกายของมนุษย์ว่า เป็นผลของบุญในลักษณะต่าง ๆ เช่น ในนิกคัมทสูตร ตรัสว่า

ขุมทรัพย์ คือบุญอันผู้ใดจะเป็นหญิงหรือชายก็ตามฝังไว้ดีแล้วด้วยทาน ศีล ความสำรวม และความฝึกตน ในเจตีย์ ในสงฆ์ ในบุคคล ในแขก ในบิดามารดา หรือในพี่ชาย ก็ตามที ขุมทรัพย์นั้นชื่อว่าผู้นั้นฝังไว้ดีแล้วใคร ๆ ก็เอาไปไม่ได้ เป็น ของติดตามตนไป บรรดาทรัพย์สมบัติและโภคะทั้งหลายที่บุคคลจะต้องละทิ้งไป (ยังปรโลก) บุคคลจะนำไปได้ก็แต่เพียงขุมทรัพย์ คือบุญนี้เท่านั้น ความเป็นผู้มี ผิวพรรณงาม ความเป็นผู้มีเสียงไพเราะ ความเป็นผู้มีทรวดทรงดี ความเป็นผู้มีรูป

^{๑๒๖} ส.ส. ๑๕/๑๑๐/๑๑๙-๑๒๐.

สวย ความเป็นใหญ่ยิ่ง ความเป็นผู้มีบิรवार ผลที่น่าปรารถนาทั้งปวงนั้นเทวดา และมนุษย์ย่อมได้ด้วยขุมทรัพย์คือบุญนี้^{๑๒๗}

พระสูตรนี้ที่อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ความมีฉวีวรรณะงาม ความมีผิวหนัง คล้ายทอง ชื่อว่าความมีวรรณะงามนั้น บุคคลย่อมได้ด้วย ว่าเมื่อชาติก่อน ภพก่อน เป็นคนไม่โกรธ ไม่มากด้วยความคับแค้น ไม่ขัดใจ ไม่พยายาม ไม่ใช้กำลัง ระวังโทษจะได้ด้วยดี ให้ทานด้วยผ้าดี เนื้อละเอียด ผักก็ผล เป็นต้น ย่อมเกิดมาเป็นผู้ที่มีวรรณะดังทองมีผิวคล้ายทอง

ผู้ที่มีเสียงไพเราะ เสียงดังพรหม เสียงดังนกการเวก ความเป็นผู้มีเสียงไพเราะนั้นเพราะ บุญในภพก่อนแห่งการ ละวาจาหยาบ กล่าววาจาไม่มีโทษ เป็นสุขหู น่ารัก จับใจ วาจาชาวเมืองชน เป็นอันมารักใคร่ พอใจ ย่อมส่งผลให้เสียงไพเราะ

ส่วนผู้ที่มีทรวดทรงดี ความตั้งอยู่แห่งอวัยวะใหญ่หน่อย ในอันที่ควรอิมเต็มและกลมสมบูรณ์ เพราะสร้างบุญในภพก่อนแห่งการให้ประโยชน์ เกื้อกูล ความผาสุก ความเกษมแก่ชนเป็นอันมาก พึงหวังให้ชนเหล่านั้นเจริญด้วย ศรีทธา ศิล สุตะ จาคะ และปัญญา เจริญด้วยการให้ทาน เป็นต้น ย่อมยังให้เกิดเป็นผู้มีทรวดทรงดี^{๑๒๘}

ความงดงามนอกจากจะเกิดจากการทำบุญ ทำทานในชาติปางก่อนแล้ว ความงดงามเป็น ผลกรรมดีจากการปฏิบัติธรรม เช่น ในอริยสัจธรรมสี่กับเทวดา ใจความดังนี้

เทวดาได้ทูลถามพระองค์ว่า “วรรณะของภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในป่า ฉันทอยู่คนเดียว เป็นสัตบุรุษผู้ประพฤติธรรมอันประเสริฐ ย่อมผ่องใสด้วยเหตุอะไร”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบเทวดาว่า “ภิกษุทั้งหลาย ไม่เศร้าโศกถึงปัจจยที่ล่วงแล้ว ไม่ปรารถนาปัจจยที่ยังมาไม่ถึง เลี้ยงตนด้วยปัจจยที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า วรรณะ (ของภิกษุทั้งหลายนั้น) ย่อมผ่องใสด้วยเหตุนี้ เพราะความปรารถนาถึงปัจจยที่ยังไม่มาถึง และความโศกถึงปัจจยที่ล่วงแล้ว พวกพาลภิกษุจึงชูปซิดเหมือนต้นอ้อสดที่ถูกถอนเสียแล้ว ฉะนั้น”^{๑๒๙}

นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังกล่าวสอนเรื่องความสวยงามของร่างกายเป็นสิ่งไม่คงที่ ถาวร ควรมองเห็นตามความเป็นจริงว่า กายใดไม่มีความตั้งมั่นโดยส่วนเดียว เหมือนมายา พยับแดด ฟองน้ำ เป็นต้น ความที่ร่างกายนั้นมีอันแตกไปเป็นของธรรมดา เป็นของแน่นอน เพราะร่างกายหุ้มด้วยหนังมนุษย์สด แม้รูปที่แต่งให้งดงามด้วยของหอม เป็นต้น ด้วยกุณฑลมณี ย่อมงดงามพร้อมด้วยผ้าที่แต่งรูปแว่นผ้าเสียดก็น่าเกลียดไม่ควรมอง ใช้น้ำครั่งสดอาบ ดินเค็มกำจัดเลือดร้าย แป้งงาแก้โลหิต

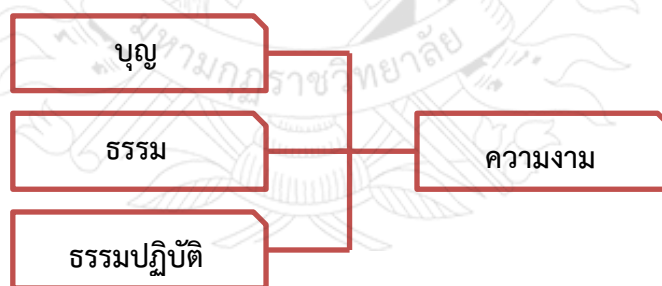
^{๑๒๗} พุ. พุ. ๒๕/๖-๑๑/๑๙-๒๐.

^{๑๒๘} พุ. พุ. อ. ๓๙/๓๑๙-๓๒๑.

^{๑๒๙} ส. ส. อ. ๒๔/๖๖.

ให้ใสเอาขมิ้นประเทืองผิว ทาแป้ง ทำเช่นนี้ร่างกายก็งามอย่างยิ่งพร้อมทั้งแต่งผมเป็นลอนให้งาม^{๑๓๐} กรรมที่ทำมาส่งผลให้ได้รับสิ่งวิจิตรด้วยวัตถุต่าง ๆ มีอาภรณ์ คือผ้าและเครื่องประดับ ทั้งทรวดทรง อวัยวะของร่างกายก็เหมาะสม แต่มีกายเป็นแผล ด้วยสามารถปากแผลทั้ง ๙ มีกระดูก ๓๐๐ ท่อน เป็นไข้ประจำเพราะความเป็นสถานที่ต้องบริหารด้วยอิริยาบถทุกเวลา ร่างกายนี้ไม่ยั้งยืน ไม่มั่นคง มีความแตกเรี่ยรายและกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา^{๑๓๑} และอรรถกถาขยายความว่า รถทั้งหลายแม้ของพระราชาทรงหลาย อันงามวิจิตรดีแล้วด้วยรัตนะ ๗ และเครื่องประดับรถอย่างอื่น ย่อมคร่ำคร่าได้ และมีใช้รถอย่างเดียวเท่านั้น สรรณะที่ประคบบประหม่อมกันดีก็ย่อมถึงความชำรุดมีความเป็นผู้มีพินหัก เป็นต้น ชื่อว่าเข้าถึงความคร่ำคร่า แต่โลกุตระธรรม ๙ ของสัตบุรุษทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า เป็นต้น ย่อมไม่ทำการกระทบกระทั่งอะไรเลย ชื่อว่า ไม่เข้าถึงความทรุดโทรมและสัตบุรุษทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า เป็นต้น ย่อมปราศรียกับสัตบุรุษ คือ ด้วยบัณฑิตเช่นกัน^{๑๓๒}

ดังนั้น พระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า เรื่องความงามของมนุษย์และเทวดาดังกล่าวมา สรุปได้เป็น ๒ ประเด็นคือ ๑) ความงามของร่างกายเกิดจากผลบุญในอดีต จากการเป็นผู้ชอบทำความดี มีศีลธรรม มีคุณธรรม ส่งผลให้ร่างกายผิวพรรณดี ผ่องใส แต่เป็นความงามทางร่างกายเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ไม่แน่นอนถาวร มีการทรุดโทรม เสื่อมสลายเป็นธรรมดา เป็นกฎธรรมชาติ ดังนั้น จะเห็นว่าความงามของร่างกายเป็นความงามที่ไม่ใช่งามแท้ เพราะไม่คงทนถาวรคงอยู่สภาพเดิมไม่ได้ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ๒) ความงามของธรรมเป็นเรื่องของคุณธรรมภายในจิตใจ ผลของความงามขึ้นอยู่กับกรรมคุณธรรมมากน้อย คุณธรรมจะเกิดได้ เช่น จิตไม่เศร้าโศกไม่อาลัยอาวรณ์ในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติธรรม รักษาศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นปัจจัยชั้นยอดของชีวิต ย่อมส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีกายสงบระงับ มีจิตใจผ่องใส อ่อนโยน น่ารักน่าเอ็นดู ส่วนเทวดาก็จะปรากฏเป็นแสงรัศมี และผลของการปฏิบัติธรรมให้ผลทั้งชาติปัจจุบันและชาติต่อ ๆ ไป

แผนภูมิที่ ๓.๘ ความงามของคนและเทวดา

^{๑๓๐} ม.ม.อ. ๒๑/๕๙-๖๐.

^{๑๓๑} พุ.ธ.อ. ๔๒/๑๕๓.

^{๑๓๒} พุ.ธ.อ. ๔๒/๑๗๑.

๓.๗.๒ ความงามของสัตว์

ความงามของสัตว์ในพุทธสุนทรียศาสตร์ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความงามของสัตว์ไว้มากมายด้วยเช่นกัน และกล่าวถึงในเชิงเปรียบเทียบับหลักธรรม เช่น ช้าง ม้า ราชสีห์ โค ลา นก งู นอแรด เป็นต้น ทำให้ทราบได้ว่าพระพุทธศาสนา มองสิ่งเหล่านี้ในแง่ของความงามอย่างไรบ้าง

ในอรรถกถาธรรมบทได้กล่าวถึงช้าง ไว้ว่า “ช้างมงคล วังไม่งาม เดินไปด้วยลีลาของช้างจึงงาม”^{๑๓๓} การเปรียบกับช้างยังมีกล่าวอีก เช่น ในลตฺทกโกปมสูตร เป็นการกล่าวให้ภิกษุละโทษเสีย

ภิกษุทั้งหลายเหล่าใดผู้ใคร่ในลสิกขา ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นละโทษนั้นแล้ว มีความชวนชวายน้อย เยียววาชีวิตด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีใจเป็นคจุมฤคอยู่ โทษเพียงเล็กน้อยของภิกษุเหล่านั้นย่อมเป็นเครื่องผูกไม่มีกำลัง บอบบาง เปื่อย ไม่มีแก่นสาร คู่ก่อน อุทายเป็นเปรียบเหมือนช้างต้น มีงาอันงอนงาม เป็นราชพาหนะอันประเสริฐ เคยเข้าสงคราม ความชูชงผูกด้วยเชือกเป็นเครื่องผูกอันมัน พอเอี้ยวกายไปหน่อยหนึ่งก็ทำเครื่องผูกนั้นให้ขาดหมด ทำลายหมด แล้วหลีกไปได้ตามปรารถนา ฉันทิ ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ช้างต้นนั้น มีงาอันงอนงาม เป็นราชพาหนะอันประเสริฐ เคยเข้าสงคราม ความชูชงผูกด้วยเชือกเป็นเครื่องผูกอันมัน เหล่าใด พอเอี้ยวกายไปหน่อยหนึ่ง ก็ทำเครื่องผูกเหล่านั้นให้ขาดหมด ทำลายหมด แล้วหลีกไปได้ตามปรารถนา เครื่องผูกที่เขาผูกช้างต้นนั้น เป็นเครื่องผูกที่มีกำลังมัน แน่นแน่น ไม่เปื่อย เป็นเหมือนท่อนไม้ใหญ่ ดังนี้^{๑๓๔}

ภิกษุเหล่านี้ที่ไม่ให้ความสำคัญกับโทษแม้เล็กน้อย มีชนตก คือไม่มีชนชั้นเพราะกลัวโทษเพียงเล็กน้อยนั้น พญาช้างตัวใหญ่มีกำลังมากย่อมทำเครื่องผูกคือเชือกให้ขาดง่าย ผู้มีศรัทธามาก มีปัญญามากย่อมละได้ง่ายแม้จะเป็นของใหญ่ นอกจากความงามทางสรีระของช้างแล้ว ยังมีการแสดงถึงความงามทางจิตใจของช้างด้วย ดังปรากฏในนาคสูตร พระองค์ประทับอยู่ที่โฆสิตารามใกล้พระนครโกสัมพี ซึ่งแอดด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไม่ผาสุก พระองค์จึงปลีกออกไปตามลำพังที่ป่าปาลีไลยกะ ซึ่งพระองค์ทรงพบกับพญาช้าง ที่เปื้อนความแอดในโขลงช้างตน พญาช้างจึงอยู่ปรนนิบัติพระองค์ ทรงอุทานในนาคสูตรว่า “จิตของพญาช้างที่มีงามดุจงอนรณนี้ เสมอด้วยพระหฤทัยของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ เพราะยินดีในป่าตามลำพังเช่นเดียวกัน”^{๑๓๕}

พระพุทธพจน์นี้อรรถกถาขยายความว่า จิตของพญาช้างเสมอด้วยพระหฤทัยของพระพุทธเจ้า เพราะทรงต้องการพอกพูนวิเวก หนีความแอด ต้องการอยู่ผู้เดียว ไม่ต้องการเพื่อน

^{๑๓๓} พุ.ธ.อ. ๔๑/๘๐.

^{๑๓๔} ม.ม.อ. ๒๐/๓๕๖-๓๕๗.

^{๑๓๕} พุ.อ. ๒๕/๓๕/๒๒๕.

ยินดีที่จะอยู่ป่าโดยลำพัง เป็นจิตที่มีความต้องการทางเดียวกัน จึงเป็นเช่นเดียวกันกับด้วยความยินดีในเอภิกภาพ จะเห็นได้ว่า ความต้องการความสงบ ความวิเวก เป็นความบริสุทธิ์ที่เกิดกับผู้ที่มีจิตใจสูง^{๑๓๖}

การเปรียบเทียบคุณสมบัติของช้างต้นกับของภิกษุ ในนาคสูตร สรุไปได้ว่า ช้างหลวงที่คู่ควรแก่พระราชอา ควรเป็นช้างทรงเมืองค์ ๔ ประการ คือ สดับฟัง กำจัดได้ อดทนได้ ไปเร็วได้ ภิกษุต้องมีคุณสมบัติคือประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ สดับฟัง กำจัดได้ อดทนได้ และเป็นผู้ไปได้เร็ว ดังนี้

- ๑) เป็นผู้สดับฟัง คือ ภิกษุตั้งใจ ใส่ใจ สำรวมใจ คอยเงี่ยโสตสดับธรรมวินัย
- ๒) เป็นผู้กำจัดได้ คือ ภิกษุยอมละ ย่อมบรรเทา ทำให้สิ้นไป ให้ถึงความไม่มีอกุศลธรรม
- ๓) เป็นผู้อดทนได้ คือ ภิกษุอดทนต่อความหนาว ร้อน หิว แมลง ต่อถ้อยคำ ต่อเวทนา
- ๔) เป็นผู้ไปได้เร็ว คือ ภิกษุในทิศทางที่ไม่เคยไป คือ ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้ เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การทำอัญชลี เป็นเนื่อนานาบุญของชาวโลกที่ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า^{๑๓๗}

การกล่าวถึง ม้า นำมากล่าวหลายลักษณะ ทั้งม้าอาชาไนย ม้าดี ม้ากระจอก ดังตรัสในปฐมอาชาไนยสูตรว่า ม้าอาชาไนยตัวงามของพระราชอา ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ คือ สมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกำลัง สมบูรณ์ด้วยฝีเท้าเร็ว และสมบูรณ์ด้วยทรวดทรง ควรเป็นม้าต้น

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการก็ฉนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรทำอัญชลี เป็นเนื่อนานาบุญของโลกที่ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ธรรม ๔ ประการ คือ

- ๑) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวรรณะ
- ๒) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกำลัง
- ๓) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความว่องไว
- ๔) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทรวดทรง^{๑๓๘}

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ หมายถึง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวรรณะ คือ ภิกษุสมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกำลัง คือ มีความเพียรในการละอกุศลและยังกุศลให้พร้อม เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความว่องไว คือ รู้ตามความจริงถึงอริยสัจ ๔ และเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทรวดทรง คือ เป็นผู้ที่มีปกติได้รับจีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย เภสัชบริขาร

การนำความงามมาเป็นสิ่งเปรียบเทียบกับคุณธรรม ความงามของม้ากับคนสามารถนำมาเปรียบเทียบความงาม ๒ ประเภท คือเชิงลักษณะตามธรรมชาติและเชิงคุณธรรม

ม้าอาชาไนย ฝีเท้าดี สิ่งงาม ทรวดทรงงาม เปรียบเทียบไว้ว่า

^{๑๓๖} พุ.อุ.อ. ๔๔/๔๔๐.

^{๑๓๗} อัง.จตุกก. ๒๑/๑๑๔/๑๙๐-๑๙๒.

^{๑๓๘} อัง.จตุกก. ๒๑/๒๕๙/๔๑๔-๔๑๕.

๑) ฝีเท้าดี เปรียบเทียบกับ ปัญญา หมายถึง รู้เร็ว คิดเร็ว เข้าใจเร็ว ไหวพริบดี เฉลียวฉลาด

๒) สี่งาม เปรียบเทียบกับ มีลาภสักการะ

๓) ทรวดทรงงาม คือ ปฏิภาณและความสามารถ เปรียบเทียบกับทรวดทรงไม่งาม มีความรู้แต่ตอบปัญหาไม่ได้ คือไม่มีปฏิภาณ ต้องมีครบถ้วนทั้ง ๓ ส่วน ไม่ใช่มีปัญหาแต่ไม่มีปฏิภาณ ลักษณะทั้ง ๓ นำมาเปรียบเทียบกับบุรุษอาชาไนย ที่ต้องมีลักษณะทั้ง ๓ พร้อม คือ

๑) มีปัญญา

๒) ผลที่ตามมาคือ มีเกียรติ มียศ เป็นที่เคารพนับถือ (มีลาภสักการะแต่ขาดปัญญา)

๓) ทรวดทรง คือ ปฏิภาณ รวมถึงการแสดงธรรมด้วย ทรวดทรงหมายถึงคนเห็นแล้วประทับใจ (บางคนแต่งตัวดี ทรวดทรงดี แต่ไม่ฉลาด)

ทุกขณะ ทุกสถานที่ ทุกเวลา ที่ม้าอาชาไนยทำความเร็ว ม้ากระจอกย่อมห่างออกไป^{๑๓๙}

นอกจากเปรียบเทียบคุณสมบัติความเป็นคนอาชาไนย คนดีและคนกระจอกกับม้าแล้วได้ เปรียบเทียบความมีปัญหาของคนกับสัตว์อื่น ๆ เช่น ในลक्षणภูภททียสูตร ตรัสว่า “สัตว์จำพวกหงส์ นกกระเรียน นกยูง ช้าง เนื้อฟานทั้งหลาย ทั้งหมดย่อมกลัวราชสีห์ ความเท่ากันในกายไม่มี ฉันทใด ในมนุษย์ทั้งหลายก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ถ้าคนหนุ่มมีปัญหา เขาก็ยอมเป็นใหญ่ในมนุษย์เหล่านั้นได้ ไม่เหมือนคนพาลซึ่งถือร่างกายเป็นสำคัญ”^{๑๔๐} และจุฬกเถรคาถา ตรัสว่า

นกยูงทั้งหลายมีหงอนงาม มีขนหางงาม มีสร้อยคอเชียวงาม มีจะงอยปากงาม ร้องเสียงไพเราะ อนึ่ง แม้แผ่นดินใหญ่ก็มีหญ้าเขียวชอุ่ม มีน้ำเอิบอาบ ท้องฟ้าก็มีเมฆงาม ท่านก็มีน้ำใจเบิกบาน ควรแก่การงาน จงเพ่งฉานที่พระโยคาวจรเพ่งแล้ว จงมีความบากบั่นในพระพุทธศาสนาเป็นอันดี จงบรรลุนิพพานอันเป็นธรรมสูงสุด ขาว สะอาด ผุดผ่อง ละเอียด เห็นได้แสนยาก ซึ่งเป็นบทไม่ฉลาดเคลื่อนนั้นเถิด^{๑๔๑}

นอกจากสัตว์ปีกยังมีการกล่าวถึง โค นอแรด ในวิจฉโคตตสูตร ตรัสว่า

บรรดาโคทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็โคสีดำ สีขาว สีแดง สีหมอก สีดำง สีปกติ หรือสีแดงอ่อนก็ตาม โคอุสภะที่เขาฝึกแล้ว เอางานเอาการ สมบูรณ์ด้วยพลัง ก้าวได้เร็วดี จะเกิดในหมูโคชนิดใดก็ตามในโคเหล่านั้น คนทั้งหลายย่อมใช้โคนั้นเท่านั้นในการขนภาระ จะไม่คำนึงถึงสีของมันเลย ฉันทใด ในหมู่มนุษย์ฉันทนั้นเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็ชาติกำเนิดใด คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาล หรือคนเทชยะ ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว มีวัตรเรียบร้อย ตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล

^{๑๓๙} พุ.ชา. ๒๗/๒๔/๑๓.

^{๑๔๐} ส.นิ. ๑๖/๒๔๐/๓๗๓.

^{๑๔๑} พุ.เถร. ๒๖/๒๑๑-๒๑๒/๔๑๐.

กล่าวแต่คำสัตย์ มีใจประกอบด้วยhiri ละชาติและละมรณะได้แล้ว มีพรหมจรรย์ บริบูรณ์ ปลงภาระลงแล้ว พันกิเลส ทำกิจเสร็จแล้ว หมดอาสวะ รู้จบธรรมทุกอย่างดับสนิทแล้วเพราะไม่ถือมั่น จะเกิดในชาติกำเนิดใดในชาติเหล่านั้นก็ตาม ทักขินาที่บำเพ็ญในเขตที่ปราศจากอุสินันต์แลย่อมมีผลมาก^{๑๔๒}

ในชัคควิสาณสูตร ได้เปรียบเทียบการเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรดไว้ว่า “บุคคลเห็นกำไลทองอันสุกปลั่งที่นายช่างทองให้สำเร็จดีแล้วสองวงกระทบกันที่มีอ ฟิงเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด”^{๑๔๓} และยังเปรียบเทียบในอุรคสูตรว่า “งูลอกคราบทิ้งเหมือนกับการละนิเวรม์”^{๑๔๔}

สรุปได้ว่า พระพุทธพจน์มีกล่าวถึงทั้งความงามของสัตว์ทางด้านร่างกาย ความสามารถ เฉพาะตัว สติปัญญา ความงามของกิริยาท่าทาง ความอดทนของจิตใจ ความฉลาดในการเรียนรู้ตาม ผู้เลี้ยงสั่งสอน และนำมาเปรียบเทียบลักษณะต่าง ๆ กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แสดงว่า ความเปลี่ยนแปลงของทุกสรรพสิ่งตามธรรมชาติมีกฎเกณฑ์พื้นฐานคล้ายกันแตกต่างกันใน รายละเอียดเท่านั้น นอกจากนี้ความงามทางธรรมชาติในพุทธสุนทรียศาสตร์ก็กล่าวไว้เช่นกัน

๓.๗.๓ ความงามของธรรมชาติ

ความงามของธรรมชาติในพุทธสุนทรียศาสตร์ ในกรณีของธรรมชาติแวดล้อมหรือสิ่งไร้ชีวิต เช่น แสงสว่าง ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว ต้นไม้ ดอกไม้ สระน้ำ เป็นต้น พระพุทธศาสนา นำธรรมชาติมาเปรียบเทียบให้เข้าถึงคำสอน บุคคล เป็นต้น มีกล่าวถึงความงามของสิ่งต่าง ๆ ไว้ เช่น ในคัคคราสสูตร พระวังคิสะได้สรรเสริญผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ข้าแต่พระอังคีรสเจ้า พระองค์ผู้ทรงเป็นพระมหามุนี ทรงรุ่งโรจน์ล้ำเหล่าสัตว์โลกทั้งปวงด้วยพระยศ ตั้งดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ซึ่งปราศจากมลทิน แจ่มกระจ่างอยู่บนท้องฟ้าซึ่งไม่มีเมฆหมอกบังฉนั้น”^{๑๔๕} เป็นการกล่าวเปรียบเทียบพระยศกับแสงสว่างที่สดใส งดงามไม่มีสิ่งใดบดบัง ตั้งดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ และความสว่างมีหลายลักษณะ ในปัจโชตสูตร ตรัสว่า

แสงสว่างทั้งหลายในโลกมีอยู่ ๔ อย่าง อย่างที่ ๕ ไม่มีในโลกนี้ คือดวงอาทิตย์ ส่องสว่างตอนกลางวัน ดวงจันทร์ส่องสว่างในตอนกลางคืน แสงไฟส่องสว่างทั้งในตอนกลางวันและตอนกลางคืนทุกหนทุกแห่งไป แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประเสริฐกว่าดวงไฟทั้งหลาย พระรัศมีของสัมมาสัมพุทธเจ้านี้เป็นแสงสว่างอย่างยอดเยี่ยม^{๑๔๖}

^{๑๔๒} อัง.ติก. ๒๐/๙๑๔/๒๕๓.

^{๑๔๓} พุ.สุ. ๒๕/๔๖/๕๐๗-๕๐๘.

^{๑๔๔} พุ.สุ. ๒๕/๑๗/๕๐๐.

^{๑๔๕} ส.ส. ๑๕/๒๑๙/๓๓๒.

^{๑๔๖} ส.ส. ๑๕/๒๖/๒๘.

มีการกล่าวเปรียบเทียบ ความหอมของพันธุ์ไม้กับโอวาทของพระพุทธเจ้า ดังปรากฏใน คณกโมคคัลลานสูตรว่า “ท่านพระโคตม เปรียบเหมือนบรรดาไม้ที่มีรากหอมเขายกย่องกฤษณาว่า เป็นเลิศ บรรดาไม้ที่มีแก่นหอมเขายกย่องแก่นจันทร์แดงว่าเป็นเลิศ บรรดาไม้ที่มีดอกหอมเขายกย่อง ดอกมะลิว่าเป็นเลิศ ฉันทใด โอวาทของท่านพระโคตมก็ฉันทนั้นเหมือนกันแล นับว่าเป็นเยี่ยมในบรรดา ธรรมของครูที่เรียกว่าอัชชธรรม”^{๑๔๗} อัชชธรรม หมายถึงธรรมที่เผยแผ่กันอยู่ในทุกวันนี้

ความงามของธรรมชาติมีปรากฏในสามัญญผลสูตรว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับ ณ สวนอัมพวันของหมอชีวกโกมารภัจ กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑,๒๕๐ รูป วันนั้นเป็นวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันครบรอบ ๔ เดือนฤดูดอกโกมุทบาน ในราตรีเพ็ญ พระจันทร์เต็มดวง พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร แวดล้อมด้วยราชอำมาตย์ ประทับนั่ง ณ มหาปราสาทชั้นบน ขณะนั้น ท้าวเธอทรงเปล่งพระอุทานว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ราตรีมีพระจันทร์แจ่มกระจ่าง นำรื่นรมย์หนอ ราตรีนี้มีพระจันทร์แจ่มกระจ่าง ช่างงามจริงหนอ ราตรี นี้มีจันทร์แจ่มกระจ่าง นำชมจริงหนอ ราตรีนี้มีพระจันทร์แจ่มกระจ่าง นำเบิกบานจริงหนอ ราตรีนี้มี พระจันทร์แจ่มกระจ่าง เข้าลักษณะจริงหนอ วันนี้เราควรจะไปหาสมณะหรือพรหมณ์ผู้ใดดี ที่จิต ของเราผู้เข้าไปหาจะพึงเลื่อมใส” และหมอชีวกกราบทูลให้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่สวนอัมพวัน^{๑๔๘}

ความงามของธรรมชาติพระองค์ทรงนำมาเปรียบเทียบกับหลักธรรมที่ฟังแล้ว ทำให้โน้มน้ำใจ เข้าถึงสภาวะนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น ทรงเปรียบเทียบอนิสงส์ของเมตตาเจโตวิมุตติกับดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดวงดาวได้อย่างลึกซึ้ง พุทธพจน์ในเมตตาทวารานาสูต ตรีสาว

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุที่มีอุปธิเป็นเหตุทั้งหมด มีผลานิสงส์ไม่ ถึงเสียอยู่ที่ ๑๖ แห่งเมตตาเจโตวิมุตติ เมตตาเจโตวิมุตติเท่านั้นสว่างไสวไพโรจน์ ชมรัศมีบุญกิริยาวัตถุทั้งหมดนั้น เหมือนแสงดาวทุกดวงรวมกันก็ยังไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งแสงเดือน แสงเดือนเท่านั้นสว่างไสวไพโรจน์ชมแสงดาวทั้งหมดนั้น

เปรียบเหมือนเวลาที่อากาศปลอดโปร่งปราศจากเมฆหมอกในฤดูสารทใน เดือนท้ายฤดูฝน ดวงอาทิตย์ลอยขึ้นบนนภากาศย่อมส่องแสง สว่างไสว ไพโรจน์ ขจัดความมืดให้หมดไป เปรียบเหมือนดาวประกายพรึกสว่างไสวไพโรจน์ในเวลา ไกลรุ่ง ฉันทใด บุญกิริยาวัตถุที่มีอุปธิเป็นเหตุทั้งหมดมีผลานิสงส์ไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งเมตตาเจโตวิมุตติ เมตตาเจโตวิมุตติเท่านั้นสว่างไสวไพโรจน์ชมรัศมีบุญกิริยา วัตถุทั้งหมดนั้น เหมือนแสงดาวทุกดวงรวมกันก็ยังไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งแสงเดือน แสงเดือนเท่านั้นสว่างไสวไพโรจน์ชมแสงดาวทั้งหมดนั้น ฉันทนั้นเหมือนกัน^{๑๔๙}

^{๑๔๗} ม.อ. ๑๔/๗๘/๙๑-๙๒.

^{๑๔๘} ที.สี.อ. ๑๑/๒๘๘-๒๙๐.

^{๑๔๙} พุ.อิตติ. ๒๕/๒๗/๓๖๑-๓๖๓.

จากพระพุทธพจน์ข้างต้น อรรถกถาขยายความว่า บุญกิริยาวัตถุหมายถึงการทำบุญอันเป็นเหตุให้ได้รับผลดี หรือหลัก หรือที่ตั้งแห่งการทำบุญที่เป็นเหตุทำให้เกิดอานิสงส์ต่าง ๆ โดยสังเขปมี ๓ คือ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ สีสมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวณา บุญกิริยาวัตถุที่มีอุปธิเป็นเหตุ จึงหมายถึงบุญอันเป็นพื้นรองรับสำหรับการเกิดในภพใหม่ เมตตาเจโตวิมุตติ หมายถึงภาวะจิตที่เป็นสมาธิขั้นฌานซึ่งประกอบด้วยเมตตาที่แผ่ขยายไปเพื่อประโยชน์แก่อุภยในสรรพสัตว์ เป็นภาวะจิตที่พ้นจากปัจจัยกัณฐกรรมทั้งหลายมี นิวรณ์ เป็นต้น ทำผลแห่งเมตตาเจโตวิมุตติให้เป็น ๑๖ เสี้ยว คือให้เป็น ๑๖ ส่วนแล้วเอาส่วนหนึ่งจาก ๑๖ ส่วนนั้นให้เป็น ๑๖ อีก บุญกิริยาวัตถุที่มีอุปธิสมบัติเป็นเหตุเหล่านี้ยังไม่ถึงส่วนหนึ่งในส่วนที่ ๑๖ นั้น ดุจแสงสว่างกำจัดความมืด ย่อมสว่างไสวไพโรจน์ ดุจดาวประกายพรึกโชติช่วง^{๑๕๐}

สรุปได้ว่า ในด้านความงามของธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งไร้ชีวิตนั้น พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงทั้งความงามในเชิงสีสน์ แสง ความสว่าง และความงามในเชิงคุณค่าหรือเชิงคุณธรรม และอานิสงส์จากความงามในลักษณะต่าง ๆ นี้เป็นความงามที่เป็นส่วนประกอบส่งเสริมในการปฏิบัติธรรม นอกจากธรรมชาติแล้ว สถานที่มีคุณ มีความเกี่ยวพันกับการปฏิบัติธรรมและการสอนธรรม มีปรากฏดังนี้

๓.๗.๔ ความงามของสถานที่

ในด้านธรรมชาติแวดล้อมโดยเฉพาะ คือป่า ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า นับแต่เริ่มต้นจนจบ ถิ่นรมณีย์ คือที่ตั้งต้นของพระพุทธศาสนา เรื่องราวตอนสำคัญในพุทธประวัติและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ที่เป็นจุดตัดเข้าสู่การตั้งต้นของพระพุทธศาสนา คือเมื่อพระพุทธเจ้า (ครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์) หลังเสด็จออกบวช ได้ไปทรงศึกษาทดลองลัทธิของสำนักสำคัญ ๆ จบแล้ว ตัดสินพระทัยว่ามีช่องทางที่จะให้ถึงจุดหมาย จึงทรงละเลิก หันมาดำเนินมรรคาของพระองค์เอง โดยเสด็จไปทรงหาภูมิสถานที่จะทรงปฏิบัติการณ์คว่ำทดลอง^{๑๕๑} ตรัสถึงความงามของป่าไว้ว่า

ดูก่อนราชกุมาร ตถาคตได้เที่ยวจาริกถึงแคว้นมคธจนถึงอรุเวลาเสนานิคม
ณ ที่นั้น ตถาคตได้เห็นภูมิภาคน้ำร้อนรมย์ มีป่าร้อนรมย์ มีแม่น้ำไหลเอื่อย มีน้ำเย็น
สนิท มีทำนน้ำราบเรียบ น้ำร้อนรมย์ และมีโคจรคามโดยรอบ เราจึงคิดว่า ภาคพื้น
น้ำร้อนรมย์หนอ ป่าก็ร้อนรมย์ แม่น้ำก็ไหลเอื่อย น้ำก็เย็นสนิท ทำน้ำก็ราบเรียบ
น้ำร้อนรมย์และมีโคจรคามโดยรอบ สถานที่เช่นนี้เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของ
กุลบุตร ผู้ต้องการบำเพ็ญเพียรหนอ ดูก่อนราชกุมาร ตถาคตจึงนั่งอยู่ ณ ที่นั้น
นั่นเองด้วยเห็นว่าเป็นสถานที่สมควรบำเพ็ญเพียร^{๑๕๒}

^{๑๕๐} พุ.อิติ.อ. ๔๕/๑๗๕.

^{๑๕๑} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *บทนำสู่ พุทธธรรม ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติรมณีย์*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: ส.ไพบูลย์การพิมพ์, ๒๕๖๐), หน้า ๑.

^{๑๕๒} ม.ม. ๑๓/๓๒๙/๔๓๖.

ดังนั้นที่อุรุเวลา ถิ่นอันเป็นรมณีย์นี้เป็นสถานที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ซึ่งถือว่าเป็นจุดตั้งต้นของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ในมหาโคสิงคสาสตรมีพระสาวกระดับพระเถระหลายรูป เช่น พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ เป็นต้น ได้กล่าวถึงความงามของป่าโคสิงคสาสวันว่าเป็นสถานน่ารื่นรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ต้นสาละบานสะพรั่งทุกต้น กลิ่นคล้ายทิพย์ย่อมอบอวลไปทั่วและพระพุทธองค์ตรัสถึงความงามของป่าโคสิงคสาละ ตรัสว่า

ดูก่อนสารีบุตร ภิกษุในศาสนานี้ กลับจากบิณฑบาตในเวลาหลังฉันแล้ว
นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าว่า จิตของเรายังไม่หมดความถ่อมมัน
ยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพียงใด เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้เพียงนั้น ดังนี้
ดูก่อนสารีบุตร ป่าโคสิงคสาสวันพึงงามด้วยภิกษุลักษณะอย่างนี้แล^{๑๕๓}

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ใจความของพระสูตรนี้ ได้เปรียบเทียบความงามของป่าที่จะได้จากภิกษุ
อย่างไร คือ ป่าโคสิงคสาละนี้ พึงงามด้วยภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรเพื่อความหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย
นั่นเอง เมื่อจิตผู้อยู่อาศัยไม่ยึดติดที่ใดก็น่าอยู่ น่ารื่นรมย์ทั้งนั้น และความเจียบสงบของวิหารก็ส่งเสริม
การปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ความงามของเมืองแสดงถึงความเจริญ ความมั่งมี มั่งคั่ง คือ

ความงาม ความวิจิตร ความอลังการของเมืองที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ คือ
เมืองกุสาวตี ที่ปรากฏในมหาสุทฺถสสนสูตร เรื่องเมืองกุสาวตี สรุปได้ว่า เมืองกุสาวตีมีพระเจ้าจักรพรรดิ
ทรงพระนามว่ามหาสุทฺถสสนะ เมืองยาว ๑๒ โยชน์ กว้าง ๗ โยชน์ เป็นเมืองที่มั่งคั่ง รุ่งเรือง มีผู้คนมาก
มีผู้คนหนาแน่น และมีข้าวปลาหาได้ง่าย รื่นเริงด้วยเสียงทั้งกลางวันกลางคืน คือเสียงช้าง เสียงม้า
เสียงรถ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขับร้อง เสียงสังข์ เสียงกังสดาล และเสียงที่ ๑๐ คือ
เสียงฆ้องมีชื่อว่า ‘จงบริโภค จงตีม จงเคี้ยว’ เมืองกุสาวตีล้อมด้วยกำแพง ๗ ชั้น คือ กำแพงชั้นหนึ่งด้วย
ทองคำ อีกชั้นด้วยเงิน ชั้นต่อมาด้วยแก้วไพฑูรย์ ชั้นต่อมาด้วยแก้วผลึก ชั้นต่อมาด้วยแก้วโกเมน ชั้น
ต่อมาด้วยแก้วบุษราคัม ชั้นต่อมาด้วยรัตนะทุกอย่าง ประตุมิสำหรับบรรณะทั้ง ๔ คือ ประตูทำด้วย
ทอง ประตูทำด้วยเงิน ประตูทำด้วยแก้วไพฑูรย์ ประตูทำด้วยแก้วผลึก ในแต่ละประตุมิเสาระเนียด
ปักไว้ประตูละ ๗ เส้า แต่ละต้นทำด้วยทอง เงิน แก้วไพฑูรย์ แก้วผลึก แก้วโกเมน แก้วบุษราคัม และ
รัตนะทุกอย่าง

นอกจากนี้เมืองกุสาวตีได้แวดล้อมด้วยต้นตาล ๗ แถว ต้นตาลแต่ละแถวแวดล้อมด้วย ทอง
เงิน แก้วไพฑูรย์ แก้วผลึก แก้วโกเมน แก้วบุษราคัม และรัตนะทุกอย่าง และยังแล้วด้วยสิ่งเหล่านี้ที่ใบ
และผลด้วย แถวต้นตาลเหล่านี้เมื่อมีลมพัดจะมีเสียงไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟังและให้เคลิบเคลิ้ม และ
ในเมืองกุสาวตีมีนักเลงพนัน นักเลงสุรา และนักเลงตีม พวกเขาพอรำเริงกันตามแถวต้นตาลนี้^{๑๕๔}
และยังมีการกล่าวถึงพระวิหารเวฬุวันในโคปกโมคคัลลานสูตรว่า เป็นที่รื่นรมย์ สงบเจียบ มีลมพัดเย็น

^{๑๕๓} ม.ม. ๑๒/๓๔๕/๔๒๕-๔๒๖.

^{๑๕๔} ที.ม. ๑๐/๒๔๒-๒๕๑/๒๑๙-๒๒๒.

สบาย เหมาะกับการปฏิบัติธรรมทั้งเพ่งผานและมีผาน^{๑๕๕} และในนวนิยายไตรปิฎก กล่าวถึงภูเขาที่
 รื่นรมย์ มีธารน้ำเย็นใสสะอาด^{๑๕๖} นอกจากความงามบนโลกมนุษย์แล้ว ยังมีความงามของสวรรค์วิมาน
 ในมารตัสขณียสูตร กล่าวว่า วิมานงามมาก มีสีเหมือนแก้วไพฑูรย์ มีความรุ่งเรือง มีรัศมีโชติช่วง
 ประภัสสร พวกนางอัปสรผู้มีวรรณะต่างกัน จำนวนมากพอรำอยู่ที่วิมานเหล่านั้น^{๑๕๗} และยังคงกล่าวถึง
 ว่าสถานที่ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อผู้อาศัยว่า พระอรหันต์อยู่ที่ใดที่นั่นเป็นภูมิสถานที่น่ารื่นรมย์เสมอ^{๑๕๘}

ความงามของสถานที่ในพุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นความงามที่มีลักษณะสำคัญด้านธรรมชาติ
 ที่เป็นแกนของความเป็นธรรมคือเป็นที่ให้ความรื่นรมย์ ความร่มเย็น สะดวก เมื่อธรรมชาติมีสภาพที่
 เอื้อต่อจิตใจ คือธรรมชาติสงบส่งผลให้ใจสงบ ธรรมชาติมีความเย็นชุ่มชื้นส่งผลให้ใจเย็นชุ่มชื้น โปร่ง
 โล่ง เบิกบาน ยิ่งกิเลสเบาบางการเข้าถึงธรรมชาติยิ่งแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ดังนั้นธรรมชาติมีผลต่อจิตใจ
 จิตใจมีผลต่อธรรมชาติเช่นกัน นอกจากความงามทางสถานที่แล้วความงามทางด้านวัตถุสิ่งของใน
 พระพุทธศาสนาก็กล่าวไว้มากพอสมควร มีดังนี้

๓.๗.๕ ความงามของวัตถุสิ่งของ

ในกรณีของสิ่งไรชีวิตเป็นวัตถุสิ่งของ พระพุทธศาสนาก็กล่าวถึงความงามของสิ่งต่าง ๆ
 เหล่านี้ไว้พอสมควร เช่น ผ้า เพชร แก้วมณี เหล็ก ไม้ เป็นต้น พุทธพจน์ในวัฏฏปมสูตร ตรัสว่า

ผ้าที่สะอาดผุดผ่อง ช่างย่อมนำเอาผ้านั้นใส่ลงในน้ำย่อมชนิดใด ๆ ไม่ว่าจะ
 เป็นสีเขียว สีเหลือง สีแดงหรือ สีชมพู ผ้านั้นก็พึงมีสีที่เขายอมได้ดี มีสีสดใส ช่อ
 นั้นเพราะเหตุอะไร เพราะผ้าสดใส ฉนั้นใด เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้วสุคติก็เป็นอัน
 หวังได้ ฉนั้น^{๑๕๙}

พระพุทธพจน์ ได้เปรียบเทียบความสะอาดของผ้ากับจิต ถ้าจิตดี ว่าสิ่งที่สะอาด ย่อมพร้อม
 รับสิ่งใหม่ ๆ ที่จะเติมเต็ม เช่น จิตสะอาด ย่อมได้รับกุศลกรรมบถครบบริบูรณ์ทั้ง ๑๐ ส่งผลให้ได้รับ
 แต่สิ่งดีงาม เป็นการดำเนินชีวิตที่ดี หรือมีสถานที่จะไปเกิดที่ดี ในโปตถกสูตรกล่าวถึงผ้ากาสี ตรัสว่า

ผ้าแคว้นกาสี แม้ใหม่ก็มีสีสวย มีสัมผัสสบาย ทั้งมีราคาแพง แม้จะกลาง
 เก่ากลางใหม่ก็มีสีสวย มีสัมผัสสบาย ทั้งมีราคาแพง ผ้าแคว้นกาสีแม้เก่าแล้วก็มีสี
 สวย มีสัมผัสสบาย ทั้งมีราคาแพง มนุษย์ทั้งหลายย่อมทำผ้าแคว้นกาสีแม้ที่เก่า
 แล้วเป็นผ้าห่อรัตนะ (คือของมีค่า) หรือเอาใส่ไว้ในหีบของหอม^{๑๖๐}

^{๑๕๕} ม.อ.อ. ๒๒/๑๖๒.

^{๑๕๖} พุ.เถร. ๒๖/๑๓/๓๒๙.

^{๑๕๗} ม.ม. ๑๒/๕๑๓/๖๒๕.

^{๑๕๘} พุ.ธ.อ. ๔๑/๔๐๕-๔๐๖.

^{๑๕๙} ม.ม. ๑๒/๗๐/๗๒.

^{๑๖๐} อัง.ติก. ๒๐/๑๐๑๗/๓๗๘.

จะเห็นได้ว่า ผ้ากาสีเป็นผ้าชั้นเลิศ มีคุณค่าทั้งขณะที่ใหม่และเก่า ผ้ากาสีถักทออย่างประณีต มีสีสวยงาม ราคาแพง สิ่งามเก่าอย่างไรสีก็ไม่ตก สัมผัสดี ถึงจะเก่าเนื้อสัมผัสก็ดี มีราคา ถึงจะเก่าก็ไม่ทิ้งนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ เช่น ใช้ห่อของมีค่า ผ้ากาสีจึงเป็นผ้าที่มีคุณค่าตลอด

พระพุทธพจน์ในคัมภีร์ทวารวราจรคณา เปรียบเทียบต้นหากับเครื่องจองจำมนุษย์ ตรัสว่า

เครื่องจองจำใด เกิดแต่เหล็ก เกิดแต่ไม้ และเกิดแต่หญ้าปล้อง ผู้มีปัญญาทั้งหลาย หากกล่าวเครื่องจองจำนั้นว่าเป็นของมั่นคงไม่ ความกำหนดใดของชนทั้งหลายผู้กำหนด ยินดียิ่งนักในแก้วมณีและตุ้มหูทั้งหลาย และความเยื่อใยในบุตร แลในภรรยาทั้งหลายใด นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวความกำหนดและ ความเยื่อใยนั้นว่า เป็นเครื่องจองจำอันมั่นคง มีปกติเหนียวลง อันหย่อน (แต่) เปลื้องได้โดยยาก นักปราชญ์ทั้งหลาย ตัดเครื่องผูกมัดนั้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีโยติในกามสุขแล้วบวช^{๑๖๑}

อรรถกถาอธิบายว่าเครื่องจองจำที่เป็นตรวน คา เชือก เป็นของไม่มั่นคง บุคคลสามารถใช้ศัสตรา เช่น ดาบทำลายได้ แล้วผู้ที่มีกิเลสหลงใหลในตุ้มหูทั้งหลายอันวิจิตรด้วยแก้วมณีและความมีเยื่อใยในบุตร ภรรยา สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องผูก อันเป็นเครื่องผูกซึ่งสำเร็จด้วยกิเลสหลุดลงในอบาย แต่ผู้รู้ นักปราชญ์ย่อมตัดกิเลสอันเป็นเครื่องผูกได้^{๑๖๒}

ในชาลสูตรโสณิพราหมณสูตรกล่าวถึงความงามของยานพาหนะของชาลสูตรโสณิพราหมณ์ว่า ยานพาหนะที่มีม้าที่เทียมเป็นม้าขาว มีเครื่องประดับขาว ตัวรถก็ขาว ประทุนรถขาว เชือกขาว ด้ามปฏักขาว รมขาว ผ้าโพกขาว ผ้านุ่งขาว รองเท้าขาว มีพัทวาลวีชนีที่มีด้ามพัทขาวพัทวียอยู่ ผู้คนเห็นแล้วจะพูดว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ยานพาหนะประเสริฐหนอ รูปร่างของยานประเสริฐ^{๑๖๓} พระสูตรนี้ทรงเปรียบราชรถกับร่างกาย หรือชั้น ๕ เพราะพระองค์ทรงเปรียบว่าโลกคือร่างกายหรือชั้น ๕ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) และผู้ที่ไม่รู้ ผู้ชงอยู่ ผู้ติดอยู่ด้วยกิเลสจะยังยึดติดในชั้น ๕ อยู่

พระพุทธพจน์ในมหาสุกฤทหายิสสูตรทรงเปรียบเทียบกายกับแก้วไพฑูรย์ ตรัสว่า

ดูก่อนอุทายี คนที่ตาดีหยิบแก้วไพฑูรย์นั้นวางไว้ในมือก็จะพิจารณาเห็นได้ว่า แก้วไพฑูรย์นี้งามโชติช่วง มีแปดเหลี่ยม ถูกเจียรระไนดีแล้ว สุกใสแวววาว สมส่วนทุกอย่าง มีด้ายสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว หรือสีนวลร้อยอยู่ข้างในนั้น ฉันทไต่ สวาททั้งหลายของเราก็นั้นแล ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่เราบอกแล้ว ย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า กายของเรานี้แลมีรูปร่างประกอบขึ้นมาจากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากมารดาบิดา เติบโตขึ้นด้วยข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยง ต้องอบ ต้องนวดพัน มีอัน

^{๑๖๑} พุ.ธ.อ. ๔๓/๒๙๕-๒๙๖.

^{๑๖๒} พุ.ธ.อ. ๔๓/๒๙๖-๒๙๗.

^{๑๖๓} ส.ม. ๑๙/๔/๕.

ทำลายและกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา และวิญญาณของเรานี้ก็อาศัยอยู่ใน
 กายนี้ เนื่องจากอยู่ในกายนี้^{๑๖๔}

พระพุทธพจน์ในวัชรูปมสูตรทรงเปรียบเทียบจิตกับเพชร ตรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้มีจิตเหมือนเพชรเป็นไฉน คือ บุคคลบางคน
 ในโลกนี้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้เพราะอาสวะ
 ทั้งหมดสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายไม่มี
 แก้วมณีหรือหินชนิดใดที่เพชรจะทำลายไม่ได้ แม้ฉันท บุคคลบางคนในโลกนี้ก็
 ฉันทนั้นเหมือนกัน ย่อมทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้
 เพราะอาสวะทั้งหมดสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ดูก่อนภิกษุ
 ทั้งหมด บุคคลนี้เรียกว่า บุคคลผู้มีจิตเหมือนเพชร^{๑๖๕}

เปรียบเทียบโทษของการทุศีลไว้ในนिरยวรรคว่า ภิกษุบริโภคนกก่อนเหล็กแดงดุจเปลวไฟ ยัง
 ประเสริฐกว่า ภิกษุผู้ทุศีล ไม่สำรวม บริโภคนกก่อนข้าวของราษฎรจะประเสริฐอะไร^{๑๖๖} ทำให้ทราบว่
 การบริโภคนกก่อนเหล็กแดงนั้นส่งผลให้ได้รับทุกข์ถึงตายเพียงชาตินี้เท่านั้น แต่การที่ภิกษุทุศีลแล้วรับ
 บิณฑบาตจากชาวบ้านที่ให้อภัยด้วยศรัทธาย่อมส่งผลร้ายแรงกว่า คือทำให้ตนกรทหลายร้อยชาติทีเดียว

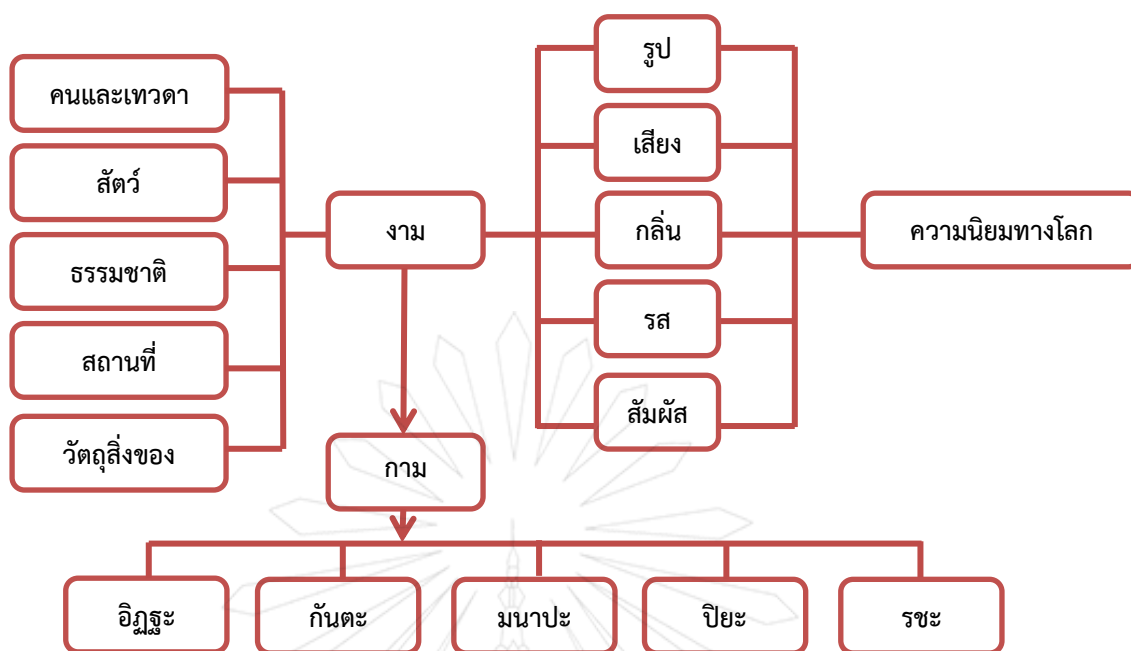
จะเห็นได้ว่า ความงามของวัตถุสิ่งของในพุทธสุนทรียศาสตร์ จะเป็นเรื่องของสี การสัมผัส
 ราคา ความแวววาว ความวิจิตร สวยงาม การนำไปใช้ สิ่งเหล่านี้จึงจำมัดจิตใจมนุษย์ให้ตกอยู่ใน
 ความยึดมั่น มีความทุกข์เป็นผล นำไปสู่ทุกข์ และเปรียบปัญญาวิมุตติกับคุณสมบัติของเพชรที่สามารถ
 ตัดแก้วมณีที่แข็งมากได้โดยง่าย ดังปัญญาที่ตัดทำลายกิเลสได้อย่างยอดเยี่ยม

ดังนั้น มิติความงามทางโลกของพุทธสุนทรียศาสตร์ จากพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้น ได้กล่าว
 เรื่องความงามที่เกี่ยวกับคนที่มีรูปลักษณ์ ทรวดทรง สมสัดส่วน เป็นงามแบบสัมผัสได้ทางอายตนะ
 ความงามของสัตว์ก็กล่าวว่างามที่รูปร่าง ความฉลาด การเรียนรู้ การใช้งาน เป็นความงามแบบการสังเกต
 และผลงาน ส่วนความงามของสถานที่ และวัตถุสิ่งของ ก็เป็นความงามแบบรูปลักษณ์ ลักษณะเฉพาะ
 เช่นกัน ซึ่งเป็นความงามที่พระพุทธศาสนากล่าวตามภาษาโลก ๆ ภาษาท้องถิ่นที่นิยมกัน ซึ่งเป็นความ
 งามที่แสดงออกมาจากความรู้สึก จากจิตใจที่ยังอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส ทั้งราคะ โลภะ ตัณหา ซึ่ง
 เป็นความงามที่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น อย่างเช่น ไม่ว่าจะกล่าวอย่างไรก็เป็นกิเลสในทิศทาง รัก ยินดี
 ชอบ พอใจ ลุ่มหลง ทั้งสิ้น วัตถุทุกสถานะต่างมีคุณสมบัติ คือ อำนาจที่ก่อให้เกิดความรู้สึกปรารถนา
 ใคร่ พอใจ รัก ต้องการ ยินดี (อิฏฐะ กันตะ มนาปะ ปิยะ รชะ) ขึ้นในจิตใจของคนที่เกี่ยวข้องสัมผัส
 สิ่งนั้น ๆ เพราะเป็นสิ่งที่สนองความต้องการด้านความพึงพอใจ ความชอบ ก็ทำให้รู้สึกว่างาม

^{๑๖๔} ม.ม. ๑๓/๒๕๒/๓๓๐.

^{๑๖๕} อัง.ติก. ๒๐/๘๙๗/๑๙๖.

^{๑๖๖} พุ.ธ. ๒๕/๓๐๘/๑๑๔.

แผนภูมิที่ ๓.๙ ความงามมิติทางโลก

๓.๘ มิติตามงามทางธรรมของพุทธสุนทรียศาสตร์

ความงามในมิติทางธรรมจะต่างจากมิติตามงามทางโลก เพราะมิติตามงามทางโลกเป็นการปรุงแต่งของจิตที่เจือด้วยกิเลส แต่ความงามในมิติทางธรรมเป็นคุณของคุณธรรมจะแสดงออกทางคุณงามความดี ทั้งทางกาย วาจาและใจ ความงามของธรรมมีความละเอียดอ่อนลึกซึ้งเกิดมากน้อยตามระดับคุณธรรม ดังที่เรียกว่า อาทิกัลยาณะ มัชฌกัลยาณะ ปริโยสานกัลยาณะ และนัยเดียวกันผู้งามในทางธรรมนั้นไม่ว่าจะเป็นใคร ย่อมมีพฤติกรรมที่เป็นการแสดงออกซึ่งคุณภาพ หรือคุณสมบัติของธรรม ให้ปรากฏเหมือนกัน ตรงกัน ทิศทางเดียวกัน ต่างกันที่ความมากน้อยของการมีคุณธรรมเป็นฐานเท่านั้น ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรม ในโปตถกสูตร ตรัสว่า

ภิกษุแม้ยังใหม่ ภิกษุแม้ปูนกลาง ภิกษุแม้ปูนเถระ เป็นผู้มึศีล มีกัลยาณธรรม ภิกษุนั้นเป็นผู้มีวรรณะดี อุปมาเหมือนผ้าแคว้นกาสิที่มีสีสวย เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข การติดต่อก่อให้เกิดสุข ภิกษุนั้นอุปมาเหมือนผ้าแคว้นกาสิที่สัมผัสสบาย และภิกษุนั้นรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัย เกสัชบริวาร การรับนั้นย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มากเพราะภิกษุนั้นเป็นผู้มีค่ามาก ภิกษุนั้นอุปมาเหมือนผ้าแคว้นกาสิที่มีราคาแพง^{๑๖๗}

^{๑๖๗} วจ.ติก. ๒๐/๑๐๑๗/๓๗๘.

พระพุทธพจน์นี้ทราบได้ว่า ภิกษุผู้มีศีลมีธรรมไม่ว่าหนุ่มหรือแก่ย่อมงาม เป็นความงามจากคุณธรรมไม่เกี่ยวกับอายุ เมื่อผู้ใดได้ทำบุญด้วยแล้วผู้นั้นย่อมได้รับผลบุญมาก และในฉัตตมาณวทิมานตรัสว่า “พระธรรม อันเป็นที่คลายความกำหนด เป็นสิ่งไม่หวั่นไหว ไม่มีความเศร้าโศก อันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ ไม่ปฏิกุศล เป็นสิ่งที่ไพเราะคล่องแคล่ว ที่ถูกจำแนกดีแล้ว ท่านจงเข้าถึงเพื่อเป็นที่พึ่งของตนเถิด”^{๑๖๘}

ในพระคาถานี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสมรรค ว่าเป็นธรรมคลายความกำหนด ตรัสผล ว่าเป็นธรรมไม่หวั่นไหว ไม่มีความเศร้าโศก ตรัสพระนิพพานว่า เป็นธรรมอันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ ตรัสธรรมชั้นทั้งหมัดที่ทรงจำแนกโดยปฏิกุศล ๓ ว่าไม่ปฏิกุศล เป็นธรรม ไพเราะ คล่องแคล่ว เป็นธรรมอันเราจำแนกดีแล้ว ตามพระพุทธพจน์ที่พระองค์ได้แสดงไว้ทำให้ทราบว่า พระพุทธศาสนาถือว่า ความงามเป็นลักษณะสำคัญของธรรม คือความจริง

คำว่า งาม ในความหมายทางธรรมนั้นต่างจากความหมายในทางโลก หรือตามที่ชาวโลกเข้าใจกันกล่าวคือ ความงามของธรรมนั้น ไม่ใช่ลักษณะทางอารมณ์หรือความรู้สึก เช่น สวย ไม่สวย แต่หมายถึง ลักษณะทางพฤติกรรมที่แสดงออก เป็นผลจากคุณธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจผลักดัน หรือเป็นผลจากการปฏิบัติธรรม ผลการเข้าถึงความเป็นจริงตามสังขธรรมของโลก ความงามของธรรมที่เห็นได้เด่นชัด คือพฤติกรรมที่เรียบร้อย ถูกต้องกาลเทศะ อ่อนโยน พระพุทธศาสนาไม่มีการบังคับให้เชื่อนมุษย์มีเสรีภาพทางความคิด แต่พระพุทธศาสนาแนะนำหนทางที่ถูกต้องให้ทราบ ผู้ฟังจะเชื่อหรือไม่เชื่อไม่ได้บังคับ เป็นการเข้าถึงด้วยเหตุผล การพิจารณาเข้าใจด้วยตนเอง สิ่งนี้เป็นความงามของอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา ความงามในมิติทางธรรม มิได้หมายถึงความสวยงามเชิงอารมณ์หรือเชิงความรู้สึกนึกคิด แต่หมายถึงภาวะลดลงของกิเลสและความทุกข์จนถึงภาวะสิ้นกิเลสสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง ที่เรียกว่า วิมุตติรส ซึ่งเป็นภาวะเชิงวัตรุวิสัย แต่ผู้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส นั้น ย่อมปรากฏต่อสายตาของคนทั่วไปว่า เป็นผู้งามทั้งกาย วาจา และใจ^{๑๖๙}

ความงามทางโลกพระพุทธศาสนาจำแนกรูปหรือวัตถุออกเป็น ๕ สถานะ คือ รูป (รูปร่าง) เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ วัตถุในสถานะต่าง ๆ เหล่านี้สามารถมีปฏิกริยาต่อการรับรู้ของมนุษย์ได้ ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกชอบ พอใจ เป็นสุข สุขเกิดจากกามคุณ ๕ เหล่านี้เป็นความงามทางโลก แต่ทางพระพุทธศาสนายังกล่าวว่า ยังมีสุขที่เหนือกว่ากามสุขเหล่านี้ ดังปรากฏในพหุเวทนิยสูตรว่า “ความสุขที่ดียิ่งกว่า และประณีตกว่ากามสุข คือ สุขจากเข้าสู่รูปฌานและอรุณฌาน”^{๑๗๐}

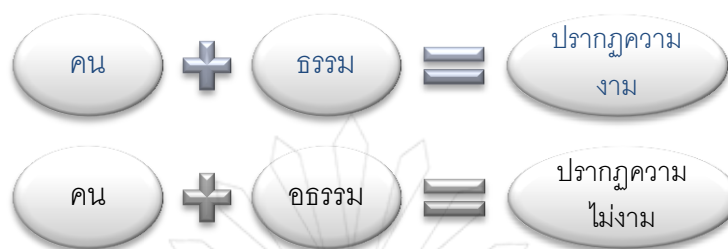
สรุปว่า ความงามในมิติทางธรรม คือ ภาวะความงามที่จิตอยู่เหนือความงามในมิติทางโลก เพราะเป็นความงามที่เกิดจากการเข้าใจโลกตามความเป็นจริง ความเป็นไปของโลก การที่ไม่หลงใหล

^{๑๖๘} พุ.วิ. ๒๖/๘๘๗/๑๒๑.

^{๑๖๙} สุขาวรี พลอยชุม, พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก, อ่างแก้ว, หน้า ๑๖๕.

^{๑๗๐} ม.ม. ๑๓/๙๐/๑๐๕-๑๐๘.

ในความงามทางกาย ไม่เฝ้าในความเป็นหนุ่มสาว ในโรค ในชีวิต เป็นพฤติกรรมของผู้บริสุทธิ์จากกิเลส เป็นผู้งามทั้งกาย วาจา และใจ ดังนั้น ผู้ที่งามได้ต้องเป็นผู้มีธรรมและผู้ไม่มีธรรมย่อมไม่งาม

แผนภูมิที่ ๓.๑๐ ความงามมิติทางธรรม

๓.๙ ระดับความงามทางธรรมในพุทธสุนทรียศาสตร์

ความงามของพระพุทธศาสนา มีอยู่ ๓ ระดับ คือ งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง และงามที่สุด งามจากคุณของ ศีล สมาธิ ปัญญา เพราะตั้งอยู่ในสภาวะ ชื่อว่าตั้งอยู่ในสสารคุณ นอกจากนี้หรือรรถถายังจัด ความงาม ๓ ระดับ คือ งามเบื้องต้นด้วยศีล งามท่ามกลางด้วยสมาธิ งามที่สุดด้วยปัญญา^{๑๗๑} งามเบื้องต้น เป็นเรื่องของพฤติกรรมที่ดี ที่ถูกต้อง มีระเบียบเรียบร้อย งามท่ามกลางเป็นความรู้สึกนึกคิด เป็นการ แสดงออกจากภายในจิตใจ ทำให้แสดงพฤติกรรมที่ดี ถูกต้อง ส่วนงามที่สุดเป็นความรู้แจ้ง ความฉลาด ความรู้ที่ดี ที่ถูกต้อง ความงามทั้ง ๓ เป็นความดีงามที่นำไปสู่การแก้ปัญหา ไม่มีปัญหา ไม่ก่อเกิดความ เดือดร้อน ไม่ก่อหายนะ ไม่ก่อความเสื่อมเสีย ลำดับความงามเหล่านี้เป็นการจัดความงามให้ประณีต ละเอียดอ่อนยิ่ง ๆ ขึ้นตามลำดับ เช่น การเปรียบเทียบความงามของดอกไม้กับธรรมในระดับงามเบื้องต้น พุทธพจน์ในปุพพวรรค ตรีสุว่า “วาจาที่กล่าวดีแล้ว ย่อมไม่มีผลแก่คนที่ไม่ทำตาม เหมือนดอกไม้ที่งาม เพียงสี แต่ไม่มีกลิ่นหอม ส่วนวาจาที่กล่าวดีแล้ว ย่อมมีผลแก่คนที่ทำตาม เหมือนดอกไม้ที่งามทั้งสี และมีกลิ่นหอม”^{๑๗๒}

ในอรรถถา ขยายความว่า งามในที่นี้คือ บริบูรณ์ด้วยสีและทรวดทรง ดอกไม้ที่ไม่มีกลิ่นหอม เช่น ดอกหงอนไก่ ดอกกรรณิการ์และดอกชัชพลุกซ์ เป็นต้น ย่อมไม่มีผลแก่คนที่ไม่ทำตาม หมายถึง ย่อมไม่นำกลิ่นคือการฟัง กลิ่นคือการจำทรงและกลิ่นคือการปฏิบัติมาให้ ไม่มีผลต่อผู้ที่ไม่ ตั้งใจ เป็นผู้ไม่ทำกิจที่ควรทำในพุทธพจน์นั้น ส่วนดอกไม้หอม เช่น ดอกจำปาและบัวเขียว เป็นต้น ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เพราะนำกลิ่นคือการฟัง กลิ่นคือการจำทรง กลิ่นคือการปฏิบัติ มาให้แก่บุคคลผู้ทำดีอยู่ คือบุคคลที่ตั้งใจทำกิจที่ควรทำในพระพุทธพจน์นั้นด้วยกิจทั้งหลาย มีการฟัง

^{๑๗๑} ว.อ. ๑/๒๑๕.

^{๑๗๒} พุ.ธ. ๒๕/๕๑-๕๒/๔๑.

เป็นต้น^{๑๗๓} การเปรียบเทียบความงามของดอกไม้กับธรรมในระดับท่ามกลาง งามระดับจิตใจหรือสมาธิ ใน
 ปุพพวรรค ตรัสว่า “มัจจุราช คือความตายย่อมทำนรชนผู้มีใจชานไปในอารมณฺ์ต่าง ๆ ผู้กำลังเลือก
 เก็บ มวลดอกไม้อยู่นั้นเอง ไม่รู้จักอิมในกามคุณ ให้อยู่ในอำนาจ”^{๑๗๔}

จากพระพุทธพจน์นี้ อรรถกถายบายความว่า ผู้มีว้เก็บดอกไม้ คือกามคุณทั้งหลาย อันเนื่อง
 ด้วยอติภาพและเนื่องด้วยเครื่องอุปกรณฺ์อยู่ เหมือนนายมาลาเลือกเก็บดอกไม้ต่างชนิดอยู่ใน
 สวนดอกไม้ ฉะนั้น เป็นผู้มีจิตชานไปโดยอาการต่าง ๆ ในอารมณฺ์อันยังไม่ถึงแล้ว ด้วยสามารถแห่ง
 ความปรารถนาในอารมณฺ์ที่ถึงแล้วด้วยสามารถแห่งความยินดี เป็นผู้ที่ไม้อิมในวัฏฏกาม กิเลสกาม
 ทั้งหลายยังต้องแสวงหาอยู่อย่างไม่หยุดหย่อนทั้งนำมาใช้ ทั้งนำมาเก็บ ทำให้ไม่พ้นจากความเศร้าโศก
 คร่ำครวญ ร่ำไรจากมรณฺ์^{๑๗๕} และเปรียบเทียบความฉลาดในการเลือกสรรดอกไม้กับธรรมระดับงาม
 ที่สุดในปุพพวรรค ตรัสว่า

ใครจักรู้แจ้งแผ่นดินนี้ ยมโลก และมนุษย์โลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก ใครจัก
 เลือกสรรบทรธรรมที่เราแสดงดีแล้ว ดุจช่างดอกไม้ที่ฉลาดเลือกสรรดอกไม้ ส่วน
 พระเสขะ จักรู้แจ้งแผ่นดิน ยมโลก และมนุษย์โลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก พระเสขะ
 จักเลือกสรรบทรธรรมที่เราแสดงดีแล้ว ดุจช่างดอกไม้ที่ฉลาดเลือกสรรดอกไม้^{๑๗๖}

พระพุทธพจน์นี้ในอรรถกถากล่าวว่า คำว่า จักรู้แจ้ง คือแห่งตลอด คือพระอริยบุคคล ๗
 จำพวก ตั้งแต่ผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรคจนถึงท่านผู้ตั้งอยู่ในอรหัตมรรค ทำให้แจ้งด้วยญาณของตน
 พิจารณาเห็นแห่งตลอดบทรธรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการที่ชื่อว่าพระองค์แสดงไว้ดีแล้ว เพราะความ
 เป็นธรรมอันพระองค์กล่าวตามความเป็นจริง เหมือนนายมาลาการผู้ฉลาดเลือกดอกไม้อยู่ฉะนั้น^{๑๗๗}
 และในโพธิราชกุมารสูตร ตรัสว่า

เหมือนดอกอุบลในกออุบล ดอกปทุมในกอปทุม หรือดอกบุณฑริกใน
 กอบุณฑริก ที่เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ งอกงามแล้วในน้ำ บางเหล่ายังไม่พ้น
 น้ำ ยังจมอยู่ในน้ำ อันน้ำหล่อเลี้ยงไว้ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งขึ้นพ้น
 น้ำ อันน้ำไม่ติดแล้ว ฉนั้นใด ฉนั้นนั่นเหมือนกัน เมื่อตถาคตตรวจดูสัตว์โลกด้วย
 พุทธจักขุอยู่ ก็ได้เห็นหมู่สัตว์ที่มีกิเลสธุลีในจักขุน้อยก็มี ที่มีกิเลสธุลีในจักขุมาก
 ก็มี ที่มีอินทรีย์ล้าก็มี ที่มีอินทรีย์อ่อนก็มี ที่มีอาการดีก็มี ที่มีอาการทรามก็มี
 ที่จะพึงสอนให้รู้ง่ายก็มี ที่จะพึงสอนให้รู้ได้ยากก็มี บางพวกมีปกติเห็นปรโลกและ

^{๑๗๓} พุ.ธ.อ. ๔๑/๗๑.

^{๑๗๔} พุ.ธ. ๒๕/๔๘/๔๐.

^{๑๗๕} พุ.ธ.อ. ๔๑/๔๗-๔๘.

^{๑๗๖} พุ.ธ. ๒๕/๔๔-๔๕/๓๙.

^{๑๗๗} พุ.ธ.อ. ๔๑/๔-๖.

โทษโดยความเป็นภัยอยู่ก็มี บางพวกไม่มีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็น
ภัยอยู่ก็มี”^{๑๗๘}

งามที่สุดของพระพุทธศาสนาคือปัญญางาม ได้เปรียบดกบัวกับปัญญาของมนุษย์ในการ
บรรลุนิพพานในระดับต่าง ๆ แม้จะกล่าวถึงความงามในหลากหลายนัยก็ตาม สรุปได้ว่า การจะเห็นธรรม
ได้มากน้อยแค่ไหนอยู่ที่คุณธรรมหรือตามพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ตนมี หลักแห่งความงามตามนัยของ
พุทธศาสนา คือ ความงาม ๓ ระดับ ได้แก่ งามเบื้องต้นเป็นงามระดับศีล ท่ามกลางเป็นงามระดับ
สมาธิ และที่สุดเป็นงามระดับปัญญา

๓.๙.๑ งามระดับเบื้องต้น

ความงามระดับเบื้องต้นในพุทธสุนทรียศาสตร์เปรียบได้ระดับศีลเพราะเป็นระดับมีความ
เป็นระเบียบ เรียบร้อย ในกัลยาณศีลสูตร ตรัสว่า “พระอรียเจ้าทั้งหลายมีพระพุทเจ้า เป็นต้น เรียก
ภิกษุผู้ไม่ทำความชั่วด้วยกาย วาจา ใจ ผู้มีหิรินั้นว่าเป็นผู้มีศีลงาม”^{๑๗๙}

ศีล จัดเป็นบรรทัดฐานสำหรับความประพฤติที่งดงาม ทำให้คนประพฤติความดีได้คงที่^{๑๘๐}
ศีลเป็นความงามแสดงเห็นได้ทางพฤติกรรม เช่น ความมีระเบียบ เรียบร้อย ถูกต้อง เหมาะสม อ่อนน้อม
อ่อนหวาน ละเมียดละไม สิ่งเหล่านี้หรือพฤติกรรมเหล่านี้คือความงาม พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นทรง
แสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามที่สุด ตามนัยแห่งพระศาสนาศีลจัดเป็นความงามใน
เบื้องต้น หรืองามขั้นต้น

การมีศีล ส่งผลให้ใจปกติหรือดีขึ้น ใ้ทั้งงดงามขึ้น ให้ประณีตขึ้น ไม่หยาบกระด้าง ไม่
เหี้ยมโหด ไม่ดูร้าย ศีลทำให้มีหลักเกณฑ์ มีแนวทางที่งดงาม ความงามของศีลในพุทธสุนทรียศาสตร์
เป็นความงามที่บ่งบอกถึงลักษณะและคุณค่าของสัตว์บุรุษผู้มีศีล

ศีลงาม เป็นความงดงามระดับต้นของผู้ปฏิบัติธรรม พุทธพจน์ในกัลยาณศีลสูตร ตรัสว่า
“ภิกษุเป็นผู้มีศีล คือสำรวมในปาติโมกข์สังวรศีล คือถึงพร้อมด้วยอาจารย์ และโคจรอยู่ มีปกติเห็นภัย
ในโทษผิดแม้เพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มี
ศีลงามอย่างนี้ เป็นผู้มีศีลงามด้วยอาการอย่างนี้”^{๑๘๑}

สรุปว่า งามด้วยศีลหรืองามระดับเบื้องต้น หมายความว่า มีการกระทำหรือพฤติกรรมทาง
กาย วาจา เรียบร้อย งดงาม คือมีการกระทำทางกาย วาจา อยู่ในกรอบ อย่างต่ำก็อยู่ในกรอบของ
เบญจศีล หรือกายสุจริต คือไม่ฆ่า ไม่ลักขโมย ไม่ละเมิดทางกาม วจีสุจริต คือ ไม่โกหก ไม่พูดส่อเสียด

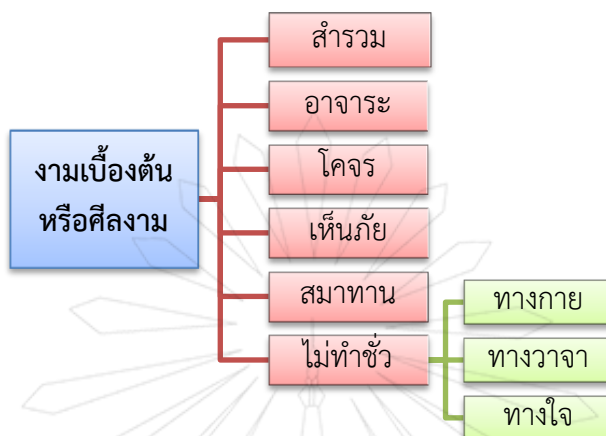
^{๑๗๘} ม.ม. ๑๓/๓๓๙/๔๕๐.

^{๑๗๙} พ.อิตติ. ๒๕/๙๗/๔๖๗.

^{๑๘๐} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี), ศีล ๕ รักษาโลก เพื่อความเข้าใจและเข้าถึงศีล ๕ อย่างถูกต้อง, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ม.ม.ป.), หน้า ๕๒.

^{๑๘๑} พ.อิตติ. ๒๕/๙๗/๔๖๖-๔๖๗.

ไม่พูดหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้าไร้สาระ ความเป็นระเบียบคือ การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นไปหรืออยู่ในกรอบของความถูกต้อง ดีงาม เป็นความถูกต้องตามจารีตประเพณี กฎระเบียบสังคมไปจนถึงศีลธรรม

แผนภูมิที่ ๓.๑๑ งามเบื้องต้นหรือศีลงาม

๓.๙.๒ ความงามระดับท่ามกลาง

ความงามระดับกลางเป็นสภาพจิต หรือสภาวะจิตใจของมนุษย์ที่ดีจะต้องเป็นจิตใจที่มีคุณธรรม คือมีจิตใจที่สุขสงบ เย็น มั่นคง ที่เรียกว่า จิตใจงาม แต่จะงามได้ย่อมเกิดจากการมีสมาธิ จอห์น เลน กล่าวถึง ความงามในฐานะยาถอนพิษความกระวนกระวายและความหลง ๆ ลืม ๆ ว่า ลักษณะอ่อนหวานที่สุดอย่างหนึ่งของความงามคือ ความเนิบช้า ความงามไม่ใช่การตะกรุมตะกราม ไม่ใช่การหงุดหงิดก่อกวน แต่ตรงกันข้าม ความงามต้องอาศัยความอดทน ความสงบ ความนิ่งและการเคารพ ตลอดจนการเปิดใจ ความอิมใจกับความงามให้คุณ คือได้ช่วยให้ไม่คิดถึงอดีต ไม่พะวงถึงอนาคต ช่วยให้มีสติ มีสมาธิอยู่กับปัจจุบัน ปัจจุบันขณะ คือ นาที่อัศจรรย์ การมีประสบการณ์กับสิ่งนี้ได้เราต้องรับรู้และอยู่กับมันทุกขณะจิต โอกาสของเราอยู่ที่ขณะเดี๋ยวนี้นี้ในชีวิต หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของมัน การเปิดใจอย่างมีสติให้แก่ชีวิต คือรางวัลแห่งความงามที่เกิดจากสมาธิ^{๑๘๒}

เมื่อมีความงามระดับเบื้องต้นหรือการมีศีลแล้ว กายสงบ เจตนาบริสุทธิ์ จิตใจย่อมอ่อนโยน ควรแก่การงาน ขึ้นต่อไปก็ต้องรักษาจิตใจเพิ่มขึ้น คือสร้างความงามระดับท่ามกลาง เป็นการกระทำฝึกสมาธิ เพื่อทำให้ใจมันคง มีความสงบ แล้วก็มีสมาธิเหมาะสมแก่การงานขั้นสูงต่อไป เรื่องจิตใจเป็นเรื่องสำคัญ จะคิด จะพูด จะทำ ทั้งดีทั้งชั่ว ใจเป็นตัวกำหนด ดังพุทธพจน์ในยมกวรรค ตรัสว่า

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจชั่วแล้วจะพูดหรือทำก็ตามทุกข้อมตามเขาไปเพราะเหตุจริต ๓ อย่างนั้น

^{๑๘๒} จอห์น เลน, ความงามข้ามกาลเวลา: สุนทรียธรรมในศิลปะและชีวิตประจำวัน, อ่างแล้ว, หน้า ๒๖๑.

(คือกายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริต) เหมือนล่อหมนไปตามรอยเท้าโคที่กำลังลาก
เกวียนไปฉะนั้น^{๑๘๓}

จากพระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า ใจเป็นหัวหน้าเพราะใจยังธรรมนั้น ๆ ให้เกิดขึ้น ใจเป็น
อธิบดี ได้ชื่อว่าเป็นใหญ่ของธรรมเหล่านั้น สำเร็จมาแต่ใจ ถ้ามีทุจริตเกิดขึ้น ทุกข์ย่อมตามเขาไปในที่
เขาไปนั้น เช่น นรก ทุกคติ เป็นต้น ดังนั้นเราจะต้องหลีกเลี่ยงกาย วาจา ใจที่ทุจริต แต่กระทำในสิ่งที่
สุจริตแทน เพราะผลกายภาคน้ำรออยู่ จะเห็นได้ว่าความงามระดับเบื้องต้นเป็นฐานให้กับความงาม
ระดับกลางเป็นสิ่งสัมพันธ์ส่งเสริมซึ่งกันและกัน และจิตใจที่ตั้งงามต้องพึงสภาวะสมาธิเป็นสภาวะงาม
ระดับกลาง

สมาธิในพระพุทธศาสนามุ่งสอนให้จิตใจตั้งงม ให้เกิดความสุขดังที่มนุษย์ต้องการ ความงาม
ความสุข ย่อมอาศัยความสงบแห่งจิต ในคัมภีร์อภิสรรณ ให้คำจำกัดความว่า สมาธิเป็นใจ ความตั้งอยู่
แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความตั้งมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต
ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิในทฤษฎี สมาธิพละ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า สมาธิ^{๑๘๔}

สมาธิ หมายความว่า ความตั้งใจมั่น คือ ความตั้ง อธิบายว่า ความวางจิตและเจตสิกไว้
สม่าเสมอ และโดยชอบในอารมณ์อันเดียว เพราะเหตุนี้ จิตและเจตสิกย่อมตั้งอย่างสม่าเสมอ
โดยชอบ คือ เป็นสภาพไม่ซัดส่าย และไม่ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์อย่างหนึ่งด้วยอำนาจแห่งธรรมใด
ธรรมอันนั้นบัณฑิตพึงทราบว่า ความตั้งใจมั่น และสมาธิมีความไม่ฟุ้งซ่านเป็นลักษณะ มีหน้าที่กำจัด
ความฟุ้งซ่าน มีความไม่หวั่นไหวเป็นผล สมาธินั้นมีสุขเป็นเหตุใกล้^{๑๘๕}

จิตที่เป็นสมาธินั้น ต้องมีลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑) ลักษณะบริสุทธิ์ ๒) ลักษณะตั้งมั่น และ
๓) ลักษณะควรแก่การงาน^{๑๘๖} ความงามของสมาธิจะปรากฏที่จิต เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่งาม
เป็นสภาวะของความงามจากการเข้าถึงธรรม การเห็นอารมณ์ว่างาม ในยมกวรรค ตรัสว่า

บุคคลที่เห็นอารมณ์ว่างามอยู่เสมอ ไม่สำรวมอินทรีย์ ไม่รู้ประมาณในการ
บริโภค เกียจคร้าน มีความเพียรน้อย ผู้นั้นแลมาร ย่อมรังควานได้ เหมือนลม
ระรานต้นไม้ที่ไม่แข็งแรงได้ ฉะนั้น ส่วนบุคคลที่เห็นอารมณ์ว่าไม่งามอยู่เสมอ
สำรวมอินทรีย์เป็นอย่างดี รู้ประมาณในการบริโภค มีศรัทธา เริ่มทำความเพียร
ผู้นั้นแลมารย่อมรังควานไม่ได้ เหมือนลมระรานภูเขาหินไม้ได้ฉะนั้น^{๑๘๗}

^{๑๘๓} พุ.ธ. ๒๕/๑/๒๕.

^{๑๘๔} อภิ.วิ. ๓๕/๔๓๖/๓๗๒.

^{๑๘๕} วิสุทธิ. ๑/๑๒๗-๑๒๘.

^{๑๘๖} พุทธทาสภิกขุ, การทำสมาธิและวิปัสสนาที่แท้จริง, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๓๐.

^{๑๘๗} พุ.ธ. ๒๕/๗-๘/๒๗.

พระพุทธรูปนี้ในอรรถกถากล่าวว่า ผู้ตามเห็นอารมณ์ว่างาม คือผู้ปล่อยใจไปในอารมณ์ที่น่าปรารถนาอยู่ เช่น ยึดถือว่า เล็บทั้งหลายงาม นิ้วทั้งหลายงาม มือทั้งหลายงาม เท้าทั้งหลายงาม สิ่งงาม ทรวดทรงงาม เป็นต้น ไม่สำรวมอินทรีย์ คำว่า อินทรีย์ ได้แก่ อายุตนะ (อวัยวะเครื่องต่อรับรู้ อารมณ์ของจิต) ภายใน ๖ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่เรียกว่าอินทรีย์ เพราะเป็นใหญ่ คือเป็นเจ้าการในการทำหน้าที่อย่างหนึ่ง เช่น ตาเป็นใหญ่หรือเป็นเจ้าการในการเห็น เป็นต้น การไม่รู้ประมาณ ก็เป็นการขาดการพิจารณา การสละ การแสวงหา การรับ การบริโภค โภชนะที่ประกอบด้วยธรรมและไม่ประกอบด้วยธรรม เป็นผู้เกียจคร้านเพราะความเป็นผู้เป็นไปในอำนาจของกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก ทำให้กิเลสสามารถเข้าครอบงำได้^{๑๘๘}

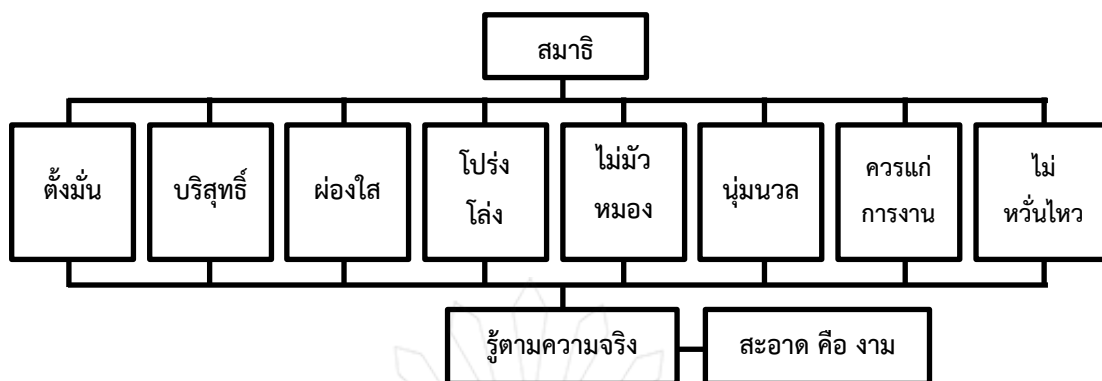
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า จิตที่เป็นสมาธิ หรือมีคุณภาพดี สมรรถภาพสูง นั้น มีลักษณะที่สำคัญ คือ ๑) แข็งแรง มีพลังมาก ๒) ราบเรียบ สงบซึ่ง ๓) ใส กระจ่าง มองเห็นอะไรได้ชัด ๔) นุ่มนวล แคล้วคล่อง ควรแก่การงานหรือเหมาะแก่การใช้งาน

จิตเป็นสมาธิ คือ จิตที่มียอด หรือมีจุดปลายจุดเดียว ซึ่งย่อมมีลักษณะแหลม ฟุ้งรวมมุ่งตั้งไป หรือแทงทะลุไปได้ง่าย จิตที่เป็นสมาธิขั้นสมบูรณ์ เฉพาะอย่างยิ่งสมาธิถึงขั้นฌาน พระอรรถกถาจารย์ เรียกว่าจิตพร้อมด้วยองค์ ๘ (อภิญ्ञคสมันนาคตจิต) องค์ ๘ นั้นทำนบจากคำบรรยายที่เป็นพุทธรูปนั้นนั่นเอง กล่าวคือ ตั้งมั่น ๑ บริสุทธิ์ ๑ ผ่องใส ๑ โปร่งโล่ง เกลี้ยงเกลา ๑ ปราศจากสิ่งมัวหมอง ๑ นุ่มนวล ๑ ควรแก่การงาน ๑ และอยู่ตัว ไม่วอกแวกหวั่นไหว ๑ ท่านว่า จิตที่มีองค์ประกอบเช่นนี้ เหมาะแก่การนำไปใช้ได้ดีที่สุดในว่าจะเอาไปใช้การงานทางปัญญา พิจารณาให้เกิดความรู้เข้าใจ ถูกต้องแจ่มชัด หรือใช้ในทางสร้างพลังจิต ให้เกิดอภิญ्ञสมาบัติอย่างใด ๆ ก็ได้^{๑๘๙}

ดังนั้น งามท่ามกลางหรืองามด้วยสมาธิ เป็นงามด้วยความนึกคิด จิตใจที่สงบและสะอาด คำว่า สมาธิ หมายถึงภาวะของจิตที่สงบและสะอาด ที่เรียกว่าสงบเพราะจิตไม่คิดฟุ้งซ่านไปอย่างไร้จุดหมาย หรือคิดไปในเรื่องที่ไร้สาระ ไร้ประโยชน์ เหตุที่เกิดคิดฟุ้งซ่านเพราะมีสิ่งทีเรียกว่ากิเลส เข้ามาชักนำให้จิตคิดไปในทางที่ไร้สาระ ฉะนั้น การที่จะทำให้จิตไม่คิดฟุ้งซ่านคือทำให้จิตไม่ไปเกี่ยวข้องกับกิเลสหรือว่าทำให้กิเลสไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับจิต หากทำได้เช่นนี้ก็เรียกว่า จิตมีสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิ เรียกได้ว่าจิตสงบ สงบเพราะไม่มีกิเลสเข้ามารบกวน เมื่อจิตไม่มีกิเลสเข้ามารบกวน ก็เรียกได้ว่าจิตสะอาด ความงามท่ามกลางจึงเป็นจิตที่งามแบบสงบและสะอาด คือ การขจัดความสกปรกหรือสิ่งสกปรก ได้แก่ กิเลส ออกไปจากจิต อย่างน้อยก็ชั่วเวลาที่จิตเป็นสมาธิ หรือจิตอยู่ในภาวะสมาธิ ฉะนั้นจึงหมายถึง งามเพราะสะอาดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เพราะมีความสะอาดจึงก่อให้เกิดความงาม

^{๑๘๘} พุ.ธ.อ. ๔๐/๑๐๓-๑๐๖.

^{๑๘๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, อ่างแก้ว, หน้า ๗๘๔.

แผนภูมิที่ ๓.๑๒ งามท่ามกลางหรือสมาธิงาม

๓.๙.๓ ความงามระดับที่สุด

ความงามระดับที่สุดเป็นสภาวะปัญญา เป็นความงามขั้นสูงสุดของมนุษย์ วคิน อินทสระ กล่าวว่่า “ปัญญาเป็นเรื่องของการรู้อย่างฉลาด การที่ครองชีวิตอยู่ด้วยปัญญา จึงเป็นชีวิตที่ประเสริฐ เพราะปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก ปัญญา ภัสมิ สโชโต ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก เป็นดวงประทีปในโลก”^{๑๙๐} ปัญญาคือความรู้ที่ประกอบด้วยความรู้แจ้งและกุศลจิต”^{๑๙๑}

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ดำเนินการ ทำให้ลุล่วง ล่วงพ้นปัญหา ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง^{๑๙๒}

ปัญญา คือ กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปลูก ปัญญินทรีย์คือปัญญา ปัญญาพละ ปัญญาคือ ศัสตรา ปัญญาคือปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาคือ ประทีป ปัญญาคือดวงแก้ว ความไม่หลงคือธัมมวิจย สัมมาทิฐิในสมัยนั้น อันใดนี้ชื่อว่า ปัญญินทรีย์ มีในสมัยนั้น^{๑๙๓}

^{๑๙๐} วคิน อินทสระ, *การพึ่งตน*, (กรุงเทพมหานคร: เรือนธรรม), ๒๕๔๔, หน้า ๑๑๔.

^{๑๙๑} Buddhaghosa, *The Visuddhi-Magga*, Chapter xiv, in Henry Clarke Warren, *Buddhism in Translations*, (Forge Village, Mass : The Murray Printing Company, 1974), p. 330.

^{๑๙๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแล้ว, หน้า ๒๓๒.

^{๑๙๓} อภิ.สง. ๓๔/๑๖/๔๓.

ปัญญา ตรัสเรียกว่า โธนา (เครื่องกำจัด) ปัญญาเรียกว่า โธนา เพราะปัญญานั้นเป็นเครื่องกำจัด ล้าง ชำระ ชักฟอก ซึ่งกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ราคะ โทสะ โมหะ ความโกรธ ความผูกโกรธ ความลบหลู่ ความดีเสมอ ความริษยา ความตระหนี่ ความหลง ความโอ้อวด ความกระด้าง ความแข็งดี ความถือตัว ความดูหมิ่น ความเมา ความประมาท กิเลสทั้งปวง ทุจริตทั้งปวง ความกระวนกระวายทั้งปวง ความเร่าร้อนทั้งปวง ความเดือดร้อนทั้งปวง อกุศลาสักขารทั้งปวง เพราะเหตุนี้ ปัญญา จึงเรียกว่า โธนา^{๑๕๔}

พระพุทธพจน์ดังกี่ยกมาแสดงทำให้ทราบว่า ปัญญา คือความรู้ ความรู้อย่างชัดเจน ถูกต้อง ความเลือกเฟ้นในการเข้าไปกำหนดเห็นการเกิด การดับของธรรม จนเห็นแจ้งแทงตลอดจนถึงการสิ้นจากทุกข์ ปัญญาเปรียบดังอาวุธที่สามารถทำลาย ตัด กำจัดกิเลสทั้งปวงทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจทั้งปวงให้หมดสิ้นไป ดังนั้น ปัญญาเป็นอาวุธที่ประเสริฐในพุทธศาสนาที่ใช้ตัดทำลายกิเลสทั้งปวงได้ “พุทธศาสนาเป็นศาสนาทางปัญญา เพราะพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ ก็คือทรงปัญญาตรัสรู้นั่นเอง”^{๑๕๕} และตรัสว่า “ศีล สมภาณี ปัญญาอันผู้ใดเจริญดีแล้ว ผู้นั้นย่อมก้าวล่วงบ่วงมารได้แล้ว รุ่งเรืองอยู่เหมือนดวงอาทิตย์”^{๑๕๖}

ในมารเชยยสูตร และอรรถกถาขยายความไว้ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ จะรุ่งโรจน์ ก้าวล่วงการครอบงำแห่งมาร คืออารมณ์ดุจพระอาทิตย์ที่พ้นจากความมืดมัวจากเมฆ ด้วยฤทธิ์อำนาจ และเดชของตนพุ่งสู่นภาภาค ไพโรจน์ สว่างไสว แผลดแสง ช่ม ชับ ครอบงำกำจัดความมืดที่อยู่ในอากาศทั้งหมด ฉันทิ ภิกษุผู้เป็นชีนาสพกฉันทินั้นเหมือนกัน เมื่อประกอบด้วยคุณธรรม ๓ ประการ พ้นจากอุปกิเลสทุกอย่างย่อมรุ่งโรจน์ ครอบงำพฤติกรรมแห่งธรรมอันเป็นไปในภุมิ ๓ คือ ที่ตั้งแห่งมาร^{๑๕๗}

คุณค่าของปัญญา คือ “การมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวของบุคคลผู้มีปัญญา เฟ่งพินิจอยู่ ยังประเสริฐกว่าการมีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี”^{๑๕๘} คุณค่าของปัญญา มีมาก ทำให้ทราบว่าปัญญาล้ำค่ายิ่งนัก ดังนั้น การครองชีวิตอยู่ด้วยปัญญา เป็นชีวิตที่ประเสริฐ ปัญญาเป็นดังแสงสว่างในโลก เป็นดวงประทีปในโลก ในปฐมนาถสูตรและสังคีตสูตร ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาที่ตามเห็น
ความเกิดและความดับ เป็นปัญญาประเสริฐ เป็นไปเพื่อความรู้อย่างแจ้งแทงตลอด

^{๑๕๔} พุ.มหา. ๒๙/๒๑/๑๐๒-๑๐๓.

^{๑๕๕} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *สัมมาทิฎฐิตามพระเถรานุเถระของ ท่านพระสารีบุตรเถระ*, (นครปฐม: สาละพิมพ์การ, ๒๕๕๗), หน้า ๑-๒.

^{๑๕๖} พุ.อิตติ. ๒๕/๕๙/๔๐๖-๔๐๗.

^{๑๕๗} พุ.อิตติ.อ. ๔๕/๓๘๑-๓๘๒.

^{๑๕๘} พุ.ธ. ๒๕/๑๑๑/๕๙.

เป็นหนทางให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ภิภุขุทั้งหลาย แม้อ้อที่ภิภุขุเป็นผู้มีปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาที่ตามเห็นความเกิดและความดับ เป็นปัญญาประเสริฐ เป็นไปเพื่อความรู้อัจฉังแทงตลอด เป็นหนทางจะให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม^{๑๙๙}

นอกจากนี้ อานิสงส์ของปัญญายังกล่าวกันอีกว่า ปัญญาที่มีความรู้ยิ่งเป็นประโยชน์ มีความกำหนดรู้เป็นประโยชน์ มีการละเป็นประโยชน์^{๒๐๐} ยานคืออริยมรรคนั้น มีธรรมคือศรัทธากับปัญญา เป็นแอก ย่อมออกไปจากโลกได้^{๒๐๑} การได้ปัญญา นำสุขมาให้^{๒๐๒} ปัญญาเพื่อความตรัสรู้บรรลุความบริสุทธิ์^{๒๐๓} ปัญญาเป็นทางแห่งความหมดจด^{๒๐๔} แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี^{๒๐๕} ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย^{๒๐๖} และมนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองได้สูงสุด คือการประกาศอิสรภาพของมนุษย์ที่สามารถพ้นจากกิเลสตัณหาและความทุกข์ได้^{๒๐๗}

งามด้วยปัญญา คืองามเพราะรู้จริงจนทำให้สิ้นกิเลสและสิ้นทุกข์ทั้งปวง พระพุทธศาสนาถือว่ากิเลสนั้นละได้ด้วยปัญญา คือความรู้จริง เพราะกิเลสเกิดจากความไม่รู้จริง ฉะนั้น เมื่อรู้จริงกิเลสจึงหมดไปหรือหายไปเองเพราะหมดเหตุที่ทำให้เกิดกิเลส เมื่อหมดกิเลสหรือสิ้นกิเลสจึงเกิดความบริสุทธิ์ ชีวิตที่บริสุทธิ์จึงหมายถึง ชีวิตที่หมดสิ้นทุกข์ทั้งปวง ชีวิตที่ไม่มีทุกข์ก็คือ ชีวิตที่มีความสุข และชีวิตที่สุข คือชีวิตที่งดงาม

สรุปได้ว่า ระดับความงามทางธรรมในพุทธสุนทรียศาสตร์ จากที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีลักษณะแห่งความงามระดับเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด คือ

งามเบื้องต้น คือ ศิล ความเป็นระเบียบ เรียบร้อย อยู่ในกฎกติกา

งามท่ามกลาง คือ สมาธิ ความสะอาด ควบคุมกิเลสได้

งามที่สุด คือ ปัญญา ความบริสุทธิ์ จากการรู้ตามความจริง ทำลายกิเลสได้

มนุษย์ที่พัฒนาตนเองจนเกิดความงามทั้ง ๓ ระดับนี้ เกิดปัญญาหรือพัฒนาตนเองได้แล้ว จึงเป็นผู้ประเสริฐสุด ผู้ที่มีความงามเบื้องต้นเขาย่อมดำเนินชีวิตที่มีระเบียบ แบบแผน การมีระเบียบ

^{๑๙๙} วจ.ทสก. ๒๔/๑๗/๓๘, ที.ปา. ๑๑/๓๔๕/๓๗๖.

^{๒๐๐} ม.มู. ๑๒/๔๕๑/๕๕๗.

^{๒๐๑} ส.ม. ๑๙/๔/๗-๘.

^{๒๐๒} พุ.ธ. ๒๕/๓๓๓/๑๒๐.

^{๒๐๓} ส.ส. ๑๕/๑๓๗/๑๗๘.

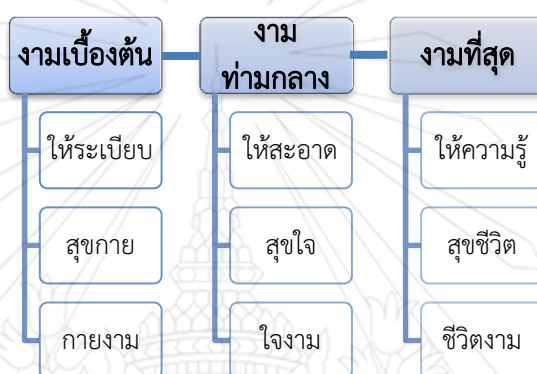
^{๒๐๔} พุ.ธ.อ. ๔๓/๑๐๓.

^{๒๐๕} ส.ส. ๑๕/๑๓/๑๓.

^{๒๐๖} ส.ส. ๑๕/๕๑/๖๔.

^{๒๐๗} ภัทพร สิริกาญจน, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๕๙๒.

จะส่งผลให้เป็นผู้ที่เรียบร้อย งดงามทุกการกระทำมองแล้วงามไม่ขัดความรู้สึกผู้พบเห็น มีกายงาม สุขกาย ส่วนความงามท่ามกลางคือด้านจิตใจ เมื่อใจมีคุณธรรมย่อมควบคุมอารมณ์ ควบคุมกิเลสได้ ใจไม่ขุ่นมัว สดใส แจ่มใส เขาย่อมสุขใจ ใจใญ่อมงดงาม และงามที่สุดเป็นงามของปัญญา ความรู้ คือรู้จริง รู้ถูกต้อง ถึงขั้นทำลายกิเลสได้ ชั้นนี้จะทำให้ชีวิตมีความสุข ชีวิตงาม และเมื่อคนเรามี อิศรภาพจากความทุกข์แล้ว ใจใจของเราก็จะเปิดกว้างออกไปรับรู้ปัญหาและความรู้สึกถึงสุขทุกข์ของ ผู้อื่น เกิดความคิดที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์เช่นเดียวกับตนเอง จึงเกิดคุณธรรมคือความกรุณา ขึ้นมาด้วยปัญญา ส่งผลให้ตนเองและผู้อื่นพบสันติสุข

แผนภูมิที่ ๓.๑๓ งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามที่สุด

๓.๑๐ ธรรมสร้างความงามในพุทธสุนทรียศาสตร์

ทุก ๆ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาสร้างความงามให้ผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น เพราะทุกหลักธรรมมี กระบวนการปฏิบัติเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมของมนุษย์ให้ดำรงชีวิตอย่างปกติสุข มีพื้นฐานการปฏิบัติตน ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ตั้งแต่สุขขั้นต้น ๆ หรือตั้งแต่ระดับหยาบ ๆ ไปสู่ขั้นละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น คือ ระดับการรักษาความประพฤติให้มีความเรียบร้อย มีศีลธรรม ต่อมาก็รักษาจิตใจให้ควบคุมกิเลสได้ ทำให้จิตใจผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ส่งผลให้เกิดปัญญา เข้าใจถึงความเป็นจริงและแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง การปฏิบัติเหล่านี้ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีความงามทางกาย วาจาและใจ พบชีวิตที่มีความสุข ปราศจากทุกข์ เป็นชีวิตที่งดงาม คุณธรรมของทุกหลักธรรมเป็นความงามเสมอ ในที่นี้จะกล่าวเพียง ๕ หลักธรรม คือ ขันติ โสรัจจะ ไตรลักษณ์ ทิฐธัมมิกัตถะ กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ ดังนี้

๓.๑๐.๑ ขันติ โสรัจจะ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์อยู่บนฐานของการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ทั้งมนุษย์ สัตว์ และ ธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันย่อมมีการกระทบกระทั่งเป็นธรรมดา การกระทบกระทั่งเป็นเหตุทำให้จิตใจ ไม่ปกติสุขจะเกิดความสั่นคลอน หวั่นไหว กระทบกระวายเป็น ร้อนรุ่ม โกรธ โมโห เป็นต้น ถ้าควบคุม

อาการเหล่านี้ไม่ได้ยอมเกิดการโต้ตอบด้วยกิริยาอาการที่ไม่งาม ทำให้สังคมไม่สงบสุข วุ่นวาย สิ่งที่จะช่วยควบคุมจิตใจสงบสุขได้ คือ ความอดทนและโสรจจะที่เป็นเหตุแห่งความเจริญ ความสงบระงับ

๑) ความหมายของขันติ โสรจจะ

ขันติ โสรจจะ (ธรรมทำให้งาม ๒) ขันติ หมายถึง ความอดทน อดได้ ทนได้เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ ส่วนโสรจจะ หมายถึง ความเสถียร อภัยค้ำงาม รักความประณีตหมดจด เรียบร้อย งดงาม^{๒๐๘}

ขันติเป็นความอดทน อดกลั้น ต่อความกดดันด้านต่าง ๆ ทั้งความลำบาก ทุกขเวทนาและการล่วงเกินและสิ่งเขี้ยววน ส่วนโสรจจะเป็นความสงบเสถียร เรียบร้อย ความเยือกเย็นของจิตใจอย่างไม่ลำเอียงเขต ไม่ลำเอียงแดน เป็นใจที่รื่นรมย์ มีขันติก็ต้องมีโสรจจะควบคู่ ถ้าไม่มีโสรจจะยอมเป็นความอดทนที่อาจมีความทุกข์ควบคู่ได้ ดังนั้น ขันติ โสรจจะ เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมในการสร้างความงามให้จิตใจ เพื่อให้การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นไปอย่างมีความสุข ถูกต้อง ดีงาม

ลักษณะของขันติ คือ

- (๑) อดทนต่อความยากลำบาก เป็นความอดทนต่อธรรมชาติและอาการยังชีพ
- (๒) อดทนต่อความทุกขเวทนา เป็นการอดทนต่อความไม่สบายกาย การเจ็บป่วย
- (๓) อดทนต่อความเจ็บใจ เป็นการอดทนต่อความไม่ยุติธรรม ไม่สบายใจ
- (๔) อดทนต่ออำนาจของกิเลส เป็นการอดทนต่อสิ่งยั่ววนหรือความปรารถนาซึ่งเป็นสิ่งให้เกิดความอยากได้^{๒๐๙}

ประเด็นที่ควรตระหนักในการใช้ขันติ คือ ธรรมทุกอย่าง เมื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติจะต้องอาศัยสติปัญญาเป็นหลักในการตัดสินใจพิจารณา นำมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับเรื่องนั้น ๆ ขันติเองนั้น หลักฐานต่าง ๆ ทรงเน้นไว้เพียง ๔ กรณี คือถ้าอดทนแล้วจะแก้ปัญหานั้น ๆ ได้ คือ

- (๑) ท่ามกลางความวิปริตแปรปรวนของธรรมชาติ ที่มีลักษณะเสียดแทงคุกคาม เมื่อทุกคนต้องตกอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ อาศัยธรรมชาติไม่ว่าธรรมชาติจะแปรผันไปอย่างไรก็ตาม แล้วอดทน อดกลั้น เพื่อนำตนให้รอดจากความวิปริตของธรรมชาติเหล่านั้นให้ได้ นั่นเป็นความถูกต้อง
- (๒) การปฏิบัติภารกิจงาน การทำธุระหน้าที่ล้วนต้องผ่านพบปัญหาอันตรายเหนื่อยยากลำบากในการฝ่าฝืนอุปสรรคต่าง ๆ ก็ต้องอดทนให้ได้ แม้บางครั้งต้องเผชิญกับงานหนัก
- (๓) ร่างกายของคนเรานั้น ท่านบอกว่าเป็นรังของโรคและเป็นของเน่าเปื่อยผุพังตามธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บจึงติดตัวคนมาตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ดังที่ท่านแสดงทุกข์ ๑๐ เรื่อง คือ หนาว

^{๒๐๘} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพมหานคร: ผลิติมม์, ๒๕๕๙), หน้า ๖๕.

^{๒๐๙} โชติ จิตรแสง, *๓๘ มงคล*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๙๗.

ร้อน หิว กระจาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ ง่วงนอน แก่ เจ็บ และตาย ไม่เคยมีใครแก้ได้ขาด ยามที่เผชิญกับมันต้องอดทนเป็นหลักไว้จนกว่าจะสามารถบรรเทาได้ในแต่ละขณะ

(๔) ความอดทนที่ถือว่าสำคัญที่สุด คือลักษณะของอารมณ์ที่กระตุ้นให้เกิดกิเลส ที่สรุปรวมเป็นยินดียินร้าย หรืออารมณ์ที่มีลักษณะ ยั่วให้รัก ให้อยาก ให้เกิดความใคร่ และอารมณ์ที่ยั่วให้โกรธแข่งดีต้องการเอาชนะ

โลกเราที่มีปัญหาทุุกยุคทุุกสมัย เกิดจากจิตที่อ่อนไหวไปตามอารมณ์ที่ปรุงแต่งขึ้น เพื่อช่วยย่วยวนจนทำให้สังคมส่วนมากอยู่ด้วยความอยาก ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การทหาร หากเรามองสืบสาวดูจะพบว่ามีเป็นอันมาก หรือเกือบทั้งหมดสืบเนื่องมาจากความยินดียินร้ายที่เกิดขึ้นแล้วคนไม่อาจหักห้ามใจตนเอง ไม่ให้อ่อนไหวไปตามแรงกระตุ้นเหล่านั้นได้ ขันติ ความอดทนอดกลั้น จนถึงอดอ้อมมีความจำเป็นอย่างมาก ท่ามกลางความวิฤต โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิฤตทางอารมณ์ อันสืบเนื่องมาจากความวิฤตทางจิต เพราะจิตขาดความอดทนอดกลั้นนั่นเอง^{๒๑๐}

ดังนั้น ขันติ โสรัจจะ คือการรักษาจิตใจเป็นปกติ ด้วยความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งที่มากระทบกระทั่งพร้อมมีสติ ปัญญา และโสรัจจะเข้าเกื้อกูล ให้จิตใจ สงบ มั่นคง ไม่หวั่นไหว เบิกบาน

๒) ขันติ โสรัจจะ เป็นธรรมงาม

ขันติ โสรัจจะ เป็นธรรมงาม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ขันติ โสรัจจะ เห็นปานนี้ยังได้มีแล้วแก่พระราชานเหล่านั้นผู้ได้อธิศีลตราวุธ ก็การที่พวกเธอบวชในธรรมวินัยอันเรากล่าวดีแล้ว จะอดทนและสงบเสงี่ยมได้นั้น ก็จะมีงามในธรรมวินัยนี้แน่”^{๒๑๑}

จากพระพุทธพจน์ ทำให้ทราบว่า ความอดทนและความสงบเสงี่ยมเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญเหมาะสมกับทุกชนชั้น แม้พระราชาก็ปฏิบัติเพื่อใช้ในการปกครองเพื่อบรรลุจุดหมาย และหลักความอดทนและสงบเสงี่ยมนี้ก็จำเป็นต่อพระภิกษุ เพราะเป็นธรรมวินัยต่อการครองสมณเพศและการปฏิบัติธรรม เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมส่งผลให้ภิกษุขงงาม

ความงามของพระภิกษุ ท้าวสักกะจอมเทพยังกล่าวสรรเสริญ “ขันติ (ความอดทน) และโสรัจจะ (ความเสงี่ยม) ภิกษุทั้งหลายก็พึงมีขันติโสรัจจะจึงจะขงงาม”^{๒๑๒} และยังขยายความไว้ว่า ขันติ คือความทนทาน ความอดทน เป็นตบะ คือ ธรรมเป็นที่แผดเผากิเลสอย่างยิ่งทำให้บรรลุนิพพาน อันเป็นบรมธรรม โสรัจจะ คือ ความเสงี่ยม หรือความเข้มแข็ง แจ่มใส อันหมายความว่าพึงมีธรรมอีกข้อหนึ่งที่ทำให้เข้มแข็ง ให้แจ่มใสหายขุ่นมัว เมื่อเป็นดังนี้จึงจะไม่เดือดร้อนกระวนกระวาย สำเร็จเป็น

^{๒๑๐} ธรรมสภา, พระจันทกุมาร ผู้บำเพ็ญขันติบารมีสูงสุด : ธรรมนิยาม : ธรรมสาระ จาก พระเจ้าสิริชาติ, (กรุงเทพฯนคร: ธรรมสภา, ม.ม.ป.), หน้า ๑๘๑-๑๘๓.

^{๒๑๑} วิ.มทา. ๕/๔๖๓/๓๗๕-๓๗๖.

^{๒๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ธรรมภาณีสถาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๓.

ขันติได้เต็มที โดยเฉพาะช่วยในการดับความโกรธ ความแค้นขื่นแค้นในนั้นเกิดจากความสงบในใจ คือ เมื่อใจสงบแล้ว รสของความสงบนั้นปรากฏออกมาเป็นความชื่นบานแจ่มใส เป็นความงดงาม

ความอดทนหรือขันติ ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นบรมธรรมระดับอุดมคติของชีวิตทุกสถานะ ทรงยกเป็นหัวข้อแรกในโอวาทปาติโมกข์ว่า “ขันติ ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่งนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^{๒๑๓} เป็นคำสอนที่เป็นหลักเป็นประธานที่ทรงตรัสในวันมาฆปุณณมี ตบะหรือเครื่องมือในการเผผลาญกิเลสที่ถูกต้องได้แก่ ขันติ คือความอดทน ความทนทานต่อสิ่งที่เข้ามากระทบกระทั่งทางกาย เช่น ความยากลำบากตรากตรำต่อความร้อน ความหนาว หรือสาเหตุที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนนานับประการ อดทนต่อความกระทบกระทั่งทางใจ เช่น วาจาเสียดแทงของผู้อื่น คำกล่าวที่แสดงความลบหลู่ดูหมิ่นต่าง ๆ ซึ่งต้องใช้ความอดทนอย่างยิ่ง^{๒๑๔} และมีใช้ความอดทน อดกลั้นชนิดที่ทนไปเฉย ๆ แบบไร้สาระไม่มีเหตุผล ความอดทนตามโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนานั้นต้องเป็นความอดทนที่ประกอบด้วยสติปัญญา เป็นความอดทนที่มีความถูกต้องในทางที่ควรอดทน แล้วจะได้รับความสุขเพราะรู้ค่าและความยินดีในความอดทน^{๒๑๕}

ขันติบงกชธรรมในโสภณกรณธรรม โสภณกรณธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เกิดความงดงามได้แก่ ขันติ โสรจจะ โสรจจะนั้น แปลตามศัพท์ว่า ความเข้มขื่นแค้นใส^{๒๑๖} ความเสงี่ยม ความมีอัธยาศัยงาม รักความประณีตหมดจด เรียบร้อย งดงาม^{๒๑๗} โสรจจะมากคู่กับขันติเสมอ ดังนั้น ขันติในที่นี้จึงได้แก่ ความอดทนต่อความรู้สึกฝ้ายต่ำได้แล้วทำให้จิตใจเกิดความงดงาม สงบเสงี่ยม เหมือนอย่างที่ท่านพุทธทาสอธิบายว่า ขันติ คือ การอดทนได้ โสรจจะ นั่นก็คือ การยิ้มเอาไว้เสมอ ขันติ โสรจจะจึงเป็นธรรมงาม เพราะทำให้สงบ มีระเบียบ เรียบร้อย สง่างาม

๓) ประโยชน์ของขันติ โสรจจะ

ประโยชน์ของขันติ ในเวโรจนอสุรินทสูตร ท้าวสักกะตรัสว่า “สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมมีหน้าที่ในสิ่งนั้น ๆ ตามสมควร ส่วนการอยู่ร่วมกันของสรรพสัตว์ทั้งปวง เป็นเพียงการเกี่ยวข้องกันเท่านั้นประโยชน์ทั้งหลายจะงดงามได้ด้วยความสำเร็จ ไม่มีประโยชน์อื่นยิ่งกว่าขันติ”^{๒๑๘} ฉะนั้น

^{๒๑๓} พุ.ธ. ๒๕/๑๘๔/๘๑.

^{๒๑๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), *ตามทางพุทธกิจ*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๔.

^{๒๑๕} พุทธทาสภิกขุ, *ทศพิธราชธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓๗.

^{๒๑๖} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), *ทศปรมี ทศพิธราชธรรม*, (วัดบวรนิเวศวิหาร ขอพระราชทานถวายเฉลิมพระเกียรติในมหาอุมมมงคลวโรกาส พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช, ๒๕๓๑), หน้า ๑๖๕.

^{๒๑๗} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, อ่างแก้ว, หน้า ๖๕.

^{๒๑๘} ส.ส. ๑๕/๒๕๔/๓๘๕.

กิจกรรมใด ๆ ของหมู่มนุษย์มีอาจหลีกเลี่ยงจากความอดทน ความอดกลั้นได้เลย หากแต่ล้วนดำเนินไปตามครรลองของขันติธรรมอยู่เสมอ

ในปฐมอชันตีสสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงประโยชน์ของขันติมี ๕ ประการ ไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์ของความอดทนมี ๕ ประการนี้ อานิสงส์ ๕ ประการ คืออะไรบ้าง คือ ๑) เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนจำนวนมาก ๒) เป็นผู้ไม่มากด้วยเวร ๓) เป็นผู้ไม่มากด้วยโทษ ๔) เป็นผู้ไม่หลงทำกาละ ๕) หลังจากตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”^{๒๑๙}

จากพระพุทธพจน์ ทำให้ทราบว่าเมื่อใดก็ตาม ถ้ามีขันติ ย่อมงดงามเพราะเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้ที่คบหา ผู้ที่รู้จัก ไม่มีศัตรู เพราะเป็นคนอ่อนโยนมีเมตตา มีน้ำใจ เป็นสุขไม่เดือดร้อน มีสติเสมอ และเมื่อจากโลกนี้ไปย่อมไปสู่สุคติอย่างแน่นอน

ขันติ โสรจจะ ได้ให้มุมมองที่ให้ความรู้สึกเชิงบวก ความเชื่อมโยงระหว่างขันติกับโสรจจะนั้นเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของการใช้ขันติเป็นอาวุธในการต่อสู้กับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความอดทนต่อการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติสภาพแวดล้อม เช่น ความร้อน ความหนาว อดทนต่อการกระทำเชิงลบของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เช่น อดทน อดกลั้นถ้อยคำที่ว่า คำนิทา อดทนต่อสภาพความเสื่อมโทรมของสังขารเมื่อความเจ็บป่วยคุกคามเบียดเบียนและจะต้องอดทนอย่างยิ่งต่อแรงบีบบังคับของกิเลส เมื่อเราสามารถอดทนต่อสภาวะการณเหล่านี้ได้ จิตใจก็จะสงบระงับ ไม่พลุ่งพล่านจนแสดงอาการผิดปกติก่อออกมาภายนอก บุคลิกภาพทางกายอยู่ในลักษณะแห่งความงดงาม สงบเสงี่ยมซึ่งส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพจิตกลายเป็นความชุ่มชื้น เบิกบาน แจ่มใส เพราะได้ปราศจากความเดือดร้อน ความมัวหมอง และไม่มีความกระวนกระวายใด ๆ^{๒๒๐}

ดังนั้น แม้ว่าขันติ โสรจจะ จะมีความแตกต่างกัน คือ ขันติหมายถึง ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บกาย เจ็บใจ จิตใจที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า และโสรจจะหมายถึง ขันต่อมาหลังจากที่เกิดความอดทนได้ ด้วยการควบคุมอารมณ์ไม่ให้ร่างกายแสดงตอบโต้ต่อสิ่งเร้าจากภายนอกด้วยการทำงานของสัมมาสติ รักษาใจและใจให้เป็นปกติ ไม่เดินไปตามอารมณ์ที่มากกระทบ อันเท่ากับเป็นการระบายความกดดัน ความยินร้ายนั้นออกไปเสียได้ แล้วใช้ปัญญามาร่วมพิจารณาหาเหตุผล เมื่อสงบโสรจจะมีความสำคัญที่จะทำให้ขันติธรรมนั้นสมบูรณ์ด้วยการตามมาแก้กฏ เป็นขันติที่ไม่ก่อให้เกิดทุกข์ มองจากภาพรวมระหว่างขันติ โสรจจะ กับจิตใจของมนุษย์ เป็นสิ่งที่จะต้องควบคู่กันอิงอาศัยกัน สัมพันธ์กัน หลักการนี้สามารถประยุกต์เข้ากับการใช้ชีวิตประจำวันกับการทำงานได้เป็นอย่างดี และขันติ โสรจจะ เป็นธรรมงามที่ผู้ปฏิบัติจะเกิดจิตใจสงบเย็น ชุ่มชื้น ทำให้มีความประพฤติดีงาม ยังประโยชน์สำเร็จให้งาม มีชีวิตที่สงบสุขและมีสุคติเป็นที่ไป

^{๒๑๙} วจ.ปญจก. ๒๒/๒๑๕/๓๕๗.

^{๒๒๐} พระมหาชันทอง วิชาเดช, การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพุทธศาสนาเถรวาท, อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๓.

แผนภูมิที่ ๓.๑๔ หลักชั้นดี โสรัจจะ

๓.๑๐.๒ ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมแห่งปัญญา เป็นความคิดถูกต้อง รู้เท่าทันตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้องถึงปัญหาต่าง ๆ มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม การนำไตรลักษณ์ไปเรียนรู้ตามความเป็นจริงทั้งแง่ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เรียนเพื่อรู้ เพื่อปฏิบัติ และเพื่อเกิดปัญญาแก้ปัญหาได้ เป็นความลงตัวระหว่าง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กับวิถีการดำเนินชีวิต

๑) ความหมายของไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะสาม อาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอย่างนั้น ๆ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ๒) ทุกขตา ความเป็นทุกข์หรือความเป็นของคงทนอยู่มิได้ ๓) อนัตตตา ความเป็นของมิใช่ตัวตน (คนไทยนิยมพูดสั้น ๆ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และแปลง่าย ๆ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา)

ลักษณะเหล่านี้มี ๓ อย่าง เรียกว่า ไตรลักษณ์ ลักษณะทั้ง ๓ นี้ มีแก่สิ่งทั้งหลายเป็นสามัญเสมอเหมือนกัน คือ ทุกอย่างที่เป็นสังขตะ เป็นสังขาร ล้วนไม่เที่ยง คงทนอยู่มิได้ เสมอเหมือนกันทั้งหมด ทุกอย่างที่เป็นธรรม ทั้งสังขตะ คือสังขาร และอสังขตะ คือวิสังขาร ล้วนมิใช่ตน ไม่เป็นอนัตตา เสมอกันทั้งสิ้น จึงเรียกว่า สามัญลักษณะ ลักษณะเหล่านี้เป็นของแน่นอน เป็นกฎธรรมชาติ มีอยู่ตามธรรมดา จึงเรียกว่า ธรรมนิยาม^{๒๒๑}

ไตรลักษณ์ หมายถึง ธรรมที่มีลักษณะเสมอกันในสิ่งทั้งปวงสามประการ เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ในธรรมนิยามสูตรกล่าวว่า พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตามไตรลักษณ์สามประการนี้มีประจำโลกอยู่แล้ว พระพุทธองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบแล้วนำมาเผยแสดงให้รู้เท่านั้น ไม่ใช่ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นเองแต่ประการใดแต่พระพุทธองค์เอามาแจกแจงแบ่งออกเป็น ๓

^{๒๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๙.

อย่าง^{๒๒๒} ให้เป็นที่ทราบและปรากฏขึ้น ๑) อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ๒) ทุกขตา ความเป็นทุกข์ ๓) อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ไตรลักษณ์ หรือลักษณะทั้ง ๓ อย่างนี้ ได้มีความเสมอกันหรือมีความสัมพันธ์กันอย่างไรจะแยกออกจากกันไม่ได้เปรียบเทียบเหมือนเชือกสามเกลียว เรียกว่า ไตรลักษณ์^{๒๒๓}

ดังนั้น ไตรลักษณ์ เป็นลักษณะ ๓ อย่าง ของธรรมชาติ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งทุกสรรพสิ่งในโลกนี้อยู่ภายใต้กฎเหล่านี้ เป็นไปตามกฎเหล่านี้ ไม่มีใครที่จะสามารถไปขัดขวางหรือบงการให้เป็นไปตามความต้องการได้ แต่ถ้าเข้าไปขวาง ไปยึด ย่อมพบทุกข์เป็นผล

๑) ไตรลักษณ์เป็นธรรมงาม

ความงามของไตรลักษณ์ทรงตรัสเปรียบตั้งความไม่ประมาทและความหมัดจดในปรินิพพานสูตร ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอว่าสังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”^{๒๒๔} ในอริยมรรคญาณนิเทศ ตรัสว่า “โลกไม่ปรากฏเพราะความประมาท ความว่า โลกไม่ปรากฏคือ ไม่สว่าง ไม่รุ่งเรือง ไม่ไพโรจน์ ไม่แจ่ม ไม่กระจ่าง”^{๒๒๕} และในมัคควรรค ตรัสว่า “เมื่อบุคคลใดเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นี่เป็นทางแห่งความหมัดจด”^{๒๒๖}

จากพระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า การมีองค์ธรรมความไม่ประมาทเป็นฐานทำให้เข้าใจเข้าถึงองค์ธรรมของไตรลักษณ์ การเห็นความงามของความไม่ประมาทย่อมส่งผลเห็นความงามของไตรลักษณ์ด้วยเช่นกัน เพราะองค์ธรรมทั้งสองอิงอาศัยเกื้อกูลกันเกิดขึ้น คือ งามอย่างความสว่าง ความรุ่งเรือง ความไพโรจน์ แจ่ม กระจ่าง ความสะอาด บริสุทธิ์ และหมัดจด

๓) ประโยชน์ของไตรลักษณ์

ประโยชน์ของไตรลักษณ์ตั้งจะทราบได้จากในนตุมหากสูตร ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย สิ่งนั้นเธอทั้งหลายจงละเสีย สิ่งที่เขาทั้งหลายละได้แล้วนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข”^{๒๒๗}

พระพุทธพจน์นี้ทำให้ทราบว่าประโยชน์และความสุขคือความงาม ความทุกข์คือความไม่งาม ไตรลักษณ์เป็นธรรมสร้างประโยชน์ สร้างสุข เป็นประโยชน์และสุขชั้นเลิศ และทรงตรัสต่อว่า รูป

^{๒๒๒} ส.ส.พ. ๑๘/๑/๑.

^{๒๒๓} ปิ่น มุฑกันต์, *แนวสอนธรรมะหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔),

หน้า ๓๓๒-๓๓๓.

^{๒๒๔} ส.ส. ๑๕/๑๘๖/๒๖๕.

^{๒๒๕} พุ.จุฬ. ๓๐/๒/๔๙.

^{๒๒๖} พุ.ธ. ๒๕/๒๗๗-๒๗๙/๑๐๖.

^{๒๒๗} ส.ช. ๑๗/๓๓/๔๔.

เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย สิ่งนั้นเธอทั้งหลายจงละเสีย สิ่งของเธอทั้งหลายละได้แล้วนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงคุณค่าของไตรลักษณ์ สรุปลงเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต ได้ว่า

(๑) หลักอนิจจตาแสดงความไม่เที่ยง ความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ของสิ่งทั้งหลาย จนถึงส่วนย่อยที่ละเอียดที่สุดทั้งฝ่ายรูปธรรมและนามธรรม ความไม่เที่ยงของส่วนย่อยต่าง ๆ เมื่อปรากฏเป็นผลรวมออกมาแก่ส่วนใหญ่ที่มนุษย์พอสังเกตเห็นได้ ก็เรียกกันว่าความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจหรือรู้สึกเหมือนกับว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมีตัวตนของมัน ซึ่งเดิมมีสภาพเป็นอย่างหนึ่งและบัดนี้ตัวตนอันนั้นเองได้เปลี่ยนแปลงแปรรูปไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง ความเข้าใจหรือรู้สึกเช่นนี้เป็นความหลงผิดอย่างหนึ่งเป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น นำตนเข้าไปผูกพันอยู่กับภาพความนึกคิดอย่างหนึ่งของตนซึ่งไม่ตรงกับความเป็นจริง เมื่อดำรงชีวิตอย่างผู้ไม่รู้เท่าทันสภาวะ ย่อมถูกฉุดลากให้กระเสือกกระสนกระวนกระวายไปตามภาพที่สร้างขึ้นลงตนเองนั้น เรียกว่า อยู่อย่างเป็นทาส แต่ผู้รู้เท่าทันสภาวะย่อมอยู่อย่างเป็นอิสระ และสามารถถือเอาประโยชน์จากกฎธรรมดาเหล่านี้ได้

(๒) หลักทุกขตา เมื่อสิ่งทั้งหลายเกิดจากการประชุมกันเข้าขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นส่วนย่อย ๆ ลงไป และองค์ประกอบเหล่านั้นแต่ละอย่างล้วนไม่เที่ยง กำลังตกอยู่ในอาการเกิดขึ้นแปรไปและสลายตัวตามหลักอนิจจตา อยู่ด้วยกันทั้งสิ้น สิ่งที่เป็นหน่วยรวมนั้น จึงเท่ากับเป็นที่รวมของความปรวนแปร และความขัดแย้งต่าง ๆ และแฝงเอาภาวะที่พร้อมจะแตกแยกและเสื่อมสลายเข้าไปในตัวด้วยอย่างเต็มที่ การที่จะควบคุมการเปลี่ยนแปลงนั้นให้ดำเนินไปในทิศทางที่ต้องการ จะต้องใช้พลังงานและวิธีการจัดระเบียบเข้ามารวมอย่างรัดกุม จะต้องทำที่ตัวเหตุปัจจัยเหล่านั้น นี่คือนิเวศปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างอิสระ ไม่ผูกมัดและไม่เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ในทางตรงข้าม ถ้าทำตามความยึดอยากด้วยตัณหาอุปาทาน โดยเอาตัวเข้าไปผูกมัดให้สิ่งเหล่านั้นบีบคั้น ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดความทุกข์แก่ตนเองแล้ว ก็ไม่ช่วยให้เกิดผลดีอย่างใด ๆ ขึ้นมา^{๒๒๘}

(๓) หลักอนัตตตา การนำหลักความไม่มีตัวตนมาใช้ในการดำเนินชีวิต สรุปลงเป็นลำดับได้ ๓ ขั้นคือ

ในขั้นต้น ทางด้านตัณหา ช่วยลดทอนความเห็นแก่ตัว มิให้ทำการต่าง ๆ โดยยึดถือแต่ประโยชน์ตนเป็นประมาณ ทำให้มองเห็นประโยชน์ในวงกว้าง ที่ไม่มีตัวตนมาเป็นเครื่องกีดกันจำกัดอนึ่ง ภาวะที่สิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตนของมันเอง เกิดจากส่วนประกอบและเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้น สอนว่า สิ่งทั้งหลายจะปรากฏรูปเป็นอย่างไร ย่อมแล้วแต่การปรุงแต่ง ด้วยการทำเหตุปัจจัย และชักโยงเชื่อมความสัมพันธ์ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและขอบเขตวิสัยความสามารถ โดยนัยนี้จึงเป็นการย้ำข้อ

^{๒๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๒๗-๑๓๐.

ที่ว่าบุคคลควรปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายตรงตัวเหตุปัจจัย ด้วยทำที่เป็นอิสระ ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะให้ได้ ทั้งผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย และไม่เกิดทุกข์เพราะต้นหาอุปาทาน

ในชั้นกลาง ทางด้านทิวฏฐิ ทำให้จิตใจกว้างขวางขึ้น สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับ พิจารณาและจัดการกับปัญหาและเรื่องราวต่าง ๆ โดยไม่เอาตัวตน ความอยากของตน ตลอดจนความเห็น ความยึดมั่นถือมั่นของตนเข้าไปขัด แต่พิจารณาจัดการไปตามตัวธรรม ตามเหตุตัวผล ตามที่มันเป็นของมัน หรือควรจะเป็น คือสามารถตั้งอุเบกขาวางจิตเป็นกลาง เข้าไปฟังตามที่เป็นจริง งดเว้นอัตตาธิปไตย ปฏิบัติตามหลักธรรมาธิปไตย

ในชั้นสูง การรู้หลักอนัตตตา ก็คือ การรู้สิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นอย่างแท้จริง คือ รู้หลักความจริงของธรรมชาติถึงที่สุด ความรู้สมบูรณ์ถึงขั้นนี้ ทำให้สลัดความยึดมั่นถือมั่นเสียได้ ถึงความหลุดพ้น บรรลุอิสรภาพโดยสมบูรณ์ อันเป็นจุดหมายของพุทธธรรม^{๒๒๙}

การรู้เรื่องไตรลักษณ์ผิดจากการรู้เรื่องอย่างอื่น ๆ คือ รู้สองชั้นด้วยกัน รู้ชั้นนอกคือรู้หลักไตรลักษณ์ตามตำรา รู้ชั้นในคือรู้แจ้งแก่ใจตัวเองว่ามันเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ความรู้ชั้นในนี้เรียกตามสำนวนศาสนาว่า รู้เห็น คนที่จะรู้เห็นนั้นต้องรู้สองชั้น คือ รู้ด้วยความจำเสียชั้นหนึ่งแล้วเห็นด้วยปัญญาของตนอีกชั้นหนึ่ง ที่เราจะใช้สอนใจตัวเองได้มันเหมาะสมจริง คือ เห็นไตรลักษณ์ไม่ใช่เพียงแต่รู้ไตรลักษณ์ เพราะฉะนั้นเมื่อท่านได้ทราบความหมายของไตรลักษณ์แล้วขอให้พยายามดูไตรลักษณ์ด้วยปัญญาให้เห็นไตรลักษณ์ในสิ่งต่าง ๆ ด้วยใจถึงจะไม่เห็นกันทะเลอุปรูปรองถึงขั้นญาณแต่รู้ไว้บ้างอย่างง่าย ๆ ก็ยังดี เพราะเป็นอาหารช่วยพุงชีวิตจิตใจได้อย่างอัศจรรย์

การพิจารณาไตรลักษณ์ เป็นการแก้พิษเบื่อ พิษเมา ของโลก ชีวิตของผู้พิจารณาไตรลักษณ์ เป็นชีวิตที่อยู่ในโลกโดยไม่เมาโลก ไม่หลงโลก แล้วข้อเท็จจริงก็ปรากฏว่า คนที่พ่ายแพ้ต่อมรสุมของโลก เห็นโลกเป็นไม้เบื่อไม้เมา จนต้องฆ่าตัวตายด้วยวิธีพิสดารต่าง ๆ ซึ่งมีชาวอยู่บ่อย ๆ นั้นเพราะมิได้พิจารณาไตรลักษณ์ทั้งนั้น แต่ตรงกันข้าม คนที่สนใจพิจารณาไตรลักษณ์กลับครองชีวิตอยู่ในโลกอย่างสดชื่น ทำประโยชน์แก่ตนและแก่โลกเต็มกำลัง จนทราบเท่าอายุขัยแล้วจากโลกไปด้วยความยิ้มแย้ม และภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเอง^{๒๓๐}

ดังนั้น หลักไตรลักษณ์ หมายถึง การเป็นอยู่อย่างรู้เท่าทันตามความจริง คือรู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นในลักษณะอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วยปัญญา รู้จักปฏิบัติ รู้จักวางใจ ไม่เข้าไปยึดถือไปขวาง รู้จักเอาประโยชน์จากกฎธรรมชาติ อยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ อยู่อย่างไม่ยึดมั่นถือมั่น เป็นอยู่ด้วยปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นการมีชีวิตอยู่อย่างประเสริฐ ไตรลักษณ์เป็นธรรมงาม ทำให้ชีวิตปรากฏ ความสว่าง ความรุ่งเรือง ความไพโรจน์ แจ่ม กระจ่าง และบริสุทธิ์ หอมสด

^{๒๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

^{๒๓๐} ปิ่น มุทุกันต์, พุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๙๑-๑๙๓.

แผนภูมิที่ ๓.๑๕ หลักไตรลักษณ์

๓.๑๐.๓ ทิฏฐธัมมิกัตถะ

ธรรมที่สร้างความสุขให้กับบุคคลทั่วไปที่เป็นคฤหัสถ์ ที่ยังเสพสมกามคุณ อยู่ครองเรือน นอนกับบุตรภรรยา ยังตบแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับ เครื่องหอม ยังยินดีกับเงินและทองอยู่ อาศัย วัตถุเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตให้เกิดความสะดวกสบาย หลักธรรมที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตเช่นนี้คือ หลักทิฏฐธัมมิกัตถะจะเป็นประโยชน์ สร้างความสุขในปัจจุบัน และไม่ให้ขาดแคลนในปัจจุบัน ^๔

๑) ความหมายของทิฏฐธัมมิกัตถะ

ทิฏฐธัมมิกัตถะ หมายถึง ธรรมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในปัจจุบัน ^{๒๓๑} หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรมมี ๔ ประการ คือ

- (๑) อุภูฐานสัมปทาน ถึงพร้อมด้วยความหมั่น
- (๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
- (๓) กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี
- (๔) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ^{๒๓๒}

คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนมีความจำเป็นต้องอาศัยโภคทรัพย์เลี้ยงตนเองและครอบครัว ต้องมีปัจจัยสี่เพียงพอแก่การดำรงชีวิต จึงจะดูงาม ยังมีทรัพย์มากเท่ากับเป็นสง่าราศีมากขึ้นเท่านั้น ทรัพย์เป็นหลักสำคัญของผู้ครองเรือน ใครไม่มีทรัพย์เท่ากับเป็นคนหลักลอย พระพุทธองค์ทรงบอกวิธีสร้างหลักทรัพย์หรือวิธีสร้างความร่ำรวยไว้ ๔ ประการ คือ ขยันทำมาหากิน ได้ทรัพย์สินมาแล้วรู้จักเก็บรักษา คบหาคนดีเป็นมิตรสหาย และใช้จ่ายพอเหมาะสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ ^{๒๓๓}

ลักษณะของความสำเร็จ ๔ ประการ คือ

^{๒๓๑} อก.อภุจก. ๒๓/๕๔/๓๕๖.

^{๒๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแก้ว, หน้า ๑๓๑.

^{๒๓๓} เสถียรพงษ์ วรรณปก, *จุดประกายแห่งชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ยาม, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

(๑) อุภูฐานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยความหมั่น

มนุษย์ต้องทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่เป็นคนเกียจคร้าน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในสุวีรสูตรว่า “หากความสุขจะมีได้โดยไม่ต้องทำงาน ไม่ว่าในที่ไหน ๆ ใครก็มีชีวิตอยู่ไม่ได้”^{๒๓๔} และในสังคาลสูตรว่า “คนที่ขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน ไม่หวั่นไหวในอันตรายทั้งหลาย คนที่มีความประพฤติไม่ขาดตอน มีปัญญาผู้เช่นนั้นย่อมได้ยศ”^{๒๓๕} จากพุทธพจน์ทำให้ทราบว่าการทำงานจะมีชีวิตอยู่ไม่ได้ เพราะไม่มีทรัพย์มาแลกกับปัจจัย ๔ มนุษย์ต้องทำงาน การทำงานย่อมทำให้ได้ปัจจัย ๔ ได้ทรัพย์และได้ยศมาเป็นเครื่องบำรุงชีวิต พุทธพจน์ในอุชชยสูตร ตรัสว่า

ดูก่อนพราหมณ์ ก็อุภูฐานสัมปทาเป็นไฉน คือ กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพด้วยความหมั่นประกอบภาระงาน คือ กสิกรรม พาณิชยกรรม โครภกกรรม รับราชการฝ่ายทหาร รับราชการฝ่ายพลเรือน หรือศิลปะกรรมอย่างใด ก็เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาอันเป็นอุปายในการงานนั้น อาจทำอาจจัดได้ ดูก่อนพราหมณ์ นี้เรียกว่าอุภูฐานสัมปทา^{๒๓๖}

การทำงานเป็นหน้าที่มนุษย์ต้องทำงานเพื่อความอยู่รอด และต้องทำด้วยความความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน มีความรับผิดชอบต่องาน ต่อหน้าที่ตนเอง เป็นความสามารถแห่งการพึ่งตนหรือเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ ชีวิตที่มีคุณภาพ มีคุณค่าและมีความหมาย และที่สำคัญการงานนั้นจะต้องสุจริต เป็นธรรม หลักการที่จะให้การทำงานสำเร็จด้วยความเพียร จะต้องมีการวางแผน ไม่ว่าจะทำงานด้านใด ตำแหน่งไหนก็ตาม คนที่ทำงานแล้วประสบความสำเร็จอาศัยว่าเป็นคนที่ใฝ่หาความรู้ และขยันสร้างความชำนาญ สร้างทักษะใหม่ ๆ ให้ตัวเอง ก็สามารถประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานได้

(๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา

การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด หมายความว่า เมื่อขยันหมั่นเพียรหาทรัพย์มาได้แล้วจะต้องรู้จักเก็บรักษาไม่ให้หมดหรือเสื่อมไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการรักษาความดี ความรู้ และลาภยศ ชื่อเสียงด้วย ต้องรักษาดูแลให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เหมาะสม เช่น ไม่หันไปหาสิ่งที่เป็นอบายมุขทั้งหลาย ส่วนการรักษาทรัพย์นั้น คือต้องรู้จักใช้จ่ายอย่างชาญฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ ใช้จ่ายอย่างมีประโยชน์ให้มากที่สุด ดังพุทธพจน์ในทีฆชาณสูตร ตรัสว่า

ดูก่อนพยัคฆปัชชะ ก็อารักขสัมปทาเป็นไฉน คือ กุลบุตรในโลกนี้มี โภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สะสมขึ้นด้วยกำลังแขน อาบเหงื่อได้มา ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วยความใส่ใจว่า ไฉนหนอ โภคทรัพย์เหล่านี้ของเรา

^{๒๓๔} ส.ส. ๑๕/๒๔๘/๓๖๙.

^{๒๓๕} ที.ปา. ๑๑/๒๗๓/๒๒๙.

^{๒๓๖} อัง.อุฏฐก. ๒๓/๕๕/๓๖๒.

พระราชจะไม่รีบไป โจรจะไม่รักไป ไฟจะไม่ไหม้เสีย น้ำจะไม่พัดพาไป ทายาทผู้
ที่เกลียดกันจะไม่ชิงเอาไป คู่ก่อนพยัคฆปะชชะ นี้เรียกว่าอารักขสัมปทา^{๒๓๗}

เมื่อมีทรัพย์แล้วควรถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครอง เก็บรักษาทรัพย์สินที่
หามาได้และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยสุจริต อย่างถูกต้องด้วยกำลังของตน
ไม่ให้เป็นอันตราย ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ ควรหาวิธีดูแลทรัพย์อย่างเหมาะสม ย่อมสร้าง
ความมั่นคงให้กับทรัพย์ที่ตนมี และการประหยัดนั้นเป็นการรู้จักเก็บรักษาทรัพย์เช่นกัน

ถ้าไม่มีทรัพย์ย่อมเดือดร้อน สิ่งที่มาอย่าอย่าไม่พ้นการกัฏฐิมซึ่งเป็นการสร้างทุกข์ ดังที่
พระพุทธเจ้าตรัสในอินสุตราวา

คนจนผู้ไม่มีสมบัติส่วนตัว ไม่มั่งมี ย่อมกัฏฐิม ความจนและการกัฏฐิมเรียกว่า
เป็นทุกข์ในโลก คนจนกัฏฐิมเขามาเลี้ยงชีวิตย่อมเดือดร้อน เพราะเป็นหนี้สิน พวก
เจ้านี้ย่อมติดตามทวงเขาบ้าง เขาย่อมถูกจองจำบ้าง ก็การจองจำนั้นนำทุกข์มา
ให้สำหรับเหล่าชนผู้ปรารถนาการได้กาม^{๒๓๘}

การกัฏฐิม การมีหนี้สินย่อมนำมาซึ่งความเดือดร้อนสู่ตนเอง ครอบครัว สังคม และในสังคม
ปัจจุบันจิตมักจะไม่หลตามกระแสสื่อ เช่น ทำงานพยายามเก็บออมเงิน หรือกัฏฐิมเงินผู้อื่นเพื่อไปเที่ยว
ต่างประเทศ เพราะคิดว่าคูตี มีชีวิตที่สวยงามอยู่บนโลกโซเซียล คนจำนวนไม่น้อยยอม “หลอกตัวเอง”
เพื่อให้มีภาพที่ดูดีบนโลกโซเซียล เพื่อสร้างตัวตนที่ดีกว่าบนโลกความจริง นี่คือนิสัยของคนในปัจจุบัน

(๓) กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี

การดำเนินชีวิตที่มีศิลปะที่จะไม่ตกหลุมพรางแห่งอำนาจกิเลส จะต้องมียุทธินช่วย
ช่วยเหลืออีกแรงหนึ่ง ซึ่งเพื่อนนั้นต้องเป็นคนดีเป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเต็มไปด้วยพลังบวก
ดังเช่น พระพุทธพจน์ในทีฆชาดกสูตร ตรัสว่า

คู่ก่อนพยัคฆปะชชะ ก็กัลยาณมิตรเป็นไฉน คือ กุลบุตรในโลกนี้ อยู่อาศัยใน
หมู่บ้านหรือนิคมใด บุคคลเหล่าใดในหมู่บ้านหรือนิคมนั้น จะเป็นคฤหบดีหรือ
บุตรคฤหบดีก็ตาม เป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ก็ตาม ที่เป็นผู้มีความประพฤติงาม ถึง
พร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ ถึงพร้อมด้วยปัญญา ก็ดำรงตน
เจรจาสนทนากับบุคคลเหล่านั้น ศึกษาสัทธาสัมปทาตามผู้ที่ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
ศึกษาศีลสัมปทาตามผู้ที่ถึงพร้อมด้วยศีล ศึกษาจาคสัมปทาตามผู้ที่ถึงพร้อมด้วย
จาคะ ศึกษาปัญญาสัมปทาตามผู้ที่ถึงพร้อมด้วยปัญญา คู่ก่อนพยัคฆปะชชะนี้
เรียกว่ากัลยาณมิตรตตา^{๒๓๙}

^{๒๓๗} อัง.อภุจก. ๒๓/๕๔/๓๕๗.

^{๒๓๘} อัง.ฉก. ๒๒/๔๕/๕๐๕.

^{๒๓๙} อัง.อภุจก. ๒๓/๕๔/๓๕๗.

กัลยาณมิตรเป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะและปัญญา ในสังคมปัจจุบันการมีมิตรดี หรือกัลยาณมิตรที่เป็นคนรุ่นใหม่จะต้องมองว่า คนรุ่นใหม่ไม่ใช่คนที่เข้าถึงยาก แต่เป็นคนที่มีพลัง มีความรู้ และอิสระบนโลกที่ไร้พรมแดน ขอเพียงแค่เข้าใจ ให้พวกเขาได้ใช้พลัง ความรู้ ฉลาดสื่อสาร อัปเดตข้อมูลข่าวสาร รอบรู้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งรอบตัวให้ดีขึ้น และพาไปสู่ความสำเร็จในแบบที่ไร้ขีดจำกัดบนโลกยุคใหม่ เขาเหล่านั้นยังต้องการความสุข ความถูกต้อง ความอยู่รอดอย่างปลอดภัย เช่นเดียวกัน ดังนั้น การเลือกคบมิตรดีในยุคปัจจุบันจะต้องใช้วิจารณญาณช่วยพิจารณาเป็นอย่างมากเพราะระบบการดำเนินชีวิตซับซ้อนกว่าเดิม

(๔) สมชีวิตา

การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ เป็นผู้มีความสำเร็จ คือการมีทรัพย์จากการประกอบอาชีพของตน พระพุทธพจน์ในอุชชนสูตร ตรัสว่า

ดูก่อนพราหมณ์ ก็สมชีวิตาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้รู้รายได้แห่งโภคทรัพย์ และรายจ่ายแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ด้วยอาการอย่างนี้^{๒๔๐}

และเมื่อมีทรัพย์แล้วจะต้องรู้จักแบ่งสรรปันส่วนใช้กิจการต่าง ๆ ดังในลิงคาลกสูตร ตรัสว่า

เมื่อบุคคลลอมโภคทรัพย์เหมือนแมลงผึ้งสร้างรวงรังอยู่ โภคทรัพย์ย่อมถึงการสะสมไว้ ดุจจอมปลวกอันตัวปลวกก่อขึ้นฉะนั้น คฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถ ครั้นสะสมโภคทรัพย์ได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน เขาย่อมผูกไมตรีไว้ได้ พึงใช้สอยโภคทรัพย์ด้วยส่วนหนึ่ง พึงประกอบกิจการด้วยสองส่วน พึงเก็บส่วนที่ ๔ ไว้ ด้วยหมายว่า จักมีไว้ใช้ในยามอันตราย^{๒๔๑}

จากพระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า การที่ทำงานโดยสุจริตแล้วได้ทรัพย์มาจะต้องบริหารให้รายจ่ายน้อยกว่ารายรับ หรือรายรับมากกว่ารายจ่าย และการสะสมทรัพย์เงินทองที่หามาได้เปรียบดังตัวปลวกก่อจอมปลวก เป็นการแสดงถึงความสำเร็จที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นจนมั่นคง และทรัพย์ที่หามาได้นั้นควรแบ่งใช้ แบ่งช่วยเหลือ แบ่งลงทุน และแบ่งที่จะเก็บรักษาไว้ใช้ในยามจำเป็น

๒) ทิฏฐธัมมิกัตถะเป็นธรรมงาม

ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นหลักธรรมที่สร้างประโยชน์และสร้างความสุขขั้นต้นให้กับชีวิตในปัจจุบัน การได้รับประโยชน์และความสุขทำให้ชีวิตงดงาม ทิฏฐธัมมิกัตถะเป็นธรรมงาม ดังปรากฏในเวโรจนอสูรินทสูตร “ประโยชน์ทั้งหลายจะงดงามได้ด้วยความสำเร็จ”^{๒๔๒} จะเห็นว่าผลของ

^{๒๔๐} อก.อภุจก. ๒๓/๕๕/๓๖๓.

^{๒๔๑} ที.ปา. ๑๑/๒๖๕/๒๒๓.

^{๒๔๒} ส.ส. ๑๕/๒๕๔/๓๘๔.

ประโยชน์ต่าง ๆ ที่ได้เป็นความสำเร็จเป็นความงดงาม ความสำเร็จจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นทราบถึง การบรรลุแห่งผลประโยชน์ที่ตนทำมาจากการดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรม ความสำเร็จทางทรัพย์ ก็คือ การบรรลุผลประโยชน์ที่ตนได้ทรัพย์มาจากการประกอบอาชีพที่สุจริต ถูกต้อง

ในปฐมอภุตตกสูตร ตรัสว่า

น้ำที่มีอยู่ในที่ที่ท่อมุขย์ครอบครอง ผู้คนกึ่งดั่งดื่มน้ำนั้น ฉันทิ คนชั่ว ได้ทรัพย์แล้ว ตนเองก็ไม่บริโภคใช้สอย ให้ก็ไม่ให้ ฉันทิ ส่วนวิญญูชน ผู้มีปัญญา ได้โภคแล้ว ย่อมบริโภคใช้สอย และทำกิจการ (งานของตนและการกุศลช่วย ผู้อื่น) เขาเป็น คนกล้าหาญ เลี้ยงดูหมู่ญาติ ย่อมไม่ถูกติเตียน เข้าถึงสวรรค์^{๒๔๓}

พระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่าผู้มีปัญญา เลือกดำเนินชีวิตด้วยธรรมย่อมเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ทำให้เป็นผู้กล้า แก่กล้า ทำให้บุคลิก จิตใจ งดงาม กล้าหาญ สง่างาม ไม่ว่าจะเข้าหมู่ ชนใด ที่โดยย่อมไม่รู้สีกผิด ไม่รู้สึกกลัว ไม่หวาดหวั่น เกิดความมั่นใจปรากฏความงามแห่งความกล้า หายตามเสมอ กล้าในการทำตามที่และรับผิดชอบ เมื่อทำงานกล้าแสดงความรับผิดชอบ

ส่วนความสำเร็จเกิดได้เพราะเป็นผู้รู้จักหาทรัพย์ รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ถูกต้อง ทำให้ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ จัดระเบียบใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์เป็นผู้ ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้เศรษฐกิจของ ครอบครัว สังคม และประเทศชาติมั่นคง ลดภาวะปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้ เกิดผล คือ ผู้ปฏิบัติจะได้รับผลประโยชน์ต่อตนเองเป็นอันดับแรก เมื่อมีธรรมข้อนี้ทำให้มีทรัพย์สินเงิน ทอง ฟั่งตนเองได้ เรียกว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน เป็นธรรมที่เกื้อกูลเพื่อความ สุขของชีวิต บางทีเรียกว่า “หัวใจเศรษฐกิจ” โดยมีคำย่อคือ “อุ, อา, กะ, สะ” จึงทำให้ทฤษฎีนี้มีกัตถสังวัตตนิกรรม เป็นหลักธรรมที่งามแบบประโยชน์ตน เป็นลักษณะอัตตัตถะ คือเป็น “ความสำเร็จ”

๓) ประโยชน์ของหลักทฤษฎีนี้มีกัตถะ

เมื่อมีทรัพย์จากการทำงานที่สุจริตแล้วก็ควรบริหารทรัพย์ให้ถูกต้อง ดังที่ในภคสูตรได้ตรัส ถึงอานิสงส์การมีโภคทรัพย์ไว้ว่ามี ๕ ประการ คือ

- (๑) ได้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำ บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ
- (๒) เลี้ยงมารดาบิดาให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำ บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ
- (๓) เลี้ยงบุตร ภรรยา คนใช้ คนงานให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำ บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ
- (๔) เลี้ยงมิตรและอำมาตย์ให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำ บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ
- (๕) บำเพ็ญทักษิณาทานที่มีผลเลิศ เป็นทางสวรรค์ มีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์

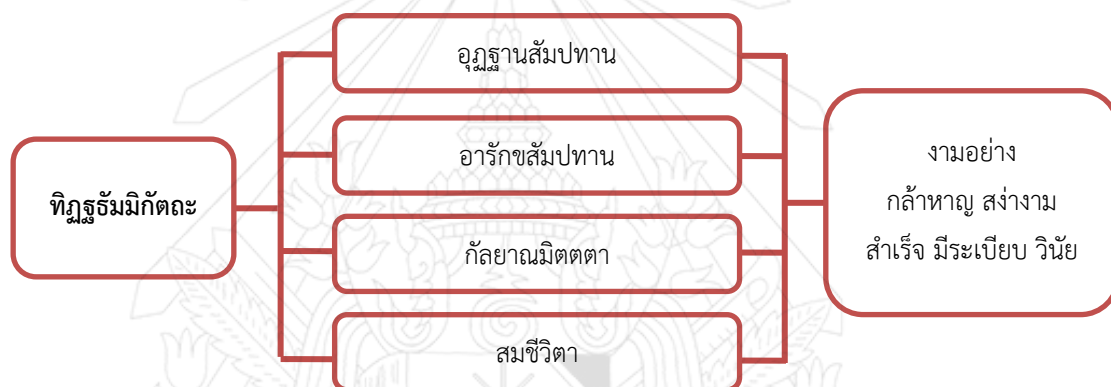
ในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย^{๒๔๔} และในอินสุตร ตรัสว่า

^{๒๔๓} ส.ส. ๑๕/๑๓๐/๑๕๘.

^{๒๔๔} อัง.ปญจก. ๒๒/๒๒๗/๓๖๖-๓๖๗.

บุคคลผู้ยังใจให้เลื่อมใสให้ทานด้วยโภคทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรม ย่อมเป็นผู้ยึดถือชัยชนะของผู้มีศรัทธาอยู่ครองเรือนในสองส่วนไว้ได้ คือเพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบันและเพื่อความสุขในสัมปรายภพ^{๒๔๕}

สรุปว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะเป็นฐานในการดำเนินชีวิต เพราะเป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้ตนเองและสังคม ไม่ให้ขาดปัจจัย ๔ เป็นประโยชน์ตนที่ได้มาจากการขยันหมั่นเพียรอย่างสุจริต รักษาทรัพย์ที่รับมาอย่างเหมาะสม รับเพื่อนที่ดีเข้ามาในชีวิต และรับทรัพย์เก็บทรัพย์อย่างถูกต้อง จัดสรรอย่างเป็นระเบียบ ย่อมยังประโยชน์ให้ในปัจจุบันด้วยการมีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นผู้มีฐานะมั่นคง มีชื่อเสียงเกียรติคุณ ได้รับการยกย่องโดยทั่วไปและมีความสุขตามสมควรแก่อัตภาพของตน ทิฏฐธัมมิกัตถะเป็นธรรมงามอย่าง “ความสำเร็จ” และงามแบบ “ผู้กล้าหาญ” สง่างาม เป็นหลักธรรมแห่งการประสบความสำเร็จทางการงานและการเงิน เพื่อเกื้อกูลเศรษฐกิจตนและสังคม

แผนภูมิที่ ๓.๑๖ หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ

๓.๑๐.๔ กัลยาณมิตร

ชีวิตที่ดีต้องพึ่งพิงองค์ประกอบหลายอย่าง ด้วยที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องมีเพื่อนร่วมบทบาทในชีวิต การที่จะเกิดการดำเนินชีวิตที่ดีงามถูกต้องเพื่อนเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่จะช่วยส่งเสริมหรือทำลายชีวิต เพราะเพื่อนดีย่อมนำไปในทิศทางที่ดี เพื่อนชั่วย่อมนำไปในทิศทางที่ชั่ว จึงควรแล้วเปิดรับเพื่อนดี ๆ แล้วคนดีหรือกัลยาณมิตรก็จะพาไปสู่ชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

๑) ความหมายของกัลยาณมิตร

คำว่า กัลยาณมิตร มาจากคำว่า กัลยาณะ+มิตร คำว่า กัลยาณ หมายถึง ดี งาม ความดี ความงาม ความประเสริฐ^{๒๔๖}

^{๒๔๕} อก.ฉก. ๒๒/๔๕/๕๐๖.

^{๒๔๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดศัพท์วิเคราะห์, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕๗.

มิตร หมายถึง เพื่อน ผู้มีความเอื้อโยติ ผู้มีน้ำใจเอื้อเพื่อ^{๒๔๗} ดังนั้น กัลยาณมิตรตามรูปศัพท์ นั้นหมายถึง เพื่อนที่ดี เพื่อนที่งามหรือเพื่อนที่รักใคร่ คู่ันเคย เพื่อนผู้มีน้ำใจ เอื้อเพื่อ เป็นบุคคลผู้มีจิตใจที่หวังดี ผู้หวังประโยชน์เกื้อกูลต่อตนเองและผู้อื่น

สำหรับความหมายโดยเนื้อความนั้น กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญสั่งสอน อบรม เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือหรือสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาสิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูงหรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาให้ได้ดีด้วยการฟังการสนทนา ปรึกษา ชักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์^{๒๔๘} ทางการศึกษาปฏิบัติการเรียนรู้หลักธรรมประการแรกควรมีความเห็นถูกต้อง คือ สัมมาทิฐิแล้วองค์ธรรมอื่นจะตามมาเป็นกระบวนการ สัมมาทิฐิจึงเป็นหลักธรรมสำคัญยิ่ง และในอสาทุปชหรรค ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ ประการ คือ กระแสเสียงจากผู้อื่น ๑ โยนิโสมนสิการ ๑”^{๒๔๙}

พระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า สัมมาทิฐิหรือความเห็นถูกต้องมาจากกระแสเสียงจากผู้อื่น การกระตุ้น หรือการชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเอาเฉพาะส่วนที่ดีงาม ถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม ความรู้ หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร^{๒๕๐}

คุณสมบัติของกัลยาณมิตร คือ กัลยาณมิตรธรรม ๗ คุณสมบัติของมิตรดีและมิตรแท้ คือ ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีและความเจริญ ดังนี้

- (๑) ปิโย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม
- (๒) ครุ น่าเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ รู้สึกรับรองใจ ฟังได้และปลอดภัย
- (๓) ภาวนีโย น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกด้วยความซาบซึ้ง
- (๔) วัตตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
- (๕) วจนักขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

^{๒๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสนานิตยสารฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแล้ว, หน้า ๓๒๐.

^{๒๔๘} พระจะจู ญาณวิชิโย (รักษาปา), “การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๑๐.

^{๒๔๙} อัง.ทุก. ๒๐/๗๓๕/๑๓๙.

^{๒๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, อ่างแล้ว, หน้า ๕๖๓.

(๖) คัมภีร์วจ กถิง กัตตา แกลงเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

(๗) โน จัญฐานเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐาน คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๒๕๑}

กัลยาณมิตร คือ คนดี คนมีปัญหา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษบ้าง บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดี คือ สัตบุรุษหรือบัณฑิตนี้ ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำ สั่งสอน ชักนำสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น ก็เรียกว่าเขาทำหน้าที่เป็น กัลยาณมิตร สัตบุรุษ หรือบัณฑิต และธรรมของสัตบุรุษ เรียกว่า สัปปริสธรรม ๗ ประการ มีดังนี้

(๑) ฉัมมัญญุตตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการ กฎเกณฑ์ แบบแผน หน้าที่ ซึ่งจะเป็นเหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย เช่น ภิกษุรู้ว่า หลักธรรมที่ตนจะต้องศึกษาและปฏิบัติ คืออะไร มีอะไรบ้าง

(๒) อัตถัญญุตตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของ หลักธรรม หรือหลักเกณฑ์ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะกระทำ เช่น ภิกษุรู้ว่าธรรมที่ตนศึกษาและปฏิบัติ นั้น ๆ มีความหมายและความมุ่งหมายอย่างไร ตลอดจนรู้จักประโยชน์ที่เป็น จุดหมายหรือสาระของชีวิต

(๓) อตตัญญุตตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามความเป็นจริง เพื่อประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี เช่น ภิกษุรู้ว่าตนมีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา และปฏิภาณแค่ไหน

(๔) มัตตัญญุตตา รู้จักประมาณ คือ รู้ความพอเหมาะพอดี เช่น รู้จักประมาณในการ บริโภคอาหาร ในการใช้ทรัพย์ ศึกษารู้ประมาณในการรับปัจจัย ๔ เป็นต้น

(๕) กาลัญญุตตา รู้จักกาล เช่น รู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาพักผ่อน เป็นต้น

(๖) ปริสัญญุตตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุม และชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ควรปฏิบัติต่อชุมชนนั้น ๆ

(๗) ปุคคัลัญญุตตา รู้จักบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้อง เช่นว่า ควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น^{๒๕๒}

^{๒๕๑} ปรีชา นันทาภิวัดน์, พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด), หน้า ๕-๖.

^{๒๕๒} สมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๖๙-๕๗๐.

การเป็นผู้มีปัญหา ใช้ปัญหาพิจารณาสิ่งแวดล้อมทั้งส่วนดีส่วนเสียและผลที่จะเกิดตามเหตุปัจจัย มีหลักการ วิธีการ อนุบายต่าง ๆ ในการดำเนินการกับสิ่งเหล่านั้น ย่อมแก้ปัญหาถูกต้องตรงประเด็น สร้างเสริมให้ก่อเกิดประโยชน์ กัลยาณมิตรเป็นผู้มีคุณธรรม ย่อมเป็นความงามแห่งการรักษา ให้เกียรติ ให้ความสำคัญแล้วดูแลซึ่งกันและกัน คุณธรรมเกิดที่ใดที่นั่นย่อมมีแต่ความสงบสุข

๒) กัลยาณมิตรเป็นธรรมงาม

ในกัลยาณมิตรสูตร ได้ตรัสเปรียบเทียบความงามกัลยาณมิตร ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่มาเบื้องบน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงอรุณรุ่ง อย่างนั้นเหมือนกัน สิ่งที่มาเบื้องต้นสิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อนเพื่อความคิดแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ของภิกษุ คือความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร”^{๒๕๓} และสังคาลสูตร ตรัสว่า “มิตร ๔ ประเภท คือ มิตรมีอุปการะ ๑ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ๑ มิตรแนะนำประโยชน์ ๑ มิตรมีความรักใคร่ ๑ บัณฑิตรู้ว่ามิตรเหล่านี้เป็นมิตรแท้ขณะนี้แล้ว พึงเข้าไปนั่งใกล้โดยเคารพเหมือนมารดากับบุตร บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีลย่อมสว่างไสวเหมือนไฟที่ลุกโชนอยู่ ฉะนั้น”^{๒๕๔}

พระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า หลักกัลยาณมิตร งามอย่าง “แสงอรุณรุ่ง” เป็นเครื่องนำหรือสิ่งเริ่มต้นที่ดีของชีวิตและความเป็นมิตรดีหรือกัลยาณมิตรเป็นการหวังดี ความรักที่บริสุทธิ์ เปรียบดังมารดาที่หวังดีต่อบุตร ผู้ที่ประเสริฐหรือบัณฑิตย่อมรู้ย่อมคบและส่งเสริมให้ตนเองมีชีวิตที่สดใสรุ่งเรือง ดังนั้น กัลยาณมิตรเป็นธรรมงาม ดุจดั่งความงามของแสงอรุณรุ่งที่ปรากฏแสงยามเช้าเพื่อปกป้องถึงการเริ่มต้นที่ดี ที่จะสว่างต่อไป ชีวิตจะไม่มีมืดมัว จะรุ่งโรจน์ และมิตรดีจะรัก เมตตา กรุณา ห่วงใย หวังดี ดุจดั่งมารดารักและห่วงใยบุตร จะพบแต่ความสว่างไสว ปลอดภัย และเป็นสุข

๓) ประโยชน์ของกัลยาณมิตร

ประโยชน์ของกัลยาณมิตรในมิตรสูตร ตรัสว่า “กองเกวียนเป็นมิตรของคนเดินทาง มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน สหายเป็นมิตรของคนที่มีกิจเกิดขึ้นประจำ บุญที่ตนบำเพ็ญไว้เองเป็นมิตรติดตามตนไปถึงภพหน้า”^{๒๕๕}

จากพระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า มิตรแท้มีอยู่รอบตัวเราตั้งแต่เกิดจนถึงภพต่อ ๆ ไป แต่รอบตัวเราก็มีมิตรเทียมที่พาเราสู่เส้นทางแห่งอกุศลธรรมด้วย เราควรดำเนินชีวิตอย่างพิจารณาในการคบเพื่อนที่มีรอบตัว เลือกคบแต่เพื่อนดี มิตรดี ย่อมเกิดอานิสงส์แห่งบุญทั้งปัจจุบันและอนาคต

ความมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ แวดล้อม สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้

^{๒๕๓} ส.ม. ๑๘/๔๘/๔๑.

^{๒๕๔} ที.ปา. ๑๑/๒๖๕/๒๒๓.

^{๒๕๕} ส.ส. ๑๕/๕๓/๖๕.

ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต ประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ
 สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่^{๒๕๖} ในสาริปุตตสูตรตรัสไว้ว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีจิตน้อมไปใน
 คนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น^{๒๕๗} ในกัลยาณมิตตาทิวรรค ตรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่งที่จะเป็น
 เหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น หรืออกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป
 เหมือนความมีมิตรดีเลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลมีมิตรดี กุศลธรรมที่ยังไม่
 เกิดย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป^{๒๕๘}

และในทุตติยปมาทาทิวรรค ตรัสว่า“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความมีมิตรดีย่อมเป็นไป
 เพื่อความดำรงมั่น เพื่อความไม่ลบลือน เพื่อความไม่อันตรายไปแห่งสัทธรรม”^{๒๕๙}

จากพระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า กัลยาณมิตร มีคุณค่ามาก ลึกซึ้ง เป็นเส้นทางแห่งการเกิด
 กุศลธรรม เพิ่มกุศลธรรม ปิดเส้นทางแห่งอกุศลธรรมใหม่ ทำลายอกุศลธรรมที่เคยมี และร่วมรักษา
 ส่งเสริมความดี คุณธรรมให้เกิด และเป็นการสืบสานสัทธรรมให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป

การที่มีมิตรจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นับว่าเป็นเพียงส่วนประกอบ
 ภายนอก สิ่งที่น่าจะสำคัญ ก็คือ ความมีอิทธิพลชักจูงกันในด้านความคิดเห็น ทศนคติ ค่านิยม ความรู้
 ความเข้าใจต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ดีงาม เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ หรือความเห็นถูกต้อง^{๒๖๐} กัลยาณมิตรเป็น
 ผู้พร้อมพร้อมแห่งคุณธรรมความดีงาม เป็นผู้ห่างไกลจากสิ่งอันเป็นข้าศึก ในการพัฒนาศักยภาพชีวิต
 และตั้งตนอยู่อย่างเหมาะสมแห่ง การเคารพ รวมทั้งยังเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์สุข และคุณธรรม
 ความดีงามต่าง ๆ ให้แก่เพื่อนหรือคนรอบข้างด้วยความเข้าใจ จนเป็นแรงเหนี่ยวนำให้เพื่อนหรือคน
 รอบข้างเกิดการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาไปสู่ประโยชน์ และความสุขในระดับต่าง ๆ โดยไม่หวังสิ่ง
 ใดตอบแทน ตลอดจนยินดีในการช่วยเหลือ เกื้อกูล ส่งเสริม และการพัฒนาชีวิตผู้อื่น

สรุปได้ว่า การมีเพื่อนดี เป็นการดำเนินชีวิตไปด้วยกระบวนการแห่งความเจริญ
 กระบวนการแห่งการพัฒนาตน พัฒนาชีวิตทั้งสิ้น กัลยาณมิตรเกิดขึ้น แสดงถึงการเริ่มต้นที่ดี ที่ถูกต้อง
 มีนิมิตหมายที่ดีในชีวิตตั้งแต่ต้น พบสภาวะแห่งการเป็นผู้ให้ สิ่งที่ดี ๆ โดยไม่หวังผลตอบแทน รู้จักเหตุ
 ปัจจัยและความประพฤติดันนำไปสู่ความเจริญ เป็นสุข ไม่เดือดร้อน ทั้งรู้ถึงความถูกต้อง ดีงาม รักษา
 ฟื้นฟูให้เจริญขึ้นเพื่อทดแทนสิ่งที่สูญเสียไป เป็นการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ทำให้ชีวิตสมดุล มีความ

^{๒๕๖} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, อ่างแก้ว, หน้า
 ๕๗-๕๘.

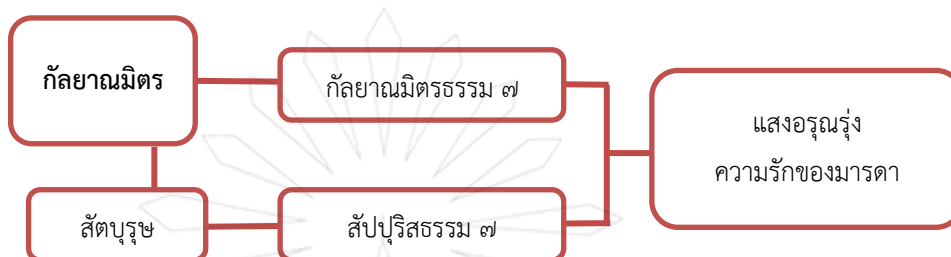
^{๒๕๗} ส.ม. ๑๙/๓/๕.

^{๒๕๘} อัง.เอกก. ๒๐/๗๑/๑๘.

^{๒๕๙} อัง.เอกก. ๒๐/๑๒๗/๒๙.

^{๒๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, อ่างแก้ว, หน้า ๕๘๒.

เคารพต่อกันนำไปสู่สันติภาพและภราดรภาพเป็นการประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง การพบมิตรดีเท่ากับเราพบนิมิต หนทาง แนวทาง ดังแสงอรุณรุ่ง งามด้วยความเมตตาเยี่ยงมารดา มีต่อบุตร และงามอย่างมีความเห็นถูกต้อง ความงามเหล่านี้ มีคุณค่าเป็นทางสืบทอดส่งสู่ความสำเร็จที่ได้มุ่งหมายไว้ ด้วยกัลยาณมิตรชี้แนะบอกแนวหรือวิธีการที่จะทำให้การปฏิบัติงายขึ้นหรือมีทางลัดมากขึ้น

แผนภูมิที่ ๓.๑๗ หลักกัลยาณมิตร

๓.๑๐.๕ โยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการเป็นเรื่องปัจจัยภายใน เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาให้เจริญงอกงามเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นกุศลเพราะเป็นการกระทำที่ฉลาด กอปรด้วยปัญญา เกิดจากปัญญา การคิดตรองตามแนวเหตุผล การรู้เท่าทันปัญหาต่าง ๆ การแก้ปัญหาเป็น การรู้เท่าทันปัญหาตนเอง ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาทางสังคม รวมทั้งรู้เท่าทันเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นความงามแบบผู้แก้ปัญหาเป็น เป็นสัมมาโดยชอบ เป็นความดี ความถูกต้องและความสมบูรณ์

๑) ความหมายของโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ ความหมายว่า การทำในใจโดยแยบคาย กระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย การพิจารณาโดยแยบคาย คือพิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสถานะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หรือตริตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ยิ่งกุศลธรรมให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ ซึ่งจะไม่ให้เกิดอวิชชาและตัณหา ความรู้จักคิด คิดถูกวิธี^{๒๖๑} โยนิโส แปลว่า โดยแยบคาย โดยถ่องแท้ ตั้งแต่ต้น โดยตลอด โยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาโดยแยบคาย เข้าใจตั้งแต่ต้น เข้าใจโดยตลอด^{๒๖๒}

โยนิโสมนสิการ ที่แปลว่า การทำไว้ในใจ จับให้ถึงต้นเหตุ ดังเช่นเมื่อกำหนดเพื่อรู้จักอกุศล ก็ต้องจับให้ถึงต้นเหตุว่า มีมูลเหตุมาจากโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นอกุศลมูล และเมื่อกำหนดเพื่อรู้จักกุศล ก็ต้องจับให้ถึงต้นเหตุ ว่ามีต้นเหตุหรือมูลเหตุมาจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ดังกล่าว

^{๒๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ่างแก้ว, หน้า ๓๓๖-๓๓๗.

^{๒๖๒} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๖*, อ่างแก้ว, หน้า ๙๑๙.

ความใส่ใจคือความกำหนัดใจ พินิจพิจารณาจับเหตุของผลให้ได้ ดังนี้คือโยนิโสมนสิการ^{๒๖๓} นอกจากนี้ หลวงเทพรัตนานุกิษฐ์ แสดงทัศนะเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการ คือการทำในใจโดยแยบคาย หรือคิดกฎวิธี แปลง่าย ๆ ว่า ความรู้จักคิดหรือคิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระบบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะความจริง เช่น ตามที่สิ่งนั้น ๆ มันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุผลปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวได้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัยโดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหาอุปาทานของตนเองเข้าจับหรือเคลือบคลุมทำให้เกิดความตึงตังและแก้ปัญหาคือ ข้อนี้เป็นองค์ประกอบฝ่ายในหรือปัจจัยในตัวบุคคล และอาจเรียกตามองค์ธรรมที่ใช้งานว่าวิธีการแห่งปัญญา^{๒๖๔}

คุณสมบัติของโยนิโสมนสิการ

ระบบความคิดที่ถูกต้อง รู้จักคิด หรือคิดเป็น มีวิธีคิดให้ไปสู่จุดประสงค์ สู่เป้าหมาย ในอรรถกถา ได้กล่าวว่าโยนิโสมนสิการมี ๔ อย่างด้วยกัน เป็นการแสดงลักษณะด้านต่าง ๆ ของความคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งการเกิดในแต่ละครั้งอาจมีลักษณะครบทั้ง ๔ ข้อ หรือเกิดครบทั้งหมด หรือเขียนลักษณะทั้ง ๔ ข้อนี้สั้น ๆ ได้ว่า คิดกฎวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล คือ

(๑) อุบายมนสิการ แปลว่า การคิดหรือการพิจารณาโดยอุบาย คือคิดอย่างมีวิธีหรือคิดกฎวิธี หมายถึง กฎวิธีที่จะเข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวสัจจะทำให้ยังรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

(๒) ปณมสิการ แปลว่า คิดเป็นทางหรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับและจัดลำดับได้หรือมีลำดับมีขั้นตอนแล่นไปเป็นแถว เป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ไม่ใช่วกเวียนติดพันประเดี๋ยวเรื่องนี้ ที่นี้ เดี่ยวเตลิดออกไปเรื่องนั้น ที่โน้น หรือกระโดดไปกระโดดมา ต่อเป็นขั้นเป็นอันไม่ได้ ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะชักชวนนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

(๓) การณมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดหาผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยที่สืบทอดกัน พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

(๔) อุปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย ทานหมายถึง การคิดพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิด

^{๒๖๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *ธรรมภาณานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา*, อ่างแก้ว, หน้า ๕๘๒.

^{๒๖๔} หลวงเทพรัตนานุกิษฐ์ (วี ธรรมรัช ป.๙), *ธาตุปฏิบัติภาหรือพจนานุกรมบาลี-ไทย แผนกธาตุประกอบด้วยหลักไวยากรณ์ชั้นสูง*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔๔.

ความเพียรการรู้จักคิดที่จะทำให้หายหวาดกลัวให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น^{๒๖๕}

ระบบความคิดที่แยกกาย ที่ดี ถูกต้อง รู้จักคิด หรือคิดเป็น มีวิธีคิดให้ไปสู่จุดประสงค์ สู่เป้าหมาย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ ๑๐ วิธี สรุปได้ว่า

(๑) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ พิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผล รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกัน

(๒) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ หรือการกระจายเนื้อหาเป็นการคิดที่มุ่งให้มอง และให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเองอีกแบบหนึ่ง ในทางธรรมท่านมักใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความไม่มีแก่นสาร หรือความไม่เป็นตัวเป็นตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย

(๓) วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ มองอย่างรู้เท่าทันความเป็นอยู่เป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมันเอง โดยเฉพาะก็มุ่งที่ประดาสัตว์และสิ่งที่คนทั่วไปจะรู้เข้าใจได้ถึง ในฐานะที่มันเป็นสิ่งซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ

(๔) วิธีคิดแบบอริยสัง หรือคิดแบบแก้ปัญหา เรียกตามโวหารทางธรรมได้ว่า วิธีแห่งความดับทุกข์ จัดเป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่ง เพราะสามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้

(๕) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือการคิดตามหลักการและตามความมุ่งหมาย คือพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรมกับอรรถ หรือหลักการกับความมุ่งหมาย

(๖) วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก หรือพิจารณาให้เห็นครบทั้งอัสสาทะ อาทีนะ และนิสสรณะ เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเน้นการยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ ในทุกแง่ ทุกด้าน ทั้งด้านดี ด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่มีความต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก

(๗) วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม หรือพิจารณาเกี่ยวกับปฏิเสวนา คือการใช้สอยหรือบริโภค เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาตัณหา เป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลากิเลสหรือตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจแล้วชักจูงพฤติกรรมต่อ ๆ ไป วิธีคิดแบบนี้ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะเกี่ยวข้องกับการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ และวัสดุอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ

(๘) วิธีคิดแบบเร้ากุศล วิธีคิดแบบปลุกเร้าคุณธรรม อาจเรียกว่าวิธีคิดแบบเร้ากุศล หรือคิดแบบกุศลภาวนา เป็นวิธีคิดในแนวสกัดกั้นหรือบรรเทาขัดเกลาตัณหา จึงจัดได้ว่าเป็นข้อปฏิบัติระดับต้น ๆ สำหรับส่งเสริมความเจริญองกามแห่งกุศลธรรม และสร้างเสริมสัมมาทิฐิที่เป็นโลกิยะ

(๙) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือวิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ เรียกสั้น ๆ ว่าวิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน

^{๒๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, อ่างแล้ว, หน้า ๖๒๑-๖๒๒.

(๑๐) วิธีคิดแบบวิภาษวาท ความจริงวิภาษวาทไม่ใช่วิธีคิดโดยตรง แต่เป็นวิธีพูดหรือการแสดงหลักการแห่งคำสอนแบบหนึ่ง การคิดกับการพูดเป็นกรรมใกล้ชิดกันที่สุด ก่อนจะพูดก็ต้องคิดก่อน สิ่งที่พูดออกมาล้วนสำเร็จมาจากความคิดทั้งสิ้น ในทางธรรมก็แสดงไว้ว่า วจีสังขาร^{๒๖๖}

ดังนั้น โยนิโสมนสิการ เป็นเรื่องของปัญญาที่ทำงานอย่างเป็นกระบวนการในการพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์ครอบคลุมความคิดให้ดำเนินไปในทางคุณธรรม เป็นแนวทางแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องในทุก ๆ เรื่อง เพราะเป็นความคิดสกัดอวิชา สกัดตัณหา โยนิโสมนสิการจึงเป็นดังเพชรที่ตัดอวิชาได้อย่างดีเยี่ยม ทำให้ผู้ที่มิโยนิโสมนสิการเป็นนายของตัวเอง

๒) โยนิโสมนสิการ เป็นธรรมงาม

หลักธรรมโยนิโสมนสิการงามแบบ “ยอดของธรรม” และงามแบบ “แสงเงินแสงทอง” พุทธพจน์ในทุติยกุลสูตร ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นกุศลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง อันเป็นไปในส่วนแห่งกุศล เป็นไปในฝ่ายกุศล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมดมีโยนิโสมนสิการเป็นมูล ประชุมลงในโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการ กล่าวว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้น”^{๒๖๗} และในทุติยสุริยุปสูตร ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้นสิ่งที่ขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิमितมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง ฉันทใด สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นบุพนิमितมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งโพชฌงค์ ๗ แก่ภิกษุ คือ การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ฉันทนั้น เหมือนกันดุ๊ก่อนภิกษุทั้งหลาย อันภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญโพชฌงค์ ๗ จักกระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗^{๒๖๘}

ดังนั้น โยนิโสมนสิการ เป็นธรรมงามอย่างยอดของธรรม คือเป็นวิธีการแห่งปัญญา เป็นธรรมสูงสุดที่สามารถทำลายกิเลสตัณหาได้ รู้เท่าทันกิเลสตัณหาที่มันเป็นอยู่ ถ้าเกิดโยนิโสมนสิการในใจย่อมทำให้จิตใจสะอาด ผ่องใส เป็นดังแสงเงินแสงทองที่ส่องสว่างยามเช้า ส่องสว่างทำลายความมืดเพื่อเปิดโลกให้มนุษย์ได้มองเห็น ได้เริ่มต้นชีวิตในวันใหม่หรือเป็นการชำระล้างสิ่งสกปรกที่เป็นกิเลส

๓) ประโยชน์ของโยนิโสมนสิการ

ประโยชน์ของโยนิโสมนสิการ ในทุติยปมาทาทิวรรค “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่จะนำไปเพื่อประโยชน์อย่างใหญ่ เหมือนการใส่ใจโดยแยบคายเลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การใส่ใจโดยแยบคาย ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่อันยิ่ง”^{๒๖๙} และในวิริยารัมภาทิวรรค ตรัสว่า

^{๒๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒๘-๖๖๐.

^{๒๖๗} ส.ม.อ. ๓๐/๒๔๗.

^{๒๖๘} ส.ม.อ. ๓๐/๒๒๑.

^{๒๖๙} อังเอก. ๒๐/๙๑/๒๒.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่จะเป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น หรือให้อกุศลที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป เหมือนการใส่ใจโดยแยกกายเลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลใส่ใจโดยแยกกาย กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป^{๒๗๐}

พระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า เมื่อเกิดโยนิโสมนสิการแล้วอกุศลธรรมเสื่อมไป เกิดกุศลธรรม ก็เท่ากับว่าเมื่อเกิดโยนิโสมนสิการแล้วกุศลธรรมก็เกิด ดังนั้น โยนิโสมนสิการก็เป็นกุศลธรรม และตรัสในทศสูตรสูตร ถึงโยนิโสมนสิการว่าเป็นฐานให้เกิดธรรม ๙ อย่างคือ

ธรรม ๙ อย่าง ที่มีอุปการะมากเป็นไฉน คือธรรมซึ่งมีโยนิโสมนสิการเป็นมูล ๙ ได้แก่ เมื่อใส่ใจโดยแยกกาย ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อปราโมทย์ ย่อมเกิดปิติ เมื่อมีใจเกิดปิติ กายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมเสวยสุข ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น ผู้มีจิตตั้งมั่น ย่อมเห็นตามความเป็นจริง เมื่อรู้เห็นตามเป็นจริง ตนเองย่อมหน่าย เมื่อหน่ายย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนดย่อมหลุดพ้น^{๒๗๑}

จากพระพุทธพจน์ทำให้ทราบว่า โยนิโสมนสิการเป็นฐาน เป็นมูล ในธรรม ๙ อย่างที่มีประโยชน์มาก คือเกิดปราโมทย์ ปิติ กายสงบ สุข จิตตั้งมั่น เห็นตามความเป็นจริง หน่ายคลายกำหนด และหลุดพ้น และทศปิณฑาทิวรรค ตรัสถึงโยนิโสมนสิการช่วยให้พระพุทธศาสนาคงอยู่ไม่เสื่อมถอยว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การใส่ใจโดยแยกกายย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่นเพื่อความไม่ลบล้าง เพื่อความไม่อันตรายอันไปแห่งสัทธรรม”^{๒๗๒}

นอกจากนี้โยนิโสมนสิการทำให้การดำเนินชีวิตถูกต้องได้ผลดี คือ การรู้จักเสพ รู้จักบริโภค ถ้าเป็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม ก็หมายถึงการรู้จักคบ รู้จักเสวนา ถ้าเป็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ ก็หมายถึง การรู้จักกิน รู้จักใช้ เรียกว่า กินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น เสวนาเป็น คบคนเป็น จะเห็นว่า การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องได้ผลดีนั้น ครอบคลุมถึงการปฏิบัติถูกต้องที่เป็นส่วนย่อยของการดำเนินชีวิต มากมายหลายแง่หลายด้านด้วยกัน กล่าวโดยสรุป คือ

- (๑) ในแง่ของการล่วงพ้นปัญหา ได้แก่ แก้ปัญหาเป็น
- (๒) ในแง่ของการทำกรรม ได้แก่ คิดเป็น พูดเป็น สื่อสารเป็น ทำเป็น
- (๓) ในแง่ของการรับรู้ ได้แก่ ดูเป็น ฟังเป็น ตมเป็น ลิ้มเป็น สัมผัสเป็น คิดเป็น
- (๔) ในแง่ของการเสพหรือบริโภค ได้แก่ กินเป็น ใช้เป็น บริโภค เสวนา คบหาเป็น

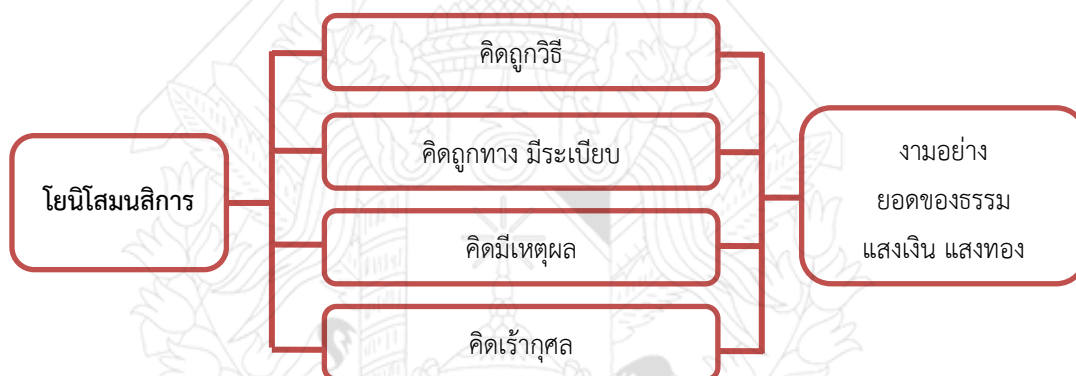
^{๒๗๐} อก.อก. ๒๐/๖๘/๑๕.

^{๒๗๑} ที.ปา. ๑๑/๔๕๕/๓๒๙.

^{๒๗๒} อก.อก.ก. ๒๐/๑๒๓/๒๙.

พุทธรวม ๆ ได้ว่า การคิดถูกต้อง รู้จักคิด หรือคิดเป็น เป็นศูนย์กลางที่บริหารการดำเนินชีวิต ที่ถูกต้องทั้งหมด เพราะเป็นหัวหน้าที่ชี้ นำทาง และควบคุมการปฏิบัติถูกต้องในแง่อื่น ๆ ทั้งหมด เมื่อคิดเป็นแล้ว ก็ช่วยให้พูดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ช่วยให้ดูเป็น ฟังเป็น กินเป็น ใช้เป็น บริโภค เป็น เป็นตัวนำที่ชักพา หรือเปิดช่องไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง หรือชีวิตที่ดีงามทั้งหมด^{๒๗๓}

สรุปว่า โยนิโสมนสิการ การคิดวิเคราะห์ พิจารณาอย่างมีระเบียบแบบแผน และครอบคลุม ในประเด็นทุกมิติที่เกี่ยวข้อง มองทุกอย่างเชื่อมโยงเป็นขั้นตอน เพื่อพัฒนาสัมมาทิวฐิที่จะนำไปสู่ การประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันที่ถูกต้อง หรือมีวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีงามในสังคม โยนิโส มนสิการเป็นพุทธสุนทรียศาสตร์ เพราะงดงามตั้ง “ยอดของธรรม” และงดงามตั้ง “แสงเงินแสงทอง” ทุก ๆ หลักธรรมจะต้องมีโยนิโสมนสิการเป็นฐาน โดยเป็นความคิดที่นำทาง และวิเคราะห์ได้อย่างถูก วิธี มีระบบ มีระเบียบ ต่อเนื่องจากเหตุสู่ผล เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่ การปฏิบัติ และแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม อย่างนี้ เรียกว่า ทำให้เกิดปัญญา และหลักโยนิโส มนสิการ เป็นวิถีแห่งปัญญา พัฒนาปัญญาให้บริสุทธิ์ อีกทั้งเป็นบ่อเกิดแห่งความเห็นชอบหรือ สัมมาทิวฐิ ความเห็นถูกต้อง เป็นหลักการหรือแนวทางสู่เป้าหมายของชีวิตที่ดีงาม

แผนภูมิที่ ๓.๑๘ หลักโยนิโสมนสิการ

๓.๑๑ สรุปหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

ความงามที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมหรือพุทธสุนทรียศาสตร์เป็นสิ่งจับต้องไม่ได้ เป็น นามธรรม เป็นคุณธรรม แต่มีแรงขับเคลื่อนเป็นแหล่งผลักดันคุณธรรมจากภายในสู่ภายนอก ใน รูปแบบการจัดระเบียบตนเอง ให้กาย วาจา และใจ มีความเป็นระเบียบ เรียบร้อย อ่อนโยน แสดง ออกอย่างถูกกาลเทศะและมีความละเอียดลึกซึ้งสู่ระดับปัญญา

จากการศึกษาพระพุทธรูป อรรถกถา และเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับความงาม ที่ได้ กล่าวมาข้างต้น แสดงให้ทราบว่า พระพุทธศาสนากล่าวถึงความงามใน ๒ มิติ คือ ความงามมิติทาง

^{๒๗๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, อ่างแล้ว, หน้า ๖๐๘-๖๐๙.

โลกและความงามมิติทางธรรม ความงามใน ๒ มิตินี้ มีความหมายและวัตถุประสงค์แตกต่างกัน ความงามมิติทางโลก เป็นการกล่าวถึงความงามตามภาษาโลกที่สมมติกันไว้ ดังเช่น ความงามของคน สัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติ แสดงออกภายใต้อำนาจของกิเลส ซึ่งตรงกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตะวันตก คือ ทฤษฎีจิตวิสัย เป็นเรื่องจิตปรุงแต่ง ส่วนความงามทางธรรม นั้นไม่ใช่ลักษณะทางอารมณ์หรือความรู้สึก เช่น สวย ไม่สวย แต่หมายถึงลักษณะทางคุณค่า คือ การอนุเคราะห์ ประโยชน์ การเกื้อกูล และสุข เกิดได้จากการปฏิบัติธรรมตรงกับทฤษฎีวัตถุวิสัย เป็นเรื่องของวัตถุ วัตถุมีความงามในตัวเอง เป็นลักษณะของความเป็นอนัตตา

ความงามทางพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ระดับ คือ งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง และงามที่สุด คือ ๑) ความงามเบื้องต้น เป็นความงามระดับศีล เป็นเรื่องของพฤติกรรมที่มีระเบียบ เรียบร้อย ๒) งามท่ามกลาง เป็นความงามด้านจิตใจหรือระดับสมาธิซึ่งมีฐานมาจากศีล ทำให้จิตใจมีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ใจเย็น สงบ มีการกระทำถูกกาลเทศะ และ ๓) งามที่สุด เป็นความงามระดับปัญญา เกิดปัญหาที่ทำให้รอบรู้ เข้าใจทุกสิ่ง ทุกสถานการณ์ เห็นตามความเป็นจริง เป็นการรู้จักจริง ล่วงพ้น ปัญหาส่งผลให้การดำเนินชีวิตราบรื่น สุข เป็นชีวิตที่งดงาม

ความงามจากพุทธสุนทรียศาสตร์ เกิดความงามอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) ความงามด้านความประพฤติ คือ ความงามของพฤติกรรมที่ดี งามทางมารยาท ที่ถูกต้อง มีระเบียบ เรียบร้อย สุภาพ อ่อนโยน มีใจมั่นคง ประพฤติถ่อมตน ดูแล้วสบายตา

๒) ความงามด้านคุณธรรม คือเป็นลักษณะแห่งการไม่ก้าวพลาดไปในทางที่ชั่ว เป็นความงามแห่งความดีที่ไม่มีอาการอยากทำความชั่วใด ๆ อยู่ในใจเป็นการเสริมคุณธรรมให้มากยิ่งขึ้น ทำให้ไม่มีความกังวลวุ่นวาย มีจิตใจที่เข้มแข็งดีงาม ใจดี ใจอ่อนโยน มีความดีงามเกื้อกูล ไม่มีความรุนแรง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น และเกิดปัญญาขั้นสูงถึงขั้นตัดทำลายกิเลสต้นเหตุจนบรรลุผลขั้นต่าง ๆ ได้

พุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นความงามที่เน้นด้านงามจากคุณธรรมมีจุดประสงค์มุ่งไปในทิศทางเดียวกันคือ การควบคุม การทำลายกิเลส ด้วยการปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อเกิดความสงบสุขในการดำเนินชีวิต หลักธรรมสร้างความงาม ดังเช่น

๑) ชั้นดี โสรัจจะ

ชั้นดี โสรัจจะ ชั้นดีคือความอดทน อดได้ทนได้เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ โสรัจจะคือความเสถียร อภัยภัยงาม รักความประณีตสะอาดหมดจดเรียบร้อย มนุษย์ต้องอดทน อดกลั้น ต่อธรรมชาติที่ไม่อานวย ต่อทุกขเวทนาที่เกิดต่อร่างกายและใจ ต่อการกระทบกระทั่ง ต่ออำนาจกิเลสที่มีแต่สิ่งชั่วร้ายให้คล้อยตาม อดทนอย่างมีสติย่อมเกิดความนิ่ง สงบ จิตไม่ขุ่นมัว เกิดปัญญาพิจารณาถึงเหตุปัจจัย เมื่อสงบแล้วโสรัจจะจะเกิดเกื้อกูลตามมา ทำให้ได้รับรสแห่งความสงบ สุข ความอึดเอิบ แข็งขันความสงบเสถียร มาหล่อเลี้ยงจิตใจ

ขันติ โสรจจะ เป็นธรรมงาม ดังที่ปรากฏว่า ภิกษุหรือผู้ใดมีขันติ โสรจจะ ผู้นั้นจะงดงาม เพราะเมื่ออดทนอดกลั้น จิตใจจะนิ่งสงบ ไม่หวั่นไหว ไม่เดือดร้อน ไม่กระวนกระวาย ไม่ขุ่นมัว ทำให้มีพฤติกรรม มีระเบียบ เรียบร้อย สุภาพ อ่อนโยน มีการกระทำที่ถูกต้องตามกาลเทศะ ดูแล้วงดงาม สบายตา

๒) ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ ลักษณะ ๓ อาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมาย อันให้รู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมัน แสดงในรูปของกฎธรรมชาติให้รู้เท่าทัน คือ ๑) อนิจจตา คือความเป็นของไม่เที่ยง ไม่คงทน ๒) ทุกขตา คือความเป็นทุกข์หรือความเป็นของคงทนอยู่ไม่ได้ และ ๓) อนัตตตา คือความเป็นของไม่ใช่ตัวตน สิ่งเหล่านี้เป็นกฎธรรมชาติ มีอยู่ตามธรรมดา เป็นเรื่องธรรมดาของทุกคน เป็นหลักความเป็นจริง จะไปยึดไปซัดไปขวางไม่ได้

ไตรลักษณ์ เป็นธรรมงาม ธรรมสร้างสุขชั้นเลิศ งามอย่างสร้างประโยชน์ และมีความงาม เฉกเช่นเดียวกับความไม่ประมาท คืองามอย่างความสว่าง ความรุ่งเรือง ความไพโรจน์ แจ่ม กระจ่าง งามอย่างเป็นอิสระ สะอาด บริสุทธิ์และหมดจด เพราะเกิดปัญหาเห็นตามความเป็นจริง

๓) ทิฐฐัมมิกัตถะ

ทิฐฐัมมิกัตถะ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สร้างฐานะตนเองให้มั่นคงด้วยหลักการ ๑) ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือขยันหมั่นเพียร ทำงานที่สุจริต ๒) ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองโภคทรัพย์ ดูแลจัดระเบียบทรัพย์สินเป็น ๓) คบคนดีเป็นมิตร คือรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นอาศัย เลือกคบเลือกเสวนากับคนดี และ ๔) มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายอย่างเหมาะสม บริหารเงินตนได้อย่างถูกต้อง การเงินไม่ฝืดเคือง ย่อมทำให้ตนเองไม่เดือดร้อนในการนำปัจจัย ๔ มาบริหารชีวิต

ทิฐฐัมมิกัตถะ เป็นธรรมงามด้วยความสำเร็จ งามอย่างมีระเบียบ เรียบร้อย มีประโยชน์ เป็นผู้กล้าหาญ มั่งคั่ง สง่างาม นานับถือ ไม่เดือดร้อน

๔) กัลยาณมิตร

กัลยาณมิตร คือผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหา บุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนากับบุคคล หรือเข้าร่วมหมักกับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี พร้อมชักนำสัมมาทิฐฐฐให้แก่กัน ด้วยคุณสมบัติของกัลยาณธรรม ๗ และคุณสมบัติของสัตบุรุษ คือสัปปุริสธรรม ๗ เพราะสัตบุรุษเป็นคนดี คนดีคือมิตรดี

กัลยาณมิตรเป็นธรรมงาม ผู้นั้นจะงามดั่งแสงอรุณรุ่งที่คอยส่งเสริมผู้อื่น เป็นเครื่องนำชักนำ หรือสิ่งเริ่มต้นของชีวิตที่ดั่งงาม เป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง และงามดั่งความรักของแม่ที่มีต่อลูก คือมีความเกื้อกูล รัก หวังดี มีเมตตา กรุณา เป็นผู้ให้อย่างไม่หวังผลตอบแทน

๕) โยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ การใช้ความคิดถูกวิธี คือ การทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวาทาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย วิธีคิดให้ไปสู่จุดประสงค์ สู่เป้าหมาย คือ คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล และคิดเร้ากุศล

โยนิโสมนสิการ เป็นธรรมงาม อย่างยอดของธรรม คือเป็นวิธีการแห่งปัญญา เป็นธรรมสูงสุดที่สามารถทำลายกิเลสตัณหาได้ รู้เท่าทันกิเลสตัณหาที่มันเป็นอยู่ ถ้าเกิดโยนิโสมนสิการในใจย่อมทำให้จิตใจสะอาด ผ่องใส เป็นดั่งแสงเงินแสงทองที่ส่องสว่างยามเช้า ส่องสว่างทำลายความมืดเพื่อเปิดโลกให้มนุษย์ได้มองเห็น ได้เริ่มต้นชีวิตในวันใหม่ หรือเป็นการชำระล้างสิ่งสกปรกที่เป็นกิเลสตัณหา

ดังนั้น พุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นคุณธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม เป็นพฤติกรรมที่งดงามจากคุณธรรม การตรัสสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องความงามทางโลกและความงามในทางธรรม มุ่งไปในทิศทางเดียว คือการลดละกิเลส การตระหนักรู้เท่าทันกิเลสแล้วสร้างฐานความงามทางธรรมให้เกิดขึ้น โลกจะเกิดการเปลี่ยนแปลง ชีวิตจะเติบโตท่ามกลางความสุข ความงามที่บริสุทธิ์ถ้ารักษาหล่อเลี้ยงจิตใจไว้ย่อมส่งเสริมปัญญาให้กล้าแข็งลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพราะเป็นจิตที่ไม่ขุ่นมัว จิตผ่องแผ้ว ผ่องใสบริสุทธิ์ ย่อมเกิดปัญญา รู้ เห็น พิจารณาได้อย่างถูกวิธี การดำเนินชีวิตด้วยการละทิ้งความทุกข์แต่เร่งขยายความสุขด้วยหลักธรรมที่สร้างความงาม คือ

๑) ขันติ ไสร้จจะ สร้างจิตใจให้อดทนต่อสิ่งที่มากระทบ ด้วยธรรมงาม

๒) ไตรลักษณ์ เห็นตามความเป็นจริง คลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เกิดสว่าง หมดจด

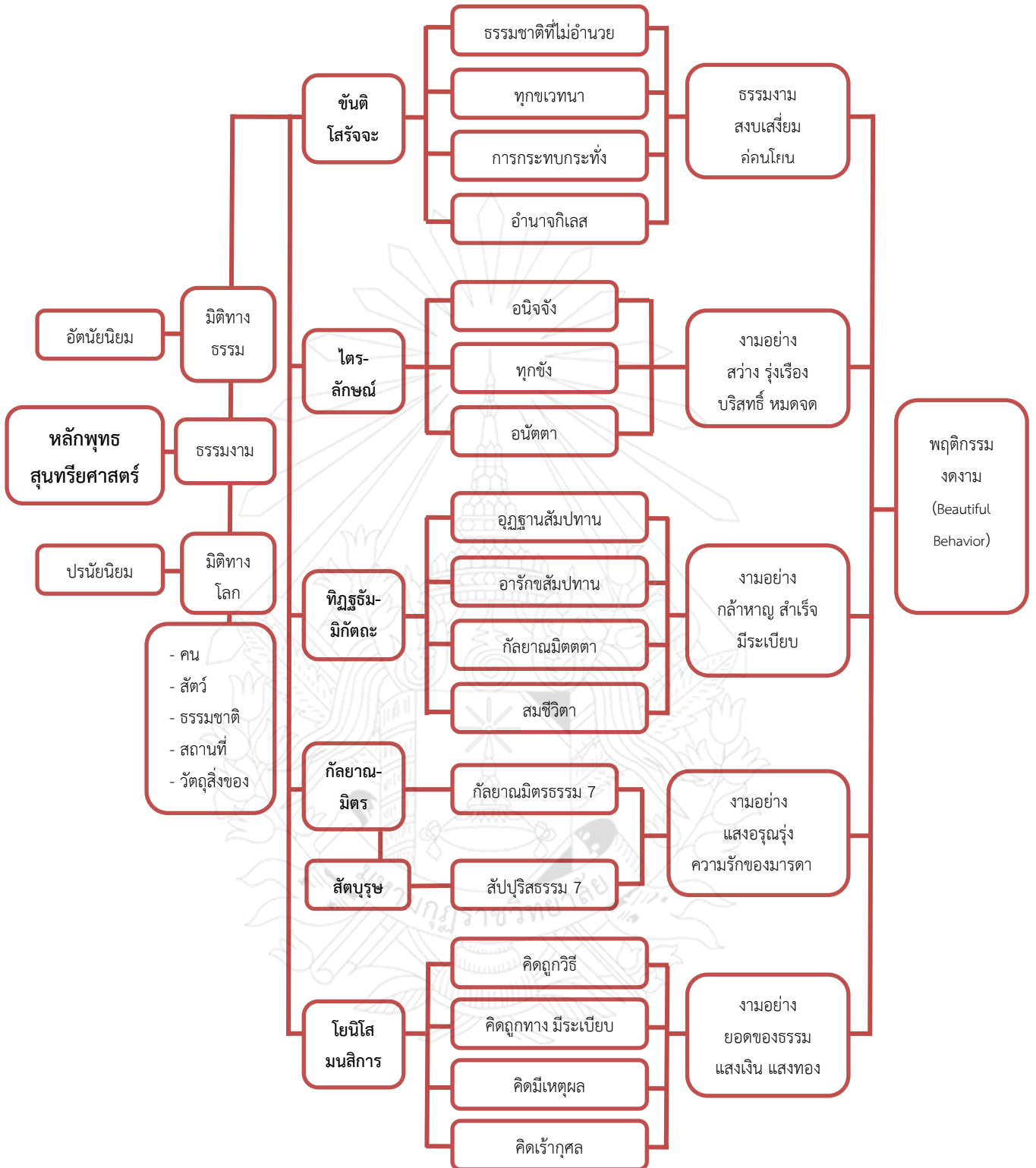
๓) ทิฏฐธัมมิกัตถะ สร้างความมั่นคงให้กับการเงิน ไม่เดือดร้อนในปัจจุบัน ๔ เป็นความสำเร็จ

๔) กัลยาณมิตร ความเป็นมิตร หวังดี แนะนำ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อต่อกัน การเริ่มต้นที่งดงาม

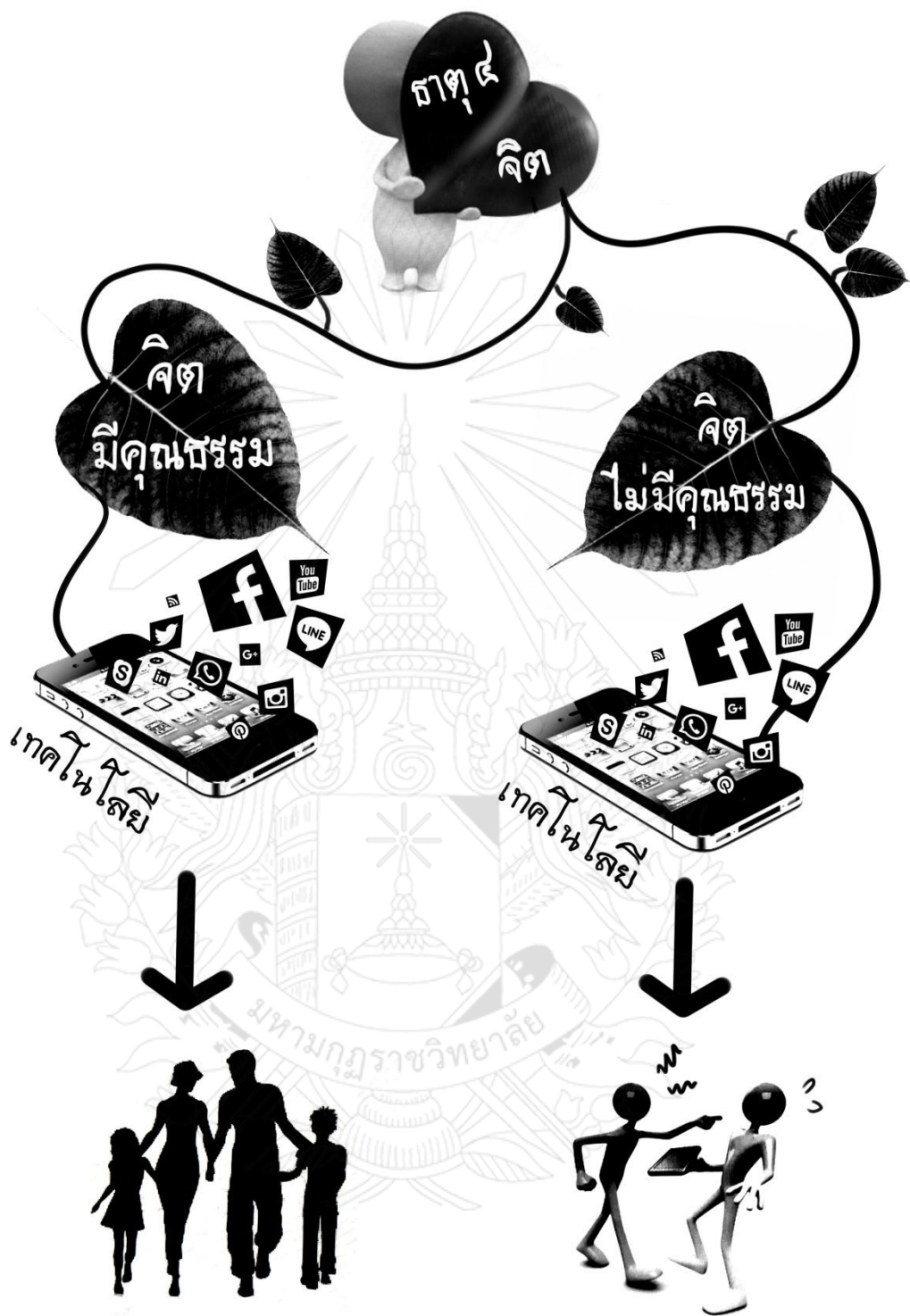
๕) โยนิโสมนสิการ สร้างทักษะแนวคิดให้คิดถูกต้อง วิเคราะห์ พิจารณาเป็น นำสิ่งที่

วิเคราะห์ได้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดั่งแสงเงินแสงทอง

จะเห็นได้ว่า การมีขันติ ไสร้จจะกัตี ไตรลักษณ์กัตี ทิฏฐธัมมิกัตถะกัตี กัลยาณมิตรกัตี และโยนิโสมนสิการกัตี ธรรมเหล่านี้จะเจริญงอกงามเป็นพุทธสุนทรียศาสตร์อย่างมีคุณค่าก็ด้วยการดำเนินในอริยวิถีถึงกล่าวมา ทำให้เป็นผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญา เป็นอยู่อย่างราบรื่นงดงาม คิด พุด ทำได้ดี จริง และมีประโยชน์ ซึ่งรายละเอียดของการบูรณาการหรือประยุกต์ใช้หลักพุทธสุนทรียศาสตร์เพื่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในบทที่ ๔ เป็นลำดับต่อไป

แผนภูมิที่ ๓.๑๙ ความงามของหลักธรรมทั้ง ๕

ภาพที่ ๓.๑ การดำเนินชีวิตลักษณะมีหรือไม่มีพุทธสุนทรียศาสตร์

บทที่ ๔

บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

บทที่ ๔ เป็นการบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ โดยนำหลักพุทธสุนทรียศาสตร์มาบรรเทาปัญหาหรือข้อจัดปัญหาต่าง ๆ ของบริบทสังคม ให้เกิดแนวทางการดำเนินชีวิตที่สมดุล สงบสุข บังเกิดคุณค่าและประโยชน์สูงสุดตามวัตถุประสงค์ ดังมีรายละเอียดของเนื้อหาแต่ละประเด็น ดังนี้

- ๔.๑ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๔.๒ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักขันติ โสรัจจะ
- ๔.๓ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักไตรลักษณ์
- ๔.๔ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักทิวฏฐัมมิกัตถะ
- ๔.๕ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักกัลยาณมิตร
- ๔.๖ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ
- ๔.๗ สรุปบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

จากการศึกษาข้อมูลทางวิชาการ เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ และศึกษาหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ทำให้ทราบว่าวิถีการดำเนินชีวิตในศตวรรษนี้ มีการเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยและระบบการเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน ทั้งโครงสร้างด้านต่าง ๆ ของสังคมรวมถึงร่างกายและจิตใจของมนุษย์ เมื่อทราบดังนี้แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ว่าผลกระทบที่ส่งผลเป็นปัญหาเป็นความไม่งามนั้นมีทางแก้ไขให้งามด้วยหลักธรรม จึงแสดงธรรมงามตามหลักพระพุทธศาสนา พร้อมนำคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการดำเนินชีวิตและด้านพุทธสุนทรียศาสตร์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนเพื่อนำสู่การบูรณาการ ดังนี้

๔.๑ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต ให้ชีวิตงามด้วยคุณธรรม เพราะการดำเนินชีวิตในศตวรรษนี้อยู่บนระบบแห่งความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ การสร้างนวัตกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง พร้อมมีความหลากหลายเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ ด้วยการสร้างสิ่งเร้าให้เกิดความต้องการในนวัตกรรมเหล่านี้ ทำให้จิตใจมนุษย์ที่มีกิเลสเป็นรากฐานเกิดความต้องการอย่างไร้ขีดจำกัด ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว ส่งผลเกิดปัญหาสังคมมากมาย ทำให้สังคมมีลักษณะบิดเบี้ยว ไม่สวยงาม การที่จะเติมเต็มให้ชีวิตมีความสุข เกิดดุลยภาพ สัมพันธภาพและเป็นชีวิตที่งามในยุคนี้ หลักพุทธสุนทรียศาสตร์สามารถเติมเต็มสิ่งเหล่านี้ให้ชีวิตมนุษย์พบความลงตัว สมดุลอย่างงดงาม ทั้งตนเอง

ผู้อื่นและสังคม เพราะความงามทำให้สัมผัสอยู่กับความสุขและพบความจริง นำพาให้พบการตื่นรู้ เปิดใจรับสิ่งที่เห็น ที่ได้ยิน ที่ได้สัมผัสอยู่ตรงหน้า

การนำพุทธสุนทรียศาสตร์มาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ เริ่มแรกจะวิเคราะห์ประเด็นที่ส่งเสริมร่วม คือ ๑) การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ๒) ปัญหาการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ๓) แนวทางการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ และ ๔) หลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้ง ๔ ประเด็นนี้ มาวิเคราะห์ในลักษณะเป็นปัจจัยหลักดันต่อสภาพความเป็นอยู่ ปัญหาและหลักธรรม พร้อมทั้งได้นำความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ว่ามีความสอดคล้องกับเนื้อหา และงานวิจัยที่พบเนื้อหาทิศทางเดียวกันมาสนับสนุนว่าเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับ เพื่อนำไปสู่ประเด็นการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ดังนี้

๔.๑.๑ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นกระบวนการการดำเนินชีวิตของมนุษย์ภายใต้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theories of Change) ในความเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางต่าง ๆ นั้น ส่งผลสองประเด็น ประเด็นแรก คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านบวก และประเด็นที่สอง คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านลบ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์** ได้กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตมีความลำบากมากขึ้น เพราะการเปลี่ยนแปลงทางนวัตกรรมของเทคโนโลยีที่รวดเร็วที่เรียกว่า Disruptive Technology ซึ่งมีทั้งผลบวกและผลลบ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์อย่างสูง”^๑ และสอดคล้องกับคำกล่าวของ **รศ.ดร.อำพล บุตดาสาร** กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตที่เป็นแบบมิด ๒ คม คือ มีทั้งข้อดีและข้อเสียที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าด้านวัตถุ ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ”^๒ มีดังนี้

ประเด็นแรก คือ การเปลี่ยนแปลงด้านบวก

การเปลี่ยนแปลงที่สร้างคุณประโยชน์ให้กับการดำเนินชีวิตจัดได้ ๕ ด้าน คือ ๑) ส่งเสริมด้านคุณภาพชีวิต ๒) ส่งเสริมด้านสังคม เศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ๓) ส่งเสริมด้านความรู้ การศึกษา การแพทย์และสาธารณสุข ๔) ส่งเสริมด้านสภาพแวดล้อม และ ๕) ส่งเสริมด้านเทคโนโลยี ดังนี้

๑) ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต หมายความว่า มนุษย์ยุคศตวรรษที่ ๒๑ ดำเนินชีวิตภายใต้กฎการใช้ปัจจัย ๔ ประการ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค นับตั้งแต่ยุคเริ่มกำเนิดมนุษย์บนโลกนี้ ปัจจัย ๔ เป็นสิ่งจำเป็น เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันที่มีพัฒนาการและความก้าวหน้าทำให้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในปัจจัยพื้นฐานทั้ง ๔ เพื่อตอบสนองความพึงพอใจของมนุษย์ให้มากที่สุด จึงได้มีการสร้างสรรค์นวัตกรรมต่าง ๆ

^๑สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสน์เพื่อสังคม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓.

^๒สัมภาษณ์ รศ.ดร.อำพล บุตดาสาร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

มากมายบนฐานปัจจัย ๔ ให้มนุษย์มีความสุข สะดวกสบาย มีความสุข ความปลอดภัยและความมั่นคง จึงเกิดการพัฒนาล้ำหน้าอย่างต่อเนื่องตามยุคสมัย ยิ่งเจริญมากก็ยิ่งพัฒนาอย่างมากอย่างไม่หยุดยั้ง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล ได้กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ไม่ต่างจากการดำเนินชีวิตในสองพันปี หรือหมื่นปีที่ผ่านมา เพราะต่างก็อยู่กับปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เพียงแต่สมัยนี้ต่างจากสมัยก่อน คือสมัยนี้มีสิ่งเร้ามากขึ้น”^๓

สิ่งเร้าเป็นตัวกระตุ้นให้นิยมบริโภคมากยิ่งขึ้น เพื่อสอดคล้องกับการประยุกต์พัฒนานวัตกรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย) ได้กล่าวว่า “ชีวิตมนุษย์ดำรงอยู่ภายใต้ปัจจัย ๔ กันทุกชีวิต ทุกเพศ ทุกวัย จึงมีการพัฒนาเครื่องจักรเพื่อผลิตปัจจัย ๔ อย่างมีคุณภาพ รวดเร็ว ได้ปริมาณมาก ๆ ให้เพียงพอต่อความต้องการ”^๔ มนุษย์กลัวความลำบากขอความสะดวกสบายจึงพยายามพัฒนาปัจจัย ๔ ให้สะดวกสบายสอดคล้องกับความต้องการมากขึ้น เป็นไปตามสัญญาณตามธรรมชาติ มนุษย์จึงคิดค้นพัฒนานวัตกรรมต่าง ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่มาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระธรรมรัตนภรณ์ (สมศักดิ์ โชติบุตร) ได้กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นยุคที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ทางด้านนวัตกรรมสูง”^๕

เมื่อนวัตกรรมพัฒนาความแปลกใหม่มากขึ้น มนุษย์ยิ่งหลงใหลหรือมีอารมณ์ไหลตามแรงโน้มน้าว และให้ความสำคัญต่อวัตถุมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับทัศนะของ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต ได้กล่าวว่า “เป็นยุคที่มีความเจริญทางวัตถุและการเจริญเติบโตของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ทุกคนต่างมองหาความสะดวกสบายจากเครื่องมือเครื่องใช้หรืออุปกรณ์ที่ทันสมัย ซึ่งคิดค้นมาเพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสะดวกสบายมากกว่ายุคก่อน ๆ ได้มีการประดิษฐ์คิดค้นหุ่นยนต์ให้สามารถสนองตอบความต้องการของผู้คนและให้ช่วยเหลืองานต่าง ๆ ได้ ตามความต้องการ เป็นยุคที่เห็นวัตถุมีคุณค่า เพราะทุกคนต่างให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าจิตใจ”^๖

ดังนั้น เมื่อเทคโนโลยีส่งเสริมด้านคุณภาพชีวิต ด้วยการสร้างนวัตกรรมอำนวยความสะดวกสบายในปัจจัย ๔ ด้วยคุณเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการ เมื่อมนุษย์เสพบริโภคทำให้รู้สึกพึงพอใจ เพลิดเพลินต่อความรู้สึกพื้นฐานที่เด่นด้านสนองความต้องการเสพทางอายตนะต่อวัตถุ จึงเป็นยุคที่เห็นวัตถุมีคุณค่า

^๓ สัมภาษณ์ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล, หัวหน้าสาขาวิชาบาลีและสันสกฤต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^๔ สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกัญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^๕ สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนภรณ์ (สมศักดิ์ โชติบุตร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

^๖ สัมภาษณ์ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต, รองผู้บัญชาการตำรวจภูธร ภาค ๗, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๓.

๒) ส่งเสริมด้านสังคม เศรษฐกิจ อุตสาหกรรม คือ มีสังคมกว้างขวางแบบข้ามโลก บางครั้งไม่ต้องเดินทางข้ามประเทศเพื่อพบกันก็สามารถเจอกันได้ ผ่านทางสังคมออนไลน์ในเวลาอันรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในสังคม อีกทั้งทำให้เกิดความอิสระในการมีเพื่อนที่มาจากต่างประเทศมากขึ้น ส่งเสริมการทำงานเร็วขึ้น มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เช่น ด้านการผลิต การเพิ่มผลผลิต ช่วยลดต้นทุน ค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ เพิ่มคุณภาพของงาน สร้างกระบวนการผลิต มีผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ การติดต่อสื่อสาร บริโภคสะดวกรวดเร็ว รวมทั้งแลกเปลี่ยน การตลาด ทรัพยากร ส่งเสริมด้านอุตสาหกรรม ได้ประดิษฐ์หุ่นยนต์ ทำให้งานดีถูกต้อง แม่นยำ รวดเร็ว สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สณฺฑโต)** กล่าวว่า “เป็นยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี พัฒนาอุปกรณ์มากขึ้น เป็นยุคดิจิทัล เป็นยุคที่สังคมมีความซับซ้อนละเอียดมากขึ้น ด้านอุตสาหกรรมเปลี่ยนแปลงในทิศทางเจริญขึ้น สวยงามมากขึ้น”^๗

ดังนั้น ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่ลดอุปสรรคระหว่างเวลากับระยะทางได้อย่างน่าอัศจรรย์ ติดต่อกันข้ามประเทศ ข้ามทวีปในเวลาไม่กี่นาที ทำให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์อย่างมีประสิทธิภาพกับผู้อื่น ผู้คนฉลาดและมีโอกาสเข้าถึงสังคมอย่างกว้างขวาง ทำงานกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ เศรษฐกิจเฟื่องฟู ทั่วโลกเศรษฐกิจ มีโอกาสพัฒนาอาชีพตนเอง และเปิดโอกาสเสรีในการนำนวัตกรรมมาต่อยอดในอาชีพการงาน และความสำเร็จด้านต่าง ๆ

๓) ส่งเสริมด้านความรู้ การแพทย์ และสาธารณสุข คือ ส่งเสริมด้านความรู้ ทัศนคติ ความรู้รอบด้าน เรียนรู้รวดเร็ว และการรู้จักวัฒนธรรมต่าง ๆ ส่วนทางการแพทย์และสาธารณสุขมีการพัฒนาทั้งตัวยา วิธีการรักษา การบริการ การป้องกัน เป็นกลยุทธ์เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ ด้วย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล** ได้กล่าวว่า “มีความซับซ้อนในด้านความรู้ที่ต้องอาศัยความรู้มาก และหลากหลายประเภท เพราะจะมีผลประทบเชื่อมโยงไปในทุกด้านของชีวิต และทุกสิ่งที่แวดล้อมรอบตัวเรา”^๘ สอดคล้องกับทัศนะของ **ผศ.ดร.ประทีป จินนี** กล่าวว่า “ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นสังคมความรู้ ซึ่งความรู้และความเปลี่ยนแปลงที่สามารถเกิดขึ้นตลอดเวลาและเกิดขึ้นรวดเร็ว สามารถรับความรู้ได้จากหลายช่องทางอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการดำเนินชีวิตในยุคนี้คนที่พร้อมจะเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ คือคนที่สังคมโลกต้องการต้องมีทักษะการคิดแบบผู้เชี่ยวชาญและเก่งการสื่อสาร จึงมีโอกาสมากกว่าคนอื่นเพราะทักษะขั้นสูงเหล่านี้เครื่องจักรไม่สามารถทำแทนได้”^๙

^๗สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สณฺฑโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖, ๑๗, ๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

^๘สัมภาษณ์ อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล, อาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน, ผู้ก่อตั้งกลุ่มรัตนอุบาสก, ผู้ก่อตั้งโครงการหมู่บ้านรัตนอุบาสก, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

^๙สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินนี, รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

ดังนั้น ความรู้ด้านการแพทย์ที่เจริญจะช่วยให้มนุษย์ห่างไกลโรค ด้วยนวัตกรรมที่วิเคราะห์โรคได้รวดเร็ว แม่นยำ รู้เท่าทันโรค ผลิตสารเคมีช่วยฆ่าเชื้อ เชลลโรคระบาดได้ทันต่อความเสียหายต่อหายนะของมนุษย์อย่างใหญ่หลวง อย่างเช่นการรู้เท่าทันโครงสร้างทางพันธุกรรมของไวรัสโคโรนา หรือ Covid-19 โรคทางเดินหายใจที่ระบาดทั่วโลกเริ่มตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๕๖๒ รู้สาเหตุที่ทำให้เกิดโรค รู้วิธีการป้องกัน พร้อมหลีกเลี่ยงอย่างถูกวิธีและเร่งผลิตพัฒนาตัวยาใหม่ ๆ มารักษา เป็นต้น ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นยุคแห่งการผันแปร ยุคที่ให้โอกาสและส่งเสริมผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระ เป็นการมองไปข้างหน้าผสมผสานกับนวัตกรรมการเรียนรู้ มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุง พัฒนาต่อยอดความรู้เดิม ๆ ให้ดียิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้คือโอกาสสำหรับคนรุ่นใหม่ผู้อยู่ท่ามกลางโลกแห่งการเรียนรู้ คือ มีชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง

๔) ด้านสิ่งแวดล้อม คือ ส่งเสริมการรู้เท่าทันสิ่งรอบ ๆ ตัวมนุษย์ ตั้งแต่ใกล้ตัวออกและไปไกลสู่ระดับนอกโลก ทำให้รู้ทันต่ออันตราย เช่น การเตือนภัยธรรมชาติ แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เครื่องมือวัดขนาดฝุ่นละออง ปริมาณฝุ่นละออง สารพิษ เป็นต้น ความเจริญเช่นนี้สอดคล้องกับทัศนะ **พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญโญ)** กล่าวว่า “ยุคที่เจริญอย่างไรขีดจำกัด เจริญมากถึงตามทันความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เป็นความอัศจรรย์หรือความพิเศษของความสามารถมนุษย์ ดูจากการรู้เท่าทันว่าจะเกิดแผ่นดินไหวเมื่อไร ควันพิษในอากาศมีความเข้มข้นที่เป็นอันตรายต่อชีวิตมนุษย์ และการป้องกัน เป็นต้น ซึ่งเป็นผลเสียจากการกระทำของมนุษย์เองที่ใช้ทรัพยากรมากเกินไป”^{๑๐}

ดังนั้น ประโยชน์ของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกับสิ่งแวดล้อม มีวัตถุประสงค์ทั้งเพื่อค้นหาทรัพยากรว่าอุดมสมบูรณ์อยู่ที่ใดเพื่อนำมาใช้ พร้อมทั้งส่งเสริมป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อย่างเช่น การใช้ดาวเทียมสำรวจสิ่งต่าง ๆ เพื่อใช้ในการศึกษาหาข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการวางแผน การสร้างเครื่องมือป้องกัน แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

๕) ด้านเทคโนโลยี หมายถึง สภาวะการดำเนินชีวิตที่ได้พัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะชีวิตและอาชีพ ทักษะสารสนเทศ สื่อ เทคนิคต่าง ๆ ทุกคนจะต้องปรับตัว เพราะเป็นยุคแห่งการพัฒนาที่ไม่หยุดยั้ง จะต้องคิดสร้างสรรค์เป็น แก้ปัญหาเป็น ประยุกต์ใช้กับชีวิตตนเองได้ถูกต้องท่ามกลางภาวะที่มากไปด้วยการแข่งขัน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์** ได้กล่าวว่า “เป็นยุคแห่งข่าวสารเนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก้าวหน้าบวกกับความผลักดันของการแข่งขันในสังคม มนุษย์ต่างอยู่ภายใต้อิทธิพลของเทคโนโลยี ข้อมูลและความกดดันของเวลามากกว่ายุคใด ๆ”^{๑๑} เป็นสังคมใหม่เน้นความสามารถด้านเฉพาะตัวสูง

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญโญ), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี, ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓.

ดั่งทัศนะของ พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก) กล่าวว่า “คนในสังคมนี้ ต้องมีความรู้ความสามารถในการใช้เครื่องมือไอทีเป็นอย่างดี เน้นภาคปฏิบัติ ผู้คนจะต้องเก่งทางภาคปฏิบัติอย่างจริงจังทำให้เกิดการแข่งขันสูง มีความเป็นวัตถุนิยมมาก มีความเมตตาปราณีมีน้อยลง มีทัศนคติอย่างกว้างไกล จะต้องยอมรับเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างไร้ขอบเขตมากขึ้น ทุกคนจะอยู่ในศตวรรษที่ ๒๑ ได้จะต้องมี 3R, 7C เช่น เขียนดี คิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ แก้ปัญหา แกนของการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องมีความสามารถในการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีอย่างคล่องแคล่วหรือเหนือคนอื่นยิ่งดี”^{๑๒}

การอยู่ท่ามกลางเทคโนโลยีอย่างฉลาด ต้องรับมือได้โดยไม่ให้ระบบเทคโนโลยีเปลี่ยนความเป็นตัวตนเรา เราต้องควบคุมตนเองได้ ตรงกับคำกล่าวของ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส) กล่าวว่า “ควรรู้ทันเทคโนโลยีในระดับที่เพียงพอแก่ความจำเป็นแต่ไม่ต้องโลดแล่นตามระบบไปหมดทุกอย่าง คนไม่เรียนไม่รู้เทคโนโลยีอาจขาดความสะดวกไปบ้าง แต่ไม่ถึงกับอยู่กับโลกไม่ได้ ดังนั้น จึงต้องเตรียมตัวรับ แต่ไม่ต้องเปลี่ยนระบบชีวิตจนเสียความเป็นมนุษย์”^{๑๓}

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงด้านบวก สามารถให้ประโยชน์พร้อมตอบโจทย์ปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิตได้อย่างครบทุกข้อ การดำเนินชีวิตท่ามกลางโลกของความก้าวหน้านี้จึงควรใช้ความก้าวหน้าที่เปลี่ยนแปลงให้เป็นประโยชน์ได้ด้วยตนเอง ไม่ให้สิ่งเร้าจากนวัตกรรมเป็นตัวแปรในการชี้ชะตากรรมของตนได้ เป็นการปรับตัวเข้ากับระบบเทคโนโลยีนำความรู้มาสร้างประโยชน์โดยยังคงศักยภาพตนเองไว้ แทรกเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตได้อย่างแนบเนียน ย่อมเป็นการดำเนินชีวิตที่งดงาม ท่ามกลางความคิดที่ถูกต้องเป็นอิสระและสร้างสรรค์

ประการที่สอง คือ การเปลี่ยนแปลงในด้านลบ

ยุคปัจจุบันมีแกนหลักในการขับเคลื่อนทางวัตถุสูง เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย คือนวัตกรรมต่าง ๆ ที่สร้างความสะดวกรวดเร็วให้บริโภคร้อยรัดจำกัด แต่แกนหลักในการขับเคลื่อนทางด้านจิตใจยุคนี้ไม่ได้คิดพัฒนาให้เป็นอิสระ กลายเป็นจิตใจไปผูกอยู่กับวัตถุ ทำให้เกิดความไม่สมดุลในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ เช่น

๑) ด้านจิตใจ แม้จะมีการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ จนมนุษย์พบความสะดวกสบายพอเหมาะพอควรแล้วก็ตาม มนุษย์ก็ยังรู้สึกพร่อง รู้สึกไม่พอกับความต้องการในสิ่งเหล่านั้น ยิ่งต้องการมากขึ้นไปอีกเป็นไปตามสิ่งเร้า สิ่งกระตุ้น ความต้องการอย่างไม่มีขีดจำกัด ทำให้มนุษย์ทุกวันนี้มีระบบเทคโนโลยีซึมซับเข้าจิตวิญญาณแล้ว เพราะทุกอย่างขึ้นอยู่กับระบบเทคโนโลยีเป็นส่วนใหญ่นวัตกรรมยิ่งเจริญมนุษย์ก็ยิ่งวิตกกังวล อย่างเช่น กังวลว่าเครื่องจักรจะแย่งงานทำ กลัว หวาดระแวง

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส), เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๖ มกราคม ๒๕๖๓.

อาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ กลัวการแข่งขัน ดังคำกล่าวของ พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก) ได้กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตยุคนี้มีเทคโนโลยี ระบบไอที การสื่อสาร ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มาก”^{๑๔} และต้องรับผิดชอบต่อสังคม ดังคำกล่าวของ พระธรรมรัตนารักษ์ (สมศักดิ์ โชติธโร) ได้กล่าวว่า “เป็นยุคที่ต้องใช้ความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะสภาพแวดล้อมในปัจจุบันมีหลายสิ่งหลายอย่างต้องแข่งขัน แข่งขันเปลี่ยนแปลงมากมาย ต้องมีการปรับปรุงอีกมาก”^{๑๕}

ด้านผลกระทบสู่จิตใจ ส่วนใหญ่จะแทรกเข้าวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ คือ ความต้องการอย่างสับสน ความต้องการอย่างไม่มีขีดจำกัดที่หลงตามนวัตกรรม ส่งผลให้เกิดความเห็นแก่ตัว ทำให้ตนเอง ผู้อื่น สังคม เตือนร้อนวุ่นวาย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตที่มีเทคโนโลยีที่ล้ำหน้ามีทั้งส่วนที่ดีและส่วนที่ไม่ดี ส่วนที่ไม่ดีก่อปัญหาหลายอย่าง เช่น การให้ข้อมูลข่าวสารเท็จ ก่อให้เกิด กระทบด้านจิตใจ เป็นเครื่องมือโกหกหลอกลวง ทำร้ายกัน”^{๑๖} สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย) ได้กล่าวว่า “เป็นยุคที่มีความเสื่อมมากสวนทางกับความเจริญ การไม่มีวินัยในชีวิต ไม่มีวินัยในการอยู่ร่วมสังคม อยู่แบบปัจเจกไม่เอื้อเฟื้อต่อกัน สังคมที่เด่นชัด ก็คือ สังคมก้มหน้า ปิดกั้นความคิดตนเองต่อผู้อื่นเปลี่ยนจากแบบเปิดเผยแบบต่อหน้าเป็นสังคมแบบผ่านทางออนไลน์ ให้คุณค่าด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ”^{๑๗}

เกิดความแตกต่างทางความคิดเด่นชัดและยึดความคิดตนเองเป็นใหญ่ ปล่อยความคิดให้อำนาจเหนือสติ ต่างก็ใช้ชีวิตตามความคิดของตนเอง คิดว่าตนเองคิดถูกผู้อื่นคิดผิด ดังคำกล่าวของ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย) ได้กล่าวว่า “วิถีการดำเนินชีวิตยุคนี้ไม่สงบสุข ดูได้จากการทำงานในองค์กร ในสังคม ผู้คนส่วนใหญ่มีความขัดแย้งกันมาก คือมีทิฐิความคิดเห็นไม่เป็นไปในทางเดียวกัน”^{๑๘} อยู่อย่างหวาดระแวงต่อกันเพราะต่างก็มุ่งที่จะเอาแต่ตัวรอด สอดคล้องกับทัศนะของ พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม) ได้กล่าวว่า “เป็นการดำเนินชีวิตที่ค่อนข้างยากพอสมควร เนื่องจากมีการไหลลื่นขององค์ความรู้ค่อนข้างเร็ว ความเจริญของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ทวีความห่างกันมากยิ่งขึ้น เกิดช่องว่างการดำเนินชีวิตแต่ละ

^{๑๔}สัมภาษณ์ พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนารักษ์ (สมศักดิ์ โชติธโร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๖}สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม, กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย), ผศ.ดร. เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

กลุ่มชนชั้นมากยิ่งขึ้น เป็นยุคที่ใช้ชีวิตอย่างยากลำบากต่อการเชื่อมประสานเป็นหนึ่งเดียว อยู่อย่างไม่ไว้ใจกัน หวาดระแวงกันโดยร้อยเปอร์เซ็นต์ ต่างคนต่างอยู่เป็นสังคมแบบปัจเจก มุ่งเอาตัวรอดเป็นปัจเจกนิยม จิตสำนึกสาธารณะน้อยลง”^{๑๙} สอดคล้องกับคำกล่าวของ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต ได้กล่าวว่า “แต่ในความเป็นจริงของการดำเนินชีวิตนั้น วัตถุประสงค์เป็นเพียงสิ่งของเครื่องใช้ที่มีไว้เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้กับเราทุกคนเท่านั้น แต่ไม่ได้ช่วยให้จิตใจของเราเกิดความสุขสบายได้อย่างแท้จริง นั่นเพราะวัตถุประสงค์เป็นเสมือนการเพิ่มกิเลสให้มากขึ้น ซึ่งเป็นเพียงความสุขจอมปลอมที่ไม่จีรังยั่งยืน แต่ความสุขที่แท้จริงแล้วนั้นอยู่ที่จิตใจของเรานั่นเอง”^{๒๐}

ดังนั้น บนฐานแห่งความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ ได้ผลักดันให้จิตใจมนุษย์ขับเคลื่อนตามอิทธิพลด้านสิ่งเร้าของเทคโนโลยี ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปแบบการแข่งขัน แข่งแย่ง หวาดระแวง ต้องรับผิดชอบสูง การสร้างนวัตกรรมต่าง ๆ ก็เพื่อความสะดวกสบายให้ชีวิตมีความสุข แต่ไม่บรรลุจุดประสงค์ที่แท้จริงเพราะการบริโภคส่วนใหญ่กับให้โทษต่อผู้บริโภค จิตใจไหลตามกระแสวัตถุ วัตถุเป็นตัวเร้าให้เพิ่มกิเลส เกิดเป็นมนุษย์วัตถุนิยม บริโภคนิยม เป็นผู้มีจิตใจเสื่อม พร่อง จิตใจไม่งดงาม

๒) ด้านสังคม ความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงทำให้มีการแข่งขันสูง หลีกเลี่ยงการทำงาน การมีคู่ครองการสร้างฐานะเปลี่ยนไป ครอบครัวได้เปลี่ยนจากครอบครัวใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว การพบปะพบเจอหน้าน้อยลง ส่งผลสู่เด็กและเยาวชนขาดการอบรม ใช้เวลาอยู่กับสื่อโลกโซเชียลมีเดีย เสพบริโภคอย่างลุ่มหลงในวัตถุ ร่วมกันก่อปัญหาทั้งทางการแพทย์ โสเภณี การก่ออาชญากรรมต่าง ๆ ขาดการควบคุมสติ ไม่เลือกหนทางแห่งการสร้างปัญญา ขาดคุณธรรม อย่างเช่น วัด ผู้คนที่เข้าไปทำบุญน้อยลงจะมีก็แต่ผู้สูงอายุที่เข้าไปทำบุญเป็นส่วนใหญ่ ยิ่งวัฒนธรรมหรือศาสนาเปลี่ยนไปปัญหาสังคมก็ย่อมมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร) ได้กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตที่มีความหลากหลายในแนวความคิด มีความแข่งขันกันสูง ขาดความเอาใจจริงเอาใจ ขาดความใส่ใจในการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ข้อมูลที่ปรากฏตามสื่อก็มีความผิดเพี้ยนสูง โดยเฉพาะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ประชากรชาวไทยให้ความสนใจด้านพระพุทธศานาน้อยลง ข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏก็ผิดเพี้ยนไม่ตรงตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นยุคที่มีความสับสนมาก ยุคสมัยที่ต้องอยู่ร่วมกับผู้ไม่รู้หลักธรรมมากขึ้น”^{๒๑}

มนุษย์ในสังคมยุคใหม่นี้ มักมองศาสนาผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง ผิดไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังคำกล่าวของ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลยโต) กล่าวว่า “ประชากรทั่วโลกควรจะต้องมี

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม), ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดอังกัญญโคก จังหวัดสุรินทร์, อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต, รองผู้บัญชาการตำรวจภูธร ภาค ๗, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร), เจ้าอาวาสวัดศรีประวัตติ, เจ้าคณะตำบลปลายบาง-ศาลากลาง จังหวัดนนทบุรี, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓.

ความรับผิดชอบสูงขึ้น ด้านมุมมองต่อพระพุทธศาสนามนุษย์ยุคนี้ก็มองว่า พระพุทธศาสนาเก่า คร่ำครึ แต่ในความเป็นจริงนับวันก็จะพบว่าคำสอนของพระพุทธศาสนามีความทันสมัยยิ่งขึ้น”^{๒๒}

สังคมจะดำเนินไปด้วยดีได้ต้องใช้หลักธรรมเข้ามาช่วย เริ่มจากความคิด ก็ต้องเป็นความคิดเห็นอย่างสัมมาทิฐิ คือ ต้องมีความคิดถูก ความเห็นถูกต้องเท่านั้น การกระทำถึงจะถูกต้อง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย) ได้กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตควรจะมีสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้น เป็นฐาน มีความเห็นชอบ เห็นไปในทิศทางเดียวกันเป็นเบื้องต้น แล้วจะทำให้ห้องศีลหรือวิถีชีวิตของตัวเอง หน้าที่การงานของตัวเองไปได้อย่างถูกต้อง แล้วความเจริญรุ่งเรืองจะตามมา”^{๒๓}

ดังนั้น เมื่อความสัมพันธ์ของคนในสังคม มีลักษณะขัดแย้งกัน แข่งขันกันสูง พร้อมทั้งต่างก็ขาดความรับผิดชอบ เพราะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันทั้งค่านิยม กฎเกณฑ์ ความมุ่งหมาย มีพฤติกรรมที่ขัดต่อระเบียบสังคม พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม และมีความห่างเหินศาสนามากขึ้น การที่มีระบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมากเช่นนี้ทำให้เกิดความล้มเหลวของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

๓) ทางด้านเศรษฐกิจ มีความเหลื่อมล้ำระหว่างความจนกับความร่ำรวยมาก ผู้ที่ยากจนก็ยากจนยิ่งขึ้น ส่วนผู้ที่มีอำนาจมีโอกาสร่ำรวยก็ร่ำรวยยิ่งขึ้น เป็นช่องว่างที่ชัดเจน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ ได้กล่าวว่า “เป็นยุคที่มีความเป็นอยู่อย่างเร่งรีบ ร้อนรน มีการแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่น เปลี่ยนแปลงแข่งขันด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นสังคมที่วุ่นวาย ไม่สงบสุข มุ่งสู่อำนาจกิเลสตัณหามากขึ้น เป็นอยู่อย่างมีอำนาจเงินเป็นใหญ่ เป็นทาสเงินตรา”^{๒๔}

ดังนั้น เมื่อความสะดวกสบายเกิดจากวัตถุและต้องใช้วัตถุคือเงินเข้าแลกเปลี่ยน จึงทำให้เกิดภาวะอำนาจเงินเป็นใหญ่ และผู้ที่มีเงินมากมายก็ไม่รู้จักพอซึ่งมักจะเป็นผู้ที่มีอำนาจ มีช่องทางในการสร้างความร่ำรวยเพิ่มขึ้นอีก ด้วยการนำนวัตกรรมมาสร้างความพึงพอใจให้กับผู้เสพ เพื่อสอดรับกับตลาดและความต้องการของผู้เสพ ผู้บริโภค เป็นการกระทำที่มีความซับซ้อน หลอหลอมจิตใจด้วยความศิวิไลซ์ ประดุจดั่งต้องการโค่นล้มระบบธุรกิจดั้งเดิม สร้างทิศทางธุรกิจแนวใหม่ ๆ ขึ้นมาทดแทน

๔) ด้านสภาพแวดล้อม การอยู่ร่วมและความเป็นอยู่มีความเสื่อมทรามลงมาก จากการใช้ทรัพยากรมากเกินไปจนเกินความจำเป็น ขยะมากขึ้น อากาศเป็นพิษ สภาพภูมิอากาศแปรปรวน เป็นต้น

^{๒๒}สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สญฺญโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖, ๑๗, ๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๒๓}สัมภาษณ์ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย), ผศ.ดร. เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

^{๒๔}สัมภาษณ์ พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดปิฎกธรรมาราม จังหวัดนนทบุรี, อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สณฺญโต) กล่าวว่า “เป็นยุคที่มีความสกปรก ก็มีมากขึ้นเช่นกัน เห็นได้จากความมากขึ้นของขยะ ขยะมากล้นสู่ทะเลก่อตัวมีความมากถึงขนาดกินพื้นที่ที่กว้างกว่าพื้นที่ประเทศไทยถึงสามเท่า คือประมาณล้านห้าแสนตารางกิโลเมตร”^{๒๕}

จะเห็นได้ว่าปัญหาสภาพแวดล้อมเกิดจากการใช้ทรัพยากรมากไป พร้อมกับสร้างมลพิษกันขึ้นมา เพราะการมีนิสัย มั่งง่าย มีความเห็นแก่ตัว ชอบความสะดวกสบาย เป็นการบริโภคโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองต่อสิ่งที่ตามมา ทำเพียงเพื่อสนองความต้องการ สิ่งที่เป็นวัตถุต่าง ๆ เมื่อใช้แล้วหมดหน้าที่ที่ต้องการก็กลายเป็นสิ่งไร้คุณค่า ทิ้งขว้างง่าย ๆ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสื่อมทราม ทั้งภาคพื้นดิน พื้นน้ำ และอากาศ มากยิ่งขึ้น เพราะจิตใจเปลี่ยนสภาพแวดล้อมก็เปลี่ยนตาม

๕) ด้านเทคโนโลยี การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ มีพัฒนาการระบบดิจิทัล เทคโนโลยีที่หลากหลาย ขยายวงกว้างครอบคลุมไปทั่วโลก มีบทบาทและเป็นตัวการสำคัญ การจะอยู่ร่วมกับระบบเหล่านี้ได้อย่างสงบสุขมนุษย์จะต้องสร้างแนวคิดใหม่ สร้างทัศนคติใหม่ ๆ ปรับตัวสูงขึ้น รู้เท่าทันให้มากขึ้น สอดคล้องกับทัศนะของ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันเพขร) ได้กล่าวว่า “มนุษย์ต้องสร้างทัศนคติใหม่ คือ สร้างความรอบคอบใหม่มีหลักการนำมาบริหารจัดการด้วยประยุกต์ในการดำเนินชีวิตให้เข้ากับภาวะของศตวรรษที่ ๒๑ ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีการดำเนินชีวิตไปในทางที่สงบสุข ทำให้งดงามและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดี เรียกว่าถ้าดำเนินชีวิตแบบนี้ก็เป็นสุนทรีย์”^{๒๖} เทคโนโลยีเป็นสุนทรีย์ได้ก็ต้องเริ่มจากรู้เท่าทันถึงประโยชน์และโทษ ดังคำกล่าวของ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์ กล่าวว่า “สินค้าและบริการหลายชนิดถ้าไม่ปรับตัวจะถูกทำลาย รวมทั้งการประกอบอาชีพของคน ฉะนั้น จึงต้อง “รู้ทัน รู้ใช้ ไม่หลง” ในการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

รู้ทัน คือ เรียนรู้เทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในยุคศตวรรษที่ ๒๑ และเรียนรู้ถึงความคิดหรือเล่ห์เหลี่ยมที่อยู่เบื้องหลังนวัตกรรมไม่ตกเป็นเหยื่อง่าย ๆ

รู้ใช้ คือ รู้ว่าจะใช้เทคโนโลยีอะไร เพื่อประโยชน์อะไร จะเพื่อความสะดวก ความรวดเร็ว หรือประสิทธิภาพของงานที่เพิ่มขึ้น หรือแม้แต่หาหนทางในการประกอบอาชีพใหม่ ๆ มิใช่เฉพาะความบันเทิงฝ่ายเดียว

ไม่หลง คือไม่ตกยุค แต่ก็ไม่ถูกล่อลวง มีสติยังคิดว่า เทคโนโลยีมีทั้งคุณและโทษ พิจารณาให้เห็นคุณและโทษแล้วจึงใช้”^{๒๗}

^{๒๕}สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สณฺญโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖, ๑๗, ๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนา, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๒๖}สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันเพขร), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๒๗}สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสนเพื่อสังคม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓.

ดังนั้น จะเห็นว่าการดำเนินชีวิตท่ามกลางเทคโนโลยี ชีวิตจะสงบสุขได้ต้องปรับทัศนคติหรือแนวคิดให้รู้เท่าทันสิ่งที่ปรากฏจากระบบ ไม่ตกเป็นเหยื่อสิ่งเร้า มีสติ พิจารณา ไตร่ตรองแล้วเสพออย่างควบคุมได้ สิ่งที่เป็นประโยชน์ก็นำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม สร้างให้เกิดคุณค่าต่อชีวิต

ลักษณะการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ สรุปได้ว่ามีอยู่ ๒ ด้าน คือ ๑) การเปลี่ยนแปลงในด้านบวก และ ๒) การเปลี่ยนแปลงในด้านลบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พรพิลาศ กุลติลก** เรื่อง “การขับเคลื่อนสังคมผ่านสื่อใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์” พบว่า การเกิดขึ้นของโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมในมิติต่าง ๆ มากมาย อาทิ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านการเมือง ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งแน่นอนว่าผลกระทบดังกล่าวไม่ได้มีเพียงผลกระทบในทางบวกเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบทางลบที่ตามมา จนก่อให้เกิดการต่อต้านโลกาภิวัตน์เกิดขึ้น ซึ่งคุณลักษณะของการต่อต้านที่เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้มีลักษณะที่แตกต่างจากอดีตโดยมีคุณลักษณะเด่น คือ การเกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางทั่วโลกและรวดเร็วกว่าที่เคยเป็นมา เนื่องจากคุณลักษณะของสื่อใหม่ที่สามารถสร้างเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวาง รวดเร็วประกอบด้วยคุณลักษณะบางประการของโลกาภิวัตน์เอง ทั้งนี้ข้อดีที่เด่นชัดของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ การกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนได้โดยง่าย การขจัดความยุ่งยากและขจัดความสิ้นเปลืองทรัพยากร แต่อย่างไรก็ตามการเข้ามามีส่วนร่วมได้ง่ายของประชาชนอาจทำให้เกิดการขาดความรู้สึกร่วมถึงปัญหานั้น ๆ อย่างแท้จริง ขาดการอภิปรายอย่างเห็นหน้าค่าตา รวมถึงยากที่จะรักษาความสัมพันธ์เพื่อทำการเจรจาต่อรองในขั้นตอนต่อไป นอกจากนี้การรวมตัวที่ง่าย ยังอาจทำให้บุคคลที่สามารถขาดความเชื่อถือในการรวมพลังดังกล่าว ซึ่งนับเป็นข้อจำกัดสำคัญของการเคลื่อนไหวทางสังคมนรูปแบบใหม่นี้^{๒๘}

จากงานวิจัยของ **พรพิลาศ กุลติลก** ทำให้ทราบได้ว่า การดำเนินชีวิตในสังคมท่ามกลางสื่อใหม่ในยุคปัจจุบันนี้ ได้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตทั้งด้านบวกและด้านลบ ต่อเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม โดยเฉพาะทำให้เกิดการรวมตัวง่าย สร้างสังคมนรูปแบบใหม่ได้กว้างไกล ให้ผลทั้งดีและไม่ดี

สรุปว่า จากข้อมูลทั้งหมดที่กล่าวข้างต้นเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ มีหลักใหญ่ ๆ คือ อยู่บนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านบวกและด้านลบ เปรียบดังดาบ ๒ คม ด้านบวกทำให้เกิดความสุข ส่วนด้านลบทำให้เกิดความทุกข์มีอยู่ ๒ ประเด็นหลัก ๆ คือ

๑) การเปลี่ยนแปลงในด้านบวก เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้วยการพัฒนาด้านปัจจัย ๔ ส่งเสริมด้านสังคม สังคมกว้างไกล ส่งเสริมเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมให้ผลิตเร็ว มีคุณภาพ ส่งเสริมด้านความรู้ การศึกษา ความคิด มีความชำนาญในภาคปฏิบัติ ส่งเสริมด้านการแพทย์และสาธารณสุข

^{๒๘} พรพิลาศ กุลติลก, “การขับเคลื่อนสังคมผ่านสื่อใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์”, ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๔๙ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐, หน้า ๕๙.

มีกระบวนการรักษาทันต่อโรค ส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อม รู้เท่าทันต่อผลกระทบของสภาพแวดล้อมและด้านเทคโนโลยี พร้อมนำองค์ความรู้มาพัฒนาชีวิตให้สะดวกสบาย

๒) การเปลี่ยนแปลงในด้านลบ คือ ด้านจิตใจ ตกต่ำมีความเห็นแก่ตัวเป็นหลัก ด้านสังคมขาดวินัย เกิดความวุ่นวาย สับสน ศาสนาเสื่อมถอย ด้านเศรษฐกิจ มีความเหลื่อมล้ำของคนรวยและคนจนสูง เห็นอำนาจเงินเป็นใหญ่ ด้านสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม เช่น ทรัพยากรขาดแคลนเพราะถูกนำมาใช้อย่างฟุ่มเฟือย ขยะมากล้นสู่ท้องทะเล และด้านเทคโนโลยี ปรับตัวไม่ทัน ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี เป็นต้น

แผนภูมิที่ ๔.๑ ลักษณะการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

๔.๑.๒ ปัญหาการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

ปัญหา คือความไม่งาม คือความทุกข์ คือสภาพที่ทนได้ยาก เมื่อถือเอาความหมายอย่างง่าย ได้แก่ ความไม่สบาย ความลำบาก ความเดือดร้อน เป็นผลของความทุกข์ พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทุกข์ รู้เท่าทันทุกข์ รู้เรื่องการดับทุกข์ เมื่อเข้าใจแล้วย่อมวางทุกข์ เกิดสุข ไม่มีปัญหา คือเกิดความงาม

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสารผู้วิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เมื่อระบบโครงสร้างด้านต่าง ๆ เปลี่ยนไป ส่งผลให้การดำเนินชีวิตมีลักษณะสุดโต่งในสองทิศทาง คือในทิศทางสร้างหรือทิศทางทำลาย ความเหมือนหรือความต่าง ความเหลื่อมล้ำทางการเงิน คือความร่ำรวยและความยากจน ความอดอยาก การไร้การศึกษา สภาพแวดล้อมถูกทำลาย ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดไม่ใช่เพียงด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว หากผูกโยงไปถึงการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ความขัดแย้งและอคติอาจเกิดขึ้นจากความเชื่อและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น ระดับของจิตใจ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ยาเสพติด ความยากจน การเงินเป็นใหญ่ วัฒนธรรมระดับโลก ปัญหาทรัพยากรขาดแคลน โลกร้อน ภัยจากธรรมชาติ ฯลฯ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาระดับโลกและกระจายทั่วทุกพื้นที่ การแสวงหาผลประโยชน์อย่างไร้พรมแดนเป็นปัญหาสำคัญมากที่กีดกันจิตวิญญาณมนุษย์ เช่น ทุนนิยม บริโภคนิยม วัตถุนิยม มีที่มาจากการกระตุ้นทางสื่อเทคโนโลยี ส่งผลต่อจิตใจ ต่ออารยธรรม ให้ตกต่ำเสื่อมทราม เป็นปัญหาที่ส่งผลร้ายอย่างมหันต์ต่อมนุษยชาติ การดำเนินชีวิตในศตวรรษนี้จึงเป็นช่วง

หัวเลี้ยวหัวต่อว่าจะไปในทิศทางแห่งความงามหรือไม่งาม จะเกิดความไม่งามถ้าไม่พัฒนาในการเสพบริโภค เมื่อเสพอย่างขาดการพิจารณาว่าเป็นสิ่งควร ไม่ควร ดี ไม่ดี ถูกต้อง ไม่ถูกต้อง ผลที่ได้รับ คือความไม่งดงาม เกิดปัญหา เป็นทุกข์ เป็นชีวิตที่ไม่งามทั้งตนเองและส่งผลกระทบต่อผู้อื่น

ปัญหาหลัก ๆ ที่พบในยุคนี้ มีอยู่ ๕ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการทำลายสิ่งแวดล้อม และด้านผลกระทบจากเทคโนโลยี พร้อมทั้งนำคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้านการดำเนินชีวิตในยุคทศวรรษที่ ๒๑ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุน มีดังนี้

๑) ปัญหาด้านจิตใจ

ปัญหาด้านจิตใจเป็นปัญหาที่เกิดจากภายใน คือจิตใจที่ต้องการสิ่งเร้าอย่างต่อเนื่องและเพิ่มสูงมากขึ้นเรื่อย ๆ จากอำนาจกิเลสรูปแบบต่าง ๆ ที่มาในรูปแบบความสะดวกสบาย หย่าวนชักชวนให้ลุ่มหลง เมื่อระดับสิ่งเร้ามีความเข้มข้นสูงพร้อมการทะลักมาอย่างรวดเร็ว ย่อมทำให้สภาวะจิตใจเกิดความลุ่มหลงอย่างสับสน กังวล เครียด ความคิดแปรปรวน เป็นต้น บิศจิตใจขุนมัวส่งผลกระทบสู่พฤติกรรมการกระทำต่าง ๆ โดยเฉพาะพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม กระตุ้นส่งเสริมให้เกิดความทุกข์ สอดคล้องกับทัศนะของ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส) กล่าวว่า “ปัญหาสำคัญ ก็คือ ผู้คนลอบตามกระแสโลกจนไม่มีหลักของตนเอง เสพสุขมากขึ้น เห็นแก่ตัวมากขึ้น มองแคบคิดใกล้ ใฝ่ต่ำ อย่างที่ผู้รู้ท่านว่า ขาดอุดมคติชีวิต ไม่คิดจะเรียนรู้ว่าเกิดมาทั้งทีเพื่ออะไร มองเห็นแต่ประโยชน์ทางวัตถุ ละเลยการฝึกอบรมทางจิตใจ”^{๒๙} ดังทัศนะของ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล กล่าวว่า “สิ่งที่เป็นปัญหาและอุปสรรคเพราะมีสิ่งเร้าเยอะ เครื่องผูกเร้าอารมณ์ เครื่องเสริมแต่งปัจจัย ๔ ทะลักเหลือมากขึ้นจนเราควบคุมตัวเองไม่ได้”^{๓๐} สอดคล้องกับคำกล่าวของ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง ได้กล่าวว่า “จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะ ปัญหาด้านการปรับตัว ปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ ปัญหาสุขภาพ ปัญหาความรุนแรง คนที่มีทักษะชีวิตต่ำ จะขาดภูมิคุ้มกัน ทางสังคมที่ติดอาจเป็นคนที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต มีปัญหาทางอารมณ์ จิตใจ และมีความขัดแย้งในชีวิตได้ง่าย ๆ”^{๓๑} มองลักษณะทางธรรมตามทัศนะของ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม กล่าวว่า “ปัญหาด้านจิตใจเป็นเรื่องของสมาธิ และปัญหาด้านพฤติกรรมหรือทางกายเป็นเรื่องของศีล ด้านปัญญาคือปัญญา”^{๓๒}

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส), เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๖ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๓๐} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล, หัวหน้าสาขาวิชาบาลีและสันสกฤต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาศีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๓๑} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง, รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๓๒} สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม, กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าสภาวะทางจิตใจของมนุษย์ตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่สูงขึ้นได้อย่างรวดเร็ว พร้อมปรับเปลี่ยนตามสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัว เท่ากับว่าสภาพแวดล้อมเป็นตัวบีบบังคับ หรือ กำหนด สิ่งเร้าจะส่งผลให้มองโลกผิดไปจากความเป็นจริง ไหลตามสิ่งเฝ้ายวนที่มีหลากหลาย ไม่สามารถ ควบคุมความต้องการได้ ทำให้สับสน พุ่งซ่าน นับเป็นความยากลำบากพอสมควรที่มนุษย์จะต้อง ปรับตัวปรับใจสร้างภูมิคุ้มกันในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่ขับเคลื่อนไปข้างหน้าอยู่ตลอดเวลา

๒. ด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจมีระดับรุนแรง สังคมปัจจุบันเปลี่ยนเป็นลักษณะปัจเจก มากขึ้น มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง มุ่งเอาตัวรอด ไม่เคารพกฎ ระเบียบ แบบแผนของสังคม เป็นต้น ส่วนเศรษฐกิจก็ประสบปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ปัญหาความยากจนของประชาชนที่ไม่ได้รับส่วนแบ่งในผลประโยชน์ของการพัฒนา เป็นการดำรงชีวิตแบบแก่งแย่งผลประโยชน์เป็นหลัก ผู้ที่มีโอกาสมีช่องทางก็ทำอย่างฟุ่มเฟือยโดยไม่คิดถึงผลกระทบต่อผู้อื่น ข้อมูลที่ออกสู่สังคมก็ยาก ที่จะเชื่อถือ เพราะส่วนใหญ่จะบิดเบือนความจริง ทำเพื่อผลประโยชน์เหนือความถูกต้อง สอดคล้อง กับคำกล่าวของ **อ.ปิยลักษณ์ ธีรสุนทรากุล** ได้กล่าวว่า “การเลือกตัดสินใจและการเลือกสรรข้อมูลที่มีมากมาย ไม่รู้ว่าอะไรจริง อะไรเท็จ ควรนำมาใช้ในสถานการณ์ใด เมื่อใด แค่นั้น อย่างไรและความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม”^{๓๓}

การกระทำร่วมในสังคมโดยยึดข้อมูลจากสื่อเป็นหลัก เสพสื่ออย่างเชื่อมั่นว่าถูกต้อง เป็น การตกอยู่ใต้อำนาจของสื่อ สอดคล้องคำกล่าวของ **นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์** กล่าวว่า “ปัญหาที่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันของสังคม คือ มนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของสื่อกันเป็นจำนวนมาก มนุษย์ถูก ชักจูงได้โดยง่ายเนื่องจากขาดวิจารณญาณในการรับข่าวสารข้อมูล ผู้ตกเป็นเหยื่อของข่าวสารข้อมูลที่ ผิดก็มีมาก ผู้ใช้อำนาจของเทคโนโลยีสารสนเทศในทางที่ผิดก็มีมาก และความรวดเร็วของเทคโนโลยี พร้อมความสะดวกสบายที่มอบให้กับมนุษย์ ทำให้มนุษย์ขาดความยับยั้งชั่งใจและขาดการไตร่ตรอง ข่าวสาร ข้อมูล ทำให้เกิดเป็นนิสัยไม่รู้จักคิด ไม่ยับยั้งชั่งใจ และเกิดเป็นปัญหาหลายด้านตามมา ตั้งแต่ ระดับสังคม จนถึงระดับประเทศและระดับโลก”^{๓๔}

ฐานของปัญหามาจากความต้องการเพื่อตนเองและพวกพ้องเป็นสำคัญ ทำให้เกิดการ แก่งแย่ง การเอาเปรียบอยู่ทุกยุคสมัย ดังคำกล่าวของ **พระธรรมรัตนภรณ์ (สมศักดิ์ โชติณฺโธโร)** กล่าวว่า “ปัญหาที่สำคัญ คือ ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง สังคมหมายถึงประชาชนทั้งหมดที่มีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันออกไป ไม่เสมอชั้น มีต่ำสุด สูงสุด แตกต่างกันมาก เศรษฐกิจก็แตกต่างกัน

^{๓๓}สัมภาษณ์ อ.ปิยลักษณ์ ธีรสุนทรากุล, อาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน, ผู้ก่อตั้งกลุ่มรัตนอุบาสก, ผู้ก่อตั้ง โครงการหมู่บ้านรัตนอุบาสก, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๓๔}สัมภาษณ์ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี, ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓.

ทั้งรวม ทั้งจน บนฐานของความแข็งแกร่ง”^{๓๕} ปัญหาการแก่งแย่งเป็นปัญหาที่มีมานานแล้วดังคำกล่าวของ **พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย)** กล่าวว่า “ปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ เกิดคู่กับมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัยด้วยกันทั้งนั้น จะเห็นได้ว่าการทะเลาะ แบ่งฝ่าย มีการเอาเปรียบด้านการเงิน ด้านชื่อเสียง ลาภ ยศ สรรเสริญ แก่งแย่ง ชิงดี ชิงเด่นกันเพื่อตนเอง เพื่อครอบครัว พวกพ้อง มีอึดตาตัวตนกันมาก สังคมสงบสุขในสมัยนี้หายาก เพราะเป็นสังคมอิสระ เปิดโอกาสกว้าง ทำให้หลงง่าย”^{๓๖}

ดังนั้น การมีอึดตา ยึดตนเองเป็นหลัก ไม่มีระเบียบวินัย เห็นแก่ตัว แก่งแย่ง ผลประโยชน์ เป็นสาเหตุหลักของปัญหาสังคมและปัญหาเศรษฐกิจ เป็นแกนหมุนให้มีทิศทางขาดเสถียรภาพ ขาดความมั่นคง เศรษฐกิจเป็นวิธีการสร้างความคล่องตัวด้านการแลกเปลี่ยนวัตถุดิบในเรื่องปัจจัย ๔ ของมนุษย์ที่มีเรื่องผลประโยชน์เป็นตัวนำ ถ้ากิจกรรมเหล่านี้มีความเห็นแก่ตัวเป็นแกนหลัก เห็นแก่ผลประโยชน์ตนเองและพวกพ้องอย่างเดียวย่อมจะทำให้เศรษฐกิจเข้าสู่ภาวะชบเซาและตกต่ำได้ในที่สุด

๓. ด้านสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมมีรากฐานที่สำคัญ คือ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลักการดำรงอยู่อย่างสมดุลของระบบนิเวศทางธรรมชาติ ทรัพยากรมีอำนาจในการถ่วงดุลให้สิ่งแวดล้อมเหมาะสม แต่ด้วยมนุษย์ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติแต่มีความสามารถเหนือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้ใช้ทรัพยากรมากเกินไป ส่งผลให้ขาดความสมดุลทางธรรมชาติ และส่งผลให้เกิดปัญหาในหลายรูปแบบ ความต้องการอย่างไร้ขีดจำกัดของมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดปัญหาอย่างต่อเนื่อง ดังคำกล่าวของ **พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญญา)** กล่าวว่า “ที่สำคัญมาก คือระบบความสัมพันธ์ของธรรมชาติ ธรรมชาติเขาเอื้อต่อกันเป็นระบบเป็นกระบวนการ และส่งผลสู่ชีวิตมนุษย์ เอื้อต่อชีวิตมนุษย์ มนุษย์ก็เป็นธรรมชาติ แต่เป็นธรรมชาติที่มีกิเลสเป็นตัวนำ กิเลสจะเป็นสิ่งแปลกปลอมของธรรมชาติ จะทำลายสิ่งดี ๆ สิ่งที่ดีสมดุล เมื่อสิ่งแวดล้อมเกิดปัญหาย่อมทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์มีคุณภาพลดลง เตื่อตร้อน เพราะเมื่อขาดความสมดุลมากเกนภัยก็เกิดมากตาม”^{๓๗}

การลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม จะต้องสร้างจิตสำนึก จิตอาสา แห่งความรับผิดชอบร่วมกัน ในการอนุรักษ์ การดูแลรักษาทรัพยากร สอดคล้องกับทัศนะของ **พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สยุมโต)** ได้กล่าวว่า “มีการแข่งขันมากขึ้น เริ่มจากแข่งขันตัวเอง ในการพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ในศตวรรษที่ ๒๐ มีการพัฒนาเต็มร้อยแล้วศตวรรษนี้มันพร่องแล้วจะต้องมีการพัฒนาเพิ่มขีดความสามารถ เพิ่ม

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนารักษ์ (สมศักดิ์ โชติธโร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญญา), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

จิตสำนึก เพิ่มจิตอาสา เพิ่มความรับผิดชอบให้สูงขึ้น อย่างเช่น การรักษาความสะอาด ต้องช่วยกันทุกฝ่ายทุกคนทุกด้าน ช่วยกันรักษาความสวยงามของโลกให้งาม เพื่อความเจริญตาเจริญใจต่อไป”^{๓๘}

ดังนั้น สิ่งแวดล้อมจะเกิดปัญหาหรือจะหมดปัญหาได้ก็ด้วยน้ำมือมนุษย์จากที่มนุษย์เกิดมาท่ามกลางธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว ด้วยความเคยชินและขาดสติปัญญามนุษย์จึงไม่ให้คุณค่าธรรมชาติว่าเป็นสิ่งควรทะนุถนอม สิ่งที่ต้องดูแล สิ่งมีค่าที่ต้องให้ความใส่ใจ ขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบ เข้าใจแต่เพียงว่าธรรมชาติเป็นทรัพยากรทางวัตถุ ที่สามารถนำมาตัดแปลงสร้างเป็นนวัตกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อความสะดวกสบายให้แก่ตนเองเท่านั้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็ว จนขาดแคลนและขาดความสมดุล ส่งผลกระทบต่อรุ่นเรงกลับมาสู่มนุษย์ เช่น การเกิดภัยธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ

๔. ด้านเทคโนโลยี

การพัฒนานวัตกรรมต่าง ๆ เกิดกระแสความต้องการอย่างต่อเนื่อง มุ่งสู่ทิศทางการสร้างความสะดวกสบาย สวยงาม เฟลิดเฟลีน ทำให้ผู้บริโภคปรารถนาเสพออย่างต่อเนื่องเช่นกัน และการบริโภคอย่างลุ่มหลงส่งผลเป็นโทษ ดังทัศนะของ รศ.ดร.อำพล บุคตาสาร ได้กล่าวว่า “ปัญหาหลัก ๆ คือเมื่อความเจริญก้าวหน้าทางโลกเทคโนโลยีดิจิทัลมีมากเกินไปเกินขีดจำกัด ก็จะก่อให้เกิดการทำลายจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์มากขึ้น เพราะการทำงานทุกอย่างในอนาคตอาจไม่ต้องพึ่งพามนุษย์แล้ว ใช้เครื่องจักร หุ่นยนต์ทำงานแทนที่มนุษย์ได้ ในขณะที่มนุษย์มีจำนวนมากขึ้น แล้วคุณค่าความงาม คุณธรรม ความสุขของมนุษย์ก็จะลดลง ปัจจุบันเทคโนโลยีที่เจริญขึ้นก็ทำลายระบบสมองและระบบความจำของเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดโรคสมาธิสั้น อยู่หนึ่ง ๆ ไม่ได้ จึงก่อให้เกิดปัญหาการเรียนรู้ที่ต้องใช้สมาธิ”^{๓๙} ผู้มีอำนาจ ผู้มีโอกาสเท่านั้นที่กุมอำนาจด้านนี้ สอดคล้องคำสัมภาษณ์ของ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์ กล่าวว่า “ปัญหา คือ คนจำนวนมากไม่รู้เท่าทัน ไม่เข้าใจถึงเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงและไม่รู้ว่าจะใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ในที่สุดจะกลายเป็นคนที่แข่งขันไม่ได้ ในขณะที่มีเพียงคนจำนวนน้อยที่เป็นเจ้าของเทคโนโลยีที่สร้างมาทำให้คนหลงเสพ หรือมีเจ้าพ่อใหญ่เป็นผู้กำหนดกติกาของโลกให้ผู้อื่นเดินแต่ตนเองไม่ปฏิบัติ สามารถพิมพ์เงินออกมาไม่อั้นจนเงินล้นโลก หรือการสร้างระบบเงินดิจิทัลที่กุมอำนาจการซื้อทรัพยากรของโลกในอนาคต หรือแม้แต่การก่อสงครามแย่งชิงทรัพยากร ก่อสงครามทางการค้า สร้างความวุ่นวายไปทั่วทุกมุมโลก ล้วนเกิดมาจากความโลภ ความอยากใหญ่ของประเทศมหาอำนาจ”^{๔๐}

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สฤณโสด), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖, ๑๗, ๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนา, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๓๙} สัมภาษณ์ รศ.ดร.อำพล บุคตาสาร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๔๐} สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสน์เพื่อสังคม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓.

แนวทางการดำเนินชีวิตในยุคเทคโนโลยี ได้เปลี่ยนไปจะเน้นภาคปฏิบัติ ความชำนาญ เน้นความสามารถของบุคคลมากกว่าระดับการศึกษาหรือปริญญา ถ้าผู้ใดมีความสามารถพิเศษผู้นั้นจะถูกยอมรับ และประสบผลสำเร็จในชีวิต แง่นี้สอดคล้องกับทัศนะของ พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ ปสิวิโก) ได้กล่าวว่า “ถ้าไม่ปรับตัวให้สามารถรู้ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารได้ดี จะลำบาก เช่น หางานทำได้ยาก เพราะปัจจุบันไม่มองว่าจบอะไรมา แม้จะจบดร. แต่ทำงานที่เขาต้องการไม่ได้ แม้การสอนหนังสือปัจจุบันก็เปลี่ยนแปลงตามค่านิยมในศตวรรษที่ ๒๑ เมื่อก่อนสอนให้เด็กจำ เข้าใจ แต่ปัจจุบันไม่ใช่แค่จำ ทำความเข้าใจ แต่ต้องทำได้ด้วย ต้องเข้าใจระบบไอทีแล้วเกิดภาคปฏิบัติให้ได้”^๑ เมื่อนำความสามารถ ความสร้างสรรค์ เฉพาะตัวไปส่งเสริมชีวิต แต่ก็มีมากที่มักฉวยโอกาสนี้ใช้ในทางเอาเปรียบด้วย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต ได้กล่าวว่า “ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ทั้งสิ้น อีกทั้งความเจริญทางด้านวัตถุที่มีมากขึ้น ทำให้ความเจริญทางด้านจิตใจลดลง มนุษย์ต่างใช้เหตุผลน้อยลง แต่ใช้อารมณ์มากขึ้น เทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างก้าวกระโดดต่างมีผลทำให้ผู้ที่ไม่มีความรู้หรือไม่ชำนาญขาดโอกาสที่ดีในการดำเนินชีวิตในยุคที่ต้องใช้เทคโนโลยีควบคู่ไปด้วย แต่ในทางกลับกันผู้ที่มีความรู้หรือมีความชำนาญในการใช้เทคโนโลยีกลับใช้อุปกรณ์นี้เอาเปรียบผู้อื่น โดยกระทำในสิ่งที่ผิดเพียงให้ตนเองและพวกพ้องได้รับประโยชน์เท่านั้น ดังนั้น มนุษย์เราจึงต้องปรับสภาพทั้งกายและใจให้ทันกับเทคโนโลยีที่เข้ามาในชีวิต โดยต้องใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งกับตัวเราเองและผู้อื่นอีกด้วย”^๒

การเสพเทคโนโลยีแล้วเชื่อ ศรัทธา วัฒนธรรมใหม่ ๆ ส่งผลเกิดสถานการณ์การเสื่อมถอยทางวัฒนธรรมประเพณี ทางศาสนาดั้งเดิมเพราะสื่อต่าง ๆ ได้เป็นช่องทางให้ผู้เสพส่วนใหญ่พบสิ่งใหม่แล้วกระตุ้นให้มีความเชื่อสิ่งแปลกใหม่ ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมผืนไป เกิดการห่างเหินศาสนาดั้งเดิม ไม่เห็นคุณค่าทางศาสนา สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตติภาณ กล่าวไว้ว่า “บุคคลในยุคนี้ถูกโน้มน้าวให้เชื่อวัฒนธรรมใหม่ ๆ แปลก ๆ ห่างจากคำสอนของพระพุทธศาสนา ห่างจากหลักของสุนทรียภาพ ขาดสุนทรียศาสตร์ มองศาสนาเป็นของเก่าคร่ำครึ ลดศรัทธา ไม่รักษาศีล ขาดคุณธรรม จิตใจขาดเมตตา ทำให้เกิดความวุ่นวาย ขาดความยั้งคิด ทะเลาะเบาะแว้ง เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย”^๓ ส่วนด้านความแตกต่างของเชื้อชาติ ศาสนา ผิพรรณหรือเพศก็ส่งผลด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม) ได้กล่าวว่า “ชีวิตของมนุษย์ถูกแบ่งชนชั้นกลายเป็น การขอความร่วมมือ การช่วยเหลือก็ยากลำบาก แม้ปัจจุบันจะหลอมรวม

^๑ สัมภาษณ์ พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ ปสิวิโก), รศ.ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^๒ สัมภาษณ์ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต, รองผู้บัญชาการตำรวจภูธร ภาค ๗, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^๓ สัมภาษณ์ พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตติภาณ, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดปิฎกธรรมาราม จังหวัดนนทบุรี, อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

โดยใช้หลักศาสนาสากล ว่าบุคคลสามารถอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางแตกต่างของเชื้อชาติ ศาสนา ผิพรรณ หรือเพศก็ตาม แต่ในความเป็นจริงอยู่ร่วมกันยากมาก เพราะความแตกต่างที่มีมาก สังคม วัฒนธรรมที่มีมาก มีปรากฏการณ์หลาย ๆ อย่าง และทวีความรังเกียจเดียดฉันท์กันมากเป็นเงาตามตัว ต่างฝ่ายก็ใส่หน้ากากเข้าหากัน”^{๔๔}

รากฐานของปัญหามาจาก ความโลภ ความโกรธ ความหลง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อาภากร)** ได้กล่าวว่า “ทุกปัญหาต้นเหตุมาจากกิเลสที่เรียกกันว่า ความอยาก ความต้องการในยุคนี้คนมีความทะยานอยากเยอะ มีการแข่งขันสูงทำให้เกิดความอยากคือโลภะ มีเป็นอันมาก เช่น อยากได้สิ่งนี้ ถ้าไม่ได้ตั้งใจก็จะเกิดกิเลสตัวที่ ๒ คือโทสะ และเพราะความไม่เข้าใจ ความไม่รู้ คือโมหะ เป็นต้นเหตุ ดังนั้นต้นเหตุของปัญหาและอุปสรรคมาจาก ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทำให้เดือดร้อนทั้งตัวเองและผู้อื่น”^{๔๕} เมื่อใดที่มนุษย์มีความเห็นผิด ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิต ดังที่ศนะของ **พระราชปฏิภาณโกศล (สมคิด จินตามโย)** ได้กล่าวว่า “ปัญหา คือ คนมีมิจฉาทิฐิวในการดำเนินชีวิต อุปสรรคในการที่จะเดินต่อไปในการทำงานมีอุปสรรคมาก คนที่มีความมุ่งมั่น มีความขยัน เป็นคนดีนั้นก็จะต้องเหนื่อย สังคมส่วนใหญ่เป็นคนไม่มีคุณธรรม ไม่สะสมคุณธรรม นี่คือ ลักษณะอุปสรรคที่เป็นปัญหาจะเกิดในศตวรรษที่ ๒๑”^{๔๖} นอกจากนี้ ปัญหายังมีต้นเหตุมาจากขาดการพัฒนาตนตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ปล่อยเวลาให้ผ่านไปอย่างไร คุณค่า สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **ดร.พัชรี แซ่มซ้อย** กล่าวว่า “สาเหตุสรุปเป็นประเด็น ๆ ได้ว่า

(๑) คนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจธรรมชาติของชีวิตตามความเป็นจริง และไม่เห็นความสำคัญของเวลาในการพัฒนาชีวิต

(๒) เมื่อคนไม่เห็นคุณค่าและให้ความสำคัญกับเวลาจึงพาตนเองไปสู่อบายมุข

(๓) ขาดความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธองค์ในการพัฒนาตน

(๔) เมื่อขาดศรัทธา คนส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาพระธรรมอย่างลึกซึ้ง จึงเป็นไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา สร้างปัญหาและสร้างทุกข์ให้ตนเอง และสังคม”^{๔๗} และการไม่เจริญในสิ่งที่ควรเจริญ สอดคล้องกับที่ศนะของ **พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กल्याณ จันทพร)** ได้กล่าวว่า “คนไม่เจริญในสิ่งที่ควรเจริญ เป็นอุปสรรคของความเจริญ มี ๔ เรื่อง คือ

^{๔๔}สัมภาษณ์ พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม), ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดอังกัญโคก จังหวัดสุรินทร์, อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๔๕}สัมภาษณ์ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อาภากร), เจ้าอาวาสวัดศรีประวัติ, เจ้าคณะตำบลปลายบาง-ศาลากลาง จังหวัดนนทบุรี, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระราชปฏิภาณโกศล (สมคิด จินตามโย), ผศ.ดร. เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

^{๔๗}สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย, วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาคิดดี จำกัด, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

(๑) ไม่เจริญกาย ไม่ออกกำลังกายเพิ่มความเข้มแข็งทางด้านร่างกาย ทำให้มีผู้เจ็บป่วยแน่นในโรงพยาบาลเพราะไม่เจริญกาย ไม่บังคับการกินอาหารที่ไม่เสี่ยงต่อการเป็นโรค และชอบอยู่ที่อุดู๊ ที่มีวสุม

(๒) ไม่มีความเจริญศีล เจริญธรรม จึงเกิดคอร์ปชั่น ทูจจริต หย่าร้าง แดกแยก เด็กและเยาวชนใจแตกเสียตัวในวัยอันไม่ควร ติดยา จนมีคำห้ามเด็กนักเรียนแต่งตัวโป้ มีวสุม การเจริญทางอบายมุข มาจากการไม่เจริญศีล เจริญธรรม เป็นอุปสรรคในการเจริญของประเทศชาติ เจริญทางสังคม ทำให้บ้านเมืองเจริญอย่างงดงามไม่ได้

(๓) ไม่เจริญจิต ปล่อยให้จิตอ่อนแอ ไม่มีพลังหลักกิเลสและความทุกข์ออกจากจิตใจ ดูจากการฆ่าตัวตายสี่ห้าพันรายต่อปี เพราะไม่มีจิตตานุภาพ จิตใจไม่มีความเข้มแข็งในการต่อสู้ชีวิต ไม่มีคุณธรรมหลักสไกเลส ทำให้ฆ่าตัวตาย เป็นการกระทำของคนโง่ ก็คือ การเสียค่าโง่

(๔) ไม่เจริญปัญญา ไม่อยากอบรม ไม่อยากฟัง ไม่ฟังเทศน์ฟังธรรม ชอบอะไรที่ร้องไห้เพราะ สนุก ไม่เก็บเกี่ยวทางปัญญา เก็บเกี่ยวแต่สิ่งที่ไร้สาระ ไม่มีประโยชน์อะไร ไม่ชอบใครครวญเทียบเคียงยังลึกลับแยบยล เช่น โอนเงินง่าย ๆ โอนเพื่อแต่งงาน เรียกเสียค่าโง่ ก็ไม่มี ความงามเกิดขึ้น กลายเป็นสังคมด้อยคุณภาพ ภายเสื่อม ศีลธรรมเสื่อม จิตเสื่อม ปัญญาทรมาน สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ดีอยู่งามในสังคมในศตวรรษที่เราต้องการให้ก้าวหน้าดิงาม”^{๔๔}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าโลกแห่งเทคโนโลยีเป็นโลกที่พร้อมเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การดำเนินชีวิตย่อมถูกบีบให้รับกับการเปลี่ยนแปลง แม้ขณะนี้การดำเนินชีวิตก็มีการเปลี่ยนจากเดิมไปมาก เช่น สังคมที่มีการแข่งขันสูง แข่งแย่ง แข่งชิงด้วยทักษะ ความสามารถใหม่ ๆ ส่วนผู้ที่มีโอกาสก้าวหน้าหรือผู้ประสบความสำเร็จเป็นคนกลุ่มน้อย ส่วนผู้บริโศกหรือผู้เสพทั่วไปย่อมตกเป็นทาสการบริโศก ซึ่งเสี่ยงต่อการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาด เพราะผู้บริโศกจะถูกกระตุ้น ถูกเร้า ให้บริโศกอย่างลุ่มหลงเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของผู้ผลิต ถ้าเมื่อไรเสพบริโศกอย่างขาดการพิจารณา ไตร่ตรอง ไม่สามารถนำคุณค่าแท้ออกมาใช้ได้ ไม่เห็นคุณค่าแท้ของเทคโนโลยี สิ่งที่จะได้รับต่อมา คือ ความทุกข์

การดำเนินชีวิตโดยมีเทคโนโลยีร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ถ้านำคุณสมบัติทางระบบเครือข่ายมาใช้มาปฏิบัติต่อกันอย่างไม่ถูกต้อง ไม่ถูกวัตถุประสงค์ ย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งกายและใจ และเกิดผลกระทบสืบเนื่องต่ออนาคตด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ศิริจันทร์ บิณศิริวานิช** เรื่อง “อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ : การบังคับใช้กฎหมายในคดีหมิ่นประมาทบนระบบเครือข่ายเฉพาะเรื่องชื่อเสียง” พบว่า เมื่อมีการใช้งานระบบเครือข่ายมากขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้งานระบบเครือข่ายก็เพิ่มจำนวนขึ้นเป็นเงาตามตัว การกระทำผิดโดยใช้ความพิวเตอร์และระบบเครือข่ายมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น ส่งผลกระทบต่อทั้งเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ จันทพร), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

มาก กฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่สามารถคุ้มครองชื่อเสียงของบุคคลอย่างเพียงพอ ระบบเครือข่ายยังถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่ยังมีการคุ้มครองที่ต่ำ เกิดปัญหาทั้งในส่วนของการคุ้มครองชื่อเสียงและการบังคับใช้กฎหมาย แม้จะได้มีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. ๒๕๕๐ ขึ้น เพื่อบังคับใช้ต่อการกระทำความผิดต่อชื่อเสียงในบางส่วนแล้วก็ตาม^{๔๔}

จากงานวิจัยของศิริจันทร์ บิณศิริวานิช ทำให้ทราบว่าปัญหาจากการใช้เทคโนโลยีที่พัฒนาทางระบบเครือข่ายมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลต่อสังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคงของชาติซึ่งการคุ้มครองและการดูแลด้านนี้ยังไม่มีหน่วยงานใดทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการนำระบบเครือข่ายมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับการดำเนินชีวิตให้เป็นไปในทิศทางสุนทรีย์ะบนฐานของคุณธรรมจึงจัดได้ว่าเป็นการกระทำที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง และต้องใช้ความพยายามอย่างสูง

ดังนั้น จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นเกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ สรุปว่ามี ๕ ด้านหลัก ๆ คือ

๑. ด้านจิตใจ คือ จิตใจถูกสิ่งเร้ากระตุ้นให้เกิดความต้องการรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ผลคือจิตใจตกอยู่ในภาวะสับสน ฟุ้งซ่าน ไม่มั่นคง ขุ่นมัว และเป็นทุกข์

๒. ด้านสังคม คือ ไม่อยู่ในระเบียบ กฎ กติกาของสังคม สังคมวุ่นวายไม่สงบสุข และการรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามา และมีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์

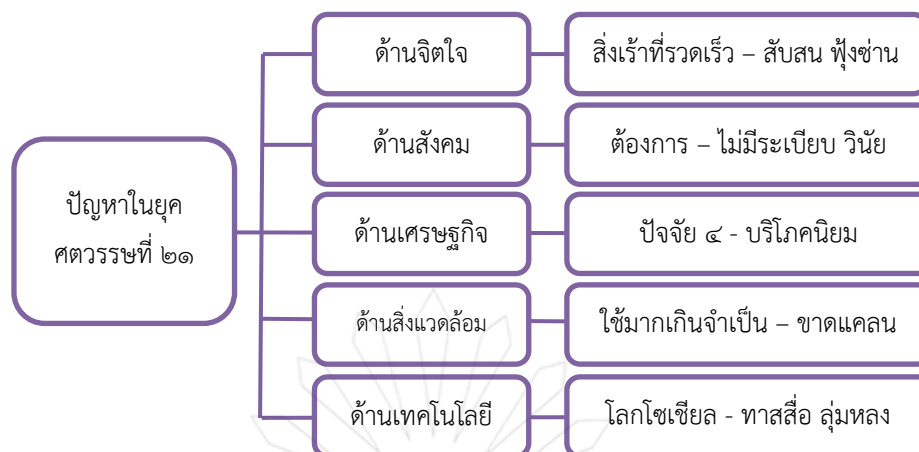
๓. ด้านเศรษฐกิจ คือ คิดถึงแต่ผลประโยชน์ตนและพวกพ้อง เป็นพวกบริโภคนิยม

๔. ด้านสภาพแวดล้อม คือ การที่มนุษย์นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างฟุ่มเฟือย จนทรัพยากรธรรมชาติขาดแคลน และเสื่อมโทรม

๕. ด้านเทคโนโลยี คือ เชื้อสื่อ เป็นทาสสื่อ หลงโลกโซเชียล เป็นทาสระบบทำให้เสียอย่างกลุ่มหลง เพลิดเพลิน และการฉกฉวยหาผลประโยชน์

ปัญหาเหล่านี้มาจากความเจริญทางวิทยาศาสตร์ ที่เจริญอย่างไร้ขีดจำกัด สร้างนวัตกรรมที่มีคุณภาพสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีระบบเครือข่ายที่มีข้อมูลมากมายอย่างไร้พรมแดน ทำให้ทุกมิติในชีวิตมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ตามวิถีระบบที่แฝงด้วยความที่นำหลงใหล กระตุ้นให้มนุษย์เพลิดเพลินกับการเสพสิ่งแปลกใหม่ขึ้นเรื่อย ๆ แม้กระทั่งทางด้านวัฒนธรรมประเพณีและศาสนาก็มีสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาครอบงำ หลงเชื่อ ทำให้มองศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมว่า เป็นของเก่า คร่ำครึ ลดศรัทธา ทำให้วัฒนธรรมที่ดั่งามเสื่อมถอย ยิ่งมนุษย์ไม่มีการเจริญกาย ศีล จิตและปัญญา ยิ่งส่งผลให้มนุษย์ขาดคุณธรรม ปล่อยชีวิตขึ้นกับเทคโนโลยีย่อมหดอิสรภาพ และสร้างปัญหาต่าง ๆ ได้มากขึ้นรุนแรงขึ้น

^{๔๔}ศิริจันทร์ บิณศิริวานิช, “อาชญากรรมคอมพิวเตอร์: การบังคับใช้กฎหมายในคดีหมิ่นประมาทบน เครือข่ายเฉพาะเรื่องชื่อเสียง”, ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะนิติศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า บทคัดย่อ.

แผนภูมิที่ ๔.๒ ปัญหาในศตวรรษที่ ๒๑

๔.๑.๓ แนวทางการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

การดำเนินชีวิตเพื่อสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ คือ ความสุข ความสมหวัง ความเพียบพร้อม สมบูรณ์ และไม่มีความทุกข์ ซึ่งเป็นความงดงามของชีวิต สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้มนุษย์จะต้องมีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ต้องถูกทำนองคลองธรรม การดำเนินชีวิตท่ามกลางอิทธิพลของความเจริญในทุกมิติ ทุกปัจจัยภายนอก ปัจจัยต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ตามอิทธิพลอำนาจความต้องการ ดังนั้น แนวทางที่จะดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการได้ต้องเป็นแนวทางที่ดีที่สุดที่สามารถสร้างสุขแท้ ให้จิตใจมีความสงบสุข อ่อนโยน มีระเบียบ เรียบร้อย แสดงออกมาทางพฤติกรรม ทำให้ตนเองและผู้อื่นไม่เดือดร้อน ส่งผลให้สงบสุขทั้งตนเอง สังคม และประเทศชาติ มีแนวทางการดำเนินชีวิตแบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

๑) ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม

ขณะดำเนินชีวิตในปัจจุบันมนุษย์จะต้องเรียนรู้ชีวิต คือ มีสติตื่นรู้ ตามทัน ปรับตัว รู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงไปกับระบบโลกโซเชียลและสถานการณ์รอบ ๆ ตัวที่ครอบคลุมไปด้วยไอที สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ ปลิวโก) ได้กล่าวว่า “แนวทางการดำเนินชีวิต คือต้องปรับตัวให้สามารถใช้ไอที (Information Technology) ได้ ต้องสามารถใช้ความเป็นไฮเทคของโลกปัจจุบันได้ ยุคที่ต้องใช้ศักยภาพในการสั่งการหุ่นยนต์ ศักยภาพในยุคนี้ไม่ต้องมีดีกรีทางการศึกษาสูง แต่ต้องมีศักยภาพในการใช้ไอทีที่มาก และความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ ในการสื่อสาร”^{๕๐} การเรียนรู้ที่ดีที่ถูกต้องจะต้องรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระธรรมปัญญารักษ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส) กล่าวว่า “ยุคนี้เป็นยุคที่ต้อง ๑) เรียนรู้ชีวิตให้มากขึ้น ๒) รู้ทันโลกมากขึ้น ๓) รู้จัก

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

ตัวเองว่าควรเป็นไปกับโลกหรือควรเป็นตัวเอง และ ๔) ต้องมีหลักการหรือกรอบที่ถูกต้องของตัวเอง คือ เรียนรู้ชีวิตให้มากขึ้นจนถึงระดับที่รู้แน่ชัดว่า ชีวิตควรเป็นอย่างไร”^{๕๑}

มนุษย์ต้องไตร่ตรองพร้อมกับปรับวิธีคิดให้เข้ากับสภาพแวดล้อมแต่ต้องอยู่บนฐานแห่งความถูกต้อง ดังคำกล่าวของ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง กล่าวว่า “ความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามปกติและเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเราจึงต้องปรับตัวเอง เปลี่ยนวิธีการคิด เพื่อให้วิถีการดำเนินชีวิตของเราสอดคล้องไปกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เพื่อให้เราใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและรู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หากเราเตรียมตัวเองให้พร้อม ไม่ว่าจะต้องเผชิญกับสถานการณ์ใด เราสามารถรับมือได้ ดังนั้น มนุษย์ควรจะต้องมีทักษะชีวิตที่สำคัญ เช่น มีทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ดี มีความสามารถในการรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิต รู้จักแยกแยะข้อมูลข่าวสารเรื่องราวปัญหาสถานการณ์รอบตัว โดยใช้สติปัญญาและประสบการณ์ไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วยเหตุผลและมีการวิเคราะห์ทั้งข้อดีและข้อเสีย ในแต่ละทางเลือกซึ่งเป็นการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพมีความสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น รู้จักตนเองจัดการกับปัญหาของตนเองได้ดี และเข้าใจเห็นอกเห็นใจผู้อื่น”^{๕๒} คำสัมภาษณ์ของ อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล กล่าวว่า “ต้องมีความรู้ในหลักการดำเนินชีวิต แข็งแรงในความดีและมีวินัย จึงเข้าถึงผลสำเร็จในชีวิตได้”^{๕๓} นอกจากนี้ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย กล่าวว่า “ต้องอาศัยความรู้ และใช้เวลาอย่างคุ้มค่า รู้จักสิ่งไหนเป็นสาระ สิ่งไหนไม่เป็นสาระ ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์”^{๕๔}

ดังนั้น มนุษย์จะต้องมองโลกบนฐานแห่งความเป็นจริงว่า สิ่งที่เกิดกำลังผลักดันทุกสิ่งไปข้างหน้าอยู่ตลอดเวลา การอยู่กับที่กลายเป็นว่าเป็นการถอยหลัง การอยู่รอดได้ต้องเรียนรู้เร็วขึ้นและเรียนรู้อย่างมีหลักการที่ถูกต้อง พร้อมทั้งปรับกาย ใจ ทักษะคิด วิธีการ หล่อหลอมเข้ากับระบบเทคโนโลยีให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยอยู่บนเงื่อนไข คือ ใช้สติพิจารณาวิเคราะห์อย่างเหมาะสม

๒) ใช้หลักธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

เมื่อรู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว แล้วพัฒนาปรับกาย ใจ อย่างมีระบบดำเนินไปด้วยดีสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายแล้วไม่เกิดการผิดพลาด คือ การใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือทำ

^{๕๑}สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส), เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๖ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๕๒}สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง, รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๕๓}สัมภาษณ์ อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล, อาจารย์สอนนิสิตนาคกรมฐาน, ผู้ก่อตั้งกลุ่มรัตนอุบาสก, ผู้ก่อตั้งโครงการหมู่บ้านรัตนอุบาสก, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๕๔}สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย, วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาคิดดี จำกัด, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

หน้าที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม)** ได้กล่าวว่า “เมื่อทราบว่ามีแต่ปัญหา จึงควรมีการพิจารณา ตัดเครื่องพิจารณาให้มีความเข้มแข็ง มีจุดยืนว่าจะใช้หลักอะไรในการดำเนินชีวิตว่าจะใช้หลักปรัชญาหรือศาสนาหรือจะใช้รวม ๆ กันก็ได้ สังคมปัจจุบันสอนไม่ให้ไว้ใจกัน เพราะว่าสังคมเต็มไปด้วยอันตราย การทำร้ายกันผ่านทางสื่อต่าง ๆ ทางโลกโซเซียล ผ่านถ้อยคำ การใช้ถ้อยคำ ผ่านการตำหนิ ผ่านการ Comment มีมิตรมากขึ้น ศัตรูก็เพิ่มเท่าทวีคูณ เพราะการใช้ชีวิตปัจจุบันต้องใช้ความอดทนอย่างสูง คือ (๑) ต้องมีภูมิธรรมในตัวเอง มีความหนักแน่นพอสมควรในการใช้ชีวิต (๒) ต้องเรียนรู้ ต้องมีศิลปะอยู่ท่ามกลางความแตกต่างของศาสนาของเชื้อชาติ ผิวพรรณ จะต้องมีความยืดหยุ่นให้ได้ ในบางกรณีหลักศาสนาก็ควบคุมไม่อยู่ ต้องใช้จิตวิทยาท่ามกลางคนหลากหลายเชื้อชาติ คนหลากหลายศาสนา”^{๕๕}

หลักเศรษฐกิจพอเพียงก็เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ที่เกิดความงามจากหลักธรรม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต)** ได้กล่าวว่า “ต้องทำให้โลกนี้มีสุนทรียศาสตร์ และจะสร้างความงามเฉพาะตัวเราเองเท่านั้นไม่ได้ จะต้องมองลงไปให้ลึกถึงท้องมหาสมุทรด้วย พุทธวิธีก็มีการสอนเรื่องความสะอาด เช่น การบ้วนน้ำลายลงกลางสาธารณะก็ดเว้น แนวทางการดำเนินชีวิตในศตวรรษนี้ พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ มอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ทุกคน ปรัชญานี้ทุกข้อมาจากพระไตรปิฎก พยายามใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎกมาเติมเต็ม นำมาเพิ่มเติมให้สอดคล้องสอดรับกันทำให้งานสมบูรณ์ยิ่งขึ้นใช้การได้”^{๕๖}

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาสอนในทุกแง่มุม ทุกการกระทำ ควรนำมาจัดการควบคุมพฤติกรรม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระธรรมรัตนภรณ์ (สมศักดิ์ โชติณฺโรร)** ได้กล่าวว่า “แนวทางการดำเนินชีวิตจะต้องอาศัยหลักพุทธธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเข้าไปช่วยในการดำเนินชีวิต ทุกการกระทำจะต้องมีความพอใจ ตั้งใจ เอาใจใส่และหาเหตุผลในสิ่งนั้น ๆ ทุกการกระทำทุกกิจกรรมก็จะบรรลุความสำเร็จ บรรลุตามวัตถุประสงค์”^{๕๗}

การพัฒนาชีวิตก้าวสู่ความสุข ด้วยการนำหลักธรรมมาปิดกั้นกิเลส ชัดเกลากิเลส ทำให้กิเลสเกิดน้อยลงหรือหมดไป สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระเทพเมธากรณ์ (ประสงค์ วราสโย)** กล่าวว่า “มนุษย์จะต้องคิดว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตน มีจิตสำนึกว่าตัวเรามีความสำคัญ และให้กำลังใจตนเองว่าชีวิตเรากำหนดได้ ให้ดีก็ได้ ให้ชั่วมาก็ได้ จึงต้องเลือกทำดีให้มากที่สุด ด้วยการนำสิ่งที่ดีที่สุดมา

^{๕๕}สัมภาษณ์ พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม), ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดอังกัญญโคก จังหวัดสุรินทร์, อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๕๖}สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖, ๑๗, ๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๕๗}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนภรณ์ (สมศักดิ์ โชติณฺโรร) ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

ให้นำทางชีวิต คือ ธรรมของพระพุทธเจ้า เพื่อกันขวาง เพื่อปิดกั้นกิเลส เพื่อทำลายกิเลส กิเลสที่ทำให้เราทุกข์ ทำให้ดีด้อยค่า แต่ธรรมของพระพุทธเจ้าจะพาเราไปสู่ทางอันเกษม ทำให้ชีวิตงามมีคุณค่า”^{๕๘}

แนวทางที่ชีวิตดำเนินอยู่เป็นเรื่องของกรรม ทำความดีย่อมได้รับผลดี ทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว สอดคล้องกับทัศนะของ **พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย)** กล่าวว่า “ควรเป็นบุคคลที่เชื่อเรื่องหลักกรรมของพระพุทธเจ้า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ให้เชื่อว่าสิ่งที่ทำแล้วไม่ไร้ผล ไม่ควรคิดว่างค์กรทำอะไรก็ช่างไม่สนใจ ไม่ควรคิดเช่นนี้ ควรคิดและมีมุมมองตัวเราเป็นที่ตั้ง แม้สิ่งที่เราทำจะไม่สมบูรณ์แต่ก็ต้องทำดี สิ่งที่เราควรได้กลับไม่ได้แปลว่าบุญไม่ถึง ทุกสิ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัยควรมองโลกในแง่บวกให้มากที่สุด”^{๕๙} สอดคล้องกับทัศนะ **พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อาภากรโ)** กล่าวว่า “จากคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี ก็สามารถนำมาอย่างย่อ ๆ ใน การปฏิบัติ คือควรทำดี เลิกทำความชั่ว พยายามทำใจให้สะอาดไม่สกปรก ศึกษาธรรมให้ถูกต้องแล้ว จำให้ได้ ก็สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้”^{๖๐}

การดำเนินชีวิตด้วยธรรม จะต้องเริ่มด้วยธรรมระดับพื้นฐานแล้วรักษาให้บริสุทธิ์เสียก่อน คือการเริ่มตั้งแต่การรักษาศีล ๕ สร้างเป็นฐานเพื่อต่อยอดสู่ธรรมที่สูงขึ้น สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระมหาณรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ** ได้กล่าวเน้นหลักศีล ๕ ไว้ว่า “การดำเนินชีวิตที่จะต้องเข้าถึงหลักคำสอน หลักสุนทรียธรรม เริ่มจากมีศีลเป็นแนวทาง มีศีล ๕ สร้างใจให้มีคุณธรรม เพราะทุกอย่างออกมาจากใจ สร้างด้วยใจ ใจต้องดำเนินด้วยศีล ๕ ไม่ใช่แค่ศตวรรษที่ ๒๑ เท่านั้น ศีล ๕ ใช้ได้กับทุกศตวรรษ หลักธรรมหิริ โอตตปปะ ขันติและโสรัจจะก็สำคัญควบคู่ด้วย”^{๖๑} สอดคล้องกับทัศนะของ **รศ.สุเชาว์ พลอยชุม** ได้กล่าวว่า “การดำเนินชีวิตในหลักธรรมของศีล สมาธิ และปัญญา”^{๖๒}

ความสงบสุขของชีวิตจะเกิดได้ด้วยความรู้จักความพอหรือความพอเพียงซึ่งเป็นเส้นทางสายกลาง แล้วนำแนวทางสายกลางไปปรับใช้กับเทคโนโลยีเพื่อลดอำนาจการกระตุ้นของสิ่งเร้า สอดคล้องกับคำกล่าวของ **รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล** ได้กล่าวว่า “สายกลางสำคัญมากเพราะเมื่อเรารู้ว่าเราต้องอาศัยปัจจัย ๔ ถ้าเราต้องการปัจจัย ๔ แบบล้นแบบไม่พอเพียงจะเกิดทุกข์ แนวทางการ

^{๕๘}สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (๖), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๕๙}สัมภาษณ์ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย), เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

^{๖๐}สัมภาษณ์ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อาภากรโ), เจ้าอาวาสวัดศรีประวัติ, เจ้าคณะตำบลปลายบาง-ศาลากลาง จังหวัดนนทบุรี, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๖๑}สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดปฎกธรรมาราม จังหวัดนนทบุรี, อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๖๒}สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม, กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

ดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ควรยึดพระบรมราโชวาทของนายพลหลวงรัชกาลที่ ๙ คืออยู่อย่างพอเพียง
 นั้นดีที่สุด ตรงกับหลักพระพุทธศาสนา คือหลักสันโดษหรือหลักมัชฌิมาปฏิปทานั่นเอง”^{๖๓} สอดคล้อง
 กับทัศนะของ **รศ.ดร.อำพล บุตคาศาร** ได้กล่าวว่า “ควรส่งเสริมนโยบายการเรียนรู้หรือการใช้ชีวิตที่
 ใช้เทคโนโลยีอย่างพอประมาณ โดยกระตุ้นให้มนุษย์กลับเข้าหาธรรมชาติให้มากขึ้น อย่าหลงระเริงกับ
 ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี นวัตกรรมมากไป ให้ใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทาของพระพุทธเจ้า”^{๖๔}

หลักสูตรของพระพุทธศาสนาเป็นระบบการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ในทุกเพศ ทุกวัย ทุกที่
 ทุกเวลา จึงต้องนำมาพัฒนาชีวิตเด็กและเยาวชนที่กำลังเรียนรู้ โดยเฉพาะยุคปัจจุบันเน้นการเรียนรู้
 เทคโนโลยี การนำมาให้เรียนรู้ควบคู่กับระบบใหม่ ๆ ย่อมเป็นการพัฒนาเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้
 อย่างสมบูรณ์ สอดคล้องกับทัศนะของ **ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์** ได้กล่าวว่า “ต้องรับนำคำสอนของ
 พุทธธรรมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อไม่ให้ชีวิตตกไปข้างทุกข์ หรือเสพสุขจนเกินขอบเขต
 แต่ให้เดินสายกลางด้วยสติและปัญญา และต้องรับบรรจุในหลักสูตรของโรงเรียนเกี่ยวกับการ
 ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีกับการดำเนินชีวิต”^{๖๕} สอดคล้องกับทัศนะของ **พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต** กล่าว
 ว่า “ควรเริ่มตั้งแต่การปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้รู้เท่าทันถึงคุณค่าของเทคโนโลยีในทางที่ถูกต้อง และ
 ในขณะเดียวกันก็ต้องเรียนรู้ถึงคุณค่าของคุณธรรมในจิตใจที่จะต้องมีความควบคู่กันไปด้วย การสร้าง
 ทัศนคติที่ถูกต้องในการใช้ชีวิต โดยการใช้หลักธรรมมาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน
 ได้เรียนรู้ถึงหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่มีใช่เพียงการอาศัย
 เทคโนโลยีที่มีอยู่เพื่ออำนวยความสะดวกแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ต้องมีคุณธรรมหรือหลักธรรม
 ของพระพุทธศาสนาเข้ามากำกับจิตใจอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย เพราะหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็น
 หนทางที่จะนำพาชีวิตให้ได้ไปพบกับความสุขอย่างแท้จริง”^{๖๖}

การทำปัจจุบันให้ดีที่สุด ถูกต้องที่สุดด้วยการหยุดมองตนเอง สอดคล้องกับคำกล่าวของ
พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ ปลิวโก) กล่าวว่า “ขอให้หยุดเดินตามสังคัมแล้วอยู่กับตัวเองบ้าง จะได้มี
 ความสุขมากขึ้น”^{๖๗} ความรู้จริง ทำให้เกิดการกระทำที่ถูกต้อง สิ่งนี้ คือความงาม สอดคล้องกับคำ
 สัมภาษณ์ของ **พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย)** กล่าวว่า “ยุคนี้เป็นยุคที่จะต้องรู้จริง รู้ถูกต้อง

^{๖๓} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล, หัวหน้าสาขาวิชาบาลีและสันสกฤต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
 ราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๖๔} สัมภาษณ์ รศ.ดร.อำพล บุตคาศาร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และ
 สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๖๕} สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสน์เพื่อสังคม, ๒๖ มกราคม
 ๒๕๖๓.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต, รองผู้บัญชาการตำรวจภูธร ภาค ๗, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา
 มกุฏราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

และมีประโยชน์ แล้วนำมาใช้กับตนเองและผู้อื่นให้เกิดประโยชน์ การทำดี ทำถูกต้องเป็นความงาม เป็นแนวทางชีวิตที่ดี”^{๖๘}

ดังนั้น พฤติกรรมในชีวิตประจำวันรวมทั้งวิธีการสื่อสารต่าง ๆ ฟัง พูด ดู สัมผัส สิ่งเหล่านี้ เกิดจากความต้องการของจิตใจ ถ้าความต้องการของจิตใจดำเนินไปตามอำนาจสิ่งเร้าที่เรียกว่ากิเลส ย่อมส่งผลให้ชีวิตเป็นทุกข์ เราควรสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตให้มีศักยภาพด้วยฐานของคุณธรรมให้เกิด สามารถควบคุมอำนาจสิ่งเร้า ด้วยการนำหลักธรรมมาสร้างเป็นโปรแกรมชีวิตที่ควบคุมจัดการจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องศีล เรื่องกรรม เรื่องการเดินสายกลาง การคิดแบบโยนิโสมนสิการ และธรรมอื่น ๆ ธรรมเหล่านี้ย่อมทำให้ร่างกายและจิตใจเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างธรรมชาติ ทำให้จิตใจงาม พฤติกรรมงาม ชีวิตบรรลุตามเป้าหมาย มีอิสรภาพ คือพบความสุข ดำเนินไปบนความสุข

การดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน มนุษย์จะต้องมีหลักการ วิธีการใช้ในการปรับตัว รับมือ และรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยการใช้หลักธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **กนกรัตน์ พิสมัย** ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนเตรียมทหาร” พบว่า นักเรียนเตรียมทหารนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติมากที่สุด ๔ ด้าน คือ ด้านการเรียน ด้านการปรับตัวและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ด้านการแก้ปัญหา และด้านใช้จ่าย คือ ต้องการมีอนาคตที่ดีและประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ต้องการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้และมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น ต้องการมีเหตุผลในการแก้ปัญหาและต้องการมีวิธีการวางแผนการใช้จ่าย ผู้ที่ใช้หลักธรรมแล้วได้ผลดีก็ยังคงใช้ต่อไป ส่วนผู้ที่ใช้หลักธรรมน้อยได้ผลน้อยย่อมต้องทำให้มากขึ้น^{๖๙}

งานวิจัยของกนกรัตน์ พิสมัย ทำให้ทราบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่นำมาแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้และสามารถนำมาปฏิบัติได้ตลอดอย่างต่อเนื่อง การปฏิบัติมากย่อมได้รับผลดีมาก การปฏิบัติน้อยย่อมได้ผลดีน้อยตาม แต่สามารถทำเพิ่มไปเรื่อย ๆ ผลดีก็เกิดเพิ่มพูนขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

สรุปได้ว่า จากการศึกษาแนวทางในการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ มีแนวทางพัฒนาสร้างความสำเร็จสู่จุดมุ่งหมายมีอยู่ด้วยกัน ๒ ประเด็น คือ

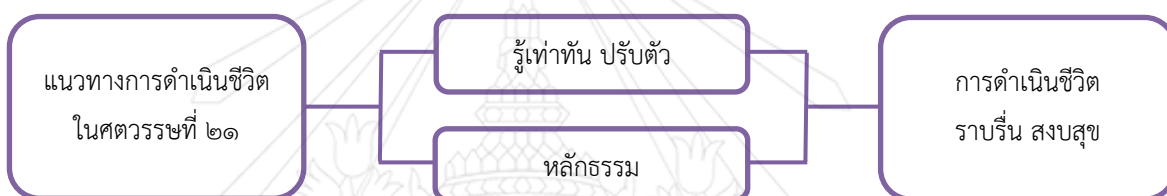
๑. การรู้เท่าทัน ปรับตัวให้ทัน ตามทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีหลักการหรือกรอบแห่งการดำเนินชีวิต มีศักยภาพในการคิดวิเคราะห์เป็น แก้ปัญหาได้อย่างมีคุณภาพ อยู่อย่างรู้เท่าทัน ย่อมไม่ถูกรอรับ แต่ฉลาดที่จะควบคุมอย่างเป็นนาย

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๖๙} กนกรัตน์ พิสมัย, “การศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนเตรียมทหาร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗, หน้าบทคัดย่อ.

๒. นำหลักธรรมเข้ามาปฏิบัติท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง เรียกว่า “มุ่งมั่นให้เกิดรู้สู้สิ่งยาก” เพื่อพัฒนาตนให้พ้นการครอบงำ ไปสู่อิสราภาพ ไม่ตกเป็นทาสเทคโนโลยี แต่ควบคุมเทคโนโลยีไม่ให้ เป็นพิษเป็นภัย ตามหลักการของพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรักษาศีลและสร้างคุณธรรมให้มากขึ้น เป็นการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมจริยธรรมท่ามกลางโลกโซเซียล ย่อมทำให้เข้าใจ รู้เท่าทัน วิเคราะห์ พิจารณาต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ถูกต้อง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวทางการดำเนินชีวิตขั้นแรก จะต้องเข้าใจสภาพแวดล้อมแล้วปรับตัว ให้เหมาะสมอย่างรู้เท่าทัน มีความยืดหยุ่นตามเหตุปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ บนฐานของความถูกต้อง ทำให้ สามารถรับได้ในทุกสถานการณ์ จากนั้นใช้หลักธรรมช่วยเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิต ใช้พัฒนาทั้ง ภายนอก คือใช้ธรรมควบคู่กับเทคโนโลยี และพัฒนาภายในคือจิตใจและสติปัญญา ให้พบสุขทั้ง ภายนอกและภายใน

แผนภูมิที่ ๔.๓ แนวทางการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

๔.๑.๔ พุทธสุนทรียศาสตร์จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

ความงามทางพระพุทธศาสนาต้องเป็นผลมาจากการรู้ความจริง รู้ถูกต้อง และมีประโยชน์ เป็นวัฒนธรรมแห่งปัญญา เป็นการรู้เท่าทันถึงความเปลี่ยนแปลง เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ แล้วลดทอน อานาจกิเลส พัฒนาจิตตนเองให้งามสูงส่ง เป็นสภาวะของจิตใจที่มีความสะอาด สงบ อ่อนโยน มี เมตตา กรุณา เป็นคุณธรรมในจิตใจ คุณธรรมเหล่านี้จะแสดงออกมาทางพฤติกรรม มนุษย์แสดงออก ในชีวิตประจำวัน เป็นการกระทำที่งดงามด้วยความมีระเบียบ เรียบร้อย อ่อนโยน เกื้อกูล มีเมตตา กรุณา ซึ่งความงามเช่นนี้มีคุณภาพสูง เป็นที่ต้องการอย่างยิ่งของการดำเนินชีวิต ทำให้อยู่ร่วมกับผู้อื่น ด้วยความสัมพันธ์ที่ดี เป็นประโยชน์ ส่งผลต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และประเทศชาติให้เกิดความสงบสุข

ความงามเป็นคุณค่าหรือประโยชน์ของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และเป็นความงามที่มี ปัญญาขับเคลื่อนภายใน นำคุณธรรมแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ทุกหลักธรรมมี ความงามเป็นผลเสมอ คือทุก ๆ หลักธรรมมีความเป็นพุทธสุนทรียศาสตร์ทั้งสิ้นและเหมาะกับการ นำมาพัฒนาชีวิตด้านต่าง ๆ ให้ชีวิตราบรื่น เพราะพุทธสุนทรียศาสตร์เป็นความดี ความจริง และมี ประโยชน์ แสดงออกได้หลายลักษณะ หลายด้าน เช่น

๑) ด้านจิตใจ

มนุษย์ทุกคนต้องการการตอบสนองทางด้านจิตใจที่มีสถานะสมหวัง สมปรารถนา เมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างเพียงพอ ก็จะรู้สึก เข้มแข็ง แจ่มใส เป็นสุข แต่ถ้าไม่ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ ก็จะมีสถานะจิตใจสิ้นหวัง ท้อแท้ น้อยเนื้อต่ำใจ ขาดกำลังใจ ซึมเศร้า แยกตัว เป็นต้น โดยปกติความสุขของปุถุชนทั่วไปเป็นสุขที่เจือด้วยทุกข์ ที่ว่าสุขก็คือมีทุกข์น้อย หรือเพลิดเพลีนเหนือทุกข์ก็ว่าเป็นสุข ต่างก็อยู่ภายใต้ความยึดมั่นถือมั่นเป็นไปตามอำนาจกิเลส แต่ถ้าต้องการสุขแท้หรือการตอบสนองในทางที่ถูกต้อง จะต้องมียุทธศาสตร์หรือหลักการส่งเสริมให้มีความเห็น ถูก คิดถูก พร้อมกับเข้าใจในความเป็นจริงของธรรมชาติ ที่เป็นปัจจัยส่งผลกันและกัน หลักการที่นำมาใช้เกิดผลอย่างแท้จริง คือหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพุทธสุนทรียศาสตร์จะทำให้จิตใจงามอย่างสว่าง แจ่มใส ใจไม่ขุ่นมัวเป็นสุขแท้ สอดคล้องกับคำกล่าวของ **ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง** กล่าวว่า “คุณลักษณะของพุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นทักษะชีวิตทางด้านจิตใจ เป็นการฝึกฝนการควบคุมการนึกคิดให้อยู่ในสภาพที่มั่นคง ใสสะอาด ในความดีงามที่ประกอบด้วยคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความรัก ความมีเมตตา กรุณา ความเป็นมิตร ความมีน้ำใจ ความมีสัมมาคารวะ ความรู้จักยอมรับ และเห็นความสำคัญของผู้อื่น ความกตัญญู ความเพียรพยายาม และความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น คุณธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างมาก เพราะจะทำให้คนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข ทำให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ”^{๗๐}

พุทธสุนทรียศาสตร์ถ้าเกิดในผู้โดยย่อทำให้เกิดเป็นคนทันสมัย ทันโลก และอยู่ในโลกอย่างมีความสุข สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพฑูริย์ ชินวิโส)** กล่าวว่า “ถ้าแต่ละคนไม่มีพุทธสุนทรียศาสตร์ ก็หาความสุขได้ยากกลายเป็นคนทุกข์ง่าย แต่สุขยาก เป็นคนเรื่องมาก มีเงื่อนไข่มาก เกณฑ์ให้โลกหมุนตามตน แต่ตนไม่ยอมหมุนตามโลก พุทธสุนทรียศาสตร์ช่วยให้รู้ทันโลก แต่เลือกที่จะไม่ไปกับโลกไปเสียทุกเรื่อง รู้ว่าโลกเป็นอย่างไรและตัวเองควรเป็นอย่างไร”^{๗๑} และเป็นหลักธรรมที่จะนำส่วนไหนมาประยุกต์ใช้ในชีวิตก็ได้หมดอยู่ที่สติปัญญาของผู้คน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระธรรมรัตนภรณ์ (สมศักดิ์ โชติธโร)** ได้กล่าวว่า “การใช้หลักพุทธสุนทรียศาสตร์หรือหลักธรรมของพระพุทธเจ้า สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ตลอด เพราะหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่คงทนมาถึง ๒,๐๐๐ กว่าปีแล้ว จะหยิบตรงไหนก็ใช้ได้ จะจับตรงไหนก็ใช้ได้ เป็นแต่เพียงว่ามนุษย์จะสมารถนำมาคิด มาใช้ มาปรับปรุงกับชีวิตตนเองได้มากน้อยแค่ไหนเท่านั้น หลักคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นทั้งศาสตร์และทั้งศิลป์ ในหลาย ๆ อย่างสามารถนำมาใช้ได้ เช่น การปกครอง

^{๗๐} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง, รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพฑูริย์ ชินวิโส), เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๖ มกราคม ๒๕๖๓.

ก็นำมาใช้ได้ เรื่องของนิติบัญญัติก็นำมาใช้ได้ ด้านการบริหารก็นำมาใช้ได้ ได้หมดเลยกับทุกการกระทำ เพียงแต่เพียงว่าจะหยิบเอามาใช้ตรงไหน”^{๗๒}

พุทธสุนทรียศาสตร์เป็นความงาม ๓ ระดับ งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง และที่สุด สอดคล้องกับทัศนะของ **พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญโญ)** กล่าวว่า “คำสอนของพระพุทธเจ้าทรงสอนถึงความประพฤติของมนุษย์ที่ปฏิบัติธรรม ว่างาม ๓ ระดับ คือ งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง และงามในที่สุด ความงามทั้ง ๓ นี้ทรงใช้สั่งสอนเปรียบเทียบหลายแบบ เช่น เมื่อปฏิบัติธรรมก็งามเบื้องต้นด้วยการมีศีล งามท่ามกลางด้วยการมีจิตใจที่ดี ทั้งดงาม การมีเมตตา กรุณา และงามในที่สุด คือต้องมีปัญญา เกิดปัญญาในทางธรรม เห็นตามความเป็นจริง ถอดถอนความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนได้ นี่เป็นความงามทางพระพุทธศาสนา”^{๗๓} ความงามทั้ง ๓ ยังสอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต)** ได้กล่าวว่า “คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอกาลิโก ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ดีและใช้ได้ในทุกศตวรรษ พุทธสุนทรียศาสตร์ คือพระพุทธเจ้าต้องการให้ทุกคนมีความสุข ความงาม งามนอก งามใน งามกาย งามใจ งามวาจา งามกายคือไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทำร้ายกัน งามวาจาคือพูดสิ่งน่ารัก สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน งามใจคือคิดสร้างสรรค์ ไม่คิดร้ายทำลายกัน แนะนำว่าอาทิกลยานัง มัชฌเอ กัลยานัง ปโยसानกัลยานัง ขอให้เธอสวยในเบื้องต้น สวยในท่ามกลาง สวยในที่สุด คือสวยด้วยศีล สมาธิ ปัญญา สวยในศีลคือการมีระเบียบวินัย โลกสวยไม่สกปรกเพราะการมีวินัย พุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นความงามเริ่มจากตัวเราก่อนแล้วนำไปสู่ภายนอก คิดได้ คิดสร้างสรรค์ คือ ความมีระเบียบวินัย รักษาความงามด้วยระเบียบวินัย คนต้องมีวินัยมากขึ้น”^{๗๔}

หลักธรรมของพระพุทธเจ้ามีความน่าอัศจรรย์ คือใช้ได้ทุกยุคทุกสมัยและได้กับทุกปัญหา ทุกอาชีพ และความงามของพระพุทธศาสนามี ๓ ระดับ คือระดับงามเบื้องต้น งามท่ามกลางและงามในที่สุด เป็นความงามตั้งแต่ขั้นพื้น ๆ ไปยังขั้นละเอียดหรืองามตั้งแต่ขั้นต้น ๆ ไปยังขั้นสูง สร้างให้งามนอกคืองามกาย งามในคืองามใจและสติปัญญา เมื่อใจงามด้วยคุณธรรมย่อมส่งผลให้กายงามตามคุณธรรมนั้น ๆ จิตใจที่งามย่อมสงบ ผ่องใส ย่อมทำให้สติปัญญาเกิดช่วยแก้ปัญหาและกำจัดทุกข์ได้

๒) ด้านสังคม

พุทธสุนทรียศาสตร์ส่งผลให้สังคมสงบสุข ความงามที่เกิดในตนเองและส่งต่อผู้อื่น เป็นการร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน ได้รับประโยชน์ร่วมกัน ประสบความสำเร็จร่วมกัน สังคมบังเกิดสันติภาพ

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนารณ (สมศักดิ์ โชติธโร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญโญ), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖, ๑๗, ๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

ความมั่นคง ลดการขัดแย้ง ลดการแบ่งแยก มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ ความสงบสุข สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พล.ต.ต.สุวัฒน์ เขยชิต กล่าวว่า “พระพุทธเจ้าสอนให้พุทธศาสนิกชนสร้างชีวิตที่งดงามด้วยการมีธรรมะเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต หากผู้ใดมีธรรมะเป็นหลักแล้ว จิตใจจะอ่อนโยน มีแต่ความเมตตากรุณา และดำเนินชีวิตได้โดยที่ตนเองมีความสุข ความสุขก็คือความงาม ความงามนี้จะส่งผลต่อผู้อื่น นั่นก็คือ การมีความสุข มีความเมตตา มีความอ่อนโยนต่อผู้อื่น เมื่อทุกคนต่างมีความงามส่งให้แกกันแล้ว โลกนี้ก็จะแวดล้อมไปด้วยความงามที่ออกมาจากจิตใจ ซึ่งจะส่งผลทำให้ตนเอง ผู้อื่น และสังคมมีแต่ความสงบสุข ซึ่งเหมาะกับยุคศตวรรษที่ ๒๑ ที่มีแต่ความสับสน วุ่นวาย ความงามของพระพุทธศาสนาจะช่วยให้ความวุ่นวาย ความสับสนในโลกนี้สงบลงได้ เปรียบเสมือนพระพุทธศาสนาเป็นตัวช่วยระงับกิเลสตัณหาของมนุษย์นั่นเอง ดังนั้น พุทธสุนทรียศาสตร์จึงจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นอย่างมาก”^{๗๕}

ความงามมีลักษณะตามระดับคุณธรรมที่เกิดขึ้นในตนเอง ความงามจากธรรมเป็นสัญลักษณ์แห่งความสุข คนงามสังคมก็งามตาม สอดคล้องกับทัศนะของ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย) กล่าวว่า “ความงามในพระพุทธศาสนาเป็นความงามของการมีคุณธรรมเป็นความดีงามในตนเอง ผู้อื่นรู้ได้จากการได้เห็น ได้สัมผัส การแสดงออกทางกาย วาจา และจิตใจ มีคุณธรรมมากเล็กซึ่งเท่าใดก็ยิ่งงามมากขึ้นเท่านั้น คุณธรรมจะควบคุมพฤติกรรมต่าง ๆ ดังจะเห็นว่าพระอริยะ ท่านจะงามไม่เหมือนพระทั่วไป พระที่ปฏิบัติก็จะงามกว่าพระปกติ ขรวาาสผู้มีธรรมก็จะงามกว่าขรวาาสที่ไม่มีธรรมเป็นอย่างนี้เสมอ เมื่อใดผู้คนในสังคมมีใจงามย่อมบ่งบอกถึงว่าสังคมนั้น ๆ มีความสงบสุข”^{๗๖}

พุทธสุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์แห่งพฤติกรรม มาจากการปฏิบัติธรรมด้วยการมีศรัทธาเป็นตัวนำแล้วทำทาน รักษาศีลจนเกิดสมาธิและปัญญา สอดคล้องกับคำกล่าวของ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย กล่าวว่า “พุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ว่าด้วยพฤติกรรมแห่งความงามซึ่งเกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรม ย่อมจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ คือ

(๑) มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา รู้เรื่องของตนเองเพื่อสร้างคุณค่าและความดีงาม

(๒) มีความรู้แล้วต้องนำไปปฏิบัติ”^{๗๗} การสร้างความดีงามสอดคล้องกับคำกล่าวของ

อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล ได้กล่าวว่า “ถ้าหมายถึง ความดีงามในการดำรงชีวิต แน่แน่นอนว่า

(๑) ต้องตั้งอยู่ในธรรม ประพฤติธรรม จึงจะมีชีวิตที่เป็นสุข (ทาน ศีล)

(๒) ต้องมีหลักศีลธรรม มีหลักใจ หรือมีความรู้ว่าจะไรดี หรือไม่ดี (ปัญญา)

^{๗๕} สัมภาษณ์ พล.ต.ต.สุวัฒน์ เขยชิต, รองผู้บัญชาการตำรวจภูธร ภาค ๗, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๗๗} สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย, วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาจิตดี จำกัด, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

(๓) ต้องกำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง (ศรัทธา สัมมาทิฏฐิ)^{๗๘}

ดังนั้น ถ้าสังคมถูกโอบอุ้มด้วยพุทธสุนทรียศาสตร์ ย่อมเป็นสิ่งสมที่งดงามยิ่งนัก ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ที่อยู่ในสังคมนั้นมีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรมมีจิตใจอ่อนโยน สุภาพ มักจะแสดงออกในการช่วยเหลือเกื้อกูลตนเองและผู้อื่น ผู้ที่ดำเนินชีวิตด้วยพุทธสุนทรียศาสตร์ไม่ว่าจะไปที่ชุมชนใดย่อมเป็นที่รัก ที่เคารพ ยกย่อง ส่งงามในทุกชุมชน ทุกคนอยากเป็นมิตรด้วย การมีไมตรีจิต มีมิตรภาพร่วมกัน มีเมตตา กรุณา เป็นฐานใช้ตั้งแต่ครอบครัวออกมาสู่สังคม นั่นคือ สังคมงดงาม

๓) ด้านเศรษฐกิจ

ประเทศไทยได้ยกระดับเศรษฐกิจที่ยากจนมาเป็นประเทศที่มีรายได้ระดับปานกลาง การที่จะทะยานไปสู่รายได้ระดับสูงคงเป็นการยาก เมื่อคนไทยมีรายได้ในระดับปานกลางย่อมถือได้ว่ามีความงามทางด้านเศรษฐกิจพอสมควร การที่เศรษฐกิจจะมั่นคงได้ จะต้องสร้างความมั่นคงตั้งแต่ระดับครอบครัวขึ้นมา คนไทยจะต้องบริหารด้านการงาน การเงินเป็นเครื่องมือในการบริหารทรัพย์ได้ ถูกต้อง คือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น เศรษฐกิจถึงจะงาม ไม่เกิดการคอร์รัปชัน ไม่ยากจน ไม่ขัดสน แต่จะรักความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ เคารพสิทธิตนเองและผู้อื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าส่วนตน สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระมหาพนรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ กล่าวว่า “ความงามหรือพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ทำให้เศรษฐกิจงามที่เด่นชัด คือ ไม่มีการคดโกง ไม่คอร์รัปชัน ซื่อสัตย์ ซื่อตรงต่อตนเอง ผู้อื่น หน้าที่การงาน ทำงานโปร่งใส มีคุณธรรมเป็นฐาน การไม่โอ้อวด ไม่ยกตนข่มท่าน สิ่งเหล่านี้คือพุทธสุนทรียศาสตร์ เพราะดีงาม เกิดประโยชน์ การกระทำที่มีเจตนาเป็นกุศล”^{๗๙}

ประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงใช้ควบคู่กับปัจจัย ๔ ได้อย่างลงตัว ถูกขยายลงไปในทุกภูมิภาคอย่างทั่วถึงและดำรงเอกลักษณ์นี้ไว้เป็นแบบอย่างที่มีมั่นคง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล กล่าวว่า “พุทธสุนทรียศาสตร์จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เมื่อมีศีล พฤติกรรมก็มีความงาม เมื่อมีสมาธิจิตใจเราก็งาม เมื่อฝึกวิปัสสนาเกิดปัญญาแจ่ม เห็นตามความเป็นจริง เห็นปัญหาอุปสรรค จึงจำเป็นมากเมื่อเข้าใจว่าเราต้องอาศัยปัจจัย ๔ ศีลจะควบคุมกายและวาจา การกิน นุ่งห่ม อยู่อย่างไรให้พอเพียง นี้คือสุนทรียศาสตร์ ในการดำเนินชีวิตการปฏิบัติกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐานทำให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง เห็นจริงในการบริโภครู้คุณค่าแท้และรู้คุณค่าเทียมของปัจจัย ๔ พุทธสุนทรียศาสตร์จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต”^{๘๐}

^{๗๘} สัมภาษณ์ อ.ปิยลักษณ์ ถิรสุนทรากุล, อาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน, ผู้ก่อตั้งกลุ่มรัตนอุบาสก, ผู้ก่อตั้งโครงการหมู่บ้านรัตนอุบาสก, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระมหาพนรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดปัญญาธรรมาราม จังหวัดนนทบุรี, อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๘๐} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล, หัวหน้าสาขาวิชาบาลีและสันสกฤต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๓.

นอกจากนี้ ยังส่งเสริมจิตใจให้สงบ ละเอียดอ่อน นุ่มนวล อ่อนโยน ปลอดภัย โปร่ง จิตใจพร้อม รับกับการงานด้านต่าง ๆ สอดคล้องกับทัศนะของ **รศ.ดร.อำพล บุคดาสาร** กล่าวว่า “มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสามารถเยียวยาทางจิตใจของมนุษย์ให้เกิดความอ่อนโยน ความนิ่ง ความสงบ คุณธรรมและความสุข ที่เรียกว่า นุ่มนวลควรแก่การงาน”^{๘๑}

ดังนั้น หลักพุทธสุนทรียศาสตร์สร้างจิตใจให้มั่นคง นุ่มนวล ควรแก่การงาน ใจที่พร้อมด้วย คุณธรรม ไม่ว่าจะกระทำอะไรก็ตามทั้งทางกาย วาจา ย่อมไม่ปรากฏข้อผิดพลาด การงานที่ทำดำเนินไปด้วยดีอย่างถูกทำนองคลองธรรมมีสัมมาทิฐิ ผลักดันให้ประสบความสำเร็จ ความสำเร็จ ทั้งการงาน การเงิน การคบมิตร การบริหารเวลา การบริหารเงินทำให้เกิดความมั่นคงและก้าวหน้าในการงาน การเงินไม่ฝืดเคือง ทำให้เศรษฐกิจงอกงาม สังคม และประเทศชาติมั่นคง ฉะนั้น เศรษฐกิจจะมั่นคงเพราะบุคคล ประกอบกิจการงานบนฐานพุทธสุนทรียศาสตร์

๔) ด้านสิ่งแวดล้อม

มนุษย์ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่อดีตเป็นจำนวนมาก จนปัจจุบันระดับความสมบูรณ์ของทรัพยากรเหลืออยู่น้อย ทำให้กระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เพราะการแสวงหาสิ่งที่ต้องการอย่างไม่ประเมินค่าในระยะสั้น ระยะยาว ไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบ ทำให้ฐานทรัพยากรที่เหมาะสมนั้นขาดความสมดุล ส่งผลให้เกิดปัญหามากมาย เช่น ปัญหาโลกร้อน ที่มีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งในแง่ความถี่และขนาดของผลกระทบก็เป็นความท้าทายที่สำคัญ ปัญหาที่คนไทยได้รับปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่อง อย่างเช่น การขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดลมพายุพัดบ้านเรือนได้รับความเสียหายมาเป็นระยะ ๆ สิ่งที่คนไทยจะต้องทำต่อไป คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือการนำหลักธรรมมาสร้างจิตใจให้เกิดคุณธรรมต่อธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด การอนุรักษ์ไม่ใช่การเก็บรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้เฉย ๆ แต่หมายถึง ความสามารถในการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของประชากรได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด และต้องไม่ทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตของทรัพยากรธรรมชาตินั้นลดน้อยลงและไม่เป็นการผลัดภาระความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมไปสู่ประชาชน แต่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระเมธาวิญญู (สุเทพ ปลิวโก)** ได้กล่าวว่า “เป็นเรื่องของการใช้ไอทีเป็นการเอาผลประโยชน์ อาจถึงส่งผลให้สังคมล่มสลาย เช่น การจะตัดต้นไม้สมัยก่อนตัดต้นไม้วันละต้น ปัจจุบันความเจริญทำให้ตัดต้นไม้ได้ครึ่งโลกได้ในวันเดียว ส่วนพุทธสุนทรียศาสตร์ คือ ความงามที่เกิดจากรู้จักทำประโยชน์เกื้อกูลต่อธรรมชาติเป็นความงามที่สำคัญที่สุด เมื่อชำนาญด้านไอทีแล้วเมื่อรู้จักประโยชน์ต่อธรรมชาติก็ควรเกื้อกูลต่อธรรมชาติเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทำให้คนคลายจากความเครียดและช่วยให้คนรู้จักยังคิดในความดี ความงามของชีวิต และ

^{๘๑} สัมภาษณ์ รศ.ดร.อำพล บุคดาสาร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

ลดต้นหาความอยากได้ลง ด้วยการเห็นคุณค่าให้กับสิ่งแวดล้อมแล้วสร้างความงามให้เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดความผ่อนคลาย^{๘๒}

การนำพุทธสุนทรียศาสตร์มาใช้ท่ามกลางวัตถุนิยมเป็นสิ่งที่ค่อนข้างซับซ้อน แต่หลักพุทธสุนทรียศาสตร์เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญและเหมาะสมกับการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในยุคปัจจุบัน สอดคล้องกับทัศนะของ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์ กล่าวว่า “ทรัพยากรธรรมชาติมีบทบาทสำคัญต่อชีวิต ความเป็นอยู่และเศรษฐกิจของชาวไทย โดยเป็นแหล่งวัตถุดิบในการดำรงชีพและการผลิต การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรอย่างรวดเร็วย่อมส่งผลกระทบต่อชีวิตคนไทย ทรัพยากรธรรมชาติจะงดงามควบคู่ชีวิต ต้องใส่ใจดูแล มีคุณธรรมตอบรับต่อทรัพยากร รักความสงบและความงามตามธรรมชาติ ด้วยการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีวินัย รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ดังนั้น ทรัพยากรในประเทศจะงดงามได้ คนไทยจะต้องนำคุณธรรมเข้ารักษา ฟื้นฟู และสร้างทดแทนทรัพยากรอย่างถูกต้อง”^{๘๓}

ดังนั้น ด้วยอำนาจแห่งเทคโนโลยี สามารถทำลายทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างรวดเร็ว ถึงขั้นทำลายล้างได้ในเวลาไม่นาน แต่มนุษย์จะต้องตระหนักว่าไม่มีทรัพยากรธรรมชาติมนุษย์ยอมอยู่ไม่ได้ ธรรมชาติได้โอบอุ้มชีวิตมนุษย์มาตั้งแต่โลกเริ่มมีมนุษย์มาแล้ว ได้สัมพันธ์ช่วยเหลือ เกื้อกูลต่อมนุษย์มาแสนนาน เมื่อตระหนักรู้เช่นนี้ ทำให้เห็นคุณค่าที่แท้จริง จึงควรสร้างเมตตาธรรม รักและเมตตาต่อสิ่งแวดล้อม คือช่วยกันฟื้นฟู อนุรักษ์ให้ธรรมชาติกลับคืนมาเป็นเพื่อนร่วมโลกที่ดีต่อกัน

๕) ด้านเทคโนโลยี

ความงามที่เกิดร่วมกับการบริโภคนวัตกรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้คนไทยอยู่ร่วมกับเทคโนโลยีอย่างมีความสุข อยู่ด้วยกันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวโดยไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในทุกมิติของการดำเนินชีวิต การสร้างสังคมให้สวยงามจากสังคมที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิม คือ สังคมแห่งวัตถุนิยม บริโภคนิยม สร้างสังคมลักษณะปิดเบียดนี้ให้สวยงามด้วยความงามทางพระพุทธศาสนาหรือพุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นสิ่งที่ดีงามมีประโยชน์ ควรดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักธรรมมาปฏิบัติควบคู่การบริโภคเทคโนโลยี เริ่มจากสร้างวิถีคิดที่ถูกต้อง การรู้เท่าทันและการนำไปใช้ สอดคล้องกับทัศนะของ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์ ได้กล่าวว่า “พุทธสุนทรียศาสตร์มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตเสมอมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในศตวรรษที่ ๒๑ ยิ่งต้องเน้น เพราะพุทธสุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสร้างความงามให้แก่ชีวิต คือ งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปสิวิโก), รศ.ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๘๓} สัมภาษณ์ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี, ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓.

งามในเบื้องต้น คือ งามด้วยความประพฤติดี (มีศีล)

งามในท่ามกลาง คือ งามทางจิตใจ มีจิตใจดีด้วยธรรม (สมาธิ)

งามในที่สุด คือ งามพร้อมด้วยปัญญา

พุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ช่วยคนให้งามทั้งภายนอกและภายใน ช่วยให้เป็นคนประเสริฐที่สังคมต้องการไม่ว่ายุคใดสมัยใด และเป็นเครื่องยับยั้งมิให้ตกไปอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสที่เกิดจากการชักนำของเทคโนโลยี”^{๘๔}

คุณขององค์ธรรมทุกหลักธรรมแสดงออกเป็นความงามเสมอ และความงามก็มีหลายระดับ คืองามตามความมากน้อยของคุณธรรมที่เกิดขึ้นในตน การมองความงามของมนุษย์มองตามองค์ธรรม สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย)** กล่าวว่า “พุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์แห่งความสุข สุนทรียะทางพุทธศาสนา มีมุมมองเป็นระดับพื้นฐานสำหรับการดำเนินชีวิต หลักของการที่เราจะพัฒนาตนสู่หลักธรรมนั้น ผู้ที่จะก้าวไปสู่การเป็นนักบวชที่ดี บรรพชิต ผู้บรรลุนิพพาน และฆราวาส สุนทรียศาสตร์ทางพุทธศาสตร์จะพูดรวมก็มองยาก ต้องมองว่าการเป็นฆราวาส พุทธสุนทรียศาสตร์อยู่ที่ไหน การเป็นบรรพชิต ผู้บรรลุนิพพานเป็นคนละแบบ หลักพุทธสุนทรียศาสตร์ จะมีหลักไม่เท่ากันขององค์ธรรม ในการมองความเป็นสุนทรียศาสตร์แห่งความเป็นพุทธะ ในตัวพุทธะ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต คนที่เป็นฆราวาสจะมองความเป็นพุทธสุนทรียศาสตร์แบบผู้บรรลุนิพพาน ตามความรู้สึกก็ไม่ใช่ บุคคลธรรมดาจะมองแบบเพศบรรพชิตก็ไม่ใช่ เพศบรรพชิตมองแบบเพศฆราวาสก็ไม่ใช่ ต้องแยกให้ออก การดำเนินชีวิตที่เป็นสุนทรียศาสตร์ให้เป็นอยู่ในภาวะฐานะใดก็มีสติ อยู่ในเป็นอยู่ในภาวะฐานะนั้น นี่คือสุนทรียศาสตร์ ถ้าฆราวาสไม่มีภาวะฐานะเป็นฆราวาสอยากจะเป็นเพศบรรพชิตก็ไม่ใช่ แต่ถ้าความเป็นพระไม่มีภาวะฐานะแห่งความเป็นพระไม่มีสติปัญญา ก็ไม่ใช่ ส่วนผู้บรรลุนิพพานก็อีกแบบหนึ่ง ในการที่จะเห็นสุนทรียะแห่งธรรม จำเป็นต้องแยกออกให้ชัดเจน”^{๘๕}

การพัฒนาตนที่ดีของคนรุ่นใหม่ ต้องพัฒนาตนให้มีคุณภาพ มีความสามารถควบคู่กับการพัฒนาด้านการปฏิบัติธรรมถึงจะกล่าวได้ว่า พัฒนาความเป็นมนุษย์ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญโญ)** กล่าวว่า “ในโลกยุคสมัยใหม่นี้ คนรุ่นใหม่มักเข้าใจว่าตนเองได้พัฒนาอย่างก้าวไกล คนรุ่นพ่อแม่เป็นคนโบราณ ไม่ทันสมัย เพราะคิดว่าตนรู้มาก รู้กว้างไกล เก่งที่ใช้ระบบดิจิทัลใหม่ ๆ ล้ำยุค นี่คือการเข้าใจผิดอย่างมากของคนรุ่นใหม่ คนที่พัฒนาจะต้องเป็นคนไม่ผิดศีล ผิดธรรม ถ้าเก่งเรื่องโลก ๆ แต่ผิดศีล ผิดธรรม ถือได้ว่าไม่ได้พัฒนาตน ถ้าเก่งไอที เก่งระบบเทคโนโลยีก็เพิ่มเก่งด้วยเข้าใจชีวิตให้ถูกต้อง วิเคราะห์ชีวิตตามความเป็นจริง ถ้าเห็น

^{๘๔}สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสน์เพื่อสังคม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๘๕}สัมภาษณ์ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย) ผศ.ดร. เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

ชีวิตว่าเป็นจริงอย่างไรย่อมเห็นเหตุผล คลายความยึดมั่น เกิดคุณธรรม นี้เรียกว่าพัฒนา พัฒนาความเป็นมนุษย์ การเห็นตามความเป็นจริงได้ต้องเกิดปัญญาในทางธรรม เป็นการใช้ธรรมช่วยพัฒนาตน”^{๘๖}

ดังนั้น คุณธรรมของพุทธสุนทรียศาสตร์ มีลำดับความลึกซึ้งถึง ๓ ระดับ คือขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูง การใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือควบคุมการเสพบริโภคเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เป็นการคิดเป็น ทำเป็น ใช้เป็น คือจับประเด็นเป็น เพราะทำให้รู้จุดดี จุดด้อย จุดที่เป็นปัญหาว่าอยู่ตรงไหน ทำให้รู้เท่าทันว่าจะแก้ปัญหาคือจะสร้างสรรคให้พัฒนาต่อไปได้อย่างถูกต้อง ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกับเทคโนโลยีเกิดความงามตามระดับว่างามมากขึ้นตามความถูกต้องและความเหมาะสม

พุทธสุนทรียศาสตร์จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เพราะความงาม คือ ความดี ความจริง ความมีระเบียบ เรียบร้อย ความสุข ความบริสุทธิ์ และความพันทุกซ์ สอดคล้องกับงานวิจัย **เอกมันต์ แก้วทองสอน** เรื่อง “สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงความงามใน ๒ มิติ คือ ๑) ความงามในมิติทางโลก เป็นความงามที่ชาวโลกพูดถึง เช่น ความงามตามธรรมชาติ ความงามทางศิลปะ และ ๒) ความงามทางธรรมซึ่งเป็นคุณธรรม ความงามทางมิติโลกอยู่ใต้การกำกับของกิเลสเป็นจิตวิสัย ส่วนความงามทางมิติทางธรรมเป็นสภาวะตามความเป็นจริง เป็นวัตถุวิสัย ความงามจะปรากฏเป็นความเป็นระเบียบ ความสะอาด และความบริสุทธิ์ และแสดงความสัมพันธ์ของความงาม ความดีและความงามที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ^{๘๗} และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหารังสรรค์ กิตติปัญญา (ใจหาญ)** เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความงาม ๒ มิติ คือความงามในมิติทางธรรมและมิติทางโลก มิติทางธรรมคือความงามที่เป็นลักษณะของธรรมหรือความจริงอันเป็นผลจากคุณภาพหรือคุณสมบัติของธรรมะ ความงามทางมิติทางโลกคือความงามจิตปรุงต่อวัตถุ ถือว่าเป็นจิตวิสัยอันเนื่องด้วยวัตถุวิสัย เป็นความงามที่ไม่แท้จริง ไม่มีคุณค่า เพราะความงามที่แท้จริงจะต้องเป็นไปเพื่อความ สุข ความพันทุกซ์ เพื่อความดับกิเลส^{๘๘}

พุทธสุนทรียศาสตร์เป็นความงามทางคุณธรรมมี ๓ ระดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **กฤษณา สุวรรณประทีป** เรื่อง “แนวคิดเรื่องความงามในพระพุทธศาสนา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์” พบว่า ความงามในพระพุทธศาสนาหมายเอาความงามทั้งภายนอกและภายใน ความงามภายนอก คือความงามทางสรีระ วัตถุ และธรรมชาติ ความงามภายนอกนี้เป็นความงามทางโลก เป็นความงามที่นำไปสู่การลุ่มหลง กำหนด มัวเมา ส่วนความงามภายในนั้นหมายเอาความงามในคำสอนของ

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญญา), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๘๗} นายเอกมันต์ แก้วทองสอน, สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท, อ่างแล้ว, หน้าบทคัดย่อ.

^{๘๘} พระมหารังสรรค์ กิตติปัญญา (ใจหาญ), “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, อ่างแล้ว, หน้า ๑๗๖-๑๘๓.

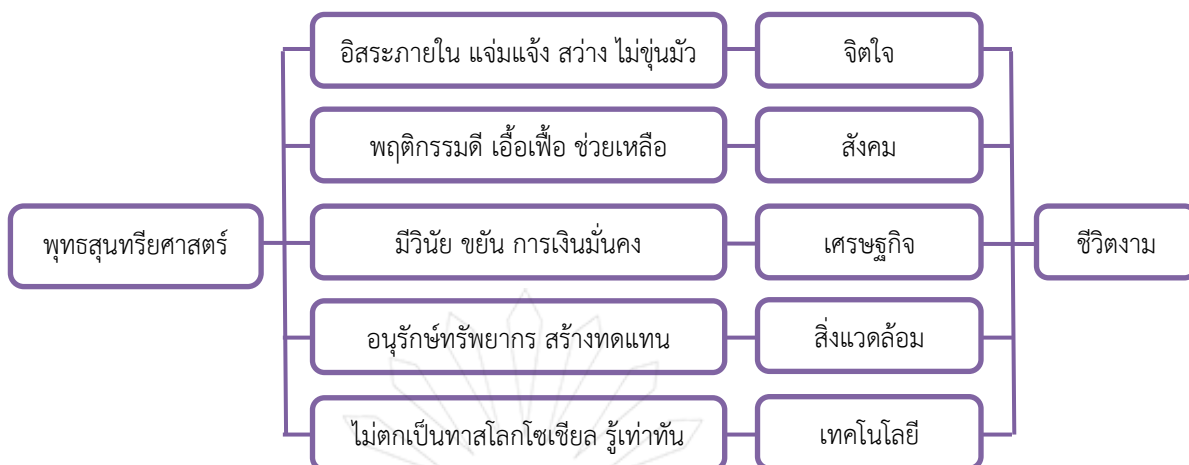
พระพุทธเจ้า โดยแบ่งเป็นความงามเบื้องต้นคือศีล ความงามท่ามกลางคือสมาธิ และความงามในที่สุดคือปัญญา ความงามในพระพุทธศาสนานั้นต้องประกอบด้วยการอนุเคราะห์ ประโยชน์ เกื้อกูล ความสุขและความหลุดพ้น เป็นความงามที่เป็นความดีและความจริง คุณค่าและประโยชน์ของความงามในแง่ดีต่อบุคคล คือ ทำให้เป็นคนมีความงดงามด้วยคุณธรรม แสดงออกอย่างคนที่มีความงดงามจากภายใน กล่าวคือ คนมีคุณธรรม คุณค่าของความงามที่มีต่อสังคมเป็นความงามของกัลยาณมิตรที่ทำให้สังคมเจริญรุ่งเรือง คุณค่าของรูป เสียง จริยวัตร คุณค่าของความงามที่เป็นธรรมมีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และคุณค่าของความงามในพุทธศิลป์ที่ส่งเสริมให้กุลศलगงาม^{๘๙}

จากงานวิจัยทั้ง ๓ ท่านดังกล่าว ทำให้ทราบว่า พุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อขัดเกลาจิตใจให้เกิดคุณธรรม เป็นความงามด้านจิตใจส่งผลสู่พฤติกรรม ทำให้งามทั้งภายในและภายนอก เพราะพุทธสุนทรียศาสตร์เป็นความดี ความจริง อนุเคราะห์ เกื้อกูล ให้ประโยชน์จนถึงความหลุดพ้น แสดงออกรูปแบบพฤติกรรมความมีระเบียบ เรียบร้อย ใจดี เอื้อเฟื้อ มีเมตตา เป็นสุข ผู้มีคุณสมบัติเหล่านี้ทำให้ชีวิตดำเนินอย่างประสบความสำเร็จ และปฏิบัติมุ่งสู่ความหลุดพ้นได้

สรุปได้ว่า พุทธสุนทรียศาสตร์เป็นรากเหง้าของความดี ของกุลศलगงาม เพราะความงามคือคุณธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม มี ๓ ระดับ คืองามด้วยศีล สมาธิ และปัญญา พุทธสุนทรียศาสตร์จำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ เพราะเป็นความงามที่มีปัญญาขับเคลื่อนภายใน ย่อมแก้ปัญหาทุกอย่างได้อย่างถูกต้อง อย่างรู้เท่าทัน ทำลายความเห็นแก่ตัว สามารถควบคุมความต้องการจากอำนาจกิเลสต่าง ๆ ได้ ทำให้บรรลุเป้าหมายดังที่ต้องการ ผู้มีพุทธสุนทรียศาสตร์ในตนเรียกได้ว่า เป็นผู้มียารยธรรมอย่างแท้จริง ผลของพุทธสุนทรียศาสตร์ มีดังนี้

๑. ด้านจิตใจ เป็นภาวะอิสระภายใน แจ่มแจ้ง สว่าง ไม่ขุ่นมัว ทำให้เกิดปัญญารู้เท่าทันเหตุปัจจัยของทุกสิ่งที่เกิด ส่งผลสู่การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง
๒. ด้านสังคม สงบสุข เมื่อประชาชนในสังคมเกิดพุทธสุนทรียศาสตร์ในตน เกิดพฤติกรรมที่ดีถูกทำนองคลองธรรม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ให้ความสำคัญเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
๓. ด้านเศรษฐกิจ มั่นคง เมื่อประชาชนมีวินัยในการสร้างความรับผิดชอบในหน้าที่ ในการทำงาน มีกิจการดี ชื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน ทำให้การเงินดี มั่นคง และไม่ผิดเคือง
๔. ด้านสภาพแวดล้อม การเกื้อกูลต่อธรรมชาติ รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างพอเพียง เห็นคุณค่าอนุรักษ์และสร้างทดแทนสิ่งธรรมชาติที่กำลังจะหมดไป
๕. ด้านเทคโนโลยี ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจการกระตุ้นเร้าของโลกโซเชียล อยู่อย่างรู้เท่าทัน รู้ถึงคุณค่า รู้ใช้ประโยชน์จากระบบเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิต

^{๘๙} กัญญา สุวรรณประทีป, แนวคิดเรื่องความงามในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์, อ่างแล้ว, หน้าบทคัดย่อ.

แผนภูมิที่ ๔.๔ พุทธสุนทรียศาสตร์จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

การนำหลักพุทธสุนทรียศาสตร์มาแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต เป็นการนำหลักธรรมต่าง ๆ มาปฏิบัติต่อปัญหาได้อย่างเหมาะสม ทำให้มองปัญหาได้กระจ่างแจ้งเกิดปัญญาสร้างแนวทางในการดำเนินชีวิตที่หลีกเลี่ยงปัญหาหรือทำให้ไร้ปัญหา เพื่อให้การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นไปอย่างปกติสุข ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมทั้ง ๕ ที่ก่อให้เกิดความงาม ได้แก่ หลักขันติ โสรัจจะ หลักไตรลักษณ์ หลักกัลยาณมิตร หลักที่กฎฐธัมมิกัตถะ ถึงงามที่สุดก็คือหลักโยนิโสมนสิการ มาบูรณาการกับปัญหาทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาชีวิตให้ดำเนินไปอย่างงดงาม ดังนี้

๔.๒ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักขันติ โสรัจจะ

ขันติธรรม เป็นความอดทน อดกลั้น เป็นการสร้างกระบวนการหยุดอย่างมีสติ การยับยั้งต่ออารมณ์ที่เกิดขึ้นต่อสิ่งที่มีกระทบมากระตุ้น ทำให้เกิดภาวะหยุด นิ่ง อารมณ์สงบ ยับยั้งชั่งใจ ใจจะนิ่ง ประณีตขึ้น เกิดปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง แล้วตระหนักรู้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้น ความอดทนเป็นแนวทางแห่งความสงบทางใจ ลดความรุนแรงของอารมณ์และลดความขุ่นมัวของจิตใจ ส่งผลให้มองเห็นทุกปัญหาได้ชัดเจน ปัจจุบันนี้จิตใจมนุษย์มีลักษณะที่เด่นชัด คือ ปล่อยจิตใจไหลตามความต้องการสิ่งเร้าด้วยจิตที่รุนแรงกว่าเดิมและทำทุกอย่างตามต้องการโดยไม่สนใจอะไร ส่งผลกระทบให้ตนเองและสังคมไม่สงบสุข เพราะจิตใจฟุ้งซ่าน ชัดสาย สั่นคลอน หม่นหมอง คับแคบ เกิดเป็นปัญหา คือ ๑) ขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบในหน้าที่ ๒) ขาดการข่มกายและข่มใจ ๓) ขาดกรอบแห่งความถูกต้อง ปัญหาเหล่านี้เกิดเพราะมนุษย์ขาดขันติ โสรัจจะ

วิกฤติความขัดแย้งในสังคมไทยนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน สามารถนำมาประมวลผลรวมเป็นความขัดแย้ง ๒ สาเหตุ คือ ๑) ความขัดแย้งที่เกิดจากภายนอก และ ๒) ความขัดแย้งที่เกิดจากภายใน

ความขัดแย้งภายในส่งผลกระทบเชิงลบต่อจิตภาพ คือสุขภาพจิตของมนุษย์ เพราะว่าจิตของมนุษย์นั้น ได้ประสบกับการสูญเสียทางดุลยภาพ อันเป็นการสูญเสียความสมดุล เนื่องจากเกิดสถานการณ์ของความขัดแย้งในบางมิตินั้นได้ส่งผลเสียทั้งต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกาย ในทัศนะของพระพุทธศาสนา หลักชั้นศีลธรรม คือ ความอดทน ความอดกลั้นควรมีให้มาก เพราะเราไม่ได้อยู่เพียงลำพังคนเดียวต้องมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับคนรอบข้างและผู้คนอีกมากมายในสังคม พบปะสิ่งที่ถูกใจบ้างไม่ถูกใจบ้าง ถ้าปราศจากความอดทนเสียแล้ว คุณงามความดีต่าง ๆ ที่เราได้สั่งสมไว้อาจจะพังทลายลงได้ เพราะอารมณ์เพียงชั่ววูบ ที่ไม่ยั้งคิด ไม่อดทน ไม่ได้พิจารณาไตร่ตรองให้ดี เพื่อป้องกันการผิดพลาด คุณสมบัติความอดทนเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องสร้างฝึกฝนให้เคยชิน ความอดทนเป็นรากฐานจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคง ย่อมทำให้พฤติกรรมกับจิตใจประสานหล่อหลอมกันเกิดพฤติกรรมสงบ เรียบร้อย เป็นระเบียบ จิตใจมีเมตตา ย่อมทำให้สรรพสัตว์ทั้งหลายในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ขันติ โสรัจจะ มีส่วนสำคัญอย่างมากในการสร้างเสริมบุคลิกภาพ คือ บุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายนอก ได้แก่ สภาพนิสัยจำเพาะหรือลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลหนึ่ง ที่แสดงออกมาในรูปพฤติกรรม ทางกาย วาจา ต่อบุคคลอื่นหรือต่อสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของบุคคลนั้น และบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายใน ได้แก่ สภาพลักษณะนิสัย การพัฒนาบุคลิกภาพ หมายถึง การปรับปรุงบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะที่ปรากฏภายนอกและบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะภายในให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เหมาะสม นับเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่จะส่งผลให้สมประสงค์ในสิ่งนั้น ๆ

ปัญหาด้านจิตใจที่คนในยุคศตวรรษที่ ๒๑ มักประสบอยู่ คือ

- ๑) ขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น เพราะไม่อดทนต่อสภาพแวดล้อม
- ๒) ขาดการข่มกายข่มใจ เพราะไม่อดทนต่อการกระทบกระทั่งทางกายและทางใจ
- ๓) ด้านขาดกรอบแห่งความถูกต้อง เพราะไม่ทนต่อกิเลสเครื่องยั่วชวนให้หลงใหล

ปัญหาเหล่านี้เกิดเพราะจิตใจไม่เข้มแข็ง ไม่อดทนต่อสิ่งที่มากระทบ และไม่ฝึกที่จะให้จิตใจเข้มแข็ง ปล่อยจิตใจคล้อยตามสิ่งที่มากระตุ้น ไม่ปรับตัว และความยับยั้งชั่งใจไม่มีคุณภาพพอ เพื่อแก้ปัญหาด้านจิตใจควรสร้างจิตใจให้สงบ มั่นคง เข้มแข็ง สุภาพ อ่อนโยน และการกระทำถูกกาลเทศะ ด้วยหลักขันติ โสรัจจะ

พระพุทธศาสนามักกล่าวว่า ความอดทนและสงบเสถียรเป็นธรรมงาม เมื่อผู้ใดอดทนได้ ย่อมงาม เช่น ภิกษุอดทนในธรรมวินัย ความอดทนในการปฏิบัติตนตามวินัย ส่งผลให้ภิกษุรูปนั้นมีพฤติกรรมสงบ เรียบร้อย สง่างาม งดงามทั้งกายและใจ ขันติ โสรัจจะ จึงเหมาะที่นำมาประยุกต์ใช้กับจิตใจของคนไทยในศตวรรษที่ ๒๑ การใช้ความอดทน อดกลั้น ต่อความเปลี่ยนแปลง ความรุนแรง ความแตกต่าง ความขัดแย้ง ทั้งอุปนิสัย ความต้องการ และการแสวงหาสิ่งทั้งหลายต่อชีวิตของผู้ที่อยู่ร่วมกัน โดยใช้ขันติช่วยสกัดกั้นและบรรเทาจากภายในจิตใจ จิตใจเกิดความสงบ นิ่ง และมีโอกาสไตร่ตรอง เมื่ออดทนแล้วสิ่งที่เกิดตามมา คือโสรัจจะ ความสงบเสถียร เข้มแข็ง ขันติธรรมเป็นเครื่องมือ

สำคัญ เป็นตะบะ ชัดเกลากจิตใจและพฤติกรรมให้มนุษย์อยู่ในกรอบของความถูกต้อง สอดคล้องกับทัศนคติของ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันเพชร์) ได้กล่าวว่า “ถ้าคนมีสิ่งยุ่งยาก หนไม่ได้ ไม่มีขันติ โสรจจะ ก็หน้าบึ้ง หัวร้อน คนหัวร้อน คือ คนไม่มีขันติ ไม่มีโสรจจะ ไม่สงบเสงี่ยม ไม่อดกลั้นอดทน แม้กับเรื่องเล็ก ๆ น้อย มักจะเอาเป็นเอาตาย เด็กหัวร้อนทำร้ายพ่อแม่ได้หรือฆ่าตัวตาย ไม่อดทนฟังคำเตือนคำสอน ชีวิตนี้ปัจจุบันนี้ถ้าขาดขันติ โสรจจะ ขาดปัญญาหักห้ามใจหลงงมงายติดกับสิ่งที่เขายั่ว โฆษณายั่ว ให้ทนให้ได้ เงินทองยังใช้อย่างหมด แต่ความอดทนยังใช้อย่างมี ทุกวันนี้ไม่เอาทำให้มีเรื่องหัวร้อนทำให้ตายตามถนนในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ดังคำ หลวงพ่อวิริยังค์ ท่านเตือนอย่าใจน้อย มีสติ เกิดอะไรให้ยับยั้งถึงสิบ แต่ปัจจุบันยับยั้งก็ไปเสียแล้ว เมื่อเกิดอะไรขึ้นอย่าไปท้อว่าไปแล้วไปเลย แต่ไปแล้วดึงกลับมาใหม่ มีความรอบคอบมากขึ้น อดทนสูงขึ้น ใจเย็น หัวเย็นมากขึ้น ก็ดึงมาขันติเรียกว่าตะบะ เป็นตัวเผาผลาญตัวกิเลสตัวความทุกข์ได้อย่างดี”^{๙๐} และสอดคล้องกับทัศนคติของ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย ว่า “ประเด็นที่ ๑ เมื่อบุคคลสร้างเหตุดี มีความอดทนและความสงบเสงี่ยม ทำให้จิตใจได้รับวิบากที่ดี และประเด็นที่ ๒ ความอดทนความสงบเสงี่ยมและการแก้ปัญหาด้านจิตใจ”^{๙๑}

ดังนั้น การอดทนเป็นการหยุด ยับยั้งใจ ต่อการกระทบจากสิ่งเร้าที่กระตุ้นให้จิตใจฟุ้งซ่าน กระวนกระวาย หงุดหงิด หัวร้อน มีอารมณ์พุ่งออกมาอย่างรุนแรง มีสติสร้างความอดทนบังคับอารมณ์นั้นให้หยุดนิ่งชั่วขณะ แล้วใช้ปัญญาช่วยพิจารณาถึงเหตุปัจจัยถึงสิ่งนั้น ๆ สิ่งที่น่าประหลาดใจเห็นคือทำให้มีพฤติกรรมสงบและหาทางออกได้อย่างถูกต้อง เพราะเหตุดีผลย่อมดี การดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันจะพบว่า วนวาย สับสน เพราะมนุษย์ขาดความอดทนคือ ๑) ไม่อดทนต่อธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวย ๒) ไม่อดทนต่อทุกขเวทนา ๓) ไม่อดทนต่อการกระทบกระทั่ง และ ๔) ไม่อดทนต่อกิเลสที่มายั่วยวน ฉะนั้น เพื่อการดำเนินชีวิตเพื่อเกิดความสันติสุข มนุษย์จะต้องสร้างความอดทนให้เกิดขึ้นในชีวิตทั้ง ๔ ประการ คือ

๔.๒.๑ อดทนต่อธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวย

ปัจจุบันมนุษย์สร้างนวัตกรรมมากมายเพื่อความสะดวกสบาย โดยการนำทรัพยากรมาใช้มากเกินไป ส่งผลให้เกิดภัยพิบัติด้านต่าง ๆ เมื่อเกิดภัยพิบัติ อากาศแปรปรวน ภัยธรรมชาติ ภัยแล้ง ฝนตก น้ำท่วม แห้งแล้ง ฯลฯ เช่น ภัยแล้งที่เกษตรกรไทยได้รับ เกิดจากการขาดฝนหรือฝนแล้งในช่วงฤดูฝนและเกิดฝนทิ้งช่วงในเดือนมิถุนายนต่อเนื่องถึงเดือนกรกฎาคม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางได้รับผลกระทบมากเพราะเป็นบริเวณที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้เข้าไปไม่ถึง และเกิดภาวะโลกร้อน อากาศร้อนมากอุณหภูมิสูงขึ้นทั่วไทย เป็นต้น

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันเพชร์), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๙๑} สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย, วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาคิดดี จำกัด, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

สิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยเหล่านี้ เกิดขึ้นโดยที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ ส่งผลให้มนุษย์ต้องเสพรทุกขเวทนาด้วยรู้สึกว่ตนเดือดร้อน ลำบาก หงุดหงิด รำคาญต่อสิ่งทีม่กระทบ จึงต้องสร้างจิตใจให้อดทนต่อการเปลี่ยนแปลงทีม่กระทบ ไม่ให้หงุดหงิดง่าย รำคาญง่าย ไม่โทษผู้อื่นอยู่เป็นนิจ ควบคุมอารมณ์ให้ได้ต้องคำนึงถึงเหตุปัจจัย เหตุทีทำให้เกิด ผลทีจะได้รับ พร้อมยอมรับความเป็นจริงว่เป็นผลกระทบจากน้ำมือมนุษย์ และตัวเราเองก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งการทำลายทรัพยากรธรรมชาติด้วย ถ้าอดทนได้พร้อมทำความเข้าใจ จิตใจเข้มแข็งขึ้น ความทุกข์ใจก็คลาย ความแ่มข้้นยอมเกิดขึ้น ผู้นั้นก็มีความสงบเสงี่ยม อธิษาศัยงาม พฤติกรรมเรียบร้อยงดงาม สอดคล้องกับทัศนคติของ **พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญญา)** ได้กล่าวว่ “ความเจริญด้านต่าง ๆ สมัยนี้มีมาก สร้างเร็วไป ทำเร็วไป เกินความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เกินพอดี แล้วส่งผลให้เกิดปัญหา เพราะนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างขาดสติ กลายเป็นใช้แบบทำลาย ขาดการวางแผนระยะยาว ส่งผลเกิดเป็นภัยธรรมชาติ มนุษย์พยายามตามความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติแต่ธรรมชาติก็รุนแรงข้้นเรื่อย ๆ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สร้างความเดือดร้อนต่อประชาชน ช่วงนี้ฝนตกหนัก น้ำท่วม พายุเข้าเดือดร้อนกันไปหมด ทุกข์ยากกันไปหมด สิ่งทีจ่ลดทุกข์ได้คือต้องอดทนไว้ก่อน ติโทยตีพายไปก็ไม่ได้ประโยชน์ต้องอดทนยอมรับความจริง”^{๙๒}

การขาดความอดทนเป็นสัญญาณบ่งบอกว่เรามีจิตใจอ่อนแอ เปราะบาง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลญาโณ จันเพชร)** ได้กล่าวว่ “เมื่อสภาพแวดล้อมแปรปรวนเกิดวิกฤตทางธรรมชาติบ่อย ๆ ส่งผลให้เศรษฐกิจไม่ดีก็ต้อมมีจิตใจเข้มแข็งทำงานให้ประสบความสำเร็จ ถึงแม้ว่าทำงานได้เงินน้อย แต่ทำจำนวนมากทำบ่อย ด้วยความเข้มแข็งก็ต้อมทนความยากจนไปได้ ไม่ควรอยู่กับความล้มเหลว ความล้มเหลวเกิดจากไม่มีความอดกลั้นอดทน จิตใจเปราะบาง ถ้าจิตใจเข้มแข็งไม่เปราะบางความสำเร็จก็ง่ายข้้น”^{๙๓} นอกจากนี้การฝึกกรรมฐานก็เป็นทางเลือกทีสำคัญเพราะฝึกให้มองเป็นการยกจิตข้้นพิจารณาความเป็นจริง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **ดร.พัชรี แซ่มข้อย** ได้กล่าวว่ ความอดทนความสงบเสงี่ยม และการแก้ปัญหาด้านจิตใจ ทำให้จิตใจได้เรียนรู้และไม่ยึดมั่น ความลำบากแต่เพียงกาย แต่ไม่ให้กระทบถึงจิตใจ ยกจิตข้้นพิจารณาความเป็นธาตุ (ธาตุมนสิการ) เป็นการฝึกกรรมฐานให้จิตได้เรียนรู้ปรากฏการณ์ทางกายภาพ ปรมัตถ์-ธรรม ทางกาย เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึงไหว ไหลเกาะกุม จิตไม่ทุกข์ทรมนทุกข์^{๙๔}

^{๙๒}สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญญา), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๙๓}สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลญาโณ จันเพชร), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๙๔}สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แซ่มข้อย, วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาจิตติ จำกัด, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

ดังนั้น คนไทยต้องอดทนต่อธรรมชาติที่ไม่อำนวย เช่น เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๒ ประเทศไทยเกิดน้ำท่วมหนักที่จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดใกล้เคียง สร้างความเสียหายให้ประชาชนเป็นอันมาก ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจะต้องใช้ความอดทนสูงในการขาดปัจจัย ๔ และอาชีพ ถ้าปล่อยจิตใจให้เกิดเป็นพายุความคิดแล้วตีโพยตีพายก็ช่วยอะไรไม่ได้ มีแต่ทุกข์ใจเพิ่มขึ้น เพราะเป็นภัยธรรมชาติย่อมต้องรอนหน่วยงานที่รับผิดชอบมาช่วยเหลือและควรพยายามช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุดด้วย การที่ธรรมชาติมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและเราไม่สามารถควบคุมให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ เราจะต้องยอมรับความเป็นจริง แล้วก้มหน้าพิจารณาถึงความจริง ถึงสาเหตุและผลพร้อมยอมรับและปรับตัวให้เหมาะสมที่สุด สร้างพฤติกรรมให้เคยชินกับการอดทนการใช้เหตุผลแล้วปฏิบัติบ่อย ๆ ไม่มีนิสสัยพาลต่อสิ่งรอบตัว ย่อมบรรลุเป้าหมาย คือ ชีวิตเป็นสุข

๔.๒.๒ อดทนต่อทุกขเวทนา

ทุกขเวทนา เป็นความรู้สึกเจ็บปวดทรมาน ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เป็นความทุกข์ เป็นสิ่งที่มนุษย์ปกติทั่วไปเกลียดกลัว ไม่อยากให้เกิดขึ้น ไม่อยากให้มี ไม่อยากให้เป็น ปรารถนาเช่นนี้เป็นอย่างยิ่งเป็นปกตินิสัย เพราะมนุษย์จะชอบสุขและเกลียดทุกข์ แต่ทุกขเวทนามนุษย์หนีไม่พ้น เพราะชีวิตเกิดมาจากกิเลส อยู่ด้วยกิเลส และตายพร้อมกิเลส การเข้าใจลักษณะนี้ดูได้จากเรื่องของกรรม เมื่อมนุษย์ต้องอยู่กับกิเลสหรืออยู่กับทุกขเวทนา จึงควรที่จะศึกษาทำความเข้าใจให้เข้าถึงความจริงของทุกขเวทนาเพื่อลดทอนความทุกข์ ด้วยการรู้เท่าทันความทุกขเวทนาจากความเจ็บป่วย มองในแง่ดี ก็คือ การเจ็บป่วยเป็นการเตือนบอกว่าร่างกายมีสิ่งแทรกซ้อน สิ่งแปลกปลอม ที่ต้องกำจัดออกปวดทรมานมากก็เท่ากับมีสิ่งแปลกปลอมมาก ยิ่งต้องเร่งรักษาดูแลมากขึ้น และใช้ความอดทนมาเป็นเครื่องมือรักษาทางจิตใจพร้อมปัญญาในการพิจารณาให้เห็นเหตุปัจจัย

ปัจจุบันเป็นยุคสมัยแห่งวิทยาศาสตร์เจริญ นักวิทยาศาสตร์และแพทย์พยายามคิดค้นในการสกัดกั้น การป้องกัน และการรักษา ด้วยการพัฒนาด้านการแพทย์ที่ทันสมัย ทันทต่อการรักษาโรค เพราะสร้างเทคนิค วิธีการ เครื่องมือการรักษา และตัวยาต่าง ๆ ที่ทันสมัย ทันทต่อโรค สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่จะช่วยให้มนุษย์ปราศจากโรค ป้องกันสาเหตุการเกิดโรคได้ เพราะมีหลายปัจจัยที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วย ดังเช่น พบว่า พฤติกรรมของคนไทยยุคนี้ก็เหมือนทำทนายกับโรค โดยเฉพาะโรคมะเร็ง ไม่ว่าจะเป็น มะเร็งตับ มะเร็งมดลูก มะเร็งเต้านม และมะเร็งลำไส้ เป็นต้น โรคมะเร็งเป็นโรคที่ติดอันดับ ๑ ของประเทศไทย เป็นเพราะมีพฤติกรรมเสี่ยงที่คนในสังคมสร้างขึ้นมาเองทั้งสิ้น เป็นโรคที่เกิดจากการใช้ชีวิตประจำวันที่ผิดปกติไป เช่น การกินอาหาร สูบบุหรี่ ดื่มสุราหรือตากแดดมากเกินไป บางคนต่างก็เร่งรีบทำงานและตึงเครียดเกินไป จนไม่มีเวลาออกกำลังกายหรือดูแลตัวเอง กลายเป็นปัญหาเรื้อรังด้านสุขภาพ และเป็นภัยเงียบที่สามารถคร่าชีวิตคนไทยไปได้หลายล้านคน แม้ว่าโรคเหล่านี้จะมีชื่อเป็นที่รู้จัก และรักษาได้ในระยะแรก ๆ เมื่อเป็นโรคมะเร็งย่อมได้รับทุกขเวทนา ทรมานเป็นอย่างยิ่งทั้งต่ออาการของโรคและทรมานกับขั้นตอนการรักษา จึงต้องมีตัวช่วยในการลดทอนความเจ็บป่วย ด้วย

การยอมรับกลไกหรือกฎธรรมชาติ ความทรนจากทุกโรคจำเป็นต้องใช้ความอดทนเป็นเครื่องมือต้านโรค ลดความทรน และต้องไม่แสดงมารยาทที่ไม่ดี ไม่ไว้วางย ติโพยตีพาย โทษผู้อื่น สร้างจิตใจให้ออดทนและยอมรับความจริง ทั้งตนเองและผู้เกี่ยวข้องยอมอยู่ช่วยเหลือกันอย่างเป็นสุข

คนไทยจะต้องอดทนต่อความทุกข์ที่เกิดจากโรคร้ายไข้เจ็บ ซึ่งเป็นเรื่องปกติของโลกเป็นเรื่องราวธรรมดาของโลก จะเห็นได้ว่าความอดทนได้ใช้กับโรครมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตินาโณ** ได้กล่าวว่า “ความอดทนที่ใช้กับภัยพิบัติ อย่างในพุทธกาลที่เมืองไพศาลี แคว้นวัชชีของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีเกิด โรครระบาด (เรียกว่าหิวตกโรค หรือโรคห่า) ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมากเดือดร้อนไปทั่วเมือง ถึงขั้นพระพุทธเจ้าต้องเสด็จมาโปรดเหตุการณ์ทางภัยพิบัติก็เคยมีมาแล้ว ปัจจุบันก็ได้รับผลจากภัยธรรมชาติอยู่ การดำเนินชีวิตจะต้องมีความอดทน สงบเสงี่ยม ไม่ว่าจะประสบภัยพิบัติด้านใด^{๕๕} ต้องอดทนต่อทุกขเวทนาจึงจะงามและทุกข์น้อยลง สอดคล้องกับทัศนะของ **พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลยาโณ จันเพชร)** กล่าวว่า “ถ้าเมื่อเจ็บป่วยก็ไม่ร้องครวญคราง อดทนได้ ไม่ให้ผู้อื่นรำคาญ เดือดร้อน ให้คิดว่าความเจ็บป่วยทำให้เราฉลาดทำให้เรามีความอดทนขึ้น บางคนร่างกายยังไม่ได้ป่วยหนักแต่ใจป่วยหนัก ท้อแท้ไปหมด ไม่อดทน”^{๕๖} และสอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย)** ได้กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาก็บอกแล้วว่าขันติ โสรัจจะ เป็นธรรมงาม เมื่อเป็นธรรมงามผู้ปฏิบัติหลักธรรมนี้ก็ต้องการด้วยการอดทนที่ถูกต้องตามกาลเทศะ โดยเฉพาะคนเราจะต้องเจ็บป่วย หลีกเลี้ยงไม่ได้ เป็นกฎธรรมชาติ คนเราจะต้องอดทนทำใจยอมรับสภาพความจริง ทำให้จิตใจดีและเข้มแข็งก็จะช่วยลดความทุกข์จากความเจ็บป่วยได้ ความเข้มแข็งก็จะเกิดแก่จิตใจ ทุกข์ก็ลดน้อยลง หมดไปได้”^{๕๗}

การอดทนเป็นการฝึกจิตใจให้เข้มแข็งกลายเป็นจิตที่มั่นคงมีคุณภาพ ได้สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **ดร.พัชรี แซ่มซ้อย** ได้กล่าวว่า “อดทนต่อทุกขเวทนา การแก้ปัญหาด้านจิตใจ หากคนเรามีความอดทนยอมทำให้จิตใจไม่กระวนกระวาย ได้เรียนรู้ธรรมชาติตามความเป็นจริง ไม่ทู่เมเวลามัวไปหาเสพเสวยแต่ความสุขอย่างเดียว ต้องมีความอดทนอดกลั้น เมื่อจิตได้รับการฝึกแล้วฝึกอีกยอมส่งผลให้คุณภาพจิตใสมากขึ้น เรียนรู้ชีวิตตามความเป็นจริง จิตได้รับความคุ้มครองจากสติและปัญญาที่ฝึกไว้”^{๕๘}

^{๕๕}สัมภาษณ์ พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตินาโณ, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดปิฎกธรรมาราม จังหวัดนนทบุรี, อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๕๖}สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลยาโณ จันเพชร), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๕๗}สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๕๘}สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย, วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาจิตดี จำกัด, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

ดังนั้น เมื่อประชาชนคนไทยเจ็บป่วย จะต้องนำหลักความอดทนอดกลั้นมาใช้เป็นอันดับแรก ต้องอดทนอย่างมีสติ ทำจิตสงบ นิ่ง นิ่งขึ้นจะตื่นกวัดแกว่งน้อยลง ไม่ขุ่นมัว แล้วพิจารณาเหตุปัจจัยเป็นช่วงของปัญญาวิเคราะห์ รู้เท่าทัน จนเข้าใจว่าสังขารทั้งปวงที่โรคร้ายต่าง ๆ มาคุกคามทั้งโรคทั่วไป โรคมะเร็ง แม้กระทั่งโรคไวรัสโควิด ๑๙ ที่กำลังมาแรงในขณะนี้ ทุกโรคทำให้ทุกข์ทรมาน กระวนกระวาย ไม่เป็นสุข ทุรุษุราย มันเป็นไปตามเหตุปัจจัยธรรมดาของสังขารที่จะต้องป่วยต้องเสื่อมเป็นธรรมดา ยิ่งไม่ระมัดระวัง ไม่ป้องกัน ประมาท จะยิ่งทำให้เกิดโรคไม่พึงปรารถนามากขึ้น ไม่ควรโทษใครเพราะเป็นกฎธรรมชาติและการกระทำของเราเอง ควรอดทนพร้อมยอมรับความจริง จะเกิดความสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กระวนกระวาย ควบคุมความเจ็บป่วย แล้วรักษาตามขั้นตอนที่ถูกต้อง โรคก็จะหายไป การเกิดองค์คุณของขันติ โสรัจจะ นี้เป็นธรรมโอสถที่ช่วยระงับทุกข์เวทนาให้ทุกข์น้อยลงถึงกับหมดไป

๔.๒.๓ อดทนต่อการกระทบกระทั่ง

การอดทนด้านการกระทบกระทั่งพระพุทธศาสนาได้สอนให้เรามีความรัก รวมไปถึงการให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่กำลังเบียดเบียนคนที่ด้อยกำลังกว่าตน รู้จักการอดทนต่อบุคคลอื่น การรู้จักอดกลั้นของผู้ที่มีกำลังมากกว่าต่อผู้ที่มีกำลังน้อยกว่านั้น ผู้ที่มีความอดทนอดกลั้นเช่นนี้ จะได้รับการสรรเสริญจากบัณฑิต และสามารถพัฒนาจิตใจของตนเองให้สูงยิ่งขึ้น เพราะการอดทนต่อการกระทบกระทั่งต่อคำพูดผู้น้อยกว่า ผู้ด้อยกว่าเป็นความอดทนชั้นเลิศ น่ายกย่อง เพราะลดทิฐิมานะตัวตนได้

ด้วยยุคปัจจุบันมีสภาพความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สภาพครอบครัวเปลี่ยนจากอยู่ร่วมกับ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้องที่เคยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ก็เปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยว ไม่ค่อยจะอยู่ร่วมกันหลายคน จึงไม่ค่อยคุ้นเคยกับการถูกขัดใจ ทะเลาะเบาะแว้งเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามสภาพที่เป็นครอบครัวใหญ่ การอบรมสั่งสอนให้อดทนที่ค่อยเป็นค่อยไปตั้งแต่เด็กจึงไม่ค่อยมี ทำให้เยาวชนส่วนใหญ่ขาดโอกาสฝึกความอดทนขั้นพื้นฐาน ยิ่งยุคแห่งดิจิทัลที่รวดเร็วยิ่งเป็นโอกาสในการใช้ดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการระบายอารมณ์ สร้างภาพได้อย่างรวดเร็วเมื่อเกิดการกระทบกระทั่งไม่ถูกใจ ก็ทำร้ายกันด้วยการใส่อารมณ์คำทอผ่านโลกโซเชียล ผู้คนอื่น ๆ ก็ไหลตามอย่างรวดเร็วส่วนใหญ่ก็ซ้ำเติม ผู้ขาดขันติยอมเดือดดาลและโต้ตอบกลับไป ด้วยคำพูดที่รุนแรง เช่น เหน็บแนมด้วยวาจาหยาบคาย ด้วยภาพที่ไม่เหมาะสมหรือทำทนายออกไปก่อทะเลาะวิวาท ส่งผลให้เจ็บใจ แค้นใจ ขุ่นมัว สับสน ซึมเศร้า ถึงขั้นบาดเจ็บหรือเสียชีวิตก็มี เป็นทางนำมาแห่งความหายนะแก่ตนเองและผู้อื่น

คนไทยเวลาเสพสื่อจะไม่ค่อยใช้เวลาในการคิดวิเคราะห์ เมื่อได้บริโภคข้อมูลก็จะโต้ตอบหรือแชร์ทันที เพื่อนคอมเมนต์ก็คอมเมนต์ตาม ทั้งที่ไม่รู้ตนเองควรคิดอย่างไร เห็นด้วยหรือไม่ แต่โจมตีไปก่อนโดยที่ไม่ได้ยั้งคิด ไหลตามกระแส และเมื่อข่าวนั้นเปิดเผยทีหลังว่าผิดกับที่ตนคาดไว้ก็ปล่อยเลยตามเลย ส่วนผู้ที่ถูกคอมเมนต์ก็จะปกป้องโต้ตอบอย่างรุนแรงกลับไป หรืออาจเก็บไปคิดจน

เกิดความรู้สึกแย้ ไม่มั่นใจในตัวเอง วิดกกังวลจนนำไปสู่ภาวะกดดัน ซึมเศร้าและอาจเลวร้ายถึงขนาด
มีความคิดที่จะฆ่าตัวตาย

มนุษย์เราจะต้องอดทน อดกลั้น ต้องรู้จักการข่มใจ ใช้สติปัญญาพิจารณา สอนใจตนเองให้
อดทนแล้วหาวิธีแก้ไขให้เรียบร้อย มีความระมัดระวังตัว ความสงบเสงี่ยมย่อมเกิดขึ้น นั่นคือความ
งดงามจากใจสู่พฤติกรรม พุทธสุนทรียศาสตร์หรือคุณธรรม เป็นคุณของหลักธรรมซึ่งจะมีคุณสมบัติที่
เกื้อกูลต่อกันต่อหลักธรรมอื่น ๆ ด้วยเสมอ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระราชปฏิญาณโกศล
(สมคิด จินตามโย)** ได้กล่าวว่า “หลักธรรมขันติ โสรจจะ แก้ปัญหาจิตใจได้ มองว่าองค์ธรรมขันติ เมื่อ
มีความอดทนแล้วหลักธรรมด้านอื่น เช่น เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาจะตามมาเอง หลักขันติ
โสรจจะ แก้ปัญหาด้านจิตใจได้ดังเช่นว่า ไม่มีเมตตา ขาดเมตตา หลักธรรมของพระพุทธเจ้าจากองค์
ธรรมเล็ก ๆ องค์ธรรมเดียว เช่น หลักขันติให้ศีลธรรมนั้นให้แตก ทำธรรมนั้นให้เกิด เช่น อดทนทำธรรม
ให้แตก (ทำให้เกิดขึ้นในใจเกิดขึ้นในจิตว่าตนเองมีความอดทน) ถ้าคนมาด่าว่าเรา เราอดทนในตนเอง
เราทำธรรมอดทนให้แตกให้เกิดในจิตเรา ทำธรรมให้เกิดให้รู้แตกกระจายให้รู้เข้าใจในกระบวนการที่
จะก่อให้เกิดใหม่ไปได้ ขันติ โสรจจะแก้ปัญหาด้านจิตใจ เพราะต้องเป็นองค์ธรรมที่ก่อกำเนิดเกิดขึ้น
นำไปสู่ภาวะลักษณะเหล่านั้นจึงจะแตกองค์ธรรมต่อไปได้ ไม่ใช่ใช้เพียงองค์ธรรมเดียวที่จะทำให้เกิด
ความสำเร็จแก้ปัญหาด้านจิตใจในศตวรรษที่ ๒๑ ได้ คือเป็นองค์ธรรมบ่อเกิดที่สัมพันธ์กับจิตใจองค์
ธรรมใดองค์ธรรมหนึ่งแล้วองค์ธรรมนั้นก็เกิดขึ้นมีความเข้าใจแล้วองค์ธรรมอื่น ๆ ก็จะกระเพื่อม
เกิดขึ้นตาม เช่น เวทนา จิต ธรรม เอาจองค์ธรรมใดขึ้นก่อน ก็จะกระเพื่อมถึงกัน เป็นลักษณะธรรมะ
ของพระพุทธเจ้า”^{๙๙}

ขันติและโสรจจะ เป็นพุทธสุนทรียศาสตร์ สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระธรรมรัตนารมณ์
(สมศักดิ์ โชติธโร)** ได้กล่าวว่า “เป็นธรรมที่ทำให้งาม ๒ อย่าง ขันติคือความอดทน โสรจจะคือความ
สงบเสงี่ยม ถ้าขาดความอดทน เช่น การด่าว่า โต้ตอบนำไปสู่ความขัดแย้ง ส่วนความสงบเสงี่ยม เป็น
การเก็บความไม่พอใจไว้ ดังคำว่า น้ำชุ่นเอาไว้ข้างใน น้ำใสเอาไว้ข้างนอก ความงามไม่ใช่อยู่ที่ใบหน้า
มีคนด่าว่าเราควรนิ่ง ยิ้ม อดทน อดกลั้นได้ นี่คือการงดงาม คือ พุทธสุนทรียศาสตร์”^{๑๐๐}

ความอดทนทำให้ดูสง่างาม ดังข้างที่อยู่ท่ามกลางสงคราม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ
พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลยโต) ได้กล่าวว่า “ขันติเป็นปัจเจก สิ่งที่ทำให้หนึ่งได้ หนึ่งได้ ไม่แสดง
อาการที่ไม่พอใจ เก็บอาการไว้ พอทนได้ก็เกิดโสรจจะ ความสงบเสงี่ยมเกิดขึ้นได้ ธรรมทั้งสองทำ
อุปการะแก่กันและกัน ขันตินั้นเป็นธรรมที่กว้างใหญ่ พระพุทธเจ้าแม้ว่าพระองค์จะปรินิพพานยังใช้

^{๙๙}สัมภาษณ์ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย), ผศ.ดร. เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนารมณ์ (สมศักดิ์ โชติธโร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

ขันติ ในขณะที่ดำเนินชีวิตก็แสดงขันติมากมาย เช่น ตอนที่พระองค์อยู่กรุงโกสัมพี นางมาคันธยาได้จ้างคนมาตำพระองค์ แต่พระองค์ทรงใช้ขันติ และยังให้อวาทกับพระอานนท์ว่า เหตุเกิดที่ไหนก็ให้จบที่นั่น และตรัสถึงความอดทนว่า เราต้องอดทนอดกลั้นต่อคำกล่าวล่วงเกินของคนทุศีล ในโลกนี้มีคนทุศีลมาก ต้องทนเหมือนช้างที่อยู่ท่ามกลางสงคราม ยืนสง่า เดินสง่า งดงาม ไม่เกรงกลัวข้าศึก”^{๑๐๑} สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ จันเพชร์) ได้กล่าวว่า “ทนต่อความเจ็บใจ การล่วงเกินจนเราเจ็บใจ ให้ใช้สันติวิธี สันติเกิดด้วยขันติ ขันติมีสันติก็มี ก็จะไม่ประคับประคองชีวิตให้อยู่อย่างงดงาม”^{๑๐๒}

ความฟุ้งซ่าน สับสน วุ่นวาย ล้วนมีต้นกำเนิดมาจากความคิด ถ้าใจหรือความคิดวุ่นวายก็ระงับเสีย การระงับเป็นความอดทน ขันติ โสรจจะเป็นภูมิคุ้มกัน ดังทัศนะของ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง กล่าวว่า “การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคศตวรรษที่ ๒๑ นั้นหากบุคคลในสังคมไม่สามารถปรับตัวได้โดยเฉพาะขาดภูมิคุ้มกันที่ดีก็อาจจะทำให้เกิดปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ ดังนั้น ขันติ โสรจจะ จึงเป็นธรรมสำหรับซ่อมอารมณ์หรือจิตใจที่จะทนได้ต่อความยากลำบาก ความเจ็บปวด ความโมโห โทโส ความเครียดแค้น ด้วยการมีจิตใจเข้มแข็ง หนักแน่นในสิ่งที่เข้ามากระทบกระทั่งทั้งทางกาย วาจา และใจ อันเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา เราก็จะต้องสามารถจัดการกับกิริยาอาการ คำพูด และสีหน้าของเราให้สงบเสงี่ยมยิ้มแย้มเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น มีอัธยาศัยดี คือไม่เป็นผู้หุนหัน โมโห โทสะ อาละวาด ผู้ที่ได้ประพฤติธรรมที่ทำให้ตนเองมีคุณสมบัติทั้งงดงาม ถ้าบุคคลทั้งหลายในชาติดังงามก็ทำให้บ้านเมืองตลอดจนประเทศชาติดังงามด้วย นอกจากนี้ความสงบเสงี่ยมเป็นคุณธรรมควบคู่กับความอดทนด้วยว่า โสรจจะ แปลว่า ความสงบเสงี่ยม คือ ความระมัดระวังตัว ความสงบเสงี่ยมตัว ความเข้มแข็ง ความยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นธรรมคู่กับขันติความอดทน เพราะตามปกติของใจนั้น เมื่อโกรธแค้นได้ใจก็ต้องสั่งผิดปกติ ถ้าได้มีความสงบเสงี่ยมเข้าร่วมด้วยก็จะทำให้จิตใจเยือกเย็นขึ้น ด้วยเหตุนี้ โสรจจะ จึงเป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่ง”^{๑๐๓}

ขันติและโสรจจะ เป็นสภาพจิตที่นิ่งสงบและเข้มแข็ง สภาพจิตลักษณะนี้เหมาะกับการแก้ปัญหา สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร) กล่าวว่า “หลักธรรมแห่งความงามที่พระพุทธเจ้าวางไว้คือขันติ ความอดทน โสรจจะ ความสงบเสงี่ยม คนไทยต้องนำมาใช้กับสภาพความเป็นอยู่ ต้องไม่คิดเร็ว ไม่โต้ตอบเร็ว ไม่ตัดสินใจง่าย และไม่คล้อยตามผู้อื่น

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖, ๑๗, ๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ จันเพชร์), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง, รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

ง่าย ปฏิบัติตามกระบวนการคือต้องปรีชาปฏิบัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ต้องรู้จริง พิจารณาเป็น ทำจริงแล้วจะเป็นสุข”^{๑๐๔} ความอดทนตามทัศนะของ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย ได้กล่าวว่า “อดทนต่อความเจ็บใจ แก้ปัญหาด้านจิตใจ เมื่อจิตไม่มีอุปทานจากตัณหา สภาพจิตย่อมนิ่ง จิตจะมีกำลังและเป็นสมาธิ การไม่ผูกจิตกับเรื่องความเจ็บใจ ฝึกการให้อภัย ทำให้จิตได้รับความคุ้มครอง เป็นจิตไม่มีเวรภัย”^{๑๐๕}

ดังนั้น ความอดทนต่อการกระทบกระทั่งทางวาจาที่เป็นสาเหตุให้เจ็บใจ ไม่ถูกใจ ใจร้อนรุ่ม เผาดวงใจให้เร่าร้อน โดยปกติคนทั่วไปจะโต้ตอบตามอารมณ์ที่ไม่พอใจอย่างรวดเร็ว ไม่ยั้งคิด ขาดการไตร่ตรอง ต้องสร้างความอดทนอดกลั้น ข่มใจ เป็นภาวะอันสงบจากการอดทน คือ หยุดพฤติกรรมที่คิดมุ่งโต้ตอบกลับตามแรงผลักดันของอารมณ์ แต่หยุดอารมณ์ที่พุ่ง ฟุ้งขึ้น ชัดสายไปมาอย่างรวดเร็ว กระวนกระวายแผ่ด้วยความสับสนให้หยุดก่อนด้วยสติแล้วพิจารณาโดยมีปัญญาเป็นตัวนำ วิเคราะห์ วินิจฉัยตามเหตุผลเลือกเป็นอยู่ด้วยสันติวิธี ใช้วิธีการเพื่อความสงบ เรียบร้อย และไม่ถือมาเป็นอารมณ์ คือเมตตา ให้อภัยเสมอ หรือถ้าแก้สถานการณ์ด้วยการอธิบาย พูดแล้วเกิดประโยชน์ก็ควรทำ

๔.๒.๔ อดทนต่อกิเลส

มนุษย์มักให้คุณค่าต่อกามคุณมาก เวลาประสบทุกข์เวทนามักเสรำโศก รำไร หงอยเหงา เสียใจหรือทรมานทรมาย แต่เมื่อคิดหาทางออกก็มักจะฝากความหวังไปกับกามคุณตัวอื่น ๆ ต่อไปอีก เป็นการวนเวียนอยู่กับกามคุณ วนเวียนอยู่กับทุกข์มากหรือทุกข์น้อยที่เรียกว่าสุขอยู่รำไป กามคุณหรือกิเลสทั้งหลายมักจะมาในรูปสิ่งเร้า ยั่ววนให้หลงใหล ลุ่มหลง เป้าหมายของกิเลสคือจิตใจ ต้องการโน้มน้าวจิตใจให้เป็นทาส ทั้งสร้างสิ่งเร้าให้ต้องการอย่างไม่สิ้นสุด ให้โต้ตอบ สะใจ หลงใหล สนุกสนาน จนไม่เป็นตัวของตัวเอง ดังนั้น การอดทนต่ออำนาจกิเลสต่าง ๆ เป็นการเพาะบ่มจิตใจให้เติบโตอย่างสงบขึ้น ฝึกไม่ให้ฟุ้งซ่านง่าย ให้หนักแน่น สงบนิ่งเป็น พร้อมลดความถี่ของการถูกกิเลสชักจูงหรือถูกควบคุม ให้ใจห่างจากกิเลสที่ละน้อย เพิ่มคุณภาพจิตใจให้มีความอดทนยิ่ง ๆ ขึ้น

อดทนต่อกิเลส สิ่งยั่วเย้ายั่ววนในทางวัตถุ เป็นการอดทนทางด้านจิตใจต่อสิ่งที่มากระทบความต้องการทางใจอันเป็นความต้องการที่ลึกซึ้งอยู่เบื้องหลังความต้องการด้านอื่น ๆ อดทนต่ออารมณ์ข้างฝ่ายพลิตพลิน เช่น ความสนุก การเที่ยวเตร่ การได้ผลประโยชน์ในทางที่ไม่เหมาะสมไม่ควร การถูกโน้มน้าวจิตใจ ด้วยความเจริญทางด้านวัตถุมาก มีการพัฒนาวัตถุให้เพิ่มความสะดวก สวยงาม มีการพัฒนาไม่หยุด สิ่งเหล่านี้กระตุ้นเร้าความอยากได้อย่างไม่หยุด ไม่รู้จักพอ อารมณ์ข้างฝ่ายพลิตพลินอันเป็นไปตามอำนาจกิเลสพาไป เช่น โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ การกระตุ้นให้อยากได้สิ่งเหล่านี้เป็นต้นเหตุสำคัญต่อจิตใจพร้อมทั้งการหาความสุข การเที่ยวเตร่

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อาภากร), เจ้าอาวาสวัดศรีประวัตติ, เจ้าคณะตำบลปลายบาง-ศาลากลาง จังหวัดนนทบุรี, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย, วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาจิตดี จำกัด, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

ความโกรธ การได้ผลประโยชน์ในทางที่ไม่ควร เป็นต้น ความจริงแล้วอารมณ์ที่น่ารักใคร่ น่าพอใจ ควบคู่ไปก็ไม่น่าจะต้องใช้ความอดทน ไม่ทำให้เรากล้าปาก แต่ที่ต้องใช้ความอดทน เพราะอาจจะทำให้เกิดเสียหายได้ ทั้งนี้เพราะคนที่ขาดขันติ มักจะทำการต่าง ๆ เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ และทำการตามอำนาจกิเลส หรือตามความอยากในสิ่งที่ตนรัก เช่น การรับสินบน ผิดลูกเมียชาวบ้าน ทำร้ายรังแกกัน ตีแม่เหล้า สูบบุหรี่ ไอ้อวด ติดยา ขายตัว เป็นต้น ความอดทนต่อสิ่งยั่วเย้าต่าง ๆ มนุษย์ต้องใช้ความอดทนด้วยการเข้าใจในการรู้จักพอ หนได้ ไม่เดือดร้อน มองเห็นโทษ เป็นจิตสำนึกที่ดีตั้งแต่เริ่มต้น

ด้วยความรวดเร็วของเทคโนโลยี พาใจให้ไหลไปตามระบบโซเซียลมีเดียอยู่เสมอ จนจิตใจผูกติดกับความรวดเร็ว พอพบปัญหาที่จะต้องรอก็ทนรอไม่ได้เพราะจิตไม่คุ้นชินแล้วกับการรอคอย ช่มอารมณ์ไม่ได้ ทำให้สร้างปัญหาวุ่นวายขึ้น องค์คุณของความอดทนจะช่วยให้ทนรอได้อย่างสงบ สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส)** ได้กล่าวว่า “มนุษย์ทุกวันนี้ขาดการฝึกฝนตนเองให้มีความอดทน เพราะมีเครื่องอำนวยความสะดวกจนแทบไม่ต้องทำอะไรด้วยความบากบั่นขันแข็งของตัวเอง ทำให้มีนิสัยเปราะบาง รอไม่เป็น เย็นไม่ได้ ปัญหาเหล่านี้ถ้าเกิดจากระบบก็ต้องแก้ที่ระบบ เช่น อำนวยความสะดวกให้น้อยลง เพื่อให้รู้จักอดทนมากขึ้น แต่ถ้ายังไม่มียุทธวิธีแต่ละคนก็ต้องฝึกหัดขัดเกลาตัวเอง ก็เป็นปัญหาอีกแบบหนึ่ง คือ ทำอย่างไรมนุษย์จึงจะรู้จักฝึกหัดอบรมตนเอง โดยต้องรอให้เป็นตัวบังคับ”^{๑๐๖}

ขันติ โสรัจจะ ลดอำนาจกิเลสสำคัญ ๆ คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลงได้ดีความอดทนเป็นกองกำลังที่ปะทะเป็นด่านแรก เพราะจะต้องหยุดเข้าศึกคืออารมณ์ที่ปั่นป่วนให้ได้เสียก่อน แล้วถึงใช้แผนสองตัดสิน คือปัญญา แล้วโสรัจจะก็จะเป็นฝ่ายสนับสนุนตามมา สอดคล้องกับทัศนะ **พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต)** ได้กล่าวว่า “เป็นหลักธรรมสำคัญต่อมนุษย์ทุกระดับชั้น ทำให้คนไม่หลงอำนาจ”^{๑๐๗} ดังทัศนะของ **พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กल्याณ จันเพชร)** กล่าวว่า “ความอดทนที่สำคัญคืออดทนต่อกิเลส อดทนต่อความโลภได้ก็ไม่มีคนคดโกง อดทนต่อความโกรธ ให้ยึดคิดว่า “โกรธคือโง่ โโมโหคือบ้า” ความโกรธจะเผาใจให้ร้อนรน ให้ระงับยับยั้งแบบยอมเป็นเย็นได้ อารมณ์หงุดหงิดทั้งวันทำให้ไม่มีความสุข การอดทนต่อความยั่วเย้าให้หลงไหล ทนต่อความโลภ ความโกรธ ความหลง โดยเฉพาะ หลงในกิน กาม เกียรติ ทำให้ขาดแคลนต้องกู้ยืมเป็นทุกข์ โสรัจจะเป็นธรรมไปด้วยกันกับขันติ ขันติ โสรัจจะเป็นธรรมทำให้งาม มีจิตใจเข้มแข็งน่ายกย่อง มีวาจาไม่ก้าวร้าว ไม่หยาบคาย มีการกระทำที่อยู่ในกรอบเหมาะสม รู้จักกาลเทศะ รู้ควรไม่ควร ขยันขันแข็ง กล้ายอมตายถ้าถูกต้องและชอบธรรม ไม่อ่อนแอ สุขภาพ อ่อนโยน เชื่อฟังผู้ใหญ่ กตัญญูกตเวทิตะ รู้คุณสิ่งไม่มีชีวิต

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส), เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๖ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชธิวาสวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖, ๑๗, ๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนา, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

อดทนกับศัตรูเพราะทำให้เราเข้มแข็ง มีศีล มีสัจย์ ทำสิ่งร้ายให้กลายเป็นดี คำนี้ถึงประโยชน์และความจำเป็นของชีวิตของส่วนรวมเป็นหลัก มีเมตตา กรุณา ให้อภัย อดทน ใจแจ่มใส อยู่แบบชอบธรรม ต้องอยู่แบบมีความสำเร็จในชีวิตจึงอยู่อย่างงดงามได้”^{๑๐๘}

อดทนสำรวมใจต่อกิเลส ยับยั้งไม่ปล่อยใจไหลตามกิเลส ด้วยยุทธวิธีใช้มัชฌิมาเข้ามาเป็นฝ่ายรุก สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **รศ.ดร.อำพล บุคตาสาร** ได้กล่าวว่า “แก้ปัญหาได้ในแง่ของความอดทน ความสำรวมใจไม่ให้หลงไหลหรือหลงระเหิงไปกับสิ่งล่อตาล่อใจที่มาในรูปแบบของทุนนิยมหรือวัตถุนิยมอย่างบ้าคลั่งและสุดโต่ง นอกจากนี้ยังช่วยให้เกิดความระงับยับยั้งใจไม่ให้หลงไหลกับสังคมแบบมายาคติด้วย”^{๑๐๙} สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ ปลิวโก)** ได้กล่าวว่า “หลักธรรมขันติ โสรัจจะใช้ได้แต่ต้องมี โอโลภะ (ความไม่โลภเกิน) โอทสะ (ความไม่โกรธจัด) อโมหะ (ต้องไม่หลงมกมายอย่างสุดโต่ง เช่น หลงเล่นเกมทั้งวันทั้งคืน) เป็นมัชฌิมาเข้ามาเป็นฝ่ายรุก เข้าสัดอำนาจไอทีแล้วใช้ขันติและโสรัจจะเป็นฝ่ายรับ และต้องเสริมด้วยปัญญาที่มีสัมมาทิฐิ”^{๑๑๐} สอดคล้องกับทัศนะของ **ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์** ได้กล่าวว่า “คนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน มีพฤติกรรมที่คล้าย ๆ กัน คืออยากประสบความสำเร็จเร็ว ๆ โดยวิธีใดก็ได้ที่ไม่ต้องเหนื่อย ไม่ต้องลงทุนลงแรงมาก ความรู้ก็หาตามโซเชียล ไม่ต้องคิดมาก ไม่ต้องวิเคราะห์มาก จึงขาดความเพียรพยายาม ความอดทน เพื่อการพัฒนาตนแบบค่อยเป็นค่อยไป จิตใจก็ว้าวุ่น เพราะไม่สามารถรอคอยความสำเร็จได้ ขาดที่พึ่ง ทำให้จิตแพทย์มีงานหนักขึ้น ส่วนขันติและโสรัจจะเป็นหลักธรรมที่มุ่งหมายให้เกิดความงามในคน ทำให้มีพฤติกรรมทางจิตใจที่งดงาม

งามประการแรก ขันติ ช่วยให้คนงามเพราะอดทนได้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในยุคที่ ๒๑ ได้ ถ้าปลูกฝังให้มีในคนแล้วจะเป็นผู้ที่สามารถอดทนต่อการย่ำแย่ของกิเลสที่มาทางโซเชียลได้ อดทนเพื่อรอการบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบแบบค่อยเป็นค่อยไปได้

งามประการที่สอง คือ โสรัจจะ สอนให้คนงามเพราะการฝึกอบรมทางจิตใจจนเกิดความเสถียร มีอหยาศัยอันงาม รักความประณีต รักความเรียบร้อย ไม่สุกเอาเผากิน

ขันติ โสรัจจะ จึงช่วยขัดเกลาจิตใจของคนยุคใหม่ ให้มีความงามมุ่งที่จิตใจเป็นสำคัญ จึงสามารถช่วยแก้ปัญหาจิตใจของมนุษย์ในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ได้”^{๑๑๑} สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ จันทเพชร์), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ รศ.ดร.อำพล บุคตาสาร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสนเพื่อสังคม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓.

พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต ได้กล่าวว่า “มนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ส่วนใหญ่แล้วจะขาดความอดทน อารมณ์อ่อนไหวง่าย จิตใจไม่มั่นคง ขาดความยั้งคิด เครียดง่าย เมื่อมีสิ่งใดมากระทบจิตใจของผู้ใด แล้วก็ตาม หากผู้นั้นมีขันติ โสรจจะ เป็นหลักธรรมประจำใจอยู่แล้ว ผู้นั้นก็จะสามารถควบคุมจิตใจ มิให้เกิดปัญหาขึ้นได้อย่างแน่นอน”^{๑๑๒} สอดคล้องกับคำกล่าวของ **อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล** ได้กล่าวว่า สรุปเป็นประเด็นได้ว่า

๑) ขันติ ความอดทน ต่อแรงยั่วของกิเลส หรือการผืนกระแสแห่งความเคยชิน ไม่ปล่อยตนให้ตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของวัตถุกามารมณ์ ย่อมจำเป็นต่อการประสบความสำเร็จ และต้องดำรงตน อยู่บนเส้นทางของความเจริญ

๒) โสรจจะ การประพฤติเรียบร้อย สม่่าเสมอ ย่อมเป็นกิริยาที่น่าชม น่าศรัทธาเลื่อมใส นำมาซึ่งความไว้วางใจ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาตามมา^{๑๑๓} ความอดทนส่งผลสู่การหลุดพ้น สอดคล้องกับทัศนะของ **ดร.พัชรี แซ่มซ้อย** ได้กล่าวว่า “อดทนต่ออำนาจกิเลส การแก้ปัญหาด้านจิตใจ เมื่อจิตสามารถอดทนต่ออำนาจกิเลสได้ในแต่ละระดับ ย่อมทำให้จิตวิมุตติหลุดพ้นได้ในที่สุด”^{๑๑๔}

อดทนและอดกลั้นอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ขันติเกิดเมื่อไรโสรจจะย่อมเกิดตามเมื่อนั้น สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล** ได้กล่าวว่า “ศีลควบคุมกาย วาจา ขันติ อดทน อดกลั้น เป็นการข่มใจ ข่มกาย โสรจจะ คือสงบเสงี่ยม แล้วยังหมายถึงยินดีพอใจ เพราะฉะนั้นหลักธรรมขันติและโสรจจะ สามารถแก้ปัญหาของมนุษย์ เมื่อมีการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ๔ แบบแข่งขัน ทั้งระดับชาติ ระดับอาเซียน ระดับโลก ดังนั้น ความอดทน อดกลั้น จึงอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงของนายหลวงรัชกาลที่ ๙”^{๑๑๕} สอดคล้องกับทัศนะของ **รศ.สุเชาว์ พลอยชุม** ได้กล่าวว่า “ถ้าขันติเกิดขึ้นแล้วโสรจจะก็จะมาเอง ความจริงโสรจจะนี้เท่ากับเป็นผลของขันติ เพราะเราทนได้เราจึงมีโสรจจะเพราะโสรจจะแปลว่า สงบเสงี่ยม หรืองาม (โสร มาจาก สุ สุแปลว่า ดี งาม)”^{๑๑๖}

ดังนั้น จะพบว่าบ่อเกิดกิเลส คือ ใจ ในความเป็นจริงใจเป็นกลาง ๆ ใจไม่มีกิเลสหรือมีกิเลสก็ได้ กิเลสมุ่งใจเป็นที่มั่น จึงเข้าโจมตีและยึดเกาะ ถ้าขาดปัญญาตัดตัดทำลายกิเลส กิเลสก็อาศัยอยู่ที่ใจตลอดแล้วทำการควบคุมบังการมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเจ้าของใจนั้น เท่ากับว่ากิเลสได้คอยชักใย

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต, รองผู้บัญชาการตำรวจภูธร ภาค ๗, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล, อาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน, ผู้ก่อตั้งกลุ่มรัตนอุบาสก, ผู้ก่อตั้งโครงการหมู่บ้านรัตนอุบาสก, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย, วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาคิดดี จำกัด, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล, หัวหน้าสาขาวิชาบาลีและสันสกฤต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม, กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

อยู่เบื้องหลังการกระทำทั้งหมด แต่ถ้าเมื่อใดกิเลสแสดงอำนาจกระตุ้นให้จิตใจปั่นป่วนความอดทนหรือ
 ชั้นดีธรรมจะออกทำงานด้วยการหยุด บังคับให้กิเลสหนึ่งเสียก่อนแล้วใช้ปัญญาจัดการ คือพิจารณา
 เหตุปัจจัยแล้วแก้ไข กิเลสย่อมลดอำนาจลงตามกำลังปัญญา เป็นการสกัดกั้น เป็นรั้วกันกิเลส ความ
 อดทนที่ดีเป็นคุณธรรมจึงเกิดควบคู่กับปัญญาเสมอและโสรัจจะก็จะเกิดตามมาเป็นผลจากใจที่นิ่งสงบ
 ทำให้เกิดจิตใจเข้มแข็ง สงบเสถียร อ่อนโยน

หลักธรรมชั้นดี โสรัจจะ เป็นเรื่องความอดทน อดกลั้น เป็นคุณธรรมที่จำเป็นต่อการดำเนิน
 ชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาขันทอง วิชาเดช** เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องชั้นดีใน
 พุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ความอดทน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของมวลมนุษย์ใน การ
 ทำหน้าที่กำจัดอุปสรรคทั้งหลาย ๔ ประเภท คือ ๑) ความลำบากตรากตรำ ๒) ทุกขเวทนา ๓) ความ
 กระทบกระทั้ง ๔) ความเฝ้าของกิเลส ความอดทนอดกลั้นต่อสภาวะการณทั้ง ๔ ประเภtdังกล่าว
 นั้น ต้องประกอบด้วยปัจจัยสำคัญคือ ปัญญา ความอดทนลักษณะนี้จึงจะมีความหมายไม่ผิดเพี้ยนไป
 จากหลักการดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา นี่คืความสำคัญที่สุดของชั้นดีธรรม ถ้าหากความอดทน
 ปราศจากการตรวจสอบหรือไม่ผ่านการวินิจฉัยจากกระบวนการทางปัญญา ย่อมส่งผลกระทบเชิงลบ
 ต่อชีวิตอย่างมาก เพราะความอดทนจะกลายเป็นภาวะอึดอัดบีบคั้นกดดันชีวิตและจิตใจอย่างรุนแรง
 ต่อเมื่อความอดทนสอดประสานกลมกลืนกับปัญญาแล้วภาวะแห่งความอึดอัดก็จะหมดสิ้นไป จิตใจ
 ผ่อนคลายและเกิดความแจ่มใส เบิกบาน ชั้นดีไม่เพียงแต่จะสรรค์สร้างมิติทางสังคมด้วยการปลูกฝัง
 มิตรภาพอันอบอุ่นให้แก่องค์กรขึ้นภายในใจของมวลมนุษย์เท่านั้น แต่ชั้นดียังได้ชื่อว่าเป็นคุณธรรมสูงส่ง
 สำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะเป็นเครื่องมือกลมกล่อมกลายกาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์งดงาม อีกทั้งยังช่วยแผ้วถาง
 หนทางชีวิตให้ราบรื่น และโปร่งโล่งเบาสบาย ซึ่งอาจนำไปสู่ความมีอิสรภาพสมบูรณ์ พ้นจากการ
 ครอบงำของกิเลสทั้งหลายอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิตได้ในที่สุด^{๑๑๗}

ชั้นดี โสรัจจะ เป็นธรรมงาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ **มณีพรรณ เสกธีระ** เรื่อง
 “การศึกษาหลักธรรมเรื่องความงามในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า แนวคิดเรื่องความงามที่
 ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้มาจากกรที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมใน
 การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความงาม ซึ่งจัดเป็นความงามภายในที่มีคุณค่า เป็นความงามของจิตใจที่ผ่าน
 การพัฒนาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า หลักธรรมที่ทำให้งามตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา
 เถรวาท ได้แก่ อัปมาทะ ชั้นดี โสรัจจะ ไตรสิกขา พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เบญจศีล เบญจธรรม
 กัลยาณมิตร ๗ หลักธรรมเหล่านี้ สามารถกลมกล่อมกลายจิตใจของผู้ที่นำไปปฏิบัติให้เกิดความงามอย่าง
 แท้จริง ดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท คือไม่ขาดสติ เป็นคนอดทน มีศีลธรรม ย่อมพบความสงบสุข^{๑๑๘}

^{๑๑๗} พระมหาขันทอง วิชาเดช, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องชั้นดีในพุทธศาสนาเถรวาท”, อ้างแล้ว, หน้าบทคัดย่อ.

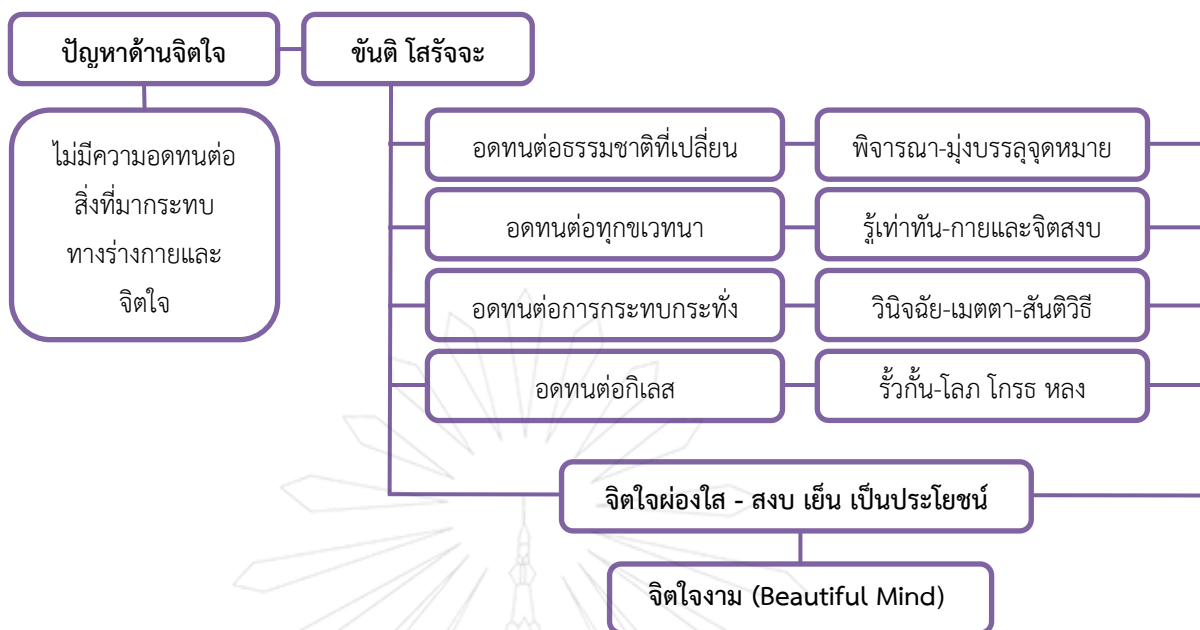
^{๑๑๘} นางสาวมณีพรรณ เสกธีระ, “การศึกษาหลักธรรมเรื่องความงามในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” อ้าง
 แล้ว, หน้าบทคัดย่อ.

จากงานวิจัยของพระมหาขันทอง วิชาเดช และมณีพรรณ เสกธีระ ทำให้ทราบว่าหลักขันธ์ติ
โสรัจจะ เป็นหลักธรรมที่ทำให้จิตใจและพฤติกรรมงาม คือ งามทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ และที่
สำคัญความอดทนที่เกิดเป็นความอดทนที่อยู่ในกระบวนการทางปัญญาด้วยถึงจะงามแท้ งามถูกต้อง
ถ้าอดทนไม่มีปัญญาก็เกิดภาวะบีบคั้น กดดันและแก้ปัญหาไม่ถูกทาง ขันธ์ติและโสรัจจะเป็นคุณธรรม
ที่สามารถนำสู่อิสรภาพสูงสุดของชีวิต

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่าหลักขันธ์ติและโสรัจจะเป็นหลักธรรมที่
ต้องการรักษาภาวะปกติของจิตใจคน และสร้างจิตใจให้เข้มแข็งด้วยการข่มจิตใจให้หนึ่ง สงบ การอดทน
มีลักษณะของการพยายามทำความดีพร้อมกับถอนตัวออกจากความชั่ว คือพยายามอดทนต่อฝ่ายที่ไม่
ดี เพื่อยินยัดเป็นฝ่ายดี เพื่อบรรลุถึงความดี หรือความมุ่งหมายที่ชอบ ด้วยการสร้างจิตใจให้หนัก
แน่น มั่นคง มีเหตุผล ความอดทนจะไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจการคุกคามจากความแปรปรวนวิปริตของ
ธรรมชาติ จากการกระทบกระทั่งของผู้อื่น จะไม่ยอมแพ้อำนาจการคุกคามจากกิเลส แต่จะคล้อยตาม
กฎธรรมชาติ อย่างมีเหตุผล เมื่อพบวิกฤตที่ต้องอดทนก็จะพยายามมุ่งไปในทางที่ดีที่ถูกต้อง หลีกเลียง
ความชั่ว ทำให้ดีในทุกสถานการณ์ ความอดทนต่อสิ่งต่างๆ ได้แก่

๑. อดทนต่อธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลง เป็นการบ่มเพาะความงามด้วยการยกจิตขึ้นพิจารณาเห็น
สาเหตุ ต้นเหตุและผล แล้วอดทนทำภารกิจมุ่งให้บรรลุจุดหมายแม้ธรรมชาติจะไม่เอื้ออำนวย
๒. อดทนต่อทุกขเวทนา ด้วยการรู้เท่าทันกฎธรรมชาติ รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของ
โรคภัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดทุกขเวทนา อดทนระวังรักษาจิตใจให้สงบ ไม่ปล่อยตัวปล่อยใจให้ทุกข์
๓. อดทนต่อการกระทบกระทั่งจากผู้อื่น วินิจฉัยอย่างเมตตา ช่มใจ ให้อภัย พิจารณาสິงที่
เกิดและการใช้สันติวิธีเป็นการรับมือต่อการกระทบกระทั่งอีกวิธีหนึ่ง เป็นการฝึกฝนสอนใจตนเอง
๔. อดทนต่อกิเลส อดทนพร้อมพิจารณาเหตุปัจจัย รู้เท่าทันต่ออำนาจกิเลสที่เกิด
โดยเฉพาะกิเลสทั้ง ๓ คือความโลภ ความโกรธ และความหลง ความอดทนต่อกิเลสนี้เป็นรั้วกันไม่ให้
อกุศลเข้ามาสั่นคลอนหรือทำร้ายจิตใจ ป้องกันไม่ให้จิตใจหลุดจากคุณงามความดี

เมื่อใดก็ตามถ้าฝึกปฏิบัติให้ออดทนอย่างสม่ำเสมอ ผู้นั้นย่อมมีจิตใจและพฤติกรรมที่งดงาม
อดทนจนจิตหนึ่ง สงบ ไม่ขุ่นมัว มีปัญญาชี้แจงเหตุและผลของปัญหา โสรัจจะก็จะอุปการะทันที คือใจ
จะดี ปิติ ชุ่มชื่นอยู่ข้างใน ทำให้จิตใจรู้สึกงามอย่างชุ่มเย็น เบิกบาน สงบเสงี่ยม ทำให้เป็นผู้งดงามทั้ง
ทางกาย วาจา และจิตใจ จะเป็นผู้เรียบร้อย อ่อนโยน มีน้ำใจงาม กิริยามารยาทสงบเสงี่ยม น่ารัก
สุขภาพ ย่อมเป็นที่นิยมยกย่องน่านับถือของคนทั่วไป ผู้ใดมีขันธ์ติและโสรัจจะประจำอยู่ในจิตใจ ย่อม
เป็นผู้มีความสุข อยู่อย่างสงบ เย็น เป็นประโยชน์ ความอดทนเปรียบดัง แสงเทียนที่ปราศจากลม ย่อม
ก่อให้เกิดภาพที่ชัดเจน คือ เมื่อจิตนิ่ง ไม่กระวนกระวาย ไม่กระสับกระส่าย จะทำให้จิตผ่องใส
มองเห็นปัญหาได้ง่ายและถูกต้อง

แผนภูมิที่ ๔.๕ บุรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักชั้นดี โสรัจจะ

๔.๓ บุรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่สอนให้รู้ให้เข้าใจลักษณะโดยธรรมชาติ ๓ อย่างของสิ่งทั้งปวง เป็นสิ่งที่มีฐานะเป็นลักษณะร่วม สิ่งทั้งหลายมีเหมือนกัน คือ ทุกอย่างมีสภาวะแห่งความไม่เที่ยง คงทนอยู่สภาพเดิม ๆ ไม่ได้ ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน ภาวะอันเกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปและสลายไปเปลี่ยนไปเป็นลักษณะธรรมชาติของความเป็นอนิจจตา ถ้าเป็นภาวะที่กดดัน ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ผืนและขัดแย้งในตัวเพราะปัจจัยปรุงแต่ง และไม่คงอยู่ในสภาพนั้น ๆ ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ทำให้ผู้ต้องการสมอยากตามความต้องการอย่างแท้จริง ทำให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าไปยึดแล้วเกิดทุกข์ เป็นลักษณะธรรมชาติของทุกขตาเป็นความทุกข์ และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนจริงแท้ที่จะครอบครองเป็นเจ้าของ ยึดไปก็เปลี่ยนแปลงจะบังคับเป็นดั่งใจไม่ได้

พลังการขับเคลื่อนทางสังคมมีอำนาจในการดำเนินชีวิต สังคมดีย่อมทำให้มนุษย์สงบสุข และสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้ผู้คนสับสน วุ่นวาย ส่งผลเกิดอุปสรรคหรือปัญหาต่าง ๆ มากมาย ปัญหาสังคม (Social Problems) เป็นปัญหาที่คนไทยได้รับผลกระทบอย่างมากเพราะสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น ข้าราชการกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรีอย่างโหดร้าย การกระทำผิดทางเพศต่อเด็กจากคนใกล้ชิดมากขึ้น การใช้ความรุนแรงระหว่างสามีและภรรยา เด็กต่อเด็ก การค้ายา การค้ามนุษย์ โสเภณี เป็นต้น ส่งผลให้กฎเกณฑ์ ระเบียบ ทางสังคมล้มเหลว จึงมีคำถามที่เกิดขึ้นว่า ความเสื่อมทรามนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ให้มีความสำคัญสิ่งที่เกิดอย่างไร จะจัดการปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานไหน

มีมาตรการกระตุ้น ส่งเสริมอย่างเป็นระบบบ้าง คำตอบเหล่านี้ยากต่อความชัดเจน ท้ายสุดสิ่งที่ต้องเร่งกระทำ คือ ต้องเริ่มที่ตัวประชาชนทุกคน หลักการหรือเครื่องมือที่จะช่วยแก้ปัญหาได้คือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปัญหาสังคมมีปมหลักคือความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรา เป็นเขา เกิดการแก่งแย่งในสิ่งที่ตนเองต้องการ เมื่อได้มาก็ยึดเป็นของตนอย่างเห็นแก่ตัว ต้องแก้ตรงเหตุแห่งความยึดมั่นถือมั่น ดังนั้น หลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมกับปัญหาสังคม คือหลักไตรลักษณ์

ความเหมาะสมของการนำไตรลักษณ์มาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตเพราะหลักธรรมชาตินี้เหมาะที่จะลดความยึดมั่นของมนุษย์ การเห็นตามความเป็นจริงของกฎธรรมชาติแห่งการเปลี่ยนแปลงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา การเข้าถึงองค์ธรรมไตรลักษณ์ ส่งผลให้เห็นตามความเป็นจริงของทุกสรรพสิ่ง เป็นจิตใจที่พบความสว่าง ความรุ่งเรือง ความไพโรจน์ เกิดทัศนคติใหม่กับชีวิตว่าพระพุทธศาสนาสอนให้เราไม่มีหน้าที่ทุกข์แต่ทรงสอนให้เรามีหน้าที่รู้จักทุกข์ ทำให้จิตใจถูกปลดปล่อยเป็นอิสระ แจ่มใส ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว เป็นการแก้เส้นทางโคจรแบบเดิม ๆ ของตนให้ชีวิตได้โคจรอย่างอิสระเป็นไปตามธรรมชาติแล้วแสวงหาสุขบนฐานการเปลี่ยนแปลงเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตจิตใจเพียงเพื่อความอยู่รอดอย่างเหมาะสมแต่เพียงพองาม ถ้าปล่อยวางความยึดมั่นในความต้องการที่ฝังรากอย่างเหนียวแน่นในจิตใจลงย่อมเกิดพุทธศุนทรียศาสตร์ ความงามจากความกระจ่างแจ้งของจิตใจ ปลอดโปร่งมั่นใจพบจุดหมายด้วยปัญญา ความงามนี้จิตใจเบิกบานไม่ใช่งามด้วยสังขารร่างกาย ไม่ใช่งามด้วยผิวหนังแต่ใจงาม

ผู้วิจัยนำลักษณะการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข ด้วยสำนวนของท่านพุทธทาสภิกขุ มาประยุกต์ให้เข้าใจง่ายกับลักษณะของอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา คือ ๑) อยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลก ๒) อยู่ในโลกโดยการกินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด และ ๓) อยู่ในโลกโดยเป็นผู้ชนะโลก นำสำนวนทั้ง ๓ มาตั้งเป็นหัวข้อเพื่อประยุกต์ใช้กับหลักไตรลักษณ์ ทำให้มองเห็นธรรมชาติของชีวิต ดังนี้

๔.๓.๑ อยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลก

อยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลก โลกคือทุกอย่างที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะเขี้ยวที่มีพิษ คือทุกข์ สังคมเต็มไปด้วยเขี้ยว เขี้ยวในที่นี้เป็นทุก ๆ สิ่งที่อยู่บนโลกและเป็นสิ่งเร้าสิ่งที่เฝ้ายวนในรูปแบบต่าง ๆ ในสังคมซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงเป็นคุณสมบัติ ถ้ารับมาเสพและยึดมั่นว่าเป็นของเราอย่างเหนียวแน่น พอสิ่งเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงก็จะทุกข์โถมทับ เกิดลักษณะนี้คือการโดนพิษจากเขี้ยวของโลก แต่ถ้ารู้ว่าทุกอย่างมีคุณสมบัติแห่งความไม่เที่ยง ไม่สามารถอยู่สภาพเดิมได้ตลอดไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน ก็ใช้ความไม่เที่ยงให้เป็นประโยชน์ อย่างเช่นถ้าทำผิดก็ต้องรีบเปลี่ยนพฤติกรรมนั้น เคยหลงไหลสื่อโลกโซเชียลก็รีบเลิกเสีย แล้วเลือกกระทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์สิ่งที่เหมาะสม ถ้าทำความดีอยู่แล้วก็ทำยิ่งขึ้นเพราะความดีเปลี่ยนเป็นผลเพิ่มสิ่งที่ดีมากขึ้น เท่ากับว่าอยู่ในโลกโดยไม่โดนเขี้ยวของโลก ทำให้ไม่ได้รับพิษจากสิ่งที่ต้องการที่ไม่ถูกต้อง การสร้างค่านิยมวัยรุ่นให้ถูก อบรมขัดเกลา เล่นเกมอย่างพอเหมาะเพื่อเสริมประสบการณ์เล่นพอรู้ เล่นแค่สนุก เลี่ยงยาเสพติดพร้อมทั้งให้ความรู้ว่ายาสเสพติดให้โทษ และการเป็นโสเภณีให้โทษ เป็นต้น ทำให้ลดปัญหาสังคมได้อย่างดีเยี่ยม

การที่ทำให้ไม่ถูกเขี้ยวคือ มนุษย์ต้องพิจารณาองรู้อย่างเท่าทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้น แต่ถ้าไหลตามอำนาจกิเลสนี้คือติดเขี้ยวของโลกแล้ว ย่อมถูกพิษหรือความทุกข์เป็นบ่วงรัดกับดักที่เหนียวแน่น ยิ่งยึดยิ่งเร้าร้อน กระทบกระวายและทุกข์มาก เช่น “มียศ เสื่อมยศ มีลาภ เสื่อมลาภ สรรเสริญ ตีเตียน สุข ทุกข์” นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า โลกธรรม และมีชื่อเรียกเช่นนี้ เนื่องจากมี อรรถาธิบายว่า โลกคือหมู่สัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัตว์ประเสริฐอันได้แก่มนุษย์ จะต้องหมุนตาม ธรรมะ ๘ ประการนี้ คือ เมื่อใดมียศ ก็มีโอกาสจะเสื่อมยศ ในทำนองเดียวกับเมื่อมีลาภก็มีโอกาสเสื่อมลาภ เมื่อมีคนสรรเสริญ ในขณะที่เดียวกันก็มีคนนินทา และสุดท้าย เมื่อมีความสุขก็มีโอกาสเกิดทุกข์ ตามมา ทั้งนี้ด้วยเหตุว่าทุกอย่างตกอยู่ภายใต้กฎอนิจจตา หรือกฎแห่งความไม่เที่ยง สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อาภากร)** กล่าวว่า “โลกธรรม ๘ เป็นหลักของความไม่แน่นอน ของการมีขึ้นมีลง เป็นการเปลี่ยนในทางเจริญทางเสื่อม เป็นกฎธรรมดาของโลก การเห็นโลกธรรม ๘ ก็เป็นการเห็นหลักไตรลักษณ์^{๑๑๙}

เมื่อมนุษย์จำต้องอยู่ท่ามกลางเขี้ยวเหล่านี้ สิ่งที่ทำได้ดีที่สุด คือการปรับปรุงปรับตนเองให้อยู่อย่างอิสระ เพื่ออยู่ท่ามกลางเขี้ยวอย่างปลอดภัย คุณสมบัติของการเปลี่ยนแปลงมีทั้งหนทางเป็นภัยและหนทางปลอดภัยให้เลือก หนทางที่ปลอดภัยคือการอยู่โดยรู้เท่าทันในปัจจุบัน อยู่อย่างฉลาด มีปัญญา ไม่ตกเป็นทาสกิเลส รู้ทัน รู้สาเหตุ รู้ปัจจัยการเกิด รู้ถึงผล และสามารถหาจุดหลีกเลี่ยงได้อย่างเหมาะสม ทำให้ชีวิตอยู่อย่างเป็นอิสระ ปลอดภัย การกระทำนี้เป็นศิลปะการรู้เท่าทัน สอดคล้องกับทัศนะของ **พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย)** กล่าวว่า “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คนเราแค่เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธเจ้าว่าไม่เที่ยงเป็นอนิจจัง การยึดให้เป็นไปตามตนเองต้องการจะแก้ปัญหาสังคมไม่ได้จะต้องยอมรับภาวะการณที่เปลี่ยนแปลงเชื่อพระพุทธเจ้าว่าทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลง แม้แต่หน้าที่การงาน ตัวเรา สภาพชีวิตจิตใจ แม้แต่เวลาก็มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรที่ถ้าใช้หลักไตรลักษณ์มาช่วยให้เข้าใจความคงที่ ความว่างสถานะแห่งความเป็นไปแห่งความเกิดขึ้นตลอดเวลา หลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นความจริงอยู่แล้ว ผู้เข้าใจหลักธรรมไตรลักษณ์อย่างแตกฉานแล้วไปปฏิบัติยอมแก้ปัญหาสังคมได้ ต้องเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติ”^{๑๒๐}

ลักษณะเขี้ยวของโลกคือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง อย่าติดเขี้ยวของโลก โกรธ หลง สอดคล้องกับทัศนะของ **พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาณ จันทพร)** ว่า “ไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่แก้ปัญหาได้สุดยอดถึงปลายทางเลย คนแผ่เมตตาแก้ปัญหาความโกรธ คนให้ทานแก้ปัญหาความโลภความงก คนเจริญปัญญาอบรมนำคำสอนมาใช้ก็จัดการกับความหลงได้ แต่รวม

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อาภากร), เจ้าอาวาสวัดศรีประวัติ, เจ้าคณะตำบลปลายบาง-ศาลากลาง จังหวัดนนทบุรี, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย), ผศ.ดร. เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

แล้วสุดท้ายอยู่ที่ไตรลักษณ์ ถ้าเข้าถึงความไม่มีตัวตน ก็ทำลาย ความโลภ ความโกรธ ความหลงได้ สิ่งเหล่านี้เกิดเพราะขัดใจตนในความอยากได้ตามที่ตนต้องการ ถ้ามีไตรลักษณ์ เห็นความไม่เที่ยง เห็นความไม่มีความสุขที่ไม่ยั่งยืน เห็นความทนอยู่ไม่ได้ เห็นกระจ่างแจ้งว่ามันไม่ใช่ตน เห็นอย่างนี้แล้ว โลภ โกรธ หลง ก็สลายมันไปเอง เมตตาดูใจโกรธ ให้ทานขจัดโลภ ภาวนาขจัดหลง ดังนั้น ไตรลักษณ์ แก่โลก โกรธ หลง โดยสิ้นเชิง”^{๑๒๑}

การปล่อยวางเขียวของโลกดังคำกล่าวของ **พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม)** ได้กล่าวว่า “ไตรลักษณ์สามารถแก้ปัญหาสังคมได้มาก เมื่อท้อหรือเห็นผู้อื่นประสบความสำเร็จในชีวิต หรือผู้มาทำร้ายก็ไม่อาฆาต เห็นว่าเดี๋ยวเขาก็ตาย อยู่ไม่นานทั้งเราทั้งเขา ทุกอย่างอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ เมื่อคิดเป็นอาภิม จะเป็นการขัดเกลาคิดใจจนทำลายอึดตาให้หมด ก็จะไม่อาฆาตใคร ทุกสิ่งรวมในไตรลักษณ์เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป แม้ความโกรธในจิตใจเกิดขึ้น ดับไป อย่าให้เผาใจนาน เป็นกระบวนการวิธีการมาสอนตนเอง ไตรลักษณ์ถือได้ว่าเป็นสมบัติประจำตระกูลอยู่คู่กับเราหนีไม่พ้น ตามกฎไตรลักษณ์ คิดก็เบื่อหน่าย ใช้พอกับเป็นอยู่ นำไปใช้กับทุกเรื่อง กลายเป็นผู้เมื่อยึดติด ไม่จับจด แก้ปัญหาจิตใจที่ร้อนรุ่มได้”^{๑๒๒} มนุษย์มีความต้องการด้านปัจจัย ๔ มากเกินความจำเป็นจนเกิดทุกข์ สอดคล้องกับคำกล่าวของ **รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล** ได้กล่าวว่า “ด้านหลักธรรมไตรลักษณ์มีความสืบเนื่องมาจากความต้องการปัจจัย ๔ อยากได้มากจนทุกข์ ถ้าเรามีหลักธรรมเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จะควบคุมความต้องการทางด้านปัจจัย ๔ ได้”^{๑๒๓}

การเข้าใจองค์คุณของไตรลักษณ์ทำให้เผชิญอยู่ท่ามกลางเขียวของโลกได้อย่างปลอดภัย ดังที่ **ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์** ได้กล่าวว่า “หากมนุษย์เข้าใจหลักไตรลักษณ์ จะเข้าใจว่าทุกสิ่งที่ปรากฏขึ้นย่อมเปลี่ยนแปลง ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ทั้งสิ่งที่ชอบและไม่ชอบใจ เมื่อเข้าใจดังนี้ก็จะสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่เข้าไปยินดียินร้ายมากจนทำให้เกิดอาการที่เรียกว่า “เสียศูนย์” และสามารถทำใจและปล่อยวางกับความยึดมั่นในสรรพสิ่ง ก็จะทำให้อยู่ในโลกยุคศตวรรษที่ ๒๑ อย่างได้รับประโยชน์ สามารถเผชิญทุกสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้”^{๑๒๔}

ดำเนินชีวิตอย่างไม่ถูกเขียวไอที่ทำพิษ มองว่าไอที่ก็ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะระบบ รูปแบบ อุปกรณ์ต่าง ๆ มีแต่เปลี่ยนแปลงพัฒนาเร่งสร้างเพื่อเรากระตุ้นให้

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันทบุรี), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม), ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดอังกัญโคก จังหวัดสุรินทร์, อาจารย์ ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล, หัวหน้าสาขาวิชาบาลีและสันสกฤต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสนเพื่อสังคม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓.

มีความต้องการไม่สิ้นสุด ระบบต่าง ๆ จึงไม่อยู่กับที่ มีกิเลสอยู่เบื้องหลังทำให้การเปลี่ยนแปลงทางด้านไอทีรวดเร็วอย่างผิดปกติตามธรรมชาติ สอดคล้องกับทัศนะของ **รศ.ดร.อำพล บุตดาสาร** ได้กล่าวว่า “แก้ได้ในลักษณะน้อมนำมาพิจารณาถึงความไม่เที่ยงไม่ยั่งยืนของโลกแห่งไอที และการที่ความเจริญไม่อาจคงตัวอยู่ในลักษณะนี้อย่างถาวร และสุดท้ายก็ล่มสลายไปแห่งความเจริญแห่งโลกเทคโนโลยีนั้นอย่างไม่ปรากฏร่องรอย เมื่อพิจารณาตามหลักไตรลักษณ์เช่นนี้แล้ว ใจก็คลายความยึดมั่น หลงใหล ก็กับการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ อย่างมีสติ”^{๑๒๕}

ดังนั้น ทุกอย่างในโลกเป็นไปตามเหตุปัจจัยดำเนินสัมพันธ์กันอย่างถูกต้องอยู่แล้ว ที่มนุษย์ทุกข์เพราะมนุษย์วางใจไว้ผิด ไปขวาง ไปยึดมั่นถือมั่น คิดว่ามั่นคง ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งสวนกระแสกฎความเป็นจริง จึงเกิดทุกข์หรือโดนพิษของชีวิต แต่ถ้าเกิดปัญญาวางใจถูกเสวยอย่างรู้เท่าทันถึงภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่ยึดมั่น ปฏิบัติเพียงให้เกิดความสะดวกสบายพอเหมาะพอควร ย่อมอยู่อย่างสุขไม่ทุกข์ คือ ไม่นอนขี้วของโลก เป็นชีวิตที่งดงามภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลก

๔.๓.๒ อยู่ในโลกโดยการกินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด

ตั้งคำถามเรื่องทุกข์ว่า ทุกข์เท่านั้นเกิด ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ และทุกข์เท่านั้นดับไป มนุษย์มีความรู้สึกทุกข์หรือเกิดทุกข์ตลอดเวลาอยู่ตลอดเวลา ถ้าทุกข์เวทนาเกิดน้อยก็มักเรียกว่าสุข สุขสงบอย่างแท้จริงบนความสุขจะมีได้ไหน เพราะความสุขเป็นสุขบนฐานความเปลี่ยนแปลงจึงเรียกสุขแบบนี้ได้ว่าเป็นทุกข์น้อย ๆ น่าจะตรงประเด็นกว่า ทุกข์ในไตรลักษณ์เป็นภาวะที่ไม่คงตัว คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เพราะมีความบีบคั้นกดดันขัดแย้งที่เกิดจากความเกิดขึ้นและความเสื่อมสลาย หรือความรู้สึกบีบคั้นกดดันข้องขัดของคน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อความบีบคั้นกดดันขัดแย้งที่เป็นสภาพสามัญของสิ่งทั้งหลาย

ยุคศตวรรษที่ ๒๑ เต็มไปด้วยเครื่องมือของความทุกข์ในรูปแบบเหยื่อ คือสิ่งล่อ สิ่งเข้ายวน ไร้ความต้องการให้หลงใหล หลงเชื่อ เกิดทางอายตนะ คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและทางใจ เป็นไปในลักษณะที่เกิดขึ้นแล้วกดดันบีบคั้นจากกิเลส ด้วยการเกิดขึ้นและการสลายตัวของสิ่งต่าง ๆ เช่น ทางตา เห็นสิ่งสวยงาม บ้านหลังใหญ่ รถหรู ๆ ก็หลงใหล ปิดเพชบุรีดู เห็นคนที่ตนเกลียดมีความสุขก็คิดหมั่นไส้อยู่ในที่ แต่เมื่อเปิดดูแล้วเห็นคนที่ตนเกลียดมีความสุขหรือมีปัญหาที่รู้สึกยินดีพอใจ เห็นภาพชีวิตผู้อื่นฟูฟ่า หรรษา ก็เกิดความรู้สึกอยากได้อยากเป็นเหมือนเขา ทางหู ได้ยินเสียงเพลงที่ตนชอบก็เคลิบเคลิ้ม ต้องการที่จะมีเสียงเพลงนั้นไว้ครอบครอง ได้ยินคำพูดที่ไม่ถูกใจก็โกรธโมโหคิดโต้ตอบกลับไป ทางจมูกได้กลิ่นที่ตนเองชอบก็พอใจ ได้กลิ่นที่ตนเองไม่ชอบก็ไม่พอใจ ทางลิ้น หลงใหลในรสชาติที่ตนเองชอบหรือตามคำชวนเชื่อ เป็นสิ่งนิยมตามสื่อที่กระตุ้นเห็นคุณค่าทางด้านสิ่งยั่วเย้าว่าถูกต้อง เกิดความไม่พอใจในความเป็นอยู่ของตนเอง เกิดความโลภ เกิดความทุกข์ นานวันเข้า

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ รศ.ดร.อำพล บุตดาสาร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

ก็พัฒนาไปสู่ความโลภ อยากได้ในสิ่งที่ไม่ใช่ของตัวเอง รู้สึกอยากจะโพสต์ (Post) อยากอวดเหมือนอย่างเขาบ้าง บางรายมีการสร้างอัตลักษณ์ตัวเองใหม่ ทำจนทุกข์ นั่นคือกินเหยื่อแล้วติดเบ็ด

เหยื่อคือสิ่งที่ยั่ววนให้เกิดความอยาก เบ็ดคือทุกข์ มนุษย์ควรเสพบริโภคละเอียดต่าง ๆ โดยไม่เกิดทุกข์ เสพและบริโภคอย่างรู้เท่าทัน เช่น ต้องการมีโทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ทโฟนไว้ใช้ติดต่อในชีวิตประจำวัน แต่โทรศัพท์มือถือมีหลากหลายยี่ห้อจึงมีการสร้างสิ่งเร้า สิ่งกระตุ้น เพื่อทำยอดขายคือมีทั้งแบรนด์ หลากหลายรุ่น มีหลายค่าย ต่างมีการแข่งขันกันอย่างสูงตั้งแต่ระดับ Low-End ถึง High-End รวมไปถึงราคา การออกแบบ และสเปคที่แตกต่างกันไป ส่วนการซื้อโทรศัพท์ของคนบางมิได้ซื้อเพื่อการติดต่อสื่อสาร แต่กลับให้ความสำคัญที่ แบรนด์เนม ความโก้ ทันสมัย เพื่ออวด ซึ่งเกินความจำเป็นใช้งานจริง ดังนั้น ผู้ใดซื้อแล้วเดือดร้อนเป็นทุกข์เท่ากับกินเหยื่อแล้วติดเบ็ด แต่ถ้าซื้อโทรศัพท์ที่เหมาะสมกับงาน ราคาพอประมาณซื้อแล้วไม่เดือดร้อน ไม่ทุกข์ เท่ากับกินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด

ทางที่ดีทางที่ฉลาดจะต้องพิจารณาให้ละเอียดว่า การดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างไร ถูกต้อง เหมาะสม ไม่ติดโลก สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปณฺโณ) กล่าวว่า “การเข้าถึงไตรลักษณ์ รู้กฎอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เมื่อเข้าใจ เข้าถึง จะทำให้การดำเนินชีวิตปกติ สม่าเสมอ ไม่หลงตนเองทั้งด้านร่างกาย ทรัพย์สินสมบัติ ลาภยศ ไม่สร้างอัตตาตัวตนให้มาก ไม่ติดโลก ไม่ถูกโลกฉาบทาและไม่ถูกโลกครอบงำ ใช้ชีวิตอย่างผู้มีปัญญา ดำเนินชีวิตอย่างไม่ทุกข์ เสพบริโภคสิ่งในโลกอย่างไม่ทุกข์ ไม่เดือดร้อน มองทุกขให้เห็น รู้ทัน เป็นการสร้างเกราะคุ้มกันชีวิต”^{๑๒๖}

ทุกข์ไม่หายถ้าเราไม่ปล่อย ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ ฟืนกฎไม่ได้ ฟืนเมื่อใดก็ทุกข์เมื่อนั้น ดังคำกล่าวของ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์ กล่าวว่าไว้ว่า “กระบวนการสร้างความสงบสู่สังคมคือ มนุษย์จะต้องพัฒนาจิตใจตนเองด้วยหลักไตรลักษณ์ คือ การประยุกต์หลักความจริงที่ว่าทุกอย่างไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทุกอย่างเป็นทุกข์ มีความไม่สมบูรณ์ ความพร่องเสมอ และทุกข์อย่างไม่ใช่ตัวตนของเรา กฎเหล่านี้เป็นกฎธรรมชาติที่มนุษย์ฝืนไม่ได้ ถ้ามนุษย์ยึดคือฝืนธรรมชาติ เขาย่อมทุกข์ แต่ถ้ารู้เท่าทันว่าทุกสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงแน่นอน ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ทุก ๆ สิ่งที่เราต้องการและคิดว่าเป็นของเรา มันเปลี่ยนแปลงแน่นอน ก็ทำใจปล่อยการยึดลง ผ่อนคลายความยึดมั่นถือมั่น เมื่อใดก็ตามที่เราทำตัวขัดแย้งกับตนเอง ครอบครวั สังคม ย่อมเกิดความทุกข์ แต่ถ้าปฏิบัติตนได้ตามหลักไตรลักษณ์ ฉลาดรอบรู้เท่าทัน จิตใจเป็นอิสระไม่ตกเป็นทาสสิ่งที่ปรุงแต่ง ย่อมมีชีวิตที่ดีงาม มีคุณค่า มีความสุข ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง ให้ผู้อื่น ให้สังคม ย่อมทำให้สังคมเข้มแข็งมั่นคง สร้างประเทศชาติให้สันติสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืน”^{๑๒๗}

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปณฺโณ), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี, ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓.

ไตรลักษณ์ทำให้ดำเนินชีวิตมั่นคง ดังทัศนะของ **พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส)** กล่าวว่า “ไตรลักษณ์เป็นสัจธรรมพื้นฐานของสรรพสิ่ง การเข้าใจไตรลักษณ์จะช่วยให้สามารถอยู่กับสภาพแวดล้อมได้อย่างรู้เท่าทัน เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงผันแปรไปในทางใด ๆ ก็จะไม่เสียหลัก คือสามารถยืนหยัดอยู่ในหลักการที่ถูกต้องได้ ไม่พลอยเป็นไปกับความผันแปรจนเสียสถานะที่ควรมีควรเป็นของตัวเอง หรือยอมจำนนให้กับความผันแปรโดยไม่คิดแก้ไขให้เต็มความสามารถ”^{๑๒๘}

นอกจากนี้ไตรลักษณ์มองในภาพรวมเปรียบดั่งยาที่ใช้รักษาทุกโรคหรือทุกปัญหาได้ เช่น เป็นยารักษาให้สังคมสงบสุขได้ สอดคล้องกับทัศนะของ **รศ.สุเชาว์ พลอยชุม** กล่าวว่า “ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่กว้าง เป็นหลักความจริง ที่พระพุทธเจ้าต้องการให้เข้าใจ ข้อปฏิบัติตรง เปรียบเสมือนยาตำ ใช้ได้ทุกเรื่อง ไม่ใช่เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพราะว่าทุกเรื่อง เช่น ปัญหาของปัจเจก ของสังคม ทุกเรื่องอยู่ภายใต้กฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ลักษณะความจริงที่ควรเข้าใจ”^{๑๒๙} นอกจากนี้ไตรลักษณ์ยังเปรียบดั่งเป็นเกราะป้องกันกิเลส สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ ปลิวโก)** กล่าวว่า “หลักธรรมไตรลักษณ์ทำให้มองเห็นว่าสังคมไม่เที่ยงให้ทำใจลดความยึดมั่นถือมั่นได้ สังคมมนุษย์ทุกคนเห็นแก่ตัว ทุกคนเอาแต่ได้ เอาเปรียบ มนุษย์จะต้องพิจารณาว่าแม้ตนเองก็ไม่เที่ยง ไม่คงทน แล้วรู้จักเมตตาแล้วเสริมด้วยหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ เข้ามาสนับสนุน ไตรลักษณ์เป็นตัวยันกิเลส และพรหมวิหาร ๔ เป็นตัวเสริม”^{๑๓๐}

ดังนั้น จะพบว่าโดยส่วนใหญ่มนุษย์คิดว่า ยิ่งเสพบริโภคมากเท่าไรก็จะยิ่งสุขมากขึ้นเท่านั้น เอาความสุขไปผูกติดกับวัตถุ แล้วแสวงหามากขึ้นเป็นการพัฒนาศักยภาพที่ผิด เป็นการเสพบริโภคปัจจัย ๔ อย่างขาดปัญญา ไหลตามสิ่งเร้า เมื่อใดก็ตามสิ่งที่ได้มานั้นสร้างทุกข์ด้านใดด้านหนึ่งกลับมาที่ตัวผู้เสพ เท่ากับว่ากินเหยื่อแล้วติดเบ็ด เป็นสัญญาณแสดงว่าเรายึดมั่นสิ่งนั้นอย่างเหนียวแน่น ควรจัดระเบียบการเสพบริโภค การที่จะเสพบริโภคอย่างถูกต้องสมบูรณ์ ต้องมีการแก้ไขปรับปรุงตัวอยู่ตลอดเวลาเข้ากับสภาวะการเปลี่ยนแปลง ยึดความพอเหมาะ พอดี พอประมาณ ย่อมช่วยลดปัญหา แต่ต้องพิจารณาที่ตัวเหตุปัจจัย รู้ถึงความสำเร็จ ความผิดพลาด พร้อมทั้งการแก้ไข นี่คือวิธีปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างอิสระ ไม่ผูกมัด และไม่เป็นที่เหตุให้เกิดความทุกข์

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส), เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๖ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม, กรรมการมูลนิธิหม่อมกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษภาควิชาศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยหม่อมกุฎราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฎราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

๔.๓.๓ อยู่ในโลกโดยเป็นผู้ชนะโลก

ตามปกติโดยทั่วไปมนุษย์จะมองทุกสิ่งเป็นไปตามแบบตนคิดเสมอ ไม่ได้มองแบบสิ่งต่าง ๆ ว่ามันเป็นของมันเอง ในโลกความเป็นจริงเราจะต้องเปลี่ยนทัศนคติตนเอง มองตามความเป็นจริง มองทุกสิ่งเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนจริงแท้ที่จะครอบครองเป็นเจ้าของ ยึดไปก็เปลี่ยนแปลงบังคับดั่งใจไม่ได้ ทุกสิ่งไม่มีตัวตนของมัน เกิดจากส่วนประกอบและเป็นไปตามเหตุปัจจัย ความมุ่งหมายของภวะนั้น ๆ ดังนั้นการปฏิบัติธรรมจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายที่ตรงตัวเหตุปัจจัย ด้วยท่าทีที่เป็นอิสระ เป็นการกระทำที่ถูกต้องที่สุดและไม่เกิดทุกข์

อยู่ในโลกโดยเป็นผู้ชนะโลก โลกที่มีอนิจจัง ทุกขังปรังค์แต่ง เปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย ไม่ขึ้นกับความอยาก ความต้องการของใคร ในอำนาจของผู้ใด ถ้ายึดมั่นความมีตัวตน ในอัตตาเราก็คือทุกข์ เพราะความจริงทุกอย่างเป็นอนัตตา ทำความเข้าใจก็คลายความยึดมั่นถือมั่น ทำให้เป็นผู้รู้เท่าทันโลก รู้เท่าทันกิเลส จัดการตามตัวธรรม ตัวเหตุ ตัวผล จึงเป็นผู้ชนะโลก ถ้าไม่รู้ถึงความเป็นอนัตตาย่อมดำเนินชีวิตอย่างเป็นทุกข์ เป็นการดำเนินชีวิตอย่างผู้พ่ายแพ้ พ่ายแพ้ต่ออำนาจโลก โลกเป็นเรื่องของอำนาจกิเลสตัณหา สิ่งหลอกลวงยั่ววนทั้งหลาย เมื่อยึดสิ่งต่าง ๆ ให้คงอยู่ทุกข์ย่อมเกิดแสดงว่าเป็นผู้แพ้โลก ส่วนสุขเกิดจากบริโภคนิยมอย่างไม่ลุ่มหลงบริโภคอย่างฉลาด รู้เท่าทัน เอาประโยชน์จากสิ่งนั้น ๆ ให้ตนเองสุข พอใจ อย่างมีสติกำกับ อย่างไม่หลงมัวเมา ใช้ปัญญาตามความเป็นจริงว่าเรายึดสิ่งเหล่านั้นไม่ได้ รู้เท่าทันตรงกับสำนวนที่ว่า “รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งก็ชนะร้อยครั้ง”

ถ้าอยู่ในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยโลกโซเซียลมีเดีย ถ้าไม่มองว่าทุกอย่างเป็นอนัตตา ดำเนินชีวิตเอาความยึดมั่นถือมั่นไปเป็นตัวขัด จนเกิดการติดโลกโซเซียล ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดย่อมย้อนส่งความเดือดร้อนมาสู่ตน อาจก่อให้เกิดภาวะของโรคซึมเศร้า โรคเครียด โรควิตกกังวล สมาธิสั้น และไบโพลาร์ เพราะไปยึดมั่นว่ามันมีจริง เป็นจริง มันมีตัวตนจริง เป็นการขัดขวางต่อกระบวนการกระแสแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ

คนที่มีความสุขไม่ใช่คนที่มีความสุข แต่คือคนที่มีความสุขได้จากทุก ๆ สิ่งที่เขาไม่หลงอำนาจความสุขที่ถูกต้อง ธรรมของพระพุทธศาสนาต้องการให้ผู้มีธรรมะในตนดำเนินชีวิตในภาวะปกติอย่างมีความสุข ไม่มีปัญหา อยู่อย่างงดงาม ความงามหรือความสุข คือชัยชนะเหนือโลก ด้วยการรู้เท่าทันสภาวะโลกไม่หลงสิ่งที่มีมนุษย์สมมติกันขึ้นมา ไม่มีอะไรพันกฏธรรมชาติไปได้ สร้างวิถีชีวิตให้ขับเคลื่อนไปอย่างงดงามสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระมหาณรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ ได้กล่าวว่า “หลักไตรลักษณ์นี้แก้ปัญหาสังคมได้ทุกระดับ จากการมีความเข้าใจถึงความจริงของทุกสิ่งว่าไม่เที่ยง ไม่มีตัวตน เริ่มตั้งแต่สังคมครอบครัว ต้องยอมรับสภาพการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ร่างกายที่มีการเสื่อมโทรมเป็นต้น ต้องรู้ทันทุกข์ หาสาเหตุ แล้วหาทางดับให้ถูกต้อง แล้ววางเฉยด้วย”^{๑๓๑}

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดปิฎกธรรมาราม จังหวัดนนทบุรี, อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

รู้เท่าทันในการวางอนาคต ในความไม่เที่ยง วางเฉยได้ในทุกสิ่ง สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย)** ได้กล่าวว่า “กฎธรรมชาติ หนีไม่พ้น ต้องมองให้เห็นความจริง ตามกระบวนการทั้ง ๓ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วรู้เท่าทันไม่ยอมตกเป็นทาสของความไม่รู้ พลิกชีวิตไม่ตกอยู่ภายใต้กระบวนการทำงานของกิเลส ทุกวันนี้มนุษย์เกาะเหนี่ยวในอนัตตา ในวัตถุกามกัน อยู่สังคมจึงวุ่นวาย ต้องค่อย ๆ วางอนาคตในความเป็นตัวตน ในกาม กิณ เกียรติ มองว่าไม่เที่ยงแท้ ยึดเมื่อไรก็ทุกข์ ท้ายสุดก็ยึดไม่ได้ มันไม่มีตัวตนให้ยึด เป็นการมองที่ถูก”^{๑๓๒} สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต** กล่าวว่า “มนุษย์ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ ไม่ว่าจะเป็ยลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ถ้าหากเราไปยึดติดแล้วไซ้ ความทุกข์ก็จะเกิดขึ้นในจิตใจของเราอยู่เสมอ เมื่อมนุษย์ยึดติดในสิ่งที่ต้องการจนเกิดเป็นความทุกข์แล้ว การแก้ไขไม่ให้เกิดความทุกข์ก็คือ การปล่อยวางจากสิ่งที่เรายึดติดเอาไว้ทั้งหลาย อนิจจังคือความไม่เที่ยง ทุกสรรพสิ่งในโลกนี้ไม่สามารถรักษาสถานะเดิมอยู่ได้ เมื่อเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็เสื่อมสลายไปในที่สุด ทุกขังคือความทุกข์ ความทุกข์เกิดจากความไม่ได้ตั้งใจที่ต้องการเพราะชีวิตเป็นอนิจจัง ความเป็นอนิจจังทำให้เกิดความทุกข์ เมื่อเรารู้ถึงเหตุแห่งทุกข์แล้ว เราจึงต้องแก้ที่ต้นเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ คือการปล่อยวางไม่ยึดถือในสิ่งที่เป็ยอนิจจัง อนัตตาคือความไม่มีตัวตน ทุกสรรพสิ่งรวมทั้งมนุษย์เกิดจากการปรุงแต่งของธรรมชาติและสิ่งปรุงแต่งทั้งปวงก็เป็ยอนิจจัง ในที่สุดสรรพสิ่งทั้งหลายก็สูญสลายกลับคืนสู่ธรรมชาติ ไม่มีตัวตนหลงเหลืออยู่ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยไตรลักษณ์ ความทุกข์เ็ยย่อมมีน้อย เพราะรู้เท่าทันเหตุแห่งทุกข์”^{๑๓๓}

ประโยชน์ของการมองหลักไตรลักษณ์ให้ครบทั้งด้านดีและด้านเสีย ดังคำสัมภาษณ์ของ **ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง** ได้กล่าวว่า “การที่เรารู้หลักความจริงของชีวิต เมื่อยอมรับหลักความจริงแล้วก็จะสามารถอยู่ในโลกอันสับสนวุ่นวายได้อย่างสงบสุข การรู้หลักอนิจจังและทุกขังมีประโยชน์ ทำให้เห็นโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ทำให้มองทุกสิ่งครบทุกด้าน คือด้านดีและด้านเสีย ทั้งด้านสุขและด้านทุกข์ เมื่อมีปัญหาสังคมเกิดขึ้นก็จะค่อย ๆ เสื่อมลง ในที่สุดมันก็จะหายไป เมื่อเรารู้เช่นนี้เราก็จะมีจิตใจที่เข้มแข็งยอมรับกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและมองปัญหาสังคมเกิดขึ้นด้วยความเข้าใจ”^{๑๓๔}

สังคมปัจจุบันมักขาดแคลนผู้รู้จักความสุขสงบภายในจิตใจอย่างมาก ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่จะประสบความผิดหวังอยู่เนือง ๆ ทำให้มองโลกในแง่ลบเสมอ แต่ถ้าหันมามองหลักไตรลักษณ์ในมุมบวกพร้อมนำไปปฏิบัติจะทำให้พบหนทางชีวิตที่ประสบสุขเนือง ๆ แทน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สถลโต)** ได้กล่าวว่า “หลักไตรลักษณ์แก้สภาพจิตใจมนุษย์ให้ยอมรับว่า

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต, รองผู้บัญชาการตำรวจภูธร ภาค ๗, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง, รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

การเปลี่ยนแปลงมีเกิดขึ้นไม่หนีไปไหน แม้ว่าเราจะมีอยู่หรือไม่อยู่ในโลกนี้ความเปลี่ยนแปลงก็มีเกิดขึ้น ไตรลักษณ์คือลักษณะ ๓ ประการ คืออนิจจัง ทุกขังและอนัตตา สิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดาของโลก ธรรมดาหมายความว่าไม่ว่าอดีตตั้งแต่มนุษย์ยุค Homo Sapien จนมาถึงยุคปัจจุบัน ยุคพระศรีอารีย์ตลอดจนหลังยุคพระศรีอารีย์ก็มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น แปรปรวน ดับลง เวียนเกิดเวียนตายไปเป็นธรรมดา ธรรมดาแปลว่าปกติ เกิดขึ้น แปรปรวน ดับไป เกิดขึ้นกับทุก ๆ สิ่ง แม้แต่ภูเขา โลก ทั้งโลกเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลา เช่น ดึกที่เคยสูงปัจจุบันกลับเตี้ยกว่าตึกรุ่นใหม่ ๆ และในอนาคตก็ถล่มหรือทุบทิ้งเพราะปูนเสื่อม ในแง่สังคมมนุษย์ก็ต้องทำใหม่ คิดใหม่อยู่ตลอดเวลาแก้ปัญหาสังคมมนุษย์จะต้องศึกษาเข้าใจในความเป็นจริงว่าเป็นเช่นนี้เข้าใจให้ลึกซึ้ง หลักไตรลักษณ์จะต้องมองในมุมบวก Positive Side (Angle) มองว่าสร้างขึ้นได้ คิดสร้างสรรค์ ในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ต้องเพิ่มความหนักแน่นความเข้าใจใน Creative มากขึ้น ไม่ปิดประตูคิดไป ค้นไป หาไป สิ่งที่ดีกว่า ทำได้สวยงามกว่า”^{๑๓๕}

เมื่อหนีไม่พ้นกฎเหล่านี้ ให้กำหนดเป้าหมายชีวิตแล้วเร่งทำให้ดีที่สุด สอดคล้องกับคำกล่าวของ อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล ว่า “ความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ความไม่แน่นอนไม่อยู่ภายใต้ความต้องการปรารถนาของเรา จะทำให้เราไม่ประมาทในกาลเวลา แสวงหาปัจจัยแห่งความเจริญ และกำหนดเป้าหมายในชีวิตให้ชัดเจน กับเวลาที่เหลืออยู่ในชีวิต โดยอาศัย ความรู้ (ปัญญา) ความตั้งใจดี (กุศลเจตนา) ความอดทน และความไม่ประมาท (สติ และอัปมาทธรรม)”^{๑๓๖}

ดังนั้น ไตรลักษณ์ แสดงความเป็นอย่างนี้ (ตถตา) และเกิดอิสระจากการยึดมั่นถือมั่น รู้หลักความจริงของธรรมชาติบนฐานความเปลี่ยนแปลงและความทุกข์ เป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กันและความเสื่อมสลายของกันและกัน มีอนัตตาเป็นแก่นเป็นแก่นยืนของกระบวนการ คือความไม่มีตัวตนเป็นความว่างเปล่าปราศจากตัวการสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยมีความสำเร็จเสร็จสิ้นสมบูรณ์พร้อมอยู่ในตัวแล้ว จึงไม่มีสิ่งใดเข้าไปบงการหรือสั่งการได้ การรู้ถึงความไม่มีตัวตนทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเราเป็นเขา จิตใจเป็นอิสระอยู่ด้วยปัญญา รู้เท่าทันกิเลสที่คอยหลอกบีบคั้น บังคับ ให้หลงก่อกุศลภัยอยู่เสมอ การรู้เท่าทันเช่นนี้เปรียบดัง “อยู่ในโลกโดยเป็นผู้ชนะโลก”

การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักไตรลักษณ์เพื่อแก้ปัญหาสังคมให้งดงาม เนื้อหาสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุตจินตารมณ์ (ยงยุทธ ญาณสมปนฺโน) เรื่อง “การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์” พบว่า ไตรลักษณ์ มีคุณสมบัติแห่ง อนิจจตา คือความไม่เที่ยง ทุกขตาคือความเป็นทุกข์ อนัตตาคือความเป็นของไม่ใช่ตัวตน แนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์ในการบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน มีปัญหาเรื่องทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สถณโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล, อาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน, ผู้ก่อตั้งกลุ่มรัตนอุบาสก, ผู้ก่อตั้งโครงการหมู่บ้านรัตนอุบาสก, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

โดยทั่วไปแล้วมีทุกข์อีก ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านครอบครัว ๒) ด้านเศรษฐกิจ ๓) ด้านสังคม และ ๔) ด้านจิตใจ ซึ่งการแก้ปัญหา ๔ ด้านนี้จะต้องรู้และเข้าใจในหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา รู้ว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลง ทุกขตา รู้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่าง ๆ เป็นทุกข์ อนัตตตา รู้ว่าไม่สามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ได้ เมื่อเข้าใจหลักไตรลักษณ์นี้แล้วก็จะคลายความยึดมั่นในตนเองทำให้บรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบันได้^{๑๓๗}

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเรืองเดช โชติธมฺโม (เสียงเพราะ) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์หลักไตรลักษณ์ในเชิงสุนทรียศาสตร์” พบว่า หลักไตรลักษณ์ มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยมุ่งเน้นด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความจริง ความดี และความงาม แนวคิดหลักไตรลักษณ์ในเชิงสุนทรียศาสตร์ ว่าด้วยความงามตามหลักพระพุทธศาสนา ต้องเกิดจากการฝึกและปฏิบัติความงามที่เกิดจากศีลเป็นความงามเบื้องต้น ความงามที่เกิดจากสมาธิเป็นความงามในระดับกลาง และความงามที่เกิดจากปัญญาเป็นความงามในระดับสูง ซึ่งประกอบไปด้วยการอนุเคราะห์ ประโยชน์ ความเกื้อกูล และความสุข ส่วนความหลุดพ้นเป็นความงามอย่างสมบูรณ์แบบเป็นนิจันรันดร^{๑๓๘}

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญศรี คล่องการเขียน เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่” พบว่า แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ หมายถึงความงามที่เป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท บุคคลซึ่งได้ชื่อว่างามตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ต้องเกิดจากการฝึกฝนและปฏิบัติ ได้แก่ ความงามที่เกิดจากศีลเป็นความงามเบื้องต้น ความงามที่เกิดจากสมาธิเป็นความงามระดับกลาง และความงามที่เกิดจากปัญญาเป็นความงามระดับสูง ประกอบไปด้วยการอนุเคราะห์ ประโยชน์ ความเกื้อกูล ความสุขและความหลุดพ้นอันเป็นทั้งความงาม ความดี และความจริง ซึ่งเป็นผลของความงามจากหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับ ความงามของวรรณกรรมสุนทรภู่เป็นความงามทางภาษาสำนวนโวหาร แทรกความรู้ทางคติ ตำนาน ยาสมุนไพรร ขนบธรรมเนียมประเพณี มีหลักธรรมปรากฏในวรรณกรรมสุนทรภู่ หลักไตรลักษณ์เป็นหนึ่งในหลักธรรมเหล่านั้น ความงามหรือพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมสุนทรภู่เป็นความงามที่มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต เพราะงามด้วยกาย วาจา ใจ ด้วยหลักศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยการปฏิบัติ ด้วยการพูด และด้วยการคิด^{๑๓๙}

^{๑๓๗} พระครูสุตจินดาภรณ์ (ยงยุทธ ญาณสมปนโน), “การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์”, อ้างแล้ว, หน้าบทคัดย่อ.

^{๑๓๘} พระเรืองเดช โชติธมฺโม (เสียงเพราะ) และคณะ, “วิเคราะห์หลักไตรลักษณ์ในเชิงสุนทรียศาสตร์”, อ้างแล้ว, หน้าบทคัดย่อ.

^{๑๓๙} เพ็ญศรี คล่องการเขียน, ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่, อ้างแล้ว, หน้าบทคัดย่อ.

จากงานวิจัยทั้ง ๓ ท่าน พบว่า หลักไตรลักษณ์ เป็นคุณสมบัติของความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน คุณสมบัติทั้ง ๓ ของไตรลักษณ์ทำให้มนุษย์เห็นสรรพสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นตามความเป็นจริง ทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่น เกิดคุณธรรมในการอนุเคราะห์ เกื้อกูลต่อกัน นำไปแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ของการดำเนินชีวิตได้ทั้งทางจิตใจ พฤติกรรมและสังคม คุณธรรมจะแสดงออกมาเป็นความงามหรือพุทธสุนทรียศาสตร์ ซึ่งจะมี ๓ ระดับคือ งามเบื้องต้น งามกลาง และที่สุด ทำให้กาย วาจา และจิตใจงดงาม ส่งผลให้การดำเนินชีวิตพบความสงบสุข

สรุปได้ว่า องค์ธรรมของหลักไตรลักษณ์ เป็นความรู้ถึงความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ อย่างถูกต้องว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่คงตัว ต้องแตกสลายไป ไม่รอเวลา ไม่ฟังใคร ไม่มีตัวแกนถาวรที่จะบงการ ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีตัวตน มนุษย์จึงไม่ควรเข้าไปบงการไปขัดขวางระบบ แต่ควรพิจารณาจัดการตามตัวธรรม ตามเหตุ และผล เร่งชวนขยาย ป้องกันความเสื่อมที่ยังไม่เกิดขึ้น แก้ไขปัญหาหรือความเสียหายผิดพลาดที่เกิดขึ้นแล้ว รักษาสิ่งดีที่มีให้คงอยู่ และทำสิ่งที่ดีที่เจริญอกงามต่อไป ด้วยการทำให้สอดคล้องกับเหตุปัจจัยนั้น ๆ อยู่บนฐานแห่งการเปลี่ยนแปลง เช่น รู้ว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงต้องเสื่อมสลายตามเหตุปัจจัย เมื่อเราต้องการความดีงามความเจริญ เราก็เพียรทำสิ่งนั้นให้เกิดมีขึ้นและให้ดำรงอยู่ได้นานที่สุด และบังเกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นให้มากที่สุด ไตรลักษณ์สามารถแก้ปัญหาสังคมตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นรุนแรงได้เพราะทุกอย่างล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป การมองสิ่งต่าง ๆ แบบอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สามารถประยุกต์ให้เข้าใจ ดังนี้

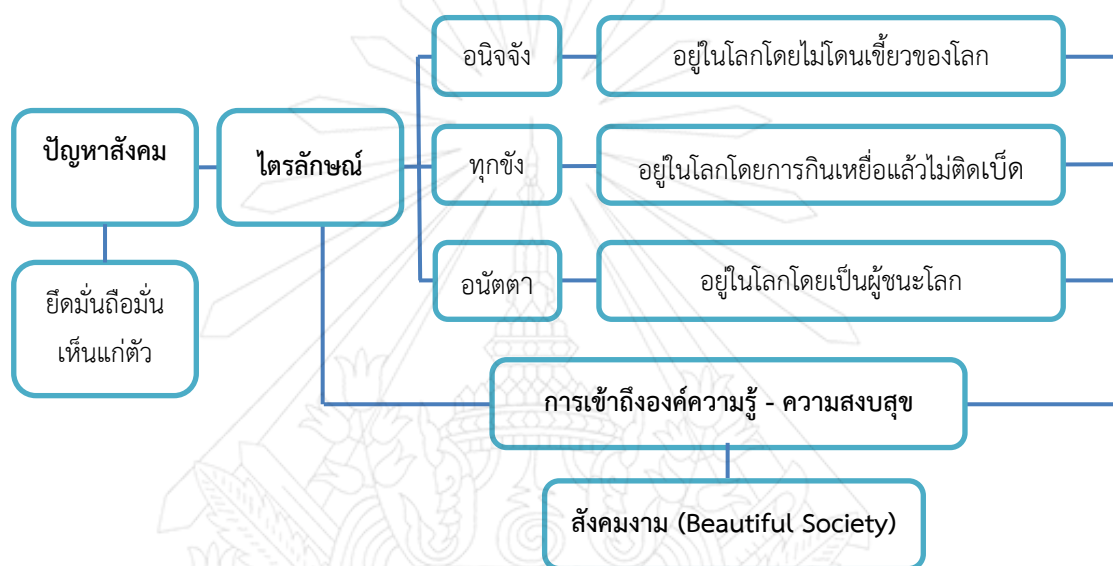
๑. กฎความเปลี่ยนแปลงของการเกิด การดับ เราไม่สามารถควบคุมให้เป็นไปตามความต้องการได้ แต่เราสร้างประโยชน์จากกฎการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นได้ด้วยการวางใจให้ถูกในกระแสพอเหมาะพอควร ย่อมอยู่อย่างสุขไม่ทุกข์คือไม่โดยเขี้ยวของโลก เป็นชีวิตที่งดงามภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลก เสพด้วยท่าทีที่อิสระ ไม่สวนกระแส เป็นการอยู่ในโลกโดยไม่โดนเขี้ยวของโลก

๒. เมื่อสิ่งทั้งหลายมารวมเป็นองค์ประกอบตามเหตุปัจจัย เข้าไปเกี่ยวข้องโดยไม่ยึดมั่น เพราะความยึดมั่นจะบีบคั้น กดดันให้ทุกข์ ควรบริโภคสิ่งต่าง ๆ ในโลกอย่างเหมาะสม ไม่ขัดสนหรือไม่ฟุ่มเฟือยเกินไป เสพพอสุขอย่างไม่ให้เกิดความทุกข์ ย่อมเป็นอยู่แบบกินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด

๓. เมื่อเกิดการรวมขององค์ประกอบต่าง ๆ ขึ้น ไม่มีตัวแกนถาวรที่จะบงการ ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีตัวตน ดังนั้นตัวเราเองก็ไม่มีตัวตน อยู่ด้วยเหตุปัจจัย จึงไม่ควรเข้าไปบงการไปขัดขวางระบบ แต่พิจารณาจัดการตามตัวธรรม ตามเหตุ และผล ย่อมเป็นอยู่อย่างผู้ชนะโลก

การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมถ้าลดความยึดมั่นในตัวตนลงได้ ย่อมคลายความเห็นแก่ตัวลง ถ้าคนไทยเห็นแก่ตัวน้อยลง ย่อมไม่ถือเอาความรู้สึกส่วนตัวหรือประโยชน์ส่วนตัวของตนเองหรือผู้หนึ่งผู้ใดเป็นที่ตั้ง ทำให้จิตใจสว่าง กระจ่าง แจ่มใส บริสุทธิ์ ทำให้ยึดถือเอาประโยชน์สังคมเป็นหลักจะเกิด

การเอื้อเพื่อ การเห็นอกเห็นใจ การมองผู้อื่นในแง่ดีจะเกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัญหาต่าง ๆ ย่อมหมดไป ถ้ามีปัญหาที่ช่วยกันคลี่คลาย สังคมสงบสุข สังคมจึงงดงาม หลักไตรลักษณ์เป็น องค์ความรู้แห่งความจริง เป็นหนทางแห่งความบริสุทธิ์หมดจด มีคุณแห่งการประจักษ์สัมผัสใน ความจริง เพื่อเปิดไปสู่การเริ่มต้นใหม่ที่ดี ที่ถูกต้อง จากการเห็นทุกสรรพสิ่งตามความเป็นจริงทำให้ รู้จักปล่อยวาง การปล่อยวางไม่ใช่ไม่รับผิดชอบ แต่หมายถึง การรู้จักเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ อย่างถูก เวลาถูกโอกาส เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ไปตามแบบปुरुชนชั้นดี

แผนภูมิที่ ๔.๖ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักไตรลักษณ์

๔.๔ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ เป็นองค์ของความสำเร็จ เป็นหลักธรรมาภิบาลหรือสร้างความสงบเรียบร้อยของโลก ตั้งแต่โลกเล็ก ๆ จากในบ้านสู่สังคม เป็นหลักการนำอำนาจของโมตรียิตที่ดึงมาสู่การทำงานความรักความใส่ใจในงาน เป็นความกล้าที่สร้างสรรค์ได้ด้วยการจัดการสิ่งที่ควรทำและทำอย่างมีขั้นตอน ทำเป็นระบบระเบียบเหมาะสมในทุกประเด็น อย่างประสานกลมกลืนเพื่อลดปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจทุกระดับตั้งแต่ตนเองถึงระดับโลก คือ ๑) การคอร์รัปชัน ๒) การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร ๓) ความยากจน ๔) การว่างงาน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ทั่วไป และเป็นปัญหาเรื้อรังมานานแล้ว เป็นอุปสรรคของเศรษฐกิจไทย ต้นเหตุพื้นฐานมาจากการดำเนินชีวิตขาดแนวทางที่ถูกต้อง ไม่รู้เท่าทันสิ่งที่จะตามมา เช่น

- ๑) การขาดความพากเพียรในการทำงานหรือการศึกษา
- ๒) การไม่รู้จักประหยัดทรัพย์ มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย สรุ่ยสร้อย เกินความจำเป็น

๓) การคบเพื่อนขาดการพิจารณา ขาดการเลือกเฟ้น กลายเป็นคบคนพาลเป็นเพื่อน ไม่สนับสนุนให้ทำงาน ชอบแนะนำในทางที่ผิดหรือที่ไม่ควร อาทิเช่น แนะนำให้ไปเล่นการพนัน ให้ไปลักขโมย ให้กินยาบ้า ให้เสพยา ขวนไปฉุดคร่าอาจารย์ เป็นต้น

๔) มีการใช้จ่ายทรัพย์สินเกินฐานะ ใช้ชีวิตให้ไปตามกระแสนิยมของความต้องการ (ตัณหา) และไม่รู้จักเพียงพอ ไม่พอใจในสิ่งที่มีอยู่เกิดความอยากได้ อยากมี อยากเป็น (โลภ) เกินฐานะตน

กล่าวโดยสรุป ปัญหาด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นปัญหาที่เกิดจากคนไทยส่วนหนึ่งไม่ขยันทำงาน ไม่รู้จักรักษาทรัพย์และจ่ายทรัพย์อย่างไม่ถูกต้อง หลงวัตถุและสิ่งที่ไม่ดี มีความฟุ้งเฟ้อ ไม่รู้จักพอ ใช้จ่ายเกินตัวเกินความจำเป็น คบเพื่อนไม่ดี และบริหารเงินไม่ถูกต้อง จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้บ่งบอกว่าคนไทยขาดความมั่นคงทางการเงิน ควรต้องมีแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องด้วยการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะมาสร้างเศรษฐกิจให้มั่นคง

ศฤงคารผู้ครองเรือนมีความจำเป็นต้องอาศัยโภคทรัพย์เลี้ยงตนเองและครอบครัว ต้องมีปัจจัย ๔ เพียงพอต่อการดำรงชีวิตจึงจะดูงาม ยังมีทรัพย์มากยิ่งส่งเสริมให้ดูมีสง่าราศีมากขึ้นเท่านั้น ทรัพย์เป็นหลักสำคัญของผู้ครองเรือน ใครไม่มีทรัพย์เท่ากับเป็นคนหลักลอย พระพุทธองค์ทรงสนับสนุนในการมีทรัพย์ ความร่ำรวยที่มาจากความสุจริต ทรงบอกวิธีสร้างทรัพย์หรือวิธีสร้างความร่ำรวยไว้ ๔ ประการ คือการขยันทำมาหากิน ได้ทรัพย์สินมาแล้วรู้จักเก็บรักษา คบหาคนดีเป็นมิตร สหาย และบริหารการใช้จ่ายเหมาะสมแก่ฐานะความเป็นอยู่ จะเห็นว่าความงามของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ งามทั้งความสำเร็จ งามทั้งประโยชน์ และงามเพียงพร้อมด้วยปัจจัย ๔

การดำเนินชีวิตในยุคที่มีการแข่งขันสูง ระบบทุนนิยมที่เข้มแข็ง ท่ามกลางการแก่งแย่งเพื่อผลประโยชน์ตนเองและพวกพ้อง ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนสูง คนรวยรวยมากขึ้นในคนกลุ่มน้อย ส่วนคนจนนับวันก็ทวีสูงขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง ส่วนผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงทางยุคดิจิทัลนำไปให้เด็กยุคใหม่ไม่มีความอดทน ไม่ขยันหมั่นเพียร ไม่รู้จักการเก็บออม ทฤษฎีธัมมิกัตถะเป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนามีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น ได้สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์** ได้กล่าวว่า “เด็กยุคใหม่มักจะไม่คุ้นเคยกับการเก็บออมหรืออดทนสะสมทรัพย์ที่ละเล็กทีละน้อย เพื่อความมั่นคงในอนาคต อยากรวยเร็วโดยไม่ต้องลำบาก ไม่อดทนต่อความยากลำบาก อยากกิน อยากเที่ยว อยากเสพ เพราะมีสิ่งกระตุ้น จึงเกิดปัญหาตามมามากมาย เกิดการทำผิดศีลธรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ที่จะไปจับจ่ายใช้สอยเพื่อความบันเทิงต่อไป เพื่อความสุข โก่โก้ อวดกัน โดยไม่รู้คุณค่าที่แท้จริงของสิ่งเหล่านั้น ทฤษฎีธัมมิกัตถะ จึงสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้เพราะสอนให้รู้จักขยันหาทรัพย์จากการประกอบอาชีพโดยสุจริตด้วยปัญญา ทำให้นางานนั้นสำเร็จ รู้จักวิธีรักษาทรัพย์ที่หามาได้และรู้จักทำให้เพิ่มพูนมากขึ้น รู้จักคบคนดี ไม่คบคนชั่ว ทำให้ได้รับความรู้ได้รับการแนะนำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิต รู้จักการใช้จ่ายทรัพย์อย่างมีเหตุผล ใช้

ปัญญา ทำให้มีชีวิตอย่างพอเพียง เลี้ยงชีพอย่างพอเหมาะ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ผิดเคือง มีรายได้มากกว่ารายจ่าย ทำให้ชีวิตมีความมั่นคง มีความสุข และไม่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ”^{๑๔๐}

เพื่อความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจมั่นคง เกิดความสงบสุขได้ ต้องใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส)** ได้กล่าวว่า “ทฤษฎีธัมมิกัตถะสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ทุกยุคทุกสมัย ปัญหาอยู่ตรงที่มนุษย์ไม่นำหลักธรรมข้อนี้มาใช้ ถ้ามนุษย์เอาหลักธรรมข้อนี้มาใช้ได้จริง ก็แก้ปัญหาได้จริง จึงควรตั้งคำถามต่อไปอีกชั้นหนึ่งว่า ทำอย่างไรมนุษย์จึงจะเอาหลักธรรมข้อนี้มาใช้ ถ้าหาวิธีได้และทำให้มนุษย์ใช้หลักธรรมข้อนี้กันจริง ๆ ก็จะได้คำตอบอยู่ในตัว”^{๑๔๑} ทฤษฎีธัมมิกัตถะ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ๆ ทำให้มั่นคงไม่เป็นคนหลักลอย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง** ได้กล่าวว่า “ทฤษฎีธัมมิกัตถะเป็นธรรมะที่คฤหัสถ์ปฏิบัติแล้ว ย่อมได้รับผลประโยชน์ในปัจจุบัน คือ ในชาตินี้ ประโยชน์ปัจจุบัน มีจุดหมายอยู่ที่การตั้งตัวให้เป็นหลักแหล่งไม่เป็นคนหลักลอย”^{๑๔๒}

นอกจากนี้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ ยังแสดงถึงสภาวะธรรมที่เป็นทั้งความพอเพียงและเป็นทางสายกลางที่สามารถนำมาใช้กับการดำเนินชีวิตได้กับทุกยุคทุกสมัย คือเป็นธรรมที่ไม่ตกยุคสมัยเป็นธรรมที่จัดระเบียบของทรัพย์ มีวินัยทางการเงิน สอดคล้องกับทัศนะของ **รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล** ได้กล่าวว่า “หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ คือ อุ อา กา สะ เรื่องด้วยต้องทำตัวให้พอเพียงก่อน ถ้าขยันแต่ไม่พอเพียงก็ไม่เกิดประโยชน์สมบูรณ์ ต้องพอเพียงเพื่อไม่ให้ทุกข์มาก มาเพิ่มขยันทำบุญ ปฏิบัติธรรมเพื่อสงบจิตใจเพื่อเห็นไตรลักษณ์ด้วย การดำเนินชีวิตแบบพอเพียงตรงกับข้อสมานัตตตา เสมอต้นเสมอปลาย สม่าเสมอกับปัจจัย ๔ การดำรงตนให้เสมอต้นเสมอปลายแบบพอเพียง”^{๑๔๓} สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **รศ.ดร.อำพล บุตตาสาร** ได้กล่าวว่า “ในแง่ของการนำหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธ ได้แก่ เศรษฐกิจสายกลางตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์มาประยุกต์ ใช้ในโลกแห่งทุนนิยมอย่างสุดโต่งในปัจจุบัน กล่าวคือ รู้จักขยันหาหรือประกอบอาชีพการงาน รู้จักเก็บรักษาและใช้จ่ายพอประมาณ รู้จัก

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูรย์, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสน์เพื่อสังคม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส), เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๖ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง, รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล, หัวหน้าสาขาวิชาบาลีและสันสกฤต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆสนครปฐม, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๓.

ลงทุนร่วมกับผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรและใช้ชีวิตไม่ฟุ้งเฟ้อเกินตัว ก็จะทำให้เรารอดพ้นจากการตกเป็นเหยื่อของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในศตวรรษที่ ๒๑ ได้”^{๑๔๔}

ทฤษฎีนี้มีกัตตะใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัยดังคำกล่าวของ พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก) ได้กล่าวว่า “หลักธรรมทฤษฎีนี้มีกัตตะประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่เป็นอภิปรัชญาที่ปรับใช้ได้กับทุกยุคสมัย หลักธรรมนี้แก้ปัญหาเศรษฐกิจได้”^{๑๔๕} หัวใจของหลักธรรม คือการบ่งบอกถึงความถูกต้อง ความจริง และคุณธรรม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม ได้กล่าวว่า “ด้านเศรษฐกิจเป็นการจัดระเบียบให้กับรายได้ รายจ่าย ระเบียบทางการเงิน วินัยทางการเงิน ต้องขยันทำงานที่สุจริต บริหารรายได้รายจ่ายถูกต้องหลักธรรมทฤษฎีนี้มีกัตตะนำมาใช้แก้เศรษฐกิจเพราะหลักธรรมสร้างความมีระเบียบในการประกอบอาชีพ ความเป็นระเบียบต้องอยู่ในกรอบขอบเขตความถูกต้องความเป็นจริง ชั้นแรกคือความถูกต้อง ถูกต้องที่สัมพันธ์กับความเป็นจริง ถูกโดยไม่จริงไม่ได้ ต้องถูก ต้องจริง ฉะนั้น ความถูกต้องตั้งบนฐานของความเป็นจริง มีระเบียบ เรียบร้อย เพราะอยู่ในกรอบแห่งความถูกต้อง ถูกต้องเพราะสอดคล้องกับความเป็นจริง ความเป็นระเบียบ คือการกระทำทางกายที่อยู่ในกรอบของความถูกต้อง การกระทำของกายวาจาที่ต้องอยู่ในกรอบความถูกต้อง ความถูกต้อง คือคุณธรรม”^{๑๔๖}

ประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีนี้มีกัตตะ มีหลายประการ สอดคล้องกับคำกล่าวของ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย ได้กล่าวสรุปเป็นประเด็น ๆ ว่า หากบุคคลเข้าใจหลักทฤษฎีนี้มีกัตตะ

- ๑) จะช่วยประหยัดเวลา เพราะมีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจน
- ๒) ช่วยให้ผู้คนมีสติในการคิดพิจารณา ทำให้เกิดผลงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ประหยัดทรัพยากร เพราะการมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน ไม่ประมาทในวัย ในชีวิต ในการศึกษา
- ๓) ช่วยลดค้นหาความทะยานอยากของจิตใจ ไม่ฟุ้งเฟ้อประหยัดงบประมาณการใช้จ่าย
- ๔) การมีใช้จ่ายช่วยลดปัญหาอาชญากรรม เมื่อบุคคลมีเป้าหมายและมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจพึ่งพาตนเองได้ ย่อมทำให้สังคมและประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า”^{๑๔๗} สอดคล้องกับคำกล่าวของ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์ ได้กล่าวว่า “ความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็นต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ จะต้องเป็นอยู่อย่างปลอดภัยนี่สิน การที่จะให้เศรษฐกิจมั่นคงจะต้องมีการสร้าง

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ รศ.ดร.อำพล บุคตาสาร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม, กรรมการมูลนิธิหม่อมกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย, วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาคดี จำกัด, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

โครงสร้าง เศรษฐกิจระดับต้นหรือระดับพื้นฐานให้มั่นคง จัดสรรทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพก่อนด้วย การใช้หลักธรรมที่ภูฏานมีกัตตะมาใช้กับระบบเศรษฐกิจ คือ

- ๑) มนุษย์จะต้องขยันไม่ย่อท้อ ขยันแล้วต้องพยายามต่อยอดงานให้รู้หน้าด้วย
- ๒) มีทรัพย์จากการทำงานแล้วต้องบำรุงรักษาให้ปลอดภัย ต้องขยันหาเพิ่มขึ้นอีกด้วย
- ๓) เลือกรับคนดี ไม่เลือกรับคนชั่ว นอกจากนี้แล้วเราก็ควรเป็นคนดีเพื่อผู้อื่นด้วย
- ๔) รู้จักใช้ทรัพย์ให้เหมาะสมกับรายได้ของตน นอกจากนี้แล้วยังต้องจัดสรรในการสร้างกุศลด้วยเพื่อประโยชน์ในภายหน้า สิ่งเหล่านี้มนุษย์ต้องฝึกให้เป็นนิสัย จะทำให้การดำเนินชีวิตในปัจจุบันมีความสุข ทำให้เศรษฐกิจตนเองมั่นคง ส่งผลความมั่นคงสู่สังคมและประเทศชาติด้วย ทำให้ลดปัญหาหลายด้านได้ด้วย เช่น ปัญหาการคอร์รัปชัน ความยากจน การว่างงาน เป็นต้น”^{๑๔๘}

สรุปว่า ชีวิตที่ดีไม่ได้อยู่ในสถานะเดิมตลอดเวลา มีการเปลี่ยนแปลง การวางแผนปรับเข้ากับความเป็นอยู่พร้อมรับมือกับความเสี่ยง สร้างความมั่นคงทางการเงินให้เกิดขึ้นรองรับทั้งปัจจุบันและอนาคต ด้วยหลักที่ภูฏานมีกัตตะที่เป็นหลักบริหารบนทางสายกลาง การอยู่อย่างพอเพียงกับฐานะเป็นการลดบมปัญหาด้านเศรษฐกิจด้วยการนำคุณสมบัติของที่ภูฏานมีกัตตะ ๔ ข้อมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิต คือ ๑) อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ด้วยการรู้จักหา ทั้งการหาทรัพย์และขยันทำสิ่งที่ดีที่เหมาะสม ๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา เป็นผู้รู้จักเก็บและรู้จักรักษาทรัพย์ ๓) กัลยาณมิตตตา คือการรู้จักคบ คบคนดี คนที่มีคุณธรรม และ๔) สมชีวิตา คือการรู้จักใช้ รู้จักบริหาร จัดการทรัพย์ที่ตนมีอยู่ ฉะนั้นการที่มีความเป็นอยู่เหมาะสม ด้วยการรู้จักหา รู้จักรักษา รู้จักเก็บและรู้จักใช้ ส่งผลให้เศรษฐกิจงดงาม มีดังนี้

๔.๔.๑ การรู้จักหา

วิถีความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ทั่ว ๆ ไปขึ้นอยู่กับความมั่นคงด้านการเงิน ถ้าเรากำหนดเป้าหมายใช้ชีวิตให้มีความมั่นคงทางการเงิน เราจะต้องพร้อมสำรวจ ค้นหา ตระหนักรู้ถึงศักยภาพของเราว่ามีมากน้อยแค่ไหน แล้วสร้างศักยภาพให้สมบูรณ์ ด้วยความขยันหมั่นเพียรเพราะคนล่วงทุกขี้ได้เพราะความเพียร

การรู้จักหา เป็นคุณสมบัติของ อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ความขยันในการทำงาน เป็นการรู้จักหาทรัพย์ ด้วยการประกอบอาชีพอันสุจริต มีความถนัด ความชำนาญ ไม่ประมาท รู้จักใช้ ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบ หาอุปาย สร้างสรรค์งานให้ดี ให้สำเร็จ มีความขยันเป็นต้นทุนอันสำคัญประการหนึ่งที่จะนำความสำเร็จมาสู่ชีวิต ในขณะที่ความเกียจคร้านนำมาซึ่งความหายนะและขัดสนการทำงานหาทรัพย์ที่ดีจะต้องตั้งเป้าหมายไว้ให้มั่นคงแล้วทำให้บรรลุความสำเร็จนั้น ๆ ทำอย่างมีสติ ไม่เร่งรีบ มีความสุขุมไม่ด่วนตัดสินใจด้วยอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ของตนเองหรืออารมณ์ของ

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี, ๒๙ มกราคม

กระแสวิกฤต หลายคนเข้าใจผิดคิดว่าถ้าเรื่องใดเป็นเรื่องใหญ่เรื่องสำคัญจะต้องรีบตัดสินใจ แต่มันตรงกันข้ามยิ่งเรื่องใหญ่และสำคัญมากเท่าใด ไม่ควรรีบร้อนในการตัดสินใจเพราะความผิดพลาดหมายถึงความเสียหายอย่างใหญ่หลวง เป็นยุคที่ต้องช่วงชิงโอกาส มีคนมากมายที่เสนอตัวขึ้นนำโอกาสที่ดูเหมือนดีสุดยอด คำทำชวนดูจะตะใจและขับเคลือนความรู้สึกแต่มีอัตราความเสี่ยงสูง จึงต้องสร้างความมั่นคงในการงานด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางยอมทำให้งานดำเนินสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ดังคำว่า “สำเร็จงานอันประเสริฐ ก่อให้เกิดชีวิตงาม” ย่อมบังเกิดความภาคภูมิใจ

หัวใจหลักการทำงานให้สำเร็จสัมฤทธิ์ผลจะต้องมีความพากเพียร คือ มีวิริยะ มีความขยันหมั่นเพียรกับงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความขยันหมั่นมั่นในการทำงานที่ได้รับมอบหมายมา รวมทั้งหมั่นฝึกฝนทักษะตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อการทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับทัศนะของ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลยโต) กล่าวว่า “หลักการดำเนินชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนา ประการแรก มนุษย์จะต้องขยันมากขึ้น”^{๑๔๙} ความขยันเป็นตัวขจัดความจน ขจัดความขัดสนให้หมดไป ความขยันเป็นพฤติกรรมที่ได้มาจากการเรียนรู้และการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล แต่ละคนสามารถเลือกที่จะเป็นคนเกียจคร้านหรือเป็นคนขยันก็ได้ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันเพชร) ได้กล่าวว่า “มีคำพูดมาเสมอว่า ไม่มีความยากจนในหมู่คนขยัน และอุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านนั้น ๆ ดังมีคำพูดว่า “ขยันเหนือออกทุกธุระขุดดีกว่า ขี้เกียจยากจนน้ำล้นออกทางตา” เมื่อประกอบกิจการงานสอดส่องในอุปนิสัยในการทำงานนั้นให้สามารถทำได้สำเร็จ ก็ขจัดความยากจน ความยากจนขอบอยู่และเป็นมิตรกับคนขี้เกียจ”^{๑๕๐}

การงานเป็นสิ่งต้องลงมือทำ ต้องใช้กำลังเรี่ยวแรงและพลังความคิด หลักอุฏฐานสัมปทาเป็นการเผชิญกับความจริงว่า สิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดผลได้คือต้องลงมือทำ สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย) กล่าวว่า “หลักธรรมแห่งความขยันหมั่นเพียร คือจะต้องลงมือทำถึงจะแก้ปัญหาก็ได้ มิใช่ท่องเป็นคาถาเศรษฐีว่า อุ อา กะ สะ แต่ไม่ลงมือทำย่อมไม่สำเร็จผล”^{๑๕๑} การทำกิจการงานที่ได้ผลดีจะต้องมีการพิจารณาสอดส่องด้วยปัญญา สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญโญ) กล่าวว่า “ทีฆธัมมิกัตถะเป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลยโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันเพชร), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย), ผศ.ดร. เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

อำนวยการประโชชน์และความสุขระดับต้น ๆ คืออุฏฐานสัมปทา สร้างฐานอย่างมั่นคง คือ ต้องขยัน ต้องทำงาน รู้จักใช้ปัญญาดำเนินการให้ทำงานได้ผลดี และนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้พร้อมกับการงาน^{๑๕๒}

วางใจให้ถูกกับงาน มีท่าทีและทัศนคติต่องานอย่างถูกต้อง ถ้าทำงานเพื่อหวังแค่เงินย่อมเป็นการวางใจที่ผิด ทำให้ไม่รักงาน ไม่ขยันทำการงาน ผลงานย่อมไม่มีคุณภาพ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระธรรมรัตนagrณ (สมศักดิ์ โชติณฺโร) กล่าวว่า “ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ เปรียบว่า พระพุทธเจ้าให้เบ็ด ไม่ได้ให้เหยื่อ ให้เบ็ดคือให้คนไปทำมาหากิน ไปหาเหยื่อแล้วไปตกปลา ไปหาเหยื่อเอง ให้ทำมาหากิน คือ ขยันหมั่นเพียร ในปัจจุบันนี้กลับให้เหยื่อ เช่น อะโรนิตหนอยก็ให้เงิน ให้เงินผู้คนที่คอยแต่รอเหยื่อ คอยแต่กดเอทีเอ็ม ไม่ทำมาหากิน พระพุทธเจ้าสอนให้ทำมาหากิน”^{๑๕๓}

การเห็นคุณค่าของงานเป็นสิ่งสำคัญ เพราะใจจะยินดีกับการทำงาน รู้สึกเป็นสุขขณะทำงาน ทำให้พัฒนาตนเองให้มีความก้าวหน้าไปพร้อมกับการงานด้วยการพัฒนาความสามารถ ความชำนาญและความรู้ของตนเองให้มากขึ้น งานย่อมเป็นงานที่ดีมีคุณภาพ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร) กล่าวว่า “หลักธรรมนี้เป็นคำสอนให้ขยันตั้งแต่การเริ่มทำความดี ขยันทำการงาน ใหรักษาความดี รักษาเงินทอง ใช้ให้ถูกทาง บางครั้งถ้าเงินหมดได้ก็ไม่ใช่ไรถ้าหมดตามเหตุผลที่ถูกต้อง ไม่ขยันเที่ยวเตร่พาให้เสียทรัพย์ ขยันหาความรู้ ขยันหาความเชี่ยวชาญในการงาน รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธีสร้างความก้าวหน้าในอาชีพและบริหารจัดการให้ตนเอง เรียกว่าต่อยอดอาชีพให้สูงยิ่ง ๆ ขึ้นเกิด ผลดอกออกผลงดงาม”^{๑๕๔}

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อุฏฐานสัมปทา เป็นการรู้จักหาทรัพย์ด้วยการทำงานอย่างสุจริตแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ข่มเหงรังแกเอาเปรียบผู้อื่น การทำงานเป็นกิจกรรมที่ชีวิตมนุษย์ใช้เวลามากที่สุด จึงควรที่จะพัฒนาตนให้เกิดคุณธรรมในกิจกรรมเหล่านี้ เป็นการเพาะบ่มคุณธรรมพร้อมขณะทำงานด้วยการมีสติ มีสมาธิในการงาน ระเบียบวินัย มีเหตุผล ไม่ฟุ้งซ่าน หลักธรรมที่เกิดควบคู่การขยันที่ถูกทำนองคลองธรรมคือสุตรความสำเร็จ หรืออิทธิบาท ๔ มีฉันทะคือรักงานที่ทำ วิริยะคือมีความตั้งใจมั่น จิตตะคือความมีสติไตร่ตรอง และวิมังสาคือใช้ปัญญาพิจารณาและตรวจสอบเป็นการนำหลักธรรมมาปรับใช้อย่างได้ผล เป็นการวางแผนที่ชาญฉลาดอย่างมีเป้าหมายที่ดึงามนำไปสู่ความสำเร็จที่ดีต่อชีวิตและเพิ่มพูนคุณธรรมให้กับจิตใจ เป็นการรู้จักหาที่งดงามยิ่งนัก

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปญฺโญ), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนagrณ (สมศักดิ์ โชติณฺโร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร), เจ้าอาวาสวัดศรีประวัติ, เจ้าคณะตำบลปลายบาง-ศาลากลาง จังหวัดนนทบุรี, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓.

๔.๔.๒ การรู้จักเก็บ

การรู้จักเก็บ รู้จักรักษา เป็นคุณสมบัติของอารักขสัมปทา คือการอยู่ด้วยความไม่ประมาท รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนที่ได้ทำไว้ รักษาคุณงามความดีที่ได้ทำแล้วและกระทำอยู่โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย ถ้าไม่รู้จักรักษาทรัพย์ ความรู้ ความดี ที่กระทำให้เหล่านี้ย่อมเสื่อมสลายอย่างรวดเร็ว นอกจากทรัพย์ที่เป็นเงินทองแล้ว ความรู้ก็เป็นทรัพย์ ความดีก็เป็นทรัพย์ เมื่อมีความรู้ก็ต้องรักษาความรู้ไว้ รู้จักทบทวน เพิ่มเติม จะรักษาทรัพย์ได้ก็ต้องรู้จักปิดประตูอบายมุขอันเป็นทางแห่งความหายนะ อบายมุขเป็นรูรั่วของทรัพย์ ผู้ที่ต้องการรักษาทรัพย์ไว้ก็ต้องเว้นอบายมุข โอกาสได้เงินมามีน้อย แต่โอกาสเสียมีมากกว่า สังคมก็เกิดความเสียหาย เมื่อเล่นได้มากก็สูญสลายก็เสียอีกฉะนั้นต้องละเว้น นอกจากนี้คือการดื่มสุรายาเมาที่เป็นอบายมุข เริ่มจากบั่นทอนสุขภาพ คนดื่มสุราเข้าไปก็เมา ลืมตัว ขาดความละเอียด ทำผิดพลาด ทำทุจริตได้ต่าง ๆ ก่อการทะเลาะวิวาทง่าย ขาดสติและเกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ ได้ง่าย ไม่มีสมรรถภาพ ส่งผลให้เสียทรัพย์ เตือดร้อน เพื่อลดปัญหาความเดือดร้อนเหล่านี้ ควรมีการวางแผนที่ถูกต้อง คือการสร้าง ความมั่นคงให้ตนเองด้วยการมีทรัพย์และความดีเป็นฐานการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง** ได้กล่าวว่า “การตั้งตัวนั้นจุดสำคัญอยู่ที่การมีทรัพย์ คือ ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร ในการประกอบกิจการเครื่องเลี้ยงชีวิตที่ดี ในการศึกษาเล่าเรียนที่ดีในการทำธุระหน้าที่ของตนก็ดีแล้วถึงพร้อมด้วยการรักษา หมายถึง รักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่นเพียรไม่ให้เป็นอันตรายที่ดี รักษาการงานของตัวไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี”^{๑๕๕}

การรักษาทรัพย์ คือเพียรปิดช่องป้องกันความเสื่อมเสีย ต้องมีเทคนิคป้องกันการเสื่อมของทรัพย์อย่าให้หมดไปอย่างรวดเร็ว ต้องรักษาตามยุคสมัยตามวิธีใหม่ ๆ ของยุคปัจจุบัน ไม่ต้องนำไปฝังดินเหมือนสมัยก่อน สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต)** กล่าวว่า “เมื่อได้ทรัพย์มาก็จัดรักษาทรัพย์ มีเทคนิค มีวิธีการ ไม่จ่ายฟุ่มเฟือย การฟุ่มเฟือยเป็นการทำลายโลก ต้องอนุรักษ์โลก รักษาโลก ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น ยิ่งสมัยนี้การเก็บกักในธนาคาร ใช้ผ่านบัตรเครดิต ไม่ต้องมาเก็บเงินไว้ที่บ้าน”^{๑๕๖} สอดคล้องที่ศนะของ **พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย)** ได้กล่าวว่า “ถ้าได้ทรัพย์มาแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือ การเก็บรักษา ดังคำที่ให้เตรียมตัวและให้เตรียมการ คือไม่ประมาท มีสติ คือการเตรียมตัว ให้ตัวเองรู้ตัวและระมัดระวังไว้ ส่วนการเตรียมการก็เป็นลักษณะการปฏิบัติในการจัดการต่าง ๆ จัดของ จัดทรัพย์ให้เป็น จัดคนให้ตรงกับนิสัยใจคอ พร้อมสิ่งที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง, รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

แล้วจัดอย่างเหมาะสม เป็นการรักษาทรัพย์ที่รอบคอบ จะไม่ผิดหวังเสียใจในภายหลัง ต้องแบ่งรายได้ไปฝากธนาคารไว้ส่วนหนึ่งด้วย เพื่อเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น เป็นหลักการรักษาทรัพย์ที่ได้มา”^{๑๕๗}

เพียรอนุรักษ์ปรับปรุงส่งเสริมทรัพย์ที่ดีที่มีนั้นคงต้องไม่ให้ทรัพย์ลดลงไปเรื่อย ๆ แต่ควรให้ทรัพย์เพิ่มพูนขึ้นมาจึงจะถูกต้อง สอดคล้องกับทัศนคติของ **พระธรรมรัตนagrณ (สมศักดิ์ โชติธโร)** ได้กล่าวว่า “เมื่อได้ทรัพย์มากก็ต้องรักษา ด้ร้อยหนึ่งก็อย่าใช้หมด ต้องรักษาไว้บ้าง รู้จักใช้ การรักษาที่สำคัญ คือ ต้องรักษาความดีที่มีให้มันอยู่อย่างเดิม หรือให้ดียิ่งขึ้นอย่าให้ต่ำลง”^{๑๕๘} การรักษาทรัพย์ให้ดีให้คงอยู่ มิใช่ใช้กับทรัพย์อย่างเดียวเท่านั้น การรักษายังรวมถึงสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวด้วย สอดคล้องกับทัศนคติของ **พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปณโณ)** กล่าวว่า “อารักขสัมปทา ต้องคุ้มครองรักษาทรัพย์ที่หามาจากสัมมาอาชีวะไม่ให้เป็นอันตราย ไม่ให้เสื่อมเสีย หรือเสียหายได้ รู้ควรไม่ควร รวมทั้งดูแลสามี ภรรยา บุตร ธิดาและคนที่อยู่ในครอบครัวของตน ทั้งสัตว์เลี้ยงในความดูแลของตนให้มีความสุขด้วย”^{๑๕๙} สอดคล้องกับทัศนคติของ **พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ จันเพชร์)** ได้กล่าวว่า “อารักขสัมปทา เป็นการถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ใช่เป็นคนหาจ่าย ใช้ทรัพย์เก่ง ขยันหาจริงแต่ไม่รักษาให้ดี ไม่รักษาให้ได้พร้อมมูล มีอารักขสัมปทา ต้องรักษาไม่ให้ถูกลัก ถูกทำลายได้”^{๑๖๐}

ดังนั้น อารักขสัมปทา เป็นอยู่อย่างไม่ประมาท รู้เท่าทัน การรู้จักเก็บเงิน ทั้งความรู้ และ ความดี ส่วนเงินเป็นผลตอบแทนจากผลของงาน เงินที่ได้มาอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เมื่อได้มาแล้วควรจัดระเบียบการเก็บรักษาทรัพย์เป็น คือการจัดระเบียบการใช้เงิน ด้วยการจัดระบบรายจ่ายน้อยกว่ารายรับ ดูแลอย่างรอบคอบไม่ให้ถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ หรือถูกลักขโมยจากโจร และคนใกล้ชิด ไม่นำไปใช้ทางอบายมุข เห็นคุณโทษ นอกจากรักษาทรัพย์แล้วยังขยายสู่การรักษาดูแลคนใกล้ชิดที่ต้องร่วมรับผิดชอบ รวมทั้งความรู้ ความสามารถ ความดี คุณธรรมที่มีอยู่ไม่ให้เสื่อมถอย และขยันหาเพิ่มเติมให้มากขึ้น

๔.๔.๓ การรู้จักคบ

กัลยาณมิตรตตา คือการรู้จักคบ คบคนดีเป็นมิตร คบคนมีคุณธรรม รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกลงเสวนา สำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา เพื่อนดี

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ พระเทพมธกรณ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนagrณ (สมศักดิ์ โชติธโร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปณโณ), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ จันเพชร์), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

ยอมเป็นผู้ที่ชี้แนะ แนะนำ สั่งสอน ในสิ่งที่ดีงาม เป็นแบบอย่างในทางที่ดีตลอดจนเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ให้ดำเนินก้าวหน้าในทางที่ดีงาม นอกจากต้องหากคนดีเป็นเพื่อนแล้ว ตัวเราเองก็ต้องมีคุณสมบัติของการเป็นคนดีเพื่อเตรียมตนเองไปเป็นเพื่อนที่ดีต่อผู้อื่น เพื่อประโยชน์ทุกทางของการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนั้นความเป็นกัลยาณมิตรต้องเริ่มที่เราสร้างความเป็นบัณฑิตและมิตรขึ้นในตัวเองก่อน เมื่อคุณธรรมของบัณฑิตและคุณธรรมของมิตรภายในตัวเราปรากฏแล้ว ก็จะสามารถเลือกเสวนากับบัณฑิตและมิตรภายนอก คือบุคคลอื่นที่เราเลือกคบเป็นเพื่อนได้ เพื่อนมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนเรามาก ดังคำกล่าวที่ว่า “คบคนพาล พาลไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” และการสังเกตว่าผู้ที่ตนคบหาด้วยนั้นเป็นคนพาลหรือเป็นบัณฑิตหรือกัลยาณมิตร สังเกตว่าเขาเหล่านั้นพาไปในทางเสื่อมหรือทางเจริญ ถ้าพาไปให้เสียทรัพย์ เสียเวลา เสียสุขภาพ และชวนให้ทำเรื่องไร้สาระ ไร้ประโยชน์ สรุปว่าเขาเป็นคนพาล ไม่ควรคบหาต่อไป

ผู้ที่เราควรคบหา หวังดี ชี้แนะ แนะนำ พาไปในทิศทางดี ทางสร้างสรรค์ทั้งทางกายและทางใจ ไม่พาไปฟุ้งเฟ้อทางกามารมณ์ เขาย่อมเป็นกัลยาณมิตรควรคบหาและเราควรเป็นกัลยาณมิตรตอบแทนไปด้วย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระธรรมรัตนากรณ (สมศักดิ์ โชติณฺโรร)** กล่าวว่า “การคบกัลยาณมิตรเป็นสิ่งสำคัญ คบเพื่อนไม่ดีก็จะพาเราไปเป็นคนไม่ดีด้วย เลือกคบคนดีเป็นมิตรหรือเลือกคบแต่บัณฑิต คนที่นำพาไปสู่ความเจริญและความดีงามมาสู่ตน ไม่คบคนพาลอันจะพาไปในทางอบายมุขที่ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงหรือเงินทอง ไม่คบค้าสมาคมกับคนที่ประกอบอาชีพทุจริตทำสิ่งที่ผิดกฎหมาย อันจะนำความเดือดร้อนมาให้ ควรเลือกคบคนที่มีความประพฤติดีมีศีลธรรม มีคุณธรรม จึงทำให้ชีวิตเรางดงามไปด้วยกัน”^{๑๖๑} มิตรดีมีแต่พาไปในทางที่เจริญ เจริญในสิ่งที่สำคัญต่อชีวิต เช่น ด้านการเงิน การงาน ความดี คุณธรรม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สยฺญโต)** ได้กล่าวว่า “คบคนดี ๆ หมายถึงทุกคนจะต้องทำตนให้เป็นคนดี ให้นำคบ และเราคบคนดีก็ทำให้คนดีมากขึ้น โลกก็จะเพิ่มความดี การมีเพื่อนดีสามารถต่อยอดเงินได้ด้วย”^{๑๖๒}

กัลยาณมิตรเป็นผู้มีคุณธรรมอยู่ในตนเองและทุกการกระทำดำเนินไปด้วยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นดั่งหนังสือที่มีความรู้ดี ๆ มีประโยชน์ และเป็นดั่งพ่อแม่ที่คอยห่วงใย ชี้แนะแนวทางที่ดี สอดคล้องกับทัศนะของ **พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิพลโย)** กล่าวว่า “กัลยาณมิตรตาดาจัดเป็นบุคคลที่พัฒนาตน พัฒนาใจ มีใจสูง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ผ่านการฝึกอบรมมาดี ถูกต้อง เป็นปุถุชนชั้นดี เป็นผู้ไม่ผูกเวร ไม่มีภัย ตั้งจิตตั้งอารมณ์ไว้ดี ผู้ใดคบคนเช่นนี้ เขานำพาไปในทางที่ถูกที่ควร มิตรดีจะมีกัลยาณมิตรธรรม ๗ ในตนเอง จึงเป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุน

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนากรณ (สมศักดิ์ โชติณฺโรร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สยฺญโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

เกี่ยวเนื่องกันและกัน ทั้งด้านการศึกษา การครองชีวิต การประกอบกิจการและการปฏิบัติธรรม ผู้มีกัลยาณมิตรผู้นั้นจะมีชีวิตที่งดงามเพราะรับแต่สิ่งดี ๆ อยู่เสมอ”^{๑๖๓} สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อาภากร)** ได้กล่าวว่า “ต้องคบคนที่เป็นกัลยาณมิตร เป็นสัตบุรุษ ผู้ที่มีศรัทธา มีhiri โอตตปัปะ มีศีล เป็นต้น สุดท้ายต้องไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำผิดทาง”^{๑๖๔} ผลที่ได้รับจากการมีมิตรดีและมิตรชั่วเห็นได้ชัดเจนจากคำกล่าวของ **พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ จันทพร)** กล่าวว่า “กัลยาณมิตรเป็นสิ่งสำคัญเพราะคนเราถ้าได้กัลยาณมิตรคือคบคนที่ซื่อสัตย์ อย่าคบคนที่ผลาญทรัพย์ คนชั่วไม่คบ ถ้าคบคนพาลคนพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาทรัพย์ หากความบริสุทธิ์ หากศรัทธาให้เกิดเจริญงอกงามไม่พาไปทางชั่วร้าย ถ้ามิตรชั่วจะพาไปเสียทรัพย์”^{๑๖๕}

ดังนั้น การรู้จักคบมิตรดีย่อมเป็นมงคล มิตรดี คือ ผู้ให้ ให้อย่างจริงใจ อย่างปรารถนาดี ควรมีระเบียบพฤติกรรมในการรู้จักคบมิตรดี เป็นการปิดประตูบาย เปิดประตูแห่งความสันติสุข ช่วยแนะนำ ชักจูงให้พ้นภัย เพราะมิตรดีย่อมนำพาชีวิตเราไปในทิศทางถูกต้อง มองในทางเศรษฐกิจมิตรดีจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความงอกงามในทางทรัพย์ ไม่ชักชวนให้เสียทรัพย์ ส่งเสริมด้านการงานและการเงินให้รุ่งเรือง มั่นคง เพราะมิตรดีจะให้สิ่งที่ดีมีประโยชน์เท่านั้น

๔.๔.๔ การรู้จักใช้

สมชีวิตา การมีชีวิตที่ดีที่เหมาะสมในการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการจัดการกับเงินที่ได้มาจากการงานของตน เพราะค่าใช้จ่ายเป็นตัวการทำให้เงินลดลง จึงต้องรู้จักใช้ทรัพย์ในลักษณะของการบริหารเงินถูกต้อง จัดสรร วางแผนหรือรู้จักกำหนดรายรับและรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย รู้จักประหยัด รู้จักเก็บ รู้จักประมาณในตนเอง รู้จักคุณค่าของเงิน กำหนดรายรับรายจ่ายให้เหมาะสม นำเงินมาเลี้ยงชีวิตอย่างไม่ขัดสนแต่ไม่สุรุ่ยสุร่าย สำหรับผู้มีความรู้มีรายได้น้อยก็ต้องใช้จ่ายเพียงพอดี มิให้ฝืดเคืองเกินไปและไม่ควรเอาอย่างผู้ที่มีรายได้สูง เพราะความพอดีของผู้มีรายได้สูงเป็นความฟุ่มเฟือยของผู้มีรายได้น้อย สำหรับผู้ที่มีรายได้สูงก็ควรใช้จ่ายเพียงพอดีสำหรับตน มิให้ฟุ่มเฟือยเกินไปและไม่ใช้จ่ายอย่างคนมีรายได้น้อยจนตนเองฝืดเคืองเดือดร้อน ระดับรายได้โดยส่วนใหญ่แล้วจะสร้างความสมดุลกับสภาพแวดล้อมของตนเองอยู่เสมอ คนที่มีรายได้สูงมักมีสังคมต่างจากคนที่มีรายได้น้อย สังคมผู้มีรายได้สูงมีรายจ่ายมากตามสภาพแวดล้อม ดังนั้น อย่าเอาตนเองไป

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิพลโณ), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อาภากร), เจ้าอาวาสวัดศรีประวัติ, เจ้าคณะตำบลปลายบาง-ศาลากลาง จังหวัดนนทบุรี, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ จันทพร), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

เปรียบกับผู้มีระดับสังคมต่างกัน ทุกคนควรเอาตนเองและสังคมตนเองเป็นเกณฑ์ในการใช้จ่าย ในการบริหารเงิน ให้จัดระบบรายได้หรือรายรับมากกว่ารายจ่ายเสมอแบ่งเก็บออมไว้ยามจำเป็น ฝึกฝนตนเองให้เป็นนิสัยรักความสมดุล ความเหมาะสม

วิถีชีวิตมนุษย์จะมั่นคงได้จากการกระทำ จะต้องมีการจัดกฎระเบียบ บริหาร จัดการที่ดี ที่ถูกต้องและพัฒนาตนให้ก้าวหน้าสู่ความสำเร็จ เกิดความสุขที่สูงขึ้น ประณีตขึ้น การบริหารจัดการที่ดี ที่พอเหมาะเป็นประโยชน์เป็นหนทางเกิดสุขให้ตนเองและสังคม การจัดการจนเกิดประโยชน์ขึ้น พื้นฐานคือ การเติบโตเพื่อเติมเต็มความมั่นคงของชีวิต สอดคล้องกับทัศนะของ **พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สถลฺโธ)** กล่าวว่า “ข้อสมชีวิตาจะต้องเลี้ยงชีวิตให้พอเหมาะ ถูกต้อง พระพุทธเจ้าให้อดออม เลี้ยงชีวิตให้พอเหมาะ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าทุกหลักไม่มีการขัดกับอะไรแม้แต่สร้างสรรค์”^{๑๖๖} และการรู้จักลำดับความสำคัญในการเงิน ด้วยการกำหนดรายรับมากกว่ารายจ่าย รายจ่ายน้อยกว่า รายรับพร้อมเก็บออม สอดคล้องกับทัศนะของ **พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปญฺโญ)** กล่าวว่า “สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม รู้จักกำหนดรายรับ รายจ่าย ให้ถูกต้อง รายรับจะต้องได้มากกว่า รายจ่าย มีการประหยัดเก็บไว้ส่วนหนึ่งไว้ยามแก่ชรา ยามมีเหตุจำเป็น สร้างความมั่นคงทางการเงิน และจิตใจก็มั่นคงมั่นใจตาม”^{๑๖๗} ต้องรู้ต้องเข้าใจถึงทางเจริญและทางเสื่อมของทรัพย์ สอดคล้องกับ ทัศนะของ **พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันเพชร์)** ว่า “สมชีวิตา เศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ ในรายจ่ายรายรับ ทำบัญชี รู้จักอยู่อย่างเพียงพอ รู้ทางเจริญของทรัพย์ ทางเสื่อมของโภคทรัพย์ หามา ขอบแล้วใช้ขอบด้วย ส่วนเกินอย่าให้มีมากนัก ต้องมีรายได้เหนือรายจ่าย และรายจ่ายต้องไม่เหนือ รายได้ จึงเป็นการแก้เศรษฐกิจได้”^{๑๖๘}

นักบริหารที่ดีจะต้องวางแผนชีวิตพร้อมมีเป้าหมาย ด้านการเงินควรจัดสรรทรัพย์โดยแบ่ง ออกเป็น ๔ ส่วน ดังคำกล่าวของ **พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ** ได้กล่าวว่า “คนเราต้องขยันทำงาน รู้จักหน้าที่การทำงาน การรักษาทรัพย์ คบมิตรดี มีความเสมอต้น เสมอปลาย การมีทรัพย์จะต้องแบ่งเป็น ๔ ส่วน คือ ในส่วนที่ ๑ ใช้จ่ายเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงคนที่ควรบำรุงและทำประโยชน์ ส่วนที่ ๒ และ ๓ ใช้ ลงทุนประกอบการงาน ส่วนที่ ๔ เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น แล้วทุกอย่างไม่เกิดอุปสรรค เก็บ ใช้ อย่าง ถูกต้อง”^{๑๖๙} ความรู้จักพอของสมชีวิตา ยังได้จัดเข้าแนวเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งสอดคล้องกับความ

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สถลฺโธ), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะ ภาค ๑๖-๑๗-๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนา, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปญฺโญ), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะ จังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันเพชร์), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดปิฎกธรรมาราม จังหวัดนนทบุรี, อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓.

คิดเห็นของ พระธรรมรัตนารณ์ (สมศักดิ์ โชติธโร) ได้กล่าวว่า “สมชีวิตา เป็นหลักธรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพราะสมชีวิตาเป็นการใช้ชีวิตแบบพอสมควร ไม่สุรุ่ยสุร่าย รู้จักทำ รู้จักใช้ รู้จักจ่าย “เสียเงินได้จ่ายเกินมี” ทำให้จน “มีเงินใช้ได้เกินเสีย” ทำให้รวย เป็นแนวประโยชน์ที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ ถ้าผู้ใดที่เห็นสองประการนี้ย่อมนเรียกว่า “นักปราชญ์” และใช้ชีวิตแบบนักปราชญ์”^{๑๗๐}

ดังนั้น สมชีวิตา เป็นการวางแผนบริหารเงิน เป็นความฉลาดในการจัดการ เป็นเรื่องของปัญญา จากขยันในการทำงาน ไม่ประมาทในการเงิน แล้วจัดการเงินอย่างถูกหลักเหตุผล รู้จักกาล รู้จักแบ่งปัน ไม่ว่าจะเงินที่มีจำกัดระดับหมื่นบาทหรือร้อยล้านบาท ก็ต้องอาศัยการวางแผนการจัดการที่ดีเท่านั้นจึงจะทำให้บุคคลมีความมั่งคั่ง และยังรับประกันความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นกับเงิน ถ้าทุกคนจัดการเงินได้ดี ย่อมทำเศรษฐกิจตนเองมั่งคั่ง ส่งผลสู่เศรษฐกิจปะเทศชาติมั่นคงเช่นเดียวกัน

เศรษฐกิจมั่นคงได้ด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ หลักธรรมนี้ใช้มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว ดังปรากฏในงานวิจัยของ พระมหาชัชวาลย์ จิตคุโณ (จารย์คุณ) เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในการดำเนินชีวิตของเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาล” พบว่า เศรษฐีในสมัยพุทธกาลดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ คือ ธรรมที่ให้ประโยชน์ในปัจจุบันครบทั้ง ๔ ประการ หลักธรรมเหล่านี้ทำให้เศรษฐกิจในพุทธกาลเป็นผู้มีฐานะมั่นคง ประกอบกิจอันใดก็สำเร็จ ได้ผลตามเหตุตามปัจจัยตามเป้าหมายที่วางไว้ พร้อมยังเป็นผู้ที่สามารถยืดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นไว้ได้และเป็นผู้ที่นำเคารพนับถือของประชาชนด้วย^{๑๗๑} หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ มิใช่จะใช้เฉพาะสมัยพุทธกาลเท่านั้น ยังใช้ได้กับยุคปัจจุบันนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูโพธิธรรมานุกูล (บรรเทา ชุตินฺ) เรื่อง “ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน” พบว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ คือหลักประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง นำมาแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน มีทั้งหมด ๔ ข้อ คือ

๑) การนำหลักอุฏฐานสัมปทา มาแก้ปัญหาคารขาดความเพียร ให้ขยันหมั่นเพียร และหลีกเลี่ยงพ้นจากความชว่ฉานาประการ สิ่งสำคัญ คือ การระมัดระวัง หรือสำรวมรักษากาย วาจาใจ แม้กระทั่งชีวิตของเราไม่ให้หลงไปตามกระแสวัตถุต่าง ๆ

๒) การนำหลักอารักขสัมปทา มาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ คือการใช้เงินตามหลักธรรมะ คนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนารณ์ (สมศักดิ์ โชติธโร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๗๑} พระมหาชัชวาลย์ จิตคุโณ (จารย์คุณ), “ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในการดำเนินชีวิตของเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาล” อ้างแล้ว, หน้า ๖๖-๖๗.

๓) การนำหลักกัลยาณมิตตตามาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล ด้วยการมีกัลยาณมิตรที่ดี คือมีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาได้ เพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนา บุคคล หรือเข้าร่วมหมักกับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือสนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทางเป็น แบบอย่างที่ดี ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน

๔) การนำหลักสมชีวิตา มาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือประหยัดเป็น มีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพ พยายาม ใช้จ่ายให้เหมาะกับรายได้ จะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์ พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น^{๑๗๒}

จากงานวิจัยของพระมหาชัชวาลย์ จิตฺคุณ (จารย์คุณ) และพระครูโพธิธรรมมานุกูล (บรรเทา ชุติน) ทำให้ทราบว่า หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะเป็นหลักธรรมสร้างฐานะให้มั่นคง ร่ำรวย ได้รับประโยชน์ สุขในปัจจุบัน ในชาติที่กำลังดำเนินชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย พุทธศาสนิกชนที่มีฐานะ ร่ำรวย มั่นคง ได้นำมาปฏิบัติใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนกระทั่งจบจนยุค ปัจจุบัน ยังเป็นวิธีปฏิบัติอันนำมาซึ่งความมั่งมี ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตนเอง ครอบครัว และ สังคมได้อย่างดีตลอดมา

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสรรเสริญผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร สรรเสริญผู้ร่ำรวยทรัพย์ด้วยความสุจริต รวยความดีและคุณธรรม หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะสามารถสร้างศักยภาพของมนุษย์ด้านความ มั่นคงทางเศรษฐกิจ ได้พบประโยชน์สุขจากการมีทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรม รักษาทรัพย์ด้วยความไม่ ประมาท การรู้จักบุคคลและความฉลาดในการบริหารจัดการ คือมีศักยภาพด้านต่าง ๆ ดังนี้

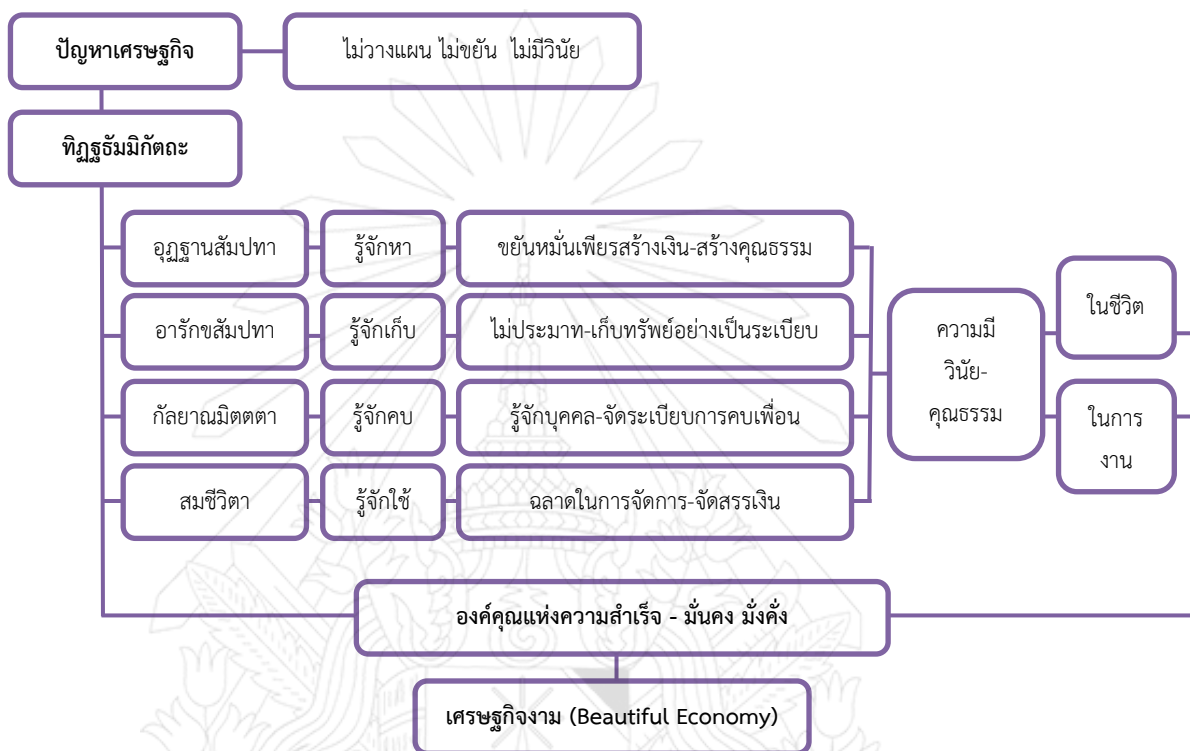
๑. ศักยภาพในการหา การหางานทำที่เหมาะสมกับความสามารถของตนทำอย่างสุจริตไม่มีความท้อจิตมาเกลือกกลั้วกับการงาน พัฒนาตนด้วยการแสวงหาคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับตนขณะทำงาน เช่น รักงาน มีความเพียร มีสติตั้งใจในการทำงาน พิจารณาวิเคราะห์งานได้ถูกต้อง และคุณธรรมอื่น ๆ ที่ เกิดได้ในขณะทำงานเป็นเป้าหมายที่สำคัญ ย่อมเกิดงานดีมีคุณภาพและเพาะบ่มคุณธรรมให้เกิดขึ้น

๒. ศักยภาพในการเก็บรักษาทรัพย์ เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท การมีเงินเก็บรักษาสืบเนื่องมาจากการทำงานที่ประสบความสำเร็จด้วยการใส่ใจ รักงาน พยายามสำเร็จและได้รับผลตอบแทน ด้วยจิตใจที่เบิกบาน ผ่องใส เป็นสุข ระบบการเก็บรักษาเงินย่อมเกิดอย่างมีคุณภาพ เช่น เห็นคุณค่า ของเงินแต่ไม่ได้ยึดถืออำนาจเงิน คือรู้ว่าเงินสามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้อยู่เป็นสุขได้ รู้ว่าอะไรควร ไม่ควรในการใช้จ่าย ไม่ฟุ่มเฟือยหรือขาดสน มีระเบียบในการเก็บรักษา

๓. ศักยภาพในการคบ เมื่อเป็นผู้มีจิตใจแจ่มใส ผ่องใส ไม่หม่นหมอง ย่อมรู้จักบุคคลทำให้ เลือกลงอยู่กับผู้อื่นที่คล้ายตนหรือผู้ที่มีคุณธรรมเพราะคุ้นชินกับความดี ความสงบสุข ไม่ชอบความวุ่นวาย ดังนั้นปัญหาด้านคบคนพาลจึงไม่เกิด

^{๑๗๒} พระครูโพธิธรรมมานุกูล (บรรเทา ชุติน), “ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะมาประยุกต์ใช้เพื่อ แก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน” อ่างแล้ว, หน้าบทคัดย่อ.

๔. ศักยภาพในการใช้ ในการบริหารเงิน มีความฉลาดในการบริหารจัดการ ความตระหนัก ในการวางแผนจัดสรรเงินอย่างเป็นระบบระเบียบ ยิ่งใส่ใจด้านการวางแผนการเงินมากเท่าใดก็ยิ่งทำให้มีโอกาสร่ำรวยตามเป้าหมาย เป็นหัวใจของการสร้างอนาคต ความสำเร็จ ความมั่นคง มั่งคั่งให้กับตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ ฉะนั้นหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะจึงสร้างเศรษฐกิจให้ดังงาม

แผนภูมิที่ ๔.๗ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ

๔.๕ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักกัลยาณมิตร

มนุษย์กับธรรมชาติได้มีความผูกพันกันมายาวนาน จะเห็นได้จากสำนวนที่มีมาแต่ดั้งเดิมว่า “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า” หรือสุภาษิตที่ว่า “เสือพี่เพราะป่าปก ป่ารกเพราะเสื่อยัง ดินเย็นเพราะหญ้าบัง และหญ้ายังเพราะดินดี” คำพูดที่เป็นคติสอนใจเหล่านี้ทำให้ตระหนักต่อระบบความสัมพันธ์โดยทั่วไป เป็นแบบพึ่งพาอาศัยกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ซึ่งก็คือระบบแห่งดุลยภาพ ซึ่งทั่วโลกดั้งเดิมก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันดังจะเห็นได้ว่าในอดีตทั่วโลกอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ

พอเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ มีการพัฒนาปัจจัย ๔ อย่างรวดเร็ว เกิดคำว่าความเจริญหรือความทันสมัย เช่น เราต้องตัดต้นไม้เพื่อจะปลูกสร้างอาคารสิ่งก่อสร้าง โดยเฉพาะที่เป็นคอนกรีตขึ้น เพื่อแปลงป่าให้เป็นเมือง ที่เรียกว่ามีความเจริญ เป็นต้น เป็นอารยธรรมของชาวตะวันตก ความรู้สึกนึกคิดทัศนคติของคนไทยต่อธรรมชาติเปลี่ยนไป เกิดความคิดเห็นคล้อยตามแนวคิดทางตะวันตกและ

โน้มน้าวให้ความสนใจความต้องการในรูปแบบความสุขสบายจากการแปรเปลี่ยนรูปแบบจาก
 ธรรมชาติมาเป็นนวัตกรรมใหม่ ๆ

มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องนำทรัพยากรธรรมชาติ มาประดิษฐ์สร้างนวัตกรรมต่าง ๆ ใน
 ปัจจัย ๔ เพื่อความอยู่รอด แต่ในความเป็นจริงที่ดำเนินอยู่ การอยู่รอดของมนุษย์ก็มีความต้องการ
 ล้นเกินความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต คือทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาตินั้นมีจำนวนหรือ
 ปริมาณจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์ไม่จำกัด และใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองอย่างไร้ความคิด
 ไร้ความปรานีต่อธรรมชาติ ทั้ง ๆ ที่ทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างมีระบบมีขั้นตอนและมีระยะเวลา
 ที่ค่อยเป็นค่อยไปในการเจริญเติบโต ธรรมชาติมีความมหัศจรรย์ต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลก ทั้งในเรื่อง
 การให้กำเนิด การสืบต่อ การทำลายล้าง ไปจนถึงการสร้างสรรคขึ้นมาใหม่ แต่ด้วยต้นหาความอยาก
 ความโลภที่มนุษย์ใช้กับธรรมชาติด้วยคำว่า “การพัฒนา” จนเกิดปัญหาที่เรียกว่า “มลภาวะ” ขึ้นการ
 ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทำให้เสียความสะอาดบริสุทธิ์และทำลายความสมดุลของธรรมชาติ มนุษย์
 ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมายมหาศาล เกินกว่ากระบวนการทดแทนของธรรมชาติจะชดเชยกับ
 ระบบการหมดไปพร้อมเสื่อมสลายอย่างรวดเร็วได้ มนุษย์กำลังสูญเสียสุนทรียธรรมให้แก่เทคโนโลยีที่
 ล้ำยุค เกิดเป็นวิกฤตทางธรรมชาติ ความวิปริต ปรวนแปรของธาตุ ๔ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ที่เป็น
 สิ่งแวดล้อมเหล่านั้น จัดเป็นปัญหาด้านการทำลายสิ่งแวดล้อมในศตวรรษที่ ๒๑

ความคิดของมนุษย์สามารถพังโลกก่อนโลกพังเสียอีก ดังจะเห็นได้ว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิต
 ชนิดเดียวในโลกที่สามารถตัดต้นไม้มาแปรรูปทำเป็นกระดาษ จากนั้นยังเขียนคำว่า “โปรดรักษา
 ต้นไม้” หรือ “อย่าตัดต้นไม้” ไว้บนกระดาษ จะเห็นได้ว่าความคิดของมนุษย์มีความขัดแย้ง ย้อนแย้ง
 อยู่ตลอดเวลา ไม่คงที่ แล้วก็มารับผลกระทบจากการกระทำ เช่น พบปัญหาที่ชัดเจนว่าคนไทยได้รับ
 ผลกระทบจากการที่ได้ตัดไม้ทำลายป่า การปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากเป็นอันดับที่ ๒๕ ของโลกและ
 ปล่อยก๊าซจากท่อไอเสียรถยนต์ เป็นต้น ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อร้อนในปัจจุบันที่กำลังรุนแรงขณะนี้ คือ
 ปัญหาฝุ่นควัน PM ๒.๕ ความรุนแรงของไฟฟ้า ปัญหาฝนแล้ง การขาดแคลนน้ำ ปัญหาน้ำท่วม และ
 ส่งผลถึงเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเพราะอากาศร้อนขึ้น หน้าหนาวสั้นลงอีกประมาณ ๑ เดือน บริเวณ
 ชายฝั่งจะถูกกัดเซาะ อุณหภูมิสูงขึ้น เกิดปรากฏการณ์ปะการังฟอกขาว เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้
 มีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต หากไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น

ถ้าทรัพยากรธรรมชาติหมดแล้วมนุษย์จะอยู่ได้อย่างไร เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถอยู่เฉพาะ
 มนุษย์อย่างเดียวในโลกใบนี้ได้ มนุษย์ สัตว์ทุกชนิด และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์ต้อง
 พึ่งพาอาศัยกันและกัน ช่วยเหลือกัน เพื่อการดำรงเผ่าพันธุ์และเป็นเครื่องมือสำคัญในการหล่อเลี้ยงวิถี
 ชีวิต เพื่อพัฒนาคุณค่าที่ดีเหล่านี้ให้คงอยู่เพื่อการอยู่รอดของตนเอง ผู้อื่น สัตว์อื่น และทรัพยากร
 ฉะนั้น การเปิดพื้นที่จิตใจและความประพฤติของคนไทย ด้านความเป็นมิตร ด้านความปรารถนาดี

ด้านความรัก เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เมตตา กรุณา และด้านการดูแลอนุรักษ์รักษาจากตนเองต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ทุกคนจะต้องแสดงออกต่อสัตว์และสภาพแวดล้อม

ในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ พระพุทธศาสนายอมรับธรรมชาติว่าเป็นมิตรสหายหรือเพื่อน พระองค์ตรัสสอนไม่ให้ตัดไม้ หักกิ่งไม้ โดยเฉพาะยิงไปอาศัยร่มเงาด้วยแล้ว ยิ่งต้องรู้คุณ ถิ่นว่าธรรมชาติ คือมิตร เป็นผู้ให้สิ่งที่ดี ๆ ผู้ให้สิ่งที่มีคุณค่าแก่ชีวิต มนุษย์จึงควรปฏิบัติต่อธรรมชาติ เช่น ตันไม้ ป่าไม้ ภูเขา น้ำในแม่น้ำ น้ำในลำคลอง ในฐานะให้เกียรติซึ่งกันและกัน เท่ากับเป็นการยกฐานะทรัพยากรธรรมชาติเท่าเทียมกับเป็นมนุษย์คนหนึ่ง หรือธรรมชาติมีความสำคัญควรแก่การกตัญญู ดูแล รักษา เพราะเห็นได้ชัดเจนในการมีประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน มนุษย์ควรเข้าใจและควรตระหนักถึงความจริงและความถูกต้องดีงามในความสัมพันธ์เอื้อยักัลยาณมิตร จากความหมายดังกล่าว ทำให้ทราบว่าธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติเป็นเพื่อนที่ดีงาม คือมิตร และมิตรเป็นเครื่องหมายของสิ่งงดงามต่อชีวิต ดังนั้น มนุษย์ต้องเป็นกัลยาณมิตรต่อธรรมชาติอย่างเต็มศักยภาพ

คนไทยจะต้องเลิกแนวคิดแยกตัวจากธรรมชาติ ต้องมองว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เปิดโอกาสให้ธรรมชาติเติบโต เป็นเพื่อนที่ดีของธรรมชาติ เป็นผู้งามอย่างผู้มีเมตตา หรืองามอย่างแสงอรุณรุ่ง ให้มองธรรมชาติอย่างเป็นมิตรและเสมอภาค ร่วมแก้ปัญหาอย่างเต็มใจตามหลักจริยธรรมไม่ใช้รักรธรรมชาติแบบฝืนใจเพราะกลัวภัย ที่เรียกว่าจริยธรรมแห่งความกลัว สิ่งเหล่านี้แก้ปัญหาไม่ได้จริงไม่ได้ถาวร ต้องเป็นจริยธรรมที่ดี เป็นจริยธรรมแห่งปัญญาทำตามเหตุและผล เป็นจริยธรรมแห่งความสุขเกิดได้ด้วยองค์ธรรมกัลยาณมิตรธรรม คือใช้องค์คุณกัลยาณมิตรต่อกัน จึงนำหลักธรรม “กัลยาณมิตร” มาช่วยกระตุ้นจิตวิญญาณของคนไทย

๔.๕.๑ คุณสมบัติของกัลยาณมิตร

คุณสมบัติของหลักกัลยาณมิตร คือกัลยาณมิตรธรรม ๗ สามารถนำมาแก้ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมได้ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันทบุรี) ^{๑๗๓} และ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย ^{๑๗๔} กล่าวตรงกันว่า “คุณความดีของความเป็นกัลยาณมิตร คือกัลยาณมิตรธรรม ๗ สามารถปรับใช้กับสภาพแวดล้อม เพื่อแก้หรือป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดต่อไปในอนาคตได้ เมื่อไม่มีการชักนำไปในทางที่เสื่อมเสีย ย่อมทำให้ได้ใช้ทรัพยากรต่อชีวิตอย่างคุ้มค่า อย่างถูกต้องเหมาะสม ด้วยกัลยาณมิตรธรรม ๗ คือ

๑) ปิโย คือ ความน่ารัก เพราะกอบปรีย์ด้วยเมตตา ชวนให้เข้าไปปรึกษาหารือ สอบถาม เรียนธรรม แสวงปัญญา เหมือนร่มไม้ใหญ่ที่มองเห็นร่มเงาแต่ไกลแล้วอยากเข้าไปอาศัยหลบร้อนให้สบายใจ

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันทบุรี), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แซ่มซ้อย, วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาคิดดี จำกัด, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

ส่วนมนุษย์ก็ควรนํารักต่อธรรมชาติ คือ มีเมตตา กรุณา การรักและเข้าใจเห็นประโยชน์ธรรมชาติ ที่มีต่อส่วนรวมยอมทำให้บุคคลเข้าใจและรักธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายธรรมชาติ เพราะมีจิตใจอ่อนโยนต่อธรรมชาติ

๒) ครุ คือ นําเคารพ เพราะกอบปรักด้วยคุณงามความดี มีศิลาจารวัตรตรงตาม วางตนสมควรแก่ฐานะ เชื่อถือได้โดยสนิทใจว่าเป็นคนดีจริง อยู่ใกล้แล้วได้รับความอบอุ่น มั่นใจ เหมือนบ้านที่สร้างอย่างมั่นคง แข็งแรง อยู่อาศัยแล้วนอนหลับสนิทด้วยวางใจว่าปลอดภัยอย่างแน่นอน มนุษย์เราก็ต้องให้ความคุ้มครองดูแลธรรมชาติรอบ ๆ ตัว

๓) ภาวนีโย คือ นําเจริญใจ เมื่อบุคคลรู้จริง รู้ว่าสิ่งไหนเป็นประโยชน์ มีสาระ ย่อมทำให้บุคคลนั้นส่งเสริมสิ่งที่เป็นสาระ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมย่อมได้รับการทะนุบำรุงเพื่อให้เกิดสาระประโยชน์ที่ต้งามทั้งต่อตนเองและสังคม

๔) วัตตา คือ รู้จักพูดให้ได้ผล บุคคลเมื่อเป็นผู้รู้จักว่าสิ่งใดควรไม่ควร ค่อยให้คำแนะนำช่วยเหลือที่ดี ย่อมเกิดผลที่ดีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมและชุมชน

๕) วจนักษโม คือ อดทนต่อถ้อยคำ ต่อผู้ไม่ให้ความร่วมมือ เพราะเข้าใจธรรมชาติของความแตกต่างของแต่ละบุคคล ทำให้สามารถบริหารจัดการกิเลสตันต่อที่อยู่ใจได้ ย่อมทำให้เป็นบุคคลที่ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ เมื่อบุคคลมีเหตุผลทำงานและสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเป็นไปตามเหตุและผลไม่ใช่เป็นไปตามอารมณ์ ย่อมทำให้ไม่เกิดปัญหาขึ้นภายหลังเนื่องจากใช้อารมณ์เหนือเหตุผล

๖) คัมภีร์ญจ กถัง กัตตา คือ แกลงเรื่องล้าลึกได้ ย่อมทำให้คนเราคิดและทำตามหลักการ หลักวิชาการ มีการวิเคราะห์ ประเมินผล ย่อมทำให้ไม่เกิดความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน ตลอดจนทรัพยากร ย่อมทำให้สามารถช่วยรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมให้ควรมี ความเป็น อย่างสมบูรณ์

๗) โน จัญฐาเน นโยชเย คือ ไม่ชักนําในอฐานะ หมายถึง ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหล ไม่ชักชวนให้ทำลายหรือใช้ทรัพยากรมากเกินไปจนจำเป็น ชักชวนให้เห็นคุณค่าและส่งเสริมการทดแทนส่วนที่ถูกทำลาย ใช้อย่างคุ้มค่า คุ่มประโยชน์ ช่วยส่งเสริมและทดแทน

ดังนั้น เมื่อนำกัลยาณมิตรธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้กับธรรมชาติแล้ว ย่อมช่วยส่งเสริมให้ทั้งมนุษย์ผูกพันกับธรรมชาติ ด้านมนุษย์เป็นการส่งเสริมให้จิตใจเมตตา กรุณา นุ่มนวล อ่อนโยนและมีคุณธรรมสูงขึ้นเพราะเป็นการปฏิบัติต่อสิ่งทีตนเองเคยคิดว่าไม่มีชีวิต ไร้คุณค่าทางด้านจิตใจ เกิดใจงามต่อธรรมชาติ รักธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ ทำนุบำรุง รู้คุณค่า ฟื้นฟูให้เจริญงอกงาม รู้ประโยชน์ พร้อมชักชวนผู้อื่นให้มาช่วยเหลืออย่างถูกวิธี พร้อมกับนำมาใช้อย่างพอเหมาะพอควร

๔.๕.๒ คุณสมบัติของสัตบุรุษ

คำว่า กัลยาณมิตรหรือมิตรดี คนดี คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษบ้าง บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดีคือสัตบุรุษหรือบัณฑิต เขาย่อมทำหน้าที่คอยช่วยเหลือ แนะนำ สั่งสอน ชักนําและ

สร้างสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น ก็เรียกได้ว่าทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร คุณสมบัติหรือองค์ธรรมของสัตบุรุษ คือ สปัปฺริสฺสรรม ๗

ผู้วิจยนำองค์คุณ คือกัลยาณมิตรธรรม ๗ มาใช้แก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นลำดับ ขั้นตอนประสานสอดคล้องกลมกลืน เมื่อกัลยาณมิตรมิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีอย่างในความหมายสามัญ เท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกทาง หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้องด้วยซึ่งก็คือลักษณะของ สัตบุรุษหรือบัณฑิต ดังนั้น สปัปฺริสฺสรรม ๗ องค์ธรรมของสัตบุรุษหรือคนดีย่อมเป็นองค์ธรรมของ กัลยาณมิตรด้วย ส่งผลให้สปัปฺริสฺสรรม ๗ สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น คุณธรรมที่เกิดจากองค์คุณนี้ทำให้แก้ปัญหาจิตใจมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติเป็นไปในทิศทางที่ดีต่อกัน เอื้อเพื่อต่อกัน ทำให้มนุษย์รักเมตตาต่อธรรมชาติดูจรรยาดีเป็นดั่งเพื่อน สอดคล้องกับคำกล่าวของ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยฺโถ) ได้กล่าวว่า “หลักกัลยาณมิตรสำคัญเพราะทำให้บรรลุเป้าหมาย ต่าง ๆ กัลยาณมิตร หมายถึง คนมีความรู้ เป็นบัณฑิตย่อมมีสปัปฺริสฺสรรม ๗ เป็นคุณสมบัติ”^{๑๗๕} ดังนั้น การนำหลักธรรมของคนดี ของสัตบุรุษ หรือของกัลยาณมิตรมาใช้กับธรรมชาติจึงเป็นผลดีระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ สรุปลงเป็นประเด็น ดังนี้

๑) ธัมมัญญตา รู้เหตุ ที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย สาเหตุมาจากความเจริญ ด้านวิทยาศาสตร์จากทางตะวันตกที่คิดวิวัฒนาการจัดการนำทรัพยากรมาสร้างเป็นนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔ มากเกินความจำเป็น แต่ต้นเหตุที่สำคัญ คือกิเลส หรือความต้องการของผู้มี อำนาจ ผู้มีโอกาศ ผู้ฉกฉวยโอกาสทำเป็นธุรกิจ จึงทำให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป กอบโกย แสวงหาให้ได้มากที่สุด เพราะกิเลสความต้องการและความอยากของมนุษย์ไร้ขอบเขต ไร้ขีดจำกัด ไร้ ความพอดี (สุดโต่ง) อีกทั้งจำนวนมนุษย์ค่อย ๆ เพิ่มสัดส่วนเกินขีดจำกัดตามธรรมชาติและความ เหมาะสม มนุษย์ต้องการควบคุมธรรมชาติ คิดว่าตนเป็นนาย เป็นผู้ครอบครอง เป็นผู้พิชิต จึงพยายาม แสวงหาและรวบรวมสิ่งอำนวยความสะดวกสบายจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติบนดิน ใต้ดิน บนน้ำ ใต้น้ำ และบนอากาศ สนองความต้องการที่เกินความจำเป็นแบบพื้นฐานเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ยิ่งด้วยความ เจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ทำให้มนุษย์ยิ่งหลงความสามารถตนเอง สำคัญผิดคิดว่าทรัพยากรไม่มีวัน หมดและต้องไม่หมด หากแม้หมดจริงก็สามารถที่จะสร้างทดแทนได้ และคิดหาทางออกแม้กระทั่งว่า ถ้าทรัพยากรหมดจริงก็ไปแสวงหาในโลกอื่นได้ทราบเท่าที่สมองจะคิดว่ายังมีทรัพยากร และสิ่งสนอง ความอยากได้อีกเหลือเพื่อที่โลกอื่นหรือดาวดวงอื่น ๆ อันเป็นเหตุให้โลกในปัจจุบันต้องประสบกับ ปัญหาสภาพแวดล้อมจนถึงขั้นวิกฤต

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยฺโถ), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะ ภาค ๑๖-๑๗-๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

บางปัญหาคนไทยก็สร้างโดยไม่ไตร่ตรอง ทำให้สภาพแวดล้อมเป็นพิษ เช่น การเผาอ้อย เรียก หิมะดำ ก่อนส่งเข้าโรงงานจะพบมากในเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งกลุ่มชาวไร่อ้อยมี ๒ กลุ่ม กลุ่มโคเวตากับกลุ่มเสรี กลุ่มโคเวตารับเงินมาแล้วก็เผาเพื่อเร่งการเก็บเกี่ยว ส่วนกลุ่มเสรีถ้าส่งตามอายุและอ้อยดีก็ได้ราคาสูง กลุ่มโคเวตาก็ลักลอบเผาเพื่อให้ราคาต่ำ การกระทำเช่นนี้เป็นการสะสมเพิ่มภาวะการเกิดภัยพิบัติทางอากาศเป็นพิษมากขึ้น สิ่งเหล่านี้มีกิเลสเป็นตัวนำหรือกิเลสเป็นต้นเหตุ

คนไทยควรทราบที่ต่างก็มีหน้าที่ในการร่วมรับผิดชอบต่อผลของภัยที่เกิดจากการทำลายธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ควรที่จะใส่ใจจิตวิญญาณแห่งความเป็นกัลยาณมิตรต่อธรรมชาติ เพื่อชีวิตในปัจจุบันและอนาคตเพื่อตนเองและลูกหลาน ช่วยกันสร้างภราดรภาพ สอดคล้องกับคำกล่าวของ **ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์** ได้กล่าวว่า “ถ้ามนุษย์เห็นว่าสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ถ้าสิ่งแวดล้อมดี ชีวิตก็ดี หากสิ่งแวดล้อมแย่ ชีวิตก็แย่ ดังนั้น สิ่งแวดล้อมจึงเปรียบเหมือนมิตรที่เราต้องเลือกคบ เพราะมิตรมีสองแบบ ถ้ามนุษย์กระทำต่อสิ่งแวดล้อมในทางที่ทำให้เกิดการเสื่อมโทรมก็เหมือนเป็นมิตรชั่วต่อธรรมชาติ ทำให้ชีวิตมีแต่เสื่อมทรามลง แต่หากปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมโดยทะนุถนอมรักษาไว้ให้ยั่งยืน เท่ากับเราได้มิตรดีต่อธรรมชาติที่คอยแต่จะให้สิ่งดี ๆ แก่มิตรที่เป็นธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์ก็จะได้รับแต่สิ่งดี ๆ จึงสามารถแก้ปัญหาเรื่องการทำลายสิ่งแวดล้อมได้”^{๑๗๖}

การมองธรรมชาติบนฐานแห่งเหตุ **นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์** ได้กล่าวว่า “คุณของกัลยาณมิตรเป็นการพัฒนาจากด้านความรู้ ความคิด ความประพฤติ ทัศนคติ ค่านิยมในทางที่ดีระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มองตั้งแต่ต้นเหตุ ต้นตอ บ่อเกิดที่เป็นความต้องการอย่างไม่มีขอบเขต ความพอ ควรมองและควรแก้ไขความต้องการที่ไม่สมควรบ้าง ย่อมส่งผลให้โลกอุดมสมบูรณ์งดงามแห่งสีเขียว เป็นการมองให้ถึงต้นตอของปัญหา”^{๑๗๗} เมื่อมองที่ต้นเหตุพบสิ่งน่าร้อง ก็คือกิเลส สิ่งนี้ผลักดันให้เกิดปัญหา สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร)** กล่าวว่า “ถ้าเกิดการเข้าถึง ความเป็นธัมมัญญูตาจริง เข้าถึงจริง รู้เหตุจริง เหตุจริงมาจากกิเลสมนุษย์ ต้องลดกิเลสสร้างคุณธรรม ย่อมสามารถทำให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมจากเสื่อมโทรมจะค่อย ๆ พื้นตัวแต่มนุษย์ต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง”^{๑๗๘} ความรักและความเมตตาต่อสรรพสัตว์ว่าเป็นเพื่อนร่วมโลก สัตว์ทั้งหลายแม้กระทั่งทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงล้วนตกอยู่ใต้กฎธรรมชาติ ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือเน่าเปื่อยสลาย พุพัง ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เมื่อตกอยู่ใต้กฎเดียวกันควรตระหนักว่าเราเป็น

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสน์เพื่อสังคม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี, ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร), เจ้าอาวาสวัดศรีประวัติ, เจ้าคณะตำบลปลายบาง-ศาลากลาง จังหวัดนนทบุรี, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓.

เพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **รศ.ดร.อำพล บุตดาสาร** กล่าวว่า “หลักกัลยาณมิตร นำมาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในลักษณะต้องสำนึกตระหนักในการน้อมนำมาใช้แก้ปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันในลักษณะของการมองธรรมชาติเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกับสิ่งมีชีวิตทั่วไป เมื่อมองเห็นเช่นนี้แล้วมนุษย์ย่อมจะเกิดความรักและห่วงใยในธรรมชาติสิ่งแวดล้อมนั้น ไม่ทำลายมีแต่จะช่วยรักษา ไม่ตัด ไม่ทำลายป่า มีแต่จะช่วยกันปลูกป่าให้มากยิ่งขึ้น”^{๑๗๙}

ความเป็นกัลยาณมิตรหายากในยุคปัจจุบัน เพราะผู้คนมุ่งให้ค่าทางวัตถุมาก ต่างละเลยด้านคุณธรรม จริยธรรม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม)** ได้กล่าวว่า “ยิ่งความเจริญเทคโนโลยีมากเท่าไรความเป็นกัลยาณมิตรของมนุษย์ก็ยิ่งหายาก สกรีนได้ยาก มีแล้วก็รักษาไว้ ทุกวงการต้องอาศัยกัน ต้องการกัลยาณมิตร ไม่เน้นปริมาณ เน้นคุณภาพมากกว่าเครื่องจักรกล”^{๑๘๐}

ดังนั้น ธัมมัญญา คือสาเหตุที่สำคัญที่ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายเพราะมนุษย์มีกิเลสและค้นหาเป็นตัวนำ มีความต้องการอย่างไร้คุณธรรม ได้นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น เมื่อทราบต้นเหตุมาจากกิเลส มนุษย์เราก็ควรที่จะลดอำนาจกิเลสในการเอาเปรียบธรรมชาติ หันมาเป็นเพื่อนที่ดีกับธรรมชาติ มองว่าธรรมชาติก็ไม่ต่างจากเรา เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายร่วมกัน ควรร่วมอนุรักษ์ ถนอมรักษามอบสิ่งดี ๆ คืนสู่ธรรมชาติ วางแผนงานดำเนินงานเพื่อช่วยให้ทรัพยากรธรรมชาติได้ฟื้นตัว งอกงามขึ้น ด้วยการเป็นมิตรต่อธรรมชาตินี้คือการสร้างเหตุที่ดี

๒) อัถถัญญา ผลที่ได้รับ คือเกิดดุลยภาพไม่สมดุลขึ้นระหว่างมนุษย์และธรรมชาติเกิดความแปรปรวน ทุกวันนี้มนุษย์ได้รับผลกระทบจากการทำลายธรรมชาติ ป่าและทรัพยากรหายาก สภาพบ้านเรือนการเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป สภาพลมฟ้าอากาศผันแปรขยายความรุนแรงกลายเป็นมหาภัยพิบัติ เกิดวิกฤติเป็นลูกโซ่อย่างต่อเนื่อง อย่างเช่น วัตภัย อุทกภัย อัคคีภัย โรคภัย ภัยร้ายอื่น ๆ ต่างแผ่ขยายวงกว้างออกไป แต่ละปัญหาเกิดอย่างต่อเนื่อง เช่น ปัญหาการขาดแคลนน้ำ จะพบว่าประเทศไทยในปีนี้ได้ได้รับผลกระทบจากการขาดแคลนน้ำ พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้งปี (เมษายน ๒๕๖๓) คือ ภาคกลางมี ๒๒ จังหวัดในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ที่พบวิกฤติที่สุดคือจังหวัดนครสวรรค์ เพราะมีพื้นที่ที่ปลูกพืชนาปรัง ไม่น้อยกว่า ๗๐,๐๐๐ ไร่ ยังรวมถึงจังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางและตอนล่าง ภัยแล้งจากการขาดแคลนน้ำนี้มาจากความไม่สมดุลของธรรมชาติ นอกจากการเสียพื้นที่เพาะปลูกแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสัตว์และพืชอีกมากมายหลายชนิดที่กำลังจะสูญพันธุ์หรือลดน้อยลง ทำให้คนไทยต้องย้ายถิ่นบ้าง เปลี่ยนอาชีพบ้าง

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ รศ.ดร.อำพล บุตดาสาร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม), ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดอังกัญโคก จังหวัดสุรินทร์, อาจารย์ ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๓.

จากการที่ได้รับโทษในรูปแบบต่าง ๆ จากภัยธรรมชาติ ทำให้มนุษย์ต้องปรับวิถีชีวิตเพื่อช่วยลดทอนปัญหาให้น้อยที่สุดด้วยการเป็นมิตรที่ดีต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างเร่งด่วน พร้อมเร่งอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากร ย่อมส่งผลให้ทรัพยากรค่อย ๆ พื้นตัวขึ้นมารองรับ ลดทอนวิกฤตให้เบาลง ส่งผลเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ สอดคล้องกับทัศนะของ **พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญญา)** กล่าวว่า “เมื่อมนุษย์เป็นกัลยาณมิตรกับธรรมชาติ ย่อมช่วยเสริมสร้างดูแลธรรมชาติ ไม่คิดที่จะสร้างเพื่อทำลาย ให้คุณค่าต่อธรรมชาติ รักษา ส่งเสริม ทดแทน ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ย่อมเป็นทางแก้ไขที่ถูกต้อง ส่งผลทำให้สภาพแวดล้อมในอนาคตดีขึ้น”^{๑๘๑}

นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้กับชีวิตในด้านปัจจัย ๔ ดังทัศนะของ **ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง** กล่าวว่า “มนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพราะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้มนุษย์ได้รับปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ยิ่งไปกว่านั้นมนุษย์ยังได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฟุ่มเฟือยและไม่มีแผนการจัดการโดยมุ่งหวังผลกำไรสูงสุดแต่เพียงอย่างเดียวจึงมีผลทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมและการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือการแพร่กระจายของภาวะมลพิษจากขบวนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นด้วย ซึ่งแนวทางหลักธรรมที่นำมาใช้แก้ปัญหา ก็คือ หลักกัลยาณมิตร เพราะแนวคิดในพระพุทธศาสนา ทุกอย่างมีการพึ่งพาอาศัยกัน โดยเฉพาะคนกับสิ่งแวดล้อมต้องอิงอาศัยกัน”^{๑๘๒}

ดังนั้น อุตัญญดา หลักธรรมนี้เป็นองค์คุณด้านความรู้ว่า การใช้ธรรมชาติมากเกินไปจนเรียกกันว่าทำลายธรรมชาติเป็นเหตุให้เกิดภัยธรรมชาติ ผลที่มนุษย์ได้รับคือวิกฤตทางธรรมชาติ ดังนั้นต้องแก้เหตุให้ดีเพื่อจะรับผลดี ด้วยการสร้างดุลยภาพแห่งนิเวศให้เกิดขึ้น ความสมดุลจะเกิดขึ้นได้ด้วยคุณสมบัติของสัตบุรุษหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ปรับพฤติกรรมร่วมอนุรักษ์ธรรมชาติด้วยการเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ผลที่ออกมาย่อมทำให้ธรรมชาติฟื้นตัวและเกิดผลก่อตัวเป็นประโยชน์ต่อไป

๓) อุตัญญดา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรมของตนตามความเป็นจริง ในที่นี้มนุษย์เป็นผู้สร้างปัญหาด้วยการใช้ฐานะ ภาวะ กำลัง ความรู้ ความถนัดและความสามารถ พร้อมทั้งละเลยคุณธรรม ในการนำทรัพยากรมาใช้สร้างสิ่งต่าง ๆ เมื่อภัยอันตรายจากผลกระทบจากการกระทำก่อตัวให้เห็นและเริ่มคุกคาม มนุษย์เริ่มตระหนักถึงอันตราย จึงหันมาสนใจที่จะแก้ปัญหาเพื่อให้ตนปลอดภัย ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนให้ผสมผสานสัมพันธ์กลมกลืนกับธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมภายใต้ความเป็นกัลยาณมิตรและให้เกิดผลดี เช่น รู้ว่า

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญญา), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินฉิ่ง, รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

มีความสามารถระดับใด ไม่สำคัญตนด้วยอหังการ มมังการ และไม่ถือว่าตนเป็นศูนย์กลางสิ่งแวดล้อม ไม่ถือตนว่ามีอำนาจ ความรู้ สติปัญญา วิทยาการต่าง ๆ และความสามารถเหนือธรรมชาติและสัตว์อื่น ๆ จากความหมายดังกล่าว ทำให้มนุษย์ต้องแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบต่อการดูแล สัมพันธ์กับธรรมชาติเยี่ยงมิตรที่ดีต่อกัน ตามฐานะ ตามกำลัง และความสามารถ เพื่อประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และดำเนินการให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ปรับปรุง แก้ไข ให้สมบูรณ์มั่นคงตามเป้าหมาย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์** ได้กล่าวว่า “สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือความสามารถและคุณธรรม เป็นสิ่งผลักดันให้สู่ความสำเร็จ”^{๑๘๓} รู้ความสามารถของตนเองแล้วนำไปใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมย่อมส่งผลสู่ผู้อื่นด้วย สอดคล้องกับคำกล่าวของ **พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพฑูริย์ ชินวิโส)** ว่า “การร่วมช่วยกันตามความสามารถย่อมผลักดันให้ความคิดเกิดผลเป็นความจริงขึ้นมาได้ และจะต้องเป็นกัลยาณมิตรของตนเองด้วยเพื่อความสมบูรณ์ของคุณธรรมในตนเองสร้างศักยภาพให้ตนเอง พร้อมที่จะเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อื่นต่อธรรมชาติ สร้างศักยภาพให้ตนเองพร้อมร่วมมือกับผู้อื่น เข้าลักษณะที่ว่าเมื่อเรามีดีพร้อมเราก็ยอมมอบความดีนั้นให้แก่ผู้อื่นได้”^{๑๘๔}

ดังนั้น อุตตัญญูตา รู้จักตน คือการใช้ความรู้ในตนให้มากที่สุดตามฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม รู้ความจริง รู้อย่างถูกต้องในตนเอง รู้ทันตนและผู้อื่น ว่ามีความสามารถระดับใดตามความเป็นจริง โดยเฉพาะด้านคุณธรรมแห่งความเป็นมิตรที่จะนำออกมาช่วยเหลือสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม อย่างถูกต้องแล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม รู้จักแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ รวมถึงต้องสร้างจิตใจให้คงามด้วยคุณธรรมเพิ่มขึ้น

๔) มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ หมายถึง รู้ความพอเหมาะพอดี การใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณ เป็นลักษณะพอเพียง เป็นผู้ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยจากการบริโภคด้านต่าง ๆ แสดงศักยภาพแห่งการเป็นอารยชนผู้ได้รับการพัฒนาแล้ว ใช้ชีวิตอย่างมัธยัสถ์ เรียบง่ายไม่สลับซับซ้อนซ่อนเงื่อน ดำเนินชีวิตเป็นปกติสุขพึงพอใจในชีวิตแห่งความพอดี อยู่อย่างสันติไม่เบียดเบียน มีเหตุผล รอบคอบ ระมัดระวัง ไม่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้สิ่งแวดล้อม ทำให้มีทรัพยากรใช้ต่อไปในระยะยาว สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของความชาญฉลาด เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค การใช้ทรัพยากรในปัจจุบัน ๔ อย่างพอดี พอเพียง เหมาะสม ไม่ขาด ไม่เกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยจนเหลือทิ้งกลายเป็นขยะ ของเสีย กระทำอย่างสมเหตุสมผล เป็นต้น

ชีวิตที่พอเพียง จะเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและวิถีสังคม ให้อยู่อย่างสง่างาม ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียน เอารัดเอาเปรียบต่อกันในสังคมให้เกิดความเดือดร้อน ไม่ก่อให้เกิดการละเมิด บรรทัดฐาน

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี, ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพฑูริย์ ชินวิโส), เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๖ มกราคม ๒๕๖๓.

จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย และเกิดความพอเพียงทั้งทางกายกรรม วชิกรรม และ มโนกรรม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **รศ.สุเชาว์ พลอยชุม** ได้กล่าวว่า “การรู้ประมาณในทุกสิ่งที่เราบริโภคใช้สอย เป็นระเบียบทางกาย จัดระเบียบของชีวิตเชิงพฤติกรรม การกระทำต่อธรรมชาติไม่ให้มากเกินไป น้อยไป ใช้อย่างประมาณไม่ใช่เกินความจำเป็น ดังนั้น มนุษย์จะต้องมีกระบวนการดูแลรักษา เอื้อเพื่อต่อธรรมชาติได้อย่างถูกต้องด้วยหลักกรรมมัตตัญญูตา ด้วยการรู้ประมาณ รู้จักกับความพอเหมาะพอดีในการปฏิบัติต่อธรรมชาติ ย่อมทำให้ระบบการกระทำต่อธรรมชาติเป็นไปตามระเบียบแบบแผนที่วางเอาไว้ซึ่งเป็นกุศลธรรม”^{๑๘๕}

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต เป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและควมมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง สอดคล้องกับทัศนะของ **พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย)** กล่าวว่า “การรู้จักประมาณเป็นทางสายกลาง สามารถควบคุมและจัดการตนเองให้รับสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการแต่เพียงพอดี พอประมาณ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นคุณภาพของคนไทยและสังคมไทยโดยเฉพาะจากนายหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงเมตตาชี้แนะไว้ ความพอเพียงทำให้คนไทยรู้จักประมาณในการใช้จ่ายทุกเรื่อง รวมทั้งใช้ธรรมชาติอย่างเหมาะสมพอสมควรต่อความต้องการ”^{๑๘๖}

การใช้ธรรมชาติอย่างพอเพียง เป็นการสร้างมิตรระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สอดคล้องกับ คำกล่าวของ **รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล** ว่า “กัลยาณมิตรสำคัญเพราะถ้าเราไม่เป็นมิตรกับธรรมชาติ เราเอาเปรียบกับทรัพยากรมากมายในโลกใบนี้ เพราะเราไม่รู้จักความพอเพียง นำทรัพยากรมาบำเรอความต้องการปัจจัย ๔ อย่างสิ้นเหลือ เพราะไม่เป็นกัลยาณมิตรกับโลก ถ้าเป็นเพื่อนเป็นมิตรกับโลกก็ไม่เอาเปรียบทรัพยากร มองเห็นประโยชน์ บริโภคด้วยปัญญา การผลิตในทางอุตสาหกรรมต้องใช้เหมาะสม การใช้ประโยชน์หรือคุณค่าของธรรมชาติต่อมนุษย์ปรากฏตั้งแต่อดีตแล้ว พระพุทธพจน์ ทรงตรัสถึงปัจจัยพื้นฐาน ๔ สิ่งจำเป็น คือ จงเที่ยวบิณฑบาต ใช้นุ่งห่มผ้าบังสุกุล อยู่ตามโคนไม้ ฉันทยาตองน้ำมูตรเนา เพื่อส่งเสริมให้รู้จักประโยชน์จากธรรมชาติและใช้อย่างประหยัด อย่างพอเหมาะพอควร ใช้เท่าที่จำเป็น ไม่ให้ฟุ่มเฟือย และที่สำคัญธรรมชาติมีผลต่อการปฏิบัติธรรม ให้อยู่ป่าเป็นวัตร ทรงให้หาที่วิเวก เช่น ถ้ำ โคนไม้ ภูเขา ลอมฟาง เป็นต้น พระองค์ทรงเห็นประโยชน์ให้อนุรักษ์ธรรมชาติตั้งแต่ขั้นพื้น ๆ เช่น ห้ามพระตัดต้นไม้ พรากของเขียว หรือบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้”^{๑๘๗}

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม, กรรมการมูลนิธิหมามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยหมามกุฏราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล, หัวหน้าสาขาวิชาบาลีและสันสกฤต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆสนครปฐม, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

ดังนั้น มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ ความพอเพียง ความพอเหมาะ พอดี เป็นกุศลธรรม เป็น การบริโภคด้วยปัญญา เมื่อรู้ว่าบริโภคเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ ย่อมทำให้รู้จักประมาณ บริโภคอย่างพอดี การบริโภคด้วยปัญญาทำให้ชีวิตเข้าถึงประโยชน์ เป็นคุณสมบัติของมัตตัญญูตา ทำให้ใช้ปัจจัย ๔ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมทำลายความเห็นแก่ตัว ลดอำนาจกิเลสให้น้อยลง ลดการเอา รัตเอาเปรียบการทำลาย เป็นวิถีแห่งความสันโดษ ลดการเบียดเบียน

๕) กาลัญญูตา รู้จักกาล หมายถึง ด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ควรที่จะเร่งลงมือ อนุรักษ์ ไม่ควรผัดวันประกันพรุ่ง ไม่ควรโยนความรับผิดชอบให้ผู้อื่นแล้วตนเองไม่ลงมือกระทำ ทุกคน ควรรู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร ดังนั้น เมื่อมนุษย์และธรรมชาติเป็นเพื่อนร่วมโลก ย่อมต้องร่วมทุกข์ ร่วมสุข เมื่อต้องอยู่กันอย่างยั่งยืนแล้ว เวลาแห่งการอยู่ร่วมกันเราควรมาเกื้อกูลช่วยเหลือกัน เมื่อร่วมมือ เร่งช่วยกันพัฒนาอนุรักษ์ป่า ต้องเอาใจใส่และมีความรู้ความเข้าใจด้วย คือมีปัญญาและกำลังพร้อมที่ จะทำด้วยตนเอง ไม่ต้องรอผลักให้เป็นภาระผู้อื่น หรือกลุ่มผู้สนใจ หน่วยงาน นักวิชาการและรัฐบาล จะรอเวลาต่อไปอีกไม่ได้แล้วการฟื้นฟูธรรมชาติเป็นภาระของทุกคน เพราะการจะฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาตินั้นต้องใช้ระยะเวลายาวนาน บางอย่างถึงกับใช้เวลาฟื้นฟูเป็นเวลาหลายปีหรือ หลายร้อยปี สอดคล้องกับทัศนะของ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต) กล่าวว่า “ถ้าเรานำมาใช้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นตั้งแต่วันนี้ วันนี้จะเป็นบุพเพของวันพรุ่งนี้ ของสัปดาห์หน้า ของเดือนหน้า ของปีหน้า ศตวรรษเหลืออีก ๘๐ ปีข้างหน้าก็จะใช้หลักนี้ไป จะทำให้พันวิภุต ทำให้งามอย่างแน่นอน”^{๑๘๘}

ประยุกต์หลักกัลยาณมิตรมาใช้กับธรรมชาติ มีความมุ่งหมายในการทำ ความดี ช่วยให้ดีขึ้น ช่วยลดการเอาเปรียบธรรมชาติ สอดคล้องคำกล่าวของ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม กล่าวว่า “การนำหลัก กัลยาณมิตรมาใช้เชิงประยุกต์ คือมนุษย์ควรเป็นกัลยาณมิตรต่อธรรมชาติ หมายความว่า ไม่ควรไปคิด ไปทำในสิ่งที่ทำลายธรรมชาติ ในทางกลับกันธรรมชาติเป็นสิ่งไม่มีความรู้สึก ธรรมชาติบางอย่างมีคุณ และบางอย่างมีโทษ ถ้าเป็นกัลยาณมิตรกับธรรมชาติต้องไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย ทำลายธรรมชาติ การใช้ประโยชน์ก็ต้องพอเหมาะพอดี ไม่ก่อความเสียหายโดยไม่จำเป็น ไม่ควร ไม่เกิดประโยชน์ ลักษณะนี้เป็นการทำลาย เช่น การตัดต้นไม้ก็ควรตัดเท่าที่จำเป็น”^{๑๘๙}

การเอื้ออำนวยช่วยเหลือกันและกันได้อย่างถูกต้องเป็นการสร้างประโยชน์ร่วมกัน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล กล่าวว่า “คำว่า สิ่งแวดล้อม ย่อมมีทั้ง ธรรมชาติแวดล้อมทั้งพืชและสัตว์จนถึงในหมู่มนุษย์ การมีเพื่อนที่ดีที่มีปัญญา ย่อมหมายถึงทุกสิ่งทุก อย่างในชีวิต ที่จะสอนให้เรารู้ว่าควรทำอะไร ไม่ควรทำอะไร เข้าไปสู่สิ่งแวดล้อมที่ดีหรือสร้าง

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชธรรมาวาสวรวิหาร, เจ้าคณะ ภาค ๑๖-๑๗-๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม, กรรมการมูลนิธิหม่อมกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์ พิเศษภาควิชาศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

สิ่งแวดล้อมที่ดีต่อชีวิต และสอนให้เราปรับตัว เราจึงจะเข้าถึงความเจริญได้ เพื่อนั้นจะต้องมีบรรมีธรรมหรือบุญที่ได้สั่งสมมาอย่างเพียงพอด้วย ซึ่งหมายถึงการมีศักยภาพนั่นเอง”^{๑๙๐}

ดังนั้น กาลัญญตา รู้จักกาล ควรเป็นเพื่อนกับธรรมชาติอย่างไม่มีรีรอ เพราะต้องเร่งอนุรักษ์ธรรมชาติ อันเป็นทรัพย์ล้ำค่าที่มนุษย์จะเก็บเกี่ยวใช้สอยไปตลอด ถ้าเราช้าหรือละเลยต่อการอนุรักษ์เท่ากับว่าเราได้ลบวันแห่งความสมดุล แห่งความงามทางธรรมชาติออกไปทีละวัน ต้องเร่งช่วยธรรมชาติเพราะการอนุรักษ์สามารถทำได้จริง บรรลุผลได้จริง และถ้าทำสำเร็จแล้วจะได้รับผลดีจริง เร่งปฏิบัติไม่ปล่อยให้สูญเปล่าย่อมเห็นคุณค่าและประโยชน์ได้เร็ววันเช่นกัน

๖) ปริสัจญตา รู้จักชุมชน สิ่งที่เป็นสภาพแวดล้อมย่อมมีผลต่อการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ อย่างเช่น อิทธิพลของป่า ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ป่ามีส่วนกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม ทำให้สังคมเปลี่ยนไป ถ้ามีป่าที่อุดมสมบูรณ์ชุมชนนั้นก็อาศัยป่าในการดำรงชีวิต ปากลายเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวชุมชนไว้ โดยทำให้คนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นมีความเป็นอยู่ร่วมกัน อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดเป็นกลุ่มเป็นหมู่ได้ แต่ถ้าป่าหมดไปการยึดเหนี่ยวจิตใจก็เปลี่ยนแปลงไป การรู้จักธรรมชาติรู้ว่สภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ส่วนไหนเสียหายมากน้อยอย่างไร ส่งผลกระทบต่อแบบไหน และต้องเร่งช่วยเหลือ ปรับปรุง การมองเป็นลักษณะชุมชนจะพบว่า ประเทศไทยมีหลายกลุ่มคนที่มีความรู้ ความเข้าใจในปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมแล้วก็ได้พยายามสกัดกั้นไม่ให้เสียหายเพิ่มต่อไปและพยายามฟื้นฟูขึ้นมาทดแทนแต่ก็ยังเป็นคนกลุ่มน้อยอยู่ ซึ่งชาวไทยส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร ในการอนุรักษ์ต้องเริ่มต้นสิ่งทีใกล้ตัวด้วยรู้จักชุมชนที่ตนอยู่ที่มีธรรมชาติอยู่ รู้ขนบธรรมเนียมประเพณี มารยาท ระเบียบวินัย และข้อควรรู้ควรปฏิบัติต่อธรรมชาติและชุมชนนั้น ๆ ในกติกาก็เหมาะสม เช่น ทำอย่างไรที่ไม่ทำให้น้ำเสีย ไม่ให้ขยะล้นเมือง ไม่ให้อากาศเป็นพิษ หรือมีพฤติกรรมที่เอื้อต่อการอยู่ด้วยดีของป่า เครื่องมือขั้นพื้นฐานที่สุดเบื้องต้น คือการรักษากฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับในสังคม และวัฒนธรรมประเพณีที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรไว้ได้ สอดคล้องกับทัศนคติของ พระธรรมรัตนารณ์ (สมศักดิ์ โชติธโร) กล่าวว่า “หลักกัลยาณมิตร แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เพราะกัลยาณมิตร หมายถึง ผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคมนี้อาจช่วยกัน คนที่อยู่ร่วมกันรอบ ๆ ตัวเรา คนใกล้ชิด ถ้าคนที่ไม่เป็นกัลยาณมิตรเขาก็จะทะเลาะกับเรา ส่วนคนที่เป็นกัลยาณมิตรจะช่วยเราได้ ถ้าเขามีหลักธรรมของพระพุทธเจ้า มีความสามัคคี มีความกลมเกลียวกัน แสดงเป็นที่รักต่อกันและกันมีความเคารพนับถือต่อกัน โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ รู้จักอดทนอดกลั้น ชมความรู้สึกันได้ ก็ทำให้สังคมมีความก้าวหน้า สภาพแวดล้อมดี ทำให้อยู่ได้สบายต่อสิ่งปลูกสร้าง”^{๑๙๑}

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ อ.ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล, อาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน, ผู้ก่อตั้งกลุ่มรัตนอุบาสก, ผู้ก่อตั้งโครงการหมู่บ้านรัตนอุบาสก, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนารณ์ (สมศักดิ์ โชติธโร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

ดังนั้น ปรีชาญาณ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้องร่วมกัน ชุมชนสังคมที่ดีได้นั้นสังคมต้องประกอบด้วยคนดี สัตบุรุษ เพราะจะร่วมชกกันในด้านความคิดเห็น ทศนคติ ค่านิยม ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ทำให้สังคมมีกฎระเบียบบรรทัดฐานที่ค้ำค้ำสิทธิ์ แล้วความคิดเห็นก็จะสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันอย่างถูกต้องทำนองคลองธรรม ทำให้เกิดการร่วมมือกันในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติเกิดง่ายและดำเนินไปอย่างถูกต้อง ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อธรรมชาติได้ดี

๗) ปุคคัลญาณุตา รู้จักบุคคล หมายถึง รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล รู้ว่าผู้นำ ผู้มีอำนาจ กำลังจะทำอะไรและการกระทำนั้นจะส่งผลอย่างไร โดยอหยาศัย ความสามารถ และคุณธรรมของผู้นั้นเป็นอย่างไร ใครจะช่วยให้ระบบการช่วยเหลือเป็นไปได้อย่างราบรื่น ควรร่วมมือกับใคร บุคคลที่จะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมสูง จิตใจมีเมตตา กรุณา เพราะขณะนี้ถือว่าอารยธรรมของมนุษย์มาถึงจุดติดตัน การหาทางออกให้ธรรมชาติก็ยังไม่สมบูรณ์ จึงเป็นการยากที่จะแก้ปัญหานี้เพราะเป็นความขัดแย้งในตัวปัญหาเอง คือถ้ายังนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาจัดการจัดสรรผลิตเป็นวัตถุดิบบำรุงบำเรอให้มากเช่นเดิม ๆ ก็ทำให้เกิดภัยพิบัติย้อนกลับสู่ตนเอง ทางออกก็จะต้องมีการประนีประนอม คือการดูแลรักษาและใช้พอประมาณ ภาคปฏิบัติย่อมต้องวางแผนและแบ่งงานต่อผู้มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างถูกต้อง แบ่งงานให้ตามความสามารถ ตามตำแหน่งหน้าที่ และตามความเหมาะสมกับวัย เป็นต้น

ผู้ที่มีองค์คุณของคนดีหรือสัตบุรุษอยู่ในจิตใจ เขาย่อมมีแรงจูงใจที่จะช่วยเหลือ อนุเคราะห์ กับสิ่งที่เกี่ยวข้องช่วยให้ดีขึ้นเสมอ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต ได้กล่าวว่า “เมื่อก่อนมนุษย์เป็นกัลยาณมิตรกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์จะเติมเต็มให้กับธรรมชาติ จากการทำลายจนเกิดความสูญเสียกลับมาเป็นการปรับสร้างให้สมบูรณ์ดีขึ้นถึงขนาดดั้งเดิมหรือดีกว่าเดิม คุณธรรมของกัลยาณมิตร ทำให้เกิดแรงจูงใจ เกิดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน ต่อความสามารถของตน ต่อสิ่งที่ตนเองควรทำอย่างเหมาะสมถูกต้อง และสิ่งที่จะทำให้เกิดความสงบร่มเย็นทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม และทุก ๆ ด้านของสิ่งที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง”^{๑๙๒}

ความเป็นกัลยาณมิตรของมนุษย์จะสร้างคุณมากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของผู้นั้น เป็นสำคัญ สมดังคำกล่าวของ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วรรณโย) ได้กล่าวว่า “สิ่งที่เป็นตัวแปรที่สำคัญ คือคุณธรรมในตัวมนุษย์แต่ละคนมีไม่เท่ากัน บางคนไม่มีเลย บางคนมีน้อย บางคนมีมาก เพราะต่างขึ้นกับสติปัญญาและบุญบารมี ผู้ที่ไม่มีคุณธรรมย่อมทำแต่สิ่งผิด ๆ ส่วนผู้มีคุณธรรมน้อยก็ทำดีได้น้อย และผู้มีคุณธรรมมากย่อมมีคุณประโยชน์มาก สิ่งแวดล้อมต้องการคุณธรรมด้านเป็นมิตรมากที่สุด ต้องการมิตรร่วมทุกข์ร่วมสุขหรือมิตรแท้ เพื่อนำมาช่วยกอบกู้ธรรมชาติให้กลับคืนมา”^{๑๙๓}

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต, รองผู้บัญชาการตำรวจภูธร ภาค ๗, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วรรณโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย)** ได้กล่าวว่า “หลักธรรมของพระพุทธเจ้าสามารถนำมาแก้ปัญหาได้หมดต้องตีให้แตกและนำมาประยุกต์ใช้พิจารณาว่าจะเกิดการกระเพื่อมไปตรงไหน การสัมพันธ์เกิดความเข้มแข็ง เบิกบานใจ การอยู่ร่วมกันการช่วยเหลือกัน การดูแลสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ในลักษณะนี้แก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้ ต้องมีองค์ธรรมเป็นฐานให้แนวทางแก้ไข”^{๑๙๔}

ดังนั้น บุคคลลัญญาตา เป็นขั้นของความรับผิดชอบหลังจากมีเหตุส่งผลมาแล้ว ถ้าจริยธรรมคือ จิตสำนึก ความรู้สึกรับผิดชอบเกิดขึ้นในการแยกสิ่งถูกสิ่งผิด การแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ต่อสังคมก็สำเร็จได้ ปฏิบัติการขั้นนี้ก็จะได้ผลเกิดความเข้าใจ และมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์สังคมที่ตนเองมีส่วนร่วม เพราะเป็นผลประโยชน์ร่วมกันต่อชีวิตที่งดงาม มีการตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญ และความจำเป็นในการอนุรักษ์ เกิดความหวงแหน และให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง ถ้ามีความรับผิดชอบร่วมกับองค์กรของคุณคนดี มิตรดี คนในสังคมย่อมเป็นพลังยึดเหนี่ยวจิตใจกัน ย่อมนำมาซึ่งการช่วยเหลือที่ถูกต้องและเหมาะสม ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมสมบูรณ์และสมดุล

กลไกการส่งเสริมความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สิ่งแวดล้อมกลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้ คือ หลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ และสัพปุริสธรรม ๗ นำองค์คุณหลักธรรมทั้งสองนี้มาพัฒนาหล่อหลอมจิตใจมนุษย์ให้เกิดคุณธรรม เกิดจิตสำนึกในการเอื้ออาทร ปราบปรามต่อธรรมชาติอย่างจริงจัง ในการสามารถร่วมกันแก้ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมได้ดี เหมาะสม ส่งเสริมกันและกัน ย่อมสร้างประโยชน์อันดีงามให้เกิดต่อพัฒนาการของธรรมชาติในทิศทางสร้างสรรค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระบุญแทน กนตสีโล (นิลวรรณ)** เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การอนุรักษ์ป่าไม้ตามหลักพุทธปรัชญา” พบว่า ปรัชญาแห่งพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับป่าไม้ แม่น้ำ ลำธารและรวมถึงชีวิตสัตว์ ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาได้พรรณนาความงดงามของสิ่งแวดล้อมไว้อย่างมากมาย แสดงถึงอุดมคติของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในการปล่อยให้สรรพสิ่งเป็นไปตามธรรมชาติ พระพุทธศาสนาได้ตระหนักและซาบซึ้งถึงคุณค่าทางจริยธรรมของสิ่งแวดล้อมมาก ความซาบซึ้งเกิดมาจากความตระหนักว่า ธรรมชาติเป็นเพื่อนของมนุษย์ เราเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและวิญญูณ พระพุทธศาสนาแสดงหลักปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมในฐานะเพื่อนแบบเรียบง่าย แต่ก็เป็นที่หัวใจสำคัญต่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่ดีเยี่ยม หลักการนี้ยังคงความสำคัญแม้ในสมัยที่เทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างยิ่งในขณะนี้^{๑๙๕}

^{๑๙๔}สัมภาษณ์ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย), ผศ.ดร. เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

^{๑๙๕}พระบุญแทน กนตสีโล (นิลวรรณ), “ศึกษาวิเคราะห์การอนุรักษ์ป่าไม้ตามหลักพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖, หน้า ๑๒๕.

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนิตา รอดเชียง เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีเข้าถึงความเป็นกัลยาณมิตรในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า กัลยาณมิตร มิใช่จะตีความในลักษณะมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น ความเป็นกัลยาณมิตรมีได้ในทุกสิ่งไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ ธรรมชาติ และการที่เป็นกัลยาณมิตรกับธรรมชาตินั้นเพื่อให้มนุษย์มีจิตใจที่เมตตาต่อธรรมชาติ เป็นผู้มีเมตตา กรุณา รักจริงใจ หวังดีต่อผู้อื่นสิ่งอื่นนั้น เป็นการสร้างความงามของจิตใจ จะส่งผลแผ่ขยายความหวังดี การช่วยเหลือไปรอบ ๆ ตัว มนุษย์จะต้องอยู่อาศัยกับสิ่งรอบตัว การเป็นกัลยาณมิตรต่อสิ่งเหล่านั้นย่อมส่งผลให้เกิดความสงบสุขทั้งสองฝ่าย สิ่งที่ทำให้คนเราขาดความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ก็คือกิเลส ๓ ตระกูลซึ่งนอนเนื่องฝังอยู่ในใจ บุคคลที่ตกอยู่ใต้อำนาจความโลภ ความโกรธ และความหลงใจของเขาย่อม ชุมนมัว ความคิด ความเห็นย่อมบิดเบือน คลาดเคลื่อน ไม่ตรงตามความเป็นจริง ย่อมก่อให้เกิดปัญหาได้หลากหลายรูปแบบ แต่ไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ล้วนเป็นผลเสียทั้งสิ้น เช่น บางคนที่ตกอยู่ใต้อำนาจความโลภและความหลงก็แสวงหาความร่ำรวยด้วยการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งในที่สุดจะก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศเป็นอย่างมาก และส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตลอดจนพืชและสัตว์ต่อไปอีกและยากที่จะหาทางแก้ไข เป็นผลเสียอันเกิดจากการขาดความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ^{๑๙๖}

จากงานวิจัยของพระบุญแทน กนฺตสีโล (นิลวรรณ) และธนิตา รอดเชียง ทำให้ทราบว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อธรรมชาติเป็นอย่างมาก เห็นคุณค่า คุณประโยชน์ของธรรมชาติและจะต้องไม่ทำลายพร้อมต้องเป็นมิตรที่ดีต่อธรรมชาติเป็นการทดแทนคุณของธรรมชาติ ส่วนผู้ที่ทำลายธรรมชาติเป็นผู้ที่ขาดจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อ เป็นคนเขลาเห็นแก่เงินทอง ทำให้ระบบนิเวศไม่สมดุล แปรปรวนแล้วส่งผลกระทบในทางที่ทำให้เกิดทุกข์ร่วมกันทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่ไม่เกี่ยวข้อง

สรุปว่า มนุษย์ต้องอิงอาศัยธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด สิ่งที่น่าคิด คือ มนุษย์ขาดธรรมชาติไม่ได้ ถ้าไม่มีธรรมชาติมนุษย์ก็อยู่ไม่ได้ แต่ไม่มีมนุษย์ธรรมชาติกลับดำรงอยู่ได้ มนุษย์มีความสัมพันธ์ที่พึ่งพิงกับธรรมชาติมาตลอดเป็นระยะเวลายาวนาน มีความสัมพันธ์และเติบโตมาด้วยกัน ชื่อสัตย์หวังดีต่อกันอย่างแนบแน่นอย่างไม่รู้ตัว แต่เมื่อระบบนวัตกรรมทางเทคโนโลยีเจริญขึ้นมนุษย์หันมาให้ความสำคัญ แล้วลืมความสัมพันธ์ที่ดีต่อธรรมชาติ ได้นำทรัพยากรธรรมชาติมาบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยจนทรัพยากรเสื่อมโทรม ขาดความสมดุล เกิดโทษภัยมากมาย มนุษย์ควรหยุดทำลายสิ่งแวดล้อมพร้อมกลับมาเพาะบ่มสัมพันธ์ภาพแห่งความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ด้วยคุณธรรมของคนดี คือ มีคุณสมบัติของกัลยาณมิตรธรรม ๗ และสัพปุริสธรรม ๗ สรุปได้ดังนี้

^{๑๙๖} ธนิตา รอดเชียง, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีเข้าถึงความเป็นกัลยาณมิตรในพุทธปรัชญาเถรวาท”, อ้างแล้ว, หน้า ๑๙๔.

๑. เชิงสร้างความสุข ธรรมชาติได้ให้ความสมดุมาตลอด ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น (ปิโย) เราต้องรัก เมตตา กรุณาตอบ แต่มนุษย์มีกิเลสเป็นเหตุ (อัมมัญญา) นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้มาก จนธรรมชาติจะหมดไป ดังนั้น เมื่อทราบสาเหตุเราต้องสร้างให้เกิดความสุขกลับมา

๒. เชิงอนุรักษ์ ธรรมชาติให้คุณสมควรแก่ฐานะ นำเคราพ (ครู) อย่างมั่นคง มนุษย์ควรเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน กลับทำลายธรรมชาติจึงได้รับผล (อัทธัญญา) เป็นภัยกลับมา ดังนั้น มนุษย์ต้องฟื้นฟู คุ้มครองดูแลให้กลับดังเดิม ทำสิ่งที่ก่อประโยชน์ ไม่กระทบต่อระบบนิเวศ เป็นการลดสิ่งที่ทำลาย ธรรมชาติ และลดผลด้านลบ

๓. เชิงพัฒนา ด้วยธรรมชาติได้มอบประโยชน์ให้มนุษย์มากมาย ยกฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ทั้งเป็นสิ่งที่น่าเจริญใจ (ภาวนิโย) มนุษย์ต้องรู้ทำนุบำรุง ส่งเสริม ด้วยความสามารถของตน (อัทธัญญา) อย่างเต็มที่ รู้ทันตนว่าตนเองมีศักยภาพแค่ไหนพร้อมพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น

๔. เชิงพอเพียง ธรรมชาติได้ช่วยมนุษย์ในด้านปัจจัย ๔ มากมายล้นหลาม มนุษย์ควรที่จะ ชักชวน ช่วยเหลือ (วัตตา) เป็นการทดแทนคุณ และต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง สมเหตุสมผล ใช้อย่างฉลาด หรือใช้ตามความจำเป็น ไม่ใช่ใช้อย่างฟุ่มเฟือย และไม่เกิดการสูญเปล่า หรือ เกิดการสูญเปล่าน้อยที่สุด รู้จักประมาณ (มัตตัญญา) รู้คุณค่าความพอเพียง

๕. เชิงยั่งยืน ต้องอดทนต่อปัญหาที่มากกระทบ (วจนกขโม) รู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น อดทนใน การประสานงานให้ราบรื่น ช่วยเหลือ ปกป้อง เชิงร่วมมือกันและทำงานโดยอาศัยกระบวนการผลิตที่ รักษาสมดุลทางธรรมชาติมากที่สุด การอยู่รอดและหลักประกันในชีวิตก็จะมั่นคงตามมา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ นับเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่จะต้องเร่งอนุรักษ์ (กาลัญญา) ที่จะนำไปสู่โลกที่ยั่งยืน

๖. เชิงการจัดการอย่างเหมาะสมกับธรรมชาติ ยึดหลักการตัดสินใจบนพื้นฐานข้อมูลที่ ถูกต้อง (คัมภีร์ัญจ กตัง กัตตา) มีการประสานงานและรับเอาแนวคิดใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ พร้อมทั้ง ติดตามและประเมินผล รู้จักสภาพแวดล้อม (ปริสัญญา) พร้อมส่งเสริมสภาพแวดล้อมให้ดียิ่งขึ้น

๗. เชิงชักจูงแนะนำ ให้ตระหนักและสำนึกในบุญคุณที่ธรรมชาติหยิบยื่นชีวิตและปัจจัย เกื้อหนุน ส่งเสริม ให้สิ่งดำรง (โน จัญญาเน นิโยชเย) เราควรทดแทน ด้วยการสร้างธรรมชาติทดแทน และทราบถึงความแตกต่าง (ปุคคัลัญญา) ทั้งของมนุษย์และธรรมชาติ รู้วิเคราะห์ถูกต้องในทุกมิติ

คุณธรรมของความเป็นมิตรเป็นเครื่องมือชี้บอกให้มนุษย์สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่าง เหมาะสม เกิดสัมมาทิฐิพิจารณาตามความเป็นจริง รู้อย่างถูกต้อง มนุษย์จักนำพาธรรมชาติให้เจริญ ฟื้นฟู งดงาม และสิ่งดำรงที่ประจักษ์ คือ ความเป็นมิตรที่มนุษย์มีต่อระบบนิเวศที่ใหญ่กว่า เป็น ดุลยภาพแห่งการเติบโตระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมงดงาม

ผลที่เกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ ขีดระดับความพอใจ ความต้องการขยับเลื่อนสูงขึ้นบีบคั้นจิตใจกลายเป็น คนที่มีความสุขยากขึ้นตามลำดับ กลายเป็นความทุกข์จากการเสพบริโภคนวัตกรรม

เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้ามากขึ้นพร้อมมอระบบส่งเสริมคุณภาพชีวิตและวิถีชีวิตที่ซับซ้อน ยิ่งขึ้น มีจุดประสงค์จะให้เกิดสุขสบายยิ่งขึ้น อีกนัยหนึ่งเท่ากับเป็นโอกาสที่มนุษย์จะพัฒนาตนในการ เสพบริโภคเทคโนโลยีอย่างถูกต้องด้วยการวางใจ วางท่าที่ ที่ถูกต้องต่อเทคโนโลยี ด้วยการนำหลัก โยนิโสมนสิการมาเป็นฐานของความคิดพิจารณาด้วยตนเองต่อการบริโภค เพราะความคิดที่ถูกต้อง ถูกวิธี คิดเป็น คิดตรงตามสภาวะและเหตุปัจจัย จะนำคุณค่า คุณประโยชน์ ของเทคโนโลยีออกมาใช้ ต่อการดำเนินชีวิต ทำให้ข้ามเลยสิ่งล่อ สิ่งเร้า ที่นวัตกรรมทำเพื่อให้เกิดความต้องการบริโภคใน เบื้องต้น

โยนิโสมนสิการเป็นความคิดด้านคุณประโยชน์อย่างเดียว เหมาะกับการแก้ปัญหาและสร้าง ประโยชน์ สอดคล้องกับทัศนะของ **รศ.สุเชาว์ พลอยชุม** ได้กล่าวว่า “โยนิโสมนสิการ มีความหมาย ว่า คิดดี คิดถูก เป็นการคิดที่ดีการคิดที่ถูกต้อง คิดแล้วไม่เพิ่มชั่วไม่ลดดี คิดแล้วความชั่วลดลงความดี เพิ่มขึ้น ถ้าคิดแล้วความชั่วเพิ่มความดีลดจัดเป็นโยนิโสมนสิการ พระพรหมคุณาภรณ์ ที่ประมวล ความคิดแบบโยนิโสไว้ ๑๐ อย่าง เป็นการคิดดี คิดถูก คิดตามความเป็นจริง ดังนั้นโยนิโสนำมาใช้กับ อะไรก็ได้ เพราะเป็นความคิดที่ไม่ก่อปัญหา ไม่ก่อให้เกิดปัญหา ช่วยลดปัญหาและแก้ปัญหา ต้องคิด ในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิดโทษ คิดแบบไม่ก่อโทษก่อประโยชน์ คือคิดแบบไม่ทำให้ ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน”^{๑๙๗} โยนิโสมนสิการมีแต่ประโยชน์และการเกิดกุศลธรรมเท่านั้นสอดคล้อง ทัศนะของ **พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก)** กล่าวว่า “หลักธรรมโยนิโสมนสิการ คือการคิดเป็น คิด ถูก ตรีตรอง ไตรตรอง เก็บสิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นกุศลธรรม ทั้งสิ่งที่ไม่เป็นกุศลธรรมเสีย”^{๑๙๘}

โยนิโสมนสิการเป็นหลักทางความคิด ที่ใช้พิจารณาอย่างมีเหตุผล อย่างสืบค้น อย่าง แยกแยะวิเคราะห์ หลักการเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีให้เจริญอย่างล้าลึก เป็นการ วิเคราะห์ พิจารณาอย่างมีเหตุมีผล การเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ในด้านรูปธรรมเท่านั้น สอดคล้อง กับคำสัมภาษณ์ของ **พระธรรมรัตนากรณ์ (สมศักดิ์ โชติธโร)** ได้กล่าวว่า “การใคร่ครวญก่อนแล้ว ค่อยลงมือทำ หลักธรรมการพิจารณาหรือหลักโยนิโสมนสิการเป็นหลักการพิจารณาอย่างละเอียดทำ ให้เกิดเทคโนโลยีและนวัตกรรมในโลกนี้มาได้”^{๑๙๙} โยนิโสมนสิการเป็นความคิดเป็นความงาม ที่เกิด

^{๑๙๗} สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม, กรรมการมูลนิธิหมามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์ พิเศษภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยหมามกุฏราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย หมามกุฏ-ราชวิทยาลัย, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนากรณ์ (สมศักดิ์ โชติธโร), ดร. เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัด ปทุมธานี, ๔ มกราคม ๒๕๖๓.

โดยไม่เอาดีค้นหาและอุปาทานเข้าไปจับ สอดคล้องกับทัศนะของ พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม (กลางพนม) กล่าวว่า “พุทธสุนทรียะเกิดจากสิ่งที่ได้ตรัสทรงพิจารณา เกิดคุณค่ายั่งยืน พุทธสุนทรียะ กินลึกถึงคุณธรรมจริยธรรม การใฝ่รู้ใฝ่ดี พฤติกรรมคุณค่าแท้คุณค่าเทียม รู้อย่างทะลุทะลวง งามอย่างยั่งยืน มีคุณภาพในการใช้ชีวิต งามศีลเต็มไปด้วยมิติแห่งธรรม ความงามทางกายเยื้องกายไม่เบียดเบียน กินลึกถึงข้างในกว่าสุนทรียศาสตร์ตะวันตก เป็นปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทั้งชีวิต เข้าใจชีวิตอย่างมีศาสตร์และมีศิลป์ มีความจำเป็นมากมีประโยชน์มาก เป็นคุณภาพของคน งามจากใจอย่างยั่งยืนผลดอกออกผลเป็นพฤติกรรม ไม่ใช่เรื่องรูปทรง เป็นคุณค่าที่เป็นอนันต์ ไม่มีลิมิต สามารถพัฒนาไปสู่พระอรหันต์ งามเจิดจรัส งามยั่งยืน งามแท้คือไม่เจือด้วยอามิส ไม่เจือด้วยสิ่งที่เป็นปฏิฆะ คือดูแล้วยสบายใจไม่มีข้อถกเถียง เป็นความงามที่มีคุณภาพ ความงามแท้ที่ซ่อนอยู่มีอยู่แต่ในพุทธ”^{๒๐๐}

ดังนั้น เมื่อเรายืนอยู่ผิดที่สิ่งทำได้ดีที่สุด คือการก้าวออกมา เมื่อเราหลงอยู่ในโลกโซเซียล และเสพจนชีวิตพบทุกข์ สิ่งที่เราควรทำคือใช้หลักโยนิโสมนสิการเข้ามาช่วยคิดพิจารณาแทนที่ความคิดเดิม ๆ เพราะจะเกิดการส่งเสริมความคิดทุกรูปแบบให้เป็นความคิดถูก ความเห็นถูก แก่ถูก คิดถูกวิธี คิดเป็น สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตท่ามกลางเทคโนโลยี เพื่อนำพาชีวิตไปสู่จุดหมายที่ดี ถูกต้อง มีประโยชน์ เริ่มต้นด้วยการก้าวออกมามองที่ละประเด็นในสิ่งที่มีส่วนร่วมสัมพันธ์กัน คือ เริ่มต้นพิจารณาตั้งแต่ ๑) มองที่บุคคล ๒) มองที่เทคโนโลยี และ ๓) มองที่บุคคลและเทคโนโลยี การที่มนุษย์จะอยู่กับเทคโนโลยีอย่างราบรื่น สงบสุข จะต้องให้ทั้ง ๓ ประเด็นนี้ทำงานประสานกลมกลืนกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างถูกต้อง ด้วยการนำหลักโยนิโสมนสิการมาเป็นแนวทาง

๔.๖.๑ มองที่บุคคล

มนุษย์ทุกคนมีความต้องการและความต้องการพร้อมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่มีการสิ้นสุดตั้งแต่เกิดจนตาย มีระดับเริ่มจากมีความต้องการในสิ่งที่จำเป็นของชีวิต คือปัจจัย ๔ ความมั่นคง ความปลอดภัย การยกย่องในสังคม เกียรติยศชื่อเสียงและความหวัง ความต้องการเป็นแรงจูงใจแรงผลักดันให้มนุษย์ต่อสู้ดิ้นรนและทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาสนองความต้องการ

เมื่อเข้าสู่ยุคศตวรรษที่ ๒๑ การดำเนินชีวิตของคนไทยเต็มไปด้วยนวัตกรรมที่ทะลักมาอย่างมากมาย ทำให้คนไทยพึงพอใจ ต้องการเป็นนักเสพนักบริโภค และเสวยรสของสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่เคลือบอยู่บนนวัตกรรม เรียกว่าอารมณ์ทั้งหลายที่ปรากฏทางอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่า ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สิ่งต้องกาย และรู้อารมณ์ในใจ หรือ ดู ฟัง ดม ชิม ลิ้มรส ถูกต้องทางผัสสะและความคิดหมาย จากนวัตกรรมหลากหลายโดยเฉพาะสื่อทางโลกโซเซียลมาบริโภคส่งผลให้จิตใจยินดี ชื่นชอบ หลงใหล มัวเมา เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีที่ทันสมัยเกิดมาทดแทนและเติมเต็มชีวิตตนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หรือทดแทนชีวิตที่พร่องของตนเอง ยอมรับสนองตอบอารมณ์เหล่านั้นอย่างพึงพอใจ

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม (กลางพนม), ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดอังกัญโคก จังหวัดสุรินทร์, อาจารย์ ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๓.

มุ่งหาประโยชน์ สิ่งร่ำอารรมณ์ หรือทำให้อารรมณ์รู้สึกเฟลิดเฟลินสนุกสนานเพื่อสนองความต้องการ ตัณหา อุปาทาน ความปรารถนาของตน เป็นลักษณะให้ความสำคัญต่อเทคโนโลยีด้านคุณค่าเทียมอยู่

ถ้ามองในภาพรวมการเสพเทคโนโลยีของคนไทยส่งผลให้โทษมากกว่าให้คุณ เพราะคนไทย ส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักเสพและบริโภคที่ถูกต้อง ที่เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ไม่ได้คุณค่าในการพัฒนาตน คนไทยติดอยู่แค่ตัววัตถุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ จนเป็นปัญหาที่ยังแก้ไม่ตกเกี่ยวกับความกังวลถึง ผลกระทบของการเสพติดเทคโนโลยีในเด็กที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะแท็บเล็ตและสมาร์ทโฟน ส่งผลให้ เด็กปลีกตัวออกจากสังคมและไม่สนใจสิ่งต่างๆ รอบข้าง มีอารรมณ์หงุดหงิด ฉุนเฉียวง่าย ไม่อดทน และมีประสิทธิภาพในการเรียนต่ำ และที่สำคัญแทนที่พ่อแม่ผู้ปกครองจะกังวลกับปัญหาดังกล่าว กลับ รู้สึกภาคภูมิใจที่ลูกตนเองมีทักษะในการเลื่อนหน้าจอโทรศัพท์หรือแท็บเล็ต

ความต้องการเสพสื่ออย่างไม่รู้เท่าทัน เป็นการวางท่าที่ที่ผิด ย่อมส่งผลให้โทษอย่างใหญ่ หลวง อย่างเช่น พบว่ามีมิชฌาชีพที่ขายสื่อลามกแฝงตัวเข้าไปในโลกออนไลน์ และใช้โซเชียลมีเดียเป็น เครื่องมือหลอกลวงเด็กและเยาวชน โดยมีมิชฌาชีพจะใช้คำพูดหวานล่อมและขอให้เหยื่อโชว์เรือนร่าง ผ่านโซเชียลมีเดีย จากนั้นก็จะอัดคลิปเก็บไว้เพื่อใช้ข่มขู่รีดไถภายหลัง เด็ก ๆ ที่ตกเป็นเหยื่อมักจะเก็บ เรื่องนี้เป็นความลับ ไม่กล้าที่จะบอกผู้ปกครอง ทำให้มิชฌาชีพยังคงวนเวียนข่มขู่เป็นเวลานานหลายปี ส่งผลให้ตัวเองเกิดความเครียดและหวาดกลัว บางรายอาจนำไปสู่การฆ่าตัวตาย สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ น่ากลัวในสังคมออนไลน์ ควรต้องรู้เท่าทันสังคมออนไลน์พร้อมป้องกัน เมื่อใดที่คนไทยวางท่าที่ต่อ เทคโนโลยีได้ถูกต้องย่อมเป็นการกระทำที่ก่อเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับคำ สัมภาษณ์ของ **ดร.สกล เหลืองไพฑูรย์** ได้กล่าวว่า “หากคนในศตวรรษที่ ๒๑ คิดถึงเทคโนโลยีในแง่ให้ ได้ความจริงและความเป็นประโยชน์ก็จะสามารถแก้ปัญหาการตกเป็นทาสของเทคโนโลยีได้ และ จะ รู้จักการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต”^{๒๐๑} ตัวต้นเหตุที่เกิดเป็นตัวตนใหม่ ๆ ของ มนุษย์ คือกิเลส ดังคำกล่าวของ **พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร)** กล่าวว่า “คน ไทยเป็นพวกบริโภคนิยม ต้นเหตุมาจากตัณหา ถูกสื่อออนไลน์ครอบงำ ไหลตามสื่อตามสิ่งยั่วเย้า เชื้อถือทางสื่อมากกว่าคนรอบข้าง ให้สิ่งยั่วชวนชี้ชะตาอย่างตามไม่ทันความจริง เอาไม่อยู่ ได้แต่ใช้ ควบคุมไม่ได้ เหมือนน้ำเต็มแก้วเต็มไปก็ไม่มีประโยชน์ ต้องปล่อยให้ผ่านเป็นประสบการณ์ให้ลำบาก ก่อนแล้วจะคิดวางแผน ว่าอะไร ตรงไหน อย่างไร ให้ตรงความต้องการและถูกต้องแล้วลงมือทำ”^{๒๐๒}

ต้องการเป็นคนสำคัญกับคนแปลกหน้าที่ตกทายมา การเสนอให้ผลประโยชน์รูปแบบต่าง ๆ ให้หยุดคิดก่อนแล้วหาข้อมูลมาช่วยพิจารณาให้ละเอียดถึงผลกระทบที่จะเกิด ในลักษณะมุมมองที่

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูรย์, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสตร์เพื่อสังคม, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร), เจ้าอาวาสวัดศรีประวัติ, เจ้าคณะตำบล ปลายบาง-ศาลากลาง จังหวัดนนทบุรี, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓.

แบบค้าย คิดให้แบบค้าย คือการพิจารณาวิเคราะห์เป็นทำให้อ่านทันต่อการถูกโน้มน้าวใจ สอดคล้องกับคำกล่าวของ **นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์** กล่าวว่า “คนไทยเชื่อคนง่าย เชื่อสื่อง่าย ต้องแก้ที่ความคิด ความคิดเป็นกระบวนการนำพาชีวิต คิดดีก็เกิดการกระทำดี คิดชั่วก็นำพาไปสู่ทางเสื่อมเสีย โยนิโสมนสิการ เป็นความคิดถูก ทำให้คนไทยดำเนินชีวิตบนพื้นฐานแห่งความไม่ประมาท ป้องกันหรือแก้ปัญหาได้ สร้างความมั่นคงให้กับจิตใจ มีการพิจารณาได้ถูกต้องทำให้ไม่ถูกชักนำไปสู่กระบวนการโน้มน้าวแห่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ไม่ตกเป็นผู้ตามอย่างไร้ความคิด แต่เป็นผู้คิดเป็น พิจารณาเป็น ทำให้อ่านทันมั่นคงปลอดภัย เป็นความดีหรือทำให้ชีวิตงามนั่นเอง”^{๒๐๓}

ถ้าต้องการรู้ความจริง ควรใช้โยนิโสมนสิการมาช่วยคิดให้ถูกวิธี ถูกต้อง ตรวจสอบความรุนแรงที่เกิดขึ้นพร้อมมองถึงความเป็นจริง มองเหตุปัจจัยให้ออก มองตามสิ่งทั้งหลายที่มันเป็นของมัน ย่อมทำให้ผู้นั้นเป็นผู้พึ่งพาตนได้ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต)** ได้กล่าวว่า “โยนิ หมายถึงตัวกำเนิดหรือต้นเหตุ มนคือใจ มนสิคือในใจ การคือการทำ โยนิโสมนสิการ จึงเป็นทำการวิเคราะห์ค้นหาต้นเหตุให้พบเจอ หรือการหาปฐมเหตุนั่นเอง เป็นการพูดถึงอภิปรายหาพระพุทธรูปเจ้าทรงใช้หลักโยนิโสมนสิการ พิจารณาความทุกข์จนได้คำตอบว่าทุกข์ คือความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เกิดทุกข์ กายทุกข์ หาต้นเหตุ ทุกข์คือธรรมดาของการเปลี่ยนแปลง สาเหตุเกิดทุกข์ คือ ต้นเหตุ คือสมุทัย แก้ปัญหาต้องแก้ที่ต้นเหตุคือสมุทัย ทุกสิ่งในโลกเป็นของคู่กัน มีทุกข์ก็ต้องมีสุข มีสว่างก็ต้องมีมืด มีร้อนก็ต้องมีเย็น เป็นต้น เมื่อมีทุกข์ก็พิจารณา พบสุขคือนิโรธ แล้วใช้จริยมรรคมีองค์ ๘ ปฏิบัติเป็นอธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เมื่อเข้าถึงจุดสุดยอดก็จะพบสุนทรียภาพ พร้อมยอมรับที่จะอยู่เช่นนั้นได้ สรุปได้ว่าในศตวรรษที่ ๒๑ สามารถใช้โยนิโสมนสิการให้เข้าใจจริงและยอมรับสภาพความเป็นจริง ได้อยู่กับความเป็นจริง ได้สัมผัสกับความเป็นจริงได้”^{๒๐๔}

ดังนั้น มุมมองและทัศนคติต่อความต้องการและความเป็นอยู่ของบุคคลทั่วไป พบว่าการเสพบริโภคเทคโนโลยีมีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ

- ๑) มองอย่างรู้เท่าทัน จะทำให้เป็นผู้ที่ใช้เทคโนโลยีเป็นและก่อเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตทั้งด้านการงาน ความรู้ ดำเนินไปในทางเจริญ มีทัศนคติที่กว้างขวาง และรู้คุณค่าแท้
- ๒) มองเทคโนโลยีเป็นสิ่งสร้างปัญหา เป็นพวกต่อต้านเทคโนโลยี เพราะมีประสบการณ์อยู่ต้องสิ่งเร้า สิ่งกระตุ้นให้เสพออย่างเฟลิดเฟลิน กลุ่มหลง จนเกิดเป็นพวกวัตถุนิยม และไม่รู้คุณค่าแท้
- ๓) มองเทคโนโลยีอย่างเพ้อฝัน คล้อยตามโลกโซเซียลในการสร้างตัวตนใหม่ เป็นโลกใหม่ที่มีแต่สิ่งดงาม เพ้อฝัน ทำให้ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือโดยไม่รู้สึกรู้คิด ใช้คุณค่าแท้ไม่เป็น

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี, ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต), ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ ธรรมยุต, ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาฯ, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓.

ทั้ง ๓ ลักษณะนี้คนไทยจะให้ความสำคัญอยู่ที่ เทคโนโลยีเป็นสิ่งสร้างปัญหาและมองเทคโนโลยีอย่างเพื่อฝันมาก ฝันสร้างโลกสร้างอำนาจให้ตนเอง การเสพบริโภคของคนไทยส่วนใหญ่ จึงเกิดปัญหาตามมา และที่สำคัญเทคโนโลยีชาวตะวันตกเป็นผู้สร้าง ทำให้คนไทยกลายเป็นผู้บริโภค ผู้เสพอย่างเต็มตัว ทางแก้ไขให้คนไทยเป็นผู้บริโภคเป็นและบริโภคอย่างเกิดคุณประโยชน์ คือต้องพัฒนาตน ช่วยตนเองได้ พึ่งพาตนเองได้ คิดเป็น คิดอย่างถูกวิธี อย่างถูกต้อง คิดพิจารณาอย่างแยบคาย แก้ปัญหาเป็นด้วยหลักโยนิโสมนสิการเพราะจะชักกระแสความคิดให้เข้ามาในแนวทางที่ถูกต้อง

๔.๖.๒ มองที่เทคโนโลยี

เทคโนโลยี (Technology) คือ การใช้ความรู้ เครื่องมือ ความคิด หลักการ เทคนิค ความรู้ ระเบียบวิธี กระบวนการ ตลอดจนผลงานทางวิทยาศาสตร์ทั้งสิ่งประดิษฐ์และวิธีการมาประยุกต์ใช้ใน ระบบงานเพื่อช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพของงานให้มีมากยิ่งขึ้น คือการนำความรู้มาใช้ นั่นคือตัวเหตุ เป็นส่วนประกอบของความ เข้มแข็งทางปัญญา เทคโนโลยีเป็นการนำความรู้วิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ เป็นความรู้ขั้นปฏิบัติการ เป็นนวัตกรรม เป็นรูปธรรม ที่ไม่มีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นแล้วมนุษย์นำมาใช้ประโยชน์

วิทยาศาสตร์เป็นองค์ความรู้ เทคโนโลยีก็ไปเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้นมาดำเนินการ สร้างสรรค์ทำอะไรต่าง ๆ ให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากความรู้นั้น วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของความรู้ เทคโนโลยีเป็นเรื่องของการทำ แต่จะทำได้ก็ต้องรู้ หรือต้องรู้จึงทำได้ เทคโนโลยีเชื่อมโยงความรู้ ออกมาสู่การกระทำ พูดอีกแง่หนึ่งคือ วิทยาศาสตร์สร้างวัฒนธรรมแห่งความรู้ และเทคโนโลยีสร้าง วัฒนธรรมแห่งความรู้สร้างสรรค์ ออกมาเป็นรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความเจริญทางอุตสาหกรรม การ ขยายตัววิทยาการต่าง ๆ พร้อมความพร้อมทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางวัตถุ เช่น เครื่องจักรทางอุตสาหกรรม นิวเคลียร์ อาวุธสงคราม ดาวเทียม สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

ในศตวรรษที่ ๒๑ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างนวัตกรรม อย่างต่อเนื่อง มีความคิดในการสร้างสรรค์สร้างผลผลิตทางเศรษฐกิจ การเรียนรู้ในสังคม การรู้เท่าทัน สิ่งแวดล้อมและสร้างหนทางให้เลือกกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้เปลี่ยน สังคมโลกที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายกลับกลายเป็นสังคมที่มีการดำเนินชีวิตที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ก่อให้เกิดกระแสแห่งความไร้พรมแดน ไร้ขีดจำกัดเข้าสู่ประเทศต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ทำให้สังคม ทั่วโลกสามารถสื่อสารกันได้ทุกแห่งทั่วโลกอย่างรวดเร็ว สามารถรับรู้ข่าวสาร ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ได้ พร้อมกัน ที่เรียกว่าเป็น Real Time คือเวลานั้นจริงฉับพลันทันที เกิดที่ไหน ในโลกจุดใด ก็เห็นได้ยิบ ในขณะนั้นทั้งหมดทั้งโลก สามารถบริหารจัดการและตัดสินใจได้ทุกขณะเวลา ทำให้ทุกคนติดต่อกัน ข้ามประเทศข้ามทวีปได้อย่างรวดเร็ว เท่ากับว่าเทคโนโลยีได้ทำให้โลกใบนี้เล็กลงทุกขณะทีเดียว

เทคโนโลยีเป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญของโลก ขอบเขตของการรับรู้และการกระทำมี อย่างไร้ขีดจำกัด จำเป็นต้องตั้งเป้าหมายให้ถี่ถ้วนเป้าหมายที่ย่อมส่งผลดี แต่ถ้าตั้งเป้าหมายผิดย่อมได้รับผล

ตอบกลับมาในทางร้ายในทางครอบงำ คือเทคโนโลยีให้ได้ทั้งคุณและโทษ สอดคล้องกับคำกล่าวของ **อ.ปิยลักษณ์ ธีรสุนทรากุล** ได้กล่าวว่า “การเจริญทางด้านวัตถุย่อมให้ความสะดวกสบาย และร่นระยะเวลาในการทำกิจต่าง ๆ ลง ความรวดเร็วของเทคโนโลยี และข้อมูลที่หลากหลาย ย่อมทำให้ทุกสิ่งรอบตัวหมุนเร็วขึ้นตามไปด้วย การตั้งเป้าหมายที่ถูกต้อง เจตนาที่ดี ประกอบด้วยความรู้ ก็ทำให้เข้าถึงเป้าหมายของชีวิตได้เร็ว ในทางตรงข้าม ถ้ามีการตั้งเป้าหมายที่ผิด มีเจตนาร้าย และความเข้าใจผิด ก็ทำให้ชีวิตมุ่งหน้าสู่ความเสื่อมได้อย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน เพราะขอบเขตของการรับรู้ การเรียนรู้ และการกระทำถูกเปิดกว้างออกอย่างไร้ขอบเขต ด้วยเทคโนโลยีในการสื่อสารและอินเทอร์เน็ตในโลก โซเชียลทำให้ความเป็นส่วนตัวลดลง”^{๒๐๕}

เทคโนโลยีเปรียบดังดาบสองคมทั้งส่งเสริมชีวิตและสังคมมนุษย์มีประโยชน์ดีมากมายและมีโทษทั้งทางร่างกายและจิตใจ การเสพจึงต้องใช้ความคิดวิเคราะห์พิจารณาในการเสพเป็นสิ่งสำคัญ สอดคล้องกับทัศนะของ **พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันทเพชร์)** ได้กล่าวว่า “หลักธรรมโยนิโสมนสิการนี้เป็นตัวสำคัญที่สุดที่ทำให้มนุษย์ใช้อะไรก็ตาม จะรู้จักใช้เอาแต่ด้านดี ใช้แบบเข้าใจใคร่ครวญ เทคโนโลยีมีทั้งคุณทั้งโทษ ท่านพระพุทธทาสกล่าวว่า ต่อไปโลกจะวิวัฒนาการไปสู่ความล้ำเลิศทางเทคโนโลยีแต่ก็จะนำไปสู่ความวินาศทางศีลธรรม เทคโนโลยีจะเจริญก้าวหน้าแต่จะนำความหายนะมาให้ ที่เรียกว่า หลงกันเกินไป เช่น เด็กติดเกมเกินไปเพราะขาดโยนิโสมนสิการมองไม่เห็นโทษหรือคุณ หมกมุ่นใช้แต่ความเพลิดเพลินสนุกสนานเป็นหลัก การทำให้ละเอียดการพิจารณาให้รอบคอบถ้วนถี่ เทียบเคียงอย่างลึก ลึกเห็นแต่คุณไม่ใช้ส่วนที่เป็นโทษ ทางพระพุทธศาสนาถือว่ามีความประมาท แต่อัปมาทธรรมเป็นธรรมฝ่ายดีรู้กุศลธรรมทั้งปวง การใช้ความคิดถูกวิธี คือการกระทำในใจโดยแยบคาย สิ่งทั้งหลายที่นำมาพิจารณา สืบค้นต้นเค้า สวามาให้ละเอียดหมดตลอดสาย แยกแยะออกวิเคราะห์ด้วยปัญญา คิดให้เป็นระเบียบโดยอุบายวิธีนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะ ตามความสำคัญแห่งเหตุปัจจัย ก็จะทำให้แก้ปัญหานั้นได้”^{๒๐๖}

อารยธรรมใหม่ ๆ ในโลกโซเชียลมีเดีย (Social Media) ที่เกิดอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้เสพสนใจ เพลิดเพลิน คล้อยตาม ไร้ใจ อาการเหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อเสพสื่อมาก ๆ จะไม่ระมัดระวังจะถูกล่อใจให้มัวเมา เกิดจิตใจที่มีภาวะอ่อนแอ ประมาท ขาดสติรอบคอบ แล้วตัดสินใจตอบรับในรูปแบบต่าง ๆ กลับไป สอดคล้องกับคำกล่าวของ **นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์** กล่าวว่า “เมื่อโซเชียลมีเดียเป็นสื่อที่ใครๆ ก็สามารถเขียนข่าวขึ้นมาเผยแพร่ได้ ทำให้มีทั้งประโยชน์และโทษ ทำให้ผู้คนที่ทราบหวาดระแวง ดังนั้น เวลาที่เสพข่าวจากโซเชียลมีเดียจึงต้องไตร่ตรอง ใช้วิจารณญาณ และคิดให้รอบคอบ

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ อ.ปิยลักษณ์ ธีรสุนทรากุล, อาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐาน, ผู้ก่อตั้งกลุ่มรัตนอุบาสก, ผู้ก่อตั้งโครงการหมู่บ้านรัตนอุบาสก, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันทเพชร์), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

ก่อนที่จะเชื่อ หรือแชร์ออกไปให้คนอื่น เพราะอาจเป็นข่าวลือหรือข่าวปลอมได้ และการเสพข่าวที่ไม่จริงนี้ก็อาจทำให้เกิดความกังวล ความกลัวไปเกินกว่าเหตุ ตื่นตระหนกไปมากกว่าความเป็นจริง”^{๒๐๗}

ดังนั้น เทคโนโลยี คือการนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้ที่มาจากประสบการณ์ เรียกว่า “ความรู้เชิงประจักษ์” หรือ “ความรู้เชิงประสบการณ์” นำมาจัดสรรในรูปแบบนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อมารับใช้มนุษย์ นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์ที่สนองความต้องการของมนุษย์ได้อย่างพร้อมพร้อม ดั่งเดิมที่สร้างเทคโนโลยีก็เพื่อความสะดวกในปัจจุบัน ๔ และสร้างอาวุธในการป้องกันภัย เป็นนวัตกรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ต่อมาก็พัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เทคโนโลยียิ่งเจริญมากขึ้นเท่าใดก็ยิ่งมีความซับซ้อนมากขึ้นเท่านั้น มีความละเอียดอ่อนและรุนแรงจนถึงล้างโลกได้ในเวลาอันรวดเร็ว ด้วยคุณอนันต์เช่นนี้ทำให้นวัตกรรมโดดเด่นต่อความต้องการ มนุษย์ควรที่จะนำสิ่งมีประโยชน์เหล่านี้ไปใช้ให้ถูกจุดประสงค์ของความรู้ ด้วยเทคโนโลยีไม่มีชีวิต เทคโนโลยีไม่สามารถแทนชีวิตได้ สร้างคุณธรรมให้เกิดในตัวไม่ได้ เป็นเพียงเครื่องมือหรือเป็นเพียงอาวุธ การที่มนุษย์ต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวแล้วนำมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มนุษย์จะต้องสร้างคุณธรรมในตนเองนำคุณธรรมเป็นเครื่องมือสร้างระบบความสัมพันธ์ที่ถูกต้องต่อเทคโนโลยี นำความรู้หรือสิ่งที่มีค่าออกมาพัฒนาชีวิตใช้เกื้อหนุนชีวิต ไม่นำมาในทางเบียดเบียนทำลายชีวิต

๔.๖.๓ มองที่บุคคลและเทคโนโลยี

มองที่การปฏิบัติและความสัมพันธ์ต่อกัน ปัจจุบันมนุษย์มีเทคโนโลยีที่คอยมาช่วยเหลือในชีวิตประจำวัน พึ่งพากันสร้างประโยชน์ต่อตนเองต่อสังคม อำนาจประโยชน์ต่อสัตว์โลก แก้ปัญหาเพื่อประโยชน์แก่ระบบชีวิตที่ดีงาม เพื่อก่อเกิดความสุข แต่ในความเป็นจริงกับมิใช่ได้แต่สุขอย่างเดียวกลับส่งผลให้ทุกข์ด้วย ต้องเริ่มมองอย่างเป็นกลาง คือต้องรู้จักตนเองต้องพร้อมที่จะอยู่ได้ถ้าไม่มีเทคโนโลยี เมื่อมีเทคโนโลยีเราก็ใช้เทคโนโลยีเป็นตัวเสริมความเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น มิใช่ขาดเทคโนโลยีแล้วไม่มีความสุข และขาดเทคโนโลยีแล้วทำงานไม่ได้ เป็นการวางท่าที่ที่ผิดกลายเป็นคนหมดอิสรภาพไป

ผู้ใช้เทคโนโลยีจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างผู้พัฒนาและเป็นผู้ใช้เทคโนโลยี มนุษย์จะต้องเป็นนายเทคโนโลยี ให้เทคโนโลยีเป็นปัจจัยส่งเสริมความดีงาม ความประเสริฐของมนุษย์ โดยที่ตัวมนุษย์จะต้องไม่กลายเป็นผู้พึ่งพาขึ้นต่อเทคโนโลยีหรือเป็นทาสของเทคโนโลยี เริ่มตั้งแต่ต้องมีจิตสำนึกในการฝึกฝนพัฒนาตน รู้จักบังคับควบคุมตนเอง สร้างภูมิด้านทานรู้จักที่จะเป็นอิสระจากเทคโนโลยี วางเทคโนโลยีไว้ในฐานะที่ถูกต้อง ให้เทคโนโลยีเป็นส่วนเสริมขึ้นจากการที่ตนเองสามารถหาความสุขได้อยู่แล้ว ทำงานได้อยู่แล้ว ให้มีโอกาสที่จะมีความสุขได้มากขึ้น ทำงานได้มากขึ้น โดยใช้โยนิโสมนสิการเข้ามาเป็นเครื่องเชื่อมต่อ เครื่องประสาน สานสัมพันธ์มนุษย์กับเทคโนโลยีให้ก่อเกิด การอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้อง เกิดก่อแต่ประโยชน์

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี, ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓.

หลักโยนิโสมนสิการจะช่วยแก้ปัญหาระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยี คือชีวิตที่ขาดการพิจารณาอย่างมตกเป็นทาสของระบบสื่อเทคโนโลยี แต่การมีโยนิโสมนสิการจะจุดประกายชีวิตที่ถูกต้อง ดังทัศนะของ **พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปณโณ)** ได้กล่าวว่า “หลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมแห่งปัญญา เพราะเป็นการคิด พิจารณาอย่างละเอียด รอบคอบ อย่างแยบคาย ทำให้เกิดความคิดที่ถูกต้อง การคิดถูกต้องทำให้เกิดการกระทำที่ถูกต้องตามมา เมื่อนำมนุษย์นำมาเป็นเครื่องมือใช้ต่อเทคโนโลยี ย่อมทำให้บริโศกเทคโนโลยีอย่างถูกต้องเป็นประโยชน์ต่อชีวิต”^{๒๐๘}

ปัญหาระบบเครือข่าย เช่น ไวรัส เครือข่ายการแพร่ข้อมูลที่เป็นเท็จ ก่อให้เกิดการหลอกลวง และมีผลเสียติดตามมาลักษณะของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นจากฝีมือมนุษย์ที่รู้จักกันดี ได้แก่ แฮกเกอร์ (Hacker) และแครกเกอร์ (Cracker) โดยเฉพาะพวกแฮกเกอร์ คือผู้ที่มีความรู้ทางคอมพิวเตอร์ และเครือข่าย สามารถเข้าถึงข้อมูล โดยเจาะผ่านระบบรักษาความปลอดภัย เป็นอาชญากรรมประเภทหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีการล่อลวงผู้ที่เล่นอินเทอร์เน็ตและก่อคดีล่วงละเมิดทางเพศ การเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือด้วยกฎหมายในแง่มุมต่าง ๆ รวมทั้งภาพลามกอนาจาร การพนันทางออนไลน์ การจำหน่ายของผิดกฎหมายหรือเผยแพร่ข้อมูลที่มีเนื้อหาแอบแฝงแนวคิดก้าวร้าวรุนแรง การส่งไวรัสเข้าไปทำลายข้อมูลของผู้อื่นและยังมีการรังแกกันโดยผ่านทางโลกออนไลน์ เช่น ส่งภาพที่ตัดต่อคนที่ไม่ชอบลงไลน์ ลงเฟซบุ๊ก ทำร้ายจิตใจกันด้วยคำพูดก่อกวน ช่มชู้ แอบอ้างหรือปลอมแปลงโดยการสร้างโปรไฟล์ขึ้นมาเพื่อรังแกผู้อื่นในโลกไซเบอร์ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้จะแก้ได้ก็ต้องเป็นผู้มีความคิดวิเคราะห์เป็น สอดคล้องกับทัศนะของ **พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย)** กล่าวว่า “ยุคที่เต็มไปด้วยสื่อทางออนไลน์ จะต้องอยู่อย่างมีสติ รู้จักคิด คิดให้แยบคาย เพราะเป็นยุคที่เต็มไปด้วยการละเมิดสิทธิ หลอกลวง ฉ้อโกง ลักลอบข้อมูล ต้องรู้เท่าทัน ที่สำคัญจะต้องคิดหาความรู้ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปให้รู้อย่างชำนาญ รู้ให้จริงแล้วนำความรู้เหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นภายใต้ความถูกต้องเหมาะสม”^{๒๐๙}

โยนิโสมนสิการจะช่วยไม่ให้ตกเป็นทาสเทคโนโลยี แม้ว่าข่าวสารที่เกิดขึ้นจะมีอย่างรวดเร็ว และหลากหลายก็ตาม ก็จะพิจารณาตามความเป็นจริง สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ขึ้นต่อเหตุปัจจัย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบุลย์ ชินวิโส)** กล่าวว่า “มนุษย์จะต้องมีวิจรรย์ญาณมากขึ้น ในเมื่อจะใช้หรือเสพผลผลิตทางเทคโนโลยี มิฉะนั้นแทนที่เอาเทคโนโลยีมารับใช้ มนุษย์จะกลายเป็นผู้รับใช้หรือเป็นทาสของเทคโนโลยี”^{๒๑๐}

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปณโณ), เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๒๐๙} สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม, (ธ), ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบุลย์ ชินวิโส), เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๖ มกราคม ๒๕๖๓.

โยนิโสมนสิการเป็นการมองตามความเป็นจริงหรือการมองตามเหตุ มองตามที่มันเป็น โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี การมองถึงปัญหาที่แท้จริงที่มนุษย์มีต่อเทคโนโลยี ว่าปัญหาเกิดจากเทคโนโลยีหรือปัญหาเกิดจากมนุษย์ผู้เสพ สอดคล้องกับคำกล่าวของ **ผศ.ดร.ประทีป จินฺงี** กล่าวว่า “มนุษย์จะมีความเป็นส่วนตัวลดลงจากประสิทธิภาพของเทคโนโลยีสารสนเทศที่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นส่วนตัวทุกอย่างของมนุษย์ มนุษย์จะสามารถเก็บข้อมูลจำนวนมากที่สุดในเวลาอันสั้นที่สุดแล้วทิ้งไป ดังนั้น มนุษย์จำเป็นต้องคิดวิเคราะห์มากขึ้นจากสิ่งที่ได้รับรู้มาว่าสิ่งไหนจริงหรือไม่จริง เกิดผลกระทบต่อวิถีคิดมนุษย์ มนุษย์จะไม่รับแนวคิดที่ส่งผ่านมาทั้งกระบวนอีกต่อไป แต่จะนำเอาข้อมูลเพียงเล็กน้อยมาสรุปรวมกันเป็นทัศนคติใหม่ มนุษย์สามารถค้นหาข้อมูลได้อย่างรวดเร็วในทุก ๆ เรื่องที่อยากรับรู้ทำให้การตัดสินใจไม่เป็นไปตามค่านิยมแต่จะเป็นการตัดสินใจบนข้อมูลและข้อเท็จจริง พร้อมทั้งความคิดเห็นที่มีการเก็บรวบรวมและมีวิธีการวิเคราะห์ เนื่องจากไม่สามารถควบคุมข่าวสารได้ ผลกระทบจากการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในสำนักงานทำให้วิถีคิดและวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการทำงานเปลี่ยนแปลงไปจะส่งผลกระทบต่อชีวิตและการทำงานของคนในอนาคต เมื่อก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ มนุษย์ต้องมีความตื่นตัวและเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ให้มีทักษะ การคิดอย่างมีเหตุผล การคิดเชิงระบบ การคิดตัดสินใจและการคิดแก้ปัญหา ซึ่งเป็นการคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือคิดให้ตรงกับสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี”^{๒๑๑}

การดำเนินชีวิตจะต้องใช้ประโยชน์จากปัจจัย ๔ และวัสดุอุปกรณ์อำนวยความสะดวกเพื่อสนองความต้องการ ดังนั้นการนำปัจจัย ๔ มาใช้จะต้องพิจารณาถึงประโยชน์ในสิ่งนั้น ๆ มาเกื้อกูลชีวิต คือการเห็นคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม สอดคล้องกับทัศนะของ **รศ.ดร.อำพล บุคตาสาร** กล่าวว่า “หลักโยนิโสมนสิการ สามารถแก้ปัญหาด้านเทคโนโลยีด้วยการเลือกเสพสื่อและเทคโนโลยีให้เหมาะสมและพอประมาณ โดยพิจารณาถึงคุณโทษและทางออกของเทคโนโลยี และคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีนั่นเอง”^{๒๑๒}

โยนิโสมนสิการ เป็นการกำหนดวิธีการ แผนการ สิ่งที่จะแก้สาเหตุของปัญหา ยังใช้ในการดำเนินกิเลสและสร้างความเป็นนายให้กับตนเอง ดังคำกล่าวของ **พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต** ได้กล่าวว่า “โยนิโสมนสิการเป็นการคิดเป็น คิดรู้เท่าทันต่อทุกการกระทำ ทุกเหตุการณ์ การมีความคิดเช่นนี้ย่อมเป็นการเกิดความต้านและเป็นพลังที่ดี ที่ถูกต้อง ต่ออำนาจกิเลสและสามารถต่อกรหรือทำลายกิเลสได้ เท่ากับเราจะหลุดพ้นจากการบงการของกิเลส จิตใจมีอิสรภาพ เมื่อเกิดความคิดเป็น ย่อมเกิดความคิดสร้างสรรค์ที่มีประสิทธิภาพตามมา ความมีคุณสมบัติที่ดีเช่นนี้จึงเหมาะกับการนำมาใช้ควบคู่กับระบบ

^{๒๑๑} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินฺงี, รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพุทธธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๒๑๒} สัมภาษณ์ รศ.ดร.อำพล บุคตาสาร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓.

เทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันและอนาคต เพราะความเร็วของระบบสื่อสารจึงจำเป็นที่จะต้อง
ใช้หลักการหรือวิธีการที่แยกค้าย คือโยนิโสมนสิการเข้ามาประกอบควบคุมเพื่อรับมือได้อย่างถูกต้องและ
เหมาะสม”^{๒๑๓} ดังที่คณะของ พระมหามงคลกานต์ จิตรมโหม (กลางพนม) ได้กล่าวว่า “วิถีแห่งการ
สร้างมนุษย์ให้อยู่ในศตวรรษที่ ๒๑ อย่างน่าภาคภูมิใจ ไม่ตกเป็นทาสของข้อมูล จะเป็นนายของข้อมูล
มีอะไรเข้ามาทางโซเชี่ยลก็กรองก่อน ไม่ตกเป็นทาสวัตถุ เป็นนายวัตถุ มีจุดยืนกลายเป็นบัณฑิตชัดเจน
หนักแน่น ใจกว้าง มีสติเผชิญพร้อมด้วยวิมุติและคุณุฒิ คุุใจพิจารณาองค์ความรู้ ตรวจสอบสิ่งที่มา
กระทบทางอายตนะทางปรัชญาต้องการระบบเหตุผลที่แข็งแรง เป็นนายตนเอง ไม่ไหลตามกระแส”^{๒๑๔}

โยนิโสมนสิการเป็นปัญญาเป็นตัวตัดอวิชชา เป็นความคิดที่สกัดอวิชชาค้นหา หรือการคิด
เพื่อสกัดตัดหน้าอวิชชาและค้นหา เป็นกระบวนการปลูกเร้าปัญญาและกุศลธรรมให้เกิด สอดคล้องกับ
คำกล่าวของ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย) กล่าวว่า “หลักธรรมของพระพุทธเจ้าแก้ได้
ทุกปัญหา ยิ่งพิจารณาโดยแยกค้ายแล้วสามารถแก้ ตัดปัญหา หรือสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ที่เป็นปัญหา
ออกมาให้เป็นประโยชน์ได้ ความแตกต่างระหว่างมนสิการกับปัญญา มนสิการคือการพิจารณาโดย
แยกค้ายในใจ ปัญญาคือความรอบรู้ เปรียบกับการเกี่ยวข้าวการเกี่ยวข้าวจะรวบต้นข้าวด้วยมือซ้าย
มือขวาถือเกี่ยวตัดดอกข้าวที่มือซ้ายรวบไว้ ดังนั้น การรวบรวมกอข้าวมือซ้ายเท่ากับเป็นโยนิโสมนสิการ
ส่วนเกี่ยวเป็นเครื่องมือที่จะก่อให้เกิดปัญญา การตัดคือปัญญา ดังนั้น องค์ธรรมของปัญญามีลักษณะ
อยู่ ๒ ลักษณะ คือตัวตัดและตัวให้สว่าง เป็นเสมือนการรวบรวมปัญหา พิจารณาแล้วตัดด้วยปัญญา
ปัญญาคือแสงสว่าง เปรียบว่าห้องมืดเป็นอวิชชาพอเปิดไฟก็สว่างเป็นเหมือนปัญญา คือ สว่าง”^{๒๑๕}

ดังนั้น ในความเป็นจริงเทคโนโลยีจัดได้ว่าเป็นอารยธรรมที่เจริญทางด้านรูปธรรมอย่างไร
ขีดจำกัด เจริญเร็วจนผู้คนส่วนใหญ่เข้าไม่ถึงคุณค่าและนำคุณค่ามาใช้กับชีวิตไม่ถูกต้องไม่ถูกเป้าหมาย
นับวันเทคโนโลยีกับมนุษย์ก็จะสวนทางกัน เทคโนโลยีเจริญแต่มนุษย์ยังเป็นมนุษย์คนเดิมที่ไม่ได้
พัฒนา ยังมีได้ยกระดับคุณภาพของตนขึ้นรองรับความเจริญรองรับความรู้ใหม่ ๆ ของระบบเทคโนโลยี
เมื่อเสพบริโภคไม่ตรงจุดมุ่งหมายจึงเป็นโทษมากกว่าเป็นคุณ เท่ากับว่าเทคโนโลยีส่งผล ๒ รูปแบบ คือ

- ๑) เพื่อพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของมนุษย์
- ๒) เพื่อสนองความต้องการในทางปรนเปรอผู้เสพให้ลุ่มหลงมกมายและทำลายผู้อื่น

ในประการที่ ๒ นี้ไม่ใช่จุดประสงค์ที่แท้จริงของเทคโนโลยี ในกรณีเป็นการสนองความ
ต้องการทางความเพลิดเพลินและการทำร้ายผู้อื่นนั้น สาเหตุมาจากการเสพเทคโนโลยีอย่างผิดพลาด

^{๒๑๓} สัมภาษณ์ พล.ต.ต.สุพัฒน์ เขยชิต, รองผู้บัญชาการตำรวจภูธร ภาค ๗, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๒๑๔} สัมภาษณ์ พระมหามงคลกานต์ จิตรมโหม (กลางพนม), ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดอังกัญโคก จังหวัดสุรินทร์,
อาจารย์ ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๒๑๕} สัมภาษณ์ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย), ผศ.ดร. เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระ
พระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒.

เพราะไม่ได้นำคุณเทคโนโลยีมาใช้อย่างแท้จริง แต่ตกอยู่ในอำนาจสิ่งเร้าของกิเลสที่แฝงอยู่ในระบบเทคโนโลยีควบคุมแทน เมื่อเทคโนโลยีคุณภาพสูง คุณภาพต่ำไม่ได้มาตรฐาน ความสมดุลย่อมไม่เกิด แต่ปัญหาเกิด จึงจำเป็นต้องพัฒนาคนให้ขึ้นไปรองรับระบบเทคโนโลยี ให้เข้าถึงคุณค่าแท้ของเทคโนโลยีด้วยหลักโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ เป็นหลักธรรมที่นำทางชีวิตมนุษย์ในแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ท่ามกลางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างดีงามถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของ **รัฐธิดา สีสุนโต** เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องโยนิโสมนสิการในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า โยนิโสมนสิการ คือ วิธีคิดที่ละเอียดลึกซึ้ง รอบคอบ เป็นวิธีคิดที่ต้องมีสติอยู่ตลอดเวลาและมีปัญญากำกับอยู่เสมอ คิดอย่างมีระบบรอบด้านมีกฎเกณฑ์ด้วยหลักเหตุและผล แยกแยะวิเคราะห์ให้รู้ตามความเป็นจริง อันจะทำให้ได้ผลในทางสร้างสรรค์โดยมีหลักวิธีคิดอยู่บนพื้นฐานความถูกต้องดีงาม โยนิโสมนสิการ มิใช่เป็นเพียงวิธีคิดในเชิงทฤษฎีเท่านั้น หากแต่โยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดที่สามารถนำมาสู่การปฏิบัติที่ใช้แก้ไขปัญหาและนำไปใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้ และย่อมบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต^{๒๑๖}

การปลูกฝังหลักธรรมควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีจะช่วยลดปัญหาได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุนันทา กริชไกรวรรณ** เรื่อง “บูรณาการพุทธธรรมในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร” พบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร คือการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสื่อสารโทรคมนาคม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง รวดเร็วและสามารถนำไปใช้สร้างประโยชน์สำหรับธุรกิจและการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เกิดปัญหาทางอาชญากรรม การละเมิดสิทธิ และจากการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในทางที่ไม่ถูกต้องด้วย จึงมีหน่วยงานดูแลปัญหาดังกล่าวโดยใช้กฎหมาย จรรยาบรรณ และระบบความปลอดภัย ปลูกฝังหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร คือ มีหิริ โอตตปปะ มีโยนิโสมนสิการ มีศีล มีธรรม และการมีสติพิจารณาข้อมูลก่อนที่จะเชื่อ^{๒๑๗}

หลักโยนิโสมนสิการใช้ในการสื่อสารทำให้บรรลุจุดประสงค์ของงานและไม่ตกเป็นทาสของข่าวสารสอดคล้องกับงานวิจัยของ **โอภาส เครือวัลย์** เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักโยนิโสมนสิการกับการสื่อสาร” พบว่า การสื่อสารที่ประกอบด้วยโยนิโสมนสิการก่อให้เกิดคุณค่าแก่กระบวนการสื่อสาร คือทำให้ผู้ส่งสารเข้าใจหลักการและจุดมุ่งหมายของสารถ่องแท้ และมีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับช่วยให้ผู้รับสารรู้จักเลือกรับสารที่ดีมีประโยชน์ มีคุณค่าเกื้อกูลต่อคุณธรรม ไม่ทำให้ผู้รับสาร

^{๒๑๖}รัฐธิดา สีสุนโต, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องโยนิโสมนสิการในพุทธปรัชญาเถรวาท”, อ่างแล้ว, หน้าบทคัดย่อ.

^{๒๑๗}สุนันทา กริชไกรวรรณ, “บูรณาการพุทธธรรมในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้าบทคัดย่อ.

ตกเป็นทาสของข่าวสาร ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายที่แท้จริง ส่งผลให้เกิดการสร้างสรรคความคิด จินตนาการ พัฒนาการทางสังคม ถ้ายทอดภูมิปัญญาบรรคทางวัฒนธรรมของมนุษย์จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งได้โดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์เดิม และก่อให้เกิดความเข้าใจที่ตีร่วมกัน มีคุณค่าสูงสุด คือเกิดปัญญารู้เท่าทัน โลภะ โทสะ โมหะที่ครอบงำจิต มองเห็นไตรลักษณ์ คลายความยึดมั่นถือมั่นในขั้น ๕ ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา หลุดพ้นเป็นอิสระเข้าถึงภูมิธรรมขั้นสูงสุดได้^{๒๑๘}

ดังนั้น จากการศึกษางานวิจัยทั้ง ๓ ท่าน พบว่า หลักโยนิโสมนสิการสามารถนำมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต เป็นหลักการคิด พิจารณา วิเคราะห์ โดยมีสติและปัญญาเกิดร่วมอยู่ตลอดใช้ได้ทุกด้านในชีวิตประจำวันเพื่อบรรลุเป้าหมายตามต้องการ และยุคแห่งเทคโนโลยีที่พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดปัญหาหลากหลายได้นำโยนิโสมนสิการมาก่อนเชื่อ และไม่ตกเป็นทาสข่าวสาร ช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายที่แท้จริง พร้อมทั้งมีคุณค่าสูงสุดในการเกิดปัญญารู้เท่าทัน โลภะ โทสะ และโมหะ มองเห็นไตรลักษณ์ ส่งผลให้จิตใจเป็นอิสระเข้าถึงภูมิธรรมขั้นสูงสุดได้

สรุปได้ว่า การดำเนินชีวิตท่ามกลางเทคโนโลยีที่ถูกต้อง เหมาะสม เกิดคุณประโยชน์ต่อชีวิตด้วยการนำหลักโยนิโสมนสิการมาเป็นแนวทาง หลักการ วิธีการ ในการรับมือกับเทคโนโลยีในรูปแบบต่าง ๆ พบว่า เทคโนโลยีไม่ใช่ตัวปัญหา เทคโนโลยีเป็นสิ่งกลาง ๆ เป็นนวัตกรรมที่ไม่มีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มากไปด้วยคุณค่า สาเหตุหลักที่หลาย ๆ คนประสบกับความล้มเหลวจากการบริโภค ล้วนเกิดจากพัฒนาตน พัฒนาความรู้ ไม่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แต่กลับรับหรือเสพถึงเพียงตัวเราตัวกระตุนที่ไม่ใช่คุณค่าแท้ เมื่อพิจารณาตรวจสอบพบว่าเทคโนโลยีส่งผลประจักษ์ว่าเทคโนโลยีให้ทั้งคุณทั้งโทษต่อมนุษย์มากมาย คุณที่เด่นชัดคือชีวิตมนุษย์มีคุณภาพขึ้น โทษคือสร้างจิตใจให้เห็นแก่ตัว แต่หลักโยนิโสมนสิการสามารถส่งเสริมด้านคุณให้เกิดประโยชน์อย่างสมบูรณ์และแก้ไขด้านโทษให้เป็นคุณเป็นประโยชน์และมีคุณค่า จะเห็นได้จากการนำโยนิโสมนสิการมาตรวจสอบตัวบุคคลหรือผู้บริโภค ตรวจสอบเทคโนโลยี และตรวจสอบตัวบุคคลกับเทคโนโลยี ด้วยการรอบรู้ รู้เท่าทันร่วมกัน ในทิศทางแห่งโยนิโสมนสิการ ด้วยการตรวจสอบกลับกรอง คือ

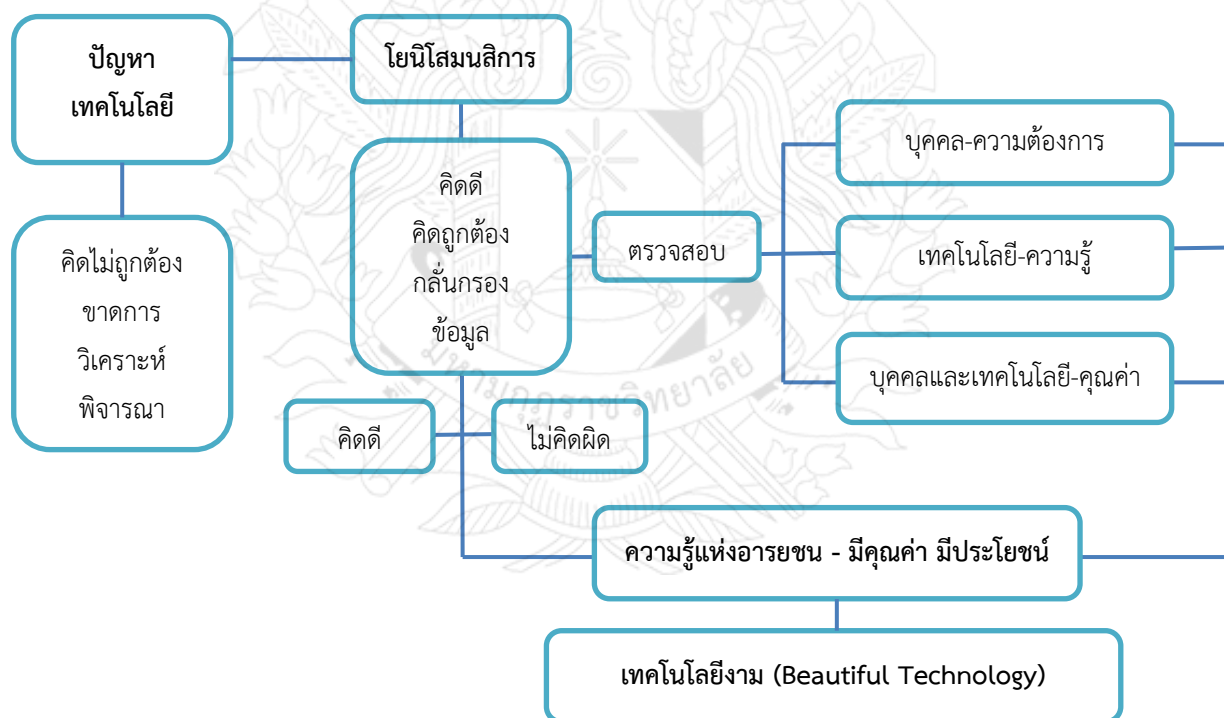
๑. ตรวจสอบตัวบุคคลหรือผู้บริโภค จากที่มนุษย์ทุกคนมีความต้องการเป็นพื้นฐานในการเอาชีวิตรอด เมื่ออยู่ท่ามกลางความเจริญของเทคโนโลยี จึงต้องการสิ่งต่าง ๆ มาสนองความต้องการอย่างไม่มีขีดจำกัด ขาดการพิจารณาความเป็นจริง ไม่มองความจริงตามสิ่งทั้งหลายที่มันเป็นของมัน

๒. ตรวจสอบเทคโนโลยี เมื่อเทคโนโลยีเป็นความเจริญของมนุษย์หรือของโลก เป็นเครื่องส่งเสริมชีวิตและสังคมมนุษย์ และโยนิโสมนสิการทำให้ทราบถึงคุณค่าที่แท้จริงของความรู้ันั้นว่ามีจุดมุ่งหมายให้คุณกับชีวิตมนุษย์ไม่มุ่งให้โทษ เป็นความรู้จากวิทยาศาสตร์ที่เติบโตบนฐานเทคโนโลยี

^{๒๑๘} ใโอกาส เครือวัลย์, “การศึกษาวิเคราะห์หลักโยนิโสมนสิการกับการสื่อสาร”, หลักสูตรศาสนาสาตรมหาบัณฑิต, สาขาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้าปกคดย่อ.

๓. ตรวจสอบการปฏิบัติระหว่างตัวบุคคลกับเทคโนโลยี เมื่อมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกับเทคโนโลยี พร้อมนำมาใช้จนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต หลักโยนิโสมนสิการจะเป็นเครื่องมือประสานให้ทั้งมนุษย์และเทคโนโลยีให้เข้าใจบริบทต่าง ๆ ต่อกัน เทคโนโลยีเป็นปัจจัยส่งเสริมเกื้อกูลชีวิตให้สะดวกสบายมีความสุขและมนุษย์เป็นนายในการนำมาใช้ วางเทคโนโลยีไว้ในฐานะที่ถูกต้อง เป็นสิ่งที่คอยส่งเสริมช่วยเหลือชีวิต ช่วยในการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างรู้เท่าทัน ใช้เป็น ใช้ถูกต้อง ได้คุณค่าสมบูรณ์ ชีวิตย่อมหล่อหลอมเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างมีประโยชน์ อย่างดีงาม

เทคโนโลยีเป็นชุมทรัพย์ทางความรู้ที่สร้างสรรค์ ที่มีประโยชน์อย่างไร้ขีดจำกัด เป็นความรู้ที่ให้คุณประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์อย่างเอนกอนันต์ แต่ถ้าใช้ผิดจุดมุ่งหมายก็ให้โทษอย่างมหันต์เช่นกัน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเกิดความผิดพลาดในการนำไปใช้ มนุษย์จะต้องมีเครื่องมือ มีหลักการ มีวิธีการใช้ที่ดี คือการนำคุณสมบัติของโยนิโสมนสิการมาใช้กับเทคโนโลยี เพราะโยนิโสมนสิการเป็นยอดของธรรมเป็นคุณธรรมขั้นสูง ชั้นปัญญา ย่อมหนุนเสริมส่งเสริมนำพาความรู้จากแหล่งเทคโนโลยีที่มีคุณค่ามาสู่ชีวิต โยนิโสมนสิการจะพุ่มพักให้เป็นความรู้แห่งอารยชน เป็นความรู้ของผู้ที่เจริญแล้ว ความรู้ของผู้มีอารยธรรม มีคุณธรรม ด้านพัฒนาชีวิตนำไปสู่โลกียสัมมาทิฐิ สร้างสรรค์ยุคเทคโนโลยีให้ดังงาม

แผนภูมิที่ ๔.๙ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ

๔.๗ สรุปบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

เมื่อได้วิเคราะห์การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ พบว่า มนุษย์มีปัญหาหลัก ๆ อยู่ ๕ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยี ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมทั้ง ๕ คือ ขันติ โสรัจจะ ไตรลักษณ์ ทิฐฐัมมิตกัตถะ กัลยณมิตร และโยนิโสมนสิการ มาบูรณาการแก้ปัญหาเหล่านี้ เพื่อให้ความทุกข์จากปัญหาเบาบางลงถึงกับหมดไป พร้อมทั้งนำคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิทางด้าน การดำเนินชีวิตและด้านพุทธสุนทรียศาสตร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุน ดังนี้

๔.๗.๑ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักขันติ โสรัจจะ

เมื่อเกิดสภาวะจิตใจไม่ปกติสุข สั่นคลอน ไม่นั่นคง ไม่เข้มแข็ง อ่อนแอ จิตใจมีปัญหาส่งผลให้ขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อนตนเองและผู้อื่น การขาดการข่มกายข่มใจ และการขาดกรอบแห่งความถูกต้อง จึงบูรณาการจิตใจด้วยหลักขันติ โสรัจจะ ด้วยการนำหลักความอดทนในการฝึกจิตใจให้สงบ ยับยั้งจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน มาเป็นเครื่องมือสำหรับยึดอารมณ์ไว้หนึ่งสงบ แล้วพิจารณาสืบค้นต้นเค้าปัญหาด้วยปัญญา ความอดทนที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติมีอยู่ ๔ อย่างด้วยกัน คือ

๑) อดทนต่อธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวย ที่กระทบต่อกิจการหรือการงาน ต้องอดทนและพิจารณาตามความจริงว่าผลกระทบจากภัยจากธรรมชาติเกือบทั้งหมดมาจากมนุษย์ที่มีกิเลสเป็นผู้กระทำหรือเป็นต้นเหตุ จึงควรอดทนในการทำกิจการให้สำเร็จเป็นคุณประโยชน์ต่อนตนเองและผู้อื่น

๒) อดทนต่อทุกขเวทนา ต่อโรคร้ายไข้เจ็บ เข้าใจถึงความความเป็นอนิจจัง ว่าไม่สามารถควบคุมบังคับให้เป็นดังใจได้ ควรใช้วิธีการเปลี่ยนแปลงหาวิธีในการป้องกันตนเองให้ปลอดภัย ทำดีถูกต้องเพื่อให้เปลี่ยนไปในทางที่ดี อดทนข่มกายข่มใจด้วยการรู้เท่าทัน สุขโดยสภาพของมันเอง

๓) อดทนต่อการกระทบกระทั่ง ทั้งทางบุคคลรอบข้างและทางโลกโซเชียลที่ทำให้เกิดการกระทบกระทั่งได้ง่ายและกัดกร่อนคุณความดี ผลักดันให้มีความอดทนอดกลั้นได้น้อยลง มนุษย์จึงควรใช้ความอดทนพร้อมวินิจฉัยสาเหตุ สิ่งไม่มีประโยชน์ไม่ควรโต้ตอบ ข่มกายข่มใจ ยึดหลักสันติวิธี

๔) อดทนต่อกิเลส ๓ ตัวที่เป็นต้นกำเนิด คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง การอดทนต่อกิเลสเหล่านี้จะตรึงกระแสนความคิดให้หนึ่งแล้วเลือกสิ่งที่ต้องการคือกุศลธรรม และขจัดสิ่งที่ไม่ต้องการคืออกุศลธรรม เป็นผู้รู้เท่าทันกิเลส เป็นอิสระ ยึดหลักธรรมเพื่อสร้างกรอบแห่งความถูกต้อง

ดังนั้น ขันติหรือความอดทนเป็นคุณสมบัติของนักสู้ ความอดทนจะเกิดขึ้นเมื่อมีสิ่งมากระทบปั่นใจให้ฟุ้ง โกรธ โมโห รุนววย อดทนจะมีสตินำให้รู้ว่าต้องทำให้จิตใจหยุดอารมณ์เหล่านั้น จิตนิ่ง สงบ ไม่ขุ่นมัว เกิดปัญญาเห็นเหตุปัจจัยพบทางออกที่ถูกต้องแล้วโสรัจจะเกิดตามมาอุปการะให้จิตใจและกายงามอย่างมีระเบียบ เรียบร้อย จิตใจผ่องใส ชุ่มชื่น เยือกเย็น เบิกบาน อธิยาศยาม ถูกต้องตามกาลเทศะ ความอดทนเป็นความงามอย่างสงบ เย็น เป็นประโยชน์ ดังนั้น หลักขันติ โสรัจจะ ทำให้จิตใจงาม

๔.๗.๒ บุรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักไตรลักษณ์

ความไม่สงบสุขของสังคมเกิดจากมนุษย์ทำให้เป็นปัญหาขึ้นมา ดังเช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ปัญหายาเสพติด และปัญหาโสเภณี เป็นต้น เพราะความต้องการที่ต่างกัน ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง เกิดภาวะที่ขัดแย้ง กดดัน บีบคั้นคนในสังคมอย่างเห็นแก่ตัว ยึดมั่นตัวตน ช่มชี่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น จึงบูรณาการด้วยหลักไตรลักษณ์เพื่อให้เข้าใจสิ่งทั้งปวง คือทั้งชีวิตและโลกล้วนเกิดจากองค์ประกอบทั้งหลายประมวลกันขึ้น ดำรงอยู่เพียงชั่วคราว ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน เปลี่ยนแปลงสลายไปตามกฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จิตจะปล่อยวาง เป็นอิสระ ปลอดโปร่ง สว่าง มีความแจ่มกระจ่างในการเห็นตามความเป็นจริง ดังนี้

๑) อนิจจัง เปรียบดัง “อยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลก” โลกคือสิ่งต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งมีอยู่เต็มไปหมด มีเขี้ยวที่เป็นพิษคือทุกข์ มีการเปลี่ยนแปลงเป็นคุณสมบัติ ไม่คงทนถาวร เป็นที่รวมของความแปรปรวนความขัดแย้งและความสลาย จึงคลายความยึดมั่นถือมั่น รู้เท่าทันสภาวะย่อม ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างอิสระ เท่ากับว่า อยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลก

๒) ทุกขัง เปรียบดัง “อยู่ในโลกโดยกินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด” เหยื่อคือสิ่งที่เราต้องบริโภค เบ็ดคือทุกข์ อยู่ด้วยสติในการเสพบริโภคอย่างพอประมาณ ถูกต้อง เหมาะสม ไม่ให้เกิดทุกข์ คือการไม่เข้าไปผูกมัดกับสิ่งที่ไม่คงที่จึงไม่ถูกบีบคั้นกดดันจากการเปลี่ยนแปลง เท่ากับกินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด

๓) อนัตตา เปรียบดัง “อยู่ในโลกโดยเป็นผู้ชนะโลก” การรู้ว่าทุกสิ่งเรายึดไม่ได้ มันไม่มีตัวตน ไม่มีแก่นให้ยึดมั่น ไม่มีแก่นสาร ย่อมไม่ตกเป็นทาสกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง อยู่เหนืออำนาจกิเลส เป็นผู้ชนะโลกด้วยการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายตรงตามเหตุปัจจัย ด้วยทำที่ที่อิสระ

ดังนั้น การเข้าถึงไตรลักษณ์เป็นการเข้าถึงองค์ความรู้ของธรรมชาติ ความรู้แห่งความจริง ด้วยการมองเห็นอนิจจังว่าเป็นสิ่งเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงมีทั้งทางเสื่อมและทางเจริญ เราจึงสามารถที่จะบันดลเหตุปัจจัยให้เปลี่ยนไปในทางเจริญได้ด้วยการรู้เท่าทัน ด้านทุกขังเป็นการวางท่าทีต่อความเปลี่ยนแปลงให้ถูกต้องด้วยการไม่เข้าไปผูกมัดว่าเป็นสิ่งคงที่ ไม่ไปต่อสู้อกับความขัดแย้งอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และเมื่อทราบทุกอย่างเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ก็เท่ากับว่าสิ่งเหล่านั้นไม่มีตัวตน เป็นอนัตตา ทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่น จิตใจย่อมสว่าง แจ่มใส เปิดกว้าง เกิดความประสานกลมกลืน ด้วยเมตตา กรุณา มีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ทำให้สังคมสงบสุข เกิดสังคมงดงาม

๔.๗.๓ บุรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ

การไม่รู้คุณค่าของเงิน ไม่ประหยัด ฟุ่มเฟือยทำตามความต้องการ ที่สำคัญไม่ขยันและคบคนชั่ว จึงเกิดปัญหาการคอร์รัปชั่น การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร ความยากจน และการว่างงาน เพื่อส่งเสริมให้การทำงานและการเงินให้มั่นคงจึงบูรณาการด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ คือ

๑) รู้จักหา คือขยันหมั่นเพียรทำงานสุจริต ทำงานอย่างเป็นระบบ ขยันหาความรู้ด้านการทำงานเพิ่มเติมและขยันทำความดี ทำงานอย่างมีคุณภาพและใช้เวลาทำงานเพาะบ่มคุณธรรมไปด้วย

๒) รู้จักเก็บ รักษาทรัพย์ เป็นความไม่ประมาท เก็บทรัพย์อย่างเป็นระบบระเบียบ ต้องมีรายรับมากกว่ารายจ่าย และไม่นำทรัพย์ไปทางอบายมุข

๓) รู้จักคบ คบคนดีเป็นเพื่อน เป็นการรู้จักบุคคล เลือกผู้ประพฤติตนอยู่ในทำนองคลองธรรม มีพฤติกรรมดี แลกเปลี่ยนทัศนคติ คอยชี้แนะ ให้แต่สิ่งดี ๆ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นคุณธรรมและตัวเราเองก็ต้องเป็นคนดีเพื่อผู้อื่นด้วยเช่นกัน

๔) รู้จักใช้ จัดสรรเงินอย่างเป็นระบบระเบียบ เป็นความฉลาดในการบริหารจัดการบริหารเงินเป็นส่วน ๆ ว่าส่วนไหนต้องใช้จ่าย ต้องลงทุน ต้องเก็บออมแยกเป็นส่วน ๆ

ดังนั้น มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่กับกิจกรรมการทำงานมากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ ในชีวิต ควรอย่างยิ่งที่จะต้องทำงานด้วยใจรักและพัฒนาจิตให้เกิดคุณธรรมจากงานเป็นการเพาะบ่มคุณธรรม จิตใจผ่องใสเป็นสุข เมื่อได้ค่าตอบแทนจากการทำงานย่อมไม่ประมาทในการใช้เงิน ทั้งรู้จักบุคคล เลือกคบเพื่อน ย่อมเลือกเพื่อนที่ดี และฉลาดในการบริหารจัดการสรรเงินอย่างถูกต้อง ทิฐฐธัมมิตกัถะเป็นธรรมงามงามด้วยประโยชน์ ด้วยความสำเร็จ ย่อมส่งผลทำให้เศรษฐกิจงาม

๔.๗.๔ บุรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักกัลยาณมิตร

จากการที่มนุษย์นำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้อย่างฟุ่มเฟือย ขาดการไตร่ตรองส่งผลให้สภาพแวดล้อมที่เคยอุดมสมบูรณ์ได้หมดไปหรือเสื่อมทรามลง แล้วส่งผลกระทบต่อมนุษย์เดือดร้อนจากปัญหาต่าง ๆ เช่น โลกร้อน การขาดแคลนน้ำ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และมลพิษทางสิ่งแวดล้อม จึงบูรณาการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมด้วยหลักกัลยาณมิตร ด้วยการนำกัลยาณมิตรธรรม ๗ คุณสมบัติของกัลยาณมิตรและนำสัพปุริสธรรม ๗ คุณสมบัติของคนดีหรือสัตบุรุษ มาสร้างจิตใจให้เกิดความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ เห็นคุณค่าธรรมชาติ รักและเมตตาธรรมชาติตั้งเพื่อนรัก มีดังนี้

๑) ธรรมชาติได้สร้างความสมดุล ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น (ปิโย) ให้ความรัก เมตตา กรุณา มนุษย์ต้องลดกิเลสที่เป็นเหตุ (ธัมมัญญตา) ต้องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

๒) อนุรักษ์ธรรมชาติ จากธรรมชาติที่ให้คุณสมควรแก่ฐานะ นำเคารพ (ครุ) อย่างมั่นคง มนุษย์ควรเป็นเพื่อนที่ดีต่อบ ไม่ทำลายธรรมชาติ ธรรมชาติย่อมให้ผลที่ดี (อัตถัญญตา) กลับมา

๓) พัฒนาธรรมชาติ จากที่ธรรมชาติเคยมอบประโยชน์ให้มนุษย์มากมาย ยกฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ทั้งเป็นสิ่งที่น่าเจริญใจ (ภาวนีโย) มนุษย์ต้องรู้ทำนุบำรุง ส่งเสริม อย่างเต็มความสามารถของตน (อัตถัญญตา)

๔) ใช้ธรรมชาติอย่างพอเพียงในปัจจุบัน ๔ มนุษย์ควรที่จะชักชวน ช่วยเหลือ (วัตตตา) เป็นการทดแทนคุณ รู้จักประมาณ (มัตถัญญตา) ใช้เท่าที่จำเป็น รู้คุณค่าความพอเพียง

๕) ต้องอดทนต่อปัญหาที่มากกระทบ (วจนกขโม) รู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น อดทนในการประสานงานให้ราบรื่น เร่งช่วยเหลือ ปกป้อง อนุรักษ์ (กาลัญญตา) อย่างเร่งด่วนที่จะนำไปสู่โลกที่ยั่งยืน

๖) จัดการอย่างเหมาะสม ยึดหลักการตัดสินใจบนพื้นฐานข้อมูลที่ถูกต้อง (คัมภีร์วจกตัง กัตตา) มีการประสานงาน รู้จักสภาพแวดล้อม (ปริสัณฺญาตา) พร้อมส่งเสริมสภาพแวดล้อมให้ดียิ่งขึ้น

๗) ชักจูงแนะนำให้ตระหนักและสำนึกในบุญคุณ ส่งเสริม ให้สิ่งดีงาม (โน จัฏฐาเน นิโยชเย) สร้างธรรมชาติทดแทน ทราบถึงความแตกต่าง (ปุคคัลลัญญาตา) ทั้งของมนุษย์และธรรมชาติ

ดังนั้น ธรรมชาติมีคุณต่อมนุษย์มาก ควรเห็นคุณค่า คุณประโยชน์ของธรรมชาติ จะต้องไม่ทำลายและพร้อมที่จะเป็นมิตรที่ดีต่อธรรมชาติเป็นการทดแทนคุณของธรรมชาติ เป็นการสร้างคุณภาพต่อกัน หลักกัลยาณมิตรเป็นธรรมงามตั้งแสงอรุณรุ่ง ด้วยองค์ธรรมของกัลยาณมิตรจะสร้างจิตใจมนุษย์ให้เป็นมิตรต่อธรรมชาติ หวังดี รู้คุณธรรมชาติ ช่วยเหลือส่งเสริมพัฒนาให้ธรรมชาติกลับคืน กัลยาณมิตรจึงทำให้สิ่งแวดล้อมงดงาม

๔.๗.๕ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ

ปัญหาด้านผลกระทบจากเทคโนโลยีเป็นปัญหาที่โดดเด่น มาเร็ว มาแรง ในยุคปัจจุบัน เพราะเป็นปัญหาที่ครอบงำกายและจิตใจมนุษย์ได้อย่างแนบแน่น เช่น เว็บไซต์หาไม่เหมาะสม เว็บแคมหรือเว็บคาเมรา การแพร่ระบาดไวรัส อาชญากรคอมพิวเตอร์ เป็นต้น จึงนำหลักธรรมโยนิโสมนสิการมาบูรณาการ ด้วยการนำโยนิโสมนสิการมาตรวจสอบบุคคลหรือผู้บริโภค ตรวจสอบเทคโนโลยี และตรวจสอบบุคคลและเทคโนโลยี

๑) บุคคลหรือผู้บริโภค มนุษย์ส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตตามความต้องการ ความต้องการ เพื่อให้ชีวิตรอด โดยเฉพาะด้านปัจจัย ๔ แต่ยุคปัจจุบันกับมีความต้องการเกินความจำเป็น คือมีความต้องการด้านเทคโนโลยีมากเกินไปจนเกิดโทษ กลายเป็นนักบริโภคนิยม วัตถุนิยม จนเสียศักยภาพ

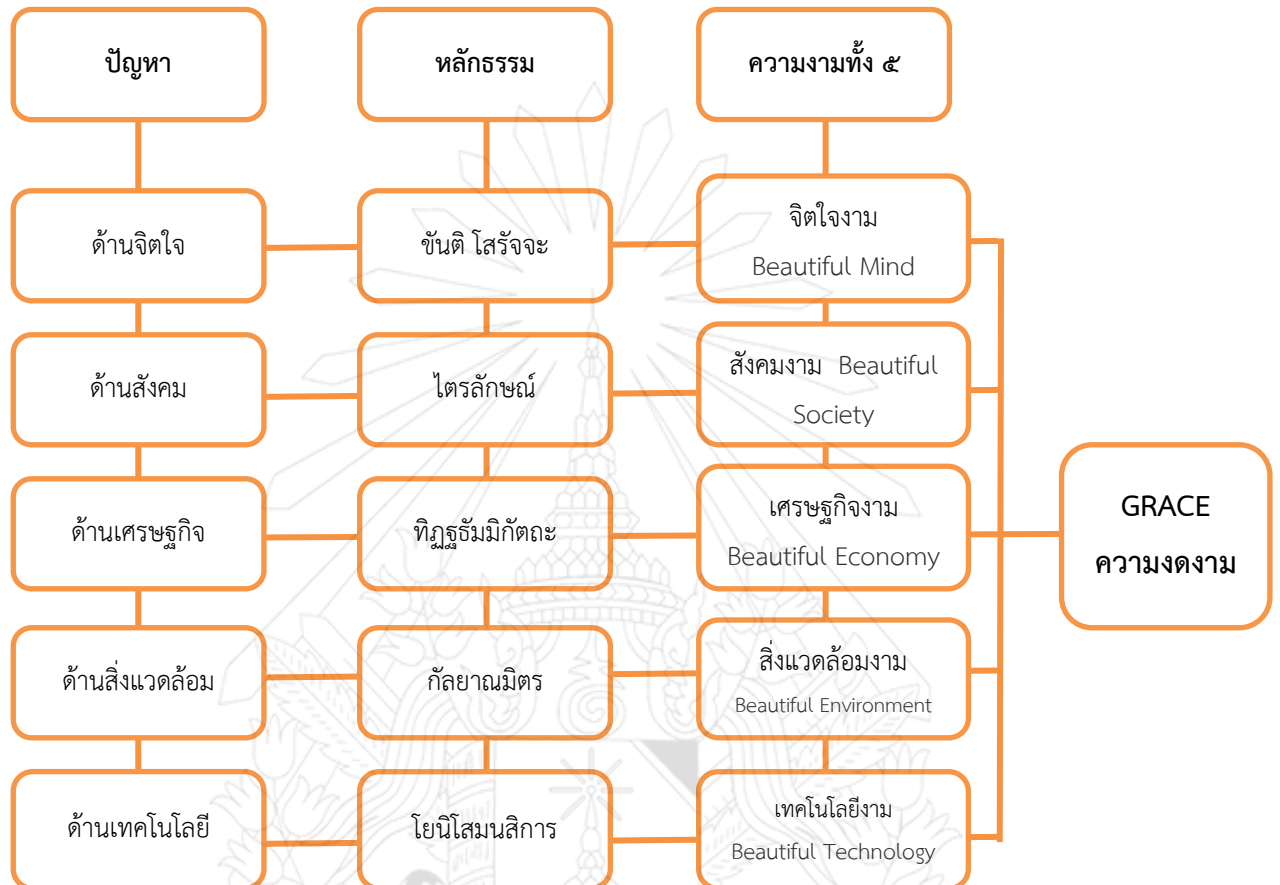
๒) เทคโนโลยี เป็นความรู้ที่อำนวยความสะดวกในชีวิต เป็นความรู้ทรงคุณค่า มีคุณ มีประโยชน์ มีจุดประสงค์หรือเป้าหมายมาช่วยพัฒนาส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

๓) บุคคลกับเทคโนโลยี โยนิโสมนสิการเป็นเครื่องมือประสานทั้งมนุษย์และเทคโนโลยี ให้เข้าใจบริบทต่าง ๆ ต่อกัน หล่อหลอมเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างเกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน

ดังนั้น หลักโยนิโสมนสิการเป็นแนวทางสู่การปฏิบัติที่ใช้แก้ปัญหาเทคโนโลยี ทำให้คิดวิเคราะห์ พิจารณา ข้อมูลได้อย่างแยบคาย เข้าใจหลักการและจุดมุ่งหมายของเทคโนโลยีอย่างถ่องแท้ ไม่ตกเป็นทาส เกิดปัญญารู้เท่าทันและตามทันกับระบบต่าง ๆ ของนวัตกรรม ทำให้การดำเนินชีวิตบรรลุเป้าหมาย โยนิโสมนสิการงามตั้งยอดของธรรมเพราะพัฒนาสุขจากความรู้นิรุฒธรรมคู่คุณธรรม เป็นความรู้แห่งอารยชน เกิดการใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องเหมาะสม ย่อมทำให้เทคโนโลยีงดงาม

สรุปได้ว่า เมื่อนำหลักธรรมทั้ง ๕ มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ทำให้ปัญหาต่าง ๆ ลดลงถึงกับหมดไป การดำเนินชีวิตราบรื่น เป็นสุข และการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในทุกมิติย่อมทำให้เป็นผู้ดำเนินชีวิตแบบผู้คิดดี คิดจริง คิดมีประโยชน์ พุทธิ พุทธิจริง พุทธิมีประโยชน์ และ

ทำดี ทำจริงและทำมีประโยชน์ ทั้งต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ ส่งผลให้ชีวิตงดงาม สังคมงดงาม และประเทศชาติงดงาม อย่างสันติสุขด้วยพุทธสุนทรียศาสตร์

แผนภูมิ ๔.๑๐ บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์” ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ทฤษฎี เอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย รวมถึงการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ ดังนี้ คือ ๑) เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ๓) เพื่อบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ และ ๔) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์” โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นการแก้ปัญหาทั้ง ๕ ของการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยการนำหลักธรรมทั้ง ๕ คือ ขันติและโสรัจจะ ไตรลักษณ์ ทิฐฐธัมมิกัตถะ กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ มาแก้ปัญหาต่าง ๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา ในรูปแบบการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ผลวิจัยพบว่า

๕.๑.๑ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑

จากการศึกษาการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ พบว่า มนุษย์ได้นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ มาพัฒนาชีวิตในรูปแบบเทคโนโลยี มีการสร้างนวัตกรรมอย่างหลากหลายเพื่อให้เหมาะกับจุดประสงค์ ในการอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำเนินชีวิต สร้างคุณภาพชีวิตได้อย่างไร้ขีดจำกัด มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพราะนักวิทยาศาสตร์ไม่หยุดยั้งที่จะต่อยอดความรู้เดิมและสร้างความรู้ใหม่ ๆ การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เข้าทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง คือมีการเปลี่ยนแปลงวัฏจักรเมื่อสิ่งใหม่ ๆ ให้โทษก็ย้อนกลับไปพัฒนาแบบเก่า เปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการเป็นการพัฒนาต่อยอดแบบไม่หยุดยั้ง และเปลี่ยนแปลงแบบการขัดแย้ง เป็นความขัดแย้งหลายด้านทั้งการนำมาใช้อย่างไม่ถูกต้องประสงค์ และการเอาเปรียบสังคมด้วยการมุ่งหาผลประโยชน์ เป็นต้น

ในยุคศตวรรษที่ ๒๑ เน้นการพัฒนาด้านวัตถุให้เจริญงอกงามอย่างมากมายและรวดเร็ว เป็นการสร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่เห็นและจับต้องได้เท่านั้น แต่ไม่ได้มีการพัฒนาทางด้านจิตใจที่เป็นนามธรรม ซึ่งจิตใจเป็นสิ่งผลักดันให้ชีวิตขับเคลื่อนไป การส่งเสริมแต่วัตถุให้เสพบริโภคจนจิตใจคล้อยตามไหลตามสิ่งกระตุ้น สิ่งเร้า จนฟุ้งซ่าน สับสน และเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ไม่มีการส่งเสริมด้านคุณธรรม จึงบั่นทอนสันติสุขของสังคมโลกและมวลมนุษยชาติ ส่งผลให้สังคมวุ่นวาย ไม่สมดุล สังคมบิดเบี้ยว ไม่สวยงาม เกิดปัญหาหลัก ๆ ๕ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านจิตใจ

สุขภาพจิตของมนุษย์ยุคปัจจุบันที่อยู่ท่ามกลางความเจริญทางวัตถุ จะมีปัญหาด้านจิตใจ คือ เครียด ฟุ้งซ่าน ซัดส่าย สับสน กระวนกระวาย รอไม่เป็น ไม่เข้มแข็ง ย่อท้อง่าย ทำให้เป็นโรคซึมเศร้า วิตกกังวลเพิ่มมากขึ้นทุกวัน และเกิดปัญหา ได้แก่ การขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น การขาดการข่มกายและข่มใจ และการขาดกรอบแห่งความถูกต้อง สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาด้านจิตใจเพราะมนุษย์ขาดความอดทน อดกลั้น ต่อสิ่งที่มากระทบทั้งทางกายและจิตใจ

๒) ด้านสังคม

ปัญหาสังคม ได้แก่ ปัญหาครอบครัว ปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ปัญหา ยาเสพติด และปัญหาโสเภณี เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้มีฐานจากจิตใจขาดคุณธรรม ไม่รู้อะไรดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด จึงดำเนินชีวิตแบบเอาตัวรอด ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง เห็นแก่ตัว มักจะนำตนเองไปผูกมัดกับสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นของตน เป็นของผู้อื่น คิดแต่ยึดทุกสิ่งทีตนเองชอบ มุ่งสู้ แข่งแย่ง เอาชนะเพื่อให้ได้มาในสิ่งนั้นโดยไม่คำนึงถึงผลเสีย มีเป้าหมายในการกระทำเพื่อประโยชน์ตนเท่านั้น

๓) ด้านเศรษฐกิจ

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การคอร์รัปชัน การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร ความยากจน และการว่างงาน เป็นต้น แม้ว่าจะมีระบบส่งเสริมด้านปัจจัย ๔ การผลิต การจำหน่ายแจก การบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ และการกระจายรายได้สู่ประชาชน เพื่อการอยู่ดีกินดี เพื่อเกิดความเป็นสุขของสังคม แต่ระบบไม่บรรลุจุดมุ่งหมาย การกินดี อยู่ดี เพราะมนุษย์ไม่เข้าใจ ไม่รู้เท่าทันแนวทางที่ควรกระทำ สาเหตุคือ มนุษย์มีความต้องการทางวัตถุกินความสามารถตนเอง ไม่ขยัน ขี้เกียจ ไม่สู้การทำงาน ขาดทักษะทางอาชีพ ชอบความสบาย ไม่รับผิดชอบ ไม่รู้คุณค่าของทรัพย์ ไม่รู้จักรักษาทรัพย์และใช้ทรัพย์อย่างไม่ถูกต้อง ส่งผลให้การเงินไม่มั่นคง

๔) ด้านสิ่งแวดล้อม

เมื่อระบบนิเวศถูกทำลายจนขาดความสมดุลได้ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมทั่วโลก เกิดปัญหา ได้แก่ โลกร้อน การขาดแคลนน้ำ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และมลพิษทางสิ่งแวดล้อม สาเหตุคือ มนุษย์นำทรัพยากรมาใช้เพื่อสร้างนวัตกรรมมากมาย ฟุ่มเฟือย เกินความจำเป็น โดยไม่มีขอบเขต ไม่คำนึงถึงการสูญเสีย ทำให้ทรัพยากรหมดไปอย่างรวดเร็ว เท่ากับว่ามนุษย์เป็นผู้ทำลายสิ่งแวดล้อม

เพราะไม่เห็นคุณค่า ความสำคัญ ประโยชน์ที่ธรรมชาติมอบให้เกิดความสมดุลต่อการอยู่ร่วมกัน ปัญหา
นี้เกิดจากความคิด ค่านิยม จิตสำนึกของมนุษย์ที่ไม่เป็นมิตรต่อธรรมชาติ

๕) ด้านเทคโนโลยี

การบริโภคเทคโนโลยี มนุษย์ส่วนใหญ่บริโภคไม่ตรงจุดมุ่งหมายของนวัตกรรมชนิดนั้น ๆ
ทำให้เป็นปัญหาด้านต่าง ๆ ได้แก่ เว็บเนื้อหาไม่เหมาะสม เว็บแคมหรือเว็บคาเมรา การแพร่ระบาดของ
ไวรัส และอาชญากรคอมพิวเตอร์ เพราะผู้เสพเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้ ไม่มีปัญญา คิดไม่เป็น วิเคราะห์
ไม่เป็น ไม่พิจารณาถึงคุณความรู้ที่เทคโนโลยีมอบให้เป็นค่าตอบแทน ย่อมทำให้ผู้เสพตกเป็นเหยื่อ
สิ่งเร้าสิ่งกระตุ้นของระบบเทคโนโลยี

สรุปได้ว่า การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ที่ดำเนินบนฐานความเปลี่ยนแปลง
ในทุกมิติ ผลที่ได้รับมีทั้งสุขและทุกข์ ผู้ที่ได้รับความสุขส่วนใหญ่เป็นผู้นำปัจจัย ๔ มาใช้อย่างถูกวิธี
รู้คุณค่า ได้รับคุณประโยชน์อย่างอนันต์ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจที่เจริญ สะดวก รวดเร็ว มีปริมาณ
มากต่อความต้องการ ด้านสังคมก็เป็นสังคมเปิดกว้าง ทำให้เกิดวิสัยทัศน์ที่ดี ด้านการแพทย์ก็ทันสมัย
ล้ำหน้าทันต่อโรค ด้านการศึกษาก็เจริญเรียนรู้ได้รวดเร็ว ด้านเทคโนโลยีก็อำนวยความสะดวก
มากมาย ทำให้เกิดชีวิตอันงดงาม ส่วนผู้ดำเนินชีวิตแล้วทุกข์เพราะบริโภคหรือเสพอย่างขาดการ
พิจารณา ขาดสติ หลงไหลตามแรงกระตุ้นของความเปลี่ยนแปลงทางนวัตกรรม อย่างขาดการ
ไตร่ตรองจนเกิดโทษเกิดปัญหาทำให้สังคมไม่สันติสุข มีชีวิตที่ไม่งดงาม

๕.๑.๒ หลักพุทธสุนทรียศาสตร์

พุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นความงามตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ความงามในพุทธศาสนา
เป็นความงามที่เกิดได้ ๒ มิติ คือ งามทางโลกียะและโลกุตตระ ความงามทางโลกียะหรืองามแบบ
ภาษาโลก ๆ กำหนดหมายให้เข้าใจตรงกันอยู่ภายใต้อำนาจกิเลสที่มีจิตเป็นตัวปรุงแต่ง เช่น ความงาม
ของคน สัตว์ และสิ่งของ เป็นต้น เป็นความงามทางโลกจัดเป็นจิตพิสัย ส่วนความงามทางธรรมหรือ
ทางโลกุตตระเป็นความงามที่เป็นลักษณะอนัตตา วัตถุงามในตัวเอง ไม่มีจิตเข้าไปปรุงแต่งจัดเป็นวัตถุ
วิสัย พุทธสุนทรียศาสตร์เกิดจากการปฏิบัติธรรมเป็นนามธรรมเป็นคุณธรรม ส่งผลให้จิตใจสงบ
สะอาด ผ่องใส ส่งผลให้กายงาม จิตใจงาม ปัญญางาม งามทางธรรมเป็นความงามที่ทำให้ผู้ปฏิบัติและ
สังคมสงบสุขอันเป็นเป้าหมายที่สำคัญ ความงามของธรรมยังมีระดับความลึกซึ้งละเอียดอ่อน คือธรรม
นั้นงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง ในที่สุด ความงามให้คุณค่า คือ อนุเคราะห์ ประโยชน์ เกื้อกูล และสุข

ความงามระดับเบื้องต้นของการปฏิบัติธรรม มีความงามอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) ความงามด้านความประพฤติ ด้านกาย คือ ความงามของพฤติกรรมที่ดี งามทาง
กิริยามารยาทที่ถูกต้อง มีระเบียบ เรียบร้อย สุขภาพ อ่อนโยน ประพฤติถ่อมตน ดูแลสบายตา

๒) ความงามด้านคุณธรรมหรือด้านจิตใจ คือเป็นลักษณะแห่งการไม่ก้าวพลาดไปในทาง
ที่ชั่ว เป็นความงามแห่งความดำริที่ไม่มีการอยากกระทำความชั่วใด ๆ อยู่ในใจเป็นการเสริมคุณธรรม

ให้มากยิ่งขึ้น ทำให้ไม่มีความกังวลวุ่นวาย มีจิตใจที่เข้มแข็งตั้งงาม ใจดี อ่อนโยน มีความตั้งงามเกื้อกูล ไม่มีความรุนแรงต่อตนเองและผู้อื่น ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น

ความงามทางพระพุทธศาสนามีเป้าหมายสำคัญ คือ การดำรงชีวิตอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขและเป็นสันติสุขของมวลมนุษยชาติ ความงามจะเกิดขึ้นได้ด้วยการเข้าถึงองค์ธรรม ทุกหลักธรรมมีความงามเป็นผลเสมอ ดังเช่น ชั้นดี โสรจจะ ไตรลักษณ์ ทิฐธัมมิกัตถะ กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ หลักธรรมเหล่านี้คือพุทธสุนทรียศาสตร์ มีดังนี้

๑) ชั้นดี โสรจจะ

ชั้นดี โสรจจะ เป็นธรรมงาม ความอดทนจะเกิดเมื่อมีบางสิ่งบางอย่างมากระทบกับอายตนะทั้ง ๖ แล้วรู้สึกไม่ปกติสุข จิตสั่นคลอน ฟุ้งซ่าน กระวนกระวาย ตระหนก เจ็บปวด กัดดัน เป็นต้น ตามปกติจะเกิดอาการอยากโต้ตอบแบบใช้อารมณ์ในรูปแบบต่าง ๆ และการโต้ตอบส่วนใหญ่จะเป็นแนวรุนแรงหรือการกระทำในทางลบ ความอดทนจะเกิดเมื่อมีสิ่งเหล่านี้มากระทบ สติรู้ตัวให้หยุดสงบนิ่งก่อน ทั้งความคิดและการกระทำแล้วใช้ปัญญาพิจารณาเหตุปัจจัย สิ่งที่ต้องอดทนในชีวิตประจำวัน ๔ ประการ คือ ๑) ต่อธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวย ๒) ต่อทุกขเวทนา ๓) ต่อการกระทบกระทั่ง และ ๔) ต่อกิเลส สิ่งยั่วเย้าทางวัตถุนิยม เป็นต้น

อดทนอดกลั้นได้ย่อมเกิดความสงบ เมื่อสงบอย่างมีสติ เกิดปัญญา โสรจจะตามมา อุปการะเกิดรสแห่งความสงบส่งผลให้เกิดสุข ความอึดแอ็บเข้มแข็ง มาหล่อเลี้ยงจิตใจ ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติได้มีพฤติกรรมสงบเสงี่ยม อหยาศัยดี เรียบร้อย สุขภาพ อ่อนโยน ผู้ใดอดทนผู้นั้นจะมีพฤติกรรมและจิตใจงดงาม ชั้นดี โสรจจะทางพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นธรรมงาม

๒) ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ คือ กฎธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวง มีลักษณะโดยธรรมชาติ ๓ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ไตรลักษณ์เป็นความรู้ ความเห็นที่ถูกต้อง ว่าทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ภายใต้กฎอนิจจัง คือทุก ๆ สิ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทุกขัง คือสิ่งใดก็ตามถ้าเข้าไปยึดมั่นถือมั่นให้คงอยู่ย่อมได้รับความทุกข์ ความเป็นอนัตตา คือทุก ๆ อย่างในโลกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงและความทุกข์ ไม่มีสิ่งใดคงทนถาวร ทุก ๆ สิ่งไม่มีตัวตน กฎของธรรมชาตินี้ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือหรือบงการกฎนี้ได้

การดำเนินชีวิตภายใต้กฎไตรลักษณ์ ถ้าเข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริง ย่อมคลายความยึดมั่นถือมั่น สุขอย่างอิสระ เป็นผู้งามแบบผู้มีสติ ไม่ประมาท ไตรลักษณ์มีลักษณะความงามอย่างสว่างรุ่งเรือง ไพโรจน์ บริสุทธิ หมดจด เพราะเกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริง

๓) ทิฐธัมมิกัตถะ

หลักทิฐธัมมิกัตถะ คือ หลักธรรมที่เกิดประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรมมี ๔ ประการ คือ

- (๑) อุภูฐานสัมปทาน ถึงพร้อมด้วยความหมั่น
- (๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
- (๓) กัลยาณมิตตตา มิตรดี เพื่อนดี
- (๔) สมชีวิตา การบริหารทรัพย์ที่หามาได้อย่างถูกต้อง

หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถะเป็นธรรมงาม เป็นหลักธรรมแสดงถึงความสำเร็จในการหาทรัพย์ การใช้ทรัพย์ การคบเพื่อน และจัดสรรทรัพย์ หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เป็นสุขในปัจจุบัน ไม่เดือดร้อนในปัจจุบัน ๔ มีเศรษฐกิจมั่นคง มีระเบียบ สง่างาม เป็นการดำเนินชีวิตด้วยความสำเร็จทางทรัพย์

๔. กัลยาณมิตร

กัลยาณมิตร คือเพื่อนที่ดี มีใจหวังดี ปรารถนาดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน ให้สิ่งที่ดีงามต่อกัน การคบเพื่อนเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่จะนำชีวิตไปสู่ความเสื่อมพินาศหรือสู่ความเจริญงอกงาม คุณสมบัติของความเป็นกัลยาณมิตร และเป็นสัตบุรุษ คือ กัลยาณมิตรธรรม ๗ และสัปปุริสธรรม ๗ ที่สร้างให้ผู้นั้นมีคุณธรรมแห่งความเป็นมิตรดี

กัลยาณมิตร งามดั่งแสงอรุณรุ่ง เพราะผู้มีคุณของกัลยาณมิตรจะคอยช่วยเหลือ แนะนำ ชักจูง ส่งเสริมผู้อื่นอย่างจริงใจ จึงเป็นเครื่องนำหรือสิ่งเริ่มต้นของชีวิตที่ดีงามส่งสู่ชีวิตที่ดำเนินอย่างราบรื่น เป็นสุข กัลยาณมิตรมีความสำคัญต่อชาวโลกอย่างยิ่ง การเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันเหมาะสมกับสิ่งมีชีวิตด้วยกันและต่อสิ่งที่ไม่มีชีวิตด้วย เพราะเป็นการสร้างความสุขและความสมดุลให้เกิดขึ้น

๕) โยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการเป็นการคิดตามแนวทางแห่งปัญญา มีองค์ธรรม คือปัญญา การทำในใจ โดยแยกกาย หรือการคิดถูกต้อง คิดเป็น กลั่นกรองข้อมูล การคิดตามความเป็นจริงไม่หลงมกมาย ไม่เอาความโลภ ความโกรธ ความหลงเข้าไปจับ ในสิ่งที่ตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง โยนิโสมนสิการนำมาใช้กับอะไรก็ได้ เพราะเป็นความคิดที่ไม่ก่อปัญหา แต่ช่วยลดปัญหาและแก้ปัญหาคิดในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ คือ คิดแบบไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ความคิดแบบโยนิโสมนสิการ มี ๔ วิธี ที่สำคัญคือ คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล และคิดเร้ากุศล

การใช้โยนิโสมนสิการในการปลูกปัญญาให้รู้แจ้งตามสภาวะ เกิดสัมมาทิฐิ ขจัดอวิชชา และใช้ในการสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลูกเร้ากุศลธรรม ขั้นต้นเป็นการข่มตัณหาจนสูงสุดถึงการกำจัดตัณหา ผู้ใดมีโยนิโสมนสิการเท่ากับเป็นผู้มีแสงเงินแสงทองนำทางทำให้การดำเนินชีวิตถูกต้องดีงาม ซึ่งคุณค่าของโยนิโสมนสิการเปรียบเป็นยอดของธรรมไม่ว่าจะทำอะไรก็ถูกต้อง ไม่ผิดพลาดและถูกทาง เพราะทำให้แก้ปัญหาเป็น คิดเป็น พุดเป็น ทำเป็น ใช้เป็น เสวนาคบหาเป็นและบริโภคนเป็น

ดังนั้น หลักธรรมทั้ง ๕ คือ ขันติ โสรัจจะ ไตรลักษณ์ ทฤษฎีธรรมกัตถะ กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ หลักธรรมทั้งหมดนี้เป็นพุทธสุนทรียศาสตร์เพราะงามอย่างธรรมงาม งามอย่างสว่าง

หมดจด งามอย่างสำเร็จเป็นประโยชน์ งามดั่งแสงอรุณรุ่ง งามอย่างแสงเงินแสงทองและงามอย่างยอดของธรรม เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงความดี ความจริง ความงาม การอนุเคราะห์ เกื้อกูลให้ประโยชน์จนถึงความหลุดพ้น นี่คือความงามของพระพุทธศาสนา

๕.๑.๓ บุรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

บุรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นการแก้ปัญหาทั้ง ๕ คือ จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และผลกระทบจากเทคโนโลยี ด้วยหลักธรรมทั้ง ๕ คือหลักขันติ โสรัจจะ ไตรลักษณ์ ทิฐฐัมมิกัตถะ กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ ให้เกิดชีวิตงดงาม ดังนี้

๑) บุรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักขันติ โสรัจจะ

นำหลักขันติและโสรัจจะมาบูรณาการปัญหาด้านจิตใจ จากการขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น การขาดการข่มกายข่มใจ และการขาดกรอบแห่งความถูกต้อง ด้วยการให้อดทนต่อความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น คือ

(๑) ออดทนต่อธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวย ที่ส่งผลต่อกิจการงานให้ไม่สะดวกสบาย ด้วยการพิจารณายอมรับความจริงว่าภัยธรรมชาติเกือบทั้งหมดต้นเหตุมาจากมนุษย์ที่ทำตามอำนาจกิเลสเราก็เป็นส่วนหนึ่งจึงควรอดทนอดกลั้นปรับตัวปรับใจดำเนินกิจการงานให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี และเกิดจิตสำนึกร่วมรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

(๒) ออดทนต่อทุกขเวทนา ด้วยการเข้าใจกฎธรรมชาติและป้องกันตนเอง เข้าใจถึงความเปราะบางของทุกอย่างเป็นอนิจจัง ทุกอย่างเปลี่ยนแปลง รู้เท่าทันว่าไม่สามารถควบคุม ไปขัด ไปขวางหรือครอบครองร่างกายให้เป็นดังใจได้ ควรอดทนพร้อมนำวิถีการเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยมาหาวิธีในการแก้ไขป้องกันตนเองให้ปลอดภัย อย่างเหมาะสม แก้ปัญหาให้ตรงประเด็นและแก้อย่างมีสติ

(๓) ออดทนต่อการกระทบกระทั่ง ด้วยการอดทนข่มใจในสิ่งที่ไม่ได้ตั้งใจ ไม่ถูกต้อง ทั้งจากคนรอบข้างและจากระบบสื่อสารที่ไร้พรมแดนที่แพร่สะพัดอย่างรุนแรง เกิดการกระทบกระทั่งผ่านสื่อได้ง่ายและกัดกร่อนคุณงามความดี ผลักดันให้มีความอดทนอดกลั้นน้อยลง มนุษย์ควรมีสติอดทนแล้ววินิจฉัยพิจารณาสาเหตุ ใช้เหตุผลและใช้ความอดทนในการข่มกายข่มใจ ยึดหลักสันติวิธี

(๔) ออดทนต่อกิเลส ๓ ตัวที่เป็นต้นกำเนิด คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง การอดทนต่อกิเลสเหล่านี้จะตรึงกระแสน้ำใจให้นิ่งแล้วเลือกสิ่งที่ต้องการคือกุศลธรรม และขจัดสิ่งที่ไม่ต้องการคืออกุศลธรรม เป็นผู้รู้เท่าทันกิเลส เป็นอิสระ ยึดหลักธรรมเพื่อสร้างกรอบแห่งความถูกต้อง ความอดทนเป็นดั่งรั้วกันกิเลสทั้ง ๓ ไม่ให้เข้ามาอยู่หรือรบกวนจิตใจ

ดังนั้น เมื่อมีสิ่งใดมากระทบจิตใจให้ฟุ้ง ซัดสาย ขุนมัว ควรมีสติให้ออดทน ทำจิตสงบ นิ่ง ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุปัจจัยที่เกิดพร้อมการแก้ไข เมื่อจิตใจสงบย่อมเกิดโสรัจจะรสของความสงบ ที่มีความเข้มแข็ง เบิกบาน สงบเสงี่ยม อภัยตายาม โสรัจจะเกิดตามขั้นตอนอย่างเกื้อกูลต่อกัน ฉะนั้นหลักขันติ โสรัจจะ ทำให้จิตใจสงบ เย็น เป็นประโยชน์ เป็นจิตใจที่งดงาม

๒) บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักไตรลักษณ์

นำหลักไตรลักษณ์มาบูรณาการปัญหาสังคม เนื่องจากมนุษย์มีความเห็นแก่ตัว ยึดมั่นถือมั่นในตนเองทำตามความต้องการของตนเองเป็นหลัก เมื่อนำไตรลักษณ์มาบูรณาการด้วยการให้เห็นกฎของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ว่าทุกอย่างอยู่ภายใต้กฎการเปลี่ยนแปลงซึ่งเราไม่สามารถควบคุมได้ แต่เราประยุกต์วิธีการดำเนินชีวิตรับกับสิ่งต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ ดังนี้

(๑) อนิจจัง เปรียบดัง “อยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลก” โลก คือ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงซึ่งมีอยู่เต็มไปหมด มีเขี้ยวที่มีพิษคือทุกข์ ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงเป็นคุณสมบัติ ไม่คงทนถาวร เป็นที่รวมของความแปรปรวนความขัดแย้งและความสลาย จึงคลายความยึดมั่นถือมั่น รู้เท่าทันสภาวะย่อมปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างอิสระ เท่ากับว่า อยู่ในโลกโดยไม่ถูกเขี้ยวของโลก คือไม่ทุกข์กับการยึด

(๒) ทุกขัง เปรียบดัง “อยู่ในโลกโดยกินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด” เหยื่อคือสิ่งที่เราต้องบริโภค เบ็ดคือทุกข์ อยู่ด้วยสติในการเสพบริโภคอย่างพอประมาณ ถูกต้อง ไม่ให้เกิดทุกข์ คือ การไม่เข้าไปผูกมัดกับสิ่งที่ไม่คงที่จึงไม่ถูกบีบคั้นกดดันจากการเปลี่ยนแปลง เปรียบดังกินเหยื่อแล้วไม่ติดเบ็ด

(๓) อนัตตา เปรียบดัง “อยู่ในโลกโดยเป็นผู้ชนะโลก” การรู้ว่าทุกอย่างเรายึดไม่ได้ มันไม่มีตัวตน ไม่มีแก่นให้ยึดมั่น ไม่มีแก่นสาร ย่อมไม่ตกเป็นทาสกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง อยู่เหนืออำนาจกิเลส เป็นผู้ชนะโลกด้วยการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายตรงตามเหตุปัจจัย ด้วยเท่าที่ที่อิสระ

ดังนั้น การเข้าถึงไตรลักษณ์เป็นการเข้าถึงองค์ความรู้ของธรรมชาติ ความรู้แห่งความจริง ด้วยการมองเห็นอนิจจังว่าเป็นสิ่งเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงมีทั้งทางเสื่อมและทางเจริญ เราจึงสามารถที่จะบันดาลเหตุปัจจัยให้เปลี่ยนไปในทางเจริญได้ด้วยการรู้เท่าทัน ด้านทุกขังเป็นการวางท่าทีต่อความเปลี่ยนแปลงให้ถูกต้องด้วยการไม่เข้าไปผูกมัดว่าเป็นสิ่งคงที่ ไม่ไปต่อสู้กับความขัดแย้งอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และเมื่อทราบทุกอย่างเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ก็เท่ากับว่าสิ่งเหล่านั้นไม่มีตัวตน เป็นอนัตตา ทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่น จิตใจย่อมเปิดกว้าง สว่าง แจ่มใส เกิดความประสานกลมกลืนด้วยเมตตา กรุณา มีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ทำให้สังคมสงบสุข เกิดสังคมงาม

๓) บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะบูรณาการปัญหาด้านเศรษฐกิจ คือเป็นองค์แห่งความสำเร็จ ไม่มี ความทุจริตเข้ามาเกี่ยวกัการดำเนินชีวิต การนำปัจจัย ๔ มาใช้ในชีวิตอย่างเหมาะสมไม่ขัดสน ด้วยการใช้ชีวิตแบบนักปราชญ์รู้จักหาทรัพย์อย่างถูกต้อง ด้วยความขยันหมั่นเพียร จะพบว่าจุดหลักของทฤษฎีธัมมิกัตถะคือการทำงาน ในชีวิตมนุษย์กิจกรรมที่ใช้เวลามากที่สุดคือการทำงาน ดังนั้นชีวิตที่ดีต้องสั่งสมคุณธรรม จึงใช้การทำงานพัฒนาตนพัฒนาจิตด้วยการเพาะบ่มคุณธรรมพร้อมการทำงาน คือ ขยันทำงานที่สุจริต รักงาน มีความเพียรพยายาม มีสติ สมานิติ ตั้งใจทำงานและพิจารณางานพัฒนาให้ดีขึ้น เมื่อเป็นผู้มีคุณธรรม พอได้รับเงินค่าตอบแทนย่อมไม่ประมาทในการจัดเก็บรักษา รู้จักบุคคลเลือกคบคนดี และฉลาดบริหารจัดการการใช้จ่ายอย่างมีเหตุมีผล และถูกทำนองคลองธรรม

เมื่อขยันหมั่นเพียรจนได้ทรัพย์มาเป็นอุปกรณ์หรือเป็นปัจจัยอุดหนุนชีวิต ทรัพย์ไม่ใช่จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของชีวิต แต่เป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์มีความสะดวกขึ้นและมีความพร้อมมากขึ้นในการที่จะดำเนินชีวิตที่ติงามและทำกิจที่ติงาม เพื่อเข้าถึงสิ่งที่ติงามยิ่งขึ้น ทรัพย์จะเกื้อกูลอุดหนุนให้มนุษย์ทั้งหลายอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ส่งผลให้สังคมเจริญงอกงามขึ้น เมื่อใดทรัพย์เกิดสำเร็จขึ้นกับคนดีคนหนึ่งเท่ากับเกิดขึ้นหนุนให้เศรษฐกิจแข็งแกร่งและมั่นคงยิ่งขึ้น เศรษฐกิจจึงงงาม

๔) บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักกัลยาณมิตร

นำหลักกัลยาณมิตรมาบูรณาการปัญหาด้านการทำลายสิ่งแวดล้อม จากการพัฒนาที่มนุษย์นำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้อย่างฟุ่มเฟือย อย่างขาดการไตร่ตรองส่งผลให้สภาพแวดล้อมที่เคยอุดมสมบูรณ์ได้หมดไปหรือเสื่อมทรามลง ส่งผลกระทบให้มนุษย์เดือดร้อน เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น โลกร้อน การขาดแคลนน้ำ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และมลพิษทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เมื่อนำคุณธรรมของความเป็นมิตร มาสร้างจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ไม่มีชีวิตแต่มากไปด้วยคุณค่า ด้วยการนำกัลยาณมิตรธรรม ๗ คุณสมบัติของกัลยาณมิตรและนำสัปปุริสธรรม ๗ คุณสมบัติของคนดีหรือสัตบุรุษ มาสร้างจิตใจให้เกิดความรัก ความเมตตา กรุณา กตัญญู และรับผิดชอบต่อธรรมชาติ พร้อมทั้งเข้าใจสาเหตุที่เกิด ผลที่ได้รับและวิธีแก้ไข

เมื่อมนุษย์มีและนำองค์คุณกัลยาณมิตรมาใช้กับสิ่งแวดล้อม ย่อมประจักษ์สิ่งทีงงามคือเกิดดุลยภาพและประโยชน์ร่วมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม องค์คุณกัลยาณมิตรธรรมเป็นดังแสงอรุณรุ่งเป็นหนทางนำสู่การแก้ปัญหา เพราะรู้เหตุ รู้ผล รู้ถูก รู้ผิดอย่างกระจ่างชัด สร้างจิตใจมนุษย์ให้เป็นมิตรต่อธรรมชาติ หวังดี รู้คุณธรรมชาติ ช่วยเหลือส่งเสริมนำพาสร้างหนทางให้ธรรมชาติกลับคืนมา ทำให้สิ่งแวดล้อมเจริญงอกงาม

๕) บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักโยนิโสมนสิการ

นำโยนิโสมนสิการบูรณาการปัญหาเทคโนโลยี เช่น เว็บไซต์ไม่เหมาะสม เว็บแคมหรือเว็บแคมรา การแพร่ระบาดไวรัส อาชญากรคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ด้วยการนำโยนิโสมนสิการมาตรวจสอบตัวบุคคลหรือผู้บริโภค ตรวจสอบเทคโนโลยี และตรวจสอบตัวบุคคลและเทคโนโลยี พบว่ามนุษย์ดำเนินชีวิตบนฐานความต้องการของตนเองเป็นหลักในการบริโภคปัจจัย ๔ และเป็นความต้องการอย่างไร้ขีดจำกัด และส่วนใหญ่จะไม่อยู่บนเหตุผล ส่วนด้านเทคโนโลยีเป็นนวัตกรรมจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ที่นักวิทยาศาสตร์มีจุดประสงค์ต้องการให้มนุษย์ผู้บริโภคนำความรู้จากเทคโนโลยีออกมาใช้พัฒนาชีวิตให้สะดวกสบาย เมื่อมนุษย์มีความต้องการเสพเทคโนโลยี เพื่อให้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริง จึงต้องมีเครื่องมือมาช่วยคือหลักโยนิโสมนสิการ มาหล่อหลอมให้มนุษย์และเทคโนโลยีอยู่ร่วมกันอย่างก่อเกิดแต่ประโยชน์ ไม่มีปัญหาในการอยู่ร่วมกัน ด้วยการนำพาความคิดของมนุษย์ให้คิดถูก คิดเป็น ทำถูก ทำเป็น ใช้ถูก ต่อคุณค่าแท้ของเทคโนโลยี

โยนิโสมนสิการเป็นดั่งแสงเงินแสงทอง ที่ชี้ให้เห็นมนุษย์เห็นคุณค่าที่แท้จริงของเทคโนโลยี คุณค่าแท้จากกระบวนความรู้ที่มีแต่ประโยชน์ไม่มีโทษย่อมเป็นความรู้แห่งอารยชน ย่อมเป็นคุณธรรม เป็นความงามแห่งยอดของธรรม เพราะได้สร้างสุขจากความรู้ในรูปธรรมคู่คุณธรรม เกิดการพบ หนทางใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องเหมาะสม ย่อมทำให้เทคโนโลยีงดงาม

ดังนั้น เมื่อนำหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ย่อมดำเนินชีวิต ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างผู้มีจิตใจงดงาม สงบ เย็น เป็นประโยชน์ สังคมงดงามด้วยการรู้เท่าทันชีวิตทำให้ไม่เห็นแก่ตัวอยู่ในสังคมอย่างเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อกัน เศรษฐกิจงามด้วยการพัฒนางาน พร้อมพัฒนาตนทำงานอย่างสุขใจ สิ่งแวดล้อมงามด้วยการเห็นคุณค่าและรักธรรมชาติเสมือนเพื่อนที่ดี และเอื้อเพื่อต่อกัน และเทคโนโลยีงามด้วยการนำความรู้จากเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์ตรงจุดมุ่งหมาย อย่างแท้จริง ทำให้ผู้ปฏิบัติงดงามด้วยการอนุเคราะห์ เกื้อกูล เป็นประโยชน์ ทั้งการคิด พูด ทำ อย่างดีจริง และมีประโยชน์ทั้งต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ ส่งผลให้ชีวิตงดงาม สังคมงดงาม และประเทศชาติงดงามด้วยพุทธสุนทรียศาสตร์

๕.๒ องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

๕.๒.๑ ที่มาขององค์ความรู้ใหม่

การบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ เป็นการนำหลักธรรมมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับปัญหาหรือสถานการณ์ที่ไม่สงบสุขของสังคม เพื่อลดปัญหาหรือทำให้ปัญหาหมดไปด้วยความงามของหลักธรรมหรือพุทธสุนทรียศาสตร์ เกิดความงามทั้ง ๕ คือ จิตใจ งาม สังคมงาม เศรษฐกิจงาม สิ่งแวดล้อมงาม และเทคโนโลยีงาม ผลของความงามทั้ง ๕ สามารถนำมาสังเคราะห์และกำหนดเป็นกรอบความคิดขององค์ความรู้ใหม่ ได้ดังนี้

จิตใจงาม ที่เกิดจากองค์คุณของหลักขันติ โสรจจะ เมื่อเกิดความอดทน อดกลั้น มีสติกำกับ อารมณ์ ให้จิตใจสงบ นิ่ง ลดความขุ่นมัวแล้วใช้ปัญญาพิจารณาเหตุปัจจัย จิตเริ่มเข้าใจปัญหาพบทางออก รู้สึกเป็นอิสระ โปร่งโล่ง และโสรจจะรสแห่งความเข้มข้น เบิกบาน สงบเสงี่ยม อหยาศัยยามก็เกิดเกื้อกูลตามมา สภาวะแห่งจิตใจที่งดงาม ส่งผลให้เป็นผู้ที่มีจิตใจดี มีเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น มีน้ำใจกว้าง ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ไม่เป็นคนจิตใจแข็งกระด้าง มีแต่ความนุ่มนวล สุภาพ อ่อนโยน น่านับถือ มีมารยาทที่ถูกต้องตามกาลเทศะ สภาวะที่ปรากฏนี้สามารถแทนด้วยคำว่า **Gentle : G**

สังคมงาม เกิดจากการเข้าถึงองค์คุณของไตรลักษณ์ เมื่อเข้าใจถึงความเป็นธรรมชาติของชีวิตที่อยู่ภายใต้กฎ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สิ่งเหล่านี้เราไปบังคับไม่ได้ ไปขัด ไปขวาง ไปยึดไว้ไม่ได้ทั้งสิ้น มันเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ทราบความจริงจึงวางใจได้อย่างถูกต้อง ทุกอย่างลงตัวตามเหตุปัจจัย ถ้าเหตุดีผลย่อมดี ถ้าเหตุไม่ดีผลย่อมไม่ดี เท่ากับว่าเราสามารถสร้างเหตุให้ดีเพื่อผลที่ดีได้ ให้เกิดผลสำเร็จบนฐานความเปลี่ยนแปลง ทำให้ความยึดมั่นจำงกลายเป็น ความเห็นแก่ตัวหมดไป จิตใจมี

เมตตา กรุณา เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ย่อมส่งผลให้สังคมมีลักษณะแข็งแกร่ง มั่นคง ยอมรับกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน เกิดความปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นสังคมที่พึ่งพากันได้ ช่วยเหลือกัน ร่วมมือเป็นพลังให้กันและกัน เกิดผลเป็นสังคมเข้มแข็งยิ่งขึ้น สภาวะของสังคมเช่นนี้สามารถแทนด้วยคำว่า Reinforce : R

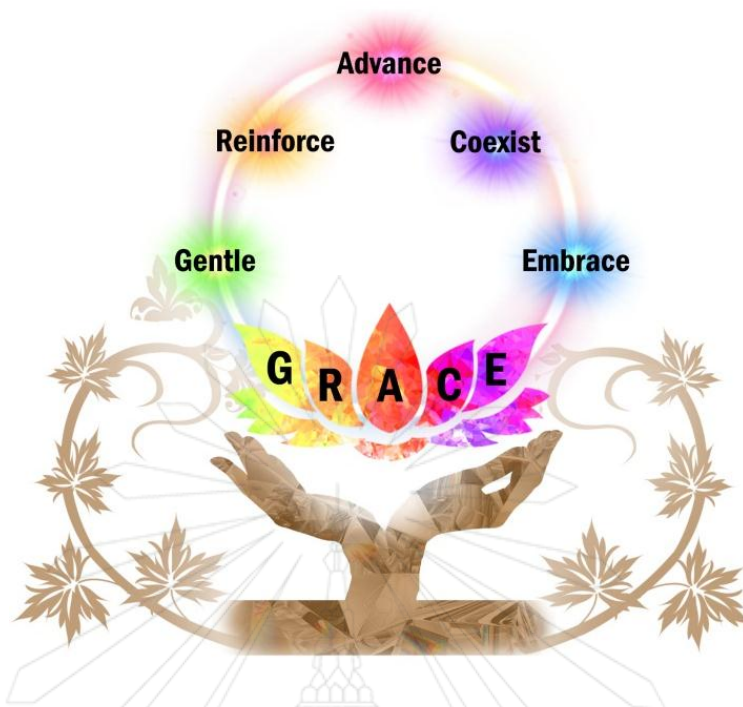
เศรษฐกิจงาม เกิดจากการนำหลักทฤษฎีธรรมาภิบาลมาปฏิบัติ มาพัฒนางานพัฒนาตน ทำให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ความเป็นอยู่ด้านการเงินจะมั่งคั่ง มั่นคง เริ่มจากความขยันหมั่นเพียร มีจิตจรรีกรงานสร้างสุข สร้างคุณธรรมจากงาน ใช้จ่ายทรัพย์สินถูกต้อง รักษาทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยความสุจริต ไม่ให้เสียหายไปเพราะเหตุอันไม่สมควร คบคนดีเป็นเพื่อน บริหารเงินเป็นและทำให้ทรัพย์สินมีการเพิ่มขึ้น ย่อมทำให้เศรษฐกิจงอกงาม ครอบคลุม สังคม และประเทศชาติ มีความก้าวหน้า ก้าวไกล เกิดการพัฒนาขึ้น ๆ ขึ้น สามารถแทนด้วยคำว่า Advance : A

สิ่งแวดล้อมงาม เกิดจากการนำหลักกัลยาณมิตรมาปฏิบัติต่อธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ให้มีจิตสำนึกถึงความผูกพันที่ติงามของธรรมชาติที่ได้หยิบยื่นมาให้มนุษย์ตลอดเวลา การนำองค์คุณของกัลยาณมิตรธรรม ๗ และสัปปริสธรรม ๗ มาใช้กับสิ่งแวดล้อม มาปฏิบัติต่อธรรมชาติ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดสมดุลภาพขึ้น มีความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมา เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ทำร้ายกัน ไม่แบ่งแยกว่าธรรมชาติเป็นวัตถุเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต แต่เป็นเพื่อนกันที่ต้องพึ่งพาช่วยเหลือกัน สามารถแทนด้วยคำว่า Coexist : C

เทคโนโลยีงาม เกิดจากการนำโยนิโสมนสิการมาปฏิบัติต่อเทคโนโลยี ทำให้เห็นถึงคุณค่าที่แท้จริงของเทคโนโลยีและได้เข้าถึงจุดมุ่งหมายที่เทคโนโลยีต้องการมอบให้ คือการนำความรู้จากวิทยาศาสตร์มาส่งเสริมให้ชีวิตมีคุณภาพยิ่งขึ้น การที่คิดวิเคราะห์เป็น คิดอย่างถูกต้อง และคิดถูกวิธี ย่อมเกิดการบริโภคเทคโนโลยีอย่างมีประโยชน์ เป็นการเกิดสภาวะเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างเข้าใจ รู้เท่าทัน เปิดรับระบบอย่างไม่ปฏิเสธ ทำความเข้าใจต่อกัน พร้อมนำมาปฏิบัติอย่างเต็มใจ พึ่งพากันในทางที่ดีและสร้างสรรค์ร่วมกัน สามารถแทนด้วยคำว่า Embrace : E

๕.๒.๒ รูปแบบขององค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์บูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ พบความงามทั้ง ๕ คือจิตใจงาม สังคมงาม เศรษฐกิจงาม สิ่งแวดล้อมงาม และเทคโนโลยีงาม ความงามทั้ง ๕ นี้ ส่งผลให้การดำเนินชีวิตถูกหล่อหลอมด้วยความงามแห่งคุณธรรม ปรากฏเป็นกรอบความคิดหรือองค์ความรู้ใหม่ คือ GRACE MODEL เป็นโมเดลที่แสดงถึงคุณค่าแห่งพุทธสุนทรียศาสตร์ โดยเกิดจากฐานแห่งคุณธรรมในจิตใจของมนุษย์ที่มอบต่อสังคม แสดงออกแห่งมือที่ยื่นขึ้นมอบความงามทั้งห้าคือ GRACE สู่สังคม และคุณธรรม GRACE แผ่ขยายในลักษณะความงามของดอกบัวพร้อมก่อเกิดผล ๕ ประการสู่สังคมด้วยดวงดาวอันงดงาม ๕ สี โดยทุกสิ่งเกิดจากรากฐานของคุณธรรม ควบคู่กับการให้และการค้าจุน ส่งผลเกิดความงามแห่งสันติสุขสู่ชีวิตและสังคม

ภาพที่ ๕.๑ GRACE MODEL

GRACE MODEL หมายถึง ความงดงาม ความเมตตา ความกรุณา

ความหมายของ G-R-A-C-E ใน GRACE MODEL

- G = Gentle หมายถึง ใจดี ใจกว้าง มีน้ำใจ สุภาพ อ่อนโยน น่านับถือ นุ่มนวล
- R = Reinforce หมายถึง แข็งแกร่ง มั่นคง เป็นหนึ่ง พึ่งพาได้ เป็นพลัง ให้ผลเข้มแข็งยิ่งขึ้น
- A = Advance หมายถึง ความเจริญ ก้าวหน้า การรุดหน้า ก้าวไกล พัฒนา
- C = Coexist หมายถึง อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่ทำร้ายกัน ไม่แบ่งแยก
- E = Embrace หมายถึง เปิดรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาอย่างเข้าใจ รู้เท่าทัน เปิดรับอย่างไม่ปฏิเสธ ยอมรับพร้อมทั้งนำมาใช้ และพึ่งพากันในทางที่ดี

๕.๒.๓ แนวทางการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ใหม่

การนำองค์ความรู้ใหม่ GRACE MODEL มาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต เป็นการนำความงามที่เกิดจากคุณธรรม มาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตในโลกที่ทันสมัย ให้คนไทยดำเนินชีวิตอย่างผู้มีสติปัญญาที่ชาญฉลาดบนฐานแห่งคุณธรรม ด้วยจิตใจที่ดี อ่อนโยน เอื้อเฟื้อ เป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน เพื่อสร้างสังคมและประเทศชาติให้แข็งแกร่ง พัฒนา ก้าวหน้า และผลจากการกระทำทุกคนร่วมกันสร้างให้เกิดคุณสมบัติเช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดปฏิกิริยาและปฏิกิริยาสุขแก่สังคม

ดังนั้น การนำ GRACE MODEL มาต่อยอดการสร้างความมั่นคง ความดี ความมีประโยชน์กับตนเอง ผู้ที่เกี่ยวข้องและสังคม เป็นอีกหนทางหนึ่งที่เหมาะสม เพราะส่งเสริมการปฏิบัติตนให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ย่อมหมายถึงว่า ทุกคนต่างมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ไม่ทอดทิ้งกัน จึงไม่มีอะไรเหลือไว้ให้เป็นภาระของสังคมและไม่มีใครถูกทอดทิ้งให้ตกเป็นภาระของสังคม ปัญหาย่อมหมดไป เกิดเป็นสังคมและประเทศชาติที่งดงาม ดังนี้

๑) สร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจด้วย Gentle

เมื่อนำหลักขั้นดี โสรจจะ มาปฏิบัติขัดเกลาจิตใจให้งดงาม ทำให้ทุกข์ทางใจน้อยลง รับมือกับทุกข์ทางใจได้ เมื่อจิตใจสงบสุขส่งผลให้ชีวิตเกิด Gentle คือ การมีใจดี ใจกว้าง มีน้ำใจ สุขภาพอ่อนโยน น่านับถือ และนุ่มนวล คุณสมบัติเหล่านี้สามารถนำมาสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจได้ เป็นการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของจิตใจ เปรียบเสมือนเป็นการฉีควัคซีนเพื่อเพิ่มภูมิคุ้มกันให้กับจิตใจให้ฉลาดในทางอารมณ์ สามารถปรับตัวปรับใจเมื่อต้องพบปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ให้จิตใจมั่นคง ไม่เอนเอียงไปในทางไม่ถูกต้อง คือ

(๑) ควบคุมอารมณ์ตนเองได้ เป็นความสามารถในด้านการรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น มีทักษะในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งฝึกให้อดทน มีสติ คิดก่อนทำ มีแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม รู้จักอดทนต่ออุปสรรคในชีวิต เพราะในศตวรรษที่ ๒๑ คนหลงง่าย เชื่อง่าย ศรัทธาไม่มั่นคงเพราะมีลัทธิ แนวคิด ข่าวสารใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย เมื่อมีอะไรมากระทบกระทั่งก็ต้องวางใจแบบใจตีมองทางบวกพร้อมพิจารณา ใจกว้างมองข่าวสารและการกระทำผู้อื่นในแง่ดี ยอมรับความแตกต่าง เป็นการจัดการกับการกระทบกระทั่งในเชิงรุกที่มีประสิทธิภาพ ก็จะสามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นได้

(๒) นำไปใช้กับสถานการณ์ยามป่วยไข้ ต้องสร้างความอดทนในจิตใจ แสดงออกด้วยความสุภาพ อ่อนโยน นุ่มนวล น่านับถือ ทั้งฝ่ายคนไข้ และฝ่ายแพทย์และพยาบาล แสดงออกต่อกันและกัน เข้าใจกันและกัน ช่วยเหลืออย่างจริงใจ ร่วมกันให้บรรลุเป้าหมาย การวางใจแบบจิตใจที่สุภาพ อ่อนโยน นุ่มนวล น่านับถือต่อกัน เป็นคนที่มีความขัดแย้งในชีวิตน้อย เป็นคนที่มีความสมานฉันท์กับผู้คนจึงสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้โดยได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นเสมอ ดังคำของ เลโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoy) นักประพันธ์ชาวรัสเซีย กล่าวว่า “ความใจดีทำให้โลกนี้สวยงาม ขจัดทุกคำติฉิน คลายปมที่พันผูกยุ่งเหยิง คลี่คลายเรื่องยากเป็นง่ายและเปลี่ยนสิ่งมีดมนเป็นสุขใจ” ดังนั้น ใจดี ใจกว้าง และความมีน้ำใจ จึงเป็นคนที่สังคมต้องการ

ดังนั้น เมื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจด้วยการใช้คุณสมบัติของ Gentle ในการวางใจให้เข้มแข็ง ใจดี ใจกว้าง มีน้ำใจ สุขภาพ อ่อนโยน นุ่มนวล น่านับถือ ต่อตนเองและผู้อื่น ย่อมทำให้ดำเนินชีวิตท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้อย่างราบรื่น พบสันติสุข ทุกข์น้อยลง เป็นการ

พัฒนาด้านคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตและสุขภาพจิต จิตใจเกิดความงาม “สงบ เย็น เป็นประโยชน์” เป็นผลจากการอดทนอย่างมีปัญญานั้นเอง

๒) สร้างเสริมศักยภาพสังคมให้มั่นคงด้วย Reinforce

การสร้างเสริมศักยภาพสังคมให้มั่นคง หมายถึง สังคมหรือชุมชนนั้นมีขีดความสามารถในการจัดการปัญหาของตนเองได้ในระดับหนึ่ง ด้วยการมีผู้นำที่มีความสามารถ มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ศาสนา และเศรษฐกิจของสังคมที่พึ่งพาเอื้อเพื่อ กันและกัน โดยแต่ละสังคมได้ใช้ศักยภาพของตนเองเข้าคลี่คลายและจัดการปัญหาได้ด้วยตนเองภายใต้ความร่วมมือของกันและกัน รับมือกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้

(๑) การสร้างสังคมให้แข็งแกร่งหรือมีความมั่นคง ไม่อาจแยกจากกันได้จากการนำชีวิตกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ขณะเดียวกันก็ทำให้สังคมกลับมาเห็นคุณค่าของชีวิตแทนที่จะถือเงินตราเป็นหลัก ความสัมพันธ์ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลระหว่างชีวิตกับสังคม ที่จะต้องดูแลกันและกัน

(๒) ความเป็นหนึ่ง ทำให้วัฒนธรรมแนววินัยศรัทธาตระหนักถึงมิติด้านจิตใจ และเชื่อมโยงชีวิตทั้งกายและใจเข้ากับสังคม ในฐานะเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกจากกันได้ด้วยเหตุนี้ ความเป็นหนึ่งระหว่างชีวิตกับสังคมเป็นสิ่งจำเป็นต่อกัน หล่อหลอมเป็นหนึ่งเดียวกันโดยไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน

(๓) ความพึ่งพาได้ เป็นที่เอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน กระจายอำนาจส่งเสริมให้มีการพึ่งตนเอง และการรวมกลุ่มช่วยกันเอง รวมทั้งเปิดโอกาสให้สังคมนั้น ๆ มีอิสระในการจัดกิจการต่าง ๆ อย่างสอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนเพื่อตอบสนองกับความต้องการอันหลากหลายของสังคมนั้น ๆ มุ่งดูคุณภาพเป็นสำคัญ สิ่งที่จะมากำหนดชีวิตและสังคมให้มีคุณภาพ คือ ความเอื้อเพื่อเกื้อกูล การมุ่งประสานกลมกลืน และการมุ่งคุณค่าทางจิตใจ

อย่างไรก็ตาม นอกจากจะมีลักษณะร่วมกันแล้วทั้งแนวคิดเรื่องสังคมเข้มแข็ง มั่นคง เป็นหนึ่ง พึ่งพาได้ เป็นพลัง และการให้ผลเข้มแข็งตามคุณสมบัติ Reinforce สิ่งและวัฒนธรรมแนววินัยศรัทธายังหนุนเสริมซึ่งกันและกัน กล่าวคือในการสร้างสังคมเข้มแข็ง สิ่งที่ต้องคำนึงไปด้วยกันคือการยอมรับวัฒนธรรมใหม่เพื่อเป็นปัจจัยรองรับโครงสร้างใหม่ รวมทั้งส่งเสริมการพึ่งตนเอง การเสริมสร้างความสัมพันธ์อันราบรื่น กลมกลืน ระหว่างชีวิตกับสังคมจึงเท่ากับส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงไปรองรับสังคมที่พร้อมแปรเปลี่ยนและเปราะบางที่พร้อมจะพลิกผันอยู่ตลอดเวลา

๓) สร้างความเจริญทางเศรษฐกิจในภาวะถดถอยด้วย Advance

เมื่อนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ มาเป็นแนวทางทำให้เศรษฐกิจมั่นคง ให้ชีวิตพบความมั่นคงทางการเงิน ทางปัจจัย ๔ ดำเนินไปอย่างราบรื่น จนเกิด Advance คือ ความเจริญ ความก้าวหน้า การออกเวย ส่งเสริม การเพิ่มขึ้น การรุดหน้า ก้าวไกล พัฒนา เป็นผลมาจากเศรษฐกิจงาม

เศรษฐกิจไทยจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับ ภาคต่างประเทศ ภาคเกษตร และภาคบริการเป็นหลัก เริ่มจากภาคครัวเรือน ภาคธุรกิจ ภาคสถาบันการเงิน ภาครัฐบาลและภาคต่างประเทศ โดยแต่ละภาค ส่วนจะทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันและกัน ซึ่งประเทศไทยได้ประคับประคองให้เข้มแข็งมาตลอด และสิ่งที่ผิดคาดสำหรับเศรษฐกิจไทยในปัจจุบัน ผลกระทบหลายด้าน ทำให้เศรษฐกิจไม่แน่นอน การปรับเปลี่ยนสถานะทางการเมือง เกิดภัยจากธรรมชาติ คือ ฝนแล้ง น้ำท่วม และโรคระบาด ทำให้ กระแสเศรษฐกิจถดถอยด้วยพลังที่เป็นปัจจัยหลักที่กดดันเศรษฐกิจอยู่ ณ เวลานี้

สิ่งที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจที่ชัดเจนขณะนี้ คือ ผลกระทบจากโรคระบาดไวรัสโควิด-๑๙ ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจอย่างมหาศาลที่ทำให้คนต้องตกงานเป็นจำนวนมากในเวลาอันสั้น ทั้งแรงงานใน ภาคการท่องเที่ยว แรงงานในภาคอุตสาหกรรม และการจ้างงานในภาคบริการอื่นที่ไม่ใช่การท่องเที่ยว ทั้งหมดเป็นโจทย์เร่งด่วนสำหรับภาครัฐ ทั้งในเรื่องของการออกมาตรการเศรษฐกิจที่ช่วยสร้างงานเพื่อ กระตุ้นเศรษฐกิจและรองรับจำนวนผู้ว่างงานใหม่หลังมาตรการเยียวยาสิ้นสุดลง และการออก มาตรการส่งเสริมการออมที่เอื้อต่อแรงงานหลายกลุ่ม เช่น แรงงานในระบบ แรงงานนอกระบบ แรงงานที่มีรายได้น้อย ฯลฯ การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ การปรับตัวของธุรกิจและแรงงาน และ มาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจการคลังของภาครัฐ นำคุณสมบัติของ Advance มาช่วยเป็นแนวทางพัฒนา ส่งเสริม ให้เศรษฐกิจงอกเงยสู่ความเจริญ ก้าวหน้า ส่งเสริมสู่ภาวะปกติ ด้วยการพัฒนากายให้เข้มแข็ง ขยันขันแข็ง พร้อมรักษาสุขภาพให้ถูกต้อง พัฒนาจิตใจในการรับกับสถานการณ์อย่างไม่เครียด รู้เท่า ทันเหตุการณ์ การเปลี่ยนแปลง พัฒนาสติปัญญาในการแก้ปัญหาอย่างถูกต้องเหมาะสม และพัฒนา สังคมคือการช่วยเหลือกันและกัน ปรับตัวเข้าหากัน การพัฒนาด้านต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมช่วยฟื้นฟู เศรษฐกิจให้เจริญ ก้าวหน้า งอกเงยขึ้นได้

๔) สร้างเสถียรภาพสิ่งแวดล้อมด้วย Coexist

เมื่อนำหลักกัลยาณมิตร มาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ให้ดำเนินอย่างราบรื่น จนเกิด Coexist คือ ดุลยภาพ สภาวะสมดุล อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ทำ ร้ายกัน ไม่แบ่งแยก อยู่ด้วยกันอย่างสงบ สันติสุข เป็นผลมาจากองค์คุณกัลยาณมิตรมีต่อสิ่งแวดล้อม

การสร้างเสถียรภาพของทรัพยากรป่าไม้ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น กรณีป่าชายเลน เป็นปัจจัยที่ควรเร่งแก้ไข เป็นป่าที่คนไทยกำลังทำลายอย่างไม่หยุดยั้ง ไม่เห็นคุณค่า ป่าชายเลน คือ เป็นกลุ่มสังคมพืชซึ่งขึ้นอยู่ในเขตน้ำล่งต่ำสุดและน้ำขึ้นสูงสุด บริเวณชายฝั่งทะเล ปากแม่น้ำ หรืออ่าว อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง สังคมพืชที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลายชนิดหลายตระกูล และเป็นพวกที่มี ใบเขียวตลอดปี (Evergreen Species) ซึ่งมีลักษณะทางสรีรวิทยาและความต้องการสิ่งแวดล้อมที่ คล้ายกัน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้สกุลโกงกางเป็นไม้สำคัญและมีไม้ตระกูลอื่นบ้าง

สิ่งที่คนไทยต้องการประโยชน์จากป่าชายเลน คือ ทำให้ช่วยลดต้นทุนในการประกอบการ เพราะป่าชายเลนเป็นพื้นที่ป่าสงวนมีกฎหมายและระเบียบข้อบังคับไม่รัดกุม ทำให้มีผู้บุกรุกเป็น

จำนวนมากและการจับกุมทำได้ไม่ทั่วถึง สิ่งที่เกิดขึ้นนี้สืบเนื่องมาจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชายเลนยังไม่เพียงพอและยังไม่ถูกต้องนักในกลุ่มบุคคลระดับต่าง ๆ ทำให้ไม่เห็นความสำคัญของป่าชายเลน เป็นผลให้การใช้ประโยชน์ป่าชายเลนเป็นไปอย่างไม่เหมาะสม สิ่งที่ยิยมทำกันในป่าชายเลนคือ การประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยเฉพาะการทำนากุ้ง การทำเหมืองแร่ การเกษตรกรรม การขยายตัวของแหล่งชุมชน การสร้างท่าเทียบเรือ การสร้างถนนและสายส่งไฟฟ้า การอุตสาหกรรม และโรงงานไฟฟ้า การขุดลอกร่องน้ำ การทำนาเกลือ การตัดไม้เกินกำลังการผลิตของป่า เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าชายเลนหลายประการ เช่น อุณหภูมิน้ำสูงขึ้น ปริมาณธาตุอาหารลดลง ความเค็มเพิ่มขึ้น น้ำขุ่นขึ้น มีปริมาณสารพิษในน้ำมากขึ้น เกิดการพังทลายของดิน มีการเปลี่ยนแปลงชนิด ปริมาณ และลักษณะโครงสร้างของพืชและสัตว์น้ำ ที่สำคัญคือมีผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศในป่าชายเลนและระบบนิเวศอื่น ๆ ในบริเวณชายฝั่งและใกล้เคียงป่าชายเลน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประชากรและของประเทศโดยรวม ยิ่งไปกว่านั้นกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ยังทำให้พืชและสัตว์หลายชนิดในป่าชายเลนต่างก็สูญพันธุ์ไปมากแล้ว และยากที่จะฟื้นฟูให้กลับเป็นป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิมได้แม้จะต้องใช้เงินลงทุนมหาศาล การรุกรานป่าชายเลนยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง

ป่าชายเลนมอบ Coexist ต่อมนุษย์ เพราะ Coexist เป็นการสร้างความสมดุล อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ทำร้ายกัน อยู่ด้วยกันอย่างสงบ สันติสุข คือ

๑) ป่าชายเลนมีต้นไม้เกิดง่าย ไม้ชายเลนใช้ประโยชน์ในการเผาถ่าน ไม้เสาเข็ม ไม้ก่อสร้าง อุปกรณ์ทางการประมง แพปลา และเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น ต้นไม้ในป่าชายเลนปลูกง่าย โตเร็ว

๒) ป่าชายเลนทำหน้าที่เสมือนเขื่อนป้องกันคลื่นจากทะเลที่สามารถซ่อมแซมตนเองได้ เมื่อได้รับความเสียหายจากพายุป่าชายเลนช่วยกันความรุนแรง ของพายุจนไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์

๓) ป่าชายเลนปลูกไม้ชายเลนไว้เป็นแนวแนวนทึบ เพื่อช่วยบรรเทาความตึงเครียดที่เกิดขึ้นเสมอ

๔) ป่าชายเลนทำหน้าที่ดักกรองสารปฏิจุลและสารมลพิษต่างๆ จากบนบกไม่ให้ลงสู่ทะเล โลหะหนักหลายชนิดเมื่อถูกพัดพามาตามกระแสน้ำก็จะตกตะกอนลงที่บริเวณดินแดนในป่าชายเลนขยะและคราบน้ำมันต่างๆ ก็จะถูกดักกรองไว้ในป่าชายเลนเช่นกัน

๖) แนวป่าชายเลนจะช่วยบรรเทาความเร็วของกระแสน้ำลง ทำให้ตะกอนดินที่พัดพามากับกระแสน้ำตกตะกอนทับถมเกิดแผ่นดินงอกขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่าป่าชายเลนช่วยเพิ่มพื้นที่ประเทศ ป่าชายเลนเป็นที่อยู่อาศัยวางไข่ หาอาหาร เจริญเติบโตของสัตว์น้ำวัยอ่อนหลายชนิดโดยเฉพาะสัตว์น้ำเศรษฐกิจ เช่น ปูทะเล ปลากระบอก ปลากระรัง หอยนางรม เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ

ดังนั้น เมื่อมองเห็นคุณค่าของป่าชายเลนที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติแห่ง Coexist เราควรตระหนักถึงคุณค่าแล้วสร้าง Coexist ตอบกลับด้วยการสร้างมิตรภาพ หวังดี เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสงบ สันติสุข ไม่ทำร้ายกัน ไม่แบ่งแยกกับป่าชายเลน เท่ากับบริโภครักษาความสุขแห่งมิตรภาพจาก

ทรัพยากรธรรมชาติควรอนุรักษ์พร้อมพัฒนาฐานทางชีวภาพ ตามวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิม ภายใต้หลักการคนอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างเกื้อกูล สนับสนุนสิทธิของชุมชนบทบาทของประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน จัดการทรัพยากรเพื่อพึ่งพาตนเอง สร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ชุมชนเพื่อให้เกิดความรักและหวงแหนต่อป่าชายเลน การไม่ทำลายระบบนิเวศป่าชายเลน แต่ประยุกต์ใช้โดยสร้างสิ่งปลูกสร้างไม่เบียดเบียนกัน ป่าส่วนไหนเริ่มเสื่อมโทรมก็เร่งอนุรักษ์ ดูแล รักษา ถิ่นระบบนิเวศสมบูรณ์ โดยองค์รวมย่อมก่อเกิดประโยชน์ต่อสัตว์ แหล่งน้ำ ต่อระบบนิเวศ

๕) สร้างทัศนคติที่ถูกต้องต่อเทคโนโลยีด้วย Embrace

เมื่อนำโยนิโสมนสิการมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตร่วมกับเทคโนโลยี เกิดสิ่งงดงามต่อชีวิตจนเกิด Embrace คือ มนุษย์มีทัศนคติ ความคิดเห็นที่ดี ความรู้สึกเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ อย่างเข้าใจ รู้ทัน เปิดรับอย่างไม่ปฏิเสธ ทำความเข้าใจต่อกัน พร้อมนำมาปฏิบัติอย่างเต็มใจ อย่างถูกต้อง เป็นไปอย่างมีเหตุมีผล Embrace จึงเป็นกุญแจสำคัญในการนำไปพิจารณาใช้ช่วยด้านต่าง ๆ อย่างเช่น นำไปพิจารณากับ Cyberbully การกระรานทางไซเบอร์

Cyberbully คือ การกลั่นแกล้งโดยใช้อุปกรณ์ดิจิทัล อย่างเช่น สมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต ฯลฯ ซึ่งการกลั่นแกล้งนี้มาในรูปแบบของการส่งข้อความทางโทรศัพท์ ผ่านทางอีเมล แอป หรือสื่อโซเชียลต่าง ๆ ผ่านทางฟอรัม ผ่านบล็อก หรือแม้แต่เกม หรือที่ไหนก็ตามที่สาธารณะสามารถมองเห็น มีส่วนร่วม และแชร์หรือส่งต่อข้อความเหล่านั้นได้ ซึ่งการกลั่นแกล้งมีตั้งแต่การส่งข้อความ การโพสต์ หรือการแชร์ข้อมูล หรือเนื้อเรื่องที่เป็นเท็จ เป็นด้านลบ เป็นอันตราย หรือมุ่งร้ายของบุคคลอื่น นอกจากนี้ยังรวมถึงการแชร์ข้อมูลส่วนตัวของคนอื่นเพื่อให้เจ้าของข้อมูลเกิดความอับอาย ซึ่งในบางกรณี ไซเบอร์บูลลี่อาจเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายได้ ไซเบอร์บูลลี่มีมากมายหลายรูปแบบ เช่น

๑) การคุกคาม การคุกคามด้วยการใช้ข้อความ ช่มชู้ หรือประจานเป้าหมาย การเผยแพร่ข่าวลือหรือข้อมูลลงใจให้อับอายผ่านเครือข่ายโซเชียล อย่างเช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และอินสตาแกรม การทำ “สงครามทางการส่งข้อความ” และการโจมตีโดยการส่งข้อความ

๒) แสร้งเป็นคนอื่น เป็นการพัฒนาตัวตนบนหน้าจอที่ทำให้เข้าใจผิดว่าเป็นเป้าหมาย แล้วโพสต์ข้อความที่หยาบคายหรือสร้างความเกลียดชังให้คนเข้าใจผิด

๓) การใช้ภาพถ่าย เป็นการแบล็กเมล คือ การนำความลับของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบภาพ วิดีโอ หรือเสียง มาเผยแพร่ลงโซเชียลมีเดีย เพื่อทำให้เกิดการแชร์ต่อในวงกว้าง หรือการใส่ร้ายป้ายสี เช่น ตัดต่อรูปภาพของเหยื่อแล้วนำมาโพสต์ประจาน พุดจาคุกคามทางเพศผ่านโซเชียลมีเดีย

๔) การโพสต์ข้อความที่คลุมเครือบนโลกออนไลน์ สร้างกลุ่มโจมตีการโพสต์ข้อความบนโลกออนไลน์ที่คลุมเครือโดยไม่เอ่ยชื่อเหยื่อ แต่เป็นเรื่องที่เหยื่อเองหรือคนในวงสังคมรู้ว่าหมายถึงใคร

Cyberbully (การกลั่นแกล้งในโลกออนไลน์) เป็นการกลั่นแกล้งที่เจาะจงบุคคลเป้าหมาย และมีแนวโน้มว่าจะเป็นการรังแกอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่แค่ครั้งเดียวจบ ซึ่งการกระทำนี้จะเกิดขึ้นได้บ่อยกว่า

การแก่งกันทั่วไป เพราะในโลกออนไลน์นั้นผู้รังแกไม่ได้เผชิญหน้ากับเป้าหมายจริง ๆ และสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดทั้ง ๒๔ ชั่วโมง ในมุมมองของผู้กระทำอาจทำเพราะนึกสนุก แต่ผู้ถูกรังแกหรือเหยื่อจะได้รับผลกระทบทางจิตใจ เช่น อับอาย หดหู่ หวาดกลัว หวาดระแวง รู้สึกโดดเดี่ยว เศร้าหมอง ท้อแท้ สิ้นหวัง ไร้ค่า และยังเกิดผลกระทบต่อสุขภาพ เช่น นอนไม่หลับ อ่อนเพลียเรื้อรัง เจ็บป่วย ทำร้ายตัวเอง และอาจรุนแรงถึงขั้นพยายามฆ่าตัวตาย การทำร้ายกันด้วย Cyberbully มีตัวอย่างเช่น

ปูยฝ้าย (นามสมมติ) จากที่เธอเรียนดีจึงถูกเพื่อนในห้องอิจฉา จนจบม. ๓ เทอม ๒ มีรุ่นพี่ส่งลิงค์เพจมาให้แล้วบอกว่า อยากให้คนชอบตัวเองขนาดนี้เลยหรือ เธอตกใจ เมื่อเห็นภาพในเฟซบุ๊กของเธอ ถูกเปลี่ยนคำบรรยายภาพสไลด์ไปในทางเพศว่า เด็กสักอยุ่ขายตัว พร้อมเบอร์ที่ติดต่อ ผลที่ตามมา คือเธอถูกเพื่อนล้อ เพื่อนแกล้ง โยนงานให้เธอทำคนเดียว บอยคอต รวมถึงอาจารย์ก็ไม่ให้เข้าห้องเรียน วันหนึ่งขณะที่เธออยู่คนเดียวก็เกิดความคิดว่า ชีวิตน่าเบื่อ อยู่ไปก็ไร้ค่า ไม่มีใครต้องการ ไม่มีอะไรดี เธอหยิบคัตเตอร์ขึ้นมากัดข้อมือตัวเอง โชคดีเพื่อนกลับมาเห็นทัน ต่อมาได้ปรึกษาผู้ปกครองให้ช่วยและผู้ระรานเธอได้ปิดเพจไป

ในประเทศญี่ปุ่น วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๓ คิมูระ ฮานะ นักมวยปล้ำหญิงอาชีพ วัย 22 ปี ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ร่วมรายการเรียลลิตี้ ทีวี ได้ฆ่าตัวตาย สาเหตุมาจากเธอได้ทะเลาะรุนแรงกับเพื่อนร่วมรายการคนหนึ่ง ทำให้เขาถอนตัวออกจากรายการไป เธอตกเป็นเหยื่อ Cyberbully ในทวิตเตอร์ ฮานะได้โพสต์รูปกรีดข้อมือตัวเอง พร้อมบอกว่ามีข้อความส่งมาต่อว่าเธอเกือบร้อยข้อความทุกวัน บางข้อความรุนแรงถึงขนาดไล่ให้ไปตายซะ ซึ่งการโพสต์ข้อความแบบนี้ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของฮานะอย่างรุนแรง จนกลายเป็นการผลักดันให้ฮานะก่อโศกนาฏกรรม และในประเทศเกาหลี วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓ โก ยูมิน นักวอลเลย์บอลทีมชาติเกาหลี วัย ๒๕ ปี ฆ่าตัวตาย เพราะทนต่อแรงกดดันจากโลกโซเชียลวิจารณ์อย่างหนักและโค้ชตำหนิ ที่ฟอร์มการเล่นตกลง

จะเห็นได้ว่า โซเชียลมีเดียเปรียบเสมือนอาวุธที่สามารถช่วยคนได้ แต่ก็สามารถฆ่าคนได้เช่นกัน อยู่ที่ผู้เสพบริโภคจะนำไปใช้ นำเทคโนโลยีมาสร้างรูปแบบ Cyberbully เป็นการนำโลกโซเชียลมาใช้อย่างผิดจุดประสงค์ของผู้คิดค้น ผู้ก่อตั้ง จุดประสงค์ที่แท้จริงของผู้สร้างระบบ คือต้องการเชื่อมผู้คนเข้าด้วยกัน เพื่อไม่ให้มีใครอยู่อย่างเดียวดาย โดดเดี่ยว อย่างเช่น

ด้านเฟซบุ๊ก (Facebook) มาร์ก ซัคเคอร์เบิร์ก (Mark Zuckerberg) ผู้ก่อตั้ง มีจุดประสงค์ของการสร้างเฟซบุ๊กขึ้นมาก็เพื่อช่วยให้ผู้คนได้ติดต่อสื่อสารกัน ทำให้ทุกคนได้ใกล้กันยิ่งขึ้น เฟซบุ๊กนั้นสามารถสร้างพื้นที่ส่วนตัวสำหรับแนะนำตัวเอง ติดต่อสื่อสารกับเพื่อนทั้งแบบข้อความ ภาพ เสียง และวิดีโอ โดยเลือกที่จะเป็นหรือไม่เป็นเพื่อนกับใครก็ได้ในเฟซบุ๊ก ใช้เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

ด้านทวิตเตอร์ (Twitter) ก่อตั้งโดยบริษัท Obvious Corp ทวิตเตอร์ เน้นความเรียบง่ายและรวดเร็ว เร็วขนาดที่ว่า ถ้าเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นแล้วเราทวิตไปคนที่ฟอลโลว์เราจะเห็นข้อความนั้นแทบจะทันทีที่เราทวิตเลยทีเดียวนั้น เร็วกว่า Facebook มาก เป็นบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์

จำพวกไมโครบล็อก โดยผู้ใช้สามารถส่งข้อความยาวไม่เกิน ๑๔๐ ตัวอักษร ว่าตัวเองกำลังทำอะไรอยู่ หรือ Re-Tweet ข่าวสารของคนอื่น และข้อความที่ส่งเรียกว่า Tweets เหมือนเสียงกริ่งอยู่ตลอดเวลา

ด้านอินสตาแกรม (Instagram) เควิน ซิสตรอม และไมเคิล ไมค์ ครีเกอร์ ผู้คิดค้น เป็นโปรแกรมที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นสังคมคนในโลกออนไลน์ที่ทำให้สามารถรู้จักตัวตนของกันและกันผ่านรูปภาพ แบ่งปันรูปภาพ คลิปวิดีโอสั้น ๆ และข้อความสั้น ๆ สามารถเรียนรู้กันได้มากขึ้นจากการกดติดตาม (Follow) ผู้ใช้งานสามารถถ่ายรูปและตกแต่งรูปภาพได้ตามต้องการ แชรภาพ แชร์คลิปได้

ดังนั้น เมื่อจุดประสงค์ของเทคโนโลยี Network สร้างขึ้นมาเพื่อเชื่อมผู้คนให้อยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือกัน ไม่ให้โดดเดี่ยว แต่ออนไลน์แบบ Cybebully กลับเป็นโทษในการซ้ำเติม ผลักดัน กดดันให้โดดเดี่ยว สิ้นหวัง ไร้ที่พึ่ง หดหู่ ท้อแท้ เป็นการกระทำที่ผิดจุดประสงค์ของระบบเทคโนโลยี ฉะนั้น Embrace จะขจัด Cybebully ที่พร้อมสร้างสังคมให้ดีขึ้น เพราะเป็นการยอมรับ ไม่ปฏิเสธ เข้าใจจุดประสงค์ที่ดี ที่ถูกต้องของผู้สร้าง ผู้ผลิตคิดค้น ยอมรับในการนำมาใช้กับชีวิต พัฒนาชีวิตด้วยความรู้แห่งอารยชน

สรุปว่า การประยุกต์ใช้ GRACE MODEL ต่อการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ คือ ๑) สร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจด้วย Gentle นำคุณธรรมแห่งจิตใจที่เข้มแข็ง ใจดี ใจกว้าง สุภาพ อ่อนโยน มาช่วยทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ๒) สร้างเสริมศักยภาพสังคมให้มั่นคงด้วย Reinforce สร้างการอยู่ร่วมสังคมให้ถูกต้องบนฐานคุณธรรมในคุณสมบัติของความแข็งแกร่ง เป็นหนึ่ง ฟังพาได้ ให้ตรงจุดมุ่งหมายของสังคม ๓) สร้างความเจริญทางเศรษฐกิจในภาวะถดถอยด้วย Advance จากภาวะการว่างงานจากโรคระบาดโควิด-๑๙ ส่งเสริมเศรษฐกิจให้เจริญ ๔) สร้างเสถียรภาพให้ธรรมชาติ เช่น รักษาทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทยด้วย Coexist เห็นคุณค่าคุณประโยชน์ป่าไม้ ฟังพากัน ร่วมก่อเกิดความสมดุลอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และ ๕) สร้างทัศนคติที่ถูกต้องต่อเทคโนโลยีด้วย Embrace เปิดรับความรู้จากโลกไซเบอร์อย่างถูกต้องแล้วนำความรู้นั้นมาใช้ให้ตรงจุดประสงค์และก่อเกิดประโยชน์ อย่าได้นำมาทำลายกัน ดังนั้น GRACE MODEL ย่อมส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่งดงาม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาการสร้างความงามให้กับชีวิต เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์” พบว่า ปัญหาทั้งหลายมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลง การพัฒนา นวัตกรรมของเทคโนโลยีที่รวดเร็วในทุกมิติ จนมนุษย์ส่วนใหญ่พัฒนาจิตใจและสติปัญญาไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เกิดความต่างทำให้ปฏิบัติ บริโภค ไม่ตรงจุดประสงค์ที่แท้จริงของเทคโนโลยี ทำให้เกิดการบริโภคผิดจุดมุ่งหมาย เกิดเป็นปัญหาต่อตนเองและสังคม สังคมวุ่นวายไม่สงบสุข สังคมบิดเบี้ยว

ถ้าสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้หมดไปด้วยการสร้างฐานหรือแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้องย่อม นำพาชีวิตให้พบสุข ฐานหรือแนวทางเหล่านั้น คือ คุณธรรม หรือหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงมี ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่า ควรนำหลักธรรมมาปฏิบัติควบคู่การดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ อย่าง เหมาะสม ด้วยการนำหลักธรรมมาบูรณาการกับปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

๑) การแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างไร้ขีดจำกัด จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคมตั้งแต่ระดับปัจเจกชน องค์กร และรัฐบาล ในการขับเคลื่อนกระบวนการป้องกันและแก้ปัญหาจึงต้องมีนโยบาย แผน และยุทธศาสตร์ที่มีความ สอดคล้องและควบคุมในทุกมิติของสังคม เช่น การนำองค์ความรู้ GRACE ที่ได้จากผลการวิจัยโดยเน้น ประยุกต์ให้เป็นรูปธรรมให้มากที่สุด มาพัฒนาเป็นหลักสูตรอบรมระยะสั้น ๆ ให้แก่ครูอาจารย์เพื่อนำ แนวทางไปอบรมสอนเด็กนักเรียน จัดการเป็นระยะอย่างต่อเนื่องมีการติดตามและประเมินผล

๒) ทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งสื่อมวลชนของรัฐและ เอกชนควรควบคุม กำหนดนโยบายขจัดปัญหาที่มีสาเหตุมาจากสื่อ ควบคุมให้มีการเผยแพร่ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์และเน้นการเผยแพร่ทางคุณธรรมและจริยธรรมให้มากที่สุด

๓) ส่งเสริมค่านิยมทางวัฒนธรรมไทยที่สร้างความงดงามให้ชีวิตลงทางสื่อให้เด็กและ เยาวชนเห็นคุณค่า ปลูกฝังในรูปแบบต่าง ๆ สร้างทัศนคติที่ดีต่อวัฒนธรรม ประยุกต์ ดัดแปลงให้เข้า กับความสนใจของผู้เสพสื่อ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ค้นพบเป็นการนำเสนอรูปแบบบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ตาม GRACE MODEL นั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการนำเสนอแนวทางการ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดในศตวรรษที่ ๒๑ แต่ยังมีอีกหลายประเด็นซึ่งการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้เจาะลึก ไปในรายละเอียด ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะเพื่อให้เกิดงานวิจัยในมุมมองที่ต่างกันออกไปดังนี้

- ๑) วิธีสร้างสื่อออนไลน์ให้งามด้วยพุทธสุนทรียศาสตร์
- ๒) ประยุกต์หลักพุทธสุนทรียศาสตร์ให้เป็นรูปธรรมเพื่อสร้างศรัทธาต่อผู้ไม่มีศาสนา
- ๓) การศึกษาเปรียบเทียบความงามทางศาสนาอื่นกับพุทธสุนทรียศาสตร์

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาเถรสมาคม. พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องใน
การจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๓๐ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙. เล่มที่ ๔, ๕, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒,
๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๒๘, ๓๐, ๓๑,
๓๔, ๓๕. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง. ๒๕๔๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มุลนิธิ. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (๙๑ เล่ม).
พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงเทพมหานครโกสินทร์ พุทธศักราช
๒๕๒๕. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). เล่มที่ ๑, ๑๑, ๑๒, ๑๙, ๒๑, ๒๒, ๒๔, ๒๖, ๒๗, ๓๐, ๓๙, ๔๐,
๔๑, ๔๒, ๔๓, ๔๔, ๔๕, ๕๔. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๖.

ข้อมูลทุติยภูมิ

หนังสือทั่วไป

กมล กมลตระกูล และคณะ. อนาคตของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์. ๒๕๕๒.

กীরติ บุญเจือ. ปรัชญาศิลปะ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๒๒.

_____. ชุดพื้นฐานปรัชญา แก่นปรัชญาปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๕๒.

โกสุม สายใจ และคณะ. สุนทรียภาพของชีวิต/สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. กรุงเทพฯ: เอ็ดดูเคชั่น.
๒๕๔๒.

กำจร สุนพงษ์ศรี. สุนทรียศาสตร์ หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปวิจารณ์. (พิมพ์ครั้งที่ ๒).
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๖.

จุลชีพ ชินวรรณ. โลกในศตวรรษที่ ๒๑ : กรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. (พิมพ์ครั้งที่ ๓).
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๖๐.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. สังคมวิทยาอาชญากรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
๒๕๕๑.

จรรยา โกมุฑรัตนานนท์. สุนทรียศาสตร์ กรีก-ยุคฟื้นฟู. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
๒๕๔๗.

เจริญชัย ไชยไพฑูริย์วงศ์ และชัยพร เขียนพานิช. AEC : เสน่ห์ สีสัน และความหมายในโลกทุนนิยม
แห่งศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์. ๒๕๕๖.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. เทคนิคการแก้ไขความขัดแย้ง Dispute Solution Techniques. กรุงเทพฯ:
Sat Four. ๒๕๔๗.

- ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์. *ศตวรรษที่ ๒๑ อารยธรรมของอารยชน*. กรุงเทพฯ: วีพรีนท์. ๒๕๔๒.
- โชติ จิตรแสง. *๓๘ มงคล*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๒.
- ซัม สราวพัทธ์. *พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส*. กรุงเทพฯ: ย้อนรอย. ๒๕๕๙.
- ณัจฉลดา พิษิตบัญชาการ. *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๓๐.
- ธรรมสภา. *พระจันทกุมาร ผู้บำเพ็ญขันติบารมีสูงสุด : ธรรมเนียม : ธรรมสาระ จากพระเจ้าลิขชาติ*.
กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. (ม.ม.ป.).
- ธีรยุทธ บุญมี. *โลก Modern & Post Modern*. (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพฯ: สายธาร. ๒๕๕๒.
- ธีรพงษ์ มหาวิโร และฝ่ายวิชาการ สำนักพิมพ์เดอะบุคส์. *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)*. กรุงเทพฯ: เดอะบุคส์. ๒๕๕๕.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และคณะ. *มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ ๕).
กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง. ๒๕๔๓.
- บุญย์ นิลเกษ. *สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น*. เชียงใหม่: โครงการตำรา คณะมนุษยศาสตร์. ๒๕๒๓.
- บุญมี แทนแก้ว. *ความจริงของชีวิต*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. ๒๕๔๒.
- ปฐม ทรัพย์เจริญ. *ปัญหาสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
๒๕๕๓.
- ประภาพร ช่างไม้. *สร้างเว็บสวยด้วย ดรีมวีทเวอร์เอ็มเอ็กซ์ ๒๐๐๔*. นนทบุรี: ไอดีซี. ๒๕๔๘.
- ประเวศ วะสี. *พลังขับเคลื่อนการจัดการตนเองบนแผ่นดินไทย*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน. ๒๕๕๓.
_____. *วิถีมุขยในศตวรรษที่ ๒๑ สู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
๒๕๕๕.
- ปิ่น มุทุกันต์. *แนวสอนธรรมะหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา. ๒๕๑๔.
_____. *พุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.
- ปรีชา นันทาภิวัดน์. *พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก. ๒๕๔๔.
- ฝ่ายวิชาการสุตรไพศาล. *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)*.
กรุงเทพฯ: สุตรไพศาล. ๒๕๔๐.
- พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. *สมเด็จพระจอมเกล้า พระเจ้ากรุงสยาม*. กรุงเทพฯ: เอ็ม บี เอ. ๒๕๓๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). *งานเพื่อความสุขและแก่นสารของชีวิต*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา,
(ม.ม.ป.).
_____. *โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่ คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
๒๕๔๘.
- _____. *สยามไตร*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย. ๒๕๕๒.
- _____. *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓๓). กรุงเทพฯ: ผลิติมม์. ๒๕๕๕.

- _____ . *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒๓). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
ผลิธีมม. ๒๕๕๘.
- _____ . *พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑*. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๗). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย. ๒๕๕๙.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ชุดศัพท์วิเคราะห์*. กรุงเทพฯ:
เลียงเชียง. ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). *ชีวิตในสังคมเทคโนโลยี*. (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก. ๒๕๔๐.
- _____ . *ไตรลักษณ์ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา*, กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. (ม.ม.ป.).
- พระพรหมบัณฑิต. *พระไตรปิฎกฉบับสากล : วิธีธรรมจากพุทธปัญญา*. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๖๑.
- พระพุทฺธโสมเถระ ญาณ. *คัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาษาไทย ภาค ๑. ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.
- พระไพศาล วิสาโล. *สถานะและชะตากรรมของมนุษย์ในยุคคอมพิวเตอร์*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ:
มูลนิธิโกมลคีมทอง. ๒๕๔๔.
- พระมหาทวี มหาปัญญา (ละลง). *ความงามในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์. ๒๕๕๕.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี). *ศีล ๕ รักษาโลก เพื่อความเข้าใจและเข้าถึงศีล ๕ อย่างถูกต้อง*. กรุงเทพฯ:
ธรรมสภา, (ม.ม.ป.).
- พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม. *พุทธปรัชญา : ศึกษาและวิเคราะห์ เล่ม ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ ๖). กรุงเทพฯ:
จรัสสินทวงศ์การพิมพ์. ๒๕๕๗.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร). *พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการ
ความขัดแย้ง*. กรุงเทพฯ: ๒๑ เซ็นจูรี. ๒๕๕๔.
- พระทักษิณคณาธิกร. *ปรัชญา*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก. ๒๕๔๔.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). *ตามทางพุทธกิจ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม. ๒๕๓๑.
- พระศรีธรรมภาณี (วัลลพ โกวิโล). *หนังสือธรรมะพระสอนศีลธรรม ธรรมนิเทศ ปกิณณกถา-มงคลกถา-
ธรรมเทศนา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. ๒๕๕๘.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. *แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ:
วีพริ้นท์ (๑๙๙๑). ๒๕๕๖.
- พุทธชาติ ทองแถม. *ภาวะโลกร้อน มหันตภัยใกล้ตัวมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทน
ราษฎร. ๒๕๕๑.
- พุทธศาสนิกขุ. *ศิลปะการมีชีวิตอยู่ในโลกยุคปัจจุบัน ชีวิตที่งดงามในปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย*.
กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. (ม.ม.ป.).
- _____ . *การทำสมาธิและวิปัสสนาที่แท้จริง*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. ๒๕๓๖.

- _____ . *ทศพิธราชธรรม*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. ๒๕๓๗.
- _____ . *หลักปฏิบัติที่สำคัญในพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา. ๒๕๔๒.
- ภัทรพร สิริกาญจน. *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: ๒๑ เซ็นจูรี. ๒๕๕๔.
- ภูเบศร์ สมุทรจักร และคณะ. *ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย*. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา. ๒๕๖๐.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. *ธาตุบุปพีปกกา (พจนานุกรมบาลี-ไทย)*. (พิมพ์ครั้งที่ ๘). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๕๘.
- มหินทร์ ปราชญานันต์. *เอกภาพของด้านตรงข้าม : อารุธล้าทางปัญญา ภาค ๒ : มนุษย์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง. ๒๕๖๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗). ๒๕๒๔.
- _____ . *พระธรรมบทจรภาค ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์. ๒๕๓๘.
- _____ . *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์. ๒๕๕๖.
- เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ. *โลกาภิวัตน์กับท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์. ๒๕๕๕.
- วนิดา ขำเขียว. *สุนทรียศาสตร์*. กรุงเทพฯ: พรวนการพิมพ์. ๒๕๔๓.
- วศิน อินทสระ. *หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๐.
- _____ . *การพึ่งตน*. กรุงเทพฯ: เรือนธรรม. ๒๕๔๔.
- วิสันต์ ปัญญาแก้ว. *โลกสมัยใหม่ในชีวิตประจำวัน*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๖๐.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. *สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์. ๒๕๔๖.
- วิทยากร เชียงกุล. *เพื่อศตวรรษที่ ๒๑ วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: ที.พี.พริ้นท์. ๒๕๔๐.
- วิสันต์ ท้าวสูงเนิน. *๙๙ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท คำสอนของพ่อหลวง*. นนทบุรี: หมู่บ้านบัวทองธานี. (ม.ม.ป.).
- สถิต วงศ์สวรรค์. *ปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา. ๒๕๔๐.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). *ทศบารมี ทศพิธราชธรรม*. วัดบวรนิเวศวิหาร ขอพระราชทานถวายเฉลิมพระเกียรติในมหาอุดมมงคลวโรกาส พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชา. (ม.ป.ท.). ๒๕๓๑.
- _____ . *ธรรมาภิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐบาล. ๒๕๕๒.

..... *สัมมาทิฐิ ตามพระเถรอธิบายของท่านพระสารีบุตรเถระ*. นครปฐม: สาละพิมพ์การ.

๒๕๕๗.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓๘).

กรุงเทพฯ: ผลิตีเอ็ม. ๒๕๕๙.

..... *คนรักป่า ป่ารักคน*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: ผลิตีเอ็ม. ๒๕๖๐.

..... *บทนำสู่พุทธธรรม ชีวิตงาม สังคมดี ธรรมชาติรมณีย์*. (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: ส.ไพบูลย์

การพิมพ์. ๒๕๖๐.

..... *คนไทย สู้ยุคไอที*. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๔). กรุงเทพฯ: ผลิตีเอ็ม. ๒๕๖๑.

สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อ.จ. อาสภมหาเถร). *แปลและเรียบเรียง. คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. (พิมพ์ครั้งที่ ๔).

กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง. ๒๕๕๖.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ๓๖๖๖). *มงคลยอดชีวิตฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. ๒๕๓๙.

สมพงษ์ จิตระดับ และอัญญาณี บุญชื้อ. *หลักสูตรสิทธิเด็กและการวางแผนท้องถิ่นเพื่อเด็กและ*

เยาวชนพุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพฯ: ธรรมดาเพรส. ๒๕๕๑.

เสถียร โพธิ์นันทะ. *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏ

ราชวิทยาลัย. (ม.ม.ป.).

..... *มรดกทางปัญญา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๖๐.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. *จุดประกายแห่งชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: ยาม. ๒๕๔๗.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๓.

สุชาติ สุทธิ. *สุนทรียภาพของชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: เสมาธรรม. ๒๕๔๔.

สุเชาว์ พลอยชุม. *พุทธปรัชญาในสุดต้นตอปัญหา*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). นครปฐม: สาละพิมพ์การ. ๒๕๖๐.

สุเชาว์ พลอยชุม และสุวิญ รัตย์. *สารัตถะวิชาการพุทธปรัชญา*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

๒๕๕๕.

สุวรรณ เพชรนิล. *พระพุทธศาสนานำร่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*. กรุงเทพฯ: ทรงสิทธิ์วรรณ. ๒๕๕๓.

สุภารัตน์ พิมพ์รัตนกานต์. *เหตุการณ์ปัจจุบัน*, กรุงเทพฯ: วี.พี. (๑๙๙๑). ๒๕๖๐.

..... *ทักษะชีวิตและสังคม Life Skills and Society*. กรุงเทพฯ: วี.พี. (๑๙๙๑). ๒๕๖๐.

สุพัตรา สุภาพ. *ปัญหาสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๘). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๔๕.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. *ปรัชญาเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์. ๒๕๔๐.

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. *ปรัชญาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๖๐.

สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. *การป้องกันภัยคุกคามทางคอมพิวเตอร์*. (ม.ป.ท.). ๒๕๕๙.

- หลวงเทพรัตนานุกิษฏ์ (ทวี ธรรมรัช). *ธาตุปปีที่ปีกาหรือพจนานุกรมบาลี-ไทย แผนกธาตุประกอบด้วยหลักไวยากรณ์ชั้นสูง*. (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๐.
- อรรถรรณ คุณเจริญ นวายุทธ. *สัญญาณหายณะ ทางเลือกในศตวรรษที่ ๒๑*. *World-Watch: Working for a Sustainable Future*. กรุงเทพฯ: คบไฟ. ๒๕๔๕.
- อภิชัย พันธเสน. *พุทธเศรษฐศาสตร์ วิวัฒนาการ ทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง. ๒๕๔๗.
- อดุลย์ จาตุรงค์กุล. *พฤติกรรมผู้บริโภค*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๓.
- อนุช อาภาภิรม และคณะ. *โลกมีเวลาโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิชิตรศน์/ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง. ๒๕๔๔.
- อารี จำปากลาง และคณะ. *ความหลากหลายทางประชากรและสังคมในประเทศไทย ณ ปี ๒๕๕๘*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา. ๒๕๕๘.

หนังสือแปล

- จี. ศรีนิวาสน์. *สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ*. (สุเชาว์ นพอลย์, แปล). (พิมพ์ครั้งที่ ๒). นครปฐม: โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๕.
- จอห์น เลน. *ความงามข้ามกาลเวลา: สุนทรียธรรมในศิลปะและชีวิตประจำวัน*. (สดีไส ชันติวรงค์, แปล). กรุงเทพฯ: มูลินนิธิเด็ก. ๒๕๕๐.
- เจมส์ มาร์ติน. *โลกแห่งศตวรรษที่ ๒๑. The Meaning of The 21st Century*. (ภาพร, แปล). กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น. ๒๕๕๓.
- เชียวพง. *๒ ลัทธิในรอบ ๑๐๐ ปี ทุนนิยม & สังคมนิยม*. (อรุณ โรจนสันติ, แปล). กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ. ๒๕๔๖.
- ดี.จี.ฮอลล์ D.G.E. Hall. *ประวัติศาสตร์ตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร เล่ม ๒. A History of South-East Asia*. (วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยาและคณะ, แปล). (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: มูลินนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ๒๕๕๗.
- เทรูโอะ ฮิงะ. *เทคโนโลยี EM จะเปลี่ยนศตวรรษที่ ๒๑; อนาคตที่ก่อกำเนิดใหม่*. (ภาวุธ คุณวัฒน์กัดี, แปล). กรุงเทพฯ: สยามออฟเซ็ท. ๒๕๔๕.
- พอล เคนเนดี. *สู่ศตวรรษที่ ๒๑. Preparing for The Twenty - First Century*. (สุเรชฐ บัวชาติ, แปล). นครปฐม: ไทยเพลส แอนด์ พริ้นท์. ๒๕๔๐.
- รีดเดอร์ส ไดเจสท์ *สารานุกรมรอบรู้ รอบโลก*. (วิสุทธิ์ บุษยกุลและคณะ, แปล). (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: รีดเดอร์ส ไดเจสท์ (ประเทศไทย). ๒๕๔๓.

- วิลเลียม เจ. คลอสเนอร์. *วัฒนธรรมไทยในช่วงการเปลี่ยนแปลง Thai Culture in Transition*. (พรพฐ รูปจำลอง, แปล). กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พรีนติ้ง. ๒๕๔๕.
- อัลวิล ทอฟฟเลอร์. *The Third Wave. คลื่นลูกที่สาม*. (รจิตลักษณ์ แสงอุไร และคณะ, แปล). (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: นานมี. ๒๕๓๓.
- Albert Einstein. *The Word As I See It. โลกที่ข้าพเจ้ามองเห็น*. (สรวงอัปสร กลสิกรานันท์, แปล). นนทบุรี: การพิมพ์. ๒๕๕๘.
- James Bellanca and Ron Brandt. *21st Century Skills : Rethinking How Students Learn. ทักษะแห่งอนาคตใหม่ การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑*. (วราพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอชิป จิตตฤกษ์, แปล). (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: โอเพนเวิลด์ส พับลิชชิ่ง เฮาส์. ๒๕๕๖.
- Antonides, G. & Raaij, W. F. *Consumer Behavior. A European perspective*. Chichester: John Wiley & Sons. 1998.
- Assael, H. *Consumer Behavior and Marketing Action*. Cincinnati, OH: South-Western College. 1995.
- Buddhaghosa. *The Visuddhi-Magga*. Chapter xiv. in Henry Clarke Warren. *Buddhism in Translations*. (Forge Village, Mass: The Murray Printing Company. 1974.
- Engel, J. F. Blackwell. R. D. & Miniard. P. W. *Consumer Behavior*. Fort Worth. TX : The Dryden. 1993.

บทความในวารสาร

- กนกวรรณ พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล. สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, ๔๔ (๒), ๓๔-๖๔. ๒๕๖๑.
- พระเรืองเดช โชติธมโม (เสียงเพราะ) และคณะ. วิเคราะห์หลักไตรลักษณ์ในเชิงสุนทรียศาสตร์. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, ๖ (๑), ๑๑๘-๑๓๐. ๒๕๖๐.
- พรรณพิลาศ กุลดิลก. การขับเคลื่อนสังคมผ่านสื่อใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, ๒๕ (๔๙), ๕๙-๗๗. ๒๕๖๐.
- Appel, H., Gerlach, A. L., & Crusius, J. The Interplay between Facebook Use, Social Comparison, Envy, and Depression. *Current Opinion in Psychology*, 9, 44-49. 2016.

งานวิจัย/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

กนกรัตน์ พิสมัย. การศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนเตรียมทหาร. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

กฤษณา สุวรรณประทีป. แนวคิดเรื่องความงามในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ชัยยุทธ เลิศหทัยดี. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับธุรกิจการค้ามนุษย์บนสื่ออิเล็กทรอนิกส์: ศึกษากรณีการขายบริการทางเพศบนเว็บแคม. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีปทุม, วิทยาเขตชลบุรี, ๒๕๕๕.

เดือนรุ่งฟ้า เพ็ญไพสิฐ. การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในผลงานจิตรกรรมของอาจารย์ทวี นันทขว้าง. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ธนิดา รอดเชียง. การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีเข้าถึงความเป็นกัลยาณมิตรในพุทธปรัชญาเถรวาท. สารนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระจะจุ ญาณวิโช (รักษาป่า). การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระบุญแทน กนต์สีโล (นิลวรรณ). ศึกษาวิเคราะห์การอนุรักษ์ป่าไม้ตามหลักพุทธปรัชญา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาชั้นทอง วิชาเดช. การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕.

พระมหาชัชวาลย์ จิตคุโณ (จารย์คุณ). ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในการดำเนินชีวิตของเศรษฐีในสมัยพุทธกาล. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระมหารังสันต์ กิตติปถุโณ (ใจหาญ). การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาอุดม ปณฺณโก. *การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ : ศึกษากรณีเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระเรืองเดช โชติธมฺโม (เสียงเพราะ). *วิเคราะห์หลักไตรลักษณ์ในเชิงสุนทรียศาสตร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระครูสุตจินดาภรณ์ (ยงยุทธ ญาณสมฺปนฺโน). *การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระครูสุชาติกาญจนวงศ์ (ชานนท์ จาคโรโต). *การประยุกต์หลักชั้นดีธรรมเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข*. สारนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสันติศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระครูโพธิธรรมานุกูล (บรรเทา ชุตฺตจิน). *ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

เพ็ญศรี คล่องการเขียน. *ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญาเชิงสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

มณีพรรณ เสกธีระ. *การศึกษาหลักธรรมเรื่องความงามในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

รัฎฐิกา สีลุนไธ. *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องโยนิโสมนสิการในพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

วรท แสงสว่างวัฒนะ. *รูปแบบการดำเนินชีวิตและแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสถานที่ออกกำลังกายของกลุ่มผู้บริโภคที่เคยใช้บริการสถานที่ออกกำลังกายในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๘.

ศิริจันทร์ บิณศิริวานิช. *อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ : การบังคับใช้กฎหมายในคดีหมิ่นประมาทบนเครือข่าย
เฉพาะเรื่องชื่อเสียง*. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ศิรินทิพย์ ธิติพงศ์วัฒน์. *การนำเสนอกลยุทธ์การบริหารโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกและการปฏิบัติ
ของนักเรียนในการลดภาวะโลกร้อน*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชา
บริหารการศึกษา, ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา, คณะครุ
ศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

สุนันทา กริชไกรวรรณ. *บูรณาการพุทธธรรมในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร*. ดุษฎี
นิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

เอกมันต์ แก้วทองสอน. *สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
๒๕๕๔.

โอบาส เครือวัลย์. *การศึกษาวิเคราะห์หลักโยนิโสมนสิการกับการสื่อสาร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต, สาขาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๕๑.

เว็บไซต์

เทคโนโลยี. สืบค้นเมื่อ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑, จาก <https://sites.google.com/.../thekhnologyi-thi-mi-xiththipl-tx-kar-danein-chiwit-khxng->,

บ้านจอมยุทธ. สิงหาคม ๒๕๔๓. *สิ่งแวดล้อม*. สืบค้นเมื่อ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑, จาก <https://www.banjomyut.com/library/darwin.html>.

บ้านจอมยุทธ. สืบค้นเมื่อ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๒, จาก https://www.banjomyut.com/library_3/extension-5/energy_and.../05.html

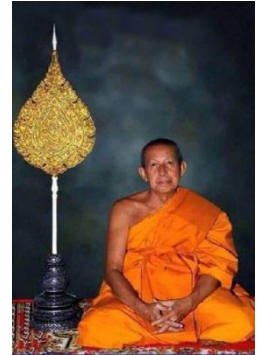
WICE Logistics Public Company Limited. *ดิจิทัล ๔.๐*. สืบค้นเมื่อ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑, จาก <http://www.wice.co.th/2018/01/11/digital-4-o-technology/>

บุคลากรกรม

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและด้านการดำเนินชีวิต

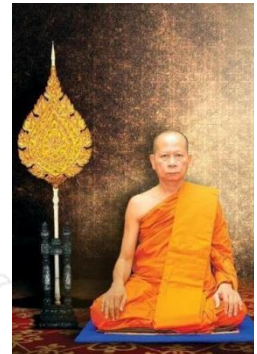
๑. พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร,
เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี
คุณวุฒิ นักธรรมเอก, ป.ธ.๗.
สัมภาษณ์ เมื่อ ๖ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๗.๐๐ น.

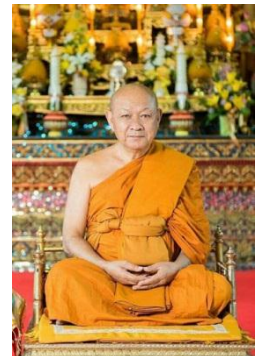
๒. พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สถลนโต), ดร.

ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร,
เจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ ธรรมยุต,
ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์
พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย,
อาจารย์พิเศษบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรรมการมหาเถรสมาคม
คุณวุฒิ ป.ธ.๙, ศน.บ., ศน.ม., Ph.D.
สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๐.๐๐ น.

๓. พระธรรมรัตนภรณ์ (สมศักดิ์ โชติธโร), ดร.

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเข็ญเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี
คุณวุฒิ นักธรรมเอก, ป.ธ.๕, พธ.ด., พธ.ด. (กิตติ)
สัมภาษณ์ เมื่อ ๔ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๗.๓๐ น.

๔. พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัด
กาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม
คุณวุฒิ นักธรรมเอก, ป.ธ.๘, ศน.บ., M.A.
สัมภาษณ์ เมื่อ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น.

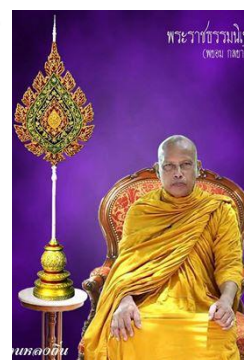
๕. พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปญโญ)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม,
พระอารามหลวง, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี
คุณวุฒิ ป.ธ.๘, พธ.บ., M.A.
สัมภาษณ์ เมื่อ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ เวลา ๑๖.๐๐ น.

๖. พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กल्याณ จันทเพชร)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี
คุณวุฒิ นักธรรมเอก, พธ.ด. (กิตติม)
สัมภาษณ์ เมื่อ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๐.๐๐ น.

๗. พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย), ผศ.ดร.

ตำแหน่ง อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
เลขานุการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช,
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
ราชวรวิหาร, ผู้ช่วยเลขานุการแม่กองธรรม
สนามหลวง, เลขานุการแม่กองงานพระธรรมทูต
รูปที่ ๔

คุณวุฒิ นักธรรมเอก, ป.ธ.๕, ศน.บ., M.A., ศน.ด.

สัมภาษณ์ เมื่อ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒ เวลา ๑๗.๐๐ น.

๘. พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร.

ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม
ราชวรวิหาร, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คุณวุฒิ นักธรรมเอก, เปรียญธรรม ๔, ศน.บ., M.A., Ph.D.

สัมภาษณ์ เมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ เวลา ๑๔.๐๐ น.

๙. พระมหาณรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ, ผศ.ดร.

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดปึกฤทธมาราม, อาจารย์ประจำ
คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ศูนย์ศึกษาและสาธยายพระไตรปิฎก

คุณวุฒิ นักธรรมเอก, ป.ธ.๔, พธ.บ., MA., Ph.D., D.Litt.

สัมภาษณ์ เมื่อ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๕.๐๐ น.

๑๐. พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม (กลางพนม), ผศ.ดร.

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดอังกัญโคกบรลง จังหวัดสุรินทร์,
 อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา
 คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
 ราชวิทยาลัย

คุณวุฒิ นักธรรมเอก, ป.ธ.๙, พธ.บ., น.บ., ศษ.บ., พธ.ม.,
 ศน.ด.

สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๐.๐๐ น.

๑๑. พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดศรีประวัตี, เจ้าคณะตำบล
 ปลายบาง-ศาลากลาง จังหวัดนนทบุรี

คุณวุฒิ ป.ธ.๓

สัมภาษณ์ เมื่อ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๗.๐๐ น.

๑๒. รศ.สุเชาว์น พลอยชุม

ตำแหน่ง กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย
 ในพระบรมราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษ
 ภาควิชาศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คุณวุฒิ ร.ศ, ป.ธ.๕, ศน.บ., M.A.

สัมภาษณ์ เมื่อ ๕ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๙.๓๐ น.

๑๓. รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

ตำแหน่ง หัวหน้าสาขาวิชาบาลีและสันสกฤต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

คุณวุฒิ ป.ธ.๙., พธ.บ., ศษ.ม., พธ.ด.

สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๖.๐๐ น.

๑๔. รศ.ดร.อำพล บุคตาสาร

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาศาสนาและเทววิทยา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

คุณวุฒิ ศน.บ., ศศ.ม., ศน.ด.

สัมภาษณ์ เมื่อ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๕.๐๐ น.

๑๕. ผศ.ดร.ประทีป จินฉี

ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คุณวุฒิ ศษ.บ. ค.ม., ศน.ด.

สัมภาษณ์ เมื่อ ๕ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น.

๑๖. ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์

ตำแหน่ง ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสน์เพื่อสังคม
 คุณวุฒิ ศศ.บ. (รัฐศาสตร์), รป.ม., ศน.ด.
 สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๙.๐๐ น.

๑๗. ดร.พัชรี แซ่มซ้าย

ตำแหน่ง วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการ
 บริษัทฝึกอบรมและสัมมนาคิดดี จำกัด
 คุณวุฒิ ศศ.บ., ศศ.ม., ศน.ด.
 สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๐.๐๐ น.

๑๘. พล.ต.ต.สุวัฒน์ เขยชิด

ตำแหน่ง รองผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาค ๗
 คุณวุฒิ น.บ., รป.ม.
 สัมภาษณ์ เมื่อ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ เวลา ๙.๓๐ น.

๑๙. นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์

ตำแหน่ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี
 คุณวุฒิ วท.บ., บธ.ม.
 สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๑.๐๐ น.

๒๐. อ.ปิยะลักษณ์ ถิรสุนทรากุล

ตำแหน่ง ผู้บรรยายธรรม ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 อาจารย์วิปัสสนากรรมฐาน, ผู้ก่อตั้งกลุ่มรัตนอุบาสก,
 ผู้ก่อตั้งโครงการหมู่บ้านรัตนอุบาสก
 คุณวุฒิ นักธรรมเอก, พระอภิธรรมชั้นมัธยมศึกษาอภิธัมมิกะเอก,
 ปริญญาตรีการเงินการธนาคาร
 สัมภาษณ์ เมื่อ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓ เวลา ๑๐.๐๐ น.

ภาคผนวก

มหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ประกาศอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์

ประกาศ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เรื่อง อนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
ปีการศึกษา ๒๕๖๑

เพื่อเป็นการสมบูรณ์แห่งการศึกษาตามหลักสูตรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พุทธศาสนาและปรัชญา ตามระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยว่าด้วยการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา
พ.ศ. ๒๕๕๙ และข้อ ๔ แห่งประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยเรื่อง ขั้นตอนการทำ
และการสอบดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์และ/หรือสารนิพนธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐

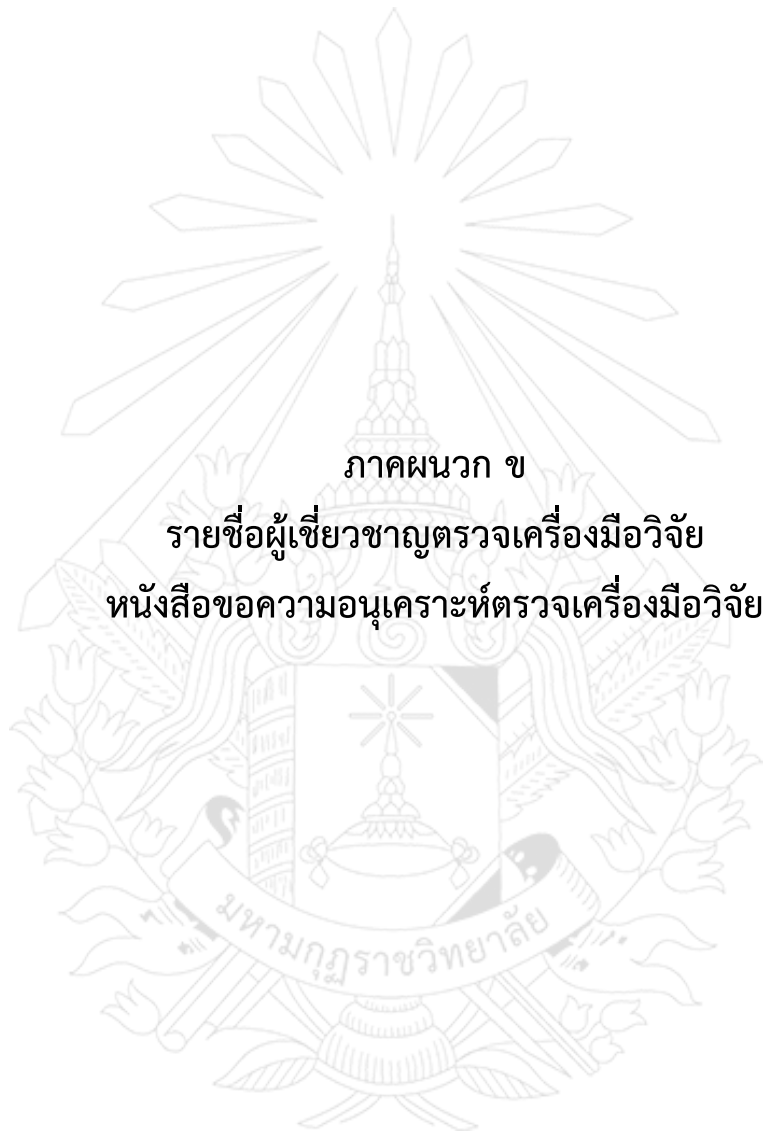
อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๐ และมติคณะกรรมการสอบหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ ในการประชุม เมื่อวันที่ ๑๘-๑๙ มกราคม ๒๕๖๒
จึงออกประกาศ เรื่องอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ปีการศึกษา ๒๕๖๑ ดังนี้

เลขทะเบียนนักศึกษา	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์
๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓	นางจิตศรีณัฎฐ์ ปัญจวิวัฒน์คุณ	พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน, ดร. (อาจารย์ที่ปรึกษา)
หัวข้อดุษฎีนิพนธ์		
ภาษาไทย	การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์	
ภาษาอังกฤษ	THE 21 ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST AESTHETICS	
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ๓. เพื่อบูรณาการการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ ๔. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลัก พุทธสุนทรียศาสตร์”	
☒ อนุมัติ		

ประกาศ ณ วันที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๖๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย
หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. พระสุทธิสารเมธี, (ชัยยันต์ จตตาลโย) ป.ธ.๕, ดร.

ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบูรณศิริมาตยาราม, คณบดีคณะ
 คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 คุณวุฒิ นักธรรมเอก, ป.ธ.๕, ดร.
 ตรวจเครื่องมือ เมื่อ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒

๒. รศ.ดร.สุวิญ รัตต์ย

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 คุณวุฒิ นักธรรมเอก, ป.ธ.๗, รศ.ดร.
 ตรวจเครื่องมือ เมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๒

๓. รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 คุณวุฒิ รศ.ดร., Ph.D. (Philosophy), BRM.
 ตรวจเครื่องมือ เมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒

๔. ดร.สุมานพ ศิวรัตน์

ตำแหน่ง อาจารย์พิเศษประจำสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 คุณวุฒิ ศาสตราจารย์กิตติคุณ, ดร., ศน.ด.
 ตรวจเครื่องมือ เมื่อ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒

๕. ดร.กฤตสุขิน พลเสน

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 คุณวุฒิ ดร.
 ตรวจเครื่องมือ เมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๕๕๕-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๕๗๓

วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

เรียน พระสุทธิสารเมธี, ดร.

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อ
เก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

จัดตามประวัติ
ตรวจเครื่องมือเรียบร้อยแล้ว

๓๐ ก. ค. ๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๕๕๕-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๕๗๓

วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

เจริญพร รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์

ด้วย นางจิตศรีณัฏฐ์ ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อ
เก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร. วิมล งามใส

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๕๗๓

วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

เจริญพร รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎิณิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุขฎิณิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อ
เก็บข้อมูลเขียนงานดุขฎิณิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

๑๙ ก.ค. ๒๕๖๒.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙

ที่ อว ๓๙๐๕/ว ๕๗๓

วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

เจริญพร ดร.สุมานพ ศิวารัตน์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎิบัณฑิตเรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุขฎิบัณฑิต

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อ
เก็บข้อมูลเขียนงานดุขฎิบัณฑิตต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตรวจรับทราบแล้ว

๒๐๑.๑๒๕๖๒

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๕๗๓

วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้อยู่ตรวจสอบเครื่องมือ

เจริญพร ดร.กฤตสุขิน พลเสน

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎินิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุขฎินิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขออนุญาตให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อ
เก็บข้อมูลเขียนงานดุขฎินิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญมาเพื่อขออนุญาต

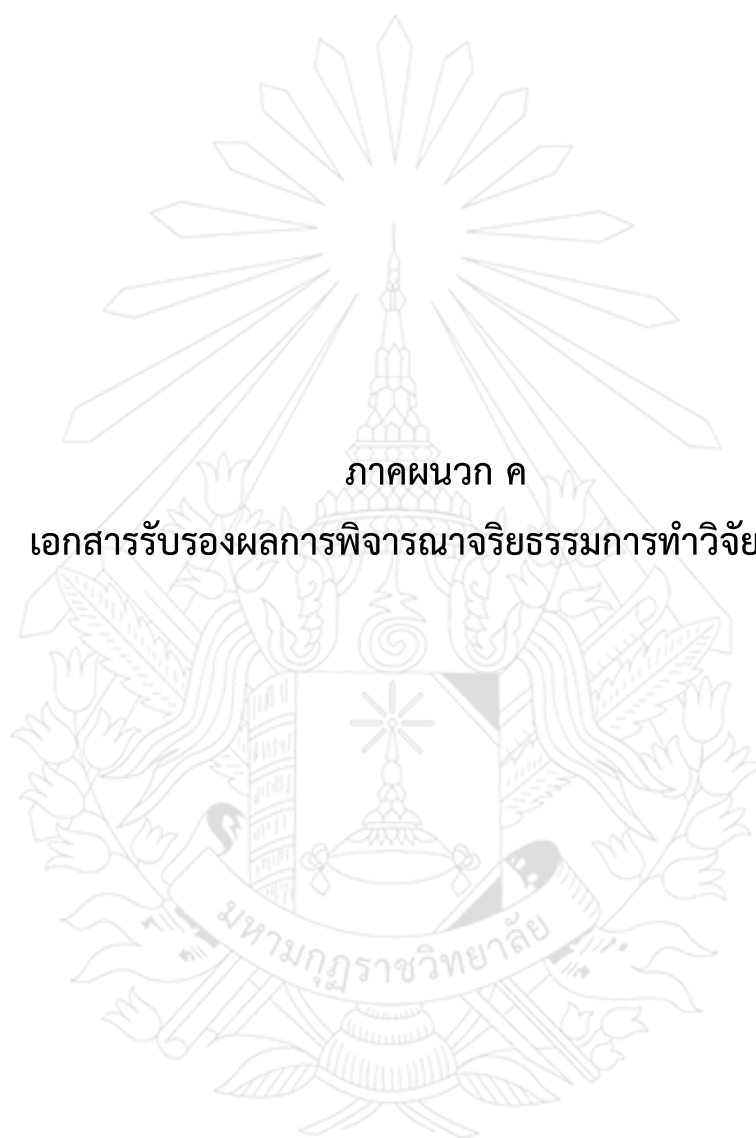
(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตรวจ (๑๖๐๖๑๐๑๕๖๕๐๑๕)

กพล/ส//

๒๒-๗-๒๕๖๒

ภาคผนวก ค

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

ที่ จว. ๒๔/๒๕๖๒

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง : การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์
TITLE : THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST AESTHETICS

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

จิตศรินธ์พร ปัญจวัฒน์คุณ

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๔/๒๕๖๒ วันที่ ๑๙ เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๒ มติที่ ๒๔/๒๕๖๒ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการทำวิจัยในคน โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

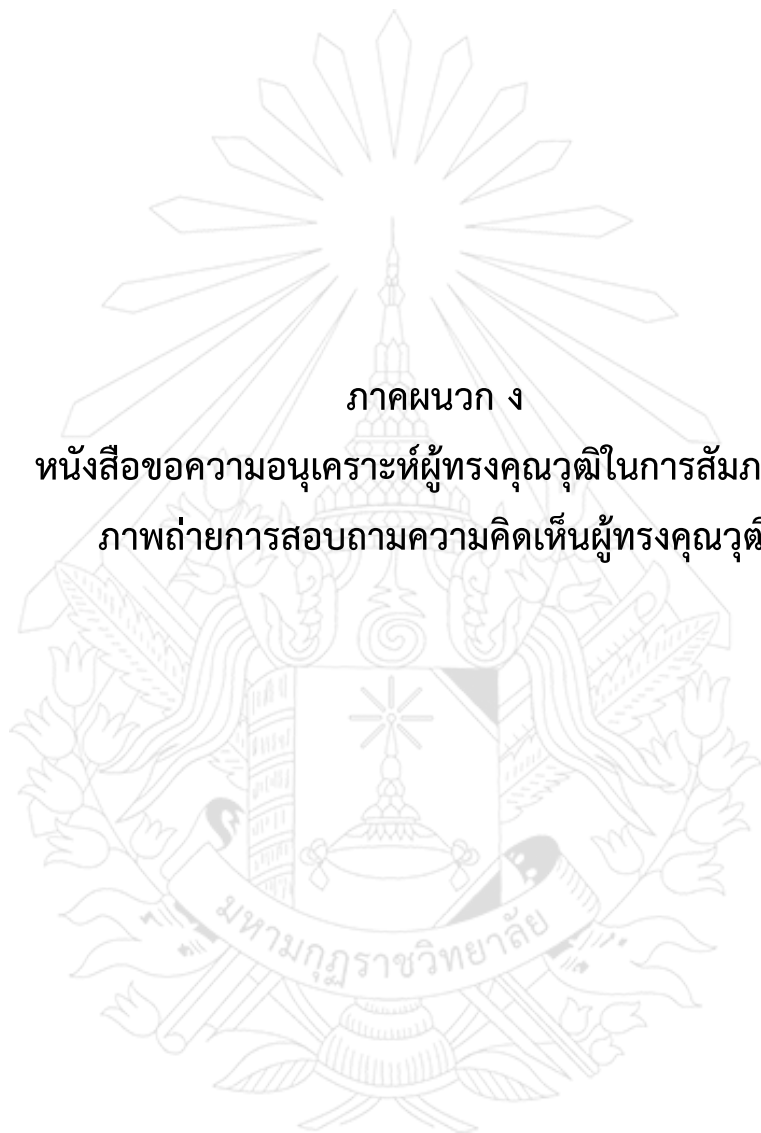
จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในคนฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๒๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

ออกให้ ณ วันที่ ๒๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ลงนาม

(พระมหามวินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

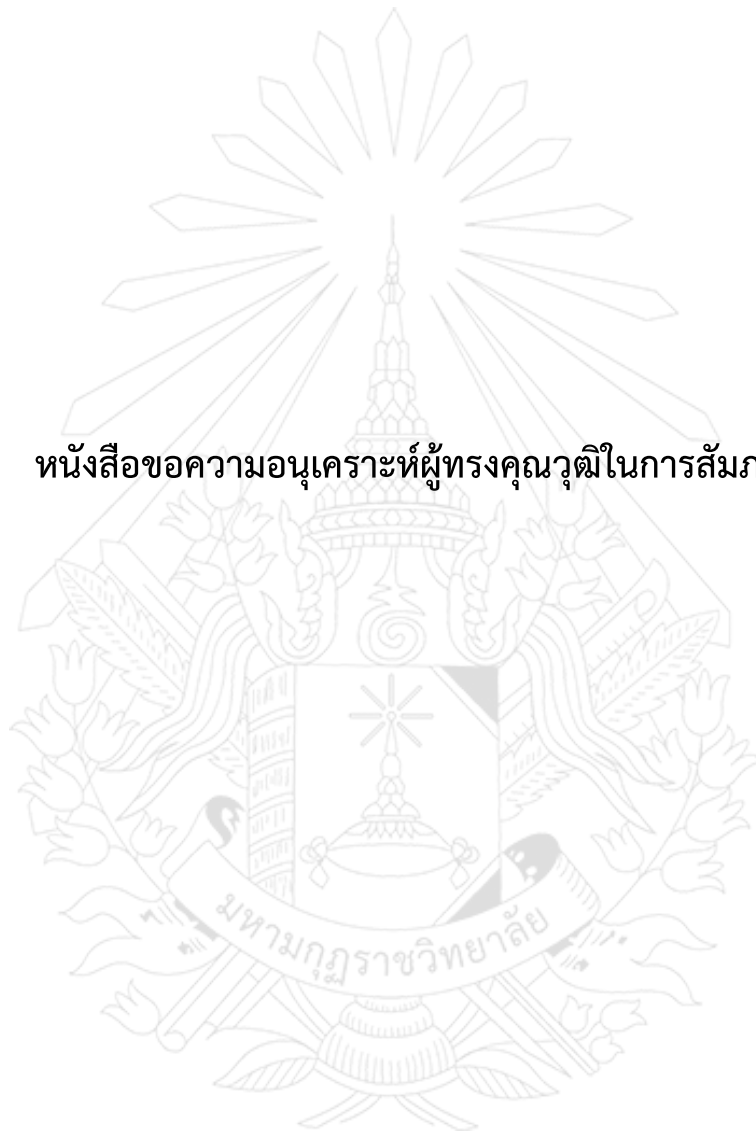

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

ภาพถ่ายการสอบถามความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 ๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

กราบเรียน พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
 หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
 ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
 ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
 AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
 เวลานั้นักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความนับถือ

พระธรรมปัญญาภรณ์
 ไพบูลย์ ชินวิโส

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

พระคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 ไพบูลย์ ชินวิโส

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 ๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

กราบเรียน พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลฺยโต), ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
 หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
 ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
 ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
 AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุขฎิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
 เวลานั้นจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ดร.เกษม สลฺยโต

กราบเรียนด้วยความนับถือ

พระศรีวินยาภรณ์

พระศรีวินยาภรณ์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

กราบเรียน พระธรรมรัตนาภรณ์ (สมศักดิ์ โชติณฺโธโร), ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎินิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุขฎินิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(Handwritten signature)
๕.๖.๖๓

กราบเรียนด้วยความนับถือ

(Handwritten signature)

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์
กราบเรียน พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย) ป.ธ.๘
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความนับถือ

วิมล วัฒนศิริ

พระเทพเมธาภรณ์
๒ ก.พ. ๖๓

พระศรีวินยาภรณ์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๕๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

กราบเรียน พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปัญญา)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความนับถือ

สัมภาษณ์แล้ว

พระเทพปริยัติโสภณ

๗ ก.พ. ๖๓

พระศรีวินยาภรณ์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาया-นครชัยศรี
ต.ศาลาया อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

กราบเรียน พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ จันทเพชร)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

พระราชธรรมนิเทศ
๑๑ ธ.ค. ๖๒

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาया-นครชัยศรี ต.ศาลาया อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

บันทึกข้อความ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 เลขที่ 5098
 วันที่ ๑๖.๑๒.๖๒ เวลา ๑๐.๓๐
 คุ้ม

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๕๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ สำนักวิทยบริการ มจร
 ที่ อว ๗๙๐๕/๖๓๓ วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๒ รับเลขที่ ๐๐๐ ๓๗
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ วันที่ ๙ พ.ย. ๖๒
 ผู้รับ ๗.๐๗

กราบเรียน พระราชบัญญัติโกศล, ผศ.ดร.

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
 หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
 ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
 ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
 AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎี
 นิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
 เวลานั้นจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียน อธิการบดี
 เพื่อโปรดพิจารณา
 มอบ. สห. กช. ๖๓๓
 ผศ.ดร.วิบูลย์ศิลป์
 (พระครูวิบูลศิลป์)
 หัวหน้าสำนักงานอธิการบดี รก.
 ๕ ก.ข. ๕๖

๗๗๗๗๗๗
 (พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

๗๗๗๗๗๗/๕๖
 ๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗
 ๑๒๒ ก.ข. ๖๒

- ๗๗๗๗๗๗
 - มอบ. มจร. อธิการบดี มจร.
 พิจารณาประสาน / ดำเนินการ
 ตามระเบียบฯ / ข้อบังคับฯ ที่เกี่ยวข้อง

๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗
 (พระราชบัญญัติโกศล, ผศ.ดร.)
 อธิการบดี
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 ๗๗๗๗๗๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙

ที่ อว ๗๙๐๕/๑๐๐๘

วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

กราบเรียน พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร.

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์ดุสิต บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขออนุญาตในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาต

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(พระพรหมวรณัง, ดร.)

๑๘ ก.พ. ๖๓

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ, ผศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

โยธสัสมิตา งามเรืองรอง
พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตติภาโณ

พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม (กลางพนม), ผศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎินิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุขฎินิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

๑๖ ธ. ๖๓

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์
เรียน พระครูโสภณปริยัติยากร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ในหลวงพี่แก้ว
พระครูโสภณปริยัติยากร
18 พ. ค. 63

เรียนด้วยความนับถือ

(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์
เจริญพร รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยากรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร รศ.ดร.อำพล บุตดาสาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณัฏพร ปัญจวิฒนคุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ไปให้สัมภาษณ์ให้

|| น.ด. ๖๓

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ต.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร ผศ.ดร.ประทีป จินนี่

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวิฒนคุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎินิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุขฎินิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ยี่หัดี้ ใ้ สัมภาษณ์
เพื่อ เิ่ม นมด โยง นักรอ อีตทพ

๗๙ ๑๗ มงคัม จินนี่
๕ ๗๑ ๐๓

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ต.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์
เจริญพร ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุขฎิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

หน้า ๑๗๓๗๕

วันที่ 26 ธ.ค. 63

ส.อ.ล.

(ดร.สกล เหลืองไพฑูริย์)

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร ดร.พัชรี แซ่มซ้อย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎิบัณฑิตเรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุขฎิบัณฑิต

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

มหาวิทยาลัยและในนคร ๒๕๖๒

ขอเจริญพร

๒๑/๑/๖๓ เวลา ๑๖:๓๐ น.

๒๗/๑/๖๓ เวลา ๑๑:๐๐ น.

๒๐ ม.ว. มจร ๑๑๖ ๒๑๑๖๒๐๑

พระศรีวินยาภรณ์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ดร. พัชรี แซ่มซ้อย)

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 ๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
 หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
 ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
 ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
 AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
 เวลานั้นนักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

อ.วิภาดาภิรมย์ ๖/๖๖
 ๖/๖๖ อ.วิภาดาภิรมย์ ๖/๖๖.

๕๓๓.๖๓

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร พลตำรวจตรี สุวัฒน์ เขยชิด

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุขฎิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ได้ให้สัมภาษณ์แล้ว.

กต.ต.ต.

(สุวัฒน์ เขยชิด)

พล.ต.ท. ๗

๑๐ ก.พ. ๒๕๖๓.

ขอเจริญพร

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๕๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๕๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุสิตนิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดุสิตนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

- อัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์ ๓๗๘๕๐
๒๙/๑๒/๖๒

พระศรีวินยาภรณ์
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๕ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๔๙๕

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร อาจารย์ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒน์คุณ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๐๓๐๑๕๐๒๓๒๐๑๓ นักศึกษา
หลักสูตร ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY)
ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ (THE 21ST CENTURY LIFESTYLE BASED ON BUDDHIST
AESTHETICS)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และ
เวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๒

จิตศรีณีย์พร

๒๗ ธ.ค. ๒๕๖๒

ขอเจริญพร

พระศรีวินยาภรณ์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ภาพถ่ายประกอบคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาภรณ์ (ไพบูลย์ ชินวิโส), ป.ธ.๗
เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร, เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี
เมื่อ ๖ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สลุดโต), ป.ธ.๙, Ph.D.
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร, เจ้าคณะภาค ๑๖,๑๗,๑๘ ธรรมยุต,
ประธานกรรมการบริหารศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, กรรมการมหาเถรสมาคม
เมื่อ ๒๓ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนากรณ์ (สมศักดิ์ โชตินธโร), ป.ธ.๕, พธ.ด., พธ.ด.(กิตติม)
เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต, เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี
เมื่อ ๔ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ พระเทพเมธาภรณ์ (ประสงค์ วราสโย), ป.ธ.๘, ศน.บ., M.A.
เจ้าอาวาสวัดสิริกาญจนาราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี-สุพรรณบุรี-นครปฐม
เมื่อ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติโสภณ (ปัญญา วิสุทธิปญโญ), ป.ธ.๙, พธ.บ., M.A.
เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม, เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี
เมื่อ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ จันทเพชร), พธ.ด. (กิตติม)
เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี
เมื่อ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ พระราชปฏิญาณโกศล (สมคิด จินตามโย), ผศ.ดร., ป.ธ.๕, M.A., ศน.ด.
 เลขาธิการส่วนพระองค์สมเด็จพระสังฆราช, อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 เมื่อ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ พระเมธาวิเชียร (สุเทพ ปลิวโก), รศ.ดร., ป.ธ.๔, ศน.บ., M.A., Ph.D.
 ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร,
 อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 เมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

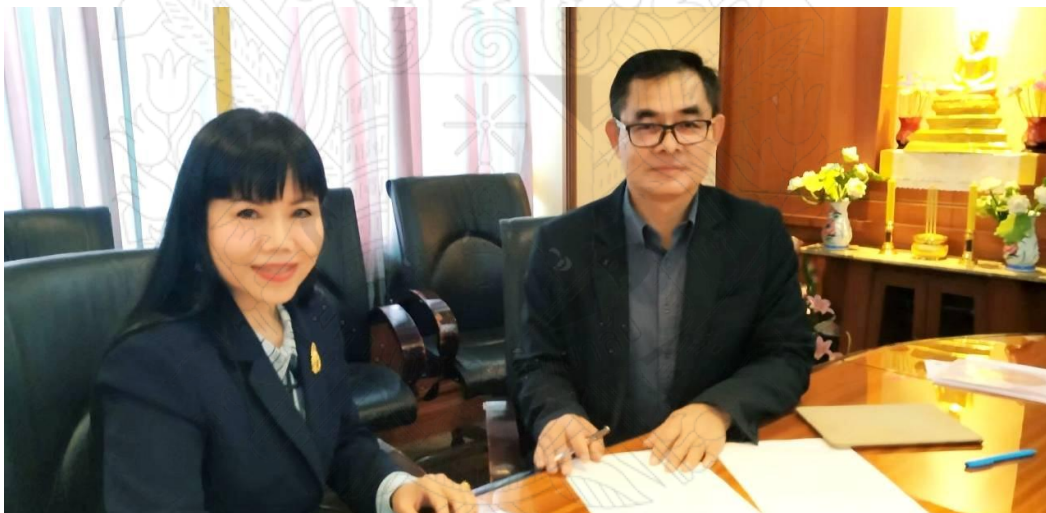
สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ศักดิ์ จิตญาโณ ผศ.ดร., Ph.D., D.Litt.
 เจ้าอาวาสวัดปืฏกธรรมาราม, อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เมื่อ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ พระมหามงคลกานต์ จิตธมฺโม (กลางพนม), ผศ.ดร., ป.ธ.๙, ศน.ด.
 เจ้าอาวาสวัดอังกัญโคก จังหวัดสุรินทร์, อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา
 คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ พระครูโสภณปริยัตยากร (พระมหาพนม อากาศโร), ป.ธ. ๓
เจ้าอาวาสวัดศรีประวัติ, เจ้าคณะตำบลปลายบาง-ศาลากลาง จ.นนทบุรี,
เมื่อ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล,
หัวหน้าสาขาวิชาบาลีและสันสกฤต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
เมื่อ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ รศ.ดร.อำพล บุตตาสาร
 อาจารย์ประจำสาขาวิชาศาสนาและเทววิทยา
 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
 เมื่อ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประทีป จินนี่
 รองผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 เมื่อ ๕ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ ดร.สกล เหลืองไพฑูรย์
ประธานกรรมการบริหารศูนย์พุทธศาสน์เพื่อสังคม
เมื่อ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ ดร.พัชรี แฉ่มชัย
วิทยากรอิสระ, นักเขียนอิสระ, กรรมการผู้จัดการบริษัทฝึกอบรมและสัมมนาคิดดี จำกัด
เมื่อ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม
กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์,
อาจารย์พิเศษภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เมื่อ ๕ มกราคม ๒๕๖๓

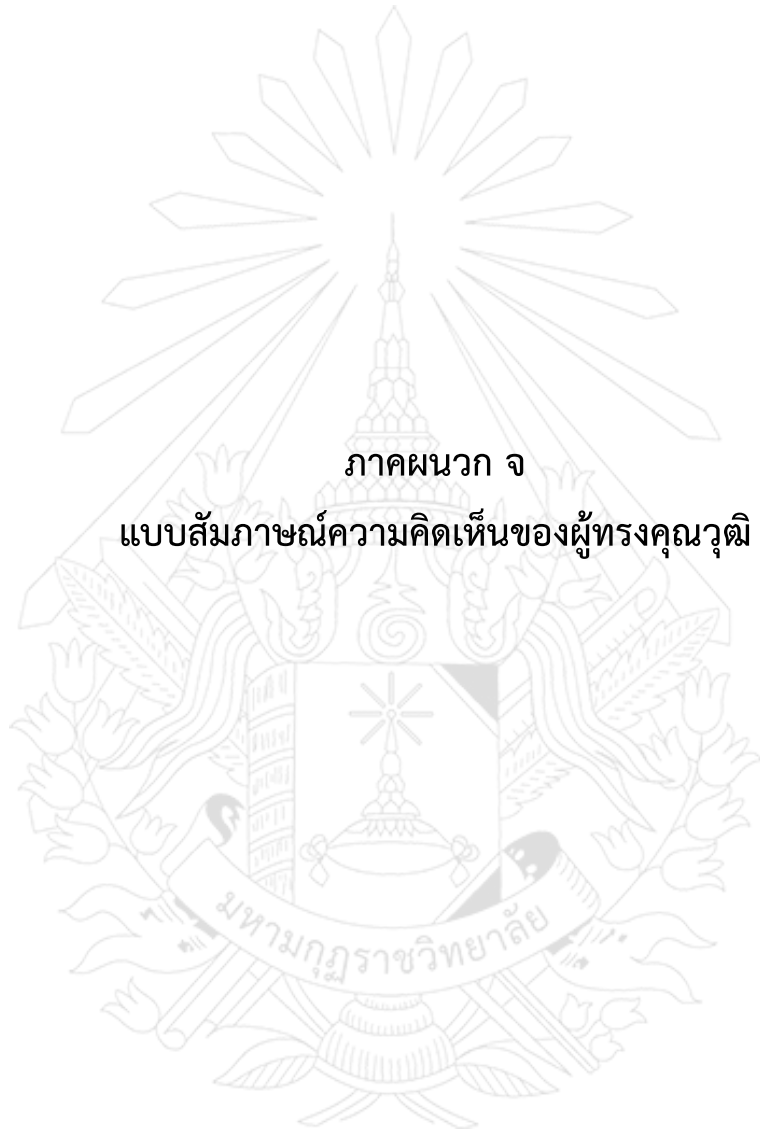
สัมภาษณ์ พลตำรวจตรี สุปัทม์ เขยชิต
รองผู้บัญชาการตำรวจภูธร ภาค ๗
เมื่อ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ นายอัครเดช วงษ์พิทักษ์โรจน์
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต ๔ จังหวัดราชบุรี
เมื่อ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓

สัมภาษณ์ อาจารย์ปิยลักษณ์ ธิรสุนทรากุล
อาจารย์วิปัสสนากรรมฐาน, ผู้ก่อตั้งกลุ่มรัตนอุบาสก, ผู้ก่อตั้งโครงการหมู่บ้านรัตนอุบาสก
เมื่อ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๓

ภาคผนวก จ

แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

แบบสัมภาษณ์

คุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์”
 หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ : ฉายา..... นามสกุล.....
 ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ หมู่ที่..... บ้าน/วัด..... ซอย.....
 ถนน..... แขวง/ตำบล..... เขต/อำเภอ.....
 จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....
 สถานที่ทำงาน ตำแหน่ง
 คุณวุฒิทางการศึกษา.....
 วันและเวลาที่ให้สัมภาษณ์ วันที่..... เดือน..... พ.ศ. เวลา.....

ตอนที่ ๒ การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์

- ๒.๑ ท่านมีความคิดเห็นว่าการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นอย่างไร
- ๒.๒ ท่านมีความคิดเห็นว่าการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ คืออะไร
- ๒.๓ ท่านมีความคิดเห็นว่าการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ควรเป็นอย่างไร
- ๒.๔ ท่านมีความคิดเห็นว่าการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑
 อย่างเป็นอย่างไร
- ๒.๕ ท่านมีความคิดเห็นว่าการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑
 สามารถแก้ปัญหาด้านจิตใจของมนุษย์ใน
 ศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างไร
- ๒.๖ ท่านมีความคิดเห็นว่าการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑
 สามารถแก้ปัญหาด้านสังคมของมนุษย์ใน
 ศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างไร

๒.๗ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรว่า หลักธรรมทวิภูฏธัมมิกัตถะ สามารถแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างไร

๒.๘ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรว่า หลักธรรมกัลยาณมิตร สามารถแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างไร

๒.๙ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรว่า หลักธรรมโยนิโสมนสิการ สามารถแก้ปัญหาด้านเทคโนโลยีของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างไร

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้คำสัมภาษณ์

นางจิตศรีณีย์พร ปัญจวัฒนคุณ

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้สัมภาษณ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ฉ
การนำเสนอคุณิพนธ์ระดับนานาชาติ

**International Conference Co-organized with
Department of Philosophy and Religion, Banaras Hindu University, India
And Graduate School, Mahamakut Buddhist University, Thailand**

This certificate is presented to

MRS. JIISARINPRON PANJAWATTANAKUN

In recognition of his/her attendance at the international co-conference on the theme of
'Philosophy and Religion : Human Quality of Life Cultivation'
organized by Department of Philosophy and Religion, Banaras Hindu University, India
and Graduate School, Mahamakut Buddhist University, Thailand
on 14th February, 2019.

P. Singyaphon

(Ven. Dr. Phrasrivinayaphon)
Dean of Graduate School,
Mahamakut Buddhist University, Thailand

M.V.

(Prof. Mukul Raj Mehta)
Head, Department of Philosophy and Religion,
Faculty of Arts, BHU, Varanasi, India

GRADUATE SCHOOL, MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

Certificate of Recognition Awarded to

JITSARINPRON PANJAWATTANAKUN

for presenting an academic paper
in the 17th National and the 1st International Symposium (GMNIS 2019) on
“**Social Disruption in the 21st Century: Right Direction Based on Buddhist Approach**”
organized by Graduate School, Mahamakut Buddhist University
in collaboration with eleven national and international universities
and National Research Council of Thailand
on **20th October, 2019**

P. Srisingaphon

(Phrasravinayaphon, Dr.)
Dean of Graduate School
Mahamakut Buddhist University

P. Rajpatibhankosol

(Phra Rajpatibhankosol, Asst.Prof.Dr.)
Rector
Mahamakut Buddhist University

ภาพการนำเสนอวิพากษ์คุณิพนธ์
๕ มีนาคม ๒๕๖๓ ณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาพการนำเสนอสอบป้องกันวิทยานิพนธ์
๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๓ ณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติส่วนตัวผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล : นางจิตศรีณย์พร ปัญจวัฒนคุณ
ชาติภูมิ : จังหวัดราชบุรี ประเทศไทย
ที่อยู่ปัจจุบัน : ๙/๑ หมู่ ๑๐ ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
E-Mail. rungchichi@gmail.com

ประวัติการศึกษา : ปริญญาตรี ครุศาสตร์บัณฑิต วิชาเอกคณิตศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
: ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
: ศาสตรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พุทธศาสนาและปรัชญา)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๕ : เจ้าของกิจการ “ชาตรี โซนิกซาวด์”
พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๔ : อาจารย์สอนวิชาคณิตศาสตร์โรงเรียนโพธารามเสนา
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
: อาจารย์สอนพิเศษวิชาคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษา
พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๔ : กรรมการผู้จัดการบริษัท ซี อาร์ ออดีโอ 2001 จำกัด
พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๔ : เจ้าของกิจการ “The Show” การแสดง ๔ ภาค
อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี
พ.ศ. ๒๕๔๔-ปัจจุบัน : กรรมการผู้จัดการบริษัทชาตรี ซาวด์ จำกัด
: กรรมการศูนย์พุทธศาสน์เพื่อสังคม

ผลงานด้านบทความวิชาการ

มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ : รางวัลรองชนะเลิศ อันดับ ๒ บทความวันมาฆบูชา
เรื่อง “โอวาทปาฏิโมกข์กับการดำเนินชีวิตยุคปัจจุบัน”,
ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

- กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ : รางวัลชนะเลิศ บทความวันอาสาฬหบูชา เรื่อง “การจัดการองค์ความรู้ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร”, ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ : รางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่น MBU THESIS AWARDS เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการขัดเกลาภิเลสที่ปรากฏในสัลเลขสูตร” มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ : นำเสนอผลงานทางวิชาการ เรื่อง “สุนทรียศาสตร์ในสวนเซ็น”, National Research Symposium 2018
- กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒ : ร่วมนำเสนอผลงานวิชาการ “Philosophy and Religion : Human Quality Life Cultivation”, Banaras Hindu University, India
- กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ : “อริยสัจ ๔ กับวัยรุ่นในศตวรรษที่ ๒๑”, ประชุมปริทรรศน์, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒
- ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ : “พุทธสุนทรียศาสตร์: ศักยภาพแห่งพุทธศาสนิกชน”, โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑๗ และระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑ (GMNIS 2019)
- ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ : “คุณธรรมกับปัญหาคอร์รัปชันในสังคมไทย”, พุทธมัจค์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒
- มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ : “มัลลิกสูตร : วิธีแห่งรูปงาม-รูปทราม”, ประชุมปริทัศน์ ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓
- มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ : “ปริศนาธรรม (Koan) แก้ปัญหาสังคมไทยยุคเทคโนโลยี”, ประชุมปริทัศน์ ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓
- หน้าที่การงานปัจจุบัน** : กรรมการผู้จัดการบริษัทชาตรี ชาวด์ จำกัด
 ๙/๑ หมู่ ๑๐ ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี